C. PLINII

EPISTOLAE

ET

PANEGYRICVS.

C. PLINII CAECILII

SECVNDI

EPISTOLARVM

LIBRI DECEM

ET

PANEGYRICVS

CVM NOTIS VARIORVM

VOLVMEN PRIVS.

AVGVSTAE TAVRINORVM
EX TYPIS IOSEPHI POMBA
ANNO MDCCCXXVIII.

TYPOGRAPHVS TAVRINENSIS

L. S.

Vbi primum latinos scriptores edere constitui, non defuerunt qui me identidem rogarent, immo id a me peterent vehementer, ut quos operis fines animo descripseram, aliquanto latius proferrem. Nimis enim in arctum concludi aiebant auream, quam vocant, Romanorum aetatem, quae nimirum initio sumto ab obitu Syllae dictatoris, non ultra Augusti excessum producitur. Nec vero extinctis priorum ingeniis,

omnem veteris ubertatis foetum subito exaruisse, quum potius doctiora tempora elegantioribus successerint, ut ingens Plinii opus et quaestiones Senecae naturales abunde ostendunt. Male autem agi cum Romanis, si ex paucorum annorum spatio de eorum litteris fiat iudicium. Quid enim ? an si quae graeci homines eversa iam Athenarum civitate scripserunt, ea studiose conquirimus, nec solum Alexandrinos poëtas, sed et Lucianum multo post in media barbaria natum, in deliciis habemus, Romanos contra, si qui paullo serius in sua urbe floruerunt, uti hospites ac peregrinos repudiabimus? At quantus apud eos exstitit philosophorum proventus, quantus poëtarum! Nam, ut alios omittamus, nonne et Vale-

rius Flaccus et Lucanus et Statius et Silius Italicus epica carmina coniunctim ferme ediderunt, non illa quidem cum Virgiliano comparanda, in quibus tamen praeter latinum colorem et sanguinem, poëticos spiritus et antiquorum studium facile agnoscas? Quam vero accuratam rhetorum disciplinam tunc dicemus fuisse, si Quintilianum legimus, vel quae docte et acute a summis viris apud Gellium passim disseruntur! Ob id enim quod eloquentia, silente foro, in umbracula esset detrusa, maius discentium studium debuit esse, sive ut curiosioribus iam auribus inservirent, sive ut superiorum facundiam, si minus robore, at saltem palaestra et subtilitate superarent. Adde iam diuturna otia pacis, crescentis imperii opes, et maiorem

quam antea graecorum artificum in urbe frequentiam, unde incredibilis quaedam copia et varietas in Quiritium sermonem manavit. Quis porro negaverit longinquas expeditiones ab imperatoribus susceptas, ignotas gentes, ignota maria romanae ditioni adiecta, uberrimam historiae materiam praebuisse? Eo accedebat seculum non minus virtutum, quam flagitiorum ferax, barbarus luxus urbano admixtus, et in summa oblivione moris antiqui constantia virorum illustrium, pericula, fugas et supremas necessitates fortiter obeuntium. Quin et immanes Caesarum libidines generosiores poterant ad scribendum excitare. Hinc indignabundus Taciti animus et plus quam Sallustiana stili vis, quum Claudii vecordiam, aut praecipitem Neronis,

vel consideratam Domitiani crudelitatem sibi ante oculos proponens, novos colores novis criminibus depingendis quaereret.

Quae rationum momenta haud scio, an magnam vim habitura sint apud homines probe doctos et romanae urbanitatis praesertim studiosos. Ipse certe multorum rogationibus ac paene convicio adductus, et Tacitum et Quintilianum et Suetonium una cum antiquioribus scriptoribus evulgavi, nunc vero Plinium iuniorem tibi, erudite Lector, exhibeo, Romanorum sane expolitissimum, quem propter ingenuum animi candorem nemo legerit, quin adamaverit. Ac nescio, an quisquam fuerit in arguta brevitate plenior, aut in invenienda verborum proprietate felicior, quae felicitas tanta

in eo est, ut studium natura videatur. Nemo certe in tam modico cultu magis enituit, nemo tam varium in eisdem ferme argumentis se praebuit, sive apte prorsus cum amicis luderet, sive saepiuscule, Xenophontem, puto, cogitans ad villulae amoenitates rediret, sive demum aequalium mores uno aut altero verbo sic describeret, ut nihil esse posset expressius. Quod si Tullii amplitudinem in panegyrico ad Traiànum sequutus fuisset, maius aliquid praestitisset; sed enim quod numerum neglexit, longe infra oratoriam laudem videtur substitisse. Hoc enim habet Graecorum periodus, ut non modo dignitatem rebus conciliet, sed eas sic devinciat, ut unum corpus efficiant. Quod illi orbem, latini flumen dixerunt. Et

recte; nam quemadmodum flumina variis aquarum incursibus aucta, uno impetu feruntur, sic oratio ex diversis partibus constans, adhibito numero, uno spiritu ab oratore profertur. Nec id solum, sed ut in tabula alia sunt prominentiora, alia depressiora, sic etiam sententiae solerter iunctae, et circuitu verborum comprehensae, suam quaeque vim et lumen accipiunt. Dissolve iam numeros in Demosthene. Vires prius auditores deficient, quam oratoris consilium assequi possint, nedum aliquam ex dissipatis illis orationis membris voluptatem haurire. Sed orator numero praesertim usus, auditorum animos in cursu abripit, eosque secum quadrigis vehit, uti est in Graecorum locutionibus. Hinc fieri potuit, ut in concursu to-

tius Graeciae, levissimus omnium populus eundem Demosthenem quatuor ferme horas pro corona orantem audiret, nec minore silentio eadem illa oratio, recitante Aeschine, a Rhodiis esset excepta. Scio magnam vocis et actionis vim in Attico oratore fuisse. Sed cur multis seculis post non minus numerosus Tullio, Dionysio, Longino visus est? Cur adhuc tenet legentium aures? Cur hoc etiam nomine primas obtinet inter oratores? Id vero debuissent animadvertere qui Boccacium nostrum, quod primus italicam orationem latino ambitu concluserit, acerbius reprehendunt. Qui si nimium hac in re hominis studium redarguunt, iure id faciunt, si omnino studium, parum recte. An oratoria periodo graecis et latinis uti

licuit, Boccacio non licuit? Quis tam inique sensit de Italorum lingua, ut quum omnes ferme exhauserit poëtarum modos, eloquentiae robur et varietatem, quae in circumscriptione et flexu sententiarum praesertim elucet, eidem denegaret? At non ita antiquissimi scribendi auctores, quorum nativus sermo pure et sedate, sine ullo verborum anfractu fluebat. Placetne semper rerum incunabula repetere? Adeone capimur inopi illa proavorum simplicitate, ut nihil praeterea addendum putemus? Festivi sane homines, qui in caeteris artibus ingeniorum ascensum et novitatis gratiam, in eloquentia, quae omnium est praeclarissima, vel rudem ipsam vetustatem laudant! Quamquam haud me praeterit, non tam nume-

rum, quam latinam imitationem in Boccacio redargui, quasi videlicet alienam plane formam vernaculo sermoni indiderit. Sic, opinor, existimabunt qui barbaras origines nostris litteris quaerunt; at non ita nos, qui in constituenda linguarum cognatione communes causas et sororiam ipsarum similitudinem praecipue spectandam putamus, quae tanta inter veterem Latii et recentiorem Italorum sermonem intercedit, quanta vix in aliis conspicitur. Nec id mirum, cum in exterarum gentium discursu incorruptae latinitatis lineamenta in his maxime regionibus debuerint superesse. Ad id faciebat usurpatio romanarum litterarum in pactionibus et in civilis vitae usu recepta. Sed multo magis nostrorum studium, qui diu essent in veterum

lectione, non solum ut ex animorum, quasi dixerim, contactu aliquid priscae virtutis imbiberent, sed etiam ut loquendi formas et integras fere dictiones in scripta referrent. Inde Virgiliana et Liviana vestigia in nostrorum carminibus et historiis passim perspicua, ab Aligherio ad Scribam Florentinum et Bentivolum, quos qui legat, aliquem ex Romuli nepotibus sibi videatur audire. Quae si minus vera essent, haud tamen erat succensendum totius italicae eloquentiae parenti, quod plusculum in Tullii imitatione fuisset. Si qui succenseant, eodem iure Platonis et Thucydidis verba sub latinis vocibus quodammodo pellucentia, in Tullio et Sallustio reprehendant. Quid magis distans a virili, at duriore eloquio

Catonis et Ennii, quam versicolor elegantia et lenitas Graecorum, ad quam suam postea orationem romani scriptores finxerunt? Nam quantum in eo laboraverint, ut Atticorum praesertim constructiones exprimerent, iamdudum a Guillelmo Budaeo aliisque doctissimis viris demonstratum est.

Verum haec parum fortasse ad Plinium, quem ex Schaeferi editione quam diligentissime descripsi. Quid ipse Pliniana exemplaria simul conferendo expurgandoque praestiterit, in praefatione luculenter exposuit. Restat, ut, quae tua humanitas est, ad communium studiorum incrementum, meis inceptis, erudite Lector, impense faveas.

Dabam Augustae Taurinorum Id. maiis anno MDCCCXXVIII.

PRAEFATIO SCHAEFERI

Editionis alterius Plinii Gesneriani exemplis distractis, quum nova certatim expeterentur, Fritschius noster, libri redemptor, Io. Christ. Theoph. Ernestium, Professorem Academiae Lipsiensis, rogaverat, ut tertiam curaret editionem, prioribusque correctiorem nec sine accessione notarum emitteret. Susceperat provinciam vir doctissimus, iamque profligato recensendi ac commentandi labore in eo erat, ut exemplar, quod typographus sequeretur, instrueret, quum ecce morbo atroci, mox praematura morte telam paene detextam abrumpere cogitur. Qui casus, acerbus sane literarumque nostrarum caussa lugendus, ne Plinio officeret, neu novam moraretur editionem, quaeritur a bibliopola, qui in defuncti locum protinus succedat, opusque institutum cito absolvat. Ita factum est, ut mihi necopinanti, vix exantlato aerumnosissimo labore Glossarii Liviani ex schedis Aug. Guil. Ernestii concinnandi, negotium Plinianum, iucundius illud quidem, sed tamen quum alia, ad quae meus me animus vocaret, agenda suppeterent, invito reluctantique imponeretur. Quod quomodo administraverim, priusquam lectores doceo, paucis quantumque mihi constitit, indicandum est, quae ratio Plinii repetendi Ernestio placuerit.

In textu quidem recensendo, si locos perpaucos excipias, Gesnerum erat religiosissime sequuturus. Omnino Ernestius noster, perinde atque alter ille, Livii editor, a critica scriptorum veterum tractatione

videtur fuisse paullo alienior. Longe maiore cura intentiorique studio interpretationem Plinii complexus erat, ut, si quae a Gesnero in hac operis parte, qua maxime censentur editiones Gesnerianae, omissa essent, ea partim ex propriis thesauris exprompta adderet, partim ex recentiorum, inprimis Gierigii, libris prudenter delibata repeteret. Itaque Ernestii notae, ut crisin de textu constituendo non prorsus negligant, maximam partem exegetici argumenti sunt: caeterum et brevitate commendabiles, et vero etiam perspicuitate. Minore religione, quam in textu reddendo, in notis Gesneri exhibendis versaturus erat. Etsi enim longissime aberat a ratione parum probanda eorum, qui in veterum libris edendis priorum notas editorum cum suis ita commiscent et confundunt, ut, quem quidque auctorem habeat, plane ignores; in Gesneri tamen commentarium paullo plus sibi sumpserat, quam ab homine caeteroqui tam circumspecto facile exspectasses. Quod si haec editio ab ipso Ernestio evulgata esset, Gesneriana haberemus hic atque illic ita vel reficta vel contracta adeoque truncata, ut, si qui integrum Gesnerum cognoscere cuperent, ad priores editiones recurrere cogerentur.

Haec habui quae de Ernestii instituto praefarer. A quo quum meum nonnihil discrepet, quam ego mihimet legem scripserim, breviter ostendam.

Quum primum in Ernestii vices suffectus essem, integrum mihi datum est, ut novam Plinii editionem ex meo solius arbitrio adcurarem, dum ne descisceren a regula, ad quam editor Gottingensis, plaudente orbe erudito, omne negotium exegisset. Mearum igitur partium esse duxi, primum, ut textum, qualem Gesnerus, emunctae criticus naris, subsidiis suis perspecte usus dederat, mendis modo typographicis,

quae editionem alteram sat crassae obsidebant, correctis, refictaque passim interpunctione, illibatum repeterem. Nam etsi probe intellexeram, non omnia in Plinianis sic constituta esse, nulla ut critico materia superesset in qua elaboranda cum laude versaretur; malebam tamen, si quid critici generis incidisset, id in notis monere, quam manum ipsi textu continuo iniicere. Etenim pigebat taedebatque tumultuariae operae, qua nunc mihi, et tempore excluso, nec satis instructo subsidiis rei vel bene gerendae necessariis, defungendum fuisset, si ad novam textus recensionem descendere sustinuissem. Praeterea parum placebat, in libris scholarum usui dicatis, qualis hic Plinius est, multa identidem novari; praestabiliusque videbatur, textum probabiliter effictum fideliter retineri, donec novus a critico sagaci, omnibus affluente copiis, inque hoc unum intento, conderetur.

Gesneri notas integras repetii. Debebatur hoc memoriae viri optimi deque literis nostris praeclarissime meriti. Quamquam enim verendum mihi erat, ne in reprehensionem nonnullorum incurrerem, si ea quoque servarem, quibus nova editio recte carere posse illis videretur, tutius tamen putabam hoc subire aleae, quam omittendis aliis, aliis in brevius cogendis, quod Ernestio facere placuerat, fidem meam sublestam reddere, desideriumque accendere superiorum editionum.

Eadem et maiore etiam religione exhibui, quae nunc primum prodeunt, Ernestii adnotationes: correxi nihil nisi apertos calami lapsus. Si quid praeterea Ernestius deliquisse videretur, intactum reliqui, satis habens tirones de erroribus verbo admonuisse.

Commode memineram, quum primum Plinium edendo manus admovissem, in Ioann. Mich. Heusing.,

eruditissimi viri criticique in paucis egregii, libris duobus Emendationum exquisitas in libros sex priores Epistolarum Plinii animadversiones reperiri, a Gesnero bis[1] tantum obiter commemoratas, a Gierigio plane neglectas. Harum nullam habere rationem piaculum fuisset. Itaque omnes suo quamque loco diligenter posui. Quid moverit Heusingerum, ut de posterioribus libris nihil perscriberet, ignoramus: fontem enim, unde sua ad priores hauserat, in sequentibus non exaruisse, ipse nos admonet[2]. Is fons qui fuerit, quaeque omnino ratio harum animadversionum, ut sciant lectores, apponam quae vir eximius illis praefatus est.

«Quum suis virtutibus pluribus commendantur, quae nunc quidem in omnium manibus sunt, politissimae C. Plinii Epistolae; tum eo quoque nomine non possunt non carissimae esse veteris eloquentiae studiosis, quod ex communi illo literarum quasi naufragio non salvae modo evaserunt, verum inde etiam quam minimum vitii contraxerunt, germanamque illam argenteae aetatis Latinitatem prope illibatam[3] conservarunt. Adeo, quod bonis libris aliis exitio, his etiam saluti fuit, quod medio aevo in bibliothecarum angulis neglectae iacuerunt, nec literatis hominibus librariisque dignae visae sunt, quae a multis legerentur. Testis est Vincentius Bellovacensis, saeculi XIII, scriptor suae aetatis doctissimus, qui *Plinii epistolas ad diversos circiter centum reperire* se tantum potuisse confitetur, speculi historialis lib. X, cap. 67, reliquas, quae plures etiam numero

1 Ad 3, 5, 8, 6, 20, 15.

2 Ad 1, 10, 12.

3 Conf. tamen, quae I. A. Ernestius in fine notularum suarum de multis magnisque librorum Plinii vitiis monuit.

sunt, non vidit. Decimus liber ante saeculum XVI in lucem non emersit, nec libri VIII et IX omnes epistolae primis editionibus vulgari potuerunt. Hinc rara apud medii aevi scriptores Plinii minoris mentio ac prope nulla est. Quam male vero librarii de aliis meriti fuerint, quos saepius et in plura exemplaria transscripserunt, testes erunt sempiterni Cicero, Sallustius, Curtius, Valerius Maximus, Florus, Iustinus, Lactantius, quos ipsorum dissimillimos nobis reliquerunt. Etsi vero in Plinii epistolas minus quam in ceteros, quos dixi, scriptores antiquos, hominum illorum inscitiae et audaciae licuit; non ita tamen incorruptas et incontaminatas eas ad nos pervenisse apparet, ut nihil omnino labis insederit. Multa quidem Catanaeus, plura post eum Henr. Stephanus, Casaubonus, Gruterus, Barthius, Schefferus, Buchnerus, Gronovius, Thomasius; Cellarius iure sibi visi sunt emendasse: horum tamen omnium oculos non pauca fugerunt, quae Cortii nuper, et proxime Gesneri, viri celeberrimi industria fuerunt restituenda. At ne horum quidem ingenio et cura, cuius me quidem admiratorem maximum profiteor, ita omnia perpolita sunt, ut extremam tandem manum recepisse possint adfirmari. Illud potius, quod nolis, fatendum est, ab iis ipsis, qui maculas delere voluerunt, novas aliquando, ut fieri solet, adspersas esse, aliquas ita penitus insedisse, ut eluere difficile sit, et prope iam temerarium videatur. Non fallere me opinionem, e pluribus exemplis, quae in medium adferam, aliquot certe eos etiam adsentiri cogent, qui alia omnia sibi persuaserunt. In his vero emendandis veteri Plinii exemplari utar, quod in bibliothecam illustr. gymnasii Isenacensis a me illatum est, Romae a. MCDXC, typis exscriptum, cuius et Fabricius Bibliothec. Lat. lib. II, cap. 22,

n. 3, meminit, quodque a Barthio [1] adversar. lib. XIX, cap. 25, *cascam editionem* appellari puto. Idem Brummero ad manus fuisse video ad L. Cinciam cap. VI, n. 6, ubi ad Plinium lib. V, epist. 21, 3, ignotam antea lectionem profert. Id ex vetustis membranis expressum esse inde coniicio, quod in plerisque, e Mediceo codice quae primus vulgavit Cortius, et quorum in aliis vix ullum est vestigium, mirifice conspirat; in nonnullis non ab eo tantum, sed a ceteris etiam scriptis editisque libris non sine ratione discrepat; in scribendi vero et interpungendi more priscam simplicitatem refert, nec multa recentioris aut criticae manus vestigia ostendit.»

Hactenus Heusingerus. De meis in Plinium notis non habeo quod praeloquar, nisi ut lectores obtester, humaniter benevoleque meminerint summae trepidationis meae, qui, nil tale animo praecipiens imparatusque, ad alienum negotium absolvendum accesserim. Factum est hac ipsa trepidatione, ut alia e memoria elaberentur, alia sero occurrerent, quae monere et potuissem, et vero etiam debuissem. Horum partem, quum passim ad *Addenda* provocaverim, nunc supplebo.

Epist. I, 8, 2. *Petiturus sum enim.* Solemnis hic ordo verborum, quem vehementer miror Gierigio displicere potuisse. Tot eius exempla enim in optimis scriptoribus occurrunt, ut alterum, ab illo praelatum, aures Romanae parum probasse videantur. Si forte dubitas, en nubem exemplorum: *Aequati sunt enim* Plin. Panegyr. XXV, 2; *Alia est enim* Cic. de Orat. II, 25, et Senec. epist. 89, 14; *Animi est enim* Cic. de Orat. II, 59; *Facilius est enim* Cic. de Orat. II,

[1] Ad Plin. epist. 1, 6, 1.

44; *Hic est enim* Senec. epist. 82, 11, et 94, 69; *Hominis est enim* Plin. epist. VIII, 16, 4; *Incredibile est enim* Cic. de Orat. I, 44; *Incredibilis est enim* Lactant. de Opif. D. XX, 3. (Sic enim ibi ex libris scriptis editisque pluribus legendum. Deterior alter ordo, repertus ab I. M. Heusingero in libro Coloniensi, *Incredibilis enim est.*) *Indulgendum est enim* Senec. epist. 104, 3; *Ingeniosior est enim* Plin. Panegyr. LV, 2; *Longum est enim* Cic. de Orat. II, 27; *Minus est enim* Plin. Panegyr. LXXXVIII, 7; *Naturae est enim* Senec. ep. 90, 3; *Naturale est enim* Plin. epist. IV, 17, 3; *Necesse est enim* Cic. epist. ad Aul. Torquatum VI, 2; ad Aul. Caecinam VI, 6; Senec. epist. 109, 10; 114, 11; 121, 12, Natur. Quaest. I praef. *Nemo est enim* Cic. de Orat. II, 82; epist. ad Lentulum I, 4; (ad quem locum nuperus editor in animadv. et Emendat. Libris, quos avidissime exspectamus: « Sic scripti omnes mei cum Mediolanensi 1472, Vetusta in membranis, Aldinis Manutiique editionibus. *Nemo enim est* Veneta 1476; Veneta 1492; Mediolanensis 1493, cum quibusdam aliis. Illud magis Tullianum. Ita etiam in interrogationibus, *quid est enim? quid est igitur?* ubique maluit, quam, quod in editis parum emendatis circumfertur, *quid enim est? quid igitur est?* ») *Nihil est enim* Cic. de Orat. I, 28, 41; II, 24, 42; III, 27, 45; Plin. epist. 9, 32; *Non est enim* Cic. de Orat. III, 21; Senec. Epist. 85, 24; *Nostra est enim* Cic. de Orat. III, 31; *Nullum est enim* Cic. de Orat. I, 48; III, 5, 57; Plin. epist. VI, 21, 4; Panegyr. XXVI, 4; *Omnia sunt enim* Cic. de Orat. I, 43, ut legendum ex codicibus Guelferb. vulgo perperam *Omnia enim sunt. Prima est enim* Cic. de Orat. II, 78; *Propositum est enim* Plin. Panegyr. LVI, 1; *Prosequutus es enim* Plin. Panegyr. LXXXVI, 3, ex vera Baunii

correctione. *Quae est enim* Cic. de Orat. II, 89; *Quam speciosum est enim* Plin. Panegyr. XVIII, 1, ad quem locum v. Arntzen. *Quid est enim* Cic. de Orat. I, 45; Plin. Panegyr. LVI, 2; *Scitum est enim* Cic. de Orat. III, 61; *Tanta est enim* Cic. epist. ad Leptam VI, 19; (20 M. L.) *Temerarium est enim* Plin. epist. IV, 9, 10; *Vna est enim* Cic. de Orat. III, 6; *Vnus est enim* Senec. epist. 104, 22; *Visa est enim* Plin. epist. X, 97, 9; *Voluptates sunt enim* Plin. Panegyr. LXXXII, 8, ex certa Lipsii emendatione. Sufficient haec. Ad hanc normam vereor ne corrigendi sint illi loci, ubi particula verbo substantivo praeposita reperitur: veluti Caes. de B. C. II, 32; Cic. de Orat. I, 29; II, 54; III, 45; Plin. epist. VI, 29, 3. — Idem, opinor, de aliis particulis tenendum: *Liberum est autem* Plin. Paneg. XXXVI, 5; *Non est autem* Senec. epist. 82, 17; *Nemo est ergo* Plin. Panegyr. XLIV, 3. *Adhibita est igitur* Cic. de Orat. I, 42.

Epist. I, 16, 2, iure praetuli *acutae*. Secundus respexit Tullium suum de Orat. II, 8: *Quid autem subtilius, quam acutae crebraeque sententiae?*

Epist. II, 15, 2, *alioqui*. Sic *alioquin* sine *et* occurrit VI, 23, 1; VII, 31, 1; X, 20, 1, qui loci Gierigium tandem docuerunt, fallere regulam Schwarzianam.

Epist. III, 5, 8, *parcissimi* iterum defendit I. A. Ernestius in Clave Ciceron. Vid. vocab. *paratus*.

Not. ad ep. III, 6, 3. Tertium exemplum confusionis vocum οἶνος et ὕπνος reperi in collatione Porsoniana codicis Harleiani Odyss. B. 395, pag. 12, a.

Epist. IV, 1, 2, *adligamus*. Add. I. Fr. Gronovius ad Senec. epist. 94, pag. 449.

Epist. IV, 13, 8. Locus hic tentari non debebat.

Similis in negationis usu anomalia occurrit V, 17, 6, ubi vid. quae notavi.

Epist. 4, 27, 6. Locum Euripideum Sophocli tribuit insciteque interpretatur Devarius de particul. p. 349 sq. ed. Reusm.

Epist. VI, 15, 3, *ius civile*... *respondet.* Notanda constructio. In Cicer. de Orat. I, 45, revocanda lectio antiqua: *in respondendo iure:* ubi male Ernestius *in respondendo de iure*, quaerens in nota subiecta: «Quid porro est *in respondendo iure?* ut vulgati habent. Quis ita dixit?» Ciceronem ipsum et alibi ita dixisse, poterat ex Clave sua discere. Horat. epist. I, 3, 23, sq. *seu civica iura respondere paras.*

Epist. VI, 19, 5. Conf. VIII, 2, 1: *Vendideram vindemias certatim negotiatoribus ementibus.* Vnde liquet, *certatim* cum *emptitant* iungendum esse.

Ep. VIII, 5, 2, *fruendis voluptatibus.* Quum in MS. *fruendi* voluptatibus reperiatur, Gudius ad Phaedr. 4, 25, probabiliter corrigit *fruendis diu voluptatibus.*

Epist. X, 119, 1. De *certaminibus iselasticis* quum obiter egisset Bouhierius, vir vere illustris, in Hagenbuchii epist. epigraph. pag. 9, laudans Iselini de illis dissertationem in Hist. Acad. Inscript. Paris. tom. V, pag. 277, sic pergit pag. 10. sq.:

«Ce que je viens de dire des jeux Isélastiques me donne lieu de proposer une conjecture sur un endroit très-obscur d'une lettre du jeune Pline á l'empereur Trajan X, 119, dont voici le sujet.

«Pendant que Pline gouvernait la Bithynie, quelques athlètes de cette province, qui étaient revenus vainqueurs d'un jeu de cette espèce, demandèrent à jouir de leurs priviléges, non seulement du jour qu'ils étaient retournés triomphants en leurs patries, mais même de celui qu'ils avaient été couronnés.

Nihil enim referre, disaient-ils, *quando sint patriam invecti; sed quando certamine vicerint, ex quo invehi possent.*

« Pline en fit difficulté; et pour ne rien prendre sur lui, il proposa son doute à l'empereur Trajan en ces termes: *Ego contra scribo Iselasticorum* (ou selon les anciennes édit. *Iselastici*) *nomine. Itaque eorum vehementer addubitem, an sit potius id tempus, quo εἰσήλασαν, intuendum.*

« Ces paroles ne font aucun sens raisonnable; en sorte que les Commentateurs conviennent, que ce texte a été altéré. Ils ne proposent néanmoins aucune conjecture, qui satisfasse l'esprit, si ce n'est en ce que quelques uns disent, qu'il faut corriger: εἰσήλασαν. Ce qui est indubitable. Du reste les uns effacent *scribo*, et encore *itaque eorum;* les autres se contentent de corriger: *Ita tamen, ut vehementer*, etc.

« Mais la première de ces conjectures est trop hardie, et la seconde est contraire au sens de ce passage, comme d'autres l'ont déjà observé. D'ailleurs elle conserve le mot *Scribo*, qui ne peut subsister, ce me semble; car il suppose une décision de la part de Pline, qui n'a voulu que proposer un doute, et en laisser le jugement à l'empereur.

« Pour moi, en attendant que quelque MS. nous découvre la véritable leçon, je lirais: *Ego contra, ipso Iselastici nomine, et Iselasticorum, vehementer addubitem*, etc. Pline réfute en deux mots la raison, qu'alléguaient les athlètes, en répondant, qu'elle se détruisait par le nom même *d'Isélastiques*, lequel était donné tant à leurs jeux, qu'à leurs privilèges. Ce nom supposait en effet une entrée sollennelle dans la patrie du vainqueur. D'où il suivait que la récompense

dont il s'agissait ne lui était due que du jour de cette entrée, *quum quis in civitatem suam ipse εἰσήλασεν*, suivant la sage réponse de Trajan.

« Ce sens est clair, et naturel. Mais ces mots extraordinaires, *Iselastici*, *et Iselasticorum*, n'étant point entendus des copistes, ont sans doute donné lieu à leur méprise, comme il n'est arrivé que trop souvent. »

De eodem loco ipse Hagenbuchius in epistola ad Gorium pag. 451 :

« Pag. 11. κριτικώτατος *Bouhierius* corruptum Plinii locum restituere aggressus est. Quem locum quia editores Pliniani nesciverunt a Sam. Petito tentatum esse, eius verba *de Leg. Att. pag.* 62 *init.* subiicio. « Rescribo : *Ego quum transcribo*, Iselasticorum, *nomine itaque eorum vehementer addubitem, an sit potius id tempus, quo εἰσήλασαν, intuendum.* Nempe quum libellum ab *Iselasticis* sibi oblatum imperatori mittendum transcriberet Plinius, ipso eorum nomine monitus facile vidit *Iselasticos* dictos fuisse, non ex eo tempore, quo sunt coronati, sed ex quo patriam invecti sunt, εἰσήλασαν. » Editiones Plinii praestantiores, Hearniana, et novissima Longoliana, emendationem Schefferi habent : Ego *cuncta* scribo Iselasticorum nomine : *ita tamen ut* vehementer addubitem. Si *ita tamen ut* verior lectio esset, conarer legere : Ego *contracta* scribo, id est in compendium a me redacta. Proconsulem enim ipsum sua manu ex Iselasticorum charta in papyrum transcripsisse, librariorum opera non usum, quod Petitus voluit, credibile non fit. Quid ? si libellum obtulerunt, Plinius ipsum eorum autographum Romam, credo, misisset. Sed lectio *ita tamen ut* videtur orta ex corrupto, et non intellecto *itaque eorum*. In mentem mihi venit, forte Plinium

sic scripsisse: Ego contra *scilicet ipso* Iselastici (vel Iselasticorum) nomine *ita moveor* (vel *urgeor*), ut vehementer addubitem, etc. Si Plinii integrum *scilicet* librarii posteriores more sibi consueto in *sc.* contraxerant, *scribo* facile nasutulus quidam pro *sc. ipso* obtrusit. Si Florentiae, quae eiusmodi κειμηλίοις membraneis vel chartaceis superbit, codex Plinii MS. inveniatur, eum inspicere ne dedigneris.»

Nihil, quod nodum illum solvat, in thesauris Florentinarum bibliothecarum reperiri, amicum docet Gorius pag. 466.

Panegyr. 76, init. Scripsit de hoc loco in Programmate Fikenscherius, Rector Lycei Culmbacensis. Deletis duabus vocibus *tutum fuit*, mutataque interpunctione, sic legit: *quum . . . . . ageres! Interrogavit: quisque, quod placuit, dissentire . . . ., facere.* Displicet haec ratio perinde, ac Schwarziana, I. Fran. Herelio, cui Plinius videtur scripsisse: *quum . . . . ageres! Quisque quod placuit, dissentire . . . . facere.* Vid. *Magazin für Philologen. Herausgegeben von G. A. Ruperti und. H. Schlichthorst. Zweiter Band. Bremen.* 1797, pag. 227, sqq.

Καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα. De signis, quibus ad notas interpretum discernendas usus sum, vix opus est ut moneam, *E.* Ernestii, G. Gesneri, *H.* Heusingeri, *S.* meas indicare.

Scr. Lipsiae m. Februario 1805.

PRAEFATIO GESNERIANAE EDITIONIS

EADEMQVE EPISTOLA

AD

ILLVSTR. COMITEM

HENRICVM XI RVTHENVM

RELL.

Non quaeris, quum ista tibi in manus traduntur, quod vehementer optabile est talem epistolam scribenti, quis est iste Gesnerus? Quid sibi vult ista dedicatio? Quale est, quod mihi offertur? Nosti, quae magna mea felicitas est, Gesnerum; nosti, quod tu in aliqua felicitatis parte ponis merito, Plinium; recordaris, quamquam oblivisci soles tuorum benefactorum, quas ille caussas habeat ad te ablegandi exornatum praesenti opera Plinium; recordaris, inquam, quam generosa et liberali humanitate operam Plinio et mihi dederis, quantum legendo interpretandoque illius Panegyrico, quem Ciceronis epistolis et Taciti Agricolae subiiciebamus, et voluptatis et utilitatis ceperis. Itaque non mirabere, meo quoque animo obversari horas, quas in iucundissimis vitae meae reponere soleo, in quibus tuam et discendi cupiditatem, et ingenium felicissimum, et vere generosum pectus, et propriam magnis animis, atque ut summo loco natis, ita ad summa omnia contendentibus, humani-

tatem intueri ex proximo admirarique mihi licuit. Quid ergo pronius mihi fuit, quam de te cogitare, Illustrissime Comes, quum Plinium tractarem, aut quid videri iustius debuit, quam tuo nomini inscribere monumentum ingenii illius, quod vehementer tibi probari, quod capi a te, quod amari, sensissem? Nemo enim capit Plinium, quin amet, ut illustrissimum Henricum XI Ruthenum nemo novit, quin amandum colendumque iudicet. Equidem ob id ipsum, quod te nosse mihi contigit, Illustrissime Comes, ea ad te fiducia accedere sustineo, ut neque refugiam liberius aliquanto apud te ipsum de hoc nostro munusculo, quo te et literatos reliquos afficere visum est, disputare; quem norim, atque adeo expertus sim, pro tuo in quidquid pulcrum est amore, huius etiam generis commentationibus delectari. Quem quidem amorem gentilicium tibi esse, ut ea modo commemorem, quae ex proximo et coram cognoscere mihi licuit, non modo illustrissimus tutor tuus Henricus XXIV me docuit, cuius decora in Buddeana Ienae et Vinariae in Marschalliana, Gryphum domo mihi innotuere, sed tres etiam illius illustrissimi filii, in quibus Henricum VI anno huius saeculi XXIX Ienae de superiori cathedra disputantem non sine summa omnium admiratione, et eorum maxime, qui recte iudicare poterant, audivi; Henricos IX atque X vero in hac ipsa Academia nuper in laude atque amoribus omnium versatos, quod sic volebant, complexus sum, quorum manibus ad me scripta excellentissimi ingenii et generosissimae liberalitatis pignora servo, quos hoc ipso tempore e Gallia reduces, et veteris obsequii nostri memores, veterem ipsos benevolentiam erga me et indulgentiam servare, non sine maximae et honestissimae voluptatis sensu paucis ante hebdoma-

dibus expertus sum. Pateris itaque pro gentilicio illo tuo in bonas literas amore, me de epistolarum Plinianarum, quod tibi hic offertur, opere pauca apud te, veteri praefationum more, disputare.

Ab ipso scriptas Plinio, neque recentiori demum tempore a commentitia illa, quae Io. Harduini ingenio debetur, societate confictas, accuratus ille consensus cum praestantissimis aevi, quo vixit, indubiisque monumentis, ostendit, demonstratus praesertim a Io. Massono; qui consensus non sane a mendacium et vanorum aliquot hominum ingeniis profectus esse potuit. Scriptas ergo has epistolas editasque ab ipso Plinio, plane mihi non est dubium. Vtrum autem missae omnes sint ad eos, quorum praescripta sunt nomina, ea vero alia quaestio est, non ita facile affirmanda. Primo diem adscriptum nulla habet, quod in iis, quae re ipsa ad amicos mittuntur, epistolis intermitti vix solet. Et, si dicas, quod praefracte equidem non negaverim, diei mentionem detractam, quum ederentur, illud tamen apparet, argumenta epistolarum pleraque esse quasi ad ipsam scribendi exercitationem quaesita ac delecta; itaque omnia polita et ornata, eam quaesitam varietatem, ut hoc ipsum egisse illum appareat, uti relinqueret posteris quam pulcherrimam amabilissimamque sui ipsius imaginem. Quum enim gloriae bonis artibus parandae esset studiosissimus, et in hac quoque re Tullium perpetuum et unicum suum sibi exemplum proponeret, cuius in epistolis vel maxime tantus animus comprehensus et posteritati commendatus est: quid poterat facere elegantius ad simulacrum mentis suae, et factorum vitaeque suae memoriam tradendam posteris, quam si scriptas a se epistolas in vulgus ederet eas, quibus foras quasi prodierat, et conspiciendum

se praebuerat ille cupitor et affectator immortalitatis animus; iisque adderet alias, eo ipso consilio scriptas, et forte missas privatim ad neminem, sed omni posteritati dicatas, quibus ea commemoraret, quae de se, de suis studiis, de toto vitae suae genere, de actionibus, de amicis suis, de rebus denique omnibus, quae ad ipsum ullo modo referrentur, scire et existimare vellet posteros. Illud de amicis quale sit, sic satis vel ex meo sensu arbitrari mihi videor, qui hoc ipso tempore non sine suavitate quadam illud tempus cogitatione praecipiam, quum videbunt homines, qui post aliquot aetates hunc ipsum libellum in manus sument, licuisse mihi tantum non familiariter cum Henrico XI Rutheno agere, quem sua nobilitas, virtus, felicitas, res gestae ad ingens adeo fastigium extulerint. De Plinio quidem rem se ita, uti dixi, habere, ipse iudicabis, scio, si percurrere velis vitam illius, qualem ex his epistolis, aliunde enim paucissima constant, collegit Cellarius, cui a nobis tantumdem fere adiectum est. Sed illud quoque ipsis epistolis cognoscendis intelliges, si attendere volueris, (et attendis, quae magna adolescentiae tuae laus est, quidquid agas) illud, inquam, pro magni illius et capacis ingenii tui vi agnosces quaesitam esse studio varietatem et amoenitatem, lectorum lenocinia; non coniunctas unius temporis, vel ad unum hominem, vel unius argumenti epistolas, distracta potius studio, quae ad unum locum pertinent, suspensumque exspectatione lectorem, ut plures pervolvat epistolas, dum ad eam veniat, quae coeptam caussae alicuius aut negotii enarrationem absolvat. Illud quoque non sine consilio factum est, quod tot elogia hominum sui aevi, et praedicationem virtutis illorum intexuit: eo plurimum nempe et ho-

minum et familiarum intererat, habere opus hoc, et suis posteris, ut imaginem aliquam, ut titulum nobilitatis suae, commendare. Huic, puto, inter alia consilio debetur, quod in tanta librorum eius aevi strage, quae totam paene Traiani, optimi principis, historiam abolevit, evasit hoc volumen, et quum auctoris sui, tum aliarum rerum, hominumque memoria nostra dignissimorum, conservavit memoriam. Successit enim deinde Sidonii Apollinaris studium, viri magni, qui quum Nostrum unice amaret, commendaret, in exemplum proponeret, quod ex subiectis testimoniis poteris intelligere, multiplicata huius operis exempla sequentem mox colluviem eo sustinere facilius potuerunt. Suavitate tecum, Illustrissime Comes, agendi provectus modum epistolae iam egressus sum. Sed neque intercedit tua humanitas, quo minus reliqua adiiciam, quae in fronte huius libri dicenda habeo, quaeque eo lubentius cognoscent lectores reliqui, si te una praesentem quasi animo suo habuerint. Quid? quod possum etiam in quibusdam ad conscientiam tuam provocare, et testem te, maiorem exceptione, exhibere: ut in eo, quam saepe optarim, Panegyricum, ut nunc vocamus, sive gratiarum actionem Plinii nostri, pretiosum illud istius aevi monumentum, celeberrimi Schwarzii studio expolitum, ante prodire, quam denuo mihi, post parvam illam editionem, una cum epistolis, sine eo minus gratiae habituris, proferendus esset. Illa viri doctissimi cunctatio (sed cunctator fuit etiam Fabius) facit, ut de fatis Plinii, ab eo inde tempore, quo publicis typis committi coepit (coniuncta enim fere epistolarum et Panegyrici sors fuit) deque manuscriptis, qui adhuc exstant, supersedeam dicere, quum facile praevideam, pleniora omnia et certiora illum suis ex thesauris dare

posse. Quae eadem caussa fuit, ut eo facilius bibliopolae consilio obsequi in hac editione decreverim. Est autem, ut obiter eum tibi, Illustrissime Comes, commendem, *Caspar Fritschius*, frater *Thomae*, (quem principem sui generis hominem fuisse accepisti) talis vir, quo nemo magis intelligit negotiationis istius librariae rationes, nemo generosius illas liberaliusque tractat, indignus proinde iniuria, qua afficere illum nuper aliquis circa scriptores rei rusticae, ipsius sumptu, mea qualicumque opera, editos, conatus est; conatus est, inquam, non affecit. Per ipsum profecto et ipsius, dum viveret, fratrem non stetit, quo minus quidquid usquam esset praesidiorum compararetur ad exornandos illos rusticos. Si qua latent (ex iis, quae data sunt,[1] speciminibus nondum intelligi satis potuit, quantum ea momentum habeant), non ipsius, iterum confirmo, et fide viri boni confirmo, culpa latent; proditura forte aliquando, nobis minime invitis, sed candide plaudentibus. *Casparis* igitur *Fritschii*, huc enim redeo, rationibus et consilio obsequutus sum, qui desiderari aiebat Plinium, et emendate, quantum eius fieri posset, editum, et adnotationibus instructum iis, quibus apertior fieret illius sententia, non pueris quidem, et omnium rerum rudibus, sed his, quorum rationes non ferunt, semper ad alios libros ut recurrant, historias, antiquitatemque in promptu habeant, difficiles Grammaticorum nodos longa meditatione resolvant. Lectionis varietatem, eiusque rei disputationem, non totam ille quidem excludebat, sed optabat moderationem ea in re adhiberi, quae non deterreret homines, quales descripsimus, sed eadem, quae maxime necessaria videntur, non dissimularet. Hoc, ut per se honestum est et utile consilium, ita opportune iam locum habebat, quum

1 Miscellan. Observat. Vol. VII, pag. 274, sq.

ante annos non ita multos prodierint epistolae, Cortiana et Longoliana industria magno apparatu critico instructae, de Panegyrico autem non laudati modo Schwarzii opera in maxima proximaque exspectatione sit, sed egregia quoque omnia minetur Cl. Arntzenius: quorum industria quaesitis uti poterunt, qui toto, quod aiunt, sacco fundi sibi volent opes criticas. Nos ergo, quantum consequi studio atque intentione (quamquam saepe, ut ipse non ignoras, Illustrissime Comes, interpellati) potuimus, talem damus Plinium, qui utilis esse possit propius et accuratius ipsum, non librarios, cognoscere volentibus: qua in re illa praesertim habita ratio est, ut non eos modo locos interpretaremur, qui vehementer indigere ea opera viderentur; sed illos etiam, in quibus adhaesisse, quamquam facilibus et apertis nostro iudicio, alios observabamus. Contigit etiam hic, quod nuper in Quintiliano, ut dicenda essent, pro instituti nimirum ratione, non ea, quae ipse primus vidi, quae nescio quam multa sint; sed quae necessaria, aut commoda certe lectoribus, licet dicta, ab aliis quoque, arbitrabar. Morem equidem illum tenui, nihil ut ponerem, nisi quod ita se habere, meis oculis, meo animo, cognovissem; si quod inventum commemoratu dignum videretur, auctori suo libenter adscriberem, Cortium praesertim Schwarziumque frequenter laudarem.

Hoc igitur quidquid est operae meae tibi, illustrissime comes, dicatum esse volo ea lege atque conditione, uti profitear, tua etiam humanitate, tua indulgentia excitatum libenter tractasse Plinium, quod cognoscerem, esse apud te in honore hasce literas, teque sapientissima ratione, ab optimis praeceptis et tuo ipsius excellentissimo ingenio profecta, arbitrari, vix, ut res sunt hodie, feliciter tractare ceteras doctrinae partes

posse, nisi quis ab horum librorum usu diligenti iudicium, et quasi gustum quemdam veri, pulchri, et honesti, quod tum in oratione, tum in vita et consuetudine hominum conspicitur, retulerit.

Exstant, et suo tempore commemorabuntur apud posteros etiam, singularia plane excubantis pro te Providentiae divinae munera, quae orbitatem tuam ita gubernavit, ut merito suspicemur, praeparari te magnificum illius instrumentum ad salutem et felicitatem plurimorum hominum, tum qui in tua ditione sunt, tum aliorum quoque, procurandam. Non puto errare me, si inter illa munera locum tribuam non postremum illi, quod comitem tibi et adolescentiae tuae rectorem adsignavit consultissimum iuris et omnis sapientiae Risenbeckium tuum, cuius quum prudentiam et fidem in suis pignoribus cognitam perspectamque feliciter habuisset illustrissimus tutor tuus Henricus XXIV quem ante laudavi, eum tibi adiunxit, cui aequam scilicet, quin, ut est religiosissimus, et officiorum omnium non peritissimus modo, sed etiam observantissimus, maiorem, sollicitioremque curam se debere, quam suis filiis existimaret, quum de his rationem reddendam praeter Deum et suam conscientiam nemini, sciret; de te autem etiam iudicia aliorum hominum revereatur. Huic igitur Risenbeckio tuo, verissimo Phoenici, quum credideris, a me etiam aliquid disci posse profuturum, vehementer mihi claborandum est, ut, bonum me virum esse, quod illi credidisti, tuo ipsius iudicio, intelligas. Gratum quidem et non immemorem tuae in me indulgentiae, hic ipse libellus testis semper exstabit. Vtinam etiam verum me vatem agnoscas aliquando, quum praedicere tibi audeo, quod vehementissime opto, et e signis raro fallacibus colligere mihi videor, futurum, ut tui cives

longa plenaque sub te felicitate beati gratias decernant iis omnibus, quorum cura, studio, consiliis, opera, generosissimum illud pectus virtutibus omnibus impletum, et sapienter feliciterque administrandae reipublicae praeparatum erit: quarum rerum quamdam quasi auroram iam videmus in tot rebus, quas in Plinio, iam tuo, adhuc amamus hodie, in tot pueris, ut hoc utar, qui tua liberalitate cultu humanitatis et religionis imbuuntur, in tot miseris, qui benignitate tua foventur, in tot studiosis iuvenibus, qui tibi se debere vitae et studiorum praesidia quaedam grati agnoscunt, in familiae tuae disciplina et tranquillitate, in honore eorum, quibus contigit, ut ad ingenii tui cultum aliquid conferant. Macte istis laudibus, Illustrissime Comes, et istas praeclarissimas rectricis virtutis meditationes ad ipsum reipublicae actum et civium tuorum felicitatem reliquorumque admirationem suo tempore faustis auspiciis transfer. Ita Deus aetatem tuam bonis omnibus cumulet! — Dabam in Academia, quam ornas, Georgia Augusta Kal. Octobr. CIƆIƆCCXXXVIII.

IO. MATTHIAE GESNERI

AD

IO. AVGVSTVM ERNESTI

COLL. THOM. APVD LIPSIENSES RECTOREM

EPISTOLA

QVA SVAM PLINII IVNIORIS EDITIONEM VEL EMENDANDI VEL DEFENDENDI CAVSA RETRACTAT

Quo tempore reducem e Lipsiensi prelo Plinium accipio, una mihi redditur epistola tua, Ernesti, vir doctissime, et animo meo carissime. Non dico, iucundam fuisse; satis est, quod a te fuit. Sed amplius quiddam in ea reperi, quod non ad meae tantum voluptatis fructum, sed ad aliorum quoque utilitatem referendum, statim iudicabam, quum una mihi significaret Caspar Fritschius noster, si quid Plinio adiiciendum haberem, tempus adhuc esse, paucissimis eius exemplis manu quasi emissis. Statim, inquam, consilium arripui errores, vel meos, vel operarum, de quibus nos admonuisti, sententiam de quibusdam locis tuam a mea discedentem, et si quid aliud occurreret salutanti postliminio quasi ad me redeuntem Plinium, ea omnia, epistola quadam comprehensa, ad te mittendi: quod tanto magis mihi placuit consilium, quum eodem tempore ad me pervenisset, quem avide diu exspectaveram, Panegyricus Plinianus, quem tu propter negotia tua non attigeras, a Cl. Arntzenio

editus, é quo decerpere quaedam lectoribus Plinii profutura, et nostra inde vel augere, vel emendare liceret.

Age igitur, quae addita, detracta, immutata, defensa vellem in Plinianis curis nostris, apud te breviter persequor; quod observans animo meo tua imago quum dulcius mihi, quidquid hoc est laboris, faciet, tum, si qui sunt igniculi in nobis ingenii, eos leni quasi spiritu excitabit. Non vereor, ne voluntatem tuam offendam, sicubi a tua sententia discessero. Melius inter nos de maximis rebus convenit, quam ut minuta disputatiuncula animorum coniunctionem, sanctissimis adstrictam vinculis labefactare possit, aut convellere. Ceterum non eius modo brevitatis hic memor ero, quam ipsa quasi imperat necessitas; sed totius etiam consilii huius editionis. Quum enim non eo spectet labor noster, ut integritati Plinii scrupulosa diligentia consulatur, quam provinciam, quantum ad epistolas, pulchre ornatam sciebam a Cortio, et qui succenturiatus illi fuit, Longolio; in Panegyrico autem, (ne de Cel. Schwarzio hic dicam) id quod speraveram futurum, praeclare eadem functum video doctissimum Arntzenium: qui viri suo labore in futurum quoque prospexerunt, prospicientque, ne temere, vel impune adeo, grassari in Plinium possit critica licentia; sed ut commodius legatur scriptor venustissimus, atque intelligatur, quod ipsum in epistola ad illustrissimum Ruthenum comitem professus sum: propter has causas venia nobis dabitur, quod non morose et ad unguem persequimur omnia, quum in libro ipso, tum in hoc quasi eius spicilegio. Sed ne faciamus ianuam domo maiorem, rem, age, ipsam aggrediamur.

I, 8, 12. Quum de *munere* hic sermo sit, placet tibi, Ernesti doctissime, non ad medicorum, de quibus alioquin hic agitur in protasi, pilulas referri verbum *inducere*; sed eo sumi intellectu, quo *inducuntur*, h. e. producuntur, ostenduntur, commendantur spectatoribus ludorum publicorum personae, ipsaque adeo munera: quumque Graeci eadem ratione dicant εἰσάγειν, inde ais explicari forte non absurde posse locum in epistola ad Hebraeos, 1, 6.

I, 9, 1. Praefers *iunctisque*, aut *cunctisve*, pro diversa oppositionis ratione, ex qua singulis opponendi sint aut *plures cunctisque*, h. e. plures, et ii quidem non singuli, sed iunctim considerati, aut *plures*, atque adeo cuncti, h. e. *cunctive*. Mihi crescere videbatur oratio. Singulis diebus per officia urbana transactis sic satis constat ratio; minus constat *pluribus*; omnium minime *cunctis*, h. e. vel simpliciter omnibus, vel certe pluribus illis in unam summam collectis. Sunt enim *cuncti*, quod Festus et Asconius docent, *simul omnes*, quasi *coniuncti*.

I, 9, 5. Pro *nisi unum me* iubet Cl. Arntzenius ad Paneg. XCIV, 3, legere nos, *nisi tamen me*.

I, 12, 1. Vetas me dubitare, vir doctissime, quo *iacturae* appellatio respiciat, quum doceat ipse Plinius II, 1, 10. At ipsum hoc nempe dubitabam ego, utrum consolandi argumentum initio ponere voluerit, et in luctu desinere.

I, 20, 7. Ad *subscriptiones censorias* hic respici putas; nec intercedo, quum in hoc conveniat et *accusatoris*, δίκην γράφοντος, *subscriptio*, et *censoria*, ut causa vel crimen breviter designetur.

I, 20, 10. *Orationis* retinendum censes, ubi ego *oratoris* praetuli. Neque profecto temere: nempe h. l. *actio* non consideratur, ais, quatenus ab *oratore* pendet, sed quatenus ab *oratione*: defenditurque a Plinio, nunquam *bonam orationem* esse *sine bona actione*; et si bona *oratio* sit bona *actione* destituta, propter temporis ad agendum dati augustias, quibus actio frangatur, quum timeat orator, ne tempus constitutum excedat, non esse *orationis* culpam, neque propterea illud, quod posuerat de naturali bonae *orationis* et *actionis* coniunctione negandum; sed *iudicis*. Praeclare ista. Sed vide, ὦ φιλότης, qua parte ego consideraverim. Imaginabar hanc speciem, brevem nimis diem constitutam oratori, non datum esse tempus domi otiose commentandi et scribendi orationem; unde necessario ei sit ex tempore agendum: qua re fiat, ut *actio* talis, similis esse *orationi* cuicumque scriptae, animo certe antea comprehensae, non possit. Hoc ergo tum non accidit culpa *oratoris*, qui volebat, si impeditus non esset, parare *orationem*, quam *actione* deinde exprimeret

I, 20, 17. De Eupolidis in Periclem verbis etiam dicta quaedam ad Quint. X, 1, 82.

II, 3, 2. *Ponit controversias* tibi placet, quum alias non intelligatur, quomodo elegerint auditores. Mihi etiam sine dubitatione placeret, nisi extem-

poralitatem laudaret Plinius: quae suspecta sane est, si ipse declamator controversias *ponit*: suspecta etiam est, si de pluribus quas *poposcit*, unam *ipse eligat*; potest enim constitutum habere cum eo qui posuit; potest certe facillimam deligere. Suspicio omnis abest, si primo *poscit* controversias plures; tum de pluribus illis electionem permittit auditoribus, qui vel sententiarum numero, vel sorte adeo decidere possunt. Mea hic culpa est, qui, dum brevis esse volui, abrupte nimis loquutus sum, ut tu etiam dubitare posses, qui tot perplexa solvis quotidie.

II, 5, 6. Pro adverbio *laetius*, contra alterum *lautius*, propugnas hoc modo, non tantum ut illi locum hic esse ostendas, quod facile dedi; sed huic ut esse neges. Ponis autem, hic sermonem esse de *copia* orationis, ad quam *lautus* vix referatur. Quum vero videas, hoc non satis firmum esse, et *lautos homines* etiam dici *copiose ornatos*, nec de sola hic copia agi, negas *severo* et *tristi* opponi posse *lautum*; opponi *laetum* a nostro III, 18, 10. Verum hoc quoque aliter se habere, mihi videbatur. *Severi* et *tristes* iidem sunt *squalidi*, *immundi*, ut in ieiunio Pharisaei: hilares contra *lauti*, *uncti*, *nitidi* etc. quales vult esse Salvator suos, quum ieiunant etiam. Denique non probabile est, pro *laetius* aliquem substituisse *lautius*: sed hoc illi iussum cedere a correctoribus, vel ipsa tua disputatio indicat.

Pag. 99, n. 14. Obscure loquutus sum. Hoc volo, *tres clepsydras unius horae spatio effluxisse*.

II, 11, 25. Leg. *scribe, quid arbusculae agant*. Quamquam enim satis frequens est, post interrogativa, obliqua etiam, poni indicativum: Cortius tamen, credo bonis auctoribus, *agant*, posuit.

II, 17, n. 1. Mones me, qui es oculus meus, consulenda etiam esse, quae de situ Laurentini contra Holstenium disputat Fabrettus Inscr. antt. p. 752.

Pag. 141, n. 7. Abiecit heu! humana omnia Baierus. Itaque non est, quod parvulum illud ab eo speremus, qui multo maiora destituerit.

III, 5, 8. *Parcissimum somnum*, vigilantissimus homo, merito defendis contra eum, qui *paratissimo somno* se gaudere non diffitetur, his rationibus nixus, primo, quod verba, *erat sane parcissimi somni*, relationem ad antecedentia, et tanquam conclusionem indicent; ibi autem de *parco* somno, non *parato* actum sit: deinde quod *somnus inter studia et labores*, adeoque alieno tempore et loco, praeter opinionem, quum hoc non agitur, ut dormiamus, *instans*, non possit *paratus* dici, sed *obrepens*, *opprimens*; quod autem idem praeter opinionem instans et obrepens somnus cito deserat hominem, id ipsum non esse *parati* somni, sed *parci*; neque tam hic respici a Plinio ad id, quod etiam *inter studia instet*, sed quod, quum hominem oppresserit, *mox* tamen *deserat*. Haec tu pro *parcissimo somno*. Non autem de hoc inter nos disputatur, utrum *parcissimi somni* fuerit Plinius? hoc satis docet illius filius: sed an *paratissimus* dici potuerit somnus, qui *instat* ille quidem semper, ut *gravis*

adversaria exspectatio constituta et parata Curioni ap. Cic. Fam. II, 4, *ut paratus moechus* ap. Ter. Andr. II, 1, 16, sed etiam *deserit*; commoda sane natura in homine negotioso, qui sit *parci* ille quidem somni, et vigilans; verum idem etiam *parati*, quod fere consequens esse in hominibus sanis solet. Neque enim molles pulvillos exspectat, qui post moderatum somnum multis horis vel animo vel corpore agitato atque exercito fuit etc. Non puto ego nimis me somniculosum hominem; sed gratias ago naturae meae auctori, quod *paratum* illum semper blandum insidiatorem experior, satis tamen modestum eumdem, qui recedere, quum opus est, soleat.

III, 14, 2. *Fervens pavimentum* explicari debebat, quod bene mones, duobus verbis, si quis forte non meminisset, balnea illa fuisse ὑπόκαυστα, pensilia, fornicibus imposita, in quibus accensus ignis pavimentum primo calefaceret. Pictura passim prostrat, v. g. apud Fabricium ad Sext. Empir. p. 30.

III, 46, 16. Praeclare observas, *male mori* alias dici, qui in aqua, aut a turpi imbellique bestia pereant, de quo Cuper. Obss. 1, 8.

IV, 7, 1. Crebra repetitio τοῦ *illum* scholastica tibi non magis, φιλτάτη κεφαλή, quam mihi videtur. Nempe bona pars Plinii est scholastica, h. e. ornatius studiosiusque, quam solet in promiscuo epistolarum usu fieri, scripta: scripta nempe non amicis, sed posteritati, cuius se fastidio illa sua accuratiore oratione mederi putabat. Pone igitur tantisper, non epistulam esse, sed satiram, quam legimus, et anaphoram illam pronominis facilius concoques. Peccat, si ita vis, Plinius; sed peccat, dum nimis placere nobis postulat.

IV, 16, 2. Nihil mirum ais, adstare aliquem tunica scissa, salva tamen, qua illa tegatur, toga. Quid enim illum pudeat scissurae repentinae, sed tamen toga tectae? Quomodo vero tectam toga scissuram inter agendum vidit Plinius? At id ipsum indecorum, suspectum, singulare certe et observabile, aliquem ita se involvere toga, ut tunica nusquam appareat. Cogita comicas personas in Molerii Avaro maculas et scissuras vestium pileo, patina, habitu corporis tegentes.

IV, 27, 6. Mavis Plinio tribui voces redundantes γινώσκων ὅτι, quam indocto librario, quem vix credibile sit, eas adiecisse: et eodem modo redundare τὸ *inquit* VI, 33, 1. Videndi ergo codices.

V, 3, 36. *Achantum hinc inde lubricum et flexuosum* quomodo esplices, ut cognoscant lectores, patere. Ratio, inquis, dicendi petita est a serpente, qui est lubricus, et flexuosus, quum spiralis lineae figuram assumit. Sic acanthus satus fuit primo lineis curvis et spiralibus, sed nulla certa figura, mox in certas figuras vocatus per aliquantum spatii, mox iterum sine figura curvus et inflexus, sicuti velorum aulaeorumque fines filamentis sericis diversi coloris ornantur, ut mox flexuosa sint et spiralia, mox figurata etc.

Pag. 314, n. 1. Quod hic negabam κατχστερισμῶν nomen a me observatum, festinabam. Laudavi ipse, quum vix Lipsiam ista missa essent, in program-

mate quod habes de diva Carolina Eratosthenis καταστερισμοὺς, inter opuscula mythologica, physica, ethica, Galei p. 97 sqq. editos.

V, 20, 4. Quae esset *rigida* periodus, explicari negabat posse Cortius. Tibi *frigus* de periodis, qua sunt periodi, et quatenus pronuntiantur, dici non videtur. Age ponamus, quae tibi sit *rigida* periodus; quam ego *frigidam* interpreter: cetera, in auctoritate manuscriptorum fere pari, permittamus lectoribus. Est tibi igitur *rigida periodus*, in qua ita sibi implicata est et pendet oratio, ut non possint voce tanquam incisiones fieri, sed tota sit, quamvis longa, uno spiritu contorquenda. Quaedam contra periodi, quamquam longae, tamen flexibiles sunt, si non pendet per totas oratio, adeoque non uno spiritu pronuntiandae sunt. Mihi *volubilitas* non satis convenire *rigido*; *frigida* porro *periodus* videbatur fieri ipsa longitudine et productione non necessaria, qua perit et disperditur dicentis impetus, et auditoris attentio; quum otiosa epitheta, periphrases, exergasiae, otiosam, tardam, et inefficacem re vera reddant orationem, quantumvis magna volubilitate contorqueatur.

VI, 2, 3. *Quasi deprehensum* non satis, ut video, explicavi. *Deprehensi* quidem notio satis clara, et si quis dubitat, inspicere licet Quintil. I, 12, 4; VI, 3, 100; X, 7, 29; XII, 9, 20. Ergo *quasi deprehensus* est, qui habet eamdem excusationem, veniam, commoditatem, quam deprehensus. Qui ex tempore dicere cogitur, hoc est enim *deprehendi*, culpam coniicit in eos, qui coëgerunt ipsum dicere: qui cum Regulo dicunt, quidquid peccatur, in ipsum possunt coniicere; longas moras, corrogatos auditores etc.

VI, 20, 15. Elegans est, quod tibi in mentem venit, forte dedisse Plinium, *aderant, qui Misenum fuisse* etc. ex illo poëtae, *Fuit Ilium*. Ceterum verba *aderant qui* antiquo, quem typographi vocant, charactere, non cursivo, debebant in contexto Plinianae epistolae exprimi.

VI, 32, 2. De h. l. nos nuper disputare vidisti ad Quintilianum praef. § 9, et 11.

VII, 12, 2. Rectum videtur tibi ὑμεῖς γὰρ κακόζηλοι. Nimirum ut *disperdendi* verbo iocose usus est; sic etiam κακόζηλον vocat, te iudice, Minucium, h. e. nimis studiosum siccitatis, et salubritatis atticae. Et sane κακοζηλίαν etiam in atticismi illa nimia affectatione inesse posse, certum est. Pendeo; et ad te transirem, nisi scirem, me tui amore etiam corrumpi posse.

VII, 17, 13. *Emendator acerrimus* quum ciceronianum esse putas et comparas cum *acerrimo aurium iudicio*, mecum, ut in sexcentis aliis; sentis.

VII, 27. Ad hanc epistolam responsum esse a personato Gustavo Iansono in nova bibl. Hal. 34, 2, bene facis quum me admones.

VIII, 14, 6. Vis, vir clarissime, non tam illam *distinctionem sententiarum* ab uno dictarum intelligi; quae a me post Catanaeum explicata est, et cui favet § 15: quam illam, quae propius ad quaestionem et speciem in hac epi-

stola propositam pertinet; de qua praesertim § 21, ubi plures *pugnantes sententiae* ad superandam unam iunguntur. Et facile tibi assentior, magis ad hanc respici, quod *pugnantes* vocantur, i. e. quae una consistere non possunt, quod de priori genere ita simpliciter dici non potest; potest tamen cum relatione ad alios, qui duas eiusdem hominis sententias, uno quasi spiritu prolatas, simul probare nolunt.

VIII, 23, 5. Pro *intellexit* malle te scribis *dilexit*. Ego putabam significare Plinium hoc, *intellexit* Avitus, et assequutus est, quantus vir esset Servianus, quam dignus observatione atque obsequio.

IX, 13, 4. Quod pro *deservisset* malis, si addicerent libri, *resedisset*, in eo tibi assentior.

IX, 23, 5. Verbo *noscitare* post Cortium tribuis vim demonstrandi, ut et τῷ *noscere* Paneg. XXII, 3: non, quod proprie hanc potestatem habeat; sed quod infantes, pueri, plebs, quum *noscunt*, solent digito id quod *noscunt*, simul demonstrare. Sic, ais, mulier, quum agnosceret Demosthenem, alteri demonstrabat etc. Mihi videtur, Plautinis locis et aliis ita stabilitam vim, quam hic tribui verbo, ut dubitare equidem non possim: demonstrandi significationem adhuc desidero aliunde adseri. Certe in Panegyrico quam illud convenit, *parvulos*, qui nondum vidissent, videre certe meminissent, peregrinatum adhuc Traianum, *noscere* h. e. cognoscere velle, interrogare, *quis est? hicne est? Iuvenes* autem illum *ostentare?* Si *noscere* est *ostentare*, pueri et iuvenes hic idem faciunt. Epist. VI, 20, 4, *vocibus suos noscitant*, non profecto demonstrant; res enim agitur in tenebris, sed aut agnoscunt, aut, quod malim, attendendo, requirendo, agnoscere cupiunt. Inspice locum utrumque, candidissima anima mea, et vide an dubitare possis. Potest *monstrare* digito, qui *noscitat* aliquem; sed ideo *noscitare* non significat proprie *demonstrare*. Nempe neque tu hoc vis.

X, 2, 3. Non attendi ad temporum consecutionem, quum pro *malui* suspicatus sum, legendum *malunt* vel *malim*. Libenter tibi, ut plurima, hoc debeo, mi Ernesti, quod festinationem emendare licet in ipso adhuc libello Si coniecturae locus sit, *maluere* vel *maluerunt* sustinendum fuerit.

X, 18, 2. *Testimonium retribuerunt*. Melius iam videtur, quod ex antiquis editionibus hic protulit Cortius *pertribuerunt*, quum etiam Panegyr. XCV, 1, *pertribuistis* e Vossiano dederit Cl. Arntzenius, pro aliorum *perhibuistis*. Vtroque in loco ea vis esse potest ad unum omnes, a primo ad ultimum, testimonium tribuisse.

X, 48, 5. Ita emendandum censes, *quam balneatae qui sunt beneficio tuo*: eleganter profecto; et quod meae coniecturae, si non praetulerim, certe nec ausim posthabere.

X, 50, 1. De Bithynieis aliquem *regem* intelligere malle te ais. Quaerendi otium iam deest, et forte est hoc e numero τῶν ἅπαξ λεγομένων.

Iam ad Panegyricum veniamus, in quo nihil tuae adnotationis nobis impertiisti; sed tanto plura dedit Cl. Arntzenius, qui quod humane, et ut decet literas nostras, mecum egit, gratias ago; quod a scripto se vix ae ne vix quidem demoveri patitur, laudo, et commode accidere Plinio arbitror; quod seorsim a me sentit aliquoties, non miror; non aegre fero quaedam paulo inclementius dicta; si quid ipsi excidit, non exagito. Sed neque futurum puto, ut irascatur vir humanissimus, si eodem candore, quo mea ipsius errata non dissimulo, eademque, quae ipse in meis utitur, libertate, nec mihi undique probari, quae ipse dixit, omnia, profitear, et quaedam eorum hic indicem, ut statim illud, quod

II, 5, retinet quidem *dignosque nos illius usu probemus;* sed ortam suspicatur hanc lectionem ex repetitis, more alias solemni, duabus literis VS in vocibus duabus perpetuo tenore scriptis ILLIVSV, quum tamen simpliciter legi debuerit *illi usu.* Non vereor, ne hoc probes prae ea lectione, quam nos dedimus, quamque Perizonio etiam probatam, Cl. Arntzenius docet, qui

III, 4, *aemulemur* dedit, ubi nos, Livineio et Lipsio auctoribus, *aemuletur,* quod melius nimirum intelligebam, et intellecturos sperabam alios. Plane autem laudo, quod

IV, 4, ex libris antiquis posuit, *sed parendum est senatusconsulto, quod,* etc.

IV, 3, tuetur vulgatum, *sed ab agentibus habetur*, et quaerit, Cur talis honor agentibus gratias a Traiano non sit habitus alias quoque? Respondeo, quia de illis privatis gratiis non intercesserat senatusconsultum, intercesserat de publicis. Senatui ergo honorem habet, quum ipsius auctoritati, etiam contra naturam suam et commodum, cedit. Firmat sententiam nostram, quod sequitur, *tibi audire necesse est.*

V, 8. *Illum tumultum praesaeviisse* ex Vossiano libro dedit vir celeb. quod elegans sane et vix a librarii ingenio profectum. Sic placet, quum

V, 9, *ex adversis secunda nascantur* etiam ideo praefert, quia *seminum* statim mentio subiicitur.

IX, 2. Non satis accurate rationes subduxi in *Patricii* explicatione, quum post locum Taciti subieci verba, *quis autem consule clarior?* Hoc enim in Traianum patrem an conveniat, vehementer incertum est, quum non constet, an eius quoque pater, id est, avus Principis optimi, consulatu functus fuerit? tacentibus Fastis, tacente ipso Plinio. Itaque sollicitor legere h. l. *Credentne posteri, Patricium, et Consulari.... genitum.* Nihil fuit facilius, quam conformari sibi a librario casus proximos. Sed necessaria tamen haec coniectura non est: intercedit illud *aut* Taciti.

XI, 4. Verba, *cuius pulsi fugatique*, etc. per σύνεσιν ad *hostes* refert Cl. Arntzenius, et non vult sub iniquissima saepe Grammaticorum tyrannide servire. At hic quidem, quod sciam, non de Grammatica sermo est. Synesin eiusmodi, sive synthesin malimus, generosissimi quique scriptores usurpa-

runt. Verum sententia multum fit acrior, et ad satiram magis accedit, hoc est, ad Plinianum in talibus characterem, si dicas, ex ipso triumpho (ut hodie, quum Ambrosiano Hymno Deum iussi cives non nunquam laudant) intellexisse homines, *pulsum fugatumque* esse *imperium*, hoc est, cum exercitu suo Imperatorem, ut hodie *Portam Turcicam (la Sublime Porte)*, vel *imperium Russorum* qui victum, pulsum, fugatum diceret, in sublimiori praesertim oratione, ab omnibus intelligeretur, reprehenderetur forte a nemine.

XIV, 1. In vexato loco de *ferocia Parthorum* an *barbarorum?* laudat Schwarzianam coniecturam merito, sed tamen suo more lectionem vulgatam retinet et hoc modo interpretari conatur: »Iam eas res gesseras, propter quas eodem iure ex devicta gente agnomen assumere potuisses, quo postea id fecisti de Germanis.« Vide, perspicacissime vir, an videre hic aliquid possis. Sic possessione longi temporis tuetur etiam illud, quod statim sequitur, et legit

XIV, 2, *Germaniamque (quam quum..... dirimuntque) per hoc omne spatium*, etc. ut sit hyperbaton a parenthesi. Neque tamen repugnare se ait, si quis malit brevius, *Germaniam, quam*, etc. Mihi ea ratio nimis contorta, et a politula illa Plinii facilitate aliena videtur. Sed ingeniosum, quod

XV, 2, coniicit vir Cl. *brevemque militiam quasi transiluisse contentus*, pro vulgato *transisse*.

XVII, 3. *Nec* non *modo telorum tuorum*: omittit *non*; nec habeo, praeter rationem grammaticam, quae negationem ante vel post *non modo* non omitti suadet, nisi in proximo membro aliud *non*, vel *ne quidem* sequatur. Vid. ad Quintil. XI, 1, 2. Sed scilicet, si plura id genus loca inveniantur, et afferantur, cedet merito grammatica. Hic quidem, sublato illo *non*, videtur hic esse nexus propositionum, *si quis regum venire in manus audeat, et non* (illud enim est *nec*) *modo telorum tuorum, sed etiam oculorum..... coniectum.....* *perhorrescat*: quod sententiae aperte contrarium est.

XVII, 4. Pro *quandocunque*, quod habent omnes editi, recte reponit ex MS. *quandoque*, eodem intellectu.

XIX, 4. Vbi nos *probabantur* post Lipsium et alios, *probantur* legit, quod patior: sed quomodo nexus orationis, quod dicit, illud postulet, non video.

XXIII, 5. *Augusta victimis cuncta* bene se habere nihil dubitabam: videtur enim ipsa multitudo hostiarum ad religiosam quamdam reverentiam aliquod momentum habere. Sed vide, vir doctissime, an non melius sit, quod Cl. Arntzenius e MS. Guelf. dedit *angusta*. Laudare poterat ad firmandam hanc lectionem infra LII, 7.

XXIV, 2. Servat *eademque omnia illa*, etc. sed me nondum poenitet dedisse *eadem quae*. Iudicabis, uter melius. Hic nullum in libris praesidium esse, probe intelligis, quum neque voces separent, neque diphthongos explanent.

XXIV. extr. Bene legit *humus ista communis* pro *ita* aliorum. Sic etiam

XXV, 4, *exspectatus est*, quod sine caussa accommodarunt sequenti *provisumque*. Quod

XXX, 3, *mergi repararique palanti anne*, combinatis diversorum codicum lectionibus dedimus; non probabile videtur Cl. viro, quosdam librarios hanc, alios alteram vocem omisisse. Mihi adhuc placet illa ratio, quod *pallanti*, in quibusdam libris repertum, eruditius est, quam ut librario tribui possit: *repararique* autem et Ipsum magnis auctoritatibus asseritur. Mox

XXX, 4, pro *detinenti solo* dedit ex MS. *clementi*, quod damnare non ausim certe: multo minus

XXXI, 1, *campumque praesterni*, pro altero *prosterni*: duriusculum autem, quod

XXXI, 6, *Ita beneficio tuo nec benigna tellus et obsequens Nilus* legit pro *maligna*: duriusculum, inquam, sed es MSS. tamen; et ita explicat, etiam non benigna tellus obsequens est non minus quam Nilus.

XXXIII, 3. Legit Arntzenius, *Nemo et spectator et spectaculum factus*. Vide, an non incommodum hoc habeat ea lectio, quod *spectator* nullo sensu etiam ad *factus* sic refertur. Quanto lenius et propius ad Schwarzianum codicem, *e spectatore spectaculum factus?*

XXXV, 4. Nondum poenitet dedisse, *tot res illis adiecisti, propter quas*, etc., licet *illi* tueatur Cl. Arntzenius: qui etiam in eo mihi non satisfacit, quod mox legit, *perquam magna quaedam edicto tibi adstruxerat, nihilque reliquisse nisi tibi videbatur;* atque illud *nisi* argutum putat, et valde Plinianum. Equidem conciliare eam exceptionem, illud *nisi*, non possum cum verbis *hoc magis arduum fuit*. Difficile est rebus, quae ad fastigium iam perductae videntur, aliquid addere: cessat admiratio, si addat is, cui reservatum consilio est, ut addat. Conf. cap. XXXVIII, 1.

XXXVI, 4. Ne admittenda sit emendatio soli coniecturae debita, Cl. Arntzenius *tribunal excogitatum cruciatui*, suspenso pede (laudo molestiam) ita tentat exponere, *tribunal* illud, in quo sub superioribus imperatoribus fiscales caussae agebantur, *excogitatum cruciatui*, hoc est, inventum ad vexandos et lacerandos miseros reos, sub optimo principe nunc *par est ceteris*. etc. Non voluit profecto intelligi a posteris Plinius, si hoc illis verbis dicere voluit. Eadem puto de eo, qui iam ponetur loco,

XL, 1, ubi retinet vitiosam, ut mihi videtur, scripturam, *cuiuscunque modi ea pecunia*, etc., et ita explicat, Quocunque iure aut nomine ad aliquem pervenerit pecunia.

XLV, 5, Ponit *quod frustra speraverunt dissimiles*, pro *speraverint* quod Gruteri et Bongarsii coniecturae debitum sequuti sunt ceteri. Et pulchram atque veram hic dicit sententiam contra nimiam emendandi libidinem: sed quae me tamen non deterreat, ut non malim hic legi *speraverint*. Nec ignoro,

aoristorum Graecorum vim habere, apud Senecam praesertim, interdum praeterita. Non multo post illam in criticos orationem, nempe ad

XLVIII, 3, ubi *immanissima bellua* Domitianus vocatur, »Eam, inquit, elegantiam« (nescio autem quae elegantia sit, homini *belluae* nomen tribuere) »credo periisse apud Senecam Suas. VI, pap. 36. *Videbis illum non hominis, sed belluae civilis vultum.* Editur nunc *belli*, sed ita non satisfacit oppositio, quae apertior est *hominem* inter et *belluam.*« Sermo est de Antonio triumviro; quaeritur, an Cicero illum adire, illi supplicare debeat? Sed potesne tu, humanissime Ernesti, hic non aliquantulum ridere *belluae civilis vultum?* Equidem non loquor de impuris manibus, quibus laceretur Seneca, ut aliquis ad hunc Panegyricum XC, 6. Redeamus in viam, hoc est, ad Plinium et humanitatem. De XLIX, 4, dicemus ad LVI, 2.

XLIX, 6. *Plenus ipse et ructans*, quod placuit Livineio, Perizonio, Schwarzio, mihi quoque, non patitur venire in locum compositi et ἀσυνδέτου *plenus ipse eructans.*

XLIX, 8. *Peregrinae superstitionis mysteria* e MS. Guelf. mutat in *ministeria*, intelligitque pueros ex Aegypto, superstitiosa procul dubio gente. Sed num superstionis caussa accessit? *Alexandrinas delicias* ad alia omnia petitas novimus. An ita pauper est Plinius, ut solius augendae orationis et epitheti caussa *superstitionis* mentionem inculcaverit? Sed hoc ipse sentit vir doctus: et hanc ipsam mutandi caussam fuisse putat descriptoribus. Contra apud Petronium cap. CXVIII, *Deorum illa ministeria*, per quae *praecipitandus* est *liber* poëtae *spiritus*, simplici coniectura, qua severe adeo interdicit aliis, in *mysteria* mutatum it, in quo minus etiam illi assentiar. Nimirum neque ille Gronovio, Schwarzio, mihi, quum ex optimis libris

L, 4, legimus *dominis scientis*, quod severe damnat, neque putat, Romanum quemquam sic loqui potuisse. Sed

L, 5, retinet vulgatum, *quod sit detestanda avaritia*, etc., aitque, sine ulla difficultate recte posse exponi. Vellem fecisset. Nam laborarunt Livineius, Lipsius, reliqui, qui *quo sit*, maluere: laboravit Perizonius cui videbatur legendum *quo fit.* Vide ὁ φιλότης, an non

LI, 1, legendum sit *Idem tam parcus es?* Verbum *es* facile absorpsit syllaba praecedens. Quamquam arctior fit transitio ellipsi.

LI, 2. ex MSS. dedit *Magnum reiicere aliquid*, etc., Cl. Arntzenius, et in loco vexato

LII, 2, *Quum deorum ipse non sis adeptus*, in quo adsentitur Cel. Schwarzio. Iuvat explicationem nostram illud, quod observat vir diligentissimus, *Dei* plur. et *Deis* in libris antiquis inveniri.

LII, 5. Pro *abiectas* legit Arntzenius optimis auctoribus *obiectas*, et iungit eum *flammis.*

LVI, 2. Quum scripsi, non statim ad manus esse exemplum, ubi *num* pro *nonne* ponatur, alterius auctoris putavi, et indubium. Alioquin enim-

erat in proximo, nempe XLIX, 4, ubi ipse dedi ex editione Salmur. 1671, 12, *num remissionibus tuis frequentia*, etc., Quo in loco non illud modo membrum, sed reliqua omnia a *num* incipiunt in antiquis editionibus. Minime autem probabile est, *num* posituros fuisse primos editores, si invenissent *non* in suis libris. Verum Faber, alii, et iam Cl. Arntzenius ibi quoque *non* dederunt. Hic *nonne* ea caussa magis placuit, quia ob sequentem vocalem facile inter dictandum excidere potuisse encliticam *ne* arbitrabar. Ceterum eiusdem originis, certae significationis, eiusdemque fere pronuntiationis vocabula *num* et *non* ita misceri certum est, ut vix unquam in interrogationibus certum sit, utra sit praeferenda. *Non* hoc intellectu occurrit etiam LVIII, 3, it. LXIII, 3.

LVII, 4. Pro *sexies* coniicit vir Cl. *septies*, ut referatur ad C. Marium. At hunc excludunt verba ipsa Plinii, qui neget de iis se agere, *qui exspirante iam libertate per vim ac tumultum creati sint.*

LXI, 2. Suspicor legendum, pro *decrescant*, *decrescunt*, priusque *ut* similitudinis tantum et comparationis esse.

LXI, 8. Servat vir Cl. et contra Schwarzium, id est, codicem Parisiensem meque defendit veterem lectionem, *indulgentiam tuam necessitatis aemuletur*, eamque magis cum panegyrico laudandi genere putat convenire. Sed si vera est illa lectio, aemulata est necessitas illud, quod nondum fuit. Nonne vero indulgentis est, ea ultro dare, quae alias sola extorqueat necessitas? Necessitas non imitatur, non circumspicit exempla, sed ruit, rumpit, frangit, sine lege, sine more modoque, omnia.

LXIII, 7. Pro *spatiosissima* iam priore editione coniiciebam legendum *speciosissima*, quod in altera hac monere oblitus sum: monuit me, quum probat, vir doctissimus. Sed idem

LXIV, 1, non persuadet, quum praefert *Vides, quam necessarium fuit.* Nimis facile est apicem post *fu'*, quo syllabam *er* notant librarii, periisse.

LXX, 6. Sic constituit locum mihi dubium ex bonis libris Cl. Arntzenius: *Vides enim, si quid bene fecero sciet Caesar? aut si scierit, testimonium reddet?* Et illud *Vides enim* eleganter inservire ait sententiae. At ego culpa forte mea, elegantiam nondum video. Nec magis mihi satisfit iis, quae de διαλογισμῷ Schwarzius.

LXXI, 3. Locum vexatum, bene, hoc est, quam proxime ad MSS. constituit; quem proponam cum interiectis supplementis, et interpretatione nostra. *Contigit ergo oculis nostris insolita ante facies, Princeps et candidatus, aequi tum* (aequales in ea caerimonia) *et simul stantes; intueri* (contigit) *parem* (privatis) *accipientibus honorem* (et magistratum, Principem) *qui* (honorem illum) *dabat.*

LXXX, 6. *Qua nunc parte liber*, omisso nomine *curarum*, edi curavit vir doctus, et inutilem plane vocat vocem, quae invito auctori obtrudatur

Sed non soli Cuspiniano deberi satis apparet ex his, quae ipsae recudenda curavit.

LXXXI, 3. Pro *claustris* ex MS. ponit *clathris*: recte. Non item, puto, quod

LXXXI, 4, extr, pro *transire obstantia freta* ponit *transfretare*, quae glossa totius formulae videtur. Sic

LXXXII, 1, *Teporem* ponit pro *torporem* ex duobus MSS. contra omnes reliquos. Et facile illi fuit probare, a colore et *tepore* celebrari Baias; huc facere *teporem* prae *torpore*, illud vero non ostendit.

LXXXII, 9. Illud *incidat*, quod, a Grutero et Cellario acceptum, mibi non satisfacere dixi, mutat in *insideat* ex MS. Guelf. et coniectura Perizonii. Aldus et alii, *insidat*. Fateor tamen, mihi adhuc placere meum *insit; at*, etc.

LXXXVI, 6. dedit, *ut maxima fructus* (s. fruitus est) *suscepti*, etc., nempe *maxima* iungit cum *gloria*. Nondum adducor, ut haec praeferam ei lectioni, quam e Cl. Schwarzii libro edidi. Nec facere possum, ut probem

XC, 6, lectionem, quam repraesentat, *etsi minus et bonos promovere vellet*. Iactantiam ait vir doctus admiratione dignam, si Plinius se et collegam *bonos* viros vocet. Quid audio? Et voluitne Nerva promovere *minus bonos?* vel ne calumniari videar, potuitne alio respectu eos promovere, quam *ut bonos?* et nonne *bonos* vel inde collegit, quod invisi essent malo principi? Egregia laus boni principis, si solo quasi studio contradicendi suo antecessori promoveat quosdam, non *ut bonos*: sed ut illi invisos. Deinde quorsum referemus illud, quod statim sequitur de voto latendi? Non ausim ego iurare, Plinium totidem syllabis scripsisse, quod coniecit Lipsius; sed in hanc sententiam si scripsit, incommode scripsisse aio, quam ut modo restitutum est. Non irascor, mi carissime Ernesti, optimo Arntzenio, quod tuetur integritatem Plinii; laudo, quod non patitur pro Plinii verbis ad posteritatem dari cogitata vel eruditissimorum hominum. Sed *impuras manus*, et *varios sententiarum gurgites* impingi viris de sententia scriptorum, propter quam solam totus ille noster apparatus criticus adhibetur, optime meritis, illud leniter certe, e servata literarum nostrarum verecundia, animadvertendum mihi videbatur. Vltra fere, quam pro huius editionis ratione non nunquam provectus sum, dulcedine tecum, ὦ φιλότης, ut alias coram solebamus, disputandi, cuius me quasi praesentis cogitatio, quod futurum praevidebam, sustentavit, ut non nimis iucundo labore, mea quasi vineta caedendi, et retractandi ea, quae manu emissa gaudebam, alacrius defungerer. Quae alias in fine epistolarum dici solent, iis facile caret amicitia nostra. Itaque vale, et mei memoriam Lipsiensibus amicis, praesertim Patrono nostro illustri Stiglizio, viro immortaliter de patria sua merenti commendare ne desine. Scr. Kal. Nov. MDCCXXXVIII, Gottingae.

LECTORI

AEQVO ET DOCTO

I. AVG. ERNESTI

S. P. D.

In institutis eloquentiae praeceptis exemplisque per lectiones publicas tradendae, semper hoc usi sumus, ut post praecepta, secundum nostrum initiorum rhetoricorum libellum aut Ciceronis oratorem explicata, primum orationes quasdam proponeremus, quibus enarrandis et inveniendi viae et eloquendi artificia demonstrarentur et ad intelligendum et ad imitandum planius; deinde historicum aliquem librum, ut *Sallustii*, *Livii*, *Suetonii*, denique philosophicum, *Ciceronis* fere de officio opusculum, quibus interpretandis scribendi genus historicum et dogmaticum proprie cognosceretur. Et in primo quidem genere plerumque usi sumus Ciceronianis orationibus, sed hoc delectu, ut ratio haberetur praecipua earum, quibus intelligendis etiam rerum cognitio comparari posset a studiosis, quarum esset in aliis disciplinis usus, in primisque in iure vetere romano, in cognoscendis artibus reipublicae romanae pace ac bello, domi forisque administrandae. Itaque etiam *Verrinas* saepius ceteris enarravimus, ipso semestri superiori; quibus legendis tota ratio iurisdictionis romanae, tum urbanae, tum provincialis, sociorum provincialiumque,

magistratuum in urbe et in provinciis, civium item utrobique iura, cognosci possunt: eandemque ob causam interdum vel *Ciceronis* illam claram *ad Quintum fratrem* epistolam, de provinciali administratione. vel Plinianarum librum decimum explicavi; in quibus ratio provinciarum sub Caesaribus administrandarum multis et perspicuis vestigiis exemplisque expressa est, ut a studiosis utriusque discrimina cognoscerentur: quae res in primis necessaria est, non modo iuris studiosis, sed etiam interpretibus graecorum Novi Testamenti librorum, nec minus iis, qui historiam veterem Ecclesiae accurate cognoscere cupiunt. Atque ea res primam hanc vim habuit, ut allicerentur magis iuvenes ad illas lectiones audiendas, praesertim ex eo numero, qui in aliis academiis ista contemnit, quod audiendis latinorum scriptorum interpretibus nihil se praeter formulas verborum latinas, aut sententias bellas discere posse putat, quarum sibi aut nullus aut parvus usus futurus sit, eamque ob causam iis relinquit lectiones in scriptores veteres latinos, qui scholarum latinarum magistri futuri sint. Nec illum parvum fructum iudicamus, quod apud nos semper fuerunt plures, qui iuris eam, quam elegantiorem vulgo vocant, scientiam amarent, et tenerent, nec modo, ut alibi fit, fori usum in discendo iure sequerentur. Sed, ut ad instituta nostra redeamus, in parte illius quasi orbis oratorii ea, quae prima a nobis commemorata est, bis Plinianum Panegyricum proposuimus, tum ea de causa, ut tota ratio imperii a Caesaribus administrati intelligeretur, tum ut modus hominum apte laudandorum, primum per delectum actionum eventorumque, deinde utriusque generis per locos communes sententiasque exornationem cognosceretur. Ea autem omnia quum saepius ac diligentius tracta-

remus, exigeremusque omnia ad analogiam rerum et verborum, visi nobis sumus subinde animadvertere, ubi aut aliter, quam ante factum esset, intelligi verba, aut etiam corrigi deberent. In quo genere etiam hoc facere consuevimus, ut ad animadvertendum excitaremus auditores, non modo ita re explicanda, ut ipsi in viam reperiendi deducerentur, sed etiam demonstrandis locis, quae vitiosa putaremus, et vitii latentis tum animadversionem, tum correctionem iis relinqueremus. Quae res ita bene cessit, ut non raro, primo verae correctiones a pluribus scriptae nobis traderentur, post etiam statim, quum iussissemus dicere palam, si quis videret, quid vitiosum esset, quomodo corrigi deberet, quod verum esset, vel ipse in animo haberem, a nonnullis reperiretur et pronunciaretur.

Haec a nobis hoc loco dicta sunt, non tam ut rationem redderemus institutorum nostrorum, aut ut alios ad eorum imitationem vocaremus; quamquam hoc quoque a persona nostra non alienum foret; sed ut intelligeretur, quomodo nata sint ea, quae hoc tempore repetitae Plinianorum scriptorum editioni Gesnerianae addenda permisimus, quum librarius eam habere aliquid nostri cuperet, cuius etiam prima aliquid habuisset. Pertinent autem pleraque vel ad sensum verborum, vel ad emendationem eorum, in quibus nobis aliquid inesse vitii videbatur: adspersa tamen etiam sunt quaedam ad intelligentiam rerum, itemque ad iudicium oratorium pertinentia. In quibus omnibus si quid est, in quo verum vidimus, aut quod *Plinii* lectoribus prodesse ad intelligendum et iudicandum possit, bene nos operam navasse putabimus.

N. B. Hanc notarum segetem, de quibus hic modo Ernestius, et quas uno fasciculo collectas acervatim in prolegomenis seposuerat G. H. Schaefer, nos solvere curavimus; et singulas suo loco rescriptas, Epistolarum et Panegyrici Textui subiecimus diligenter, ut *melior* utiliorque *opera navaretur* legentibus.

VITA

C. PLINII CAECILII SECVNDI

AVCTORE

CHRISTOPHORO CELLARIO

Caius Plinius Caecilius Secundus municipio Como, ad Larium lacum in Transpadana sito, ortus fuit. Patria enim municipium erat IV, 13, 3, circa Larium lacum, (1), quem idcirco *suum* appellat II, 8, 1, et VI, 24, 2, iuxta quem villas amoenissimas possidebat IX, 7, qui situs *Comum* abunde designat, quod *delicias suas* I, 3, 1, vocat, ut nihil de inscriptionibus infra producendis (2) referam, in agro et oppido Comensi repertis. Veronenses quidem ipse *suos* dixit VI, 34, 1, verum adoptionis lege, quia avunculus Plinius, adoptione pater, Veronenses fuit, ut post Onuphrii probationes vel unus lapis, in ripa Benaci inventus, et ab Reinesio Inscript. XI, 11, expressus, satis clare his verbis ostendit:

C. PLINI . . . VERONENSIS
. . . . HISTORIARVM II. L. . .

Annum, quo natus fuit, non obscure indicavit, quum Vesuvio ardente duodevicesimum se habuisse tradit VI, 20, 5, qui Titi Caesaris primus fuit, Dione Cas-

(1) Apertus in primis locus est IV, 30, 1, ubi ex *patria sua* quaestionem se attulisse ait, quae pertinet ad viciniam Lacus Larii.

(2) Subiicientur statim huic vitae.

sio memorante. Si addis novem annos Vespasiani, et unum, ac quod excurrit, scenicorum principum; circiter sexto Neronis (3) natum Plinium, et quum iste interficeretur, fere octennem fuisse apparebit. Pater C. Caecilius (4) Comensis erat, de quo nihil reperimus, nisi quod eius gentis fuit, ex qua Caecilium, poëtam tenerum, sodalem suum, et ipsum quoque Novocomense Catullus laudat carmine XXXIII. Mater Plinia C. Plinii Veronensis, qui Naturalem Historiam reliquit, soror, quae amisso marito, in domo fratris mansit VI, 16, 4, et ep. 20, a quo filius adoptatus fuerat, V, 8, 5, qui ideo in nomen *C. Plinii Secundi* successit, quum antea Caecilius esset (5). Patrem Caecilium mature amisit, educatus cura matris et avunculi, necnon tutoris Verginii Rufi II, 1, 8 (6). Studiis impense a puero addictus adeo, ut decimo quarto aetatis anno tragoediam graecam scriberet VII, 4, 2, Livium adolescentulus legeret VI, 20, 5, Ciceronem etiam adultus aemularetur IV, 8, 4, non contentus saeculi eloquentia I, 5, 12, in cuius studio praeceptore Quintiliano usus est II, 14, 9, et Nicete

(3) Aerae vulgaris 62. Vrbis Cond. Varron. 815. Massonus ad XVII, et XXV. (Nimirum sic laudabimus semper viri doctissimi vitam Plinii, ut iterum edita est, adscriptis annis aetatis et quoties opus est, paragraphis).

(4) Quae gens plebeia, sed nobilis eadem, Masson. I, 2. De illius antiquitate ipse Noster VIII, 10, 3, quum *non subitas imagines* a suo etiam latere commemorat. An huc referri debeant statuae principum in agris *per plures successiones* traditae X, 24, 1, forte disputari possit.

(5) Ita tamen, ut *Caecilii* nomen non immutaret, aut produceret in *Caecilianum*, quod libera rep. fieri solebat. Etiam retinuit, senatoriam patris dignitatem, quum intra equestrem substitisset avunculus. Vid. Masson. 1, 6. Caeterum huic suo patri adoptivo immortalitatem adiuvit, libros et vitae illius rationem commemorando III, 5, et mortis genus celebrando VI, 16.

(6) Nec diu adoptivo patre frui illi licuit, qui A. C. LXXIX, quum XVIII aetatis annum ageret, incendio Vesuvii perierit. Quid ipse interim Miseni egerit, narrat VI, 20.

Sacerdote VI, 6, 3 (7), ac in philosophia, praeter alios, Euphrate Stoico, quem in Syria miles audivit I, 10, 2 (8). Nec alienus a poësi fuit VII, 4, 2, ingenium sortitus hilare ac poëticum V, 3, 2 (9). cuius tum alia specimina dedit, in epistolis reliqua VII, 4, et 9, tum maxime Hendecasyllaborum librum IV, 14, 8 (10). Sic indole capacissima omnium literarum, et inexhausto labore, id tandem consequutus fuit, ut omnes eruditi illum amarent, I, 13, 6, eumque ac Tacitum pro doctissimis suorum temporum haberent VII, 20, 5, et IX, 23, 3. Recitationes in primis urgebat propter multiplicem usum V, 3, 8, nec ipse solum aliis auditor frequens aderat I, 13, 6; VIII, 12, 1, sed sua quoque poëmata recitabat V, 3, 7; IX, 34, etiam actiones seu forenses orationes II, 19 (11), et Panegyricum Traiano dictum III, 8, 4. Orator clarissimus fuit, ut nemo facile illi praeferatur. Nam undevicesimo anno dicere in foro coepit V, 8, 8 (12), et per omnem aetatem (13) causas egit tam

(7) De Quintiliano nuper disputavimus, in praef. § 9, sq. De Nicete vid. Masson. XIV, 4. Quam iucunde illius temporis et scholae memoriam usurpaverit noster, ipse docet II, 18, 4. Condiscipulos habuit Voconium Rom. II, 13, 5, et Rom. Firmum, erga quem liberalis est I, 19. Alios quoque memorat, qui adolescentiam suam formaverint, ut Corel. Ruf. I, 12, 12, Hispul. eius uxorem IV, 19, 7, Arul. Rustic. I, 14, 1. Spem de se magnam concitasse nostrum, inde quoque apparet, quod *oppidum praediis ipsius vicinum*, *Tifernum Tiberinum* (quod *Città di Castello*) *paene adhuc puerum patronum cooptavit* IV, 1, 4.

(8) Etiam Artemidoro, de quo III, 11.

(9) Solum forte crimen, quod adhaerescere in viro laude omni cumulatissimo posse videtur, illud est, quod in hac ipsa epistola V, 3, item IV, 14, et IV, 27, defendere studet, versus lascivi. Quam male ipsi defensio successerit, ad IV, 27, 4, indicamus. Quin parum etiam poëtam fuisse puto. Vid. quae adscripta sunt ad VII, 4.

(10) De historiis etiam scribendis illum cogitasse apparet ex V, 8. Edideritne aliquid, non liquet.

(11) Quam diligentiam adhibuerit, ut etiam orationes suae quam emendatissimae in manus hominum venirent, docet ipse VII, 17.

(12) Inter primas forte fuit caussa Iulii Pastoris, quam egit *adolescentulus* ille quidem, sed qui uxorem tamen

apud Centumviros I, 18, 3 et IX, 23, 1, quorum iudicia *suam arenam* vocat VI, 12, 2 (14), etsi indigna saepe eius ingenio erant II, 14, 1, quam in senatu nobiliores, ut contra (15) Baebium Massam VII ult. Caecilium Classicum III, 4, et 9, et Marium Priscum II, 11, ac pro Iulio Basso IV, 9, et Rufo Vareno V, 20, quas in summam collegit VI, 29, 8, sq. (16). Honores gessit amplissimos. Fuit enim quaestor Caesaris VII, 16, 2, Tribunus militum III, 11, 5 (17), Tribunus plebis I, 23, 2, et P. 95, 1, Praetor III, 11, 2, et VII, 16, 2 (18), Praefectus aerarii Saturni V, 15, 5; P. 92, 1 (19), Praefectus aerarii militaris (de quo VII, 14, n. (20)) Inscript. Consul III, 13, 1, et ep. 18, 1, et P. 91 (21), Augur IV,

iam haberet, I, 18, 3, eamdem caussam dum commemorat IV, 23, 1, *iuvenem* se ait fuisse.

(13) Etiam post Consulatum gestum. Vid. IV, 17, 3.

(14) Quanto plausu auditus sit, ostendit IV, 16.

(15) Publicium Certum IX, 13, pro Clario IX, 28, 5.

(16) In caussis autem agendis non pactione modo, dono, et munere, sed seniis etiam abstinuit V, 14, 8.

(17) Add. X, 19, 1; I, 10, 2, ubi adolescentulum se in Syria ait militasse. Reditum e militia hac suum memorat VII, 4, 3. Cf. VIII, 14, 7 et 8. Circa annum aetatis XXV, quae legitima aetas est, Quaestorem factum probabile est. Fuit autem quaestor Caesaris cum Calestrio Tirone. Vid. VII, 16, 2. Quaestor nempe Caesaris, in quantum is Consul: Quaestor porro annuus, quae erudite demonstrat Masson. XXV, 2.

(18) Gessit praeturam anno suae aetatis XXXI et XXXII, Christi 93, quod luculenter et ingeniose demonstratum dedit Massonus.

(19) Add. X, 20, 1 et 24, 3, ubi plurium numero *indulgentia* VESTRA, et *delegati a* VOBIS *officii cura*, memoratur. Tamen Masson. XXXVI, 7, post obitum Nervae a Traiano solo illud delegatum, e temporum rationibus ostendit. Quid si in scriniis et commentariis Nervae inventum Plinium honore auxit Traianus? ut ad ambos referri factum posset. De occupationibus huius officii conqueritur I, 10, 9. Menstruas tamen eius vices intelligimus ex X, 24, 3.

(20) Nempe ostendit Cellarius ad l. c. vicesimam hereditatum ad aerarium militare pertinuisse. *Aerario militari praefectum*, etiam inscriptiones memorant. Plinius quidem nusquam, ut diversi a praefectura aerarii Saturni, muneris meminit.

(21) In quo consulatu (bimestri pro consuetudine illius temporis in privatis, de qua ad Paneg. XCIV, 4), et quidem mense septembri, Gratiarum actionem, sive Panegyricum habuit, qui exstat. Caeterum

8, (22), Propraetor provinciae Ponticae consulari potestate X, 77, n. et Inscript. (23), Curator alvei Tiberis V, 15, 2, n. et Inscription. Matrimonium bis contraxit; de priore nihil exstat ante viduitatem IX, 13, 4 (24); alterum cum Calpurnia iniit, Calpurnii Fabati (25) ex filio nepte, IV, 1, 1, quae abortum fecit VIII, 10, nec alio partu maritum beasse legitur:

circa haec tempora etiam fuit Quinquevir sumptibus publicis minuendis, Virginio Rufo illum eligente, per quem ipse excusaretur II, 1, 9.

(22) Petierat Auguratum, vel aliud sacerdotium a Traiano X, 8. Factum id anno Plinii circiter 41, probat Massonus § 2.

(23) Cur *Propraetor* Plinius, quum ante ipsum Bithyniam rexissent *Proconsules*: quam vim habeat *consularis* illa, quae ipsi tribuitur in inscriptione, *potestas*, eruditissime disputat ad hunc annum, hoc est, 41 et 42 Plinii, Christi 193, Massonus, qui etiam illud ostendit, non integrum biennium in provincia commoratum esse Plinium. Caeterum fabulam de Plinio ad Christianismum converso ad reditum ipsius e provincia refert Pseudo-Dexter in chronico, et illius commentator Bivarius: iussu enim Traiani appulisse ad Cretam, aedificationis cuiusdam caussa, ibique a S. Tito Episcopo conversum ad fidem. Addit Dexter, *nec desunt, qui putent, septima Sextilis ad Novocomum esse passum.* Sed puduit merito commenti illepidi (incrustati licet in fictis Luitprandi adversariis n. 292, sq. pag. 512), viros doctissimos, qui acta SS. mensis Augusti Antuerpiae ediderunt, qui ne verbo quidem mentionem illius rei iniicere dignantur: neque opus nimirum erat, quum ipsam sinistri illius Dextri fidem in universum iam damnassent. Neque vero erat, quod refutaret illud Boxhornius in iudicio de Plinio, quod epistolis a se editis praemisit: multo minus refellendum erat ex X, 97, ubi *exitiabilem* vocet *superstitionem* Christianorum. Parum enim hoc ad fabulam, quae postea in reditu ex provincia contigisse dicitur: nec appellat Plinius *exitiabilem superstitionem* (quae Taciti vox est An. XV, 44), sed pravam et immodicam X, 97, 8. Si omnino placeat refutare, illud est apertum, epistolas eius pertinere ad annum aetatis Plinii 55, tredecim nimirum annos ultra reditum ex provincia: v. n. 1. Potuitne autem de tanta immutatione tacere?

(24) Nisi quod socrus meminit I, 18, 3, quum esset adolescentulus, Domitianus adhuc imperaret. Et statim a morte Domitiani uxorem lugebat IX, 13, 4, cuius vitricus erat Vectius Proculus IX, 13, 13. Sic duo se matrimonia Domitiano imperante contraxisse ait X, 2, 2. De quo loco Masson. XXXVI, 3.

(25) Novocomensem et ipsum Fabatum fuisse satis apparet non tantum ex veteri inscriptione in Comensi agro reperta, quam post alios exhibet Grut. CCCLXXXII, 6, quamque ad nostrum pertinere non improbabile est: sed ex ipso Nostro V, 12, 2; VII, 16, 32, 1; coll. VII, 16, 4 et VII, 23, 1.

ipsa vero docta et studiis exculta IV, 19, 2, et VI, 7, 1, mariti, quamquam aetate maioris, amantissima IV, 19, 2, et 5 (26), ita ab amita Hispulla instituta, ibidem 1, et 6. Pater enim pridem decesserat V, 12, 2, cuius memoriae porticum avus dedicavit V, 12, 1, ipse vero avus, quum in Bithynia (27) Plinius cum uxore esset, mortem obiit X, 121, postquam senectutem in Transpadana exegerat VII, 16, 3. Frugalis et abstinens Plinius fuit II, 4, 3, et ep. 6, 4, ut voluptates etiam studiis condiret, IX, 36, 4, et inter venandum studeret I, 6; V, 18, 2; IX, 36, 6 (28); nec vero minus diligens pater familiae, qui praedia sua mirifice tum coluit, tum aedificavit, quod de Laurentino ipse narrat II, 17; de Tuscis V, 6; de Transpadanis ad Larium IX, 7, quam industria et aliis praediis suis, V, 6, 45, enumeratis adhibuisse non dubitandum est (29). Mitis in servos I, 4, 4, adeo ut nullos *vinctos* haberet III, 19, 7, suisque domum permitteret instar civitatis esse, ac peculium morte ad familiares transmitteret VIII, 16, 2. Iustitiam non tam ex legum rigore, quam

(26) Quae epistola non diu post initum matrimonium scripta. Amoris sui vehementiam aliis quoque epistolis declaravit, ut VI, 4 et 7; it. VII, 5.

(27) Non satis certo hoc ex laudata epistola colligitur, ubi excusat Plinius, quod iter uxoris diplomate iuverit. Non est credibile, mulierem delicatam et infirmam tantum iter, ea celeritate, sine marito confecisse. Potuit Plinius ut curator alvei Tiberis, vel alio quocunque nomine diplomatum potestatem habuisse. Haec etiam Massoni est sententia ad XLIII, 8.

(28) Hac ipsa epistola 9, 36, rationem totam in praediis suis vivendi aestivam percenset, ut ep. 40, hibernam persequitur.

(29) Fortis fuit, in caussis etiam illis suscipiendis, quibus invisum se Domitiano et obnoxium delatoribus fieri, sciebat. Vid. I, 5, 5, sqq. Itaque etiam reus futurus erat, nisi interfectus esset Domitianus VII, 27, 14. Eo defuncto, Helvidii Prisci ultionem fortiter suscepit. Totam rem enarrat IX, 13, add. IV, 21, 3. Quam non metuerit Artemidorum, philosophiae nomine ab urbe semotum, adiuvare, et quo suo cum periculo, refert III, 11. Quo animo Corelliae caussam contra C. Caecilium COS. designatum susceperit, narrat IV, 17, add. VI, 8, 3.

aequitatis modulo persequebatur II, 16, et IV, 10, redemptoribus remissiones ob sterilitatem faciens VIII, 2, et X, 24, 5. Munificus in primis (30), quod variis operibus ostendit. Templum enim Tifernatibus extruxit pecunia sua IV, 1, 5, et aedem Cereris in praediis suis IX, 39. Patriae sumptus partem in praeceptores publicos dedit IV, 13, 6, et ingenuis pueris alimenta annua constituit I, 8, 10. Etiam bibliothecam patriae publicam dedicavit, I, 8, 2; II, 5 (31). Praeterea in multos privatos admodum liberalis, in Curianum Cratillae filium, cui legatum remisit V, 1 10, in Voconium Firmum, cui censum equestrem supplevit I, 19, in Martialem, quem viatico iuvit III, 21, 2, in Artemidorum philosophum, cui urbe excedere iusso, quae Domitiani saevitia fuit, pecuniam, qua opus erat, a locupletibus negatam ipse mutuatus, gratuitam dedit, III, 11, 2, in Quintiliani praeceptoris filiam, cuius dotem auxit VI, 32, in Corelliam, cui agrum minori pretio vendidit VII, 11, et 14, in Calvinam, cui patris debita remisit II, 4, 2 (32). His moribus (33) omnium bonorum benevolentiam conciliavit (34), Traiani in primis, apud quem gratia va-

(30) In caussis agendis non modo pactione, dono, munere, verum etiam xeniis semper abstinuit V, 14, 8.

(31) De sua in publicam rem liberalitate agit etiam V, 7, ubi *undecies*, hoc est, 55000 florenos Rhenanos se reipulicae contulisse, gloriatur. Sic prosocero, cuius heres futurus erat, publicam liberalitatem commendat V, 12.

(32) In Metilium Crispum, cui ordines impetraverat, et quadraginta millia nummum (2000 fl. Rhen.) ad instruendum se ornandumque donaverat VI, 25, 2: in Modestum, cui libertatem dubie legatam ultro dedit IV, 10: in nutricem suam, cui agellum centum millium nummum (5000 floren. Rhen.) donavit VI, 3.

(33) Quos gloriae studio incitatos fuisse, non dissimulat VII, 33, (ubi Ciceronem suum imitatus fam. V, 12), conf. VI, 29, 3. Quam tamen ea in re moderationem adhiberi velit, docet I, 8, 13, sq. Ceterum imperatoris quoque gloriae se studiosum ostendit praesertim X, 50.

(34) Quanti illum Corellius fecerit, explicat IV, 17, 8: esse, qui se imitentur, gaudet VI, 11.

luit (35), qua ad aliorum magis commoda, quam ad sua usus est (36). Multa enim multis impetravit, peregrinis ius civitatis X, 4, et 6; libertis ius Quiritium X, 4, et 105; Voconio Romano condiscipulo ius trium liberorum II, 13, 8, et senatoriam dignitatem X, 3, 2; Accio Surae praeturam X, 7, et aliis alia. Amicitiam cum optimo quoque coluit (37), etiam periculo suo III, 11, 2, sq. (38), maxime cum literatis et studiorum sociis, in quibus Tacitum primo loco, et prope unum habuit, quem e vivis aemularetur, quod paulo maior aetate erat, VII, 20, 4, quem etiam ingenio, doctrina, honoribus est assequutus; isque vicissim tanti Plinium fecit, ut libros suos emendandos ei crederet VII, 20, 1. Hi duumviri principatum in literis tenuere, ut una nominarentur, quum de studiis sermo esset VII, 20, 5, in hos coniectura ferretur si de doctis non nominatis esset ferenda IX, 23, 3. Ceterorum amicitiae epistolis illustratae sunt (39). Corpore fuit imbecillo et minus robustus, quod *corpusculum* Traianus dixit X, 29, 1, et intentius causam orantem per libertum admonuit, ut lateri consuleret II, 11, 15. Aliquando lippitudine laboravit VII, 21, 1, honetissimis causis, lucubrationibus contracta, quibus et ceterae imbecillitates maiorem forte partem imputandae sunt (40). De morte nihil certo constat:

(35) Qui ipsum in consilium non nunquam adhibuit in cognitionibus; v. g. IV, 22, 1, et in rescriptis suis, libro decimo comprehensis, tractat amantissime.

(36) Tamen etiam ad sua: ut ad ius trium liberorum X, 2, ad auguratum X, 8, etc.

(37) Suum in laudandis amicis studium suavissime excusat VII, 28.

(38) Vid. ad proximam notam f

(39) Vid. Index hominum, cui intexuimus catalogum eorum, quibus inscriptae sunt epistolae.

(40) Aegrotasse illum etiam circa Nervae mortis tempus, apparet ex X, 24, 3, et gravissime quidem X, 4. Forte idem fuit morbus, in quo abstinentiam suam et moderationem probavit VII, 1, 4, sq.

simile autem vero habetur, per plurimum imperii Traiani tempus, aut paulo ultra, vitam produxisse (41).

(41) Certe inter epistolas eius, ut nulla habet characterem temporis prioris anno Plinii 36 (vid. Masson. h. a. §. 10), ita nec ulla recentior anno aetatis illius 55, certis indiciis deprehendi a Massono potuit. Ceterum, quoniam hic sumus, illud etiam adnotare iucundum est, quod nec annuli sui ἀποσφράγισμα s. typum ignorare nos voluit, *quadrigas* X, 16, 3. Tandem illud forte huc referendum superest, librum octavum editum videri post nonum Massono XLIV, 3, nonum autem ipsum aliquo post sex priores intervallo editum, ad XLV, 2, colligit ex IX, 19, 1, coll. VI, 10, 4. Cetera, quae ad literariam epistolarum historiam pertinent, e Fabriciana Bibliotheca petenda sunt, cui quod adiiciamus, in tanta praesertim Schwarziani operis exspectatione, iam non hodie habemus.

INSCRIPTIONES ANTIQVAE DE PLINIO

I.

Comi in exteriori structura templi maximi.

(Nescio unde acceptam dedere editores a saeculo inde plerique).

C. PLINIO L. * F. O. ** V. F. CAECILIO SECVNDO
COS. AVG. CVRAT. TIBER.

* *Lucii Filio*, quod probat Massonus prae aliorum *C.* sive *Caii*.

** Sic vitiose dant pro OVF. quod est in aliis, hoc est, *Oufentina tribu.* Vid. Masson. I, 9.

II.

In agro comensi ap. Gruter. p. 454, 5.

C. PLINIO L. F.
OVF. CAECILIO
SECVNDO. COS
AVGVR. CVR. ALV. TIB
ER. ET. CLOAC. VRB
PRAEF. AER. SAT. PRAEF
AER. MIL. Q. * IMP
SEVIR. ** EQ. ROM
*** LEG. III. GALL. XVIRO
STL. IVD. FL. **** DIVIT. AVG
...... RCELIENS

* *Quaestori Imperatoris* sive Caesaris.

** Hoc est, uni de sex turmis equitum Rom. praefecto. Vid. Masson. 22.

*** Supplendum TRIBVNO, volunt Fabrettus inscr. cap. V, pag. 444, et Massonus; quod Gudius voluisse dicitur LEGATO, forte non tam ita legi, quam suppleri voluit.

**** *Flamini Divi Titi Aug.* Masson. XIX, 4.

III.

Mediolani in aede S. Ambrosii apud Grut. pag. 454, 3, et plenius 1028, 5, nec sine aliqua varietate, quae tamen fidei antiquitatis derogare non debet. Tabula lapidea in partes secta, et forma in sarcofagum, a posterioribus, lacunis et coniecturis occasionem dedit. Fundus quasi et substantia bona. Nempe priori loco sic :

C. PLINIVS C. * F. C. N.
CAECILIVS. SECVNDVS
COS. ** AVGVR. LEGAT. PRO***PRAET
PROVINC. PONTI. CONSVLARI. PO
TESTATE. IN EAM. PROVINCIAM. AB
IMP. CAESARE. NERVA. TRAIANO
AVG. GERMANICO MISSVS ****
CVRAT. ALVEI. TIBERIS. ET. RIPAR
PRAEF. AERARI. SATVRNI. PRAEF
AERARI. MILIT. LEG. LEG. VI. GALLIC.
X. VIR STLIT. IVDICANDIS

Posteriore loco eadem fere, hoc est, tenui modo, et quae descriptorum ingeniis tribui possit, varietate; sed a versu penultimo et voce MILIT. sic pergitur :

QVAEST. IMP. SEVIR. EQVITVM................................
TRIB. MILIT. LEG. III. GALLICAE................................
X. VIR. STLITIB. IVDICANDIS. THER. † ....
ADIECTIS. IN. ORNATVM. H—S CCC...........................
AMPLIVS. IN. TVTELA. H—S. CC. T. F. I.
ET. LIBERTORVM. SVORVM. NOMIN. H—S | XVIII | LXVI. DCLVI
REI. INCREMENT. POSTEA. AD. EPVLVM. PLEB. VRBAN. VOLVIT
PERTIN. AMPLIVS. DEDIT. IN. ALIMEN. PVEROR. ET PVELLAR
PLEB. VRB. H—S..
IN. TVTELAM. BIBLIOTHECAE. H—S. C..........................

* Vid. ad Inscr. I, not. a. Et sic quoque apud Gruterum posteriore loco legitur, nempe L. F. OVF. CAECILIVS, etc.

** Om. cos. Grut. p. 1028.

*** PROC. PR. Gruter. pag. 1028. vitiose.

**** Om. Grut. p. 1028.

† Haec ita supplet Alciatus in hist. Mediol. L. 2. *Thermas, adiectis in ornatum sestertiis trecentis, et eo amplius in tutela* (f. tutelam) *sestertiis ducentis testamento fieri iussit.* Reliquae viri interpretationes non sunt magni momenti, quas videre licet etiam apud Massonum. Et multum sane passam esse ultimam inscriptionis partem apparet. Operae pretium fuerit, eam cum archetypo, si adhuc exstat, iterum conferri.

TESTIMONIA ET IVDICIA

ALIORVM SCRIPTORVM VETERVM

MARTIALIS *lib. X, Epigram.* 19.

Nec doctum satis, et parum severum,
Sed non rusticulum nimis libellum
Facundo mea Plinio Thalia,
I, perfer.

Posteriora epigrammatis verba noster epistola ultima libri III repetiit.

Ponitur hic vulgo QVINTIL. XII, 10, 11.

Hinc vim Caesaris, indolem Caecilii, subtilitatem Callidii, gravitatem Bruti, acumen Sulpicii, acerbitatem Cassii, diligentiam Pollionis, dignitatem Messallae, sanctitatem Calvi reperiemus. In his etiam, quos ipsi vidimus, (*sic est*, *non* videmus, *ut quidam dedere*) copiam Senecae, vires Africani, maturitatem Afri, iucunditatem Crispi, sonum Tracchalli, elegantiam Secundi.

Sed observavimus ad h. l. non *Plinium Secundum* hic laudari, sed *Iulium Secundum*, de quo X, 1, 120. Ibidem s. 122, ea dicit, quae ad Secundum nostrum vel maxime pertinent:

Habebunt, qui post nos de oratoribus scribent, magnam eos, qui nunc vigent, materiam vere laudandi. Sunt enim summa hodie, quibus illustratur forum, ingenia. Namque et consummati iam patroni veteribus aemulantur, et eos iuvenum ad optima tendentium imitatur ac sequitur industria.

MACROBIVS *lib. V Saturn. cap. I.*

Quatuor sunt genera dicendi: copiosum, in quo Cicero dominatur; breve, in quo Sallustius regnat:

siccum, quod Frontoni adscribitur; pingue et floridum, in quo Plinius Secundus quondam, et nunc nullo veterum minor Symmachus luxuriatur.

SIDONIVS APOLLINARIS *lib. I. ep.* 1.

Epistolas omnes, retractatis exemplaribus enucleatisque, uno volumine includam, Q. Symmachi rotunditatem, C. Plinii disciplinam maturitatemque, vestigiis praesumptuosis insequuturus.

IDEM *liber IV, epistol.* 3, *ad Claudianum, Mamerti, Viennensis episcopi, fratrem, ut ex ep.* 11 *apparet.*

Si reare quemquam mortalium (cui tamen sermocinari latialiter cordi est) non pavere, quum in examen aurium tuarum, quippe scriptus, adducitur, tuarum, inquam, aurium, quarum peritiae, si me decursorum ad hoc aevi temporum praerogativa non obruat, nec Frontonianae gravitatis, aut ponderis Apuleiani fulmen aequiparem, cui Varrones, vel Atacinus, vel Terentius, Plinii vel avunculus vel Secundus, compositi impraesentiarum rusticabuntur.

Eodem libro, epist. 22.

Ego Plinio, ut discipulus, adsurgo.

Perpetuus enim imitator Plinii est Sidonius, ut doctissimus interpres Io. Savaro passim observavit.

IDEM *lib. VIII, epist.* 10.

C. Plinius pro Accia Variola plus gloriae de centumvirali suggestu domum retulit, quam quum Marco Vlpio, incomparabili principi, comparabilem panegyricum dixit.

Avrelivs Cassiodorvs *in Chronico*, *sub Traiano.*

Celsvs et Crispinvs. His consulibus Plinius Secundus Novocomensis orator et historicus insignis habetur, cuius ingenii plurima opera exstant.

(Recentioribus temporibus Secundus, qua civis, qua scriptor, iudicia expertus est satis severa, et quae eius φιλαυτία non sperasset. Alfierus quidem, clari apud Italos nominis scriptor, quid de Panegyrico senserit, in vulgus notum est. Burmanno ad Ovid. Metamor. XV, 848, Plinius dicitur aulicae assentationis princeps et pudendum posteris exemplar: Gierigio ad epist. tom. II, pag. 122, b. magnorum simius virorum, et in argum. ad epist. XXXIII, l. 7, simius Ciceronis. Ipse Gesnerus, sincerus ille virtutum eius admirator et praeco, in epistola ad I. A. Ernestium bonam partem Plinii scholasticam esse fatetur. De meo sensu si quid adiicere licet, non nego, me, a Tullianarum epistolarum lectione recentem, Plinianas fastidire; Panegyrici autem nihil propemodum legere posse, quin miseratione commovear hominis, cuius spiritus, si quos unquam habuit, temporum infelicitas adeo fregerat, ut, rebus in meliorem statum conversis, de principe bono vix aliter, ac vilissimum mancipium idemque astutissimum de domino truculento, loqui et scribere auderet. Sane facilius erat flosculos carpere orationis, quam magnanimitatem referre generosorum Romuli nepotum. *S.*)

NOTITIA LITERARIA

DE

PLINIO IVNIORE

ET

DE IPSIVS PANEGYRICO

AD TRAIANVM IMPERATOREM

QVOAD MAXIMAM PARTEM

EX IO. ALB. FABRICII BIBLIOTHECA LATINA, A IO. AVG. ERNESTI AVCTIVS EDITA, TOM. II, CAP. 22.

I. *Plinii Iunioris aetas.*

C. Plinius Caecilius Secundus [1] ex Novo Como Italiae Transpadanae oppido (IV, 30) Plinium Maiorem avunculum, Quintilianum (lib. 2, Ep. 14) et Nicetam Sophistam praeceptores habuit, disertissimus in foro causarum patronus: variis honoribus, iisque maximis [2]

1. A Iosepho Scaligero vocatur *C. Plinius Secundus Caecilianus*, nempe e vetere more; quia nomen *Caecilii* ante adoptionem fuerat. Vossius lib. I de Analogia cap. 7, putat, illum morem tum abolitum fuisse, falso: sed tamen in libris antiquis *Caecilius* dicitur. *Veronensem* appellat Beda, de sex Aetatibus, sive per errorem, sive propter avunculum Plinium, a quo fuit adoptatus: qui vulgo, sed male, Veronensis habitus est, ut supra demonstratum est.

2. Cum consulari potestate in Bithyniam missus est a Traiano. Cf. Gruteri inscript. p. 454, et A. Pagi ad a. C. 69, num. IX. Etiam Consulem fuisse constat ex ipsius Panegyrico, in quo Traiano pro consulatu gratias agit. Traianus ei tertium suum consulatum a. C. 100 resignavit, ut praeter alios notatum Io. Lightfooto, p.

in republ. gestis, Imperatori Traiano carissimus obiit, non certum est quo anno; sed tamen mortuo demum Traiano. Vitam Plinii post Catanaeum, Lycosthenem, Rittershusium et Christophorum Cellarium, consignavit Sassius Gallicus interpres, et diligentissime Ioannes Masson, a quo scripta Plinii Vita et per annos digesta editioni Oxoniensi Epistolarum et Panegyrici a. 1703, 8 praemittitur, locupletiorque prodiit deinde separatim Amstelod. 1709, 8. Castigantur in hac vita nonnulla tradita ab Antonio Pagi in Critica Baroniana, et ab H. Dodwello in Annalibus Statianis et Quintilianeis, a quo et ipso viro praestantissimo Annales Plinianos exspectavimus. Ante *Ioannem Massonum* scripsit etiam, ac per annos et consules digessit *Iacobus De La Baune* S. I. praemisitque Plinii Panegyrico in usum Delphini illustrato (Paris. 1677, 4) tabellam, qua stemma Plinii et cognati eius exponuntur; vide sis in *Thom. Reinesii* Epist. 54 ad Rupertum p. 503. Sed legendus est etiam in primis illustris Comes Rezzonicus, Disquisit. Plin. tom. I, in princ. Alexandrum I. Papam sub Plinii iunioris et Plutarchi disciplina instructum fuisse in literis, nullo fide digno auctore traditur in Prosperi Mandosii Bibliotheca Romana tom. II, p. 207.

II. *Epistolae.*

Exstant eius *Epistolarum libri decem*, quorum ultimus Epistolas Traiani et Plinii mutuas de rebus maxime publicis in provincia scriptas complectitur. Ante

155 sqq. Opp. postum. Videndus etiam Norisius in Epistola ad Antonium Pagium T. IV Op. p. 777 et 785. Nam quod a Dione et Cassiodoro non commemoratur, caussa est, quod suffectus modo Consul fuit. Vide supra Vitam Plinii, pag. xlii.

sec. XII rarissima earum mentio. Vnus *Sidonius Apollinaris* eius epistolas commemorat, quas et imitari studuit: is vero *novem* tantum libros commemorat IX, 1, unde quidam librum decimum Plinio abiudicarunt: etiam Io. Mansionarius tantum *octo* memorat: sed Sidonius vel in Codice suo tantum novem libros habuit, ut qui exstant Codices scripti, tantum novem habent, vel eos libros tantum nominavit, quos ipse imitatus est; nam et epistolas suas in libros novem partitus est. Plinius quidem ipse videtur librum decimum separatim edidisse, quod in iis non ingenii laudem spectarat, ut in ceteris. Symmachus quidem et decimum librum habuisse videtur: nam novem libros scripsit imitatione Plinianae orationis, et ingenii causa, item ad privatos: Epistolas ad Imperatores libro proprio complexus est, eumque decimum fecit. — De inventis Epistolis Plinii v. Decembrium Polit. liter. p. 32. Is dicit inventas 124; nempe, ut opinor, super priores L. IX, easque adeo libri X, etsi in libris nostris sunt tantum 122. Verum in hoc libro variarunt MSS. ut post commemorabimus, quum de edd. dicemus. Vincentius Bellov. Spec. hist. dicit X, 67, epistolas Plinii ad Diversos trecentas reperiri. Hic quidem librum decimum non vidit. Sed opinionem de *νοθεία* libri X bene refellit Catanaeus, ut alios taceamus. Rectius alii librum singularem, et reliquis praeferendum putant. Ioannes Savaro ad Sidonium pag. 534: *Non est, quod ingeniosi verba Sidonii captent, et argutentur decimum Epistolarum librum ad Traianum spurium et supposititium esse. Plinio asserunt Iustinus Martyr, Tertullianus, Eusebius, Orosius, et reliqui. Verum ut longe diversi argumenti librum singularem reliquis annumerare frustra duxit: nam quod ait Catanaeus, Sidonium sui seculi eruditione contentum*

fuisse, nec Plinii librum habuisse intra armaria bibliothecae suae, hoc ineptissimum est: passim enim Plinium imitatur, ut notatnm est suis locis accurate. Vignolius Marvillius tom. 3 Misc. Hist. literar. pag. 197: *Le dixième livre des Épîtres du jeune Pline est le chef-d'œuvre de ce grand homme. Ses autres lettres ont de grandes beautés, et des agrémens singuliers pour les gens qui aiment les belles-lettres: mais celles-ci, qui regardent le ministère, sont incomparables, principalement quand elles se trouvent accompagnées des réponses de Trajan, qui leur apportent un grand lustre. Jamais rien ne m'a fait mieux concevoir ce que les Romains appellaient* Imperatoria brevitas, *que ces réponses si brèves et si sages. Si les purs esprits se mêlaient d'écrire, ils n'écriraient pas autrement. C'est là le plus haut point de la perfection.* Omnino aliter scribendum in causis publicis et ad principes, quam ad privatos, etiam quum ingenii causa scribitur; estque in illo genere nil perfectius exemplo Pliniano.

Codices scripti Epistolarum Plinii plures adhuc exstant in bibliothecis. Nicolaus de Clemangis Epist. 38 ad Guntherum, scribit de Codice, quem viderit apud Bibliothecarium Pontificis max. cuiusque exemplum sibi fieri voluerit Pontifex. Sed illo tempore coepit saepius describi, ex eoque genere ac tempore sunt plerique, qui nunc reperiuntur. Florentinum Mediceum laudat Nic. Heinsius ad Valerium Flaccum pag. 316, et in Epist. ad Io. Frid. Gronovium in Sylloge Burm. tom. III, pag. 358, seque eius lectiones plures excerpsisse dicit ibid. pag. 536. Alius insignis commemoratur in Bibl. Hohendorf. P. III, pag. 235. Sed plures, ad duodeviginti, commemorat ill. Rezzonicus, quorum et testimoniis subinde utitur in Disquisit. Plin. tom. I; quem adeat, qui velit, aut cui

opus sit de Codicibus talibus cognoscere. Addi possunt etiam, quae tradit Longolius in praef. ad Plinianam Cortii editionem. Notandum etiam, MSS. Codices non omnes libros habere: unde factum puto, ut edd. primae ne nonum quidem librum habeant. In Bibl. Bernensi est Codex, qui tantum libros quatuor habet et libri quinti priores: quem sec. XII assignat cl. Sinnerus in Catalogo.

Antequam progrediamur, quaedam monenda sunt de edd. vetustioribus, sicuti de numero librorum paulatim aucto diximus. Illud primum addendum, in editionibus illis, etiam Catanaei, librum octavum noni, et nonum octavi locum occupare. Causa est quod liber iste, qui nunc est octavus, post nonum inventus et additus est: nam in edd. quae octo libros habent, octavus est is, qui nunc nonus est. Enim vero revera librum octavum serius quam nonum a Plinio editum fuisse, disputat *Ioannes Masson* in vita Plinii pag. 164 seq. Eundem ordinem probavit *Gaudentius Merula* [1] in suis commentariis. De hiatu porro, qui in editionibus antiquioribus et codicibus MSS. post libri VIII Epist. 8 verba, *atque etiam navium patiens*, ita meminit Erasmus in censura Epistolae S. Hieronymo adscriptae ad Praesidium de cereo Paschali tom. V edit. Io. Marcianaei p. 146: *Vidimus in Epistolis Plinianis tot iam seculis pro una lectam, et ab eruditis pro una expositam, quum in medio decem intercederent Epistolae. Quod quidem ex uno duntaxat exemplari deprehensum fuit, sed adeo vetusto, ut aetate Pliniana scriptum videri posset: nam quis hoc*

1. Merulam in commentariis suis sequitur Catanaeus, notante Curando Mutiano Rufo Epistola CXVII, ubi refert, Merulam Mediolani veteres scriptores enarrasse. *Interpretem accuratissimum* vocat Muretus XVI, 12, Var. Lect. ubi Epistolas a Plinio *accuratissime scriptas* celebrat.

alioqui divinare valuisset? Id videtur esse Aldinum vetus e Gallia: nam in Aldinis exemplis ille hiatus primum expletus est. Tertium est, quod Epistolae Plinii et Traiani in primis edd. h. e. quae primae habent eum librum, non habent eumdem numerum: nam in hodiernis exemplis numerantur 122, in Aldinis et aliis 124, et ordo non est idem.

Inter epistolas nobiles sunt inprimis primo, *de Plinio* maiori duae, quas e Codd. scr. egregie et constituit et illustravit illustr. *Rezzonicus* in Disquis. Plin. tom. I, L. IV, pag. 110 seqq. add. Harduin. in Plinii sui T. I pr. Post has eae, quae sunt *de Villis*, II, 17; V, 6. His recte intelligendis, quod plerisque sine figuris non datum est, non pauci operam suam attribuerunt. Ex eo genere commemorandus primum *Andr. Felibien*, qui illas epistolas fecit Gallicas, cum figuris villarum ex sua opinione, et notis ex arte architectonica; Paris. 1698, 4; Amst. 1706, 12; Trev. 1725, 8; etiam in eius Historiam Artificum, Pictorum etc. illatas tom. VI, p. 118. Accessit et Itali *Scamozzi* talis descriptio, Italicae architecturae ita accommodata, ut illa Francicae. Post hos consulendus *Io. Maria Lancisius*, Archiater Pontif. M. in Diss. de Plinianae villae alterius ruderibus, Romae 1714, fol. ad calcem *Lud. Ant.* Comitis *Marsilii* de generatione fungorum, et in Lancisii operibus Genevae 1718, 4 editis, quo pertinet etiam *Hercul. Corazzi* Diss. Italice scripta super Lancisii animadversiones, Bonon. 1717, 4. Post hunc *Rob. Castellus* Architectus Britannicus in opere splendido, *the Villas of the ancients illustrated*, Lond. 1728, fol. Plinii epistolam utramque Anglice versam tum notis, tum figuris illustrat, usus inventis Felibianis, quibus facile fuit aliquid addere: sed meliora potuisset efficere, si ab Lancisio se exorari passus esset *Marcellus*

Sacchetus, et illorum ruderum, quae ipse magis ut physicus, quam architectus, tractarat, ichnographiam accurate confectam edidisset. Librum Gallicum recentiorem, *Délices de la maison de Toscane et de la maison de Laurentin*, par *Parfait*, 1736. 12, non vidimus. Sed apud nos, in Saxonia, ingenium suum his villis describendis et accuratius delineandis addixit, ante paucos annos Architectus clarus aulae Dresdensis *Krubsazius*, edita primum Germanica illius epistolae versione, deinde additis huic notis a. 1760, in Diario Gotschediano *de rebus novis in literis humanioribus*, videturque ille nobis multo propius ad veritatem accessisse, etiam paulo diligentiori latinitatis conservatione. In toto hoc genere difficile est artificibus aliquid perfecti efficere, vel quia non facile latinitatis, praesertim Plinianae, intelligentiam accuratam habent, vel si maxime habent, sique etiam auctor ipse architecturae peritus fuerit, et accurate expresserit omnia, tamen impediuntur hac difficultate, quod nulla talis res ita describi verbis potest, ut ex ea descriptione sola res pingi, vel alio modo figuris exprimi possit, ut in Varrone de Re R. et Vitruvio monuimus.

L. VII, Ep. 27, *de spectris* ad examen revocarunt Halenses in Bibl. nova Sect. 34, p. 176 s. ubi et responsio ad illam exhibetur sub *Gustavi Iansoni* nomine. Gemina narratio de Pythagorico Philosopho a Luciano ridetur, Philop. c. 11; v. et Falsteri Amoenit. philos. T. I, p. 139 s. et Huetiana, cap. 33.

Ad L. VIII, Epist. 8, commentarii vicem praebere potest *Alph. Cicarelli* opusculum de Clitumno fluvio Vmbriae, editum Patav. 1563, et tom. IX Thes. Italiae a Burmann. editi.

Sed inprimis a pluribus tractata est L. X, Ep. 997, de Christianis, cuius Tertullianus in Apologetico,

Eusebius H. E. III, 13, Orosius, Paulus Diaconus, Syncellus, aliique meminerunt, in qua Plinius ex Imperatore rogat, quomodo cum Christianis agendum sit, in quibus praeter inflexibilem obstinationem nihil supplicio dignum potuerit deprehendere. Epistola 98, respondet Traianus, conquirendos non esse, delatos autem et convictos, nisi Christiano nomini renuntiaverint, puniri oportere. Has duas Epistolas seorsim cum commentariis suis ediderunt Gerh. Io. Vossius Amstelod. 1655, 12, D. Christianus Kortholtus Kiloni, 1674, 4. Easdem illustravit Franciscus Balduinus in commentariis ad edicta veterum principum Romanorum de Christianis, Basileae ap. Oporin. 8, Conr. Rittershusius in Principe Traiano, Amberg. 1608, 8, Io. Tesmarus, Marpurg. 1681, 4, Io. Christophorus Artopoeus in Philologia loci Pliniani de cognitione instituta adversus Christianos, etc. Sed inprimis legendae *I. H. Boehmeri* Dissertationes Iuris eccles. antiqui in hanc epistolam, editae Lips. 1711, 8; add. *Sam. Petiti* de iure Principum edictis Ecclesiae quaesito, pag. 40. Similis argumenti Epistolam *Tiberiani*, Palestinae primae Consularis, ad Traianum refert Ioannes Malala Chron. p. 356, et Ioannes Antiochenus in Excerpt. Peiresc. p. 818. Ex iisdem, ut opinor, Epistolis ansa data fuit sutoribus fabularum, ut duo crassissima figmenta excogitarent et nobis proderent, quorum unum in Lucii Dextri, sive sinistri tenebrionis potius, commentitio Chronico legitur, Plinium a Tito in Creta insula conversum ad fidem Christianam, septima Sextilis ad Novocomum martyrium obiisse, quod leges in Adversariis Pseudo-Luitprandi, p. 512, et Bivarius, p. 273, alio figmento probat, auctoritate nempe ementitorum *Titi actorum*, quae Zenas legis peritus, et Apostoli discipulus, cuius Paulus ad Tit. III,

meminit, in literas miserit. Hanc fabulam praeter alios explodunt Thom. Ittigius in diss. de Patribus Apostolicis, p. 101 seq. Marcus Zuerius Boxhornius in Hist. universali, p. 168 sq. cuius verba cum scholiis suis Iac. Thomasius suae Plinii Epistolarum editioni praemisit; Guil. Caveus in Vita Titi anglice scripta num. 9, et ex ipsis Catholicis Petrus *Halloix* ad vitam Ignatii 1 tom. illustrium Ecclesiae orientalis scriptorum, p. 423, Alterum commentum occurrit in Pseudo-Damasceni sermone de defunctis, pag. 424, in Pseudo-Luitprandi Adversariis, pag. 497, in Vita Gregorii M. a Ioanne Diacono scripta II, 44, in Glycae Annalibus, pag. 240, in Legenda 46 Iacobi de Voragine, Io. Sarisber. Policrat. V, 8, Vincentio Bellov. X, 68, et in Constantiensis Concilii reprobatione articulorum Io. Wiclefi art. 19 (ut alios iam omittam); quo dicitur Traianus Imperator in vitam revocatus precibus S. Gregorii I papae, veniamque peccatorum suorum impetrasse. Huius rei Apologiam scripserunt Alphonsus Ciacconius singulari diatriba, saepissime excusa, versa etiam italice (vide Iac. Echardi Bibliothecam Dominicanor. tom. II, pag. 345), Franciscus de Mendoza, lib. 2 de floribus sacris, Problemate 6, Alphonsus Salmero, tom. XIV, disp. 27, etc., sed eam fabulosam censent *Alphonsus Tostatus*, *Dionysius Carthusianus*, *Dominicus Soto*, *Franciscus Suarez*, *Rob. Bellarminus* et *Caesar Baronius* apud Georgium Calixtum de Bono perfecte summo, pag. 66, quibus adde *Blasium de Viega* et *Io. Becanum* apud Io. Gerhardum loco de inferno §. 63, Bernardum Bruscum Veronensem in redargutione historiae de anima Traiani ex inferni suppliciis liberata, *Possevinum* et alios apud eumdem Confess. Cathol. pag. 246, edit. in fol. et apud Gisb. Voetium, tom. V, Disp. select. pag. 538 seq. *Gabrielem Nau-*

daeum, pag. 14 Apologiae pro viris doctis Magiae postulatis, *Leonem Allatium*, pag. 123 seq. de libris Ecclesiasticis Graecorum, *Natalem Alex.* Sec. 2, part. 1, pag. 113, *Paschasium Quesnellum* ad Leonem M. Diss. 1, pag. 285, *Halloixium*, tom. I, de Vitis illustrium scriptorum Oriental. p. 420 seq. *Dionysium Sammarthanum* in Hist. Gregorii M. et *Nic. Comnenum* in praenotionibus Mystagogicis e iure Canonico, *Io. de Nicastro* in Descriptione italice edita arcus triumphalis Beneventani Traiano positi, capite IV, etc. Gemina narratio de Dinocrate defuncto Perpetuae precibus ex poenis inferorum liberato reperitur in actis Perpetuae et Felicitatis a Luca Holstenio vulgatis: sed quam Theodoricus Ruinartus in Actis selectis Martyrum, pag. 89, 90, tantum abest, ut in dubium vocet, ut contendat egregium illum esse locum ad probandum, mortuos posse a poenis, quas patiuntur, per vivorum preces liberari.

III. *Panegyricus.*

Ex variis orationibus, quas in demonstrativo et iudiciali genere Plinius composuit, solus exstat *Panegyricus Imp. Traiano dictus*, quum ab eo Consul designatus esset a. V. C. 856, a. C. 103. Hanc praestantissimam orationem, cuius ipse lib. 3, ep. 18 meminit, ad nos pervenisse bene est, vel propter historiae cognitionem. Nam licet primores tantum duos Traiani annos attingit, tamen, Plinio si careremus, etiam illos cogeremur maiorem partem ignorare, quum et *Suetonius* atque *Tacitus* quae de illo sive scripsere sive moliti sunt, nusquam exstent, et quae de Traiano prodiderat *Dio*, *τὰ κατὰ Τραϊανὸν* iam Xiphilini et Suidae temporibus fuerint desiderata, sicut periere etiam

Marius Maximus, *Fabius Marcellinus*, *Aurelius Venis* ac *Statius Valens*, a quibus traditam Traiani vitam testatur Lampridius in Alex. Severo, cap. 49. Periit etiam poëma, quod de bello Traiani Dacico graecis versibus scripserat *Caninius Rufus* teste Plinio, VIII, 4 Epist. Est vero etiam ad eloquentiam admodum utilis. Nam etsi verum est, quod viri elegantes iudicarunt, eum nimis indulgere ingenio, et captare acumina: tamen non habemus alium latinum oratorem, ex quo rectius disci possit modus laudandi viros magnos, delectu eventorum, actionum, etc., eorumque exornandorum per locos communes, sententias, etc.

Exempla scripta huius Panegyrici quaedam enarrat *Christianus Gottl. Schwarzius* ad calcem editionis suae; item editiones eius ex ordine temporis, tum eas, in quibus iunctus est Epistolis aut Panegyricis caeteris, tum, quae eum separatim exhibent. Epistolarum quidem editio, quae eum adiunctum habet antiquissima videtur Germanica illa epistolarum s. l. et a. quam inter edd. commemoravi: Panegyricorum autem ea, quae Mediolani per Fr. Puteolanum facta est 1477, 4. Editiones utriusque generis, item eas, quae solum Panegyricum habent, ex ordine temporis enumerat, additis etiam suis observationibus, idem *Schwarzius* l. c. pag. 733. seq. Iam hoc per se intelligitur, quicunque hunc Panegyricum epistolis iunctum ediderint, si epistolas notis illustraverint, eos Panegyrico eamdem operam navasse, ut *Catanaeum*, *Gruterum*, *Hearnium*, *Cellarium*, *Gesnerum*, etc.

IV. *Plinii scripta deperdita.*

Multa vero alia scripsit Plinius, ut libros *de Helvii ultione*, quorum mentio VII, 30; IX, 13; et *Orationes*, e quibus ipse laudat *Actionem pro Accia Variola* VI, 33, e qua Sidonius VIII, 10 Epist. ait, eum plus gloriae de centumvirali suggestu domum retulisse, quam quum M. Vlpio (Traiano) incomparabili Principi comparabilem panegyricum dixerit: *Orationem ad municipes suos*, quum bibliothecam dedicaret, I, 8 et II, 5. Varia itidem lusit carmine, tam graeco, quam latino, de quibus vide VII, 4. Sed illa omnia pridem interciderunt.

Quanta cura et diligentia in scribendo usus fuerit, ipse auctor est, VII, 17, ad Celerem: *Nullum emendandi genus omitto: ac primum quae scripsi, ipse pertracto, deinde duobus aut tribus lego, mox aliis trado annotanda, notasque eorum, si dubito, cum uno rursus aut altero pensito, ac si quid mihi credis, tunc acerrime emendo; nam tanto diligentius quanto sollicitius intendo . . . . . Cogito quam sit magnum, dare aliquid in manus hominum, nec persuadere mihi possum, non et cum multis et saepe tractandum, quod placere et semper et omnibus cupias.*

V. *Liber de Viris illustribus, et Altercatio cum Hadriano Imp. male tributa Plinio.*

Saepius quoque etiam in edd. antiquissimis sub Plinii nomine lucem vidit *liber de Viris illustribus*: sed ille auctorem habet Aurelium Victorem, ut infra libro tertio videbimus. Neque *Altercatio cum Hadriano Imp.* sive responsa ad interrogata Hadriani, sunt Plinii Secundi, uti in edit. Monasteriensi a. 1597 in-

scribuntur, sed *Secundi* sophistae Atheniensis, quem *Epithyrum* vocatum esse legitur apud Philostratum, lib. 1 de Vitis Sophistarum, p. 543, ubi ἐπίουρον, h. est *subscudem* sive *clavum ligneum* scribendum, recte ex Suida monuit Holstenius et Bochartus. Apud eundem Suidam perperam legas, hunc ipsum Secundum sophistam Plinium cognominatum esse. Sed utique scripserat Suidas, οὐχ ὃς ἐχρημάτισε Πλίνιος. De hoc Secundo dictum lib. II Biblioth. Graecae cap. 13, p. 502 sq. et lib. VI, cap. 10, T. 13, p. 564, ubi eius responsa sive sententiae editae. In Bibliotheca Bodleiana exstant anglosaxonica dialecto quaestiones et responsiones inter Hadrianum et Ritheum, sub quo monstro nominis Epictetus latere videtur. Memorat Catalogus MSS. Anglosax. in tomo 2 Thesauri linguarum septemtrionalium Hickesiani, p. 93.

Plinii huius fere aequalis fuit *Iulius Secundus* orator, cuius elegantiam celebrat Quintilianus, XII, 10, et X, 1. De eodem consulendus auctor de Causis corruptae eloquentiae. Nescio an diversus *Secundus* orator, quem Othoni Imp. ab epistolis fuisse, narrat Plutarchus in Othone, pag. 1070 E. Alius fuit *Carinus Secundus*, rhetor, quem Caligula in exsilium egit, quod exercitii causa in tyrannos declamasset, teste Dione, lib. LIX, pag. 656; *Saturninus Secundus*, de quo Valesius ad Sozomeni VI, 3. Alius item *Secundus Sallustius*, de quo Ammianus XXII, 3. Ceterum admodum frequens priscis Romanis, a numeris nomina imponere. Sic *Prima*, Romuli filia. *Marcus Primus*, praefectus Macedoniae, occurrit apud Xiphilinum Augusto, pag. 71, et Dionem, LIV, pag. 522. *Primus* episcopus Alexandrinus, et alius Corinthius ap. Eusebium, IV, 1 Hist. et 4, et 21. *T. Caesius Primus* in voto ad Fortunam Praenestinam apud Petrum Pi-

thoeum, lib. IV veterum Epigrammatum. *M. Vnicus* poëta elegiarum scriptor apud Martialem, XII, 43. *Primulus* martyr, T. II Act. Sanctor. 10 Maii, pag. 551. *Primus* presbyter, ibid. p. 497. *Prima* mater Maximi Pupieni Imp. *S. Prima* culta Carthagine, de qua Procopius, VI, 5, de aedificiis Iustiniani. *Primanius*, ad quem rescriptum Gordiani Imp. *Primigenius*, ad quem rescriptum Carini et Numeriani. *Protus*, ad quem S. Damasi carmen XXVII. *Protogenes* Grammaticus, et alius pictor, de quibus in Bibl. Graeca. *Tertii* amanuensis sui meminit S. Paullus Rom. XVI, 22. *Tertia* Bruti, Ciceronis ioco notissima: altera Paulli Aemilii apud Plutarchum, p. 260, et Cic. I, 46. *Tertia* Verris, de qua Cicero Verrina V, c. 12. *Tertulli* etiam huc spectant, et *Tertulliani*, ac *Tetradii*, *Pentadii*que. De *Quarto* quodam consulenda Martyrologia, 3 Nov. et Bivarius ad Pseudo-Dextrum, p. 103. *Iulii Quartilli* mentio in vetere inscriptione apud clariss. Valeriani *Mémoires de Trévoux* a. 1708, p. 1095. *Quartus* et *Quintus* martyres, T. 2 Act. Sanctor. Maii, p. 555. *Quinti*, *Quintilli*, *Quintillae* passim occurrunt, uti *Sexti* quoque, de quibus Reinesius in syntagmate subscriptionum veterum, p. 847, et *Sextilii*, *Sextimii*, *Septimii*que, et *Sextus Annalis*, de quo iocus Tullii apud Macrobium, VI, 1; neque *Octaviorum* obscurum nomen. *Septimae* etiam cuiusdam mentio apud Ciceronem, IX, 10, ad famil. ad quem locum Paullus Manutius annotat, filias haud raro ab ordine nascendi appellatas, *Primam*, *Secundam*, *Tertiam*, *Tertullam*, etc. De *Tertia Quartus* memorat Paullo Apostolo Rom. XVI, 23. *Quintus Septimius* philosophus, ad cuius sectam transiisse L. Crassitium refert Suetonius de Grammaticis, c. 18. *Quarta*, *Tertulla*, *Quinta*, *Decima* Ezechiel Spanhe-

mius de usu numismatum, T. II, p. 40 sq. Tertullianus quoque lib. de anima, c. 37, inter Deas puerperis cultas *Nonam* et *Decimam* cum Alemona et Lucina commemorat. De *Nono* medico dictum libro VI Bibliothecae Graecae. *Decimi* magis etiam obvii, et pro undecies mille Martyribus [1], quas Vrsulae socias ferunt, nonnulli eruunt *Vndecimillam* martyrem pro qua *Ximillam* nescio quibus rationibus praeferunt nonnulli. Δωδεκάτης meretricis nomine Comoediam scripserat Philyllius, teste Suida. Sed missis hisce, institutum nostrum persequamur.

1. Similem traditionem de bis mille virginibus, Chosrois persecutionem veritis, quae in flumen se praecipites dedere, ex Zachariae Rhetoris historia ecclesiastica refert Assemanus tom. II Bibl. Or. pag. 62.

INDEX EDITIONVM
C. PLINII

AVCTIOR FABRICIANO

ET IN QVINQVE AETATES DIGESTVS

Recensente ANT. ALEX. BARBIER

AETAS I. 1471—1508. Quam bipertitam facimus:

¹ *Corboniana* a Ludov. *CARBONE*, editionis principis Epistolarum s. Venetae I an. 1471 curatore, quam excipiunt *Neapolitana* 1476, cura Iuniani *Maii*, et quae cum ea consentit *Germanica* s. l. et a. *Mediolanensis* epp. 1478, et *Tarvisina* 1483. ² *Pomponio-Beroaldina* 1490—1506, in qua libris VII epistolarum succedere coepit novus VIII, ita ut qui prius habebatur VIII, nunc esset *nonus*, primum in edit. *Romana Pomponii Laeti* 1490, dein *Bononiensi* Io. *Iucundi* Veronensis a *Beroaldo* recensita 1498 et *Tarvisina* eiusd. anni, tum in Beroaldina s. *Veneta* II, 1501, quae iam adiunctas habet epp. Plinii ad Traianum (sed et Hier. *Huantinus* allatas e Gallia industria Petri *Leandri* descriptas epp. ad Traianum a se castigatas Veronae publicaverat, et *Beroaldus* easdem, prout a Io. *Iucundo* in Gallia descriptae erant, denuo edidit, quae edd. 1498 et 1501 superadderentur: unde ab an. certe 1502 auctior prodiit Plinius per ed. *Veronensem* s. Io. *de Tridino*), et Mediolanensi an. 1506 Io. Mariae *Catanaei*, qui commentarios adiunxit suos, et ex epp. ad Traianum fecit

decimum, una cum Panegyrico in Traianum, atque sic praeivit *Aldo Manutio*, aetatis II principi.

Panegyricus Plinii in Traianum, primum editus a Franc. *Puteolano*, certe ante an. 1477 inter Panegyricos XII, mox accessit ad epistolarum editt.[1] Germanicam s. l. et a. Neapolitanae filiam,[2] Beroaldinam an. 1501,[3] Io. Mar. Catanaei 1506, an 1510 repetitam,[4] Aldinam 1508.

1471. S. l. et typographo (*Venetiis*) fol. *Caii Plinii Secundi Novocomensis oratoris facundissimi epistolarum libri octo.* Cf. Maittarii Ann. typ. T. I, pag. 302, qui refert editorem in praefatione his usum verbis: *Ludovicus Carbo Sal. Plu. dicit Illustrissimo et Excellentissimo Principi Borsio, duci Mutinae ac Regii, Marchioni Estensi, Comitique Rodigii. Gratulari licet saeculo nostro, Dive Borsi, Dux praestantissime; in quo certe optimarum Artium studia maxime floreant; eloquentiae et legitima illa eruditio suum tandem decus agnoscat; in pristinamque dignitatem restituta sit, adeo late pateat Romana et Graeca facundia, ut iam et Galli et Britanni bonos Oratores, et Poëtas habere videantur: ad quam quidem rem commodissimum adiumentum praestiterunt nobilissima Germanorum ingenia, qui artificiosissimas imprimendorum librorum formas excogitarunt, ut sapientissimorum Auctorum plurima simul eodem temporis momento Volumina in promptu essent; omnesque utilissimi Codices et in magna copia et in leviore sumptu parari possent. . . . . Imprimisque has Plinii Secundi Iunioris Epistolas opera mea emendatas correctasque impressoribus misi, ut quod rarissimum esse solebat, iam commune omnibus fieri incipiat.*—Iam ille Lud. Carbo Venetiis fuit, et libros prelis typographorum accommodavit (ut Ciceronis Orationes Cri-

stoph. Valdarferi officinae eodem anno 1471,) unde, hanc editionem Venetiis et apud eumdem typographum factam esse, recte colligitur.

1476. *Neapoli*, fol. *Plinii Epistolae*. In fine: *Neapoli, millesimo quadringentesimo septuagesimo sexto, mense Iulii. Impressit Matthias Moravus vir singulari ingenio et arte; recognovit* Iunianus Maius *Parthenopaeus rhetor publicus summa cura summaque diligentia.* Cf. Maittar. l. c. pag. 561. In omnibus conformis est editioni Germanicae s. a. et l. teste Ernestio. Excerptis ex ea usus est Longolius.

S. a. et l. editionem in Germania factam, quum primum ars typographica inventa est, refert cl. Ernesti in bibl. Lat. auctiori tom. II, pag. 411, cuius ipse exemplum, aut saltem repetitionem habere se dicit, quamque omnium primam putat. Is liber habet tantum *libros octo* Epistolarum cum *Panegyrico* dicto Imp. *Nervae*, ut ibi legitur. Nos eam coniicimus, quod ad epp. attinet, filiam Neapolitanae, quippe quacum convenit, eamque Lipsiae editam.

S. n. anni, loci, et typographi, sed haud dubie *Mediolanensis*, 4. Plinii Panegyricus, inter duodecim *Panegyricos veteres* a *Franc. Puteolano* editos. Quam quidem editionem Arntzenius et Schwarzius ad annum 1476 referunt, unde etiam hic annus exemplo in Catal. Bibl. Ernestianae p. 182 n. 2737 adscriptus sit; sed argumentis probabilibus vindicat Saxius in Hist. lit. typ. Mediol. ad annum 1482. Certe Ioannes Galeacius, cuius natales incidunt in annum 1469, Franc. Puteolano in praefatione ad Iac. Antiquarium dicitur *nunc primum pubescens*; quod minime quadrare videtur in annum 1476. Praeter Panegyricos veteres hac editione etiam continetur Iul. Agricolae

vita per Corn. Tacitum, et Petronii Arbitri fragmentum. Vsus est ea cl. Arntzenius.

S. a. et l. et typogr. nota, 4. *C. Plinii Secundi Novocomensis Panegyricus Traiano dictus, et ceteri XI Panegyrici Latini veteres* (qui in prima tabula designantur) *Franciscus Puteolanus diligentissime recognovit.* In fine: *Panegyrici XII finiunt, a variis auctoribus editi. Cum gratia et privilegio.* Vid. Cat. Bibl. Bun. tom. I, vol. I, pag. 255. Quamvis haec editio neque praefationum Puteolani, neque cetera opuscula, superiori editioni adiecta, complectatur, contextum tamen Panegyrici Pliniani ad amussim refert. Cl. Schwarzius eam adhibuit in sua ed. Hambergero l. c. p. 253 videtur *Mediolani* facta.

1477. *Mediolani*, 4. *Panegyrici Latini veteres: Petronii Arbitri Satyricon; et Ephemeris Dictys Cretensis, cum epistola Maselli Beneventani ad Bartholomaeum Chalcum, Ducalem Secretarium, ante Dictyn praemissa.* Sic legitur ap. Maittar. Ann. typ. tom. I, pag. 374. Refertur etiam in Cat. Bibl. Harleian. t. IV, pag. 542. Praeterea nemini memoratur huius anni editio. Verosimile autem est, hanc ed. eandem esse cum prima Puteolani; ita ut Maittarius confuderit Panegyricos cum Dicty, qui quamvis in idem volumen compactus, ab illis separandus erat, et ad quem solum referenda anni et loci subscriptio: vid. Hamberger l. c. pag. 252.

1478. *Mediolanensis* I, fol. Epistolarum. per *Phil. de Lavagnia*, Mediolanensem.

1483. *Tarvisii*, 4. Epistolarum. per *Io. Vercellium.* In fronte titulum deest, sed in fine legitur: *C. Plinii Secundi Novocomensis oratoris facundissimi epistolarum liber octavus et ultimus explicit. Finis. Impressum quidem est hoc opus Tarvisii per Magistrum Io.*

Vercellium. Anno salutis MCCCCLXXXIII. Cimelium hoc servatur in Bibl. Archipalatina Manhemii, cuius praefectus, vir clarissimus *A. Lamey*, nobis hanc notitiam submisit.

1490. *Romae*, 4. Epistolarum. per *Eucharium Silber*, alias *Franck*, natione Alemannum, curante *Pomponio Laeto*; qui in Epist. dedicatoria ad Varinum Gamberium, Innocentii VIII Pontificis ministrum a cubiculo, collatis a se et revolutis vetustis exemplaribus emendatas Plinii Epistolas testatur. Ea Editio *libros novem* habet, forte prima. cl. Ernesti eius exemplum habuit, cuius vetus possessor habuit librum scriptum; quod patet ex iis, quae in fine adscripsit: *In Codice Caecilii antiquo multae dictiones erant scriptae per* u, *quas moderniores exarant per* o, *ut* sorures, dolures, principes *et* mancupes, *ad evitandam sequelam earumdem vocalium; item* honus, cohopto, *haspirata (uti debent), erant et alia pleraque, quae bonarum literarum cultores calluere, ut sunt*, sulla, subulla, adulescens. epistula, suboles. eidus, *etc.* Sub erratis typogr. monuit, non omnia notata esse, idque vult *pace Pomponii praeceptoris sui dictum esse.* In margine ex eodem Codice quaedam adscripta erant. Vid. Bibl. Lat. tom. II, p. 412. Hac editione non usi sunt editores. Lectiones eius plures notavit Heusingerus.

1498. *Tarvisina* II Epistolarum: Fabricio memoratur.

1498. *Bononiae*, 4. C. Plinii Epistolae, a *Iucundo* Veronensi Ord. Praed. ad MS. Parisiensem emendatae, et a *Beroaldo* recensitae. Bonon. Per Benedictum Hectoris Bononiensem. Cf. Maittar. l. c. pag. 662.

1501. Huic ed. epistolarum annectendae veniunt, postea inventae et a *Beroaldo* separatim credo primum an. 1501 publicatae Venetiis, et instar Bono-

niensis editionis repetitae Plinii ad Traianum, et Traiani ad Plinium Epistola: Plinii Panegyricus, Benedictus Hectoris *Bononiensis impressit*, 4. Curatum enim esse hunc libellum singularem a Phil. Beroaldo, testis est *Catalogus bibl. Reg. Belles-Lettres* tom. II, p. 109. Neque igitur hanc accessionem separandam duximus a suo principali, quod alii adhuc fecere. Vid. *Maittaire* Ann. Typogr. tom. II, p. 157, et Hamberger tom II, p. 51.

1501. *Veneta* II, 4. Quae in isto continentur opusculo: *C. Plinii iunioris Epistolae per Philippum Beroaldum emendatae; et unus est adiunctus liber* (scil. IX) *qui in aliis supp. impressis minime continebatur: etiam eiusdem auctoris Panegyricus in laudem Traiani Imperatoris dictus; et de viris illustribus libellus.* Sic in fronte libri. In fine: *Impressum Venetiis per Albertinum Vercellensem anno ab Incarnatione Domini CIↃIↃI die XX Aprilis.* Praemittitur *ad clarissimum Ioannem Wartimbergensem Scholasticum Boëmum Philippi Beroaldi Bonon. Epistola.* Illi quidem Beroaldus imitationem styli Pliniani maximopere commendat; nihil autem in formula dedicationis affert neque indicat, unde textum hauserit. Servatur in bibl. Archipalatina Manh. Ad hanc ed. spectat tanquam supplementum seorsim editum, 4: *C. Plinii ad Traianum Epistolae XLVI nuper repertae cum eiusdem responsis.* Sic est in Catal. bibl. Harleianae vol. IV, p. 546 n. 10724.

1502. *Veronae*, 4. Io. de Tridino, qua usus est Cortius.

1502. Etiam ad hanc editionem accessere, quae essent Liber X, Plinii iunioris ad Traianum epistolae. *Hieronymus Huantius*, cuius praefatio dedicatoria ad *Bernardum Bembum* (patrem P. Bembi Card.)

praetorem Veronensem (et auctorem monumenti Alighero Danti Florentino Veronae positi auctorem) in ed. Cortio Longoliana p. 1 praemissa legitur, profitetur, se Plinii iunioris epp. ad Traianum Petri Leandri industria ex Gallia adlatas, licet mancas depravatasque, pro virili sua castigasse. Sed Longolius cursim literaria attingens, ne quidem annotat unde hanc praef. mutuatus sit s. Cortius s. ipse.

1502. *Lipsiae*, 4. Plinii iun. epistolae quaedam breviores Liptzk. memorantur in Catal. bibl. clar. Ernesti 1782 divenditae p. 182 n. 2735, recusae ibid. 1519.

1503. *Aldina*, ad cuius marginem a Nic. Heinsio lectiones membranarum Mediccarum una cum ipsius coniecturis adscriptas et a P. Burmanno transmissas Cortio refert Longolius, procul dubio ex mendo 3 pro 8 nata, adeoque nulla est.

(1504. *Aldinam* quae, pariter a mendo in editt. Fabricianae Bibl. Lat. etiam in edit. eius Ernestina redeunte, quasi per traducem ad sequiores literatores venit, sed nemini visa est, merito reiicimus, ut adeo Aldina I sit illa anni 1508, quam principem facimus aetatis II.) Cf. Freytagii Adp. liter. tom. III, ad n. CXXCII p. 1554.

1506. *Mediolan.* II, Catanaei I, fol. *C. Plinii Caecilii Secundi Epistolae et Panegyricus, Traiano Aug. dictus, cum commentariis Io. Mariae Catanaei, impress. Mediolani apud Alexandrum Minutianum, anno salutis MDVI, XV Calendis Februarii.* Priores novem libros Epistolarum Catanaeus inscripsit *Praesidi Gratianopolis ac Mediolani, Iafredo Carolo, iuris civilis et pontificii prudentissimo:* librum decimum Epp. ad Traianum Imp. dedicavit *Ambrosio Mayno;* Panegyricum autem *Eminentissimo Prin-*

cipi, Io. Iacobo Trivultio, militiae Gallicae moderatori.

AETAS II, CATANAEO—ALDINA.

1508 — 1542 — 1581.

Quamvis enim Io. Maria *Catanaeus* praeiverit Aldo an. 1506 in edendis X libris Epp. cum Panegyrico et Commentariis suis, ac pluries dein repetitus sit *Venetiis* 1510, 1519, Parisiis apud *Badium* 1533, denique correctior *Basil.* ex Frobeniana 1552; Aldus tamen Manutius ipsum mox vicit et in emendandis, et integrandis Plinii epistolis ex cod. antiquissimo: in quibus quid praestiterit, indicat tum editi primum a se an. 1508 Plinii titulus, tum ipse in praef. Filias peperit Aldina I, *Parisinam* forte 1510, et *Argentoratensem* I Schureri, cui praefatus est B. Rhenanus, 1514, et *Iuntinam* 1515, et *Lovaniensem* 1516. Ipse dein Aldus emendatiorem II fecit, 1518, quam imitantur et *Argentor.* II, 1521, *Cratandrina* I, 1521 et II 1526, cum filiabus *Lugdunensi* 1529, itemque *Parisina* Robert. *Stephani* 1529, et *Gryphianis* I, 1531 et II, 1539. Novam Aldinae ad MS. Rud. Agricolae recognitionem dedit Io. *Sichardus* Ictus et Criticus quamvis in Aldum iniquior, MSto Agricolae usus an. 1530, rec. Antverp. 1532 et Basil. 1542, et Seb. *Gryphius* a viris doctis adiutus 1542, 1547, 1551. Repetita s. potius restituta est illa Catanaei ap. Frobenium Basil. 1552. Vicit tandem H. Stephani cura, quae novae aetatis principium faciet.

Plinii Panegyricus, qui inter ceteros splendet, velut luna inter ignes minores, non tam ab Aldo illustrior factus est, quam cum sociis a Io. *Cuspiniano*,

subministrante eius ex fratre nepote Georgio, Viennae 1513. Sed editores Plinii totius I. Aldi, I. Catanaei lectionem sequuti sunt. Iuntina, cui praefuit Io. Franc. *Zeffus* Aldinam correxit. Panegyricos ex *Rhenani* ingenio emendatiores edidit Io. *Frobenius* typogr. Basil. 1520, quo anno Iac. *Locher* cogn. Philomusus unum Plinii Paneg. cum edd. Puteolani et Beroaldi denuo contulit *Norimbergae* editum. Io. *Sichardus*, Plinii editor laudatus 1542, in titulo Panegyricum quidem ad vetustissimum exemplar emendatum, sed scriptumne fuerit an excusum illud, haud indicat, pulchre tamen et modeste lectionem correxit; pariterque Gryphiana III sub idem tempus emendata est. P. *Navius* Panegyricorum editor in Gryphiana Veneta 1576 lectionem Puteolani et Aldinam corrigere studuit, nullius MS. auxilio praeter impressos libros usus. Neque H. Stephanus, Plinii editor novus 1591, aeque in Panegyrico, ut in epp. emendando versatus est. Quare demum 1599 Io. *Livineius*, Belga, novae aetatis auctor in edendis Panegyricis habeatur.

1508. *Veneta* III, 8. *Aldina* I. *Caii Plinii Secundi Novocomensis Epistolarum libri decem, in quibus multae habentur epistolae non ante impressae. Tum Graeca correcta, et suis locis restituta, atque reiectis adulteriñis, vera reposita. Item fragmentatae epistolae, integrae factae. In medio etiam epistolae libri octavi de Clitumno fonte non solum vertici calx additus, et calci vertex, sed decem quoque epistolae interpositae, ac ex nono libro octavus factus, et ex octavo nonus, idque beneficio exemplaris correctissimi, et mirae, ac potius venerandae vetustatis. Eiusdem Panegyricus Traiano Imp. dictus. Eiusdem de viris illustribus in re militari, et in administranda Rep. Suetonii Tranquilli de claris Grammaticis et Rhetoribus. Iulii Obsequentis prodi-*

giorum liber. Epistolae decimi libri ad Traianum probantur esse Plinii in sequenti epistola. Inibi etiam liber de viris illustribus, non Tranquilli, sed Plinii esse ostenditur. Venetiis in aedib. Aldi et Andreae Asulani soceri, mense Novembri. — De hac sua editione ipse Aldus testatur in epistola ad Aloisium Mocenicum, senatorem Venetum, praesto sibi fuisse membranas scriptas, *adeo diversis a nostris characteribus, ut nisi quis diu assueverit, non queat legere. . . . . Est volumen ipsum non solum correctissimum, sed etiam ita antiquum, ut putem scriptum Plinii temporibus . . . . Tibi in primis habenda est plurima gratia, inclyte Aloisi, qui exemplar ipsum epistolarum reportasti in Italiam, mihique dedisti, ut excusum publicarem. Deinde Iucundo Veronensi . . . quod easdem Secundi epistolas ab eo ipso exemplari a se descriptas in Gallia diligenter, ut facit omnia, et sex alia volumina epistolarum partim manuscripta, partim impressa quidem, sed cum antiquis collata exemplaribus, ad me ipse sua sponte . . . adportaverit, idque biennio ante, quam tu ipsum mihi exemplar publicandum tradidisses . . . Libellos de viris illustribus, ut correctiores exirent in manus literatorum, Io. Bapt. Egnatius, vir in utraque lingua eruditissimus . . . mecum accurate quidem, sed cursim, quod parum daretur otii, recognovit. Addito etiam Iulii Obsequentis libro de prodigiis, quem mihi Iucundus . . . dono dedit, ut una cum aliis in hoc volumine imprimendum curarem.*

1510. *Venetiis*, fol. Catanaei II. *C. Plinii Caec. Sec. Epistolarum libri novem. Eiusdem Plinii libellus epistolarum ad Traianum cum Rescriptis eiusdem Principis: Eiusdem Panegyricus Caesari Traiano dictus, cum enarrationibus Io. Mariae Catanaei. Impress. Venetiis per Ioannem et Bernardinum Fratres de Li-*

sona Vercellenses. Anno Domini MCCCCCX, die decimo quarto Decembris. — Convenit haec editio Veneta cum antecedente Mediolanensi 1506, teste Schwarzio; nisi quod emendatio erratorum typographicorum, quae calci primae editionis erat adiecta, in ipsum contextum editionis secundae, suis quaeque locis, sit recepta.

1510. *Parisils*, 8. Forte repetita ex Aldina.

1513. *Viennae Pannoniae*, 4. *Panegyrici variorum auctorum et declamationes nonnullae perquam eruditae, hactenus non impressae* (ex recensione I. Cuspiniani). In calce libri: *Impressa sunt haec Viennae Pannoniae, opera Hieronymi Philovallis et Ioannis Singrenii, sodalium. Impensis vero Ioannis Metzgker, Bibliopolae. Georgio T. Collimitio Gymnasii moderatore, quarto Idus Martias. Anno MDXIII, imperante Maximiliano P. F. Aug.* Complectitur haec editio Panegyricum Plinii et XII alios veteres Panegyricos. Addita sunt his quaedam ex *Livii* libro tricesimo quarto de lege Oppia; et tres Declamationes incerti auctoris contra legem, qua mulieribus auri et argenti usus interdicebatur, ad Nic. Perottum Pontif. Sypontinum, provinciae praesidem. Quam ἔκδοσιν prorsus eximiam, neque facile obviam, non ipse curavit I. Cuspinianus, sed ex eius schedis nepos ex fratre Georg. Cuspinianus edidit. Vsus est ea Christ. Gottl. Schwarzius.

1513. *Argentor.* 4. Epistolarum libri XII. Sic memoratur in Catal. librorum venalium in aedibus Matth. *Fontaine* bibliop. Manhemii 1779, pag. 222. Nescimus an eadem cum sq. Argentoratensi Schureri ad an. sq.

1514. *Argentorati*, 4. apud *Schurerum*, cum praefation: B. *Rhenani.* Repetitio mera Aldinae, cuius etiam titulum praefert: unde error eorum natus sit,

qui ex hoc Aldinae imitamento novam Aldinam huius anni fecere.

1515. *Florentiae*, 8. *C. Plinii Caecilii Secundi Novocomensis epistolae, omnium, quae hactenus prodiere, purgatissimae*; *eiusdem Panegyricus Traiano dictus; eiusdem de viris illustribus in re militari et in administranda republica; Suetonii Tranquilli de claris Grammaticis et Rhetoribus; Iulii Obsequentis prodigiorum liber. — Impressum Florentiae opera et sumptu Philippi Iuntae. Anno a nativitate DXV supra mille, mense Octobri, Leone Decimo Pontifice.* — Haec opuscula *Io. Franc. Zeffus* inscripsit *Pr. Francisco Medici, viro clarissimo*, et, ubi commendat Plinii epistolas, professus est se librum hunc, *multis in unum collatis exemplaribus, qualem potuerit, reformasse.* Sed is potissimum sequutus est textum Aldinum, si perpaucas varietates excipias. Vid. Schwarz. ad h. a.

1516. (*Lovanii*) 4. *C. Plinii Secundi epistolae familiares cum* Barlandi *scholiis. Vendit* Theodricus Alustensis, *qui et impressit.*

1518. *Venetiis*, 8. Aldina II. *C. Plinii Secundi Novocomensis Epistolarum libri decem* (atque alia, quae etiam in Aldi editione a. 1508 habentur) *Venetiis in aedibus Aldi et Andr. Asulani soceri, mense Iunio MDXVIII.* Haec editio expressa est ad editionem 1508; nisi quod nonnulla errata typographorum correcta habeat. Accesserunt Index rerum memorabilium et nominum propriorum, et Latina interpretatio dictionum et sententiarum Graecarum. Vid. *Cat. de Crevenna* vol. IV, p. 277.

1519. *Venetiis* fol. Catanaei III, *C. Plinii Caec. Iun. libri Epistolarum novem, addito nunc et decimo, cum Panegyrico, id est, Oratione de laudibus Traiani Imperatoris: una cum luculentissima Io. Maria Ca-*

tanaei expositione his omnibus libris adiuncta. — Quam diligentissime nuper recogniti fideliterque impressi. Venetiis, per Ioannem Rubeum Vercellensem, anno Domini MDXVIIII, die XV Decembris. — Haec editio textum in Epistolis habet cum prioribus Catanaei congruentem, nisi ubi Aldinus praestare visus est: in Panegyrico quidem in perpaucis recedit ab editione Veneta a. 1510. Verum etiam putamus eam esse, quam Catanaeus inscripsit Iac. Sadoleto, et sequutus sit Iod. Badius Ascensius an. 1533. Conf. infra ad h. a.

1519. *Lipsiae*, 4. Plinii Epp. selectae. Vid. Catal. bibl. Ernesti, p. 182, n. 2737.

1520. *Basileae*, 4. *Panegyrici, quotquot ex vetustate conservati sunt. — Basileae per Io. Frobenium, mense Decembri, a MDXX.* — Huic editioni praefatus est B. Rhenanus, cuius emendationes habet, non quidem ex MS. sed ex ingenio, et, ut solebat, inter legendum factas.

1520. *Noribergae*, 4. *Panegyricus Caii Plinii Secundi Novocomensis, Traiano Augusto dictus. Epistola dedicatoria Philomusi* (ad I. Rudolphum abbatem Campidonensem) *cum nonnullis annotamentis panegyristam plane declarantibus.—Impressum Nurnbergae per Federicum Peypus. Anno virginei partus MDXX, mense Iunio.* — Editor dicitur Iacobus *Locher* Philomusus, qui tunc vixit, iuventutemque studiosam docuit Ingolstadii. Is in edendo Plinii Panegyrico videtur potissimum usus esse Puteolani et Beroaldi editionibus; in margine identidem provocat ad alia quaedam exemplaria; nusquam tamen diserte mentionem facit alicuius codicis MS. Annotamenta autem illa, quae memorat in titulo, non sunt nisi notationes quaedam figurarum rhetoricarum, et lectionum variantium, margini adiectae.

1521. *Basileae*, 8. *Cratandrina* I. Plinii Epp. cum Paneg. caett. ut in Aldina.

1521. *Argentor.* 4. Plinii Epp. Libri X.

1526. *Basileae*, 8. Cratandrina II. *Plinii Secundi Epistolarum libri X, Panegyricus Traiano principi dictus* (item cetera, quae in Aldi editione habentur). *Ex inclyta Germaniae Basilea, per Andream Cratandrum, mense Martio, anno MDXXVI.* In praefatione ad lectorem haec quidem scribit Cratander: *ad comendam linguam, Romanique sermonis puritatem parandam, damus non minus, ut spero, utilitatis adlaturum opusculum, nempe epistolas Plinii Secundi, in hoc scripti genere quasi Roscii; una cùm politissimō Panegyrico, Traiano Imperatori dicto, et libello de viris illustribus, ad exemplar Aldinum quam fidelissime, quaque licuit diligentia, emendatas, plerisque etiam in locis aliorum collatione exemplarium castigatiores, etc.* — In Panegyrico tamen recensendo non nisi in tribus circiter locis ab Aldi recensione recedit, teste Schwarzio.

1529. *Lugduni.* Plinii Epp. excusae in aedibus Laurentii Hilarii, sumptu honesti viri Vincentii de Portonariis de Tridino, de Montferrato, MDXXIX. — Praefixae leguntur Aldi Manutii et Andr. Cratandri praefationes. Cf. Th. Crenii animadv. Philol. et hist. P. I, c. I, §. V, p. 4 sq.

1529. *Parisiis*, 8. *C. Plinii Secundi Epistolarum libri X, eiusdem Panegyricus, et de viris illlustribus, etc. Excudebat Robertus Stephanus anno MDXXIX, prid. Kal. Ian.*

1530. *Basil.* 8, *Cratandrina* III, *Sichardi* I. Plinii Epp. et Paneg. a Io. *Sichardo.* Nobis indicata a viro illustriss. Io. Heideggero, reip. Turicensis tribuno, et rei literariae tutore nobis benevolentissimo.

1531. *Lugduni*, 8. C. Plinii Epistolarum libri X, et Panegyricus Traiano dictus, etc. *Sebastianus Gryphius excudit a. MDXXXI.* — Eosdem libellos, quos Aldus coniunxerat, Aldique praefationem et textum, in hac editione exhibet Gryphius.

1532. *Antverpiae*, 8. C. Plinii Secundi Novocomensis, viri consularis oratorisque disertissimi, Epistolarum libri X, ad exemplar MS. Rodolphi *Agricolae* diligentissime recogniti. Panegyricus Traiano Caesari dictus. Et is ad vetustissimum exemplar emendatus. De viris illustribus rei militaris et administrandae reipublicae. Accesserunt argumento non admodum abhorrentia; *Suetonii Tranquilli* de claris Grammaticis et Rhetoribus. Item, *Iulii Obsequentis* Prodigiorum liber. Indices duo, quorum altero nomina referuntur eorum, ad quos Plinius scribit: altero quidquid memoratu dignum toto opere continetur. Latina interpretatio dictionum ac sententiarum Graecarum, quibus Plinius utitur. Antverpiae apud Martinum Caesarem. Anno MDXXXII mense septem. — Est penes nos.

1533. *Parisiis*, fol. *C. Plinii Caecilii Secundi Epistolarum libri X. Eiusdem Panegyricus, Traiano dictus, cum commentariis Io. Mariae Catanaei, viri doctissimi. Multis epistolis cum illarum interpretatione adiectis. Veneunt Iodoco Badio et Ioanni Roigny. — Ex chalcographia Iod. Bad. Ascensii Anno MDXXXIII.* Praefigitur huic operi Catanaei epistola ad D. Iacobum Sadoletum, Episcopum Carpentoratenum, a. 1518 Romae scripta: in qua Catanaeus primo commemorat, se, quum Romam venerit, a Dominico Mamiliano descriptas de vetustissimo codice Germanico plures ad Traianum, et insuper quasdam eiusdem Plinii ad amicos epistolas accepisse, quae de

libro octavo exciderint; deinde idem invehitur in Iafredum Carolum, cui dedicarat primam editionem, propterea quod eum postea longe expertus sit alium, quam antehac putarit, ac de eo scripserit. Nihilominus tamen in hac Ascensiana editione recusa est prima dedicatio, quae ante Epistolas Iafredo Carolo, et ante Panegyricum Io. Iac. Trivultio, fuit inscripta. In contextu huius editionis omnino quaedam lectiones a prioribus Catanaei editionibus diversae deprehenduntur. Mendose haec editio in Bibl. Fabricio-Ernestina refertur ad annum 1523.

1539. *Lugduni*, 8. *C. Plinii Epistolarum libri decem; item Panegyricus, Traiano Caesari dictus* (et cetera opuscula, quae Aldi editione continentur), *Lugduni, apud Sebastianum Gryphium.* — Haec Gryphiana fere convenit cum superiori, anno 1531 impressa.

1542. *Lugduni*, 8. Gryphiana III, *apud Sebastianum Gryphium.* In cuius quidem editionis tertiae praefatione Gryphius profitetur, dici non posse, quanta, quam foeda, et quam multa, in hoc opere Epistolarum vulnera sanaverit, collatis non oscitanter codicibus satis multis, adhibitoque iudicio, non suo solum, sed eorum quoque, quorum sibi ad eam rem fidelis semper praesto fuerit opera. De emendatione Panegyrici, nihil nominatim monet: Schwarzius tamen se animadvertisse scribit, in septuaginta et pluribus locis lectionem huius editionis a lectione primae 1531 differre.

1542. *Basileae*, 8. Cratandrina. *C. Plinii Secundi Novocomensis, viri consularis, oratorisque disertissimi, Epistolarum libri X, ad exemplar manuscriptum Rodolphi Agricolae diligentissime recogniti. Panegyricus Traiano Caesari dictus; et is ad vetustissimum*

exemplar emendatus. De viris illustribus rei militaris et administrandae reipublicae. Accesserunt argumento Suetonii Tranquilli liber de claris Grammaticis et Rhetoribus: item Iulii Obsequentis Prodigiorum liber, etc. *Basileae, apud heredes Andr. Cratandri.* — Hanc editionem curavit Io. *Sichardus*, qui in praefatione sua valde contemptim loquitur de textu Aldi, eumque ait haud pro dignitate munus suum administrasse in his libris, seu iudicii inopia, seu exemplaris vitio, quo usus erat: quod sane est iniquius iudicium. Ceterum bonae notae est haec Sichardi editio. Quale autem fuerit vetustissimum illud Panegyrici exemplar, quod in titulo laudat, haud licet coniicere, quum illud in praefatione sua non designaverit.

1545. *Paris.* 8. C. Plinii Sec. Epp. et Paneg. Suetonius Tranq. de claris Gramm. et Rhett. Iulius Obsequens de prodigiis. Paris. ap. Colinaeum. (Ex ed. Aldina 1518 et Antverp. 1532.)

1545. *Antverpiae*, 8.

1547. *Lugduni*, 8. ap. Seb. *Gryphium.* Plinii Epp. cum Paneg. cet. ut in ed. Aldina. Indicata nobis a viro illustriss. Io. Heideggero.

1551. *Lugduni*, 8. *ap. Seb. Gryphium.* C. Plinii Caecilii Sec. Novoc. Epistolarum libri decem, cum Panegyrico, etc. — Omissa Fabricio, quamvis consulta Cortio fuerit. Exstat quoque in Bibl. Petr. Ant. *Crevenna.* Vid. eius Catal. vol. IV, pag. 277.

1552. *Basileae*, fol. *C. Plinii Caecilii Secundi Novocomensis (quem et Iuniorem vocant) Epistolarum libri X, una cum eiusdem panegyrica oratione, Traiano Imperatori Aug. dicta: Mariae Catanaei commentariis hucusque depravatissime editis, nunc autem integritati suae restitutis, explicata sunt. Eiusdem de viris in re militari et administranda republica illu-*

stribus liber, Conradi Lycosthenis enarrationibus illustratus. Basileae, per Hieronymum Frobenium et Nic. Episcopium. — In quibusdam locis diversa est haec editio a priori anno 1533; sed textum exhibet correctiorem, teste Hambergero loco citato, pag. 249.

— s. a. *Parisiis*, 4. Pacati Panegyricus cum scholiis Fr. *Balduini.* — Vid. Catal. Bibl. Thuan. Hamb. 1704, Part. II, pag. 252, et Hamberger. tom. II, pag. 856.

1570. *Parisiis*, 4. Annotationes in Panegyricum Pacati ad Theodosium et Eumenii de Scholis.

1576. *Venetiis*, 8. *Panegyrici diversorum, nunc demum recogniti et in lucem editi per Paulum Navium. Quibus addita sunt argumenta, ut cuique facile sit, quae voluerit, ea et in historiis, et in Chronicis, posse reperire. Venetiis, apud Gryphios.* — Navius, destitutus codicibus MSS. potissimum sequutus est editionem Mediolanensem Franc. Puteolani, cuius utcumque correxit vitia.

AETAS III, 1581 l. potius 1591 — 1640 — 1669 Epp.

STEPHANO—CASAVBONIANA

dein *GRVTERIANA*

Prima II. *Stephani* prodierat 1581; sed in II, an. 1591, certe quod ad epp. attinet cum varia lectione in margine excusa, se ipse superavit, aucta etiam generi Is. *Casauboni* notis, quas adiecit. Post cuius fatum (Lugduni 1598) filius et heres Paulus Stephanus Genevae eam recudit, 1599, 1604, et 1611. Sed et idem repetiit ibid. an. 1601 et 1625 edit. Catanaei (quam avi paterni socer Ascensius ex ed. 1519 de-

derat 1533) recusam denuo Genevae 1643. Huic Stephanianae cum Varr. in margine et Casauboni notis suas primum Claudius *Minos (Mignaut)* Ictus adiecit Parisiis 1598, quae dein bis recusa est 1601 et 1608: Conr. *Rittershusius* epp. commentario peculiari illustravit 1609; dein Ianus *Gruterus*, MS. Pal. et vett. edd. usus, Francof. ad M. 1611, cui ed. accessere Panegg. veteres iam ante quadriennium a se editi. Editionem Stephano-Casaubonianam, ad ultimum 1620 et 1632 Genevae repetitam, excipient Elzevirianae accurate et eleganter expressae, prima 1640, cuius ad calcem varr. lectt. reiectae sunt, altera 1653, et tertia 1659, et M. Z. *Boxhornii* ingenio emendatiores. Intervenerat etiam e Germanis Aug. *Buchnerus*, cuius Animadv. 1644 editas, dein 1650, Andr. *Rivinus* coniunxit lectt. varr. H. Stephani, notisque Casaub. et iis, quae ex Casp. *Barthii* Adversariis collegerat ad Epp. et Paneg. XII. Repetita etiam est haec editio an. 1665.

Panegyricus Plinii, vel cum choro ceterorum Panegyricorum, vel isto comitatu segregatus, profecit et subinde ad Plinii epistolas accessit. Henr. Stephanus quidem minus de illis emendandis sollicitus, quam de textu epistolarum, recensionem Panegg. XII reliquit Io. *Livineio*, Belgae, qui ex ea praecipuam laudem reperit in Plantiniana 1599. Et Iustus *Lipsius* unum Plinii Paneg. perpetuo illustravit commentario an. 1600, recuso 1604, 1622, 1652 et 1671. Conr. *Rittershusius* reliquias coniecturarum in veteres Paneg. 1604 edidit. Sed Livineii curis in omnes Panegg. suas coniunxit religiosus editor Ianus *Gruterus*, addiditque etiam Val. Acidalii et Rittershusii coniecturas (unde aetas haec *Livineio-Gruteriana* appellanda est), an. 1607, repetita cum Epp. 1611. Gruterus in capita

primus distinxit Panegyricum Plinii. Post eos recensuere M. Z. *Boxhornius* 1632, et *Berneggero* duce Io. *Frischmannus*, qui etiam in sectiones distinxit, notasque Lipsii, Livineii, Gruteri, Rittershusii, Berneggeri addidit 1635. Amplior veterum Panegg. XIV editio cum notis Varr. est Parisina cl. *Puteani* posthuma, 1643, II vol. seu 1655. Riviniana editio Epp. Plinii et Panegg. veterum 1656 hos exhibet sine notis, et ex H. *Stephani* vel *Elzeviriana* edd. variantes textui subiicit; Elzeviriana II *Boxhornii* varietatem calci annectit.

1581. *Parisiis*, 12. Henrici Stephani I.

1591. (*Genevae*), 12. Henr. Stephani II, s. Casauboniana. *C. Plinii Caecilii Secundi Epistolae, eiusdem Plinii, et Pacati, Mamertini, Nazarii, Panegyrici. Item Claudiani Panegyrici. Praeter multos locos in hac posteriori editione emendatos: adiunctae sunt Isaaci Casauboni notae in Epistolas. Excud. Henr. Stephanus an.* 1591. — Magis de epistolis, quam de Panegyrico, emendandis sollicitus fuisse videtur Henr. Stephanus; margini tamen varias aliorum lectiones addidit.

1595. *Duaci*, 8. Ex officina Balthasaris Belleri: *Latino-Attici Oratores*, subiecta Iulii Caes. Scaligeri oratione in luctu Audecti Caesaris filii.

1598. *Parisiis*, 12. *Minois* I. Plinii Epp. et Panegcum notis Claudii *Minois* et Is. *Casauboni*. Cf. Catal. Bibl. Bigot. P. III, pag. 190.

1599. Henr. *Stephani* II, 18. cf. ibid. recusa post obitum illius (1598) prodiit apud Paulum Stephanum, (Henrici filium heredem) qui Genevae sedem typographiae post patris obitum fixit; unde falso in Fabricii B. L. adscriptus est locus *Parisiis* editt. Pauli Stephani.

1599. *Antverpiae*, 8. *XII Panegyrici veteres, ad antiquam qua editionem, qua scripturam, infinitis locis emendati, aucti. Ioannes* Livineius. *Belga Gandensis, recensebat ac notis illustrabat. Antverpiae, ex officina Plantiniana, apud Ioannem Moretum.* — Ipse Livineius lectorem brevibus edocuit, quibus instructus subsidiis accesserit ad panegyricorum recensionem, quae nunc quoque in optimis habetur:

Ad Lectorem.

In auctoribus his purgandis, amice Lector, pluribus usi, qua scriptis, qua vulgatis codicibus, brevitatis causa singulis quosque literis designamus. Est igitur V exemplaris signum, quod penes nos est in membrana exaratum, notae admodum bonae. B apographi Bertinensis, Francisci Modii *fide. L veterum schedarum, quas doctissimus Car.* Langius *ad Frobenianam lectionem contulerat. C editionis* Cuspiniani, *quae Viennae prodiit, MDXIII, quam humanissimus Iustus* Lipsius *suppeditavit. R Beati* Rhenani, *quam Frobenius excudit. G Lugdunensis, non unius anni, et typographi. Prodierunt et alibi, sed quos operae pretium non sit excutere. Hoc te scire volui, amice Lector; tu interea salve et fave!*

1600. *Antverpiae*, ex officina Plantiniana. *Iusti Lipsii* Dissertatiuncula apud Principes: item C. Plinii Panegyricus liber Traiano dictus, cum eiusdem Lipsii perpetuo commentario.

1600. (*Genevae*) 4. ap. Paulum Stephanum. Plinii Epp. cum Panegyricis Latinis. — Sic est in Cat. Bibl. Thuanae rec. Hamburg. pag. 252 et 255. Eadem credo cum sq.

1601. *(Genevae)* 4. *C. Plinii Epistolarum libri X.*

Eiusdem Panegyricus Traiano dictus cum commentariis Io. Mariae Catanaei, viri doctissimi. Adiuncti sunt alii ad alios Caesares Panegyrici, ad fidem vetusti exemplaris emendati. Excudebat Paulus Stephanus. — Ita apud C. G. *Schwarzium* in Indice II varr. edd. in Paneg. Plinii pag. 744, ubi praef. P. Stephani fragmentum legitur. In perpaucis locis lectio huius editionis recedit a lectione editionis Catanaei a. 1510; quam quidem et Ascensianam 1533, et Basiliensem 1552, contulerat maxime in Panegyrico.

1601. *Parisiis*, 12. Claudii *Minois* II.

1604. *Antverpiae*, 4. *Iusti Lipsii Dissertatiuncula apud Principes: item C. Plinii Panegyricus liber Traiano dictus, cum eiusdem Lipsii perpetuo commentario. Editio secunda, aucta et emendata. Antverpiae, ex officina Plantiniana, apud Ioannem Moretum.*

1604. *Insulae*, 4. Conr. *Rittershusii* reliquiae coniecturarum in Panegyricos veteres. Ad calcem paraeneticorum veterum Goldasti.

1604. *Henr. Stephani*, 12. C. Plinii Sec. Epp. eiusd. et Traiani amoebeae. Eiusd. Plinii et Pacati Mamertini, Nazarii Panegg. it. Claudiani Paneg. Adj. Is. *Casauboni* notae. Conf. Catal. Bibl. Vffenbach. tom. I, pag. 670.

1605. *Parisiis*, 4. Eumenii rhetoris oratio habita ad V. P. Praesidem Galliae pro Menianis Flaviensium, sive Augustodunensium, scholis instaurandis. Paris. ap. Steph. *Prevosteau*. Vid. *Cat. de la Bibl. du R. Bell. Lettr.* tom. I, pag. 125, et Hamberger. tom. II, pag. 664.

1607. *Francofurti*, 12. *Panegyrici veteres, ad antiquam qua editionem, qua scripturam, infinitis locis emendati, aucti: nuper quidem ope Ioh. Livineii; nunc*

vero opera Iani Gruteri: praeter quorum Notas accedunt etiam coniecturae Valentis Acidalii et Conradi Rittershusii. Francof. — Haec editio debetur Grutero, qui eam dedicavit Io. Christoph. Grun in Weirsberg, Ser. Electoris Palatini ad Rhenum cancellario: in qua vero dedicatione non indicat, praeter illa, quae in titulo nominavit, subsidia, quibus usus sit. At in notis, et quidem statim ad cap. 1, et deinde aliquoties, laudat quasdam Iacobi Bongarsii annotationes et coniecturas. Nec videtur destitutus fuisse codicibus manuscriptis, quum ad cap. 44 et 69 ad tales provocet. Quam autem curate, quam religiose Gruterus versatus fuerit in edendis scriptoribus antiquis, ipse declarat in notis ad cap. 2 Paneg. Plinii. *Non ausus sum*, inquit, *recipere in contextum, quod manarit a coniectura, quamvis certissima: ea enim usquequaque reverentia auctoribus classicis, ut nihil mutemus sine testium auctoritate certa, hoc est librorum antiquorum.*

1608. *Parisiis*, Claudii Minois III, 8. *C. Plinii Epistolae. Adiectae notae et emendationes, hac tertia editione factae locupletiores, auctore Claud.* Minoë *Ict. Huic editioni accessere in eumdem Plinium Isaaci Casauboni notae. Adiungitur eiusdem Panegyricus. Parisiis, apud Marcum Orry.* — Panegyricus etiam in hac editione sine notis et commentariis est, neque nisi contextum orationis ab Henr. Stephano expressum, variantesque lectiones in margine, refert. Claudius Minos diem obierat an. 1606.

1608. *Ambergae*, 8. Optimus Princeps Traianus, a Conr. *Rittershusio* in lucem productus. Cf. Th. Crenii Animadv. P. VII, pag. 25.

1609. *Ambergae*, 8. ap. Ioh. Schoenfeld. *Conradi Rittershusii* liber commentarius in epistolas Plinii et

Traiani. Accessit *Francisci Balduini* commentarius in Plinii consultationem et Traiani rescriptum de Christianis. Vid. *Cat. de la B. du R. Bell. Lettr.* tom. II, pag. 110, et Hamberger l. c. pag. 251.

1609. *Amstelod.* 12.

1611. *Genevae,* 12. apud Paulum Stephanum repetita editio Casaubono-Stephaniana exstat in Bibl. Sen. Francof. ad M.

1611. *Francof. ad M.* 12. Plinii Epp. Libri X, c. n. Gruteri, Casauboni et Henr. Stephani. Accedunt XII Panegyrici Imperatoribus dicti c. n. Livineii, Rittershusii, Acidalii, et *Gruteri.*

1620. *Genevae*, 12. Epp. c. n. Isaaci Casauboni, item Claudiani Paneg. Accessere Lectiones marginales. Cf. Catal. bibl. Francof. ad M. 1728 editum, Lib. Philos. pag. 153.

1622. *Antverpiae*, 8. Iusti Lipsii Dissertatiunculae apud Principes: item C. Plinii Panegyricus, etc. Editio tertia. vid. ad a. 1604.

1625. *Genevae*, 4. C. Plinii Sec. Epp. Libri X; item Panegyricus Traiano dictus, cum Comment. Io. Mar. *Catanaei.*

1632. *Genevae*, 12. apud Iac. Chouet. Repetitio editionis a. 1591.

1622. *Lugd. Bat.* 16. Plinii Paneg. ex rec. *Boxhornii.*

1635. *Argentorati*, 4. *C. Plinii Secundi Panegyricus liber, quem Imp. Nervae Traiano, optimo Principi, scripsit, sive dixit, denuo editus: nunc vero duce Deo, Praeside viro doctissimo clarissimoque, Dn. Matthia* Berneggero, *Historiarum Professore ordinario, ad publicam dissertationem propositus a Ioh. Iac. Stockher, Scaphusia-Helvetio.* — Hoc libro continentur, 1.° vita Traiani a Boxhornio perscripta;

2.° oratio Dominici Baudii in hunc librum; cuius notae tunc adhuc desiderabantur; 3.° contextus Plinii in capita a Iano Grutero, nunc et in sectiunculas, vulgo versiculos, distinctus; 4.° notae (non tamen ubique integrae) Lipsii, Gruteri, Livineii, Rittershusii et Berneggeri; 5.° index rerum et verborum locupletissimus. Dedicavit vero Stockherus hunc libellum tribus Senatoribus reipublicae Scaphusianae, et in his parenti suo. Sequitur Epistola a Berneggero ad Franc. Stockherum, inclitae reipublicae Scaphusianae Praefectum, perscripta. Deinde Io. Henr. Boecleri carmen de everso Germaniae statu ad Io. Iac. Stockherum, Plinii Panegyricum publicae disquisitioni subiicientem; tum Io. Frischmanni carmen Stockero suo inscriptum. Caeterum praeter auctorum supra memoratorum notas, novas etiam *Io. Frischmanni* annotationes continet haec editio.

1635. *Ibid.* 4. *C. Plinii Secundi Panegyricus liber, quem Imp. Nervae Traiano, optimo Principi, scripsit, sive dixit, denuo editus, curante Io. Frischmanno.*— Haec ed. eadem est cum superiori, iisdem chartis et typis excusa, nisi quod Io. Frischmannus, qui tunc hospitio Berneggeri usus, et studia moresque Io. Iac. Stockheri moderatus est, suum nomen titulo praefixit, et omissa Stockheri dedicatione, itemque Berneggeri epistola, reiectisque duobus carminibus, ipse suo nomine aliam dedicandi formulam, eamque Friderico, Marchioni Badensi, inscriptam reposuit. Inde vero usu venit, ut eadem editio modo Berneggero, modo Frischmanno adscribatur. Interim hac editione haud aegre carere potest, cui licet uti ea, quae a. 1675 prodiit Lugd. Bat. ex officina Hackiana, de qua infra.

1640. *Lugd. Bat.* Elzeviriana I, 12. *C. Plinii Epistolarum libri X, et Panegyricus. Accedunt variantes*

lectiones. Ex officina Elzeviriorum. — Editio accurata. Variantes lectiones nonnisi praecipuas habet, easque ad calcem reiectas.

1643. *Genevae*, 4. *C. Plinii Epistolarum libri X. Eiusdem Panegyricus Traiano dictus, cum commentariis Io. Mariae Catanaei, viri doctissimi. Adiuncti sunt alii ad alios Caesares Panegyrici, ad fidem vetusti exemplaris emendati. Genevae, apud Petrum et Iacobum Chouet.* — Refert haec editio editionem Pauli Stephani a. 1600, cuius et praefationem praemittit.

1643. *Parisiis*, 12. *XIV Panegyrici veteres* (Accessit Panegyricus Ausonii et Ennodii) *ad antiquam, qua editionem, qua scripturam, infinitis locis emendati, aucti, antea quidem ope Io. Mar. Catanaei, Fr. Balduini, Herm. Rayani, Io. Livineii, Iusti Lipsii; nunc vero opera Iani Gruteri. Praeter quorum commentarios et notas accedunt etiam coniecturae Valentini Acidalii et Conr. Rittershusii ad duodecim Panegyricos priores. Ad duos autem posteriores Eliae Vineti, Andreae Schotti, Iosephi Scaligeri, et Iac. Sirmondi notae et emendationes. Postremo accedunt notae antea non editae P. Fabri Sanioriani, Franc. Iureti, Claud.* Puteani, *et Ant. Schonovii.* Partes II. *Parisiis, apud Claudium Le Beau.* Dedicata est haec editio Principi Condaeo a bibliopola Parisiensi Claudio *Le Beau.* Sed eadem etiam extat Parisiis a. 1655, excusa apud Simonem *Piget;* in qua vero prorsus nihil mutatum est, nisi nomen bibliopolae et dedicatio; quum hoc alterum exemplar inscriptum sit Ludovico *Phelypeaux*, regis Gall. a sanctioribus consiliis, etc. Schwarzius ea usus est.

1644. *Francofurti ad Viadrum*, 12. cum animadversionibus Augusti Buchneri.

1650. *Lipsiae*, 8. *C. Plinii Secundi Epistolarum libri X, ut et eiusdem Plinii, nec non Eumenii, Pacati, Mamertini, Nazarii et aliorum Panegyrici XII, imperatoribus dicti; cum variis lectionibus et notis Henr. Stephani, Isaaci Casauboni, Caspari Barthii, et Aug. Buchneri. Cura D. A. R.* (Andr. Rivini) *P. P. in Acad. Lipsiensi. Sumtibus Melch. Klosmanni.* — Haec solum textum Plinii, et cett. Panegyricorum, sine notis exhibet; nisi quod variantes lectiones, ex Henr. Stephani, ut putat Schwarzius, editione repetitae, inferiori singularum paginarum margini subiiciantur.

1650. *Ienae*, 8. Eadem editio.

1650. *Francof. ad Viadrum*, 8. Plinii epp. et Paneg. cum XII aliorum Panegyricis c. varr. lectt. et notis Variorum.

1651. *Holmiae*, 8. Lat. Pacati Drepanii Panegyricus, cum notis Io. *Schefferi.*

1652. *Traiecti ad Rh.* 12. *C. Plinii Panegyricus— et ad eum Iusti Lipsii commentarius perpetuus; cum eiusdem dissertatiuncula apud Principes, Albertum et Isabellam. Traiecti ad Rhenum, typis Gisberti a Züll, et Theodori ab Ackersdück*—Haec editio Traiectina nihil recedit ab Antverpiensi, quae a. 1600 ex typographia Plantiniana prodiit.

1653. *Lugd. Bat.* 12. Elzeviriana II, Boxhornii I. *C. Plinii Caec. Sec. Epistolae et Panegyricus. Editio nova. Marcus Zuerius* Boxhornius *recensuit et passim emendavit. Lugd. Batav. ap. Io. et Dan. Elzevir MDCLIII.* Alia exempla habent *Amstelod.* — Ipse Boxhornius in Praef. de hac sua editione: *Exemplaria* MSS. *ad manum nobis nulla fuere. Plinium igitur ipsum consuluimus, et corruptarum lectionum apices, in quibus verarum fere sunt vestigia, diligenter exeus-*

simus; et, quum in interpunctionibus haud semel peccatum deprehenderemus, peccatumque ita, ut certam aliquam sententiam elicere non liceret, eas quoque mutavimus, ut, quantum quidem fieri poterat, nihil non Plinianum hic legeretur, etc. Post Praefationem Boxhornius exponit suum de Plinio iudicium, quo Christianum eum non fuisse, ut voluerunt alii, ostendit. Addidit praeterea vitam Plinii, ex epistolis collectam. Calci libri subiecit Indiculum variantium aliquot lectionum, ex editis aliis congestum. Nullas vero notas Boxhornii hic invenies, utpote quas demum singulari Animadversionum libello a se expositum iri promisit, sed nunquam evulgavit.

1655. *Parisiis*, 12. II Vol. apud Simonem *Piget. Panegyrici veteres*, etc. Vid. ad ed. Parisinam 1643.

1656. *Lugduni* 16. *C. Plinii Panegyricus Nervae Traiano Augusto dictus. Lugduni apud Antonium Molin.* — In hac editione solus contextus Panegyrici, nec is satis emendatus, exhibetur.

1659. *Amstelod.* 12. *Elzeviriana* III, repetitio ed. *Boxhornii* mera. *C. Plinii Caec. Secundi Epistolae et Panegyricus. Editio nova. Marcus Zuerius Boxhornius recensuit, et passim emendavit. Amstelaedami, ex officina Elzeviriana.*

1665. *Francofurti ad Viadrum*. 8. C. Plinii Epistolae cum notis Henr. Stephani et Casp. Barthii, additis Plinii et aliorum Panegyricis.

1668. *Vpsalae*, 8. Lat. Pacati Drepanii Panegyricus, cum notis Io. *Schefferi*. Editio auctior atque emendatior. Cf. a. 1651.

1671. *Genevae*, 4. *C. Plinii Epistolarum libri X. Eiusdem Panegyricus Traiano dictus, cum commentariis Io. Mariae Catanaei. Adiuncti sunt alii ad alios Caesares Panegyrici, etc. Genevae sumptibus Samue-*

lis Chouet. Haec editio idem prorsus exemplar refert, quod a Paulo Stephano a. 1601 excusum est.

1671. *Salmurii*, 12. *C. Plinii Secundi Panegyricus Traiano dictus, cum commentariis Iusti Lipsii, iuxta optimam Io. Moreti editionem: notulis et emendatione Tanaquilli Fabri. Salmurii apud Io. Lesnerium.* — Haec editio nihil habet, nisi notas Lipsianas. Nomen Fabri a bibliopola per dolum additum.

AETAS IV VEENHVSIO — THOMASIANA

1669—1703.

inde CELLARIO—HEARNIANA 1703—1734.

In his, qui auctores cum notis varr. excerptis apud Batavos adornarunt, parem Plinii Epp. quam dein Statio, attulit operam accuratissimus editor Io. *Veenhusius* Bremensis, novasque etiam notas I. Fr. Gronovii caeteris immiscuit: quae editio 1669 etiam *Hackiana* ab officina Lugd. vocari solet. In Germania Iac. *Thomasius* similem ed. Lipsiensi 1675 curam adhibuit, eique erudita prolegomena de auctore et his, qui eum illustrarunt, praemisit: repetita est 1686, et cum Paneg. 1695. Thomasio successit Chph. *Cellarius*, qui Boxhornio—Elzevirianam Epp. et Paneg. recensuit, suosque studiosis profuturos Commentarios addidit, vitamque Plinii probabiliter scripsit 1693. Recusa est ed. haec 1700, 1711 et 1721. Quartus editor Epp. et Paneg. Britannus Th. *Hearne*, isque novae *Oxoniensis* auctor, lectionem Elzevirianam denuo cum tribus MSS. cactt. contulit, vitamque Plinii a Io. Massono scriptam praemisit, quae dein scorsim auctior edita est. Caeteri edd. ut I. F. *Wein-*

richius, qui ad modum Minellii pueris notas scripsit, et Casp. *Gottschling*, notarum Germ. scriptor, aliique laudari non merentur.

Panegyricus Plinii c. n. Varr. ad exemplum *Frischmanni* s. *Berneggeri*, sed notis Dom. *Baudii* auctus, ex officina *Hackiana* Lugdunensi 1675 prodiit, Veenhusianae Epp. c. n. varr. iungenda. Lipsiana lectio etiam in edd. G. C. *Kirchmaieri* 1689, A. Ch. *Rhotii* 1695, et Chph. *Behrii*, ad coniiciendum audacioris, regnat 1700 sqq. — Panegyricum Plinii cum caeteris Panegg. ad ed. Paris. 1643 expressos, cum apparatu multo dedicavit Delphino Iac. *de La Baune*, sed critica ratione destitutus; itaque eius columnae consuli non merentur. Redditi tamen inde sunt Panegyrici tam ab Anglis Oxonii 1677 et 1686, quam in Batavis Amstel. 1701, et in Italia Venetiis 1728; Plinii ille seorsim et notis varr. auctior Londini 1716. Vniversi ad exemplar Duacense 1595 recusi sunt Viennae Austr. 1694. Superavit omnes has priorum curas *Cellarius* non solum emendator Elzevirianae Boxhornianae Plin. Paneg. 1693, quam sequerentur etiam I. F. *Weinrichius* et Casp. *Gottschling*, sed et princeps novae recensionis caeterorum omnium Panegyricorum an. 1703; quo anno etiam in Anglia Th. *Hearne* editionem Elzevirianam Panegyrici Plin. et Epp. varietate trium MSS. auctiorem dedit Oxonii 1703. *Cellario* in edendis Panegg. oratt. successit Laur. *Patarol*, qui eas notis, numis et versione nova Italica illustratas edidit Venetiis 1708, iterumque 1719. *Taurinensem* cum versione Gall. Paneg. Pliniani auctore comite *de Quart* 1724, et Venetam 1727 Th. de *Ceva* tacemus, splendidiorem aetatem appetentes.

1669. *Lugduni Bat.* 8. C. Plinii Caecilii Secundi Epistolarum libri X, cum notis Variorum, ex recen-

sione Io. *Veenhusii.* Lugd. Bat. et Roterod. ex officina *Hackiana.*

1675. *Lipsiae*, 8. Epistolae cum Iac. *Thomasii* eruditis, de auctore et qui eum illustrarunt, prolegomenis, accurateque selectis varr. et ineditis ante Casp. *Barthii* notis.

1675. *Lugduni Bat.* 8. *C. Plinii Panegyricus liber Traiano dictus, cum annotationibus antehac ineditis Dominici Baudii. Iis accedunt, Commentarius Iusti Lipsii, integrae notae Ioannis Livineii, Iani Gruteri, Conradi Rittershusii, ac selectae variorum. Ex officina Hackiana.* Queritur bibliopola in praefatione, Baudium paucissimis locis auctorum, quibus in illis concinnandis usus fuerit, adscripsisse nomina, quae labore aerumnabili fuerint indaganda; et interdum complurium scriptorum sententias perpetua contextas serie, ac si ipsius Baudii essent, conglutinasse. Ceterum in hac editione fere reperitur Berneggeri, sive Frischmanni, exemplar supra recensitum; nisi quod iam primum Baudii notae hic fuerint evulgatae. Aliquando haec ed. tribuitur *Graevio*, qui eius excudendae auctor suasorque fuisse perhibetur, quamvis nomen suum ei haud praescripserit.

1677. *Parisiis*, 4. *Panegyrici veteres: interpretatione et notis illustravit Iacobus de La Baune, Soc. Iesu, ad usum Serenissimi Delphini. Parisiis, apud Simonem Benard.* Editor sequutus est editionem Parisiensem a. 1643. Praeter hanc, neque Codicem MS., neque vetustiorem editionem, laudat; quum primam, quam quidem ipse viderit, habuerit editionem Beati Rhenani, a Frobenio a. 1520 Basileae excusam. Singulis Panegyricis Baunius vitam Imperatorum, quibus inscripti sunt, per annos a se digestam, item et numismata ex Huberto Golzio deprompta, praefixit; si-

mul panegyrici cuiusque synopsin ad artem et seriem rerum proposuit; postremo vocabulorum omnium Indices subiecit.

1677. *Oxonii*, 8. C. Plinii Epistolae et Panegyricus.

1682. *Norimbergae*, fol. Marci *Velseri* operibus a Chph. *Arnoldo* in unum vol. collectis additus in calce est: Publilii *Optatiani Porphyrii* Panegyricus dictus Constantino Aug. ex Cod. MS. Pauli Velseri, Patritii Aug. Vind. Subiungitur Christ. Daumii Spicilegium criticum (ex Petri Pithoei editione inter veterum Epigr. et Poëmatia Lugduni 1596 procurata, p. 37 et Barthii Adverss. congestum).

1686. *Halae Saxonum*, 8. Thomasiana II, ex edit. 1675 minus emendate repetita.

1686. *Oxonii*, 8. Plinii Epp. cum Paneg.

1688. *Wittembergae*, 8. Plinii Paneg. illustr. a Georg. Casp. *Kirchmaiero*.

1689. *Wittembergae*, 8. *C. Plinii Caec. Secundi Panegyricus, ad emendatissimos Codices recensitus, et commentario ad ductum Lipsii sufficiente illustratus a Georg. Casp. Kirchmaiero. Editio altera locupletior.* Ita quidem titulus. Sed Kirchmaierus nullos Codices MSS. consuluit: textum Panegyrici parum emendatum exhibet; nec fere, nisi Lipsii notas, in compendium redegit. In praefatione narrat, Io. Livineii exemplaris copiam sibi factam fuisse a Christiano Daunio, cui a Piccarto adscriptae fuerint notae marginales, et singularia quaedam Barthiana: quorum autem indicium vix nominatim deprehendes in ipso commentario.

1693. *Lipsiae* 12. *C. Plinii Caec. Secundi Epistolae et Panegyricus. Recensuit et novis commentariis illustravit Christophorus Cellarius.* — Videtur Cellarius

in recensendo contextu Pliniano potissimum Boxhornianam editionem sequutus esse. Vitam Plinii correctiorem praemisit, quam quae Lycosthene auctore adhuc lecta fuit.

1694. *Viennae Austriae*, 12. Latino-Attici Oratores. Repetitio ed. 1595.

1695. *Halae Sax.* 8. *C. Pliuii Caec. Secundi Epistolae ex recensione Iac. Thomasii: ut et Panegyricus Plinii accurate resolutus, et notis necessariis instructus opera et studio Alb. Christ. Rothii.* — Notae Rothii haud magni momenti sunt. In plerisque sequutus est Kirchmaierum, cui inde et ea tribuit, quae tribuere debuerat Lipsio.

1700—1703. *Controversiarum in C. Plinii Secundi Panegyricum, tum sententiis, tum historiis, formulisque per commissiones oratorias enodandis, tractandarum Agones VIII, praeside et auctore Christoph.* Behr, *eloq. et poës. Prof. P. in Gymnasio Gedanensi*, 4. Hae controversiae in Athenaeo Gedanensi iuventuti studiosae ad disputandum propositae fuere. In his exhibentur: contextus totius Panegyrici; deinde Lipsii notae, quibus identidem interspersae sunt quaedam Behrii annotationes; inferiori margini adiectae sunt ab editore quaedam emendationes. Nimis vero in emendando Plinio animosus fuisse videtur Behrius; eo tamen nomine laudandus, quod emendationes suas, quarum se rationes redditurum promisit, nondum ipsi orationi Plinianae inserere ausus est.

1700. *Lipsiae*, 12. Repetitio Cellarianae a. 1693.

1700. *Schleusingae*, 8. Plinii Panegyricus cum exercitatione Godofr. *Ludovici* ad eum.

1701. *Amstelodami*, 8. Panegyrici veteres, repetiti ex ed. Iacobi de La Baune a. 1677.

1703. *Oxonii*, 8. *C. Plinii Epistolae et Panegy-*

ricus cum variis lectionibus et annotationibus. Accedit Vita Plinii ordine chronologico digesta. Edidit Thomas Hearne. Oxornii e theatro Sheldoniano. — Editor hic contextum Epistolarum et Panegyrici potissimum ad fidem ed. Elzevirianae exhibuit. Epistolas quidem cum tribus Codd. MSS. contulit: at Panegyrici Codice MS. fuit destitutus. Interim usus est illis notis variisque lectionibus, quas in margine editionis Stephanianae in bibliotheca Bodleiana invenerat scriptas manu Ios. Scaligeri; necnon aliis id genus lectionibus, quas ex ora editionis Aldinae in dicta bibliotheca repositae excerpsit. Ipsae adeo notae Th. *Hearne* sunt perbreves, et fere tantum complectuntur variantes istas Scaligeri lectiones, ex Cuspiniani potissimum editione collectas, quasque Aldi et Stephani exemplaria suppeditarunt. Vitam Plinii debet Io. *Massono.* Sed haec sexennio post auctior edita est Amstelod. ap. Iansson-Waesbergios 1709, 8.

1703. *Halae Magd.* 8. Duodecim Panegyrici veteres ex saeculo a Diocletiano ad Theodosium superstites, recensiti et adnotationibus illustrati a Christoph. *Cellario*, qui et Indices copiosiores rerum et verborum adiecit. Halae Magdeb. sumtu Io. Bielckii Bibliop. Ien. Typis Chr. Henckelii, Acad. typogr.

1708. *Venetiis*, 8. *Panegyricae orationes veterum Oratorum. Notis ac numismatibus illustravit, et Italicam interpretationem adiecit Laur.* Patarol. *Venet. apud Nic. Pezzana.* vid. ad. a. 1719.

1711. *Lipsiae*, 12. *C. Plinii Epistolae et Panegyricus, ex recensione et cum commentariis Christoph. Cellarii. Quasdam notulas adiecit M. Io. Christ. Herzog. Lipsiae, apud Thomam Fritschium.* — Haec ed. ex typographi et correctoris negligentia, fere omnium est vitiosissima.

1712. *Lipsiae*, 12. C. Plinii Epistolae et Panegyricus: ad modum Ioannis Minellii illustravit *I. F. Weinrichius* (*a*).

1716. *Londini*, 8. *C. Plinii Panegyricus Traiano dictus* etc. *interpretatione et notis illustravit Iac. de La Baune, ad usum Serenissimi Delphini. Huic editioni adduntur quaedam notae selectiores, Lipsii, Livineii, Catanaei, Rayani, Baudii, Rittershusii, et aliorum. In usum Scholae Mercatorum Scissorum.* — Hanc editionem, quod ex dedicatione patet, curavit Th. *Parsell.* Selectiores variorum notae, calci libri sine discrimine et nominibus auctorum adiiciuntur.

1716. *Altorfii*, 8. *Eumenii* Panegyricus Constantio Caes. dictus. Acc. eiusdem Rhetoris vita. Fuit in Bibl. Schwarziana cum notis MSS. Cf. Catal. p. 124, n. 2141 et 2143.

S. a. *Altorfii*, 8. Latini *Pacati* Drepanii Panegyricus cum notis MSS. ibidem memoratur ter.

1719. *Venetiis*, 8. *Panegyricae orationes veterum Oratorum. Notis et numismatibus illustravit, et Italicam interpretationem adiecit Laurentius* Patarol. *Venetiis, editio secunda, ab auctore castigata et aucta.*

1721. *Regiomonti*, 12. C. Plinii Epistolae et Panegyricus, cum notis *Cellarii.* Regiomont. ap. Hartung.

1721. *Lips.* 12 cum Cellarii et Herzogii notis.

1721. *Halae*, 12. Epp. c. n. Germ. Casp. *Gottschlingii.*

1722. *Lipsiae*, 12. Plinii Epistolae, cum notis Casp. *Gottschlingii.*

1723. *Lipsiae*, 12. Plinii Panegyricus, quem suis variorumque selectis notis, et iis maximam partem

(*a*). 1714. *Parisiis.* Caii Plinii Caecilii Secundi Novocomensis, Panegyricus, Nervae Traiano Augusto dictus, notis illustratus. Paris, Brocas, petit in-12. Cette édition a été réimprimée plusieurs fois. Barb.

Germanicis, illustratum edidit *Casp. Gottschling*, Silesius. — Haec, et superior Weinrichii editio, maxime sequitur recensionem Cellarianam. Notae sunt futiles.

1723. *Halae*, 12. Ep. c. n. *Gottschlingii.*

1724. *Taurini*, fol. Panegyricus cum versione Gallica Conradi Comitis *de Quart*, eiusdemque notis historicis, criticis et moralibus.

1726. — 12. c. n. Germ.

1727. *Venetiis*, 12. *C. Plinii Panegyricus*, *cum notis P. Thomae Cevae*, *Soc. Iesu.* — Nec vero hae notae magni momenti sunt, utpote in usum scholasticae pubis scriptae.

1727. *Norimb.* 4. Christ. Gottl. *Schwarzii* observatt. criticae ex Cod. MSto.

1727. *Lipsiae*, 12. C. Plinii Caec. Sec. Epistolae et Panegyricus c. n. ad modum *Minelli.*

1727. *Halae*, 8. eadem ed.

1728. *Venetiis*, 4. *Panegyrici veteres*, etc. Venetiis, ap. Barth. Iavarinam. Repetitio editionis Parisiensis Iac. *de La Baune* a. 1677, nisi quod observationes criticas Christ. Gottl. *Schwarzii*, ad Panegyricum Latini Pacati, adiunctas habet.

AETAS V, Epp. CORTIO-GESNERIANA

1734—1739—1770—1789.

PANEG. PLINIANI cett. SCHWARZIANA

1735—1789.

Principem huius aet. editionem, eamque et exemplo Veenhusii cum notis selectis variorum, qui inde a

Catanaeo ad Cellarium usque Epp. Plinianis profuerunt, adornatam, et cum Lectionibus variis tam Codd. MSS. quam veterum edd. collatam, ex iisque emendatam, debemus Gottl. *Cortio*: qui quum Libri X tertiae vix parti immortuus esset, reliquum operis absolvit novasque collationes addidit P. *Longolius* (Cortii discipulus, post Rector Gymn. Curiae Regnitianae), qui et praef. praemisit, satis cursim nec accurate scriptam, indicem vero vocabulorum ad modum illorum in edd. Delphinianis congessit. Atque uti haec tantum eruditorum usibus inservit, ita non illis solum, sed et iunioribus commodiorem minori apparatu, sed cura etiam maiori, perpetua adnotatione et indicibus aptioribus instructam edidit Epp. cum Paneg. I. M. *Gesnerus* vir exemplaris, Lips. 1739. Quam secundis Gesneri curis et Io. Aug. *Ernesti* epist. ad ipsum, qua plura loca libri X Epp. et Paneg. vel corriguntur vel explicantur, auctiorem dedit Guil. Ernesti an. 1770. Sed et Gallia recensionem Epp. et Paneg. debet Io. Nic. *Lallemandio* ab an. 1749 Parisiis, repetita 1755 et 1769, et Anglicum splendorem tuetur *Glasguensis* Foulisiana 1751 gemina in 4 et 12. Minores non curamus.

Panegyrici Pliniani lectio emendatior facta ex Cod. venerando Christiani Gottl. *Schwarzii*, Prof. Altorf. qui praeterea usus priscarum edd. subsidiis Spicilegia V obss. in Paneg. Plinii ad modum disq. Acad. edidit 1729—1735, ex quibus et aliunde emendatus a Io. Matt. *Gesnero*, Gottingae 1735, prodiit textus, cum praef. qua receptas suo iudicio lectiones tuetur. Supervenit dein ex Batavis Ioannis *Arntzenius*, qui parem Cortio-Longolianae industriae in Epp. adhibitae curam, an maiorem etiam, posuit in Panegyrico Plin. c. n. Varr. Schwarzii quoque et suis adornando,

ceterum vulgatae lectionis recognitor, non sine superstitione aliqua modestus. Iam denuo recensuit *Gesnerus* textum in illa operum Plinianorum editione 1739. Interim *Schwarzius* cunctando auxit opes suas, antequam Panegyricum suum tanto apparatu critico ex XII Codd. Mss. et plerisque edd. vet. et rec. suaeque doctrinae elegantia instructum ederet an. 1746, quantum nulli alii antiquitatis monumento ab editoribus adhibitum vix invenias. Inde Gesnerus iterum Panegyrici textum Goettingae emendatum reddidit 1749, et post eius mortem *Gesneriana* II operum etiam in Panegyrico profecit cura Guil. Aug. *Ernesti*, Lips. 1770 edita.

Recensionem Panegyricorum post Cellarium et Patarolium nemo, quod ad universos attinet, hac aetate instituere ausus est. Sed aliquos illustravit *Schwarzius* singularibus libellis, ut Eumenium 1716 et Lat. Pacatum Drepanium 1727, et Claudium Mamertinum 1746—1748. Obss. in Pacatum adiectae etiam leguntur in Baunii Paneg. veterum editione recusa Venetiis 1728, et I. *Arntzenio*, qui Pacatum c. n. Varr. dedit Amstelod. 1753.

1734. *Amstelaedami*, 4. *C. Plinii Caec. Secundi Epistolarum libros decem, cum notis selectis Io. Mar. Catanaei, Iac. Schegkii, Iac. Simondi, Is. Casauboni, Henr. Stephani, Conr. Rittershusii, Cl. Minois, Casp. Barthii, Aug. Buchneri, Io. Schefferi, Io. Frid. Gronovii, Christoph. Cellarii, aliorumque, recensuerunt suisque animadversionibus illustrarunt* Gottlieb. Cortius *et* Paullus Daniel Longolius; *qui etiam universum opus Indicibus locupletissimis instruxit. Amstel. apud Ianssonio-Waesbergios.* — Libro duobus nominibus, P. Burmanni et *I. P. d'Orville*, qui Cortio subsidia miserant, inscripto praefa-

tur Longolius, quod utinam accuratius fecisset! Tum praeff. variorum sequuntur 1, *Hieronymi Huantini* ad Bern. Bembum (P. Bembi purpurati patrem) Veronensi credo 1502 (neque enim Longolius indicat) praemissam 2, *Aldi* Pii *Manutii* ep. *Aloisio* (Longolius omittit nomen *Mocenico*) *equiti et Sen. Veneto* (mendose *Vereto*) inscriptae fragmentum; 3, Io. Fr. *Zeffi* dedicatoria Iuntinae; 4, Henr. *Stephani* praef. suae an. 1591. Ceteris antiquioribus vel superioribus, quae repetitione digna videri poterant, ut Cratandrina utraque, Boxhorniana, Veenhusiana, Thomasiana, etc. omissis substituitur notitia Fabriciana de Plinio ab ipso Fabricio auctior. Sequuntur Fr. *Brummeri* collationes cum 2 Codd. MSS. et ed. Neapol. 1476 serius Longolio transmissae; tum Vita Plinii a Io. *Massono* scripta ex ed. II auctior. Haec omnia praemittuntur textui Epp. notis Varr. illustrato. Opus claudunt VI Indices verborum, quorum I verborum, stulta diligentia scriptus, aequat illos in usum Delphini.

1735. *Gottingae*, 8. C. Plinii Caec. Secundi Panegyricus, tum aliunde, tum ex observationibus Christ. Gottl. *Schwarzii* emendatus a Io. Matth. *Gesnero*. — Praeter praefationem solus contextus Panegyrici exhibetur.

1735. *Halae*, 8. Epistolae selectae, ex recensione *Kaecheri*.

1737. *Regiomonti*, 12. Epistolae et Paneg. c. n. Christoph. Cellarii et Io. Christ. Herzog. Repetita ex edd. 1711.

1737. *Gottingae*, 8. Panegyricus, cum obss. C. G. Schwarzii.

1738. *Amstelaedami*, 4. C. Plinii Caec. Secundi Panegyricus, cum notis integris Franc. Iureti, Ioan.

Livineii, Iusti Lipsii, Petr. Fabri, Conr. Rittershusii, Iani Gruteri, Christ. Gottl. Schwarzii, et selectis aliorum, curante Io. *Arntzenio*, qui et suas annotationes adiecit. Accedit Ioannis *Masson* Vita Plinii. Editio tertia auctior. Haec Arntzenii editio commendatur ab usu exceptorum e MSS. libris pluribus, coniecturis virorum doctorum, N. Heinsii et Perizonii: habetque notas et selectas ex edd. superioribus, et suas bene multas. Crisis est modesta, et ab audacia prorsus aliena: ceterum interdum nimis pertinaciter lectiones vulgatas videtur defendisse.

1738. *Norimbergae*, 8. Epp. c. n. Germ. Casp. *Gotischlingii*, Silesiaci.

1738. *Viennae*, 8. Epistolae et Panegyricus c. n. Germ. ap. Krausium.

1739. *Norimbergae*, 8. Epistolae cum notis Germ. Casp. *Gottschlingii*.

1739. *Lipsiae*, C. Plinii Caecilii Secundi Epistolarum libri decem. Eiusdem gratiarum actio sive Panegyricus, cum annotationibus perpetuis Io. Matthiae *Gesneri*, qui etiam Vitam Plinii et Indices auctiores emendatioresque dedit. Lipsiae, sumtibus Caspari Fritschii. Editio exemplaris, maxime ex quo repetita ex curis secundis aucta fuit an. 1770.

1746. *Norimbergae*, 4. C. Plinii Caecilii Secundi Panegyricus Caesari Imp. Nervae Traiano dictus. Quem ex XII Codicibus MSS. librisque collatis recensuit, ac notis observationibusque item et nummis aere exscriptis illustravit, simulque adiectis integris pariter atque excerptis virorum eruditorum commentationibus instruxit Christianus Gottl. *Schwarzius*, Sacr. Caes. Maiest. Com. Pal. Acad. Altorf. Prof. Publ. et Senior. Norimbergae, sumptu Io. Georg. Lochneri. — Editio superioribus omnibus facile superior.

1746—1748. *Altorfii Noricorum*, 4. IV Part. Christ. Gottl. *Schwarzii* Observationes philologicae ad Claudii Mamertini Panegyricum genethliacum Maximiano Aug. dictum.

1748. *Halae*, 12. C. Plinii Caec. Secundi Epistolae et Panegyricus. Halae, sumptibus Orphanotrophei. — Nullius pretii.

1748. *Berolini*, 8. C. Plinii Panegyricus, studio et opera F. *Muzelii*.

1749. *Parisiis*, 12. C. Plinii Caec. Sec. Epistolae et Panegyricus. Editio nova. Recensuit et notis illustravit Io. Nic. *Lallemand*, in Marchiano Rhetoricae Professor. Parisiis, apud Desaint et Saillant. — Editio nitida et accurata.

1749. *Gottingae*, 8. C. Plinii Panegyricus, tum aliunde, tum ex observationibus Christ. Gottl. Schwarzii emendatus a Io. Matth. *Gesnero*. Editio secunda A. Vandenhoeck.

1750. *Berolini*, 8. II. Tom. C. Plinii Epistolae et Panegyricus, Lat. et Gall. curante Io. Petr. *Millero*.

1751. *Glasguae*, 4. C. Plinii Caecilii Secundi Opera quae supersunt omnia. Glasguae, in aedibus Academicis excudebant Robertus et Andreas Foulis. — Editio splendida. Cf. Catal. de Crevenna, vol. IV, p. 278.

1752. Eadem *ibid.* 12 III vol.

1753. *Amstelaedami*, 4. Latini Pacati Drepanii Panegyricus, cum notis variorum curante Io. *Arntzenio*. Amstel. apud viduam et filium S. Schuten. — praeter iam editas annotationes varr. in hac editione accesserunt ineditae adhuc Thom. Wopkensii, quibus et suas addidit Arntzenius, usus etiam excerptis Codicis MS. ab Gudio quondam collati cum exemplo edito. Profuisse etiam sibi dicit Christ. Gottl. Schwarzii observationes criticas ex Cod. MS. Norimbergae 1727, 4.

1755. *Parisiis*, 12. Plinii Epp. et Paneg. cura *Lallemandii*. rep. ex illa 1749.[1]

1769. *Parisiis* ap. I. *Barbou*, 12. Plinii Epp. et Paneg.

1770. *Lipsiae*, 8. C. Plinii Caec. Sec. Epp. Libri X. Eiusd. gratiarum actio s. Paneg. Cum adnott. perpetuis Ioannis Matthiae *Gesneri*, qui etiam vitam Plinii (auct. Christoph. Cellario) et Indd. auctiores emendatioresque edidit. Editio auctior et correctior. Lipsiae, sumptibus Casp. Fritsch, MDCCLXX. Aucta scil. est quibusdam ab ipso Gesnero adscriptis vivo, cura Guil. Aug. *Ernesti*, et accessit Io. Aug. *Ernesti* epistola, qua loca plura lib. X et Paneg. vel corriguntur, vel explicantur.

1772. *Viennae*, 8. C. Plinius Caec. Sec. c. n. Germ. Gottschlingii.

1773. *Halae*, 12. C. Plinii Caec. Secundi Epistolae et Panegyricus.

1780. *Norimbergae*, 8. C. Plinii Caec. Sec. Epistolae ex recensione *Longolii*. — Ridiculum; huic enim minima pars laudis in recensione Cortiana debetur. Sed Franci suos laudant.

1780. *Ibid.* 8. Panegyricus ex recensione C. G. *Schwarzii*.

1785. *Wirceburgi*, 8. C. Plinii Caec. Sec. Epistolarum libri X; eiusdem gratiarum actio sive Panegyricus.

1. Cette indication est fausse, le professeur Lallemand n'ayant fait paraître qu'en 1769 sa seconde édition de Pline. B.

ADDITIO

AD PLINII NOTITIAM LITERARIAM

AVCTORE BARBIER.

1788. *Parisiis.* C. Plinii Secundi Epistolae et Panegyricus, recensuit I. N. *Lallemand.* [1]

Cette édition est conforme à celle de 1679, bien supérieure à la première, qui parut en 1749.

1789. *Biponti* C. Plinii Caec. Secundi Epistolae et Panegyricus; accedunt alii Panegyrici veteres: praemittitur notitia literaria studiis societatis Bipontinae. Editio accurata. Biponti ex typographia societatis, 2 vol. in-8°.

1790. *Londini.* Plinii Epistolarum libri X (edente H. *Homer*) Londini, Ritchie, petit in 8.°

1796. *Parisiis.* C. Plinii Secundi Panegyricus Traiano dictus. Parisiis, Renouard, petit in-12.

1796. *Lipsiae.* C. Plinii Panegyricus, recensuit notisque illustravit G. E. *Gierig.* Lipsiae, in 8.°

1800. *Lipsiae.* Plinii Epistolae; recens. et notis illustravit G. E. *Gierig.* Lipsiae, 2 vol. in-8.°

1805. *Lipsiae* C. Plinii Caecilii Secundi Epistolarum libri decem et Panegyricus; ex recensione et cum adnotationibus perpetuis Io. Matthiae Gesneri quibus Io. Michaëlis Heusingeri, Io. Christ. Theoph. Ernesti, suasque notas addidit Godofr. Henr. *Schaeffer.* Lipsiae, sumptibus Caspari Fritsch, in-8.°

1806. *Lipsiae.* C. Plinii Epist. et Panegyricus, recensuit et illustravit G. E. *Gierig.* Lipsiae 2 vol. in-8.°

1. On regrette de ne trouver aucune notice sur I. N. Lallemand dans nos dictionnaires historiques, pas même dans la *Biographie universelle.* On doit encore à cet estimable professeur de bonnes éditions de Ciceron, de Tite Live et de Tacite. Je réparerai cet oubli dans le second volume de mon *Examen critique des Dictionnaires historiques.* B.

VERSIONES INSIGNIORES.

Etsi propositum nobis erat versiones omnino praetermittere, tamen, quoniam aliquid spatii superest, italicas gallicasque praecipuas, ceteroquin satis notas, lectorum oculis subiiciemus.

1701. 1711. 1721. Parisiis. 12. III vol. *gallice*, interprete Lud. Sacio *(Sacy)*.

1722. Parisiis, 4.° eodem interprete.

1750. Berolini, 8.° II vol. eodem interprete. Huic editioni adiunctus ést textus plinianus.

1760. Parisiis, 12. II vol. Sacio interprete, sine textu.

1808. Parisiis, 12. III vol. ex Lud. Sacii versione. Accedit textus plinianus et interpretis vita.

1714. Romae, 4.° *italice*, interprete Io. Ant. Tedeschi.

1753. Eadem repetita, 4.° II vol.

Typ. T.

C. PLINII CAECILII

SECVNDI

EPISTOLAE

C. PLINII CAECILII
SECVNDI
EPISTOLARVM
LIBER PRIMVS

I.

Septicio Epistolarum opus, eiusdem hortatu collectum, dedicat. Repetitum amici consilium, obsequium suum, instituti rationem, votum utrique commune, novum denique promissum exponit. In summa brevitate perspicue *singula exprimit et* plene. Lem.

C. PLINIVS SECVNDVS SEPTICIO * SVO S.

Frequenter hortatus es, ut epistolas, si quas paulo accuratius scripsissem, colligerem publicaremque. Collegi, non servato temporis ordine; neque enim historiam componebam, sed ut quaeque in manus venerat. Superest, ut nec te consilii, nec me poeni- 2
teat obsequii. Ita enim fiet, ut eas, quae adhuc neglectae iacent, requiram: et si quas addidero, non supprimam. Vale.

I. * Septicius Clarus, frater Erucii Clari, Sexti Erucii avunculus, qui omnes Plinium certatim amabant. Putant esse eumdem quem Adrianus praefectum fecit praetorio, sed et mox privavit ea dignitate. Lem.

1. *Si quas paulo accuratius.* Bene tuentur W. DD. *si quas.* Codd. Bodl. et excerpta Brumm. male *quas.* Ita Latini ad Graecorum morem, quorum in libris εἴ τις similiter in ὅς τις saepe depravatum fuit. S. — In Rom. legitur: *si quas paulo cura maiore* (non *curatius*, ut vulgo) *scripsissem*, ut Cortius edidit. — Mox in eadem: *sed ut quaeque in manus venerant*, ut Barthii codex. *H.*

2. *Vt eas.* Malim *ut et eas.* S.

II.

Librum suum Arriano emendandum mittit: consilium ei exponit, quod in eo elaborando sequutus sit, et quos viros imitatus. In hac autem epistola potissimum placet ordo naturalis, *quo sententiae nectuntur.* Lem.

C. PLINIVS ARRIANO * SVO S.

Quia tardiorem adventum tuum prospicio, librum, quem prioribus epistolis promiseram, exhibeo. Hunc, rogo, ex consuetudine tua et legas et emendes: eo magis, quod nihil ante peraeque eodem ζήλῳ scri-
2 psisse videor. Tentavi enim imitari Demosthenem,

II * In Arriani nomine MSS. valde variant, quum alii Adriano, alii Arrio, aut Arrinio praeferant. Lem. — Arrianum esse Maturium Gierigius putat, a Plinio mire laudatum, III, 2. Idem dudum placuerat Catanaeo. Minus certa res Gesnero visa; vide Indicem Hominum Illustrium. S.

1. *Librum quem. . . . promiseram.* Actionem pro Accia Variola Catanaeus intelligit, de qua VI, 33, § 2; sed nullum in ea huius rei vestigium; est etiam contra aliquid. Haec *tota prope in contentione dicendi;* illic maior longe varietas. Compara utramque epistolam. *G.* — Facile assentior Gesnero. Sed Gierigii idem probantis ratio, quod Plinius in illa pro Accia Variola actione sibi mirifice placeat, de hoc autem libro satis modeste iudicet, parum ponderis videtur habere. Potuit aliter scribere Romano, cui liber legendus et *admirandus*, aliter Arriano, cui legendus et *emendandus* mitteretur. *S.* — Liber, cuius hic mentio fit, non fuit *actio pro Variola*: sed vel in Publicium Certum, de qua lib. IX, ep. 13, vel alia. Antea enim longae desidiae sub Domitiano indormierat. Vid. lib. VIII, ep. 14, 8. Actio pro Variola edita est, quum iam multae Plinii orationes exstarent. Vid. lib. VI, epp. 33, ¶ t. *H.*

— Eodem ζήλῳ. Ardore, studio, contentione, ut solent nimirum, qui aemulari aliquem, et si possint, superare conantur. Altera lectio, *stilo*, non absurda illa quidem, sed nemo stilo in ζήλῳ mutaturus erat. *G.* — Sed poterat aliquis *stilo* apposuisse, interpretandi causa: nam ζῆλον hoc sensu dictum esse, patet ex Plutarch. Anton. cap. 2: *ἐχρῆτο δὲ τῷ καλουμένῳ μὲν Ἀσιανῷ ζήλῳ τῶν λόγων, ἀνθοῦντι μάλιστα κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον*, etc. *E.* — Non erravit, si quis *stilo* interpretandi causa apposuit. Ζῆλος enim hic non est, ut nonnullis placet, *ardor*; sed *imitatio*, *aemulatio*. Lege quae sequuntur. *S.*

2. *Tentavi enim ..... orationis.* Rom. *Tentavi enim imitari Demosthenem*,

semper tuum, Calvum, nuper meum, figuris dumtaxat orationis: nam vim tantorum virorum pauci,

semper tuum, nuper meum, duntaxat figuris orationis. Tertius ergo Romanus hic testis veterem lectionem confirmat, quam aperte corrumpunt, qui *Calvum nuper meum* scribunt. Recte etiam *duntaxat* cum Paris. cod. praeponit, ut semper fere Plinius. Vid. lib. III, 9, 26; lib. IV, 9, 7; lib. V, 21, 4; lib. IX, 16, 2; ep. 13, 4; ep. 34, 1; lib. X, 13; ep. 64, 4; epist. 113, 2. H. — *Calvum nuper meum.* Indicat, se non ita pridem imitari Calvum coepisse, laudatque Arrianum, perpetuum Demosthenis aemulum. De utroque in indice agitur. Ceterum fere est, ut praeferam lectionem a Cortio prolatam firmatamque e Mss. *Tentavi enim imitari Demosthenem semper tuum, nuper meum, figuris duntaxat orationis: nam vim tantam verborum pauci, quos aequus amavit, sequi possunt.* Sed quod non apparet, quomodo *Calvum*, si non fuerit in libris antiquis, intrudere aliquis potuerit; facile contra est vocem quamcunque excidere: nihil ausus sum mutare. *G.* — Audaciorem criticum hic locus postea nactus est Wagnerum, Conrect. Merseb. dissert. 1781 edita. I igitur, quum *Calvum* in h. l. ferri non posse aliquot argumentis docuisset, pro ea voce graecam ἔγκολπιον inserendam, omnemque locum ita legendum statuit: *tentavi enim imitari Demosthenem, ἔγκολπιον semper tuum, nuper meum, figuris duntaxat orationis: nam vim tantam verborum pauci, quos aequus amavit, adsequi possunt.* Nullam ego sententiam dico. Illa una *vis verborum*, quam lectionem illa vis necessariam facit, me male habet. *Vim* Demostheni tributam scio, et intelligo, sed cur *verborum?* Nullane Demosthenis in sententiis vis erat? Imo vero maxime in his et in omni non tam verborum quam rerum sensorumque tractatione. Cf. not. seq. *E.*

— *Vim tantorum virorum.* Cogitent, qui haec legunt, omnem virtutem oratoriam, quae inventione, acumine, spiritu, et vehementia dicendi continetur, et maxime argumentando, persuadendo, commovendisque animis se exserit. Ab ea differt facultas eloquendi, quae maxime figuris orationis, et elocutionis virtutibus cernitur. *E.* — Rom. *Nam vim tantam verborum qui possunt?* In vulgata lectione primum nihil significant verba *tantorum virorum*, eaque ita, ut in Romana est, iam Cortius e Mediceo correxit: postrema vero glossa laborant, *pauci, quos aequus amavit, adsequi possunt.* Mirum est, quam in his libri varient, uni Mediceo plurimum tribuit Cortius, in quo reperit: *nam vim tam* (compendio scripturae, pro *tantam*) *verborum pauci, quos aequus amavit, qui possunt.* Sed Mediceus veram quidem lectionem, sed eam glossa oneratam, servat: ceteri utramque corruperunt. Cortius quidem pronomen *qui* in Mediceo ex *sequi* putat esse truncatum: sed hoc minus significat, quam *adsequi*, quod in ceteris est; nec saepe Plinius Virgilianis versibus pro suis utitur, quod ter fortasse fecit, lib. VI, ep. 20, et 33; lib. IX, ep. 13. Itaque omnibus vulgatis Romanam lectionem praefero: *nam vim tantam verborum qui possunt?* in qua ex superioribus verbum *imitari* subintelligitur. Cic. lib. II, de leg. c. 7: « Quis enim id potest, aut unquam poterit imitari? » Quint. lib. X, cap. 2, 12: « Imitabilia non

3 quos aequus amavit, adsequi possunt. Nec materia ipsa huic (vereor, ne improbe dicam) aemulationi repugnavit: erat enim prope tota in contentione dicendi, quod me longae desidiae indormientem excitavit, si modo is sum ego, qui excitari possim.
4 Non tamen omnino Marci nostri τὰς ληκύθους fu-

sunt Ingenium, inventio, vis, facilitas.» Quoniam Plinius interrogans scripsit: *nam vim tantam verborum qui possunt?* responsi loco aliquis Virgilianum versum adiecit: *pauci quos aequus amavit*. Is postquam a librariis cum Plinianis verbis contextus (ut in Mediceo), cum sequentibus vero male cohaerere visus fuit: in aliis exemplaribus *qui* mansit, in aliis inductum, et fulciendo hiatui *adsequi* arcessitum fuit. Hinc omnis illa lectionis varietas, quam Cortius adnotavit: qua vero facile nunc carere possumus, postquam erroris fontem reperire contigit. *H.* — Praeclara crisis Heusingeri. Quam qui convelli eo posse opinantur, quod vis Demosthenis non in solis verbis fuerit, dubito an satis expenderint, qua oppositione Plinius hic utatur. Neque enim verba sententiis opponit, sed *vim* verborum *figuris* orationis. Verborum autem vim maxime ex sententiis, uberrimo fonte τῆς τοῦ λόγου δεινότητος manare, nemo nescit. Itaque locus sic constituendus: *Tentavi enim imitari Demosthenem, semper tuum, nuper meum, duntaxat figuris orationis: nam vim tantam verborum qui possunt?* S. — *Pauci quos aequus.* Proverbii formam dat Virgiliano ex Aen. VI, 129: «Pauci, quos aequus amavit Iuppiter, aut ardens evexit ad aethera virtus.» G.

3. *Ne improbe dicam.* Excusat verbum *aemulationi*, quod arrogans videri potest et *improbum*, h. e. impudens, nimis audax, quae frequens verbi notio. *H.* — *Si modo is sum ego, qui excitari possim.* Rom. et Medic. *si modo is sum ego, ut excitari possim.* Vtrumque Ciceronianum est. Cicer. lib. V, ep. 8 med. «Is enim tu vir es, et eum me esse cupio, ut ... coniunctionem amicitiamque nostram utrique nostrum laudi sperem fore.» Et Brut. ep. 15: «nec tamen is sum, ut mea me maxime delectent.» Vid. Horat. Tursell. Schwartzianum, cap. CXXII, 13, p. 450, a quo haec sumsi. Non dissimile est illud infra ep. 13, 6: «Neque enim quisquam est fere, qui studia, ut non simul et nos amet. *H.* — Magis tamen Tullianum puto *qui*. Discas id ex elaboratissima epistola ad Lucceium V, 22, p. 121, Ernest. *Neque enim tu is es qui, qui scis, nescias.* Minus, ut videtur, suaviter ad aurium sensum. *S.*

4. *Non tamen... admonebamur.* Rom. *Non tamen omnino Marci nostri τὰς ληκύθους fugimus; ut etiam paulum itinere cedendo in tempestivis amoenitatibus submovemur.* Parum hinc abit Mediceus, ut his auctoribus legi possit: *ut etiam paulum itinere, cedendo non intempestivis amoenitatibus, submoveremur.* Sed si per libros liceret, *cedendo* carere possemus. *H.* — Bene servavit articulum ante ληκύθους, in aliis quoque editionibus Cortio repertum. *S.*

— *Marci nostri.* Ipso praenomine familiaritatem, quae sibi cum Cice-

gimus, quoties paululum itinere decedere non intempestivis amoenitatibus admonebamur: acres enim esse, non tristes, volebamus. Nec est quod putes, me sub hac exceptione veniam postulare. Immo, 5
quo magis intendam limam tuam, confitebor et ipsum me et contubernales ab editione non abhorrere, si modo tu fortasse errori nostro album calculum adieceris. Est enim plane aliquid edendum, atque utinam 6
hoc potissimum, quod paratum est! (audis desidiae votum) edendum autem ex pluribus causis: maxime quod libelli, quos emisimus, dicuntur in manibus esse, quamvis iam gratiam novitatis exuerint; nisi tamen auribus nostris bibliopolae blandiuntur. Sed sane blandiantur, dum per hoc mendacium nobis studia nostra commendent. Vale.

rone intercedat, significat, ut ille: « O Tite, si quid ego adiuro, etc. Gaudent praenomine molles auriculae. » *G.*

— ληκύθους. Ab ipso Tullio quum sumserit ληκύθους Noster, non dubium est, illas ea qua Tullium significatione posuisse. Aperte autem ad pictores, qui pigmenta in hoc vasis genere habent, ille refert ad Att. lib. I, 14, ubi de Crasso: « Totum hunc locum, quem ego varie meis orationibus soleo *pingere*, de flamma, de ferro (nosti illas ληκύθους) valde graviter pertexuit. » Nescio, quam bene huc referat Cresollius dulcia illa vel ecligmata vel sorbitiunculas, quibus laevorem quemdam et splendorem voci conciliarent Sophistae. Vid. illius Theatr. rhetor. III, 48; et Vacatt. auctumn. III, 9, 2, p. 501. G. — Non aberrabit a sensu, qui λήκυθον non tantum *pigmentis*, sed et *unguentis* serviisse cogitet: nam et *pictam*, et *unctam* orationem veteres eodem fere sensu dixere. De utroque cf. Lex. technol. rhet. voc. *pigmenta*; *pingere*; *unctus*. E. — *itinere decedere*: quod fit in oratione digressionibus, quae varietate rerum delectant, et quasi reficiunt lectorem, ut locorum *amoenitates* viatorem. Simili metaphora Livius IX, 17, *amoena legentibus diverticula* dixit. *E.*

— *Acres enim esse, non tristes, volebamus.* *Acrem* dicit, qui ita est vehemens et severus in oratione, ut tamen a splendore, et cultu laetiori et iucundiori non abhorreat; quo sensu Graeci dixerunt τὸ δριμύ, vel δριμύτητα, quam Eustath. ad Hom. Il. γ, p. 433, ait apud Rhetores esse ἐπίτασιν τῆς γλυκύτητος. *Tristem*, semper et continuo severum, horridum, nihilque dantem delectationi aut venustati. Cf. ep. II, 5; et Cic. Brut. 30, ubi *triste* et *severum* dicendi genus iungitur. *E.* — Vid. Ernest. Lex. Techn. Graec. Rhetor. v. Δριμύ, Δριμύτης. *S.*

III.

Caninium occasione amoenitatum patriae hortatur, ut omissa rei familiaris cura, studiis se litterarum a mortalitate vindicet. E libertate qua haec scripta sunt, colligas adolescentulum eo tempore fuisse Caninium. LEM.

C. PLINIVS CANINIO RVFO SVO S.

Quid agit Comum, tuae meaeque deliciae? quid suburbanum amoenissimum? quid illa porticus, verna semper? quid πλατανὼν opacissimus? quid Euripus viridis et gemmeus? quid subiectus et serviens lacus? quid illa mollis, et tamen solida, gestatio? quid ba-

III. 1. *Meae deliciae.* Quia Plinius ibi natus erat, ibique praedia habebat. LEM. — *Euripus viridis et gemmeus.* Non ipsius aquae per ambages et anfractus derivatae, atque (instar Chalcidici illius *Euripi*) adfluentis refluentisque colores intelligo; sed ripae, quam non arenosam, sed herbis floribusque amoenam indicat: ut nempe *gemmea* alias *prata* dicit; vid. Ind. De *Euripis* illis aliquoties Seneca, et quos praeterea laudat Davies. ad Cic. de natur. Deor. II, 1, ubi cum *Nilis* coniunguntur. *G.*

— *Subiectus et serviens lacus.* Prius ad viciniam et continentiam, si fas est ita vocari, refero; de quo quidem dubium nullum est: alterum vero ad usum, quem quid praestat per id ipsum, quod vicinum est: ut hic *servit lacus Euripo*, vel implendo, vel (si *subiacere* ad humiliorem necessario locum referendum putes) exonerando recipiendoque. Ita V, 6, 23: *Piscina fenestris servit* h. e. prospectum illis amoeniorem praebet; cui simillimum illud Statii, silv. II, 2, 75: *Servit sua terra fenestris.* Sic Quintil. IX, 4, 63: »Non enim cohaerent aliis, neque praecedentibus serviunt,« illustrandis nimirum, confirmandis, etc. Laudavit ista Cortius, sed simpliciter ad viciniam retulit. Vtrum attulerit aliquid Marklandus ad l. c. Statii, quod ab hac sententia nos demovere possit, non licet iam arbitrari. *G.* — Nihil eiusmodi Marklandus affert, modo laudans, praeter Plin. V, 6, 23, Senecam Herc. Oet. 776: *Phryxeum mare scandit Caphareus*: servit *hoc Austro latus.* Ceterum dubitare noli, quin *subiectus* ad humiliorem locum referendum sit. *S.*

— *Gestatio.* Quoniam *gestatio*, nempe eo sensu, quo quis in lectica iacens gestatur, etiam cum iactatione quadam, ut corpus concutiatur (Sen. ep. 55), magna pars erat diaetae Romanae (Celsus lib. II, 15), propterea Romani hortis suis addebant ambulationes arboribus cinctas, quae et ipsae *gestationes* dicebantur. Sic iis solum

lineum illud, quod plurimus sol implet et circumit? quid triclinia illa popularia? quid illa paucorum? quid cubicula diurna nocturnaque? Possidentne te, et per vices partiuntur? an, ut solebas, intentione 2
rei familiaris obcundae, crebris excursionibus avocaris? Si te possident; felix beatusque es: sin minus, unus ex multis. Quin tu (tempus est enim) humiles 3
et sordidas curas aliis mandas; et ipse te in alto isto pinguique secessu studiis adseris? Hoc sit negotium tuum, hoc otium: hic labor, haec quies: in his vigilia, in his etiam somnus reponatur. Effinge aliquid et 4
excude, quod sit perpetuo tuum: nam reliqua rerum tuarum post te alium atque alium dominum sortientur: hoc nunquam tuum desinet esse, si semel coeperit. Scio, quem animum, quod horter ingenium.

reddebaut *solidum* glarea et calce, ne lubricum viae lecticariorum vestigia falleret. Vitruv. VI, 10. — *Plurimus sol*; additis et magnis et pluribus ad omnes coeli regiones fenestris. — *Popularia*. Quae capiunt maximam convivarum multitudinem. Lem. — *Quid triclinia..... paucorum? Quid triclinia illa popularia, illa paucorum?* Rom. bene: et sic Brummer. cod. A, et Neapolitan. *H.* — *Diurna nocturnaque*. Bene cod., copula neglecta, *diurna, nocturna*. Augetur sic vis orationis. — Mox malim ex codd. « Possident te et per vices partiuntur, an, ut solebas, etc. » *S.*

3. *In his..... reponatur*. Rom. *in his vigilia, in his etiam somnus reponetur*. H. — Perperam: sed placet *vigiliae* e quinque codd. enotatum. Vulgatae fontem Cortius perite ostendit. Contrario modo peccat cod. Haverk. in Liv. I, 17, 4. Vid. infra ad lib. II, ep. 8, 1. *S.*

4. *Excude*. *Exclude*, quod habent quidam Codices, si ideo praefereudum putant viri docti, quia sit commoda et nitens translatio ab avium fetu sumpta, fugit eos ratio: quum *excudendi* verbum ea in re et ipsum satis frequenter usurpari, rustici nostri doceant. Deinde *excude* ad nobilissima etiam statuariorum ex aere opera refertur; et crescit oratio, quum alteri *effinge*, quod ad plastas figulos, in cera et argilla occupatos, pertinet, *excude* subiicitur. *G.* — Graecorum hunc usum loquendi, latino simillimum, confirmavit Heyn. ad Pind. Ol. VI, 164; et Eichstädt. Ep. ad Ast. p. 177. *E.* — Rom. *Effinge aliquid et excude*, non *exclude*, ut Med. quod non placet. Et mox: « hoc numquam desinet esse, si semel coeperit, tuum. » Hoc et Cortio adridet, quod ita et Medic. *H.*

Tu modo enitere, ut tibi ipse sis tanti, quanti videberis aliis, si tibi fueris. Vale.

5. *Vt tibi ipse sis tanti.* Cic. ad Q. Fr. lib. III, 6: « Cessator esse noli, et illud γνῶθι σεαυτὸν noli putare ad arrogantiam minuendam solum esse dictum, verum etiam, ut bona nostra norimus. » *G.* — Leg. *ut tibi* ipsi *sis tanti....* S.

IV.

Laudata rerum copia in villis socrus suae, et servorum diligentia, illam ad sua praedia invitat.

C. PLINIVS POMPEIAE CELERINAE SOCRVI S.

Quantum copiarum in Ocriculano, in Narniensi, in Carsulano, in Perusino tuo! In Narniensi vero etiam balineum! Ex epistolis meis (nam iam tuis opus non

IV. 1. *Quantum copiarum.... sufficit.* Haec esse abrupta, et ne satis latina quidem, recte monuit Gierigius, qui, donec meliora proferantur, ita legendum putat: *Quam me copiae tuae in Ocriculano; in Narniensi, in Carsulano, in Perusino tuo delectent, in Narniensi vero etiam balineum, ex epistolis meis intellexisti, quamquam pluribus opus non est, sed una illa brevis et vetus sufficit.* Haec planam quidem et probabilem sententiam habent: sed ego vereor, ut Plinius nunc illa sic scripserit. Amat Plinius et abrupta, praesertim quum quaedam admiratur et laudat, et in brevioribus epistolis, qualis haec est. Fortasse una interpunctione locus adiuvandus hoc modo: *Quantum copiarum in Ocriculano, in Narniensi, in Carsulano, in Perusino tuo! In Narniensi etiam balineum! ex epistolis meis (nam pluribus opus non est) una illa brevis et vetus sufficit.* Socrus haec, quamvis abrupta, sine dubio recte intelligebat. Scilicet illi, non nobis, scripserat Plinius. Laetabar, quum diu post, quam haec scripseram, viderem viri docti, qui in Ephem. lit. Ienens. huius loci censuram posuerat, sententiam illi meae plane similem esse. *E.* — Idem et mihi in mentem veneral, antequam Ernestii notam vidissem. Itaque sic interpunxi. Certe Gierigii interpolatio reprobanda, incidens illa nervos orationis. Quod autem Ernestius ante *etiam* omisit *vero*, et *iam tuis* mutavit in *pluribus*, imprudentis calamo videtur excidisse. *S.* — *In Carsulano.* Rom. *in Carseolano*, ut in quibusdam Catanaeus legit. *H.*

— *Ex epistolis meis.* Significatne alias a se epistolas editas? Certe pro-

est) una illa brevis et vetus sufficit. Non, mehercule, 2
tam mea sunt, quae mea sunt, quam quae tua: hoc
tamen differunt, quod sollicitius et intentius tui me,
quam mei excipiunt. Idem fortasse eveniet tibi, si 3
quando in nostra diverteris. Quod velim facias: pri-
mum, ut perinde nostris rebus, ac nos tuis, per-
fruaris: deinde, ut mei expergiscantur aliquando,
qui me secure ac prope negligenter exspectant: nam 4
mitium dominorum apud servos ipsa consuetudine
metus exolescit: novitatibus excitantur, probarique
dominis per alios magis quam per ipsos laborant.
Vale.

vocat ad eam, quam olim scripserit ad socrum. *G.*

3. *Diverteris.* Gierigius *deverteris;* et sic Ernestius editurus erat. Bene. Perpetua horum verborum confusio. Vid. Drakenborch. ad Liv. lib. I, 51, 8. *S.*

4. Quam *mitis* dominus Plinius fuerit, apparet cum aliunde, tum ex V, ep. 19. — *Novitates*, novi, insolentes casus. *L.* — *Per ipsos.* Sic optimi libri: intelligo autem *dominos. Per se ipsos* fecerunt, qui ad *servos* referrent, quod etiam si ponas, tamen illud *se* minus necessarium est. *G.* — Rom. *quam per se ipsi*, non *ipsos*, ut multi. Malunt dominis per alios probari, quam ipsi per se. *H.*—Recte interpretatur Heusingerus; idque ipsum significat vulgata, *quam per ipsos*, quae lectio non sollicitanda. *Se* librarii, ut locis aliis, invexerunt. Vid. Drakenborch. ad Liv. Praefat. 3, ubi et de hoc Plinii loco. *S.*

V.

Mores subdolos M. Reguli causidici ostendit.

C. PLINIVS VOCONIO ROMANO SVO S.

Vidistine quemquam Marco Regulo timidiorem humilioremque post Domitiani mortem? sub quo non

V. 1. *M. Aquilius Regulus* caussidicus, vir malus, et dicendi imperitus (IV, ep. 7), unus e famosis illis delatoribus, qui sub Nerone et Domitiano multis viris bonis exitium attulerant, etiam Plinium olim in

minora flagitia commiserat, quam sub Nerone, sed tectiora. Coepit vereri, ne sibi irascerer: nec falle-
2 batur; irascebar. Rustici Aruleni periculum foverat, exsultaverat morte: adeo ut librum recitaret publi-

iudicio insidiosae interrogationis laqueis involvere voluerat, eiusque amicorum pericula foverat. Hunc ergo Noster iusto prosequebatur odio; atque etiam in his epistolis flagitia eius passim insectatur; II, ep. 20; IV, ep. 2 et 7; VI, ep. 2. Sed mutatis sub Nerva et Traiano temporibus, in gratiam ille cum eo redire voluit. *Eius conatus atque etiam insidiarum pristinarum narrationem* perspicuam, acrem et moratam haec epistola *habet*. Crudelitas enim, impudentia, versutia et, mutatis temporibus, humilitas Reguli bene notantur; sed et Plinii mores fideliter exprimuntur. Amicorum mortuorum famam curat, caute evitat laqueos adversarii, honorem habet viris gravibus, eorumque consilia sequitur; malos odit quidem, sed nec recusat, quo minus iis reconcilietur. Personae, quae rebus interfuerant, loquentes inducuntur, ut res agi videatur; interponuntur subinde iudicia Plinii, et alia, quae rebus illustrandis inserviunt. Forma orationis est ea, quae convenit narrationi amicorum confabulantium. Sed quem nobis, tamquam pessimum nebulonem, describit Plinius, eum summis laudibus passim extollit Martialis: etenim I, Epigr. 13 et 83, Reguli virtutem Diis carissimam; I, Epigr. 112, eius sophiam, pietatem et ingenium celebrat; IV, Epigr. 16, autem eloquentiam eius Tullianae adeo praefert: *Magnus ab infernis revocetur Tullius umbris, et te defendat Regulus IPSE licet.* Utri igitur fides habenda est? Plinium, cuius animus ab omni malevolentia et livore fuit alienissimus (v. Disp. Gierigii de moribus Plinii), quique in epistolis neminem fere, praeter Regulum, insectatur, tot ei crimina et scelera affinxisse, parum est credibile. Adde, quod et ea, quae Montanus ap. Tacit. H. IV, 42, de horrendis eius sceleribus narrat, bene cum his Plinianis consentiunt. Potius Martialis fides dubia nobis videri debet, quippe qui multis carminibus ipsum Domitianum in caelum tollit, VII, Epigr. 4, 5, 6, et 7; VIII, Epigr. 4, 11, etc. Ex fine nostrae epistolae videmus, multos fuisse, qui Regulum propter ingentes divitias, hereditatibus captatis aliisque pravis artibus congestas, vel colerent, vel timerent. Non igitur est quod miremur, his se adiunxisse poëtam pauperem, cuius agelli nil, nisi dominum, ferebant (VII, Epigr. 30), cuius inopia sublevanda subinde erat aliorum facultatibus, et quem Roma secedentem etiam Plinius viatico prosecutus est; III, Epigr. 21. Fortasse nec satis notus Martiali homo fuit, qui tecte flagitia sua committere solebat. *L.*

2. *Rusticus Arulenus*, vir bonus, quem Plinius sanctum adolescentiae monitorem habuerat. Sub Domitiano Thraseae et Helvidii Prisci laudes edidit, eosque sanctissimos viros appellavit: qua re iratus Domitianus Rusticum interfici iussit. Tacitus, Agric. II, Nost. Col. Vol. IV, p. 92, *L.* — *Vitelliana cicatrice.* Praetor quum esset Vitellii ad Vespasianum missus, vulneratus est Rusticus. Vid.

caretque, in quo Rusticum insectatur, atque etiam *Stoicorum simiam* appellat. Adiicit *Vitelliana cicatrice stigmosum*. Agnoscis eloquentiam Reguli: lace- 3
rat Herennium Senecionem, tam intemperanter quidem, ut dixerit ei Metius Carus, *Quid tibi cum meis mortuis? numquid ego aut Crasso, aut Camerino molestus sum?* quos ille sub Nerone accusaverat. Haec me Regulus dolenter tulisse credebat, ideoque 4
etiam, quum recitaret librum, non adhibuerat. Praeterea reminiscebatur, quam capitaliter ipsum me apud centumviros lacessisset. Aderam Arionillae, Timonis 5
uxori, rogatu Aruleni Rustici. Regulus contra. Nitebamur nos in parte caussae sententia Metii Modesti, optimi viri: is tunc in exsilio erat, a Domitiano relegatus. Ecce tibi Regulus, *Quaero*, inquit, *Secunde, quid de Modesto sentias.* Vides, quod periculum, si respondissem, *bene:* quod flagitium, si, *male.* Non possum dicere aliud tunc mihi, quam deos adfuisse. *Respondebo*, inquam, *quid sentiam, si de hoc cen-*

Tac. Hist. III, 80. Hoc ignominiae imputat Regulus viro optimo, et officium functo; ac servili stigmati comparat honestam cicatricem. *G.*

3. *Eloquentiam Reguli.* scil. illis conviciorum sordibus excellentem. Cf. Epist. IV, 7, 4. *E.*

— *Herennium Senecionem.* Quem Metio Caro accusante interfecerat Domitianus. Vid. VII, ep. 19. Contra Regulo delatore perierat Crassus, de quo Tac. H. I, 48, 2; et Camerinus, Tac. A. XIII, 32, 1. *G.*

4. *Ideoque.....adhibuerat.* Rom. eo *quod etiam, quum recitaret librum, non adhibuerat.* Librarius *eoque* scriptum vidit, ut in Medic. pro τῷ *eo quod* scripsit. *H.*—Verissime Heusingerus: nihil profecto frequentius confusione vocularum *que* et *quod*. Ceterum Cortius *eoque* iure adscivit. Etiam alibi haec particulae eo significatio librariis fraudi fuit. Cf. Drakenb. ad Livium I, 11, 8. *S.*

5. *Centumviri.* Centumvirale iudicium olim constabat iudicibus centum et quinque. Sub Caesaribus numerus eorum auctus est ad centum et octoginta. *L.* — *Nitebamur nos.* Cellarius et Gesnerus cur vocabulo *nos* uncos adhibuerint, ignoro: igitur delevi. *S.*

— *Is tunc in exsilio erat.* Rom. *is tum in exsilio erat.* H. — Confusionis huius exempla ubivis reperias. *S.*

— *Deos adfuisse.* Verba mihi quasi ab aliquo deo, vel bono genio suppeditata esse. *E.*

6 *tumviri iudicaturi sunt.* Rursus ille, *Quaero, quid de*
Modesto sentias. Iterum ego, *Solebant testes in reos,*
non in damnatos, interrogari. Tertio ille, *Non iam*
quid de Modesto, sed quid de pietate Modesti sentias.
7 *Quaeris*, inquam, *quid sentiam? At ego ne interro-*
gare quidem fas puto, de quo pronuntiatum est. Con-
ticuit: me laus et gratulatio sequuta est; quod nec
famam meam aliquo responso, utili fortasse, inho-
nesto tamen, laeseram; nec me laqueis tam insidio-
8 sae interrogationis involveram. Nunc ergo conscien-
tia exterritus apprehendit Caecilium Celerem; mox
Fabium Iustum rogat, ut me sibi reconcilient. Nec
contentus, pervenit ad Spurinnam. Huic suppliciter
(ut est, quum timet, abiectissimus), *Rogo*, inquit,
mane videas Plinium domi: sed plane mane; neque
enim diutius ferre sollicitudinem possum; et quoquo
9 *modo efficias, ne mihi irascatur.* Evigilaveram. Nun-
tius a Spurinna: *Venio ad te. Immo ego ad te.* Coi-
mus in porticum Liviae, quum alter ad alterum ten-

— *Centumviri*. Deest in codice bonae notae, spuriumque puto. *S.*

6. *Solebant*. Olim, apud maiores nostros, quin paulo ante, quum nondum ea, quae nunc reguat, corruptio morum invaluisset. Ipsum igitur tempus imperfectum reprehensionem acerbam continet. *G.* — Egregie, sed idem dudum Catanaeus monuerat. *S.*

— *De pietate*. In Augustum. Vid. Gesner. ad Panegyr. XI, 1; et Ind. Graec. in Dion. Cass. v. ἀσέβεια. — Mox post *sentias* alii addunt *quaero.* Laudo. Apte nec sine vi hoc verbum repetitur. *S.*

8. *Fabium Iustum*. Ad quem scriptus dialogus *de causis corruptae eloquentiae*. L. — *Rogo, inquit, mane.* Rom *Rogo, inquit mane* H. — Talia vix digna erant, quae enotarentur: sed demonstrant laudabilem Heusingeri diligentiam in conferendo. — Paulo ante in Gesneriana *simpliciter* pro *suppliciter*, errore, puto, operarum. *S.*

9. *Immo ego ad te*. Occupare uterque officium studet, et honorem alteri exhibere. Talis concertatio etiam est apud Ciceronem in prooemio Academicorum. *G.*

— *Coimus in porticum*. etc. Rom. *Coimus in porticu Liviae, quum alter ad alterum tenderemus*. Ita Plinio scribendum fuit, qui locum significat, ubi forte alter alteri occurrit. *H.* — Recte Heusingerus. Itaque Gierigius fallitur: cuius interpretatio si vera esset, quae sequuntur, *quum alter ad*

deremus. Exponit Reguli mandata; addit preces suas,
ut decebat optimum virum pro dissimillimo, parce.
Cui ego: *Dispicies ipse, quid renuntiandum Regulo* 10
putes: te decipi a me non oportet. Exspecto Mauri-
cum (nondum enim ab exsilio venerat), *ideo nihil*
alterutram in partem respondere tibi possum, factu-
rus quidquid ille decreverit. Illum enim esse huius
consilii ducem, me comitem, decet. Paucos post dies 11
ipse me Regulus convenit in praetoris officio: illuc
me persequutus secretum petit. Ait, *timere se, ne*
animo meo penitus haereret, quod in centumvirali iu-
dicio aliquando dixisset, quum responderet mihi et
Satrio Rufo: *Satrius Rufus, et cui est cum Cicerone*

alterum tenderemus, intolerabiliter languerent. *Venio ad te*, non sunt ipsius verba Spurinnae, amico iam obviam facti, sed nuntius Plinio allatus, Spurinnam venturum. Cui quum Plinius renuntiari iussisset, *Immo ego ad te*, alter ad alterum tendit: quod dum fit, coeunt in porticu Liviae. Sic locum intellexit etiam Ioan. Fr. Gronovius ad Liv. XXXVII, 10, 5. *S.* — *Liviae porticum.* Aedificavit Augustus eo loco, ubi steterat immensa Vedii Pollionis domus, quam sibi legatam propter nimiam magnitudinem solo aequaverat: ornabatur tabulis pictis. *L.*

— *Parce.* Mihi dubium non est, quin, ut monuit iam Casaubonus, *parce* adverbium sit, περιεσμένως, moderate, et suspensa quasi manu. Imperativus *Parce* abrupte hic nimis et abscise poneretur. *G.*

10. *Dispicies.* Quod codd. dant *despicies*, tam mendosum est, ut mirer, Cortium de vera lectione dubitare potuisse. Sed et alibi nimia codicum suorum reverentia homini Latinitatis callentissimo obfuit. Catullus LXVI, 1, *Omnia qui magni dispexit lumina mundi*; ubi codd. non minus vitiose *despexit*. Vid. de his verbis egregiam Valckenaerii notam in Callimacheis, p. 62, seqq. *S.*

— *Nondum enim ab exsilio venerat.* Rom. *nondum ab exsilio venerat*, siue *enim*. H. — Deest etiam in cod. apud Cortium: fereque est, ut Plinium omisisse putem. *S.*

In Praetoris officio. Quum novo praetori officii caussa adessem, deducturus eum in publicum. Sic *novorum Consulum officium relinquunt* homines apud Sueton. Caes. 15. *G.*

— *Haereret.* Gierigius: « E legibus melioris latinitatis debebat esse *haereat.* » Itane? *S.* — *Eloquentia saeculi*, Plinii aetate dividebatur in eloquentiam seculi, et antiquam. Antiquae annumerabantur Cicero, Caesar, Coelius, Calvus, Brutus, Asinius, Messala. Recentiorum agmen ducebat Cassius Severus, quem primum antiquarii conquerebantur eloquentiam corrupisse. *L.*

aemulatio, et contentus non est eloquentia seculi no-
12 *stri.* Respondi, *nunc me intelligere maligne dictum, quia ipse confiteretur: ceterum potuisse honorificum existimari. Est enim,* inquam, *mihi cum Cicerone aemulatio, nec sum contentus eloquentia seculi nostri:*
13 *nam stultissimum credo, ad imitandum non optima quaeque proponere. Sed tu, qui huius iudicii meministi, cur illius oblitus es, in quo me interrogasti, quid de Metii Modesti pietate sentirem?* Expalluit notabiliter, quamvis palleat semper: et haesitabundus inquit, *Interrogavi, non ut tibi nocerem, sed ut Modesto.* Vide hominis crudelitatem, qui se non dissimulet ex-
14 suli nocere voluisse. Subiunxit egregiam caussam: *Scripsit,* inquit, *in epistola quadam, quae apud Domitianum recitata est, Regulus omnium bipedum nequissimus;* quod quidem Modestus verissime scripse-
15 rat. Hic fere nobis sermonis terminus: neque enim volui progredi longius, ut mihi omnia libera servarem, dum Mauricus venit. Nec me praeterit, esse Regulum δυσκαθαίρετον. Est enim locuples, factiosus; curatur a multis, timetur a pluribus, quod plerumque fortius amore est. Potest tamen fieri, ut haec concussa labantur: nam gratia malorum tam infida est, quam ipsi. Verum, ut idem saepius dicam, ex-

13. *Expalluit — Interrogavi.* Rom. *Expalluit notabiliter, quamvis palleat semper, et haesitabundus: Interrogavi.* Vulgo barbare *et haesitabundus inquit,* quasi verbum hoc toti orationi a Plinio praeponi soleat. Sed et Argentor. Cratand. et alii id omiserunt. *H.* — — Eundem barbarismum ex Curtio exemit vir egregius, Emendat. pag. 226. Cf. Nolten. Lexic. Antib., col. 1526. *S.*

15. *Esse Regulum δυσκαθαίρετον.* Rom. *esse Regulum καθαίρετον ἀκατάστατον*, quod interpretamentum est. *H.* — Videtur voluisse librarius ἀκαθαίρετον ἀμετάστατον *S.*

— *δυσκαθαίρετον*, qui non facile de fortuna, et dignitate sua deiici potest. Proprie vox usurpata de domo, quae non facile concuti vel everti potest. Hinc illa, quae sequuntur, quibus metaphoram continuat Plinius: » potest tamen fieri, ut haec concussa labantur. » *F.*

specto Mauricum. Vir est gravis, prudens, multis 16
experimentis eruditus, et qui futura possit ex praeteritis providere. Mihi et tentandi aliquid et quiescendi illo auctore ratio constabit. Haec tibi scripsi, 17
quia aequum erat, te pro amore mutuo non solum omnia mea facta dictaque, verum etiam consilia cognoscere. Vale.

16. *Ex praeteritis providere.* Rom. *ex praeteritis praevidere.* H. — Sat frequens confusio; vide Burmann. ad Valer. Flacci Argonautic. lib. II, v. 442. Oudendorp. ad Sueton. Octav. 10. *S.*

— *Ratio constabit.* Vt *ratio* pecuniaria *constet*, opus est aera singula, quae inducuntur, auctoritate, apocha, testimonio, probari. Mauricum igitur si auctorem habeat facti sui Plinius, non metuit reprehensorem. *G.*

17. *Quia aequum erat, te pro amore mutuo.* Rom. *quem aequum erat te pro amore mutuo.* Medic. *qui mecum erat.* Hi voluerunt fortasse, *quem aequum erat pro amore mutuo.* Duplex certe lectio in unam coaluit. *H.*

VI.

Tacitum monet, ipsum exemplo suo in silvis posse studere, et venari percommode. Potest haec epistola exemplum esse hilaris *illius et* vividae *orationis, quae familiarium epistolas mirifice commendat.* **L.**

C. PLINIVS CORNELIO TACITO SVO S.

Ridebis, et licet rideas. Ego ille, quem nosti, apros tres, et quidem pulcherrimos, cepi. Ipse?' inquis.

VI. 1. *Ego ille, quem nosti.* Rom. *Ego ille, quem nosti*, sine vulgari additamento *Plinius.* H.—*Tres.* Cort. ex cod. *tris.* Sic Heusingerus ad I, 7, 4, ex Rom. enotavit *Octobris*, quod et Brummeriana excerpta habent. Cortius ad I, 10, 5, ex Ricard. *repugnantis.* Taceo alia eiusdem modi a Cortio in libris reperta, quibus tamen, quod in homine talium callentissimo mirere, usus non est. More haec Tulliano, a Laguna nuper in epistolis Ciceronis diligenter servato. Idem si quis futurus Plinii editor facere insti-

Ipse: non tamen ut omnino ab inertia mea et quiete discederem. Ad retia sedebam. Erant in proximo, non venabulum aut lancea, sed stilus et pugillares. Meditabar aliquid enotabamque, ut, si manus vacuas, plenas tamen ceras reportarem. Non est, quod contemnas hoc studendi genus. Mirum est, ut animus agitatione motuque corporis excitetur. Iam undique silvae et solitudo, ipsumque illud silentium, quod venationi datur, magna cogitationis incitamenta sunt. Proinde quum venabere, licebit, auctore me, ut panarium et lagunculam, sic etiam pugillares feras. Experieris non Dianam magis montibus, quam Minervam inerrare. Vale.

tuet, me plaudentem habebit. Cf. Cort. ad Sallust. p. 264; ad Plin. I, 12, 5. *S.* — *Erant in proximo.* Rom. *Erat in proximo.* Deinde *Meditabar aliqua*, ut iam Barthius adnotavit. *H.*

VII.

Negat roganti Octavio, se posse Gallo contra Baeticos adesse, quos semper defenderit. Dein Octavii carmina desiderat. Epistola praestantissima. Vide qua prudentia, *qua* comitate, *qua denique* urbanitate *se excuset, ne laedat Octavium.* **L.**

C. PLINIVS OCTAVIO RVFO SVO S.

Vide, in quo me fastigio collocaris, quum mihi idem potestatis, idemque regni dederis, quod Homerus Iovi Optimo Maximo:

VII. 1. *Homerus.* Versus est Il. π, 250. Imitatus est, et explicavit Virgilius XI, 794: »Audiit, et voti Phoebus succedere partem Mente dedit: partem volucres dispersit in auras.« Nec omiserunt hoc observare Vrsinus, atque Clarkius. *G.*

Τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατὴρ, ἕτερον δ' ἀνένευσεν.

Nam ego quoque simili nutu ac renutu respondere 2
voto tuo possum. Etenim sicut fas est mihi, praeser-
tim te exigente, excusare Baeticis contra unum homi-
nem advocationem: ita nec fidei nostrae, nec con-
stantiae, quam diligis, convenit adesse contra pro-
vinciam, quam tot officiis, tot laboribus, tot etiam
periculis meis aliquando devinxerim. Tenebo ergo 3
hoc temperamentum, ut ex duobus, quorum alterum
petis, eligam id potius, in quo non solum studio tuo,
verum etiam iudicio satisfaciam. Neque enim tanto
opere mihi considerandum est, quid vir optimus in
praesentia velis, quam quid semper sis probaturus.
Me circa Idus Octobres spero Romae futurum, ea- 4
demque haec praesentem quoque tua meaque fide

2. *Renutu*: ἅπαξ, opinor, λεγόμενον, fictumque a Plinio, ut responderet Graeco ἀνάνευσις. Glossar. H. Stephani: Renuit, Ἀνανεύει. *S.* — *Excusare — advocationem.* Negare possum Baeticis, ne illis adsim contra unum Gallum, quum alias tueri illos soleam contra quosvis: sed non possum Gallo adesse contra Baeticos. Haec monere visum, ne cui mira Schefferi adnotatio imponeret, quam in alias derivatam editiones video. *G.* — *Convenit adesse contra provinciam.* Omnino adesse contra Baeticos, seu unus sit, sive plures, qui illos iudicio lacessant. Ne cum Gierigio *uni* excidisse putes. Opponuntur sibi, non *provincia* et *unus*, sed *Baetici* et *Gallus*. S. — *Tot officiis.* V. g. in Classico accusando, de quo III, 9; item contra Massam Baebium, VII, 33, 4. *G.*

3. *Quorum alterum petis.* Rom. *quorum alterutrum petis*, ut iam Cortius rescripsit. *H.* — Non opus est sic rescribi. *Alter* pro *alteruter* optimi scriptores dicunt. Livius I, 13: »Melius peribimus, quam sine alteris vestrum viduae aut orbae vivemus.« Adeoque ipse Cicero: vid. Clav. Cic. voc. *alter*. S.

4. *Tua meaque fide.* Et ipse fidem potes illi dare, et de mea etiam fide spondere. Quamquam considerata varietate lectionis a Cortio proposita malim, *eademque haec praesentem tuo meoque Gallo confirmaturum*. G. — Rom. *Me circa idus Octobris spero Romae futurum eademque haec praesentem causa tua Aquilio Gallo confirmaturum.* In vulgata *tua meaque fide* nihil significant. Hinc atque ex Mediceo vera fortasse lectio aliquando restituetur, quae nondum reperta est, etsi Gesneriana coniectura ad eam proxime accedere vi-

Gallo confirmaturum: cui tamen nunc iam licet spondeas de animo meo:

Η, καὶ κυανέῃσιν ἐπ᾽ ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων.

5 Cur enim non usquequaque Homericis versibus agam tecum? quatenus tu me tuis agere non pateris: quorum tanta cupiditate ardeo, ut videar mihi hac sola mercede posse corrumpi, ut vel contra Baeticos adsim.

6 Paene praeterii, quod minime praetereundum fuit, accepisse me caryotas optimas, quae nunc ficis et boletis certandum habent. Vale.

detur: *eademque haec praesentem quoque tuo meoque Gallo confirmaturum.* Ex *quoque* factum est *caussa*, fallente scripturae compendio: nam *caussa tua* non placet. Sequitur in Rom. *cui tamen iam nunc*, bene. *H.* — Scripserit Plinius: *eademque haec praesentem quoque tuo Gallo confirmaturum.* Deinde *iam nunc* (quod et in excerptis Brummer.) bonum, quamquam nec in vulgata est quod iure reprehendas: uterque enim ordo usu receptus. De *nunc iam* vid. Drakenb. ad Liv. VII, 32, 43; de *iam nunc* idem ad eund. XXXI, 32, 3. *S.*

— Η, καὶ κυανέῃσιν, etc.) Ex Hom. Il. ά, 528. *E.*

5. *Vt videar mihi hac sola mercede.* Rom. *ut videar hac sola mercede*, sine *mihi*. H. — Pronomen melius adest. *S.*

6. *Accepisse me caryotas optimas.* Rom. *accepisse caryotas optimas*, omisso *me*. H. — Haud displicet. Certe locis plurimis manus inepte sedulae librariorum, quibus aliquid ad orationis integritatem deesse videretur, talia provocabula invexerunt. Vid. infra Cortius ad ep. 19, 2; Drakenb. ad Liv. I, 23, 5; Vechner. Hellenol. p. 120 seq. cum notis Heusingeri. *S.* — *Caryotas.* Graecorum φοίνικες καρυωτοὶ, de quibus v. Diodor. Sic II, 53; ibique Wesseling. p. 165. *S.* — *Ficis et boletis.* Sic recte edidit, et scribi, omissa *cum*, docuit Cortius. De formula *certandum habent* vid. Ind. *G.* — Rom. *quae nunc cum ficis et boletis certandum abeunt*, vitiose in ultimo verbo. Praepositionem *cum* Cortius unius Medicei auctoritate delevit, quam saepius Plinius adiecit; si unum locum excipias, lib. VIII, ep. 8, 4, ubi dixit, *rigor aquae certaverit nivibus.* Hic post *nunc* facile excidere potuit. *Cum ficis et boletis certandum habent* nemo explicat. Fortasse hoc dicit: periclitantur, ne fici et boleti, quos pro illis reddo, se multo gratiores tibi sint. *H.*—Temere negat Gierigius, Plinium verbo *certare* dativum iungere. Cautius Heusingerus, qui loco illo altero iam in notis ad Vechner. Hellenol. p. 336, usus fuerat. — *Fungis* in excerpt. Brummer. glossa videtur vocis *boletis.* — *Certandum habent* non est, certare possunt, sed certare debent, et quasi in certamen veniunt. *S.*

VIII.

Petit emendationem orationis in patria habitae, quum bibliothecam dicasset, et alimenta ingenuis decrevisset: de cuius editione sollicitius disquirit. Apparet multum curae eum huic epistolae impendisse, cum in verbis deligendis vinciendisque, tum in sententiis nectendis et explicandis. L.

C. PLINIVS POMPEIO SATVRNINO SVO S.

Peropportune mihi redditae sunt literae tuae, qui-
bus flagitabas, ut tibi aliquid ex scriptis meis mitte-
rem, quum ego id ipsum destinassem. Addidisti ergo
calcaria sponte currenti, pariterque et tibi veniam
recusandi laboris, et mihi exigendi verecundiam su-
stulisti: nam nec me timide uti decet eo, quod obla- 2
tum est, nec te gravari, quod depoposcisti. Non est
tamen, quod ab homine desidioso aliquid novi operis
exspectes. Petiturus sum enim, ut rursus vaces ser-
moni, quem apud municipes meos habui, bibliothe-
cam dedicaturus. Memini quidem, te iam quaedam 3
adnotasse, sed generaliter: ideo nunc rogo, ut non
tantum universitati eius attendas, verum etiam par-
ticulas, qua soles lima, persequaris. Erit enim et post
emendationem liberum nobis vel publicare vel con-
tinere. Quin immo fortasse hanc ipsam cunctationem 4
nostram in alterutram sententiam emendationis ratio
deducet, quae aut indignum editione, dum saepius
retractat, inveniet: aut dignum, dum id ipsum expe-

VIII. 2. *Non est tamen.* Sic etiam Rom. *H.*

— *Petiturus sum enim.* Non habet hic ordo verborum, quod aures offendat: immo mollior videtur illo altero, quem Gierigius praeferret, *Petiturus enim sum.* Similis locus in Horat. Tursell. cap. LXVIII, 3, ex Cicerone laudatur, Or. pro lege Manilia II, 4: *Genus est enim eiusmodi, quod*, etc. *S.* — Vid. nubem exemplorum supra pag. viii et ix. *T.*

5 ritur, efficiet. Quamquam huius cunctationis meae caussae non tam in scriptis, quam in ipso materiae genere consistunt. Est enim paulo gloriosius et elatius. Onerabit hoc modestiam nostram, etiamsi stilus ipse fuerit pressus demissusque, propterea quod cogimur cum de munificentia parentum nostrorum, tum
6 de nostra disputare. Anceps hic et lubricus locus est, etiam quum illi necessitas lenocinatur. Etenim si alienae quoque laudes parum aequis auribus accipi solent; quam difficile est obtinere, ne molesta videatur oratio de se, aut de suis disserentis? Nam cum ipsi honestati, tum aliquanto magis gloriae eius praedicationique invidemus: atque ea demum recte facta minus detorquemus et carpimus, quae in obscuritate
7 et silentio reponuntur. Qua ex caussa saepe ipse mecum, nobisne tantum, quidquid illud est, composuisse, an et aliis debeamus? Vt nobis, admonet istud, quod pleraque, quae sunt agendae rei necessaria, eadem peracta nec utilitatem parem nec gratiam re-
8 tinent. Ac, ne longius exempla repetamus, quid uti-

5. *Paulo gloriosius.* Interiectam inter haec duo verba *quasi*, Cortio auctore, omisimus. *G.* — *Etiamsi .... demissusque.* Rom. *etiamsi stilus ipse pressus demissusque fuerit*, non *fuerat*, quod cum pluribus Cortius retinuit. *H.* — *Pressus.* Vid. Ernest. Lexic. Technol. Lat. Rhetor. h. v. *S.*

6. *Disserentis.* Cortius mallet, si per membranas liceret, *disserens.* Male. *S.*

7. *An et aliis debeamus?* Proponit dubitationem: deinde ostendit, quae caussa impellat se ad priorem illius partem sequendam. Nimirum ingeniosam Barthii distinctionem recipere nihil dubitavimus, et probabit, spero, factum, quiquis diligenter animum adverterit. Vulgati, *an et aliis debeamus, ut nobis? Admonet istud quoque.* Retinuit hanc lectionem Cortius: sed idem Barthii emendationem laudavit, et ultimam *quoque* ab optimo Codice Mediceo abesse testatus est. *G.* — Rom. *nobisne tantum, quidquid est istud* (non *illud*), *composuisse, an et aliis, debeamus? ut nobis, admonet illud, quod pleraque.* Ita verba ipsa, plane ut Cortius voluerat, scripta sunt: sola interpunctio ab ea, quam adhibui, discrepat, ac potius neglecta est: nam nec post *debeamus*, nec post *nobis* inciditur. *H.*

8. *Longiore tractatu pervideremus.* Sic et Rom. *H.* — *Longiorem tractatum* dixit rerum eam tractationem,

hus fuit, quam munificentiae rationem etiam stilo
prosequi? Per hoc enim assequebamur, primum ut
honestis cogitationibus immoraremur; deinde ut pul-
chritudinem illarum longiore tractatu pervideremus;
postremo, ut subitae largitionis comitem poenitentiam
caveremus. Nascebatur ex his exercitatio quaedam 9
contemnendae pecuniae; nam quum homines ad cu-
stodiam eius natura restrinxerit, nos contra multum
ac diu pensitatus amor liberalitatis communibus ava-
ritiae vinculis eximebat: tantoque laudabilior muni-
ficentia nostra fore videbatur, quod ad illam non im-
petu quodam, sed consilio trahebamur. Accedebat 10
his caussis, quod non ludos, aut gladiatores, sed
annuos sumptus in alimenta ingenuorum pollicieba-
mur. Oculorum porro et aurium voluptates adeo non
egent commendatione, ut non tam incitari debeant
oratione, quam reprimi: ut vero aliquis libenter edu- 11
cationis taedium laboremque suscipiat, non praemiis
modo, verum etiam exquisitis adhortationibus impe-
trandum est: nam si medici salubres, sed voluptate 12
carentes cibos, blandioribus alloquiis prosequuntur;

qua diutius iis immoramur, per singulas euntes, singulas expendentes, id quod supra dixerat *stilo prosequi*. H. — *Pervideremus*. Habet in hoc verbo eam vim ἡ *per*, quam in *perspicio*; ubi accuratam diligentemque curam et continuatam inspiciendi diligentiam notari, satis constat. *G.* — *Poenitentiam caveremus*. Hoc fit, quum largitionis utilitatem ac pulchritudinem accurate et diu perpendimus: nam honestatis cogitatio molestum iacturae factae sensum mitigat aut plane expellit. *E.*

9. *Tantoque laudabilior munificentia nostra*. Rom. *tantoque laudatior munificentia nostra*. H.

10. *Ludos, aut gladiatores* vulgo promittere solebant, qui influere in animos multitudinis volebant. Sed noster utilius pecuniam suam collocare voluit, Traiani liberalitatem imitatus, qui primus *alimenta ingenuorum* dedit, non modo Romae sed in aliis quoque Italiae oppidis. *L.* — *In alimenta ingenuorum*. In veteri Inscript. apud Grut. pag. 1028, n. 5, (de cuius diversis exemplis et lectionibus Io. Massonus in praef. vitae Plinii) IN ALIMENT. PVEROR. ET PVELLAR. PLEB. VRB. H-S.... IN TVTELAM BIBLIOTHECAE H-S. c..... Add. infra VII, 18, 2. *G.*

quanto magis decuit publice consulentem, utilissimum munus, sed non perinde populare, comitate orationis inducere? praesertim quum enitendum habere-

12. *Inducere*. Ex eo vocis usu accipiendum, quo *inducunt* medici pilulas auro vel argento; ut *inducuntur* crusta vel tectorio parietes, ut pigmento tabulae: medicorum aperta hic mentio; de quibus Lucret. I, 935, et IV, 13: « Nam veluti pueris absinthia tetra medentes Quum dare conantur prius oras pocula circum Contingunt mellis dulci flavoque liquore, etc. » Poterat etiam *inducunt*. *G.* — Argutatus erat cum aliis h. l. Gesnerus, qui monuerat vocem illam eo sensu accipiendam, quo *inducunt* medici pillulas auro vel argento, aut *inducuntur* crusta vel tectorio parietes, vel pigmento tabulae. Sed simpliciorem sensum contextus docet. Vt enim in prothesi Plinius dixerat *cibos alloquiis prosequi*, ita in apodosi, *munus*, a se propositum, *comitate orationis inducere*, h. e. ita exhibere, ut simul oratione blanda et comi prosequaris et commendes. Hoc enim munus, quo annuos sumptus in alimenta ingenuorum pollicebatur, quia *non* erat *populare*, h. e. non ita gratum populo, ut munera gladiatoria aut ludi oculorum auriumque voluptatibus servientes, *egebat commendatione et incitatione quadam orationis*, ut recte acciperetur et placeret. *E.* — Placuit eadem ratio I. A. Ernestio: vid. Gesneri ad eum epistola Plinianis praefixa. Altera illa interpretatio, inepta magis quam arguta, a gravitate orationis mirum quantum abhorret. *S.* — *Quod parentibus datur*. Plinius alimenta promisit pueris ingenuis: hoc munus proprie ad eorum parentes pertinet, qui alendorum liberorum suorum onere levarentur: hoc *orbis* etiam, qui numquam suscepissent liberos, vel amisissent susceptos, probari cupit, ad quos fructus illius liberalitatis non pertineret. Talia adnotare superfluum videri poterat, nisi unus itemque alter eorum, qui hae provincia ante nos functi sunt, loco per se claro tenebras sedulo offudisset; id quod semel monitum ad plures observationes nostras aequus lector transferet, et si qua in facili nimis re explicanda operam nos abuti videat, hanc esse caussam suspicetur, quod aliquis male, nostro quidem indicio, eumdem locum interpretatus sit. *G.* — Rom. *quod parentibus dabatur*, recte. *H* — Sic et Cortius; laudo. *S.* — *et exspectarent et mererentur*. Haec optimorum quorumque librorum lectio, sed aliter, quam adhuc factum, interpretanda. Beneficium Plinii primo non ad *orbos* liberis pertinet, sed ad solos *parentes* ingenuorum, quibus alimenta destinavit. Porro plures erant in hac altera etiam classe, quam ut ad omnes pervenire eodem tempore liberalitas illa, quantumvis magna, posset. Enitendum igitur sibi fuisse ait Secundus noster, ut plures illi, qui non statim frui possent beneficio suo, *paucorum honorem et exspectarent patienter*, dum ad ipsos quoque volventibus annis perveniret, et interim dignos se illo praestarent, eumque *mererentur*. Haec puto plana, neque monenda adeo, nisi *de orbis*, qui liberos sibi nascituros sperarent, ac de his, qui beneficio principis ius liberorum consequerentur, hic commentari alicui visum esset. *G.* — Rom. *ceteri patienter et exspectarent*, *et mirarentur*, quod non damno. *H.* —

mus, ut, quod parentibus datur, et orbis probaretur; honoremque paucorum ceteri patienter et exspectarent, et mererentur. Sed ut tunc communibus ma- 13
gis commodis quam privatae iactantiae studebamus, quum intentionem affectumque muneris nostri vellemus intelligi; ita nunc in ratione edendi veremur, ne forte non aliorum utilitatibus, sed propriae laudi servisse videamur. Praeterea meminimus, quanto ma- 14
iore animo honestatis fructus in conscientia, quam in fama, reponatur. Sequi enim gloria, non appeti, debet; nec, si casu aliquo non sequatur, idcirco quod

Quod olim legebatur, *ceteri patienter et exspectarent, et mirarentur*, tantum abest ut absonum putem, ut nostrae lectioni paene praeferam. *Imitarentur* a Catanaeo enotatum; pro quo in aliis corrupte *incitarentur*, glossema est ineptum grammatici, qui *mirarentur* explicare vellet. Servius ad Virgil. Aen. VIII, 517: « *Miretur*. Imitetur. Lucanus IX, 807, *Miratoremque Catonis*, id est, imitatorem: optima enim ingenia necesse est ut ea, quae mirantur, imitentur. » *S.*

13. *Intentionem affectumque muneris nostri*. Rom. *intentionem effectumque muneris nostri*. H. — Est haee omnium codd. lectio, cui male, opinor, Iacobi Bononiensis coniecturam praetulerunt. Plinius enim, ut privatae suspicionem iactantiae effugeret, largitionis suae et consilium et effectum Comensibus explicare debebat. *Intentio* de consilio dictum rarum puto: an iure Noltenius Lex. Antib. col. 585 sq. et Schwarzius ad Plin. Panegyr. p. 353, suspectae latinitatis exemplis annumerent, dubito. Terentius Andr. IV, 3, 18: *Repudio, quod consilium primum intenderam*. Sallustius Iugurth. c. 107: *Deinde paucis diebus, quo ire intenderant, perventum*. S.

14. *Quanto maiore.... fama*. Rom. *quanto maiore animo honestatis in conscientia fructus, quam in fama*. H. — *Gloriam non meruit*. Notabilis locus, de quo iam observavit Casaubonus, *mereri* hic non ad dignitatem et mercedem referri, sed simpliciter esse consequi, τυγχάνειν. Confirmat hanc notionem Cortius: sed mavult tamen codicis Medicei fide negationem omittere, quo facto vis consueta verbi *meruit* retinetur. *G.*—Rom. *quod gloriam meruit*. H. — Delenda negatio huius aliorumque librorum auctoritate. Optime Heusingerus in Observ. Antibarb. pag. 414 sq.: « *Merere*, pro consequi, Plinio tribuunt invito, lib. I, ep. 8, 14, ubi ediderunt: *Sequi enim gloria, non appeti, debet; nec, si casu aliquo non sequatur, idcirco, quod gloriam non meruit, minus pulchrum est*. Legendum enim est, *quod gloriam meruit*, idque in optimis exemplaribus exstat. Plinii aetate illa significatio nondum ita erat pervulgata: etsi eam sibi in Plauto quoque, Terentio et Cicerone reperisse visus est Gronovius Observat. in scriptor. eccles. cap. VII, p. 76. » *S.*

15 gloriam non meruit, minus pulchrum est. Ii vero, qui benefacta sua verbis adornant, non ideo praedicare, quia fecerint, sed ut praedicarent, fecisse creduntur. Sic, quod magnificum referente alio fuisset, ipso qui gesserat recensente, vanescit. Homines enim quum rem destruere non possunt, iactationem eius incessunt. Ita si silenda feceris, factum ipsum; si laudanda,
16 quod non sileas ipse, culpatur. Me vero peculiaris quaedam impedit ratio. Etenim hunc ipsum sermonem non apud populum, sed apud decuriones habui; nec
17 in propatulo, sed in curia. Vereor ergo, ut sit satis congruens, quum in dicendo assentationem vulgi acclamationemque defugerim, nunc eadem illa editione sectari: quumque plebem ipsam, cui consulebatur, limine curiae parietibus discreverim, ne quam in speciem ambitionis inciderem; nunc eos etiam, ad quos ex munere nostro nihil pertinet praeter exem-
18 plum, velut obvia ostentatione conquirere. Habes cunctationis meae caussas: obsequar tamen consilio tuo, cuius mihi auctoritas pro ratione sufficit. Vale.

15. *Ipso qui gesserat recensente*, Rom. *ipso qui gesserit, recensente.* Deinde: *si laudanda non sileas*, *ipse culparis*, quod unice verum est, dummodo *quod non sileas* retinueris, et prius *ipsum* deleveris. *H.* — Amplector crisin Heusingeri, quam et alii libri ex parte tuentur. *S.*

16. *Decuriones*, municipiorum senatores dicebantur: inter eos auctoritate eminebant duumviri. *L.*

17. *Obvia ostentatione.* Quae ultro occurrit omnibus, iisque se iactat atque ingerit, quod ambitionis est. Adeo nihili non videtur vox e bonis libris prolata, ut potius alterum *assentatione* a mala manu esse appareat. Cui enim *assentaretur* editione, de qua hic sermo est? Sed *ostentator* conquirere et cogere studet homines, qui se admirentur, sibi plaudant. *G.* — Rom. *velut obvia assentatione*: male. *H.*

18. *Pro ratione sufficit.* Rom. *pro ratione sufficiet.* H. — Sic et Cortius. Probo. *S.*

IX.

Hortatur ad secessum, propter studia, et innocentiam ruris, urbanae vitae nugis praeferendum.

C. PLINIVS MINVTIO FVNDANO SVO S.

Mirum est, quam singulis diebus in urbe ratio aut
constet aut constare videatur, pluribus cunctisque
non constet; nam, si quem interroges, *Hodie quid* 2
egisti? respondeat, *Officio togae virilis interfui; spon-*

IX. 1. *Ratio.... constet.* Finge tempus esse primo in tabulis accepti; deinde negotia diei uniuscuiusque, in quantum suam sibi temporis particulam unumquodque poscit, in expensis induci: si igitur illa acceptorum et expensorum aera aequales summas efficient, *constare* dicetur *ratio*. Atque hoc ita fit, si singula utriusque capitis aera inter se conferantur. Verum si *menses* et *annos* et *vitam* cum quantumvis magno numero negotiorum eiusmodi compares, *ratio non* amplius *constat*, sed expensa videtur nimia. *G.* — Simplicior tamen mihi videtur, et huic loco aptior Gierigii sententia, *rationem constare*, quando quis finito die reperiat, omnia negotia fuisse necessaria et probanda. Nempe diebus singulis negotia urbana, ut necessaria, probamus; sed si quotidie eadem fecisse reputamus, tum inania et *frigida* illa nobis videntur, h. e. ea, quibus nihil proficitur, quum nec animum iuvent, nec ingenium acuant, neque honestate et liberalitate sua delectent. *E.* — Meo quidem sensu Gesneri ratio praestat. *S.* — *Cunctisque.* Et maioribus auctoritatibus nixa est haec lectio, et sententiam parit meliorem. *Cuncti* est universis simul sumptis. Eodem sensu legitur *cunctaque* in Mediceo libro, intell. *ratio*; quod probat Cortius. *Iunctisque*, vulgatum, non ita commodum est. *G.* — Haec puto rectius se habere, quam rationes eorum, qui *iunctisque* defendunt vel ediderunt. Nempe in *pluribus*, si a *singulis* distinguuntur, iam inest notio *iunctorum*, nam hac coniunctione fit, ut singuli dies plures fiant. *Cuncti* autem ab utroque illo genere differunt, suntque universi. Hos *cunctos* etiam Plinius expressit his verbis: *si quotidie fecisse te reputes*: nam quod quotidie fit, id nec singulis, nec pluribus, sed *cunctis* diebus fieri solet. *E.* — Rom. *pluribus cunctaque non constet*, ut solus praeterea Mediceus. *H.* — Paene assentior Cortio hanc lectionem vulgata longe doctiorem et prorsus Plinianam dicenti. Sic omnis de hoc loco fluctuatio facile sedatur. Quid I. A. Ernestio visum fuerit, vide in Gesn. ad eum epistola. Ceterum de confusione vocum *cunctus* et *iunctus* vid. Drakenb. ad Livium III, 66, 5. *S.*

2. *Officio togae virilis.* Quam solenne fuerit, illum diem, quo, posita praetexta, virilem togam seu puram sumerent, officio et celebritate ami-

salia, aut nuptias frequentavi; ille me ad signandum
testamentum, ille in advocationem, ille in consilium
3 *rogavit.* Haec quo die feceris, necessaria; eadem, si
quotidie fecisse te reputes, inania videntur, multo
magis quum secesseris. Tunc enim subit recordatio,
4 *Quot dies quam frigidis rebus absumsi?* Quod evenit
mihi, postquam in Laurentino meo aut lego aliquid,
aut scribo, aut etiam corpori vaco, cuius fulturis
5 animus sustinetur. Nihil audio, quod audisse, nihil
dico, quod dixisse poeniteat: nemo apud me quem-
quam sinistris sermonibus carpit; neminem ipse re-
prehendo, nisi unum me, quum parum commode
scribo; nulla spe, nullo timore sollicitor, nullis
6 rumoribus inquietor. Mecum tantum, et cum libellis
loquor. Rectam sinceramque vitam! dulce otium,
honestumque, ac paene omni negotio pulchrius! O
mare, o littus, verum secretumque μουσεῖον! quam
7 multa invenitis, quam multa dictatis! Proinde tu
quoque strepitum istum inanemque discursum, et
multum ineptos labores, ut primum fuerit occasio,
8 relinque; teque studiis, vel otio trade. Satius est enim,

eorum obire, notum v. g. ex Sueton. Claud. II: *Togae virilis die, circa mediam noctem, sine solenni officio lectica in Capitolium latus est.* Idem auctor de Caligula ut peculiare notat c. X: *Uno atque eodem die togam sumpsit, barbamque posuit: sine ullo honore, qualis contigerat tirocinio fratrum eius.* Verum Augustus ob id ipsum officium Consulatum bis sumsit, « ut Caium et Lucium filios, amplissimo praeditus magistratu, suo quemque tirocinio deduceret in forum. » Sueton. Aug. c. XXVI. *G.*

3. *Frigidis rebus*, inanibus. *Frigida* et *inania* iungit Plinius IV, 17, 4. Sic et Graeci. Herodotus p. 715, de Mardonio: ὁ δὲ, περιχαρὴς γενόμενος, καὶ ἐπαρθεὶς ψυχρῇ νίκῃ, ἐπῆκε κ. τ. λ. ubi interpres perite: *et frigida victoria elatus.* S.

5. *Sinistris sermonibus carpit.* Sic et Rom. *H.* — *Unum tamen* Arntz. ad Paneg. XCIII, 3, et ait vitiose esse in editis *tum.* G. — Non Arntzenius, sed Livineius. *S.*

6. *Rectam sinceramque vitam.* Rom. *O rectam sinceramque vitam.* Proxime inde: *verum secretumque μουσῶν.* H.

ut Attilius noster eruditissime simul et facetissime dixit, otiosum esse, quam nihil agere. Vale.

8. *Attilius.* Praestat *Atilius.* Vide infra ad II, 14, 2. *S.* — *Eruditissime.* Addidit, opinor, Plinius, quod vox illa Attilii faceta otium *literatum* ac *studia* commendaret. Vertas igitur *ganz in gelehrten Sinne.* *Facetius* et *eruditius* similiter iunxit Columella, 1, 1, 14, pag. 429 ed. Gesn. *S.* — *Otiosum esse.* Quieti animi et bonis literis vacare, nullis negotiis molestis impeditum, potius est, quam *nihil agere*, h. e. frustra et nequidquam occupari, movere, sed nihil promovere, etc. Iam laudarunt hic viri docti Scipionis vocem ex Cic. off. III, 1, *Se nunquam minus otiosum esse, quam quum otiosus sit.* G.

X.

Euphratem philosophum laudat, quem ut audiat Atrius, hortatur, doletque non crebrius se per occupationes illum audire posse. Exsultat in his laudibus animus Plinii, et verba promanant e pectore pleno, ita ut videas summa hominis admiratione captum fuisse. L.

C. PLINIVS ATRIO CLEMENTI SVO S.

Si quando urbs nostra liberalibus studiis floruit, nunc maxime floret: multa claraque exempla sunt: suffecerit unum, Euphrates philosophus. Hunc ego in 2 Syria, quum adolescentulus militarem, penitus et

X. 1. *Suffecerit unum.* Rom. *Sufficerit nobis unum*, unde *sufficeret* factum, quod Cortius praetulit, quum utrumque ex *suffecerit* corruptum sit. *H.* — Euphrates, philosophus stoicus, genere Aegyptius: adhaesit Vespasiano in Aegyptum venienti; Romae studiosus, aulae se insinuavit, atque hausto veneno sponte decessit sub Adriano. *L.*

2. *Adolescentulus.* Viginti circiter annorum, tribunus erat tertiae legionis gallicae, quae a Vespasiano in Syriam missa erat. *L.* — *Obvius et expositus.* De eo, qui suam mentem, suos sensus omnibus aperit, et offert, nihil dissimulat. Sic *candidissimum et maxime expositum* iunxit Quintil. II, 5, 19; ubi plura huius loquendi formae hac aetate inprimis frequentis exempla dedit Spalding. *E.* — Immo est h. l. is, qui studiosos sui comiter, *plenus humanitate* excipit. Gierigius apte laudat Senecam Epist. 108, T.

domi inspexi, amarique ab eo laboravi, etsi non erat
laborandum. Est enim obvius et expositus, plenusque
3 humanitate, quam praecipit. Atque utinam sic ipse,
quam spem tunc ille de me concepit, impleverim, ut
ille multum virtutibus suis addidit! Aut ego nunc
illas magis miror, quia magis intelligo: quamquam ne
4 nunc quidem satis intelligo. Vt enim de pictore,
sculptore, fictore, nisi artifex, indicare; ita, nisi
5 sapiens, non potest perspicere sapientem. Quantum
mihi tamen cernere datur, multa in Euphrate sic
eminent et elucent, ut mediocriter quoque doctos
advertant et afficiant. Disputat subtiliter, graviter, ornate: frequenter etiam Platonicam illam sublimitatem et latitudinem effingit. Sermo est copiosus et varius:

II, p. 530, edit. Amstel.: *Attalum..... non tantum paratum discentibus, sed obvium.* S.

3. *Atque utinam—impleverim.* Rom. *Atque utinam sic spem ipse, quam tunc et de me concepit, impleverim.* H. — *Virtutibus suis addidit.* Nempe *virtutibus suis addere* dicuntur ii, qui in dies magis proficiunt virtutibus, et quas nondum habebant, eas comparare sibi adnituntur. *E.*

— *Aut ego.* Sic legendum, non *At ego.* Dixerat, *Ille multum virtutibus suis addidit.* Hoc nunc retractat ex aliqua parte, et fieri ait posse, ut olim talis fuerit Euphrates, sed tum non ita bene sit notus. *G.* — Rom. *Aut ego nunc illas magis miror, quia intelligo, quamquam ne nunc quidem satis. Vt enim.* Merito postremum verbum *intelligo* omissum est, quod vulgati habent, in quibus vero antea rectius est, *quia nunc magis intelligo,* iterato adverbio. *H.*

4. *Vt enim — fictore.* Rom. *Vt enim de pictore, scalptore, fictore.* H.

5. *Quantum—eminent.* Rom. *Quantum tamen datur mihi in Euphrate cernere, multa sic eminent.* H. — *Eminent et elucent.* Vt in pictura, quae multo lumine instructa sunt et umbrae adiuncta. Cf. Lib. III, 13, 4, ubi *elata* et *excelsa* in oratione comparantur iis, quae in pictura lumen et umbra commendat. *E.*

— *Latitudinem.* Catanaei observatio est non inelegans, *latitudinem* tribui *Platoni* cum respectu ad etymon nominis illius; πλάτος enim *latitudo* est. *Lata* porro oratio pressae adstrictaeque opponitur. Vide mox I, 20, 19. *G.* — Ibi *lata*, *magnifica*, *excelsa* oratio iunctim dicitur. Suidas etiam in Θεόφραστος, διὰ πλάτος ἐν λόγοις, Platonem appellatum notat. Alii tamen Platonem a lato pectore aut fronte nomen accepisse dixerunt. Diog. Laërt. Plat. cap. 5: ὅτι πλατὺς ἦν τὸ μέτωπον, ὥς φησι Νεάνθης. Seneca Epist. 58: »Erat quidem corpus validum et forte sortitus, et illi nomen latitudo pectoris fecerat.« *E.* —

dulcis inprimis, et qui repugnantes quoque ducat et
impellat. Ad hoc, proceritas corporis, decora facies, 6
demissus capillus, ingens et cana barba: quae licet
fortuita et inania putentur, illi tamen plurimum ve-
nerationis acquirunt. Nullus horror in cultu, nulla 7
tristitia, multum severitatis: reverearis occursum,
non reformides. Vitae sanctitas summa, comitas par.
Insectatur vitia, non homines: nec castigat errantes,
sed emendat. Sequaris monentem attentus et pendens:
et persuadere tibi, etiam quum persuaserit, cupias.
Iam vero liberi tres, duo mares, quos diligentissime 8
instituit. Socer Pompeius Iulianus, quum cetera vita,

Diog. Laërt. III, 4, p. 166, ed. Amstel. ἔνιοι δὲ, διὰ τὴν πλατύτητα τῆς ἑρμηνείας οὕτως ὀνομασθῆναι. Timoni Phliasio dicitur (Analect. Brunck. T. II, pag. 70, XIV), πλατύτατος, ἀλλ' ἀγορητὴς ἡδυεπής κ. τ. λ. qui et Ακαδημαϊκῶν πλατυρημοσύνην notat. (Ib. p. 71, XVI). *S.*

6. *Ad hoc proceritas.* Rom. *ad haec proceritas*, optime. *H.* — Sic et Cortius, quem Gesnerus et Gierigius sequi debebant; *hoc* Excerpta Brummer. habent. Ceterum perpetua confusio vocum *ad hoc*, *ad haec*, *ad huc*. Vid. Cort. ad Sallust. Catil. XIV, 3; XLIV, 6; ad Plin. Ep. I, 22, 4; Drakenb. ad Liv. XXI, 52, 10. *S.* — *Demissus capillus.* Graecorum καθειμένη κόμη. Variata ad hellenismi rationem structura, Lucian. T. III, p. 492, de Homero: τὸν καθειμένον τὰς κόμας. *S.* — *Ingens et cana barba.* Apollonius Tyan. epist. 3, p. 386, ed. Olear. Euphratae fuisse ait πώγωνα λευκὸν καὶ μέγαν, acerbissime addens: πλέον δὲ οὐδέν. *S.*

7. *Nullus horror in cultu.* Rom. *Nullus horror in vultu*, probe: quod huic opponitur *severitas*, quae in *vultu* utique est potius, quam in *cultu*. H. — Accedo. Sic et alibi codices fluctuant, velut in Claudian. de IV Cons. Honor. v. 591. Vid. Burmann. ad Anthol. Lat. T. I, p. 631. *S.*

— *Nec castigat errantes.* Non exprobrat errorem verbis asperis, sed orationibus revincit, et per hoc ipsum emendat et eximit. *G.* — *Pendens:* sc. ab ore dicentis, nota dicendi formula, de iis, qui cupide dicta alterius arripiunt, nec verbulum perire patiuntur. Sequens sententia acumen habet ex quadam repugnantia: *et persuadere.... cupias*, h. e. non possis exsatiari eius oratione et praeceptis; etiam quum sentias eum tibi aliquid persuasisse, tamen optes, ut eadem repetat. *E.* — Similiter Graeci. Chariton. p. 59, edit. Amstel. ἀναρτήσας ἑαυτὸν τῆς ἀκροάσεως, ad q. l. vide Dorvill. p. 342 sq. *S.* — *Et persuadere ...cupias.* Rom. *et persuaderi tibi, etiam quum persuaserit, cupias*, plane ut Medic. *H.* — Praestat vulgata, quam mutarunt, quibus pronominis ellipsis durior visa esset. Sed exempla eius ubivis obvia; cf. Cort. ad Sall. Cat. XXXI, 7. *S.*

tum vel hoc uno magnus et clarus, quod, ipse provinciae princeps, inter altissimas conditiones, generum, non honoribus principem, sed sapientia, elegit.
9 Quamquam quid ego plura de viro, quo mihi frui non licet? An ut magis angar, quod non licet? Nam distringor officio, ut maximo, sic molestissimo. Sedeo pro tribunali, subnoto libellos, conficio tabulas:
10 scribo plurimas, sed illiteratissimas literas. Soleo nonnunquam (nam id ipsum quando contingit!) de his occupationibus apud Euphratem queri. Ille me consolatur; adfirmat etiam esse hanc philosophiae, et quidem pulcherrimam partem, agere negotium publicum, cognoscere, iudicare, promere et exercere
11 iustitiam; quaeque ipsi doceant, in usu habere. Mihi

8. *Provinciae — conditiones.* Rom. *provinciae princeps hunc inter altissimas conditiones.* Iterum et hic cum Medic. consentit. *H.* — *Hunc*, etsi Cortio probatum, nolim in ordinem recipere. Vix credas, quot locis manus librariorum inepte sedulae talia pronomina, ad sensus scilicet integritatem necessaria, intulerint. *S.* — *Inter altissimas conditiones.* Imitaturne Nepotem Cornelium Att. XII, de Agrippa: « Quum propter suam gratiam et Caesaris potentiam nullius conditionis non haberet potestatem, potissimum eius delegit affinitatem, etc. » *G.* — Sensus est, quum posset generum sibi eligere, honoribus et divitiis praeditum, Euphratem elegit sola sapientia praestantem. *E.* — *Conditio* de matrimonio est latinitatis iureconsultorum. Hinc formula repudii *conditione tua non utor.* Vid. Drakenborch. ad Liv. III, 45, 11; Bosii ind. in Cornel. Nepot. v. *Conditio.* S.

9. *Officio, ut maximo.* Praefectura aerarii, quam gessit aetatis anno XXXVI et proximo ex Massoni rationibus, quem vide; praesertim vero nostrum V, 15, 5, et X, 20, 1; Pan. XCI, 1. *G.* — *Pro tribunali.* h. e. *in tribunali.* Sic *pro suggestu, pro rostris*, alia. Vid. Cort. ad Sallust. Iug. LXVII. Eodem modo Graeci πρὸ usurpant. Vid. Duker. ad Flor. IV, 2, 91. *S.*

10. *Quaeque ipsi doceant.* Non satis perspicuum est, quo hoc *ipsi* pertineat. Contextus quidem omnis, et proxima commemoratio philosophiae suadet, ut *philosophos* intelligamus, sed manet tamen abrupta et hians oratio. Si quid libri veteres adiuvarent, ego legerem *quaeque ipsa doceat*, sc. philosophia, *in usu habere*, h. e. praecepta philosophiae usu et factis exsequi. *E.* — Locus sanissimus, in quo quid hiet, non intelligo. Novandi libidinem coërcere debebat Cortii annotatio, cui, si necesse esset, plurima ex utraque lingua adiici possent. Uno defungar Livii loco, XLII, 47, 7:

tamen hoc unum non persuadet, satius esse ista facere, quam cum illo dies totos audiendo discendoque consumere. Quo magis te, cui vacat, hortor, quum in urbem proxime veneris (venias autem ob hoc maturius), illi te expoliendum limandumque permittas.
Neque enim ego, ut multi, invideo aliis bono, quo 12
ipse careo; sed contra sensum quemdam voluptatemque percipio, si ea, quae mihi denegantur, amicis video superesse. Vale.

» Haec Romana esse, non versutiarum Punicarum, neque calliditatis Graecae; apud quos fallere hostem, quam vi superare, gloriosius fuerit.» Vid. Porson. ad Eurip. Hecub. v. 22. Wakef. ad Lucret. I, 283, 353. *S.*

11. *Hoc unum non persuadet.* Suavissime repetit, quae de vi persuadendi et dulcedine viri dixerat §. 7. *G.* — *Illi te expoliendum limandumque.* Rom. *illi te extollendum limandumque*, ut Medic. Lege *excolendum*, quod Latinum et Plinianum est. Lib. IV, ep. 6, 2: » Nec agrum, quem non habeo, sed ipsum me studiis excolo.» Cic. Brut. c. 25: » Caiusque Tuditanus cum omni vita atque victu excultus atque expolitus, tum eius elegans est habitum etiam orationis genus.» Metaphora ducta est ab agris, qui *excoli* dicuntur, quando, quae fertilitati officiunt, exstirpantur. Vid. lexic. rustic. Gesnerianum.

12. *Invideo aliis bono.* Ita perpetuo construi hoc verbum in bonis quidem codicibus a Plinio, ostendit ad h. l. Cortius: et iam fecerat ad Quint. IX, 3, p. 799, Burmannus. Vid. Ind. *G.* — Rom. *Neque enim ego, ut multi, invideo aliis bono*, cum Med. et melioribus. Sic Romanus liber etiam lib. II, ep. 20, 8, *invidetis bona morte*, et lib. III, ep. 8, 2, *titulis invidere*; lib. VII, epistol. 28, 2, *qui invident mihi felicissimo errorem* (ita expressum, pro *errore*); lib. IX, ep. 13, 5: *Vt vobis societatis ius invideam*, pro *societate eius*. H. — *Sensum.... voluptatemque*; ἓν διὰ δυοῖν dicit, pro *sensum voluptatis*. G. — Nempe Gesnerus putabat, hanc interpretandae formulae rationem, si qua alia, optimam esse. Equidem miror, Plinium, si ita scripsit, ita scripsisse. *E.* — Me quoque offendit *sensum quemdam voluptatemque*, nec Gierigii ratio satisfacit. An post *quemdam* excidit *iucundum*? S.

XI.

De infrequentia epistolarum expostulat.

C. PLINIVS FABIO IVSTO SVO S.

Olim nullas mihi epistolas mittis. *Nihil est*, inquis, *quod scribam.* At hoc ipsum scribe, nihil esse, quod scribas: vel solum illud, unde incipere priores solebant, *si vales, bene est; ego valeo.* Hoc mihi suf-
2 ficit; est enim maximum. Ludere me putas? Serio peto. Fac sciam, quid agas: quod sine sollicitudine summa nescire non possum. Vale.

XI. 1. *Olim nullas mihi.* Rom. *Olim mihi nullas.* H. — Sic et Cortius. Praefero nostrum ordinem, ut qui auribus magis blandiatur. *S.*

— *At hoc ipsum scribe.* Similis est epistola Ciceronis filii ad Tironem XVI, 26: *Etiamsi, quod scribas, non habebis, scribito tamen*, etc. *G.* — *Priores.* Laudavit hic Buchnerus Senec. ep. XV pr. » Mos antiquis fuit usque ad meam servatus aetatem, primis epistolae verbis adiicere: si vales, bene est. » *G.* — Rom. *unde priores incipere solebant.* H.

XII.

Deflet Corellii voluntariam mortem, qua rectorem vitae suae, et optimum amicum amiserit. Videtur haec epistola studium purgandi Corellium prodere, non minus quam sermonem animi vere dolentis exprimere. **L.**

C. PLINIVS CALESTRIO TIRONI SVO S.

Iacturam gravissimam feci, si iactura dicenda est tanti viri amissio. Decessit Corellius Rufus, et quidem

XII. 1. *Si iactura dicenda est.* Dubium, cur parum probet *iacturae* appellationem; nimisne lene putet, in amissione rei inaestimabilis; an ideo

sponte, quod dolorem meum exulcerat: est enim
luctuosissimum genus mortis, quae non ex natura,
nec fatalis videtur: nam utcumque in illis, qui morbo 2
finiuntur, magnum ex ipsa necessitate solatium est;
in iis vero, quos arcessita mors aufert, hic insanabilis
dolor est, quod creduntur potuisse diu vivere. Co- 3

parum aptum, quod mortuorum memoria, exemplum, beneficia, adhuc ad nos pertinent? An iactura damnum, quod facimus ad evitandum maius? *G.* — Ernestius, patruus meus, olim laudaverat Epist. II, 1, 10, ut evinceret, Plinium *iacturam* ideo noluisse, quod virorum magnorum memoria nunquam intercidat. Gesnerus acute respondebat, se dubitare, utrum consolandi argumentum initio ponere voluerit, et tamen in luctu desinere. Novissimus editor, Gierigius V. C. illa omnia repetiit, nihil addens de suo nisi haec: »aut igitur, inquit, nodum in scirpo quaesivit, aut ego mentem eius non assequor.« Erit igitur Plinius in hoc loco aut obscurus, aut ineptus. Neutrum ego credo: acutum et venustum ubique deprehendi. Quid ergo? nempe necesse est, tempore Plinii vocabulo *iacturae* adhaesisse notionem non satis dignam et honestam; quare quum Plinio nunc excidisset ea vox in re gravi et magna, ipse se castigat propterea et corrigit, magis autem, ut venustum veluti flexum, et laudis opportunitatem oratio recipiat, quam ut rationis grammaticae admonere lectorem velit. Fronto Grammaticus dicit, *iacturam* esse, quod iacitur ex onere navis. Iam locus est Pseudo-Sallust. ad Caes. Or. II, cap. 55. »L. Postumius, et M. Favonius, mihi videntur quasi magnae navis supervacua esse: ubi salvi pervenere, usui sunt: si quid adversi coortum est, *de illis potissimum iactura fit, quia pretii minimi sunt.* E. — Probabilis disputatio. Nec tamen puto, illam vocis *iactura* vim aevi Pliniani propriam, sed omnino latinitatis fuisse. Sulpicius ad Ciceronem (Epist. IV, 5, p. 89 edit. Ernest.): »Modo uno tempore tot viri clarissimi interierunt: ... in unius mulierculae animula si iactura facta est, tanto opere commoveris?« Vides, ut *interitus virorum clarissimorum* opponatur *iacturae mulierculae*. Quamquam non nego, καταχρηστικῶς etiam de gravi damno dici potuisse. *S.* — *Corellius Rufus.* Rom. *Corelius Rufus*, ut postea constanter. *H.* — *Ex natura.* Non assentior Gierigio *venit* excidisse putanti. *S.* — *Fatalis. Fatalis* mors hic non simpliciter, ut alias, naturalis est; ab hac enim distinguit: sed ea, quam effugere, qui moritur, non potuisse videtur, licet voluerit, ut sunt ruinae, caedes ab insidiatoribus, naufragium, etc. Scimus alioquin *fatum* ad naturalem praesertim mortem referri: nec vehementer intercesserim, si quis synonyma plane hic etiam esse velit mortem, quae *ex natura* est, et *fatalem*. Certe ita sumit Vell. II, 4, 6. *G.*

2. *Qui morbo finiuntur. Fati* novam mentionem non facit: sive quod satius habuit, unum genus referre, cui plane simile sit alterum, sive *fato* et *morbo finiri* pro iisdem habuit. *G.*

rellium quidem summa ratio, quae sapientibus pro necessitate est, ad hoc consilium compulit, quamquam plurimas vivendi caussas habentem, optimam conscientiam, optimam famam, maximam auctoritatem; praeterea filiam, uxorem, nepotem, sorores,
4 interque tot pignora, veros amicos. Sed tam longa, tam iniqua valetudine conflictabatur, ut haec tanta pretia vivendi mortis rationibus vincerentur. Tertio et tricesimo anno (ut ipsum praedicantem audiebam) pedum dolore correptus est. Patrius hic illi: nam plerumque morbi quoque per successiones quasdam,
5 ut alia, traduntur. Hunc abstinentia, sanctitate, quoad viridis aetas, vicit et fregit; novissime cum senectute
6 ingravescentem viribus animi sustinebat. Quum quidem incredibiles cruciatus et indignissima tormenta pateretur (iam enim dolor non pedibus solis, ut

3. *Optimam conscientiam.* In Rom. omissa sunt. *H.* — Negligentia librarii (nisi ipsius typothetae culpa est), cuius oculi a priore *optimam* ad posterius aberrarent. Fons hic mendorum uberrimus. *S.* — *Pignora. Pignera* Cort. casce. Tetigit Laurenbergius Antiquar. p. 206. Cf. Nolten. Lexic. Antibarb. col. 137. Ridicule Beda de Orthographia col. 2341, ed. Putsch.: *Pignera rerum*: *Pignora filiorum et affectionum.* Vid. Cort. Dissertat. de usu orthographiae latinae cap. III, §. 8, p. 82 ed. Harles. *S.*

4. *Pretia vivendi.* Res illae, propter quas operae pretium sit vivere, ut conscientia, fama, auctoritas, et quas alias vivendi caussas paulo antea commemoraverat. *E.* — *Ut ipsum praedicantem audiebam.* Rom. *ut ipsum audiebam*, medio verbo *praedicantem* excluso. *H.* — Excludunt et alii libri. Male. *S.* — *Patrius hic illi.* Videtur tacitae suspicioni occurrere, quum podagra et similes morbi intemperantiae saepe circa Venerem et Bacchum quasi satellites sint. Ne quid igitur de Corellio cogitemus eiusmodi, patrium morbum esse narrat. *G.*

5. *Sanctitate.* Castitate. Sic Graecis dicitur ἁγνός, ἁγνὸς γάμων, ἁγνολεχής (Ruhnken. ad Timaeum, p. 133. a.). Aeschylus dramatis satyrici licentia apud Lucian. T. II, p. 457: *μηρῶν τε τῶν σῶν εὐσεβὴς ὁμιλία.* coll. Porsono ad Euripid. Med. v. 750. *S.* — *Quoad viridis aetas.* Nota Horatii vox: *dum virent genua*, expressa illa ex Theocritea Idyl. XIV, 70· ἇς γόνυ χλωρόν. Vid. Valckenar. Epist. ad M. Roeverum, p. 21. Toup. Cur. Post. in Theocr. p. 26, Mitsch. ad Horat. T. II, p. 587. *S.* — Adde μέλεα χλωρὰ Theoc. XXVII, 66.

6. *Non pedibus solis, ut prius.* Rom. *non pedibus solum, ut prius.* H. —

prius, insidebat, sed omnia membra pervagabatur),
veni ad eum Domitiani temporibus, in suburbano
iacentem. Servi e cubiculo recesserunt: habebat enim 7
hoc moris, quoties intrasset fidelior amicus. Quin
etiam uxor, quamquam omnis secreti capacissima,
digrediebatur. Circumtulit oculos, et, *Cur*, inquit, 8
me putas hos tantos dolores tamdiu sustinere? ut scilicet isti latroni, vel uno die, supersim. Dedisses huic animo par corpus; fecisset quod optabat. Adfuit tamen deus voto, cuius ille compos, ut iam securus liberque moriturus, multa illa vitae, sed minora, retinacula
abrupit. Increverat valetudo, quam temperantia mi- 9
tigare tentavit; perseverantem constantia fugit. Iam

Similis et frequentissima in Graecorum libris confusio vocum μόνος et μόνον. *S.*

7. *Habebat enim hoc moris. Habebant enim hoc moris* Rom. et Venet. CIƆCCCCLXXXV, non *habebat*, quod Aldus maluit, quem non sequor. De servis loquitur sponte digredientibus. *H.* — Sed malui *habebat*. *L.*

8. *Circumtulit oculos.* Vt videret nimirum, omnesne remoti arbitri essent, ne quis legere sermonem cum periculo dicentis audientisque posset. *G.* — *Isti latroni.* Hic quis sit, ne ignoraretur, supra dixerat Plinius, se ad Corellium Domitiani temporibus venisse. Callide vero, et venuste! *E.* — Vel hinc discas, quale fuerit contumeliosissimum atque acerbissimum adclamationum genus, quo senatus Domitianum mortuum laceravit, teste Suetonio Domitian. c. ult. *S.* — *Dedisses huic animo.* Iudicium Plinii de Corellio: pro *si dedisses.* Illustravit ellipsin hanc exemplis Cortius ad Sall. Iug. LXIV, 5. *G.* — *Fecisset quod optabat.* Interfecturum fuisse αὐτόχειρα Domitianum, haud obscure innuitur. Ceterum verba: *Dedisses.... optabat*, in editione Cortii verbis Corellii continuantur. Melius Gesnerus. *S.* — *Adfuit tamen deus voto.* Superfuit Corellius Domitiano, et usque ad Traiani tempora vixisse videtur. Cf. Ep. IV, 17, 8. — Quae sequuntur *vitae retinacula*, eadem sunt, quae supra *pretia vivendi* dixerat. *E.* — *Minora.* Talia videbantur Corellio, cui reipublicae salus omnibus suis carior esset, ut Plinius infra 11. Male Catanaeus, eumque sequens novissimus editor. *S.*

9. *Perseverantem constantia fugit.* Corellius morbum, qui mitigari se non passus esset, morbum inquam et vitam adeo, constantia sua, id est constanti et immutabili moriendi destinatione, abstinentiaque cibi effugit. Videtur acumen quaesiisse Secundus, quum *constantiae fugam* tribuit. *G.* — Dubito, an de hoc acumine nunc cogitaverit Plinius. Non tam constantiae fugam tribuit, quam sibi ipsi. Ipse enim *perseverantem* morbum *constantia* sua *fugit*, seu effugit. Talia Plinio, vividas rerum imagines facile

dies alter, tertius, quartus: abstinebat cibo. Misit ad
me uxor eius Hispulla communem amicum C. Geminium cum tristissimo nuntio, *destinasse Corellium
mori, nec aut suis, aut filiae precibus flecti; solum*
10 *superesse me, a quo revocari posset ad vitam.* Cucurri:
perveneram in proximum, quum mihi ab eadem Hispulla Iulius Atticus nuntiat, nihil iam ne me quidem
impetraturum: tam obstinate magis ac magis induruisse. Dixerat sane medico admoventi cibum, Κέκρικα,
quae vox quantum admirationis in animo meo, tantum
desiderii reliquit. Cogito, quo amico, quo viro caream.
11 Implevit quidem annum septimum et sexagesimum,
quae aetas etiam robustissimis satis longa est: scio.
Evasit perpetuam valetudinem: scio. Decessit superstitibus suis, florente republica, quae illi omnibus
12 suis carior erat: et hoc scio. Ego tamen, tanquam et
iuvenis, et fortissimi, morte doleo: doleo autem (licet
me imbecillum putes) meo nomine. Amisi enim, amisi
vitae meae testem, rectorem, magistrum. In summa,

concipienti, vel non quaerenti, obvia sunt. *E.* — *Communem amicum C. Geminium.* Rom. *communem amicum C. Germanum.* Deinde: *aut filiae precibus inflecti.*

10. *Iulius Atticus* a facundia attica cognominatus, de vitibus colendis librum scripsit. *L.*—*Magis ac magis.* Male cod. *ac magis* omittit. Vid. Col. ad Ennii Fragm. p. 99, ed. Amstel. Sic Graeci μᾶλλον καὶ μᾶλλον, et copula neglecta, μᾶλλον μᾶλλον. *S.* — Κέκρικα. Vox iudicii, constantiae, consilii, quam proinde admiratur Plinius, et desiderio se illa accensum significat. Altera lectio Κέκμηκα, nihil habet non humile potius et erubescendum. *G.*

11. *Quae illi ... erat.* Rom. *quae illi omnibus carior erat*, omisso pronomine *suis*. H.

12. *Ego tamen ... doleo.* Rom. *Ego tamen tanquam et iuvenis firmissimi mortem doleo.* H.—*Et* ante *firmissimi* aut ipsius Heusingeri aut typothetae errore videtur excidisse. Placet *firmissimi*, quum mox sequatur *infirmus erat. S.* — *Meo nomine.* Quum ipsi Corellio nihil decesserit, sed finem potius ille cruciatus invenerit: doleo non ipsius nomine, quae alioqui vis amicitiae est, sed meo, quod mihi tantum bonum ereptum esse sentio. *G.* — *Amisi enim ..... testem.* Rom. *Amisi enim vitae meae testem*, non iterato verbo. *H.* — Longe melius, ad orationisque vim augendam efficacius iteratur. Sic mox: *sed ... sed ...*,

dicam quod recenti dolore contubernali meo Calvisio
dixi : *Vereor, ne negligentius vivam.* Proinde adhibe 13
solatia mihi : non haec, *senex erat, infirmus erat*
(haec enim novi) : sed nova aliqua, sed magna, quae
audierim nunquam, legerim nunquam : nam quae
audivi, quae legi, sponte succurrunt, sed tanto dolore
superantur. Vale.

...*nunquam* ... *nunquam, quae* ... *quae.* S. — *Ne negligentius vivam.* Erepto vitae meae teste, rectore, magistro, etc. *G.*

XIII.

Et ingeniorum suis temporibus proventum laudat, et auditorum negligentiam vituperat. Haec epistola autem multum habet simplicitatis, exprimitque sermonem vitae communis. **L.**

C. PLINIVS SOSIO SENECIONI SVO S.

Magnum proventum poëtarum annus hic attulit.
Toto mense Aprili nullus fere dies, quo non recitaret
aliquis. Iuvat me, quod vigent studia, proferunt se
ingenia hominum et ostentant : tametsi ad audiendum
pigre coitur. Plerique in stationibus sedent, tempusque 2
audiendi fabulis conterunt, ac subinde sibi nuntiari

XIII. 2. *In stationibus.* Locis publicis, in quibus convenire vel negotii vel otii caussa, vel universis, vel certi generis hominibus ius ac solenne esset. Sic *Salvidieno Orsito* apud Sueton. Nero. c. 37, *obiectum est, quod tabernas tres de domo sua circa forum civitatibus ad stationem locasset:* ad quem locum caeteros laudarunt Torrentius ac nuper Burmannus. Add. infra II, 9, 5. *G.* — *Audiendi.* Sic legendum puto. *Tempus audiendi*, h. e. quo audiendus erat recitator, *consumunt fabulis*, h. e. sermonibus variis, confabulationibus : qui *audiendis fabulis* legunt, non cogitant, utrosque hic intelligi, et qui loquantur, et qui audiant : deinde si *audiendis fabulis* legamus, non id intelligi, quod auctor hic vult, confabulationes et fa-

iubent, an iam recitator intraverit, an dixerit praefationem, an ex magna parte evolverit librum: tum demum, ac tunc quoque lente cunctanterque veniunt: nec tamen permanent, sed ante finem recedunt, alii
3 dissimulanter et furtim, alii simpliciter et libere. At hercule memoria parentum Claudium Caesarem ferunt, quum in palatio spatiaretur, audissetque clamorem, caussam requisisse; quumque dictum esset, recitare Nonianum, subitum recitanti inopinatumque venisse.
4 Nunc otiosissimus quisque multo ante rogatus, et identidem admonitus, aut non venit, aut si venit,
5 queritur se diem, quia non perdiderit, perdidisse. Sed tanto magis laudandi probandique sunt, quos a scri-

miliares sermones in circulo sedentium; sed audientiam uni alicui narranti vel agenti fabulas praestitam. *G.* — Potest sane contra dici, frequentes illos homines non omnes potuisse fabulas narrare, sed plerosque operam dedisse paucis quibusdam praeter caeteros garrulis, itaque a pleraque parte recte denominationem fieri. Ita Gierigius, qui *audiendis* edidit. *E.* — Bene Gesnerus, cui Gruterus praeluxerat. Tenendum est, quod iam illi praeclare monuerunt, *fabulas* hic esse omnino sermones ac confabulationes de rebus vitae communis, quales Suetonius Domitian. cap. XV, p. 933 ed Oud., *dici fabulas*, Plinius ipse VIII, 18, 11, *fabulas urbis* dicit. Vid. Interpretes ad Phaedri Fab. I, Prolog. v. 7, ad Petron. cap. III, p. 663 ed. Burm. Drakenborch. ad Liv. I, 11, 8. *S.* — Rom. *tempusque audiendis fabulis conterunt*, quod deterius esse, Gesnerus ostendit. Paulo post: *tunc demum ac tunc quoque. H.* Addatur idem infra ad III, 5, 15. *S.* — *Evolverit librum. Volumen* cogitandum est nimirum, quod incipit ab ea parte membranae, quae extima est; quae *evoluta* sunt igitur, ea lectione percursa intelligimus, involutis reliquis, quae legenda supersunt. *G.*

3. *At hercule memoria parentum* Rom. *Ad mehercule memoria parentum.* H. — *Nonianum.* Servilius Nonianus princeps civitatis, historicus, quem a se quoque auditum Quintilianus narrat, clari vir ingenii, sententiis creber, sed minus pressus, quam historiae auctoritas postulat. *L.* — Invexit pronomen manus interpolatrix. *S.*

4. *Quia non perdiderit.* Nempe in stationibus illis, in quibus qui commorabantur, vere diem perdere dici poterant. Caeterum docta est animadversio Gierigii, *perdidit* legendum esse putantis, quia verba sint non illius conquerentis, sed Plinii indicantis. Quamquam satis lepidus est Plinius, ut, quo ineptior querela fiat, suum iudicium illis hominibus tribuerit. Nempe illi querebantur, *se diem, quia non in stationibus fuerint, perdidisse.* Iam quum Plinius iudicaret, in stationibus morari, idem esse,

bendi recitandique studio haec auditorum vel desidia, vel superbia non retardat. Equidem prope nemini 6 defui. Erant sane amici: neque enim quisquam est fere, qui studia, ut non simul et nos amet. His ex caussis 7 longius, quam destinaveram, tempus in urbe consumpsi. Possum iam repetere secessum, et scribere aliquid, quod non recitem; ne videar, quorum recitationibus adfui, non auditor fuisse, sed creditor: nam ut in ceteris rebus, ita in audiendi officio perit gratia, si reposcatur. Vale.

quod diem perdere, sententiam illam lepide ita extulit, quasi illi ipsi dixerint, *se diem, quia non perdiderint, perdidisse.* Vtique talis lepor magis sentiri, quam verbis declarari potest. Hoc certe modo stare illud *perdiderit* potest. *E.* — Gierigii animadversio ut docta sit, huic certe loco non est accommodata. *Perdidit* si legas, consequens est, tales auditores Plinio visos esse cum fructu quodam suo recitanti adfuisse. Sed quem auditionis fructum percipere poterant, qui et sero venissent, et ante finem recederent? Immo vel sic diem perdiderunt, quamquam non eo modo, qui ipsorum ignaviae maxime blandiretur. *S.*

XIV.

Maurico suadet, ut fratris filiam despondeat Aciliano, quem ita commendat, ut nobis epistolae commendatitiae exemplum reliquerit. L.

C. PLINIVS IVNIO MAVRICO SVO S.

Petis, ut fratris tui filiae prospiciam maritum: quod merito mihi potissimum iniungis. Scis enim, quantopere summum illum virum suspexerim dilexerimque; quibus ille adolescentiam meam exhortationibus foverit, quibus etiam laudibus, ut laudandus viderer, effecerit. Nihil est, quod a te mandari mihi aut maius 2

aut gratius, nihil, quod honestius a me suscipi possit,
quam ut eligam iuvenem, ex quo nasci nepotes Aruleno
3 Rustico deceat. Qui quidem diu quaerendus fuisset, nisi
paratus et quasi provisus esset Minucius Acilianus:
qui me ut iuvenis iuvenem (est enim minor pauculis
annis) familiarissime diligit, reveretur ut senem: nam
ita a me formari et institui cupit, ut ego a vobis so-
4 lebam. Patria est ei Brixia ex illa nostra Italia, quae
multum adhuc verecundiae, frugalitatis, atque etiam
5 rusticitatis antiquae retinet ac servat. Pater Minucius
Macrinus, equestris ordinis princeps, quia nihil altius
voluit: adlectus a divo Vespasiano inter Praetorios,
honestam quietem huic nostrae, ambitioni dicam, an
6 dignitati? constantissime praetulit. Habet aviam ma-
ternam Serranam Proculam, e municipio Patavino.
Nosti loci mores. Serrana tamen Patavinis quoque se-
veritatis exemplum est. Contigit et avunculus ei P. Aci-
lius, gravitate, prudentia, fide prope singulari. In

XIV. 3. *Ita a me formari*. Cortius ex codd. meliore verborum ordine, *ita formari a me*.

4. *Brixia* hodie *Brescia*, olim caput Cenomanorum, inter Padum Alpesque incolentium. *L.*

— *Rusticitatis antiquae*. Nescio an unicus hic locus sit, ubi in laude ponitur *rusticitas*, pro simplicitate illa cum pudore coniuncta, quae nusquam illa quidem se ingerit; sed quae agenda sunt aut dicenda, sine fuco et fallacia, atque sine affectatione adeo, persequitur. Quin latius forte ea complectitur, quae ex Cicerone iam laudarunt viri docti, pro Rosc. Am. c. XXVII. « Vita rustica, quam tu agrestem vocas, parcimoniae, diligentiae, iustitiae magistra est. » *G.* — Gierigius, ut priorem *rusticitatis* vim confirmaret, laudavit Martial. X, 72, 10; Ovid. Art. Amat. III, 127; Plinium H. N. XXXV, 9. *E.*

5. *Adlectus ... inter Praetorios*. Vespasianus enim, Suetonio teste c. IX, « Amplissimos ordines exhaustos caede varia ... supplevit ... honestissimo quoque Italicorum ac provincialium adlecto. » Eo igitur gradu honoris esse iussus est Minucius, ac si fuisset Praetor. *G.* — Rom. *allectus enim a divo Vespasiano*, benc. *H.* — Sic et Cortius. Particula haec male omissa a Gesnero et Gierigio. *S.* — *Ambitioni .... an dignitati*. Bene Gierigius, ut dignitatis oppositio constet, *ambitionem* accipit de apparatu dignitatis externo, laudatque Paneg. LXXXIII, 4, et Tacit. Agr. 40. *E.*

6. *Serranam ... Patavino*. Rom. *Serranam Proculam e municipio Patavio*.

summa, nihil erit in domo tota, quod non tibi, tan-
quam in tua, placeat. Aciliano vero ipsi plurimum 7
vigoris et industriae, quamquam in maxima vere-
cundia. Quaesturam, Tribunatum, Praeturam hone-
stissime percucurrit, ac iam pro se tibi necessitatem
ambiendi remisit. Est illi facies liberalis, multo san- 8
guine, multo rubore suffusa; est ingenua totius cor-
poris pulchritudo, et quidam senatorius decor. Quae
ego nequaquam arbitror negligenda: debet enim hoc
castitati puellarum quasi praemium dari. Nescio, an 9
adiiciam, esse patri eius amplas facultates; nam quum
imaginor vos, quibus quaerimus generum, silendum
de facultatibus puto: quum publicos mores atque
etiam leges civitatis intueor, quae vel in primis
census hominum spectandos arbitrantur, ne id qui-
dem praetereundum videtur. Et sane de posteris,
et his pluribus, cogitanti hic quoque in conditio-
nibus deligendis ponendus est calculus. Tu fortasse 10
me putes indulsisse amori meo, supraque ista, quam

H. — *In domo tota.* In familia tota. Vid. Freinshem. Ind. in Iustin. voc. *domus.* Vtrumque iunxit Cornelius Nepos Eumen. VI, 3: « Ne pateretur, Philippi domus et familiae inimicissimos stirpem quoque interimere. » Nisi *et familiae* ex margine in textum illatum fuit. Diodorus Sic. T. II, p. 420, *ἡ μὲν οὖν τῶν ἐν Πάφῳ βασιλέων οἰκία τραγικοῖς συγκυρήσασα πάθεσι*, κ. τ. λ. ibi pro *οἰκία* in cod. repertum *συγγένεια*, quod glossematis manifestum est. Cf. Platon. Gorg. c. 20. *S.*

7. *Plurimum vigoris et industriae.* Rom. *plurimum vigoris, industriae,* sine copula. *H.* — Copulam omittunt etiam codd. e Cortianis; potestque commode abesse. *S.* — *Iam pro se ... remisit.* Quum illis honoribus iam perfunctus sit, non necesse est, ut tu pro eo prenses amicos, supplices, ambias domos, stationesque circumeas: ita enim Plinius de ambitione II, 9, 5. *S.*

8. *Sanguine .... rubore.* Offendit tautologia in *multo sanguine, multo rubore.* Putant igitur aliqui aut posterius ortum esse ex interpretatione, aut ruborem dictum pro ipsa verecundia. Mihi Plinius scripsisse videtur *multo pudore* suffusa. *L.*

9. *Leges civitatis.* In qua *dat census honores:* ubi inprimis census equester, quo qui minus haberet, eques esse non poterat, quadringenta sestertia. Vid. mox ep. 19. *G.*

10. *Tu ... indulsisse.* Rom *Tu fortasse putas me indulsisse.* H. — *Supra-*

res patitur, sustulisse. At ego fide mea spondeo, futurum, ut omnia longe ampliora, quam a me praedicantur, invenias. Diligo quidem adolescentem ardentissime, sicut meretur: sed hoc ipsum amantis est, non onerare eum laudibus. Vale.

que ... sustulisse. Maiora et ampliora fecisse dicendo. Etiam in rhetoricis *superlatio* dicitur pro gr. ὑπερβολή. E. — Vid. Ernest. Lexic. Technol. Lat. Rhetor. voc. *Superlatio*. S.

XV.

Septicium, qui ad coenam vocatus non venerat, in ius damni dati iocabundus vocat. Neminem tam frigidum esse arbitror, tamque lentum, quin facetissimo hoc ingenii animique amantissimi lusu capiatur. L.

C. PLINIVS SEPTICIO CLARO SVO S.

Heus tu, promittis ad coenam, nec venis! Dicitur ius; ad assem impendium reddes, nec id modicum.
2 Paratae erant lactucae singulae, cochleae ternae, ova bina, alica cum mulso et nive (nam hanc quoque computabis, immo hanc in primis, quae perit in ferculo,) olivae Baeticae, cucurbitae, bulbi, alia mille

XV. *Lactucae singulae.* Portiones describit, quantum in unumquemque hospitem paratum fuerit. *G.* — Plinii aetate in principio coenae apponebantur. *L.* — *Cochleae.* Cochlaeis (Linn. *limaces*) delectabantur Romani, inprimis Illyricis et Solitanis. *L.*

— *Alica* constabat granis vel zeae vel tritici, utriculis pinsendo liberatis, et certo modo praeparatis. Modo eluta ex mulso, modo in sorbitiones aut in pultem decocta sumebatur. *Mulsum* autem ex melle et vino conficiebatur. *L.* — *Olivae Baeticae.* Colum. V, 8, 5, de olea, *Modicos clivos amat, quales in Italia Sabinorum, vel tota provincia Baetica videmus.* Sed nec damnaverim *betacei*, quod ex Mss. reponit Cortius, qui citat Salmas. ad Solin. pag. 583, ad quem provocavit etiam Lister. ad Apic. III, 2, p. 76, ubi *fasces betaceorum*, et *betacei Var-*

non minus lauta. Audisses comoedum, vel lectorem, vel lyristen, vel, quae mea liberalitas, omnes. At tu 3
apud nescio quem, ostrea, vulvas, echinos, Gaditanas, maluisti. Dabis poenas, non dico quas: dure fecisti: invidisti, nescio an tibi, certe mihi: sed tamen et tibi. Quantum nos lusissemus, risissemus, studuissemus! Potes apparatus coenare apud multos: nus- 4
qñam hilarius, simplicius, incautius. In summa, experire: et nisi postea te aliis potius excusaveris, mihi semper excusa. Vale.

ronis laudantur. *G.* — Gierigius pro *Baeticae* repouendum putat *boleti*, quibus maxime delectati fuissent Romani; praesertim quum multi Mss. habeant h. l. *lebeta* aut *lebetae*. De *boletis* cf. Hor. Sat. II, 4, 20; Mart. I, 21, et XII, 48; Plin. Ep. I, 7, 6. *E.* — Olivae *Baeticae* quum nobiles fuerint, improbabile est, Plinium eas in hoc ciborum vilium catalogo posuisse. Probo igitur *betacei*. S. — Rom. *quae periit in ferculo, olivae, betacei*. H. — *Comoedum*. Cort. *comoedos*, nimis magnifice pro Plinii studio apparatum illum coenae elevandi. *S.* — Vt stultorum mensis, oblectandi causa, scurrae, cinaedi, moriones inerrabant, ita saniores adhibebant eos homines, qui hic commemorantur. *L.*

3. *Vulvas*. Porcinas, praesertim eiecticias, item virgines: res nota. Vid. Apic. VII, 1, et ibi Humelb. ac Listerus. Apud eundem etiam de *echinis* plura sunt, marinis intellige; hi enim in ciborum deliciis. Add. Lud. Nonnius de re cibar. III, 37. *G.* — *Gaditanas* Puellas saltatrices cum cantu, passim celebratas an excusatas antiquis. Pleraque habet Ramiresius ad Martial. I, 42, p. 65 sq. Nimirum *Gaditanas* legendum est, ut personae opponantur personis, *comoedo, lectori, lyristae*: et delicatissimae voluptariaeque personae paulo severioribus. *Gaditana* alii, ubi cantica intelligi poterant. *G.* — Rom. *ostrea, vulvulas, echinos Gaditana maluisti*. H. — Non dubito vere coniecisse Heinsium *Gaditanam*. Gaditana melius, quam Gaditanae, opponitur comoedo, lectori, lyristae; simulque apparet, unde originem traxerit librorum lectio, *Gaditana maluisti*. S.

4. *Simplicius, incautius. Simplicius* excludit affectationem omnem, dissimulationem, pudorem; *incautius*, dubitationem, cautionemque abesse iubet, ut libere nulloque cum metu dicere facereque possis, quidquid in mentem venerit. *G.* — *Nisi postea te aliis*. Post unum experimentum coenarum nostrarum, sponte tua nostras aliorum epulis praeferes; neque causam dicam, quin mihi te excuses, nisi ipse potiores nostras iudicaveris. *G.*

XVI.

Saturnini stilum, eiusque libros, ut legantur, commendat.

C. PLINIVS ERVCIO • SVO S.

Amabam Pompeium Saturninum, hunc dico nostrum,
laudabamque eius ingenium, etiam antequam scirem,
quam varium, quam flexibile, quam multiplex esset:
2 nunc vero totum me tenet, habet, possidet. Audivi
caussas agentem acriter et ardenter, nec minus poli-
te et ornate; sive meditata, sive subita proferret.
Adsunt aptae crebraeque sententiae, gravis et decora
constructio, sonantia verba et antiqua. Omnia haec
mire placent, quum impetu quodam et flumine prae-
3 vehuntur: placent, si retractentur. Senties quod ego,
quum orationes eius in manus sumpseris; quas facile

XVI. • *Inscr.* ERVCIO. Sic ex Mss. legendum ostendit Cort. *G.* — Rom. ERVCIO S. Ita et Aldus et nuper Cort. *H.* — Alii vitiose EVRITIO, ERYTIO, CVRTIO. *S.*

1. *Varium...... multiplex.* Non de moribus cogitandum, sed de ingenio variis literarum generibus, actionibus, historiis, epistolis, carminibus scribendis comparato. Haec enim porro per partes explicantur. *E.* — *Tenet, habet, possidet.* Ex formula stipulationis a Gallo Aquilio prodita et in lib. XVIII, π, de acceptilat. relata, *quodve tu meum habes, tenes, possides.* G. — Rom. *Nunc vero totum tenet, habet, possidetque*, sine *me.* H. — Cf. de hac formula Brisson. de Formul. pag. 554 ed. Bach. In Plinio legendum, opinor, ordine verborum inverso, *habet, tenet, possidet.* S.

2. *Adsunt..... sententiae.* Rom. *Adsunt acutae crebraeque sententiae.* H. — Notavit hanc lectionem et Cortius, habentque excerpta Brummeri. Placet. Ineptas sententias vitare, in magna laude non ponendum. *S.* — *Quum impetu....retractentur.* Placent et quum audiuntur, et quum leguntur. Simillimum est illud Quintil. X, 1, 19, *lectio libera est, nec actionis impetu transcurrit.* E. — *Et flumine praevehuntur.* Rom. *Et flumine pervehuntur.* An *praetervehuntur?* H. — Vulgata lectio habet. *Pervehuntur* obtrudunt etiam codd. Cort., item Brummeri excerpta. Nihil frequentius in libris hac confusione. *S.*

3. *Quas facile cuilibet.... comparabis.* Compendiaria locutio pro: *quas facile*

cuilibet veterum, quorum est aemulus, comparabis. Idem tamen in historia magis satisfaciet vel brevitate, 4
vel luce, vel suavitate, vel splendore etiam et sublimitate narrandi: nam in concionibus eadem, quae in orationibus, vis est: pressior tamen, et circumscriptior, et adductior. Praeterea facit versus, quales 5
Catullus aut Calvus. Quantum illis leporis, dulcedi-

orationibus cuiuslibet ..... comparabis. Cavendum ne tales locos corruptos putes. Ita et Graeci. Herodotus, p. 214, ἔστι δὲ καὶ ταῦτα (τἀγάλματα) ὁμοῖα τοῦ Ἡφαίστου. Vbi alii perperam ὁμοῖα τοῖσι τοῦ Ἡφαίστου. Diodorus Sicul. T. I, pag. 201, ὁ δὲ λεγόμενος κῆπος ὠνόμασται μὲν.... τὸ δὲ πρόσωπον ἔχον ὅμοιον λέοντι, τὸ λοιπὸν σῶμα φέρει πάνθηρι παραπλήσιον, πλὴν τοῦ μεγέθους, ὃ παρισοῦται δορκάδι. In Luciano T. II, p. 247, leg. εἴτε Πυθαγόρου ψυχὴν ἔχοι διὰ τὸν χρυσοῦν μηρὸν, εἴτε ἄλλην ὁμοίαν αὐτῷ. Schol. ad Lucian. T. II, pag. 305: Τοῦτον λέγει Λεσβώνακτα, οὗ καὶ ἄλλαι μελέται ῥητορικαὶ φέρονται θαυμάσιαι καὶ ἐνάμιλλοι Νικοστράτου καὶ Φιλοστράτου. Qui locus cum Pliniano comparandus. Vide Bauerum, Liv. Excerpt. Sect. I, p. 102, Stroth. ad Liv. V, 23, Scheller. Observat. p. 43 sq. in primisque Heusinger. ad Cicer. de Offic. p. 183 sq. *S.*

4. *In historia magis satisfaciet.* Rom. *In historia tibi magis satisfaciet.* H. — *in concionibus.... adductior.* In his verbis puto inesse iudicium Plinii universale, vel aliquem locum communem, quo declarat, quomodo vis concionum a vi orationum differat. In utroque genere, inquit, vis est dicentis, sed in *orationibus*, quales in foro et iudiciis habentur, vis illa coniuncta est cum copia et ambitu et ubertate, in *concionibus*, quales historiis interseri solent, vis est brevior, non habet verborum illam abundantiam et copiam; nam in concionibus nec locus, nec tempus, nec rerum ratio hanc ubertatem admittit, nec postulat. Scilicet quum *vim* illam concionum *pressiorem*, *circumscriptiorem*, *adductiorem* dicit, cumulatis verbis et variatis metaphoris, unam brevitatem, copiae et ubertati forensi oppositam describit: nam *premuntur*, quae resecantur, coërcentur, ne possint serpere longius; et *circumscribuntur*, quibus termini ponuntur, ne possint latius evagari; et *adducuntur*, v. c. habenae, equi, ne possint exsultare petulantius. Non possunt haec in tanta notarum brevitate multis locis confirmari; sed de omnibus his diximus in Techuol. Lat. rhetor. Gierigius cum Cortio et Bipont. edidit: *Nam in concionibus idem, qui in orationibus, est: pressior tamen......* Non placet, nam quid sibi vult illud *idem esse?* praesertim quum sequatur corrigens *tamen*. E. — Non mihi persuaderi patiar, Plinium hic locum communem tractasse. Elegantiorem novi, quam qui hoc loco, sane non aptissimo, rhetoris personam suscepisse videatur. Immo de Saturnino agitur, siquidem tota epistola in illius operibus versatur.

5. *Quales Catullus aut Calvus.* Rom. *Quales Catullus meus aut Bibaculus*, et deinde, *quasi Catullus aut Bibaculus.*

nis, amaritudinis, amoris! Inserit sane, sed data
opera, mollibus lenibusque duriusculos quosdam:
6 et hoc, quasi Catullus, aut Calvus. Legit mihi nuper

Hoc Catameus quoque in aliquo libro sibi visum testatur, reliquorum vero criticorum omnium silentio damnatum fuit, etsi *M. Furium Bibaculum* versus, quales Catullus scripsit, nobis etiam reliquisse constat. Ex iis enim aliqui apud Suetonium de illustribus grammaticis, cap. IX et XI, et apud alios grammaticos supersunt, quos in corpore veterum poëtarum inde collectos legere licet. Eumdem Quintilianus quoque, lib. X, cap. 1, 96, Catullo comitem adiungit. Itaque Calvi potius, quam Bibaculi nomen a librariis invectum puto, qui lib. IV, ep. 27, in versibus Augurini illud legerunt, *Catullus meus aut Calvus*, adeoque huic etiam loco convenire putarunt. *H.* — *Amaritudinis.* Quoties nimirum satyricum quidquam scribit et mordax. Nec enim virtutes, quae hic laudantur, omnes in eodem genere carminis locum habent. *G.* *Mollibus lenibusque.* Ignoscent, spero, viri eruditi libertati, quam in hunc locum nobis sumpsimus: quod ea lege postulamus, si nunc demum laudatum Pliniano more intelligent Pompeium, qui inter molles lenesque ac dulces versiculos suos studio immiscuerit etiam duriusculos aliquot, quo iucundius nimirum reliquorum suavitas ad aures animosque accideret. Duplex adhuc circumferebatur lectio, altera Catanaei, et qui illum sequuntur, *Quantum illis amoris..... inserit! sane, sed data opera molliusculos leviusculosque duriusculos quosdam:* altera Aldi et sequacium sic, *mollius leviusque, duriusculos*: Gryphius *leviusque* dedit. Ac de *u* in *n* mutato vix dicenda causa est, quum in scriptura codicum plerorumque ne distingui quidem possint haec elementa: insertum autem *b* nobis condonabunt, qui norunt, quam leniter eam literam, et quam proxime ad spiritum illum, cui nunc Aeolicum digamma, nunc *v*, nunc *w* respondet, multi pronuntient: adeo ut dictante alio ante *u* excidere quam facillime potuerit. Porro quam solemnis et prope perpetua sit in omne genus libris τῶν *u* et *b* confusio, non ignorat, nisi qui MStum nullum, de arte critica nullum librum inspexerit. Quam vero pronum fuit, quum semel aliquis scripsit *mollius, lenius*, alteram *u* plane excidere! Denique qui *mollius* et *lenius* non intelligerent, illi *molliusculos* et *leniusculos* ad *duriusculorum* formam procuderunt. *G.* — Gierigius edidit *levibusque*, quasi levia a mollibus magis quam lenia differant. Primum parum differunt, si de oratione dicuntur, nam λεῖον et λειότης saepe non alio sensu dicitur, quam lene, lenitas, aut leve apud Latinos: deinde in Plinio non ita evitanda est huiusmodi tautologia, ut critica ope utendum existimemus. *E.* — *Versus mollius leniusque* (Rom. *leviusque*) *duriusculi*; ita dici posse videntur, ut *leniter fastigatus*, *acclivis*, *declivis* apud Caesarem, lib. II, Bell. Gall. c. 8, 3 et alibi. Vide Oudendorp. ad illum locum. *H.* — *Duriusculi* versus iam sunt *mollius leniusque duri*. Equidem teneo Gesneri lectionem. *S.*

6. *Quas uxoris esse dicebat.* In cod. deest *quas*. Sic oratio vividior fit. Centies librarii talia pronomina interserunt. De *qui* vide Drakenb. ad Liv.

epistolas, quas uxoris esse dicebat. Plautum, vel Te-
rentium metro solutum legi credidi; quae sive uxoris
sunt, ut adfirmat, sive ipsius, ut negat, pari gloria
dignus est, qui aut illa componat, aut uxorem, quam
virginem accepit, tam doctam politamque reddiderit.
Est ergo mecum per diem totum: eundem ante quam 7
scribam, eundem quum scripsi, eundem etiam quum
remittor, non tanquam eundem, lego. Quod te quo-
que ut facias, et hortor, et moneo. Neque enim 8
debet operibus eius obesse, quod vivit. An, si inter
eos, quos nunquam vidimus, floruisset, non solum
libros eius, verum etiam imagines conquireremus,
eiusdem nunc honor praesentis et gratia, quasi sa-
tietate, languescet? At hoc pravum malignumque 9
est, non admirari hominem admiratione dignissimum,

I, 4, 5; I, 20, 4 *S.* — *Quam virginem accepit*. Cur haec addit Plinius? Tantaue ruditas fuit virginum romanarum, quae docendo aegre expugnari posset? An illa tam tenera aut puella, ut literarum doctrinam haec imbecillitas vix caperet? At, quae aetas matrimonio apta erat, cur institutioni non fuerit? Non haererem, si unum verbulum additum esset: *tam cito doctam politamque reddiderit*. E. — In scirpo nodum quaerit Ernestius, nihilo hic perspicacior Barthio. Duxerat uxorem Saturninus puellam, non illam quidem rudem, sed non tam doctam politamque, ut in epistolis scribendis Plautum vel Terentium metro solutum referre posset. Hunc ingenii cultum soli acceptum referebat marito, ad quem *virgo* domum deducta fuerat. *S.*

8. *Neque enim debet*. Abest in aliquot libris *enim*. Bene. *S.* — *Quod vivit*. Passim conqueruntur poëtae, gloriam sibi negari vivis. *Quatenus* (Horat. Od. III, 24, 30) « Virtutem incolumem odimus: sublatam ex oculis quaerimus invidi. » Sed dedita opera hoc argumentum tractat idem ep. II, 1, 18 sqq. Adde Mart. V, 10. *G.* — *Imagines*. Ornamentum bibliothecis. Vid. epistola proxima. *G.* — *Quasi satietate, languescet*. Rom. *Quasi satietate languescit*. Ita et duo Brummeriani. Non placet hoc tempus Cortio: idem vero illud fert lib VIII, ep. 12, 3, ubi iisdem particulis *an*, *si* subiicitur. Nec tamen diffitebor, in Rom. non esse *an*, *si inter eos*, sed *at si*: quod vero, quia *at* proxime iteratur, praeferre non possum. *H.* — Locus ille alter Plinianus tempus praesens postulat; hoc loco futurum praestabilius. *At si* habent, praeter Romanam, omnes scripti apud Cortium. Non ferrem, nedum praeferrem, etiamsi *at* non proxime iteraretur. *S.*

quia videre, adloqui, audire, complecti, nec laudare tantum, verum etiam amare contingit. Vale.

9. *Complecti ..... amare.* In his Gierigius nesclo quid tricatur. Addidit Plinius, quo magis pravitas illa malignitasque adpareret. Idem ipsi accideril, quod Saturnino accidere queritur: ul mirum non sit, epistolam tam gravi reprehensione cludi. *S.*

XVII.

Capitonem commendat, quod mortuo amico statuam posuerit, et clarorum hominum imagines domi habeat.

C. PLINIVS CORNELIO TITIANO * SVO S.

Est adhuc curae hominibus fides et officium: sunt qui defunctorum quoque amicos agant. Titinius Capito ab imperatore nostro impetravit, ut sibi liceret
2 statuam L. Syllani in foro ponere. Pulchrum et magna laude dignum, amicitia principis in hoc uti, quantumque gratia valeas, aliorum honoribus experiri!
3 Est omnino Capitoni in usu claros viros colere: mirum est, qua religione, quo studio, imagines Brutorum, Cassiorum, Catonum, domi, ubi potest, habeat. Idem clarissimi cuiusque vitam egregiis carminibus
4 exornat. Sciat ipsum pluribus virtutibus abundare,

XVII. * *Titiano.* In hoc nomine valde variant MSS. *L.*

1. *Impetravit.* Iam Caligula decrelo Interdixil ne licerel, nisi consultn et auctore Caesare, privato statuam punere. Quae lex valuit etiam Traiani temporibus. *L.* — *In hoc.* Huius rei caussa, in hunc finem. Vide Interprel. ad Phaedr. V Prolog. vers. 2, Ruhnken. ad Vellei. p. 216, qui Graecismum esse bene monuil. Sic enim Graeci εἰς τοῦτο, εἰς τί, etc. *S.* — *Quantumque gratia valeas.* Rom. *Quantumcumque gratia valeas*, vitiose. *H.*

3. *Domi, ubi potest.* In publico enim non potest, quod maiestatis crimen interpretaturi fuissent imperatores, Caesarum inimicos et interfectores ita coli. *G.*

qui alienas sic amat. Redditus est L. Syllano debitus honor, cuius immortalitati Capito prospexit pariter et suae. Neque enim magis decorum et insigne est, statuam in foro populi Romani habere, quam ponere. Vale.

XVIII.

Suetonio actionem ex somnii monitu dissuadenti de somniorum etiam contrario eventu respondet: saltem stropham aliquam pollicetur. A superstitionis labe Plinium et Suetonium non immunes fuisse haec epistola docere potest. L.

C. PLINIVS SVETONIO TRANQVILLO SVO S.

Scribis te perterritum somnio vereri ne quid adversi in actione patiaris: rogas, ut dilationem petam, et pauculos dies, certe proximum excusem. Difficile est: sed experiar:

Καὶ γάρ τ' ὄναρ ἐκ Διός ἐστιν.

Refert tamen, eventura soleas, an contraria somniare. 2
Mihi reputanti somnium meum, istud, quod times tu, egregiam actionem portendere videtur. Suscepe- 3
ram caussam Iulii Pastoris, quum mihi quiescenti visa

XVIII, 1. *Rogas, ut .... experiar.* Romana lectio a vulgata *(rogas, ut dilationem petam, et pauculos dies: certe proximum excusem difficile est, sed experiar)* non discrepat, quam vero nunc rectius ita interpungunt: *rogas, ut dilationem petam, et paucos dies, certe proximum excusem. Difficile est, sed experiar.* Graeca verba non habet Rom. sed pro iis haec Latina: *etenim somnium ex Iove est.* H. — καὶ γάρ τ' ὄναρ. Ex Iliad. ά, 63. *G.* — In editis, accentu male notato, καὶ γὰρ τ' ὄναρ. Correxi. τ' est hic τε. Nec erat, quod Stephanus de sensu huius vocis dubitaret: quamquam et olim in loco Homerico offensum fuit. *S.*

3. *Iulii Pastoris.* Rom *Iunii Pastoris.* H. — Sine dubio idem a quo Martial. IX, 23, petit, ut sibi pecuniam largiatur, aut materiem ad villam tuendam. *L.* — Sic multi libri: item

est socrus mea advoluta genibus, ne agerem obsecrare. Et eram acturus adolescentulus adhuc; eram in quadruplici iudicio; eram contra potentissimos civitatis, atque etiam Caesaris amicos: quae singula excutere mentem mihi post tam triste somnium poterant.
4 Egi tamen, λογισάμενος illud,

Εἷς οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνασθαι περὶ πάτρης.

Nam mihi patria, et si quid carius patria, fides videbatur. Prospere cessit: atque adeo illa actio mihi
5 aures hominum, illa ianuam famae patefecit. Proinde dispice, an tu quoque sub hoc exemplo somnium istud in bonum vertas: aut si tutius putas illud cautissimi cuiusque praeceptum: *Quod dubitas ne feceris*;
6 id ipsum rescribe. Ego aliquam stropham inve-

Brummeri excerpta. *S.* — *In quadruplici iudicio.* In una basilica quatuor simul iudicia, quatuor tribunalia, ubi non adversarii modò, sed vocalipres etiam patroni metuendi erant. Iam laudatus aliis Quintiliani locus XII, 5, 6, de Trachallo: « Quum in basilica Iulia diceret primo tribunali, quatuor autem iudicia, uti moris est, cogerentur, atque omnia clamoribus fremerent; et auditum eum et intellectum, et quod agentibus caeteris contumeliosum fuit, laudatum quoque ex quatuor tribunalibus memini. » *G.*

4. Λογισάμενος *illud.* In Rom. desunt etiam haec, λογισάμενος *illud.* Pro eo post Graecum versum legitur: « Animo reputans illud, unum somnium optimum, pugnare pro patria. » In Homerico vero versu pro ἀμύνασθαι scriptum est ἀμύνεσθαι. H. — λογισάμενος in Rom. bene versum *animo reputans.* Mire Gierigius: *ratiocinando in me transferens*: ἀμύνεσθαι libri Homerici plerique omnes habent. *S.* — Εἷς οἰωνός. Il. μ, 243, G. — *Fides.* Quod promiserat Iulio Pastori, eius caussam suscipere. Sed duriusculum et arcessitum mihi videtur, quod hanc *fidem* patriae comparat. *E.* — Vox illa generosa Hectoris ad Polydamantem ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης iubet. Quid igitur mirum, fidem hic patriae comparari? Quod nisi fieret, versui Homerico locus non esset. *S.*

6. *Ego...possis.* Rom. *Ego aliquam* στροφὴν (graecis literis) *inveniam, agamque caussam tuam, ut ipsam agere tu, quum voles, possis.* Toti epistolae hoc consentaneum est, in qua nulla necessitate exigente Graeca asperguntur: maior quoque vis antithetis, *ego* et *tu*. Excusabo te, inquit, ut caussam a te susceptam, quo postea voles tempore, agere possis. Cellariana interpretatio aliena est. *H.* — *Stropham.* Callidam excusationem. In sequentibus acumen est ex dilogia: nam

niam: agamque caussam tuam, ut ipsam agere, quum tu voles, possis. Est enim sane alia ratio tua, alia mea fuit: nam iudicium centumvirale differri nullo modo; istud aegre quidem, sed tamen potest. Vale.

caussam agit alterius, qui alterum excusare annititur, et *caussam agit*, qui caussam forensem pro altero suscepit. *E.*—De *stropha* vide Burmann. ad Phaedr. I, 14, 4. *S.*

XIX.

Firmo, municipi suo, trecenta sestertia offert ad censum equestrem explendum. Sermo pressus est et purus, qualis dominatur in colloquiis elegantiorum hominum. L.

C. PLINIVS ROMANO FIRMO SVO S.

Municeps tu meus et condiscipulus, et ab ineunte aetate contubernalis: pater tuus et matri et avunculo meo, mihi etiam, quantum aetatis diversitas passa est, familiaris: magnae et graves caussae, cur suscipere et augere dignitatem tuam debeam. Esse autem tibi 2 centum millium censum satis indicat, quod apud nos decurio es. Igitur, ut te non decurione solum, verum etiam equite Romano perfruamur, offero tibi ad implendas equestres facultates ccc millia nummum. Te 3 memorem huius muneris amicitiae nostrae diuturnitas spondet. Ego ne illud quidem admoneo, quod admonere deberem, nisi te scirem sponte facturum,

XIX. 2. *Equestres facultates.* Horat. epist. I, 1, 57, ex emendatione Bentleii: « Est animus tibi, sunt mores, est lingua fidesque: Sed quadringentis sex septem millia desint; Plebs eris. » Add. Mart. IV, 67. *G.* — Rom. *Ad implendas equitis facultates. H.* — Sic et plures libri a Cortio inspecti cum Brummeri excerptis. Placet. *S.*

3. *Nisi te scirem.* Omisit *te* Cortius librorum auctoritate: nec Brummerus in suis reperit. Ipsa sedes eius vaga

ut dignitate a me data quam modestissime utare.
4 Nam sollicitius custodiendus est honor, in quo etiam beneficium amici tuendum est. Vale.

glossematis movet suspicionem. Cf. Drakenb. ad Liv. I, 23, 5. *S.* — *Quam modestissime utare.* Ante ultimam vocem interponunt quidam *ut a me data*, quod probat Cortius, qui contra ea verba *quam modestissime* pro glossa habet. Nobis Cellariana lectio probatur, quam nec damnat Cortius. *G.*

XX.

Tacitum consulit, amplum et copiosum dicendi genus, an brevius et circumscriptius magis probet.

C. PLINIVS CORN. TACITO SVO S.

Frequens mihi disputatio est cum quodam docto homine et perito, cui nihil aeque in caussis agendis ut brevitas placet. Quam ego custodiendam esse con-
2 fiteor, si câussa permittat. Alioqui praevaricatio est transire dicenda; praevaricatio etiam, cursim et breviter attingere, quae sint inculcanda, infigenda,
3 repetenda. Nam plerisque longiore tractu vis quaedam et pondus accedit: utque corpori ferrum, sic oratio
4 animo non ictu magis quam mora imprimitur. Hic ille mecum auctoritatibus agit, ac mihi ex Graecis ora-

XX. 2. *Custodiendam. Custodire* aevo Pliniano frequentabatur eo sensu, ut esset, studere, operam dare. *L.*

3. *Longiore tractu.* Gierigius h. l. cum Cortio edidit *tractatu*, ut epist. I, 8, 8. Ego nihil mutavi. Poterat enim haec Plinius ipse variare velle: nec idem utriusque sensus est: nam *tractatus* est tractatio: *tractus* autem, quum aliquid longius extrahimus, extendimus; ut Cicero Orat. II, 50, de tarda pronuntiatione *tractum verborum* dixit. *E.* — Non inspexit Ernestius Cortianam, in qua, ut in nostra, *tractu*, invito tamen, ut videtur, Cortio, qui *tractatu* mallet. Sic et excerpta Brummeri. Mihi non liquet. *S.* — Rom. *Nam plerisque longiore tractatu*, melius, quam vulgo *tractu*. Vide epist. 8, 8; lib. X, epist. 97, 4. *H.* — *Corpori.* Humano: nam *animo* opponitur. *Ferrum*, gladius. Haec satis clara; nec monuissem, nisi Gierigius pro obscuris adeoque ineptis habuisset. *S.*

tiones Lysiae ostentat, ex nostris Gracchorum Catonisque, quorum sane plurimae sunt circumcisae et breves: ego Lysiae Demosthenem, Aeschinem, Hyperidem, multosque praeterea; Gracchis, et Catoni, Pollionem, Caesarem, Caelium, in primis Marcum Tullium, oppono, cuius oratio optima fertur esse, quae maxima. Et hercule, ut aliae bonae res, ita
bonus liber melior est quisque quo maior. Vides, ut 5
statuas, signa, picturas, hominum denique multorumque animalium formas, arborum etiam, si modo sint decorae, nihil magis quam amplitudo commendet. Idem orationibus evenit: quin etiam voluminibus ipsis auctoritatem quamdam et pulchritudinem adiicit ma-
gnitudo. Haec ille multaque alia, quae a me in eamdem 6
sententiam solent dici, ut est in disputando incomprehensibilis et lubricus, ita eludit, ut contendat, hos ipsos, quorum orationibus nitar, pauciora dixisse
quam ediderint. Ego contra puto. Testes sunt multae 7
multorum orationes, et Ciceronis pro Murena, pro Vareno: in quibus brevis et nuda quasi subscriptio

4. *In primis .... oppono.* Rom. *Et in primis M. Tullium oppono.* H. — *Et, hercule, ut .... quisque.* Rom. *Et mehercule, ut aliae bonae res, ita bonus liber quisque melior est.* H. — *Melior.* Supple *eo*, quae ellipsis in tali verborum constructione frequentissima. Vide Drakenb. ad Liv. XXVI, 20, 5. Ita et Graeci. *S.*

5. *Signa.* De signis militaribus Plinium non puto cogitasse. Vide Clav. Ciceron. h. v. coll. Lessing. *Kleinere Antiq. Fragm.* p. 407. Signa statuasque iungit etiam Cato in fragmento insigni, quod servavit Gellius III, 7. *S.* — *Quin ... ipsis.* Rom. *Quum etiam voluminibus ipsis.* H. — *Voluminibus ipsis.* Sic magnum heroa Eugenium in Bibliothecam splendidissimam collegisse audio maximi praesertim voluminis libros et chartae augustae commissos. *G.*

6. *Pauciora dixisse quam ediderint.* Neque enim scribebat Cicero orationes antequam illas haberet: sed quae in agendo animadvertisset maxime probari auditoribus, ea deinde literis mandavit. Tusc. IV, 25. « Iam rebus transactis et praeteritis, orationes scribimus. » Igitur quod maxime probata esset Hortensii pro Messalla oratio, *totidem quot dixit verbis scripta est.* Cic. Bruto c. 96. Add. Noster IV, 9, 23. *G.*

7. *Subscriptio.* Qualis nimirum in libello accusatoris, qui inde *subscribere*

quorumdam criminum solis titulis indicatur. Ex his apparet, illum permulta dixisse; quum ederet, omisisse. Idem pro Cluentio ait, *se totam caussam veteri*
8 *instituto solum perorasse*, et pro Cornelio *quatriduo egisse*: ne dubitare possimus, quae per plures dies, ut necesse erat, latius dixerit, postea recisa ac purgata, in unum librum, grandem quidem, unum tamen, coarctasse. At aliud est actio bona, aliud oratio. Scio
9 nonnullis ita videri, sed ego (forsitan fallor) persuasum habeo, posse fieri, ut sit actio bona, quae

dicitur, et *subscriptor* vocatur, ut vel in Fabriano thesauro satis ostensum est. Vid. V, 4, 6. *G.* — Quomodo I. A. Ernestius intellexit, vide in Gesneri ad eum epistola. *S.*

8. *Et pro Cornelio.* Rom. *Et pro C. Cornelio.* Postea, *recisa ac repurgata.* H. — Vtrumque Cortius ex libris suis adscivit. Sic et excerpta Brummeri. *S.* — *In unum librum, grandem quidem, unum tamen.* Elegans locutio ipsaque repetitione vocis *unum* commendabilis. Prius *unum* delenti quis auscultaverit? *S.*

9. *At aliud est actio bona, aliud oratio.* Sic haec est obiectio eius, qui brevitatem actionis defendebat: sensus necessario hic esse debet: actio bona non potest esse, nisi brevis: oratio etiam amplior et copiosior bona esse potest. Nempe ille sic statuebat: qui agit causam coram iudice, rebus pugnat, non verbis, nec debet iudices morari arte et amplitudine oratoria: qui autem orationem scribit, ut lectoribus placeat, etiam copia et arte et eloquentia uti debet, ut rerum frigus orationis lenociniis quibusdam tollat. Plinius contra respondet, actionis bonitatem pendere ab orationis scriptae bonitate, adeoque actionem absolutissimam esse, quae maxime orationis similitudinem expresserit. Habet autem haec omnis disputatio hoc vitii, ut Plinius nodum secet, non solvat. Debebat causas afferre, cur actionem non oporteret breviorem esse, quam orationem. Nam quod dicit, *orationem esse actionis exemplar*, alio sensu verum esse potest, et tamen illud manere, in agendo brevitati studendum esse. *E.* — Causae illae mox commemorantur, §. 12, sqq. Ceterum Ernestius de hoc loco probabilius disputat Gierigio. *S* — *Vt sit actio bona.* Haec ita intelligo. Potest fieri, ut valeat in iudicio, et probetur sapientibus iudicibus actio, quam vox, gestus et aliae rationes animent scilicet et commendent, quae tamen in literas relata, et a frigidis lecta lectoribus, parum laudis reportet: « Carent enim », quod ait Cic. Orat. c. XXXVII, « libri spiritu illo, propter quem maiora eadem illa, quum aguntur, quam quum leguntur, videri solent. » Add. Quintil. XI, 3, 5. Sed non potest fieri, quin bona oratio, quae lectores prudentes delectet ac moveat, non moverit, quum haberetur, iudices. Scilicet illam speciem non cogitavit Secundus, neque ea huc valde pertinet, ubi absurda supra modum vox atque gestus, aut

non sit bona oratio: non posse non bonam actionem esse quae sit bona oratio. ¹ Est enim oratio actionis exemplar, et quasi ἀρχέτυπον. Ideo in optima quaque mille figuras extemporales invenimus: in his etiam, quas tantum editas scimus; ut in Verrem. *Artificem quem? quemnam? recte admones. Polycletum esse dicebant.* Sequitur ergo, ut actio sit absolutissima,

causa quaecumque alia, obstrepit etiam verbis optimis: quod apud nos saepius accidere potest, qui parum nimis actioni et pronuntiandi artificio tribuimus, etiam quum forte stilum ipsum non negligenter exerceamus, quam apud Veteres, apud quos vox et hypocrisis non minus, quam ipsa scribendi facultas, diligenti meditatione coleretur. *G.* — *Quasi ἀρχέτυπον*. Ideo enim scribimus et commentamur, ut deinde ex tempore non multum deteriora possimus dicere. Et qui scribunt etiam post actionem, ita volunt egisse videri, ut scripserunt. Add. Quintil. XII, 10, 55. *G.*

(1) Editio Paris. novissima, quam typis exscribimus, ter habet *fit*, item inferius, frequentissimo typothetarum errore, qui *ʃ* forma obsoleta pro *s* accipiunt. Hinc patet editionem Lipsiensem operis exscribendam traditam fuisse. Vtinam tandem typi huiuscemodi prorsus liquarentur, qui typothetis saepe occasionem praebent vocabula confundendi! Typ. T.

10. *In Verrem.* Actionem in Verrem libris quinque comprehensam a Cicerone non esse in iudicio habitam, constat. Verba, quae laudat Secundus ex IV, 3, etiam Quintiliano placuere XI, 2, 61, p. 785, quum exemplum adferre vult *simplicis et non praeparatae orationis*, in qua illud praeterea, eodem monente Fabio, consequitur, ne ipse quoque studiosus signorum atque tabularum videatur, quem morbum Verri obiicit. Igitur non nominat statim artificem signorum κανηφόρων, quod pronissimum illi fuerat, certe scribenti: sed simulat sibi excidisse, reponendum demum ab adstantium aliquo. Mirificus est huius loci lepor, quem iuvat prius illud *quem?* quod exciderat ex libris, manente tamen in quibusdam lacuna: quo minus dubitavimus ex Fabio, ipsoque, ut iam est, Tullio (cui, Fabio, Rufiniano, ac Donato auctoribus, redditum est a viris doctis) illud reponere. *G.* — *Artificem..... admones.* Rom. *Artificem quemque nam recte admones.* In his vera lectio latet haec: *Artificem quem? quemnam? recte admones.* H. *Nulla oratoris.* Ita legendum iam suadebat oppositum *iudicis*: quumque Mediceus et alii Cortio laudati illud comprobent, alteri *orationis* praeferre ausus sum. Si tempus negetur dicturo, nulla culpa est oratoris, si actio ipsius diversa sit ab oratione, h. e. minus accurata, minus luminibus ingenii atque artis distincta. *G.* — Rom. *Nulla oratoris, maxima iudicis culpa est.* H. — Haec servavi, non propter oppositionem *iudicis*, quamquam et haec multum valet in Plinio, sed propter rem. Pilum disputationis hoc est: *actio est absolutissima*, inquit, *quae maxime orationis similitudinem exprimit*, h. e. quae eamdem, quam oratio, copiam et amplitudinem habet,

quae maxime orationis similitudinem expresserit, si
modo iustum et debitum tempus accipiat: quod si
negetur, nulla oratoris, maxima iudicis culpa est.
Adsunt huic opinioni meae leges, quae longissima
tempora largiuntur, nec brevitatem dicentibus, sed
copiam, hoc est, diligentiam suadent: quam prae-
stare, nisi in angustissimis caussis, non potest bre-
12 vitas. Adiiciam, quod me docuit usus, magister
egregius; frequenter egi, frequenter iudicavi, fre-
quenter in consilio fui. Aliud alios movet; ac
plerumque parvae res maximas trahunt. Varia sunt
hominum iudicia, variae voluntates: inde qui eamdem
caussam simul audierunt, saepe diversum, interdum
13 idem, sed ex diversis animi motibus, sentiunt. Prae-
terea suae quisquis inventioni favet, et quasi fortis-
simum amplectitur, quum ab alio dictum est, quod
ipse praevidit. Omnibus ergo dandum est aliquid,
14 quod teneant, quod agnoscant. Dixit aliquando mihi
Regulus, quum simul adessemus: *Tu omnia quae sunt*

si modo iustum et debitum tempus accipiat, scilicet actio, quo peragi possit. Hoc tempus si negatur, adeoque amplam et copiosam orationem suam facere non potest orator, *nulla culpa est oratoris*, qui invitus et coactus brevitati studere debebat, *sed maxima iudicis*, qui tempus agendi praecidit. Tunc igitur actionis brevitas non est libera neque ipsi actioni tribuenda, sed pendet a brevitate orationis, ad quam orator iudicis auctoritate coactus fuerat. Gierigius edidit *orationis*, secutus rationem Eroestii patrui nostri, qui dixerat, actionem hic non considerari, quatenus ab oratore pendeat, sed quatenus ab oratione. (Vide Gesneri ad I. A. Ernestium epistolam. *S.*) Verum nonne haec eodem redeunt? nonne actio etiam ab oratore pendet, qui orationem scribit? Ergo etiam culpa, si verum quaeris, proprie oratoris est, vel non est. *E.*

12. *Maximas trahunt.* Intellige motus animorum, assensum, plausus. Alii *maxime trahunt*, intell. animos, quod nec ipsum damnaverim. *G.* — Rom. *At plerumque parvae res maximas trahunt.* H.

13. *Quisquis.* Pro *quisque.* Vide Lambin. ad Ciceron. Epist. VI, 4; Gifan. Observat. L. L. p. 406, ed. Altenb. Significatio primariis Criticis dubia visa, velut I. Fr. Gronovio ad Liv. XXXVIII, 47, 13, ubi v. Drakenb. Cortiana quidem h. l. *quisque* habet. *S.*

14. *Adessemus.* Raro sic absolute de advocatione dicitur. Longe frequentiora sunt: *adesse alicui, contra aliquem.* Plinius, I, 5, 5, *Aderam Arionillae .... Regulus contra*; I, 23, 3,

in caussa, putas exsequenda: *ego iugulum statim video, hunc premo.* (Premit sane quod eligit, sed in eligendo frequenter errat.) Respondi: *Posse fieri, ut genu esset, aut tibia, aut talus, ubi ille iugulum putaret. At ego*, inquam, *qui iugulum perspicere non possum, omnia pertento, omnia experior, πάντα denique λίθον κινῶ.* Vtque in agricultura non vineas tantum, 15
verum etiam arbusta, nec arbusta tantum, verum etiam campos, curo et exerceo; utique in ipsis campis non far aut siliginem solam, sed hordeum, fabam, caeteraque legumina sero: sic in actione plura quasi semina latius spargo, ut quae provenerint colligam. Neque enim minus imperspicua, incerta, fallaciaque 16
sunt iudicum ingenia, quam tempestatum terrarum-

vel ille cui adessem, vel ille quem contra. S. — *Premit sane, quod eligit.* Rom. *Premit sane, quod elegit.* H. — Ita et Cortius ex suis libris dedit. Bene. *S.*

15. *Vbi ille iugulum putaret.* Deest *ille* in aliquot codicibus: nec desidero. Mox cum Cortio praefero *prospicere*, quod etiam Excerpta Brummeri habent. *S.*

16. *Vtque in agricultura.* Rom. *Vtque in cultura agri.* H. — Sic etiam libri Cortiani. Placet: certe scribendum separatis vocabulis *agri cultura.* Vide I. Fr. Heusinger. ad Ciceronem de Offic. p. 355. *S.* — *Vtique.* Alii *utque*, quod praestat. *S.* — *Sed hordeum .... legumina.* Rom. *Sed hordeum fabamque et caetera legumina.* H. Bene. Secundus I, 23, 3: *quiescerem sileremque et quasi eiurato magistratu privatum ipse me facerem.* Sed quid exemplis in re nota opus? Vide Drakenborch. ad Liv. II, 31, 1. De orthographia vocis *hordeum* vide Nolten. Lexic. Antibarb. col. LXXV. *S.*

17. *Incerta, fallaciaque sunt.* Rom. *Incerta, fallacia sunt.* H. — *Periclem.* Rom. *Periclen.* H. — Etiam Cortio oblatum, nec tamen ab eo, quod miror, adscitum. Alibi formam graecam praetulit. Vide eius Notas p. 3, 43, 72. *S.* — *Periclem sic ... laudari.* Servavit illa Eupolidis verba etiam Scholiastes Aristoph. ad Acharn. 539, apud quem primus versus ita legitur, ut nos repraesentavimus, consentientibus libris a Cortio adhibitis. Praecesserat ταχὺς λέγειν μὲν, πρὸς δέ γ' κ. τ. λ. Interpretatus est verba Eupolidis Cicero in Bruto c. IX: *De Pericle scripsit Eupolis, cum delectatione etiam aculeos reliquisse in animis eorum, a quibus esset auditus.* Sed etiam reliqua respexit c. XV: »Πειθώ, quam vocant Graeci, cuius effector est orator, hanc Suadam appellat Ennius, quam Deam in Pericli labris scripsit Eupolis sessitavisse.« Vide quae diximus

que. Nec me praeterit summum oratorem Periclem sic a comico Eupolide laudari:

> . . . . πρὸς δὲ γ' αὐτοῦ τῷ τάχει
> Πειθώ τις ἐπεκάθητο τοῖσι χείλεσιν.
> Οὕτως ἐκήλει, καὶ μόνος τῶν ῥητόρων
> Τὸ κέντρον ἐγκατέλιπε τοῖς ἀκροωμένοις.

18 Verum huic ipsi Pericli nec illa πειθὼ, nec illud ἐκήλει brevitate, vel velocitate, vel utraque (differunt enim), facultate summa contigisset: nam delectare, persuadere, copiam dicendi spatiumque desiderant: relin-

ad Quintil. X, 1, 82. G. — *πρὸς . . . ἀκροωμένοις*. Rom. πρὸς τοῦτο πειθώ τις ἐπεκάθειτο τοῖς χείλεσι. Οὕτως ἐκήλει καὶ μόνος τῶν ῥητόρων τὸ κέντρον κατέλειπε τοῖς ἀκροωμένοις. Pleraque vitiose, ex quibus tamen vulgatam emendare licet, in qua ἐγκατέλιπε pro ἐγκατέλειπε scriptum videtur. *H.* — De loco Eupolideo vide Wyttenbach. ad Plutarch. de S. N. V. p. 7 sqq. Ἐγκατέλειπε habet et Diodor. Sic. T. I, p. 505. *S.*

18. *Verum . . . . brevitate*. Rom. *Pericli verum huic ipsi nec illa nec illud brevitate*. Graeca desunt: *Periclis* vero nomen ex glossa esse apparet. *H.* — Delendum *Pericli*, quod ex glossa invectum, aliis in libris alium locum occupavit. *S.* — *Brevitate vel velocitate*. His recte Plinius putat illud τάχος absolvi. Sic Dionysius Hal. Ep. II ad Amm. et in Iud. Thucyd. τὸ τάχος τῆς σημασίας, vel τῆς ἀπαγγελίας Thucydidi tribuit, quemquam vigorem significans sententiarum, qui e concinnae brevitatis studio oritur. Et Demetrius de Eloc. § 137, τὸ τάχος opponit τῷ μηκυνομένῳ, et τῇ συντομίᾳ, brevitati, tribuit. Deinde et velocitas illa et celeritas dicendi, quam Cicer. Or. XVI, *flumen verborum et volubilitatem* dicit, τάχος Graecis appellatur. Ita Dionis. Compos. cap. XX, versibus homericis propter numerum dactylicum celeriter decurrentibus το τάχος ἀπαγγελίας tribuit, στηριγμοὺς opponens, et ἐγκαθίσματα, quae Cicero l. c. *distincta* et *interpuncta intervalla, moras*, et *respirationes* vocat. Sed eodem pertinet impetus ille dicendi, qui fulminis ritu omnia disiicit, et cum gravi affectu oratoris coniunctus est. Quo sensu τὰ τάχη tribuunt Demostheni Dionys. Iud. Thucyd. cap. LIII, et Longin. XII. Itaque recte *utramque* Plinius *differre* dicit. Nempe *brevitas* in elocutione et tractatione, *velocitas* in pronuntiandi impetu maxime cernitur, quo verba cito transcurrunt. Illi *copiam dicendi* et *spatium*, huic illam commorationem tribuit, qua quis *non pungit*, sed *infigit*, quo sensu Graeci ἐπιμονὴν, διατριβὴν, ἐγχρονισμὸν dixerunt. *E.* — Fusius haec vir doctissimus in Lex. Technol. Graec. Rhet. v. τάχος disputavit. *S.* — *Facultate*; dicendi, eloquentia. Sic *potens* absolute dictum Latinis recentioribus, ut Graecis aevi inferioris δύναμις, δυνατός. Vide Kuster. ad Argum. Nub. Aristophan. *S.* — *Copiam . . . . desiderant*. Rom. *Copiam dicendique spatium desiderat*. H. — *Desiderat* etiam Ex-

quere vero aculeum in audientium animis is demum
potest, qui non pungit, sed infigit. Adde quae aeque 19
de eodem Pericle comicus alter:

> Ἤστραπτ', ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὴν Ἑλλάδα.

Non enim amputata oratio et abscissa, sed lata, et
magnifica, et excelsa tonat, fulgurat, omnia denique
perturbat ac miscet. Optimus tamen modus est. Quis 20
negat? Sed non minus non servat modum, qui infra
rem, quam qui supra; qui adstrictius, quam qui
effusius dicit. Itaque audis frequenter, ut illud, 21
immodice et redundanter, ita hoc, *ieiune et infirme*.
Alius excessisse materiam, alius dicitur non implesse.
Aeque uterque, sed ille imbecillitate, hic viribus
peccat: quod certe etsi non limatioris, maioris tamen

cerpta Brummeri. *S.* — *Relinquere... aculeum*. Ab apibus et vespis desumpta videtur metaphora, quarum relictus in vulnere aculeus inquietat et sollicitos habet eos, quos pupugere. *G.* — Verissime Gesnerus, quem Gierigius audire debebat, parum perspecte de stimulo cogitans aurigarum, audientesque iumentis comparans. Plato Phaedon. cap. 40, p. 386 ed. Fischer. *παντὶ λόγῳ ἀντιτείνετε, εὐλαβούμενοι, ὅπως μὴ ἐγὼ, ὑπὸ προθυμίας ἅμα ἑαυτόν τε καὶ ὑμᾶς ἐξαπατήσας, ὥσπερ μέλιττα τὸ κέντρον ἐγκαταλιπὼν, οἰχήσομαι.* S.

19. *Adde.... Pericle*. Rom. *Adde quae de eodem Pericle*. Illud *aeque* in vulg. potest abesse. *H.* — Immo debet abesse. Recte omiserunt Cortius et Gierigius. *S.* — *Comicus alter*. Aristophanes locu, quem modo laudavimus, ad quem Kusterus docet, qui praeterea Veteres eius elogii, an reprehensionis, mentionem fecerint. Dicimus et nos aliquid ad Quintil. II, 16, 19. Translationem Latinam ipse tradit Secundus. — *Abscissa*. Cortius ex Medic. *abscisa*. Vide Interpret. ad Livium XLIV, 5, 5. *S.* — *Omnia denique perturbat*. ξυγκυκᾷ. Haec Plinius, ut ingentem vim orationis latae, magnificae, excelsae ostenderet, parum ceteroqui curans, bonane sit an pessima res *omnia perturbare*. Id si curasset, ipsum Aristophanis locum omittere debuisset. *S.*

20. *Optimus tamen*, etc. *Suspicor*, Plinium scripsisse: *At optimus tamen modus est. Quis negat? Sed* etc. Sic Cicero epist. IX, 6, p. 242, Ernest. *At in perturbata republica vivimus. Quis negat? Sed*, etc. *S.*

21. *Ille imbecillitate*. *Ille* ad propinquius refertur, *hic* ad remotius: quod saepe fieri, passim a viris doctis adnotatum. *G.*

22 ingenii vitium est. Nec vero, quum haec dico, illum Homericum ἀμετροεπῆ probo, sed hunc,

> Καὶ ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίοισιν:

non quia non et ille mihi validissime placet,

> Παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως;

si tamen detur electio, illam orationem similem nivibus hibernis, id est, crebram, assiduam et largam, postremo divinam et caelestem, volo. At est gratior
23 multis actio brevis. Est; sed inertibus, quorum delicias desidiamque, quasi iudicium, respicere ridiculum est. Nam si hos in consilio habeas, non solum satius est breviter dicere, sed omnino non dicere. Haec est
24 adhuc sententia mea, quam mutabo, si dissenseris tu; sed plane, cur dissentias explices rogo. Quamvis enim cedere auctoritati tuae debeam, rectius tamen

22. Ἀμετροεπῆ. Thersiten, Iliad. β, 212, *immoderatum verborum*. Alterum de Vlysse dixit poëta Il. γ, 222: tertium de Menelao ibid. 214. Ad quem locum ostendit Clarkius, ut passim triplicem charactera dicendi in Homericis personis describi doceant Veteres. Instar omnium est Quintilianus, lib. XII, cap. 10, § 64. *G.*

— Cod. Medic. miro lapsu ἀμαρτοεπῆ. Thersites ἀμετροεπής. Aiax. ἁμαρτοεπής Il, ψ, 824, ubi in libris, si fides Barnesio, in alteram partem peccatum. *S*

— Καὶ ἔπεα, κ. τ. λ. Rom. νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμέρησιν. Scribe χειμερίῃσιν, ut apud Homerum legitur, non χειμερίοισιν. H.

— Ibi et alterum in libris repertum: sed χειμερίοισιν ab Ionismo Iliadis abhorret. *S.*

— *Placet*. Immo *placeat*, ut Cortiana et Gierigiana. *S.*

— *Crebram, assiduam et largam.* Bene Cortius ex libris: *crebram, et assiduam, et largam.* S. — Rom. *Id est crebram et assiduam, sed et largam.* H.

23. *Est; sed inertibus.* Rom. *Est quidem, sed inertibus.* H. — Inepta huius particulae additione librarii aeque frequenter peccarunt ac primi scriptorum veterum editores, quos innumeris locis hanc vocem interposuisse, ubi in MStis non conspiciatur, vere monet Drakenb. ad Liv. Epit. L, 55. *S.* — *Quasi iudicium.* Tanquam normam et regulam, quam in agendo et dicendo sequi debeamus. *E.* — Immo *iudicium* h. l. pro *iudicibus* dicitur. Sic et Cicero. Vide Clavem Ciceronianam ad hoc vocabulum. *S.*

24. *Auctoritati tuae debeam.* Rom. *Auctoritati debeam tuae. H.* — Placet hic ordo. *S.*

arbitror in tanta re, ratione quam auctoritate superari. Proinde, si non errare videor, id ipsum, quam 25
voles brevi epistola, sed tamen scribe; confirmaveris enim iudicium meum: si erravero, longissimam para. Num corrupi te, qui tibi, si mihi accederes, brevis epistolae necessitatem; si dissentires, longissimae imposui? Vale.

25. *Confirmaveris... erravero.* Rom. *Confirmabis enim iudicium meum: si errare.* Hoc malo. *H.* — Accedo. *Erravero* natum ex infinitivo glossaque *vero* coalitis. *S.* — *Num corrupi te.* Num forte feci, ut praeter animi tui sententiam secundum me des iudicium? Ista enim lege, quam tibi tuli, males fortasse brevi epistola secundum me pronuntiare, quam mihi contradicendo molestiam longae epistolae scribendae subire. Est autem hic dolus suavissimus et maxime amabilis, quo cogit Tacitum, quidquid sentiat, longissima epistola rescribere, ne accusationi locum det, maluisse assentari quam longam epistolam scribere. *G.*

— *Necessitatem... imposui.* Gierigius: « Formula *necessitatem imposui* proprie non convenit nisi *longissimae*, sed, ut fit, accommodata etiam est *brevi.* » Quidni etiam brevi proprie conveniat? Modo legimus: *quam voles brevi epistola, sed tamen scribe.* Id qui alterum iubet, necessitatem ei imponit literarum quamvis brevium. *S.*

XXI.

Servos consilio Paterni emptos, decentes esse scribit: ut frugi sint, optat.

C. PLINIVS PLINIO PATERNO * SVO S.

Vt animi tui iudicio, sic oculorum plurimum tribuo: non quia multum (ne tibi placeas), sed quia tantum, quantum ego, sapis: quamquam hoc quoque multum est. Omissis iocis, credo decentes esse servos qui, 2

XXI. * *Paterno.* Nonnulli *Materno.* Plures, et scripti et editi, *Plinio Paterno.* L.

2. *Decentes*, formosos. Venalium servorum denudata membra singulatim spectari ab emptoribus et contrectari solebant, ne qua venditorum fraude deciperentur. *L.*

sunt empti mihi ex consilio tuo. Superest, ut frugi sint: quod de venalibus, melius auribus, quam oculis, iudicatur. Vale.

XXII.

Aristonis, quem laudat, diuturna valetudine in urbe se detineri scribit. In amicis laudandis non semper ab hyperbolis abhorruisse ex illa epistola apparet. L.

C. PLINIVS CATILIO • SEVERO SVO S.

Diu iam in urbe haereo, et quidem attonitus. Perturbat me longa et pertinax valetudo Titi Aristonis, quem singulariter et miror et diligo. Nihil est enim illo gravius, sanctius, doctius: ut mihi non unus homo, sed litterae ipsae omnesque bonae artes in uno homine summum periculum adire videantur.
2 Quam peritus ille et privati iuris et publici! Quantum rerum, quantum exemplorum, quantum antiquitatis tenet! Nihil est quod discere velis, quod ille docere non possit: mihi certe, quoties aliquid abditum quaero, ille thesaurus est. Iam quanta sermonibus
3 eius fides! quanta auctoritas! quam pressa et decora

XXII. • *Catilio.* Catilius Severus, fortasse Veronensis ille, de quo Plinius passim loquitur, ad consulatum pervenisse apparet ex VI, ep. 27. *L.*

2. *Exemplorum.... antiquitatis.* Praecipua pars doctrinae veteris, inprimis oratoriae, ut quis historiarum, et omnis antiquitatis scientia polleret. Cic. Or. I, 5: *Tenenda est oratori omnis antiquitas exemplorumque vis.* E. — *Quod discere velis.* Plures Cortii libri *quod doceri velis.* Placet. *Discere* interpretamentum videtur. *S.*

3. *Pressa .... cunctatio.* Quae premit, reprimit aliquandiu sententiam, nec statim, vixdum cognita re, pronuntiat. Conf. IX, 9, 2. *G.* — Puto Gesnerum bene sensum vidisse: nam quod alii *modestam* explicant, nonne id ipsum modestiae est, premere, reprimere sententiam, id quod ipse Plinius mox dicit *haesitare*, *dubitare*, *diversitate rationum.* Nolim ego cum Gierigio nunc conferre illa loca,

cunctatio ! Quid est, quod non statim sciat ? Et tamen,
plerumque, haesitat, dubitat, diversitate rationum :
quas acri magnoque iudicio ab origine caussisque
primis repetit, discernit, expendit. Ad haec quam 4
parcus in victu ! quam modicus in cultu ! Soleo ipsum
cubiculum eius, ipsumque lectum, ut imaginem
quamdam priscae frugalitatis, adspicere. Ornat haec 5
magnitudo animi, quae nihil ad ostentationem, omnia
ad conscientiam refert : recteque facti, non ex populi
sermone mercedem, sed ex facto petit. In summam 6
non facile quemquam ex istis, qui sapientiae studium
habitu corporis praeferunt, huic viro comparabis.
Non quidem gymnasia sectatur aut porticus, nec disputationibus longis aliorum otium suumque delectat:
sed in toga negotiisque versatur : multos advocatione,
plures consilio, iuvat. Nemini tamen istorum castitate, 7

in quibus *pressum stilum*, vel *orationem* Veteres dixere: nam in his omnibus, quae *pressa* dicuntur, magis brevitatem, copiae et abundantiae oppositam, quam modestiam, declarant. Cf. quae diximus ad ep. 16, 4. *E.*

— *Pressa et decora cunctatio* non est *brevis*, ut Cortio visum; sed *quae sententiam aliquamdiu exprimit*, ut Gesnero placet; vel *modesta*, ut Cellario, quem immeritum reprehendit Cortius. Ita stilus *pressus demissusque* epist. 8, 5, *parcior et pressior* lib. IX, ep. 18, 6. Vide eumdem Gesnerum ad Quintil. lib. X, cap. 1, 46. *H.*

4. *Ipsum cubiculum.* In Gesneriana, sequace Gierigiana, post *ipsum* inepte incidebatur. *S.* — *Ipsumque lectum.* In quo iam quidem *cubat*, vel decumbit potius aeger, sed alias etiam, dum legit, dictat, studet: ab hac enim re dicta *cubicula*, non dormitoria modo, sed etiam diurna. *G.*

6. *In summam.* Rom. *In summa*, non *in summam*, ut oraculi sui auctoritate Cortius edidit. Nusquam aliter Plinius. Sequitur: »Non facile quemquam ex istis, qui sapientiae studium habitu corporis praeferunt, huic viro comparabis.« Fortasse *compararis*: quamquam et Cortius *comparabis* retinet. *H.* — *Habitu corporis.* Barba, severitate supercilii, pera, pallio, baculo, etc. *G.*

— *Gymnasia ... aut porticus.* Quae loca obire solebant professione philosophi ad captandam, quae confluere eo soleret, iuvenum et otiosorum turbam. Notum, Gymnasii nomen tandem plane cessisse literariis ludis; Porticum autem (στοὰν) Zenonis sectae nomen dedisse. *G.*

— *Advocatione.* Praesentia in foro ac patrocinio etiam: consilia domi impertire licet. *G.*

pietate, iustitia, fortitudine, etiam primo loco cesserit. Mirareris, si interesses, qua patientia hanc ipsam valetudinem toleret, ut dolori resistat, ut sitim differat, ut incredibilem febrium ardorem immotus opertusque
8 transmittat. Nuper me paucosque mecum, quos maxime diligit, advocavit: rogavitque, ut medicos consuleremus de summa valetudinis, ut, si esset insuperabilis, sponte exiret e vita: sin tantum difficilis et
9 longa, resisteret maneretque. Dandum enim precibus uxoris, dandum filiae lacrymis, dandum etiam nobis amicis, ne spes nostras, si modo non essent inanes, voluntaria morte desereret. Id ego arduum in primis,
10 et praecipua laude dignum puto. Nam impetu quodam et instinctu procurrere ad mortem, commune cum multis: deliberare vero et caussas eius expendere,

7. *Fortitudine, etiam primo cesserit.* Haec interpunctio aliud dicentem facit Plinium, atque is voluit: nam ea eius mente scribendum, *fortitudine etiam, primo loco cesserit.* Ceteras virtutes in docto homine inesse, minus incredibile: fortem vero eumdem dici posse, non omnes concedunt. Id vero probat summa doloris patientia, qua valetudinem istam toleret. *H.* — Longe praestat haec ratio alteri, quam sequitur et Gierigius, hunc locum sic interpretans: etiamsi sint philosophi summa dignitate. Moa Plinius de admirabili illa Aristonis fortitudine: « Id ego arduum in primis, et praecipua laude dignum puto. » *S.*

— *Vt sitim differat.* Quantum in febri tormentum sit sitis, heu nimis saepe plerique experiuntur. Nec Germanis tantum hoc obiicitur, ferre illos sitim nequire: sed Epictetus hoc maximum profectus experimentum commendat, Enchir. c. 70, διψῶν ποτε σφοδρῶς ἐπίσπασαι ψυχροῦ ὕδατος, καὶ ἔκπτυσον.... Quantum etiam sit in eo, ut *febrium ardorem* et sudores, qui non minus extra corpus inquietant, quam intus iactatur aestuantis sanguinis motibus, aliquis *immotus opertusque transmittat*, et quam parum ad eam rem vulgaris philosophia prosit, noverunt clinici. *G.*

8. *Summa*, id, quo tota res continetur. Ergo *summa valetudinis*, natura et ratio valetudinis. *L.* — *Insuperabilis. Inexsuperabilis* Rom. non tantum, sed etiam Brummer. A. et Arnzeu. *H.* — Praefero *inexsuperabilis.* Livius VIII, 7, 8: « Movet ferocem animum iuvenis seu ira, seu detrectandi certaminis pudor, seu inexsuperabilis vis fati. » Proprio sensu saepissime in Livio reperias. Vid. Drakenb. ad XXI, 30, 7, quo loco eadem in libris confusio. Secundus infra V, 9, 2, simili composito in simili re: « interest quam maturissime inexplicabili morbo liberari. » *S.*

utque suaserit ratio, vitae mortisque consilium susci-
pere vel ponere, ingentis est animi. Et medici quidem 11
secunda nobis pollicentur: superest, ut promissis
deus annuat, tandemque me hac sollicitudine exsolvat,
qua liberatus, Laurentinum meum, hoc est, libellos
et pugillares, studiosumque otium repetam. Nunc
enim nihil legere, nihil scribere aut assidenti vacat,
aut anxio libet. Habes, quid timeam, quid optem, 12
quid etiam in posterum destinem: tu quid egeris,
quid agas, quid velis agere, invicem nobis, sed lae-
tioribus epistolis, scribe. Erit confusioni meae non
mediocre solatium, si tu nihil quereris. Vale.

10. *Vitae .... ponere. Vitae mortisque consilium vel suscipere vel ponere* Rom. et Brumm. A. Male alterum *vel* vulgo omittitur. *H.*

11. *Et medici .... pollicentur.* Rom. *Et medici quidem secunda pollicentur,* sine *nobis.* H.—*Laurentium*, quo tendebant plerumque eius studia. *L.* — *Assidenti.* Scil. aegro. Pleue Livius XXI, 53, 6. *S.*

12. *Habes, quid timeam,* etc. Nihil hic libri variant: recte. Vid. egregiam I. Fr. Heusingeri notam ad Cic. de Offic. p. 387. *S.*

XXIII.

Consulenti, an tribunum plebis caussas agere deceat, respondet, se, quum tribunus esset, abstinuisse propter certas, quas affert, rationes.

C. PLINIVS POMPEIO FALCONI SVO S.

Consulis, an existimem te in tribunatu caussas agere decere. Plurimum refert quid esse tribunatum putes; inanem umbram, et sine honore nomen, an potesta-

XXIII. 1. *Quid esse tribunatum putes.* Rom. *Quid esse tribunum putes.* Sic etiam § 5, *quid esse tribunum.* H. — *Inanem umbram.* Vt sane re ipsa tum erant magistratuum omnium nomina, quum omnia imperatores ad se tra-

tem sacrosanctam, et quam in ordinem cogi ut a nullo,
2 ita ne a se quidem deceat. Ipse quum tribunus essem, erraverim fortasse, qui me esse aliquid putavi, sed tamquam essem, abstinui caussis agendis: primum quod deforme arbitrabar, cui assurgere, cui loco cedere omnes oporteret, hunc omnibus sedentibus stare; et, qui iubere posset tacere quemcumque, huic silentium clepsydra indici; et, quem interfari nefas esset, hunc etiam convicia audire; et, si inulta pateretur, inertem, si ulcisceretur, insolentem videri.
3 Erat hic quoque aestus ante oculos, si forte me appellasset, vel ille cui adessem, vel ille quem contra, intercederem, auxilium ferrem, an quiescerem sile-

xissent. Et incidit Tribunatus Plinii in Domitiani imperium, civitatem postea revocavit Traianus. *G.* — *Umbram .... nomen.* Graecorum σκιὰ et ὄνομα. *S.* — *In ordinem cogi.* Formula solemnis, qua saepe apud Livium queruntur tribuni iniuriam sibi illatam, vel parum reverenter habitam vim suam; v. g. XXV, 3 et 4, XLIII, 16, quo posteriore loco illud in primis apparet, non parendo etiam *in ordinem cogi* tribunos. Qui nempe *in ordinem cogit* aliquem, pro privato eum tractat, nec potestatem illius agnoscit: hoc ipse noster Secundus indicat deinde in § 3. Idem enim significat *in ordinem se cogere*, et *eiurato quasi magistratu privatum se facere.* G.

2. *Qui me esse aliquid putavi.* Rom. *Qui me aliquid putavi.* Plures sunt codices, in quibus *esse* desideratur. *H.* — *Omnibus sedentibus stare.* Dicentis ille nimirum habitus, quem sibi tamen dedecori esse ne Tullius quidem putavit, qui in consulatu pro Murena aliisque diceret. *G.* — *Clepsydra.* Quoties nimirum illa significaret, consumptum esse tempus, quod ad dicendum ipsi attributum esset. Res nota. Vid. infra IV, 9, 9, it. VI, 2, 5 et 7. *G.* — Rom. *Huic silentium clepsydra indicere*, ut et Medic. ut subintelligatur *aliquem.* H. — *Convicia audire.* Haec nimirum fori antiqui licentia, qua liceret maledicere adversario. Vid. Quint. XII, 9, 8. *G.*

3. *Appellasset .... intercederem, auxilium ferrem.* Verba omnia solemnia, explicata proinde et illustrata a Brissonio lib. II, p. 274. *G.* — *Vel ille... ferrem.* Rom. *Vel ille, cui adessem, vel ille contra quem; intercederem et auxilium ferrem.* Bona lectio, dummodo rectius, quam a Cellario et aliis pluribus factum, interpungatur. *Quem contra* tamen non muto. Cicer. Philipp. II, cap. 8, 2, *quem contra dicit.* Lactant. lib. VI, cap. 17, 4, *quos contra disputat.* H. — Revocanda copula ante *auxilium*, quam perversa interpunctio expulerat. *S.*

remque, et quasi eiurato magistratu privatum ipse me facerem. His rationibus motus, malui me tribu- 4
num omnibus exhibere, quam paucis advocatum. Sed 5
tu, iterum dicam, plurimum interest, quid esse tribunatum putes; quam personam tibi imponas, quae sapienti viro ita aptanda est, ut perferatur. Vale.

4. *Me tribunum omnibus exhibere.* intercedendo, si quis appellasset, auxilioque ferendo. Nulla hic dilogia. *S.*

5. *Personam. Personas*, secundum Cic. de off. I, 30, quisque quatuor sibi impositas gerit. Prima cernitur in natura, quam cum omnibus hominibus communem habemus; altera in indole cuique propria; tertia in munere, quo fungimur, et omnino in fortunae bonis; quarta in vitae genere, quod secuti sumus, et in vivendi agendique ex certis praeceptis ratione. H. l. postremo sensu capiendus. *L.* — *Vt perferatur.* Ad finem usque, etiam difficultatibus oblatis, feratur. Iam laudavit Cortius elegantem Ciceronis locum pro Rosc. Am. c. IV: *Id quod suscepi, quoad potero, perferam.* Et notum est, *perferre legem* dici eum, si quis obiectis difficultatibus tamen tulerit, et ut valeret, effecerit. *G.*

XXIV.

Hispano Tranquillum commendat in emendo agello. Iucunda et faceta epistola, cuius summam auctor ipse multa simplicitate in principio proponit. **L.**

C. PLINIVS BEBIO * HISPANO SVO S.

Tranquillus, contubernalis meus, vult emere agellum, quem venditare amicus tuus dicitur. Rogo cures, 2

XXIV. * Bebio. Scribendum cum cod. Baebio. Nota gens Baebia ex libris veterum, lapidibus literatis, nummis. Similis confusio in ὄρος Βαίβιον, Υέβιον, de Vesuvio. *S.* — Postea consul factus et sub Adriano praefectus urbis. *L.*

1. *Venditare.* Simpliciter *velle vendere*, *venalem habere*. Vid. Vossium de Analog. L. L. p. 173, qui locum Plinianum, nisi operarum culpa est, negligentius transcripsit. Add. eund. in Etymolog. L. L. v. *Vendo.* Diminutivi *agellus* cum verbo *venditare* coniunctio qua gratia commendetur, hebetior sum, quam ut videam. *S.*—

quanti aequum est, emat: ita enim delectabit emisse. Nam mala emptio semper ingrata est, eo maxime,
3 quod exprobrare stultitiam domino videtur. In hoc autem agello, si modo arriserit pretium, Tranquilli mei stomachum multa sollicitant, vicinitas urbis, opportunitas viae, mediocritas villae, modus ruris,
4 qui avocet magis, quam distringat. Scholasticis porro dominis, ut hic est, sufficit abunde tantum soli, ut relevare caput, reficere oculos, reptare per limitem, unamque semitam terere, omnesque viticulas suas
5 nosse, et numerare arbusculas possint. Haec tibi exposui, quo magis scires, quantum ille esset mihi, quantum ego tibi debiturus, si praediolum istud, quod commendatur his dotibus, tam salubriter emerit, ut poenitentiae locum non relinquat. Vale.

Amicus tuus. Is qui esset, non ignorabat Baebius: ut non mirer nomen omissum esse. *S.*

2. *Ingrata est.* *Est* Cortius recte expunxit optimi codicis auctoritate. Innumeris locis sedulitas librariorum inepta verbum substantivum invexit. Vid. Drakenb. ad Liv. I, 3, 3. *S.*

3. *In hoc autem agello.* Rom. *In hoc agello*, sine *autem*. H. — *Stom. multa sollicitant.* Multa sunt, quae cupiditatem emendi iniiciant. *E.* — *Avocet .... distringat.* Cuius cultura animum magis recreet, quam curis sollicitet; bene Gierig. cf. Epist. I, 3, 2, et VIII, 23. *E.* — Sic iam Cortius: « *Avocet* ab aliis negotiis, quibus dominus distringitur, et removeat, adeoque recreet et reficiat. » *S.*

4. *Scholasticis porro dominis.* Ita et Rom. *H.* — *Scholastici*, in umbra scholarum versantes, declamantes et eloquentiae studiosi. Vid. ep. 3. *E.* — Glossa, in textum adeo illata, haud incommode *studiosis* explicat. Cf. Gifan. Observ. L. L. p. 437 ed. Altenb. ubi quae Otho adscripsit, laudare occupaverat Cortius ad Plin. II, 3, 5. *S.* — *Reptare per limitem.* Ut Horat. Epp. I, 4, 4, *silvas inter reptare salubres.* G.

5. *Quo magis ... praediolum.* Rom. *Quo magis scires, quantum etiam ille mihi, ego tibi debiturus sim, si praediolum.* Sed hoc *etiam* factum credo ex *esset*, postea vero *sim* a librariis accessisse: ordinem verborum vulgato praefero. *H.*

LIBER SECVNDVS

I.

Verginii Rufi viri clari funus praedicat, ipsumque laudibus pro merito ornat.

C. PLINIVS ROMANO SVO S.

Post aliquot annos insigne, atque etiam memorabile populi Romani oculis spectaculum exhibuit publicum funus Verginii Rufi, maximi et clarissimi civis, perinde

I. 1. *Verginii Rufi. Virginii Rufi* Rom. et Medic. *H.*—Quod nec ipsum malum. Cortius bene comparat *Vergilius, Virgilius.* Vid. Virgilii Historia descripta per Coss. a Carolo Ruaeo init. *S.* — *Verginii Rufi*, tutoris sui, *memoriam* duabus Noster epistolis *coluit*, hac, et IX, ep. 19, ad quas rectius intelligendas haud alienum fuerit pauca hic de viri fortuna rebusque gestis retulisse. Consulatu primo functus est a. u. 817 (Tac. An. XV, 23); sed sub Neronis exitum potissimum inclaruit. Praeerat tum legionibus Germanicis, iisque validissimis, a quibus frustra de imperio suscipiendo sollicitabatur; etenim nec ipse suscipere voluit, nec pati, ut ad alium, quam quem Senatus destinasset, deferretur. Erat in vicinia Iulius Vindex, Galliae Propraetor, qui, quum a Nerone defecisset, ad Galbam, Hispaniae Tarraconensis Praesidem, imperium trahere conabatur. Cum eo, militum maxime ferocia coactus, proelium commisit atrocissimum, in quo caesis viginti millibus Gallorum, Vindex ipse manus sibi intulit. Ea autem victoria ut Galbam quoque paene ad mortem sibi consciscendam impulit (Suet. Galb. XI), ita ingentem Verginio peperit qua gloriam, qua potentiam. Ille omnium ore celebrari, omniumque admiratione in caelum extolli, illi parere omnis Gallia. Hinc ardentius etiam instabant milites, ut summum sibi vindicaret fastigium, praesertim ubi nuntius de exitu Neronis allatus est. Quin adeo tribunum quemdam ferunt, stricto gladio, duplicem ei proposuisse conditionem, ut aut ferrum reciperet, aut imperium. Ille vero minis non magis quam precibus flecti poterat; et in carmine quoque, quod postea sepulcro suo incidi iussit, eo solo no-

2 felicis. Triginta annis gloriae suae supervixit. Legit scripta de se carmina, legit historias, et posteritati suae interfuit. Perfunctus est tertio consulatu, ut summum fastigium privati hominis impleret, quum
3 principis noluisset. Caesares, quibus suspectus, atque etiam invisus virtutibus fuerat, evasit: reliquit incolumem optimum atque amicissimum, tanquam ad hunc

mine gloriabatur, quod parta illa victoria non sibi imperium asseruerit, sed patriae; IX, Epist. 19. Huius tanti viri opes non contempsit Galba, sed literis eum invitavit ad res Romanas communi consilio curandas, libertatemque populi conservandam. Sic quoque quum anceps haereret, Galba a Senatu comprobatus successorem ei misit Flaccum Hordeonium, cui Verginius haud gravate exercitum tradidit, Galbaeque Romam proficiscenti comitem se adiunxit. Plutarch. in Galba cap. IV, 6, 10. Alterum consulatum Otho ei obtulit a. u. 823, ut deleniret exercitum Germanicum, hoc suo quondam duce ferociter superbientem. Othone sua ipsius manu interfecto, in eum rursus milites versi, ut nunc saltem imperium susciperet, minitantes flagitabant, domumque suae obsessum tenebant: sed propositi tenax per aversam domus partem elapsus irrumpentes fefellit. Quae res ei paene in perniciem cessit. Milites enim, tanquam fastiditi, in summa admiratione eum odisse coeperunt, atque adeo quum eum posthac insidiarum Vitellio factarum suspectum haberent, concursu ad Caesarem, ubi forte coenabat, facto, ad supplicium depoposcerunt, aegreque cohibiti sunt. Tacit. Hist. I, 8, 9, 77; II, 49, 51, 68. Magni sane animi erat, recusare summum honorem toties oblatum, de quo alii vi et armis inter se certabant; magni item, se accommodare absque omni vel invidia, vel simultate iis, quibus ille contigisset; magni denique, malos etiam Principes, virtutibus invidentes, tenere admiratione sui et reverentia. Hos igitur quum incolumis evasisset, Nerva eum tertio consulatu ornavit, mortuumque publico sumptu efferri iussit. *L.* — *Perinde felicis*, Non minus felicis, quam magni et clari. Quidam, *et proinde felicis*, ut hoc sibi velit: ob id ipsum felicem esse, quod talis etiam mors, et tale funus eum consecutum sit. *G.*

2. *Gloriae suae supervixit.* Longe alio sensu, quam nos: *seinen Ruhm überleben*, ut ridicule vertit Schellerus. *S.*

— *Legit scripta de se carmina.* Rom. *Legit scripta de se garaunia.* H.

— *Quum principis noluisset.* Post Neronis interitum, Tac. H. II, 8, iterum post Othonem, idem H. II, 51. Add. noster infra IX, 19, 1. *G.*

3. *Optimum.* Nervam, quod series vitae nostri docet, et Fasti. Est enim suffectus Verginio Tacitus. Alioqui Traianum *optimum* quasi suo nomine dici constat. Verum hoc nomen etiam Nervae tribuit noster Pan. LXXXIX, 1; vid. Vonck. Observ. misc. c. XV, p. 90. *G.* — *Ad hunc... reservatus.* Rom. *Ad hunc ipsum honorem publici funeris reservatum.* Verior est vulgata. *H.*

ipsum honorem publici funeris reservatus. Annum 4
tertium et octogesimum excessit in altissima tranquillitate, pari veneratione. Vsus est firma valetudine: nisi quod solebant ei manus tremere, citra dolorem tamen: aditus tantum mortis durior longiorque, sed hic ipse laudabilis. Nam quum vocem praepararet, ac- 5
turus in consulatu principi gratias, liber, quem forte acceperat grandiorem, et seni et stanti ipso pondere elapsus est. Hunc dum consequitur colligitque, per laeve et lubricum pavimentum, fallente vestigio, cecidit, coxamque fregit, quae parum apte collocata, reluctante aetate, male coiit. Huius viri exsequiae 6
magnum ornamentum principi, magnum saeculo, magnum etiam foro et rostris attulerunt. Laudatus est a Cornelio Tacito: nam hic supremus felicitatis eius cumulus accessit, laudator eloquentissimus. Et 7
ille quidem plenus annis abiit, plenus honoribus, illis etiam quos recusavit: nobis tamen quaerendus ac desiderandus est, ut exemplar aevi prioris: mihi vero praecipue, qui illum non solum publice, sed

5. *Acturus ..... principi gratias.* Solemne tum fuisse, ut gratias ageret Consul Principi, vel ex Pliniani panegyrici principio constat. Add. III, 18, 1. *G.*

— *Hunc dum consequitur.* Rom. *Hunc dum sequitur.* H. —Dum librum delabentem prosequitur corpore ad terram prono, ut arripiat et sustollat. Ornata vox, quae rem quasi pingit, et sensibus admovet. *E.* — *Reluctante aetate.* Nota res est, in senibus ossium fracturas *male coire*, h. e. difficulter sanari membris aptandis, praesertim ubi haec *parum apte collocata* sunt, *schlecht eingerichtet.* E. — *Collocare* de ossium fracturis proprium. Plene Celsus VIII, 7, *ubi ea* (maxilla fracta) *in suam sedem collocata est.* S.

6. *Nam hic ... accessit.* Rom. *Nam hic eius supremus felicitati calculus accessit.* H.

7. *Nobis tamen quaerendus.* Sic omnes libri. Quum tamen *quaerere* vel *requirere* et *desiderare* eamdem plane vim habeant, vide an melius legi possit, *querendus.* G. — Immo vero non eamdem vim illis verbis esse, intelligitur ex epist. VI, 2. In *desiderare* plus est, quam in *quaerere.* E. — *Vt exemplar aevi prioris* Rom. *Vt exemplar vitae prioris*, ut Cortii codices. Proxima verba, *sed etiam privatim*, in Rom. non magis adsunt, quam in melioribus codicibus, eaque merito reciduntur. *H.*

8 etiam privatim, quantum admirabar, tantum dilige-
bam; primum quod utrique eadem regio, municipia
finitima, agri etiam possessionesque coniunctae: prae-
terea quod ille tutor mihi relictus, affectum parentis
exhibuit. Sic candidatum me suffragio ornavit: sic ad
omnes honores meos ex secessibus adcucurrit, quum
iam pridem eiusmodi officiis renuntiasset: sic illo die,
quo sacerdotes solent nominare quos dignissimos sacer-
9 dotio iudicant, me semper nominabat. Quin etiam in
hac novissima valetudine veritus, ne forte inter quin-
queviros crearetur, qui minuendis publicis sumptibus
iudicio senatus constituebantur, quum illi tot amici
senes consularesque superessent, me huius aetatis,
per quem excusaretur, elegit, his quidem verbis,
10 *etiamsi filium haberem, tibi mandarem.* Quibus ex
caussis necesse est, tamquam immaturam mortem eius
in sinu tuo defleam: si tamen fas est aut flere, aut
omnino mortem vocare, qua tanti viri mortalitas
11 magis finita quam vita est. Vivit enim, vivetque semper,

8. *Praeterea.... ornavit. Praeterea, quod ille mihi tutor relictus* (hoc ordine Rom.), *adfectum parentis exhibuit; sic candidatum me suffragio ornavit.* Ita rectius interpungi puto, quam vulgo. *H.* — *Ille mihi tutor relictus* in aliis quoque libris obvium, ordine profecto ad sensum aurium iucundiore. Ceterum bona interpunctio Gesnerianae. *S.* — *Suffragio.* Suffragatores appellabantur senatores qui candidatos commendabant et pro iis intercedebant. *L.* — *Ex secessibus adcucurrit.* Vt Atticus, qui urbana officia amicis ut praestaret, ventilare Romam solebat. *G.* — *Illo die, quo sacerdotes* Augures intelligit. Vid. IV, 8, 3. Certum diem et solemnem huic rei destinatum dicere non habeo; nam quod Ovidium et Tacitum hic laudant, de Kalendis Ianuariis, nihil ad hanc rem. Neque ita locutus esset Plinius, si has intellexisset. *G.*

9. *Quin etiam.... valetudine.* Rom. *Qui etiam in h. n. v.* H. — Multum praestat *quin etiam.* S. — *Quinqueviros.* Collegium quinquevirorum instituit Nerva, propter aerarium a Domitiano exhaustum. Vide Tacitum Nostrae collectionis volumen quintum, pag. 445. *E.* — *Per quem excusaretur.* Quem quasi vicarium suae operae atque muneris daret, ut hodie, qui deprecantur militiam · et olim in Romana republica senes grandaevi, qui magistratum suscipere nollent: hoc enim esse *excusari*, apud ICtos praesertim, constat. *G.*

atque etiam latius in memoria hominum et sermone versabitur, postquam ab oculis recessit. Volui tibi 12 multa alia scribere, sed totus animus in hac una contemplatione defixus est. Verginium cogito, Verginium iam vanis imaginibus, recentibus tamen, audio, alloquor, teneo; cui fortasse cives aliquos virtutibus pares et habemus, et habebimus: gloria neminem. Vale.

12. *Recentibus.* Tam vividis, ut Verginius ipse adstare mihi videatur. Bene Gierigius contulit Ep. IV, 9, 12, iudicum *erecti animi et recentes.* Liv. XXI, 52, *recentis animi consul.* E.

II.

Accusat Paullinum negligentiae litterarum.

C. PLINIVS PAVLINO * SVO S.

Irascor: nec liquet mihi, an debeam; sed irascor. Scis, quam sit amor iniquus interdum, impotens saepe, μικραίτιος semper. Haec tamen caussa magna est, nescio an iusta: sed ego tanquam non minus iusta quam magna sit, graviter irascor, quod a te tamdiu litterae nullae. Exorare me potes uno modo, si nunc saltem 2 plurimas et longissimas miseris. Haec mihi sola excusatio vera, caeterae falsae videbuntur. Non sum au-

II. * *Paullino. Valerius Paullinus* e colonia Foroiuliensi Galliae Narbonensis, vir strenuus militiae, Tribunus olim Praetorianorum, tempore Vitellii autem procurator Galliae Narbonensis. Quum summa rerum ad Vespasianum, cui amicus erat, deferretur, in eius verba adegit circumiectas civitates, missisque liburnicis Fabium Valentem, a Vitellii partibus stantem, oppressit: quo capto, cuncta ad Vespasianum conversa. Tac. Histor. III, 42; vide vol. III, p. 314, Nost. Col. *L.*

1. μικραίτιος. Qui parvis rebus et causis ad accusandum et expostulandum movetur. *G.* — *Impotens* autem est, qui sibi non imperat, temere et importune erumpit. *E.*

2. *Exorare me potes uno modo.* Ita

diturus, *non eram Romae*, vel *occupatior eram*. Illud
3 enim nec dii sinant, ut, *infirmior*. Ipse ad villam partim studiis, partim desidia fruor: quorum utrumque ex otio nascitur. Vale.

et Rom. melius; quam Medic. *exora me*, quod tamen Cortio placere potuit. *H.*

3. *Ut*, scil. *audiam*. Sanissima vulgata. *S.* — *Ad villam..... fruor*, in villa. *L.*

III.

Isaeum rhetorem laudat, et Nepotem, ut illum audiat, adhortatur. Immo vero oppugnat precibus, opprobriis, exemplis domesticis et externis, atque etiam effugia ei praecludit. **L.**

C. PLINIVS NEPOTI * SVO S.

Magna Isaeum fama praecesserat: maior inventus est. Summa est facultas, copia, ubertas: dicit semper ex tempore, sed tanquam diu scripserit. Sermo Graecus, immo Atticus: praefationes tersae, graciles,

III. * *Nepoti*. Vir doctissimus et disertissimus. Putant esse *Licinium Nepotem*, qui secundum Martialem diu orbus suscepta filia captatores frustratus sit. *L.*

1. *Facultas*. Vid. ad I, 20, 18. *S.* — *Dicit semper ex tempore*. Quomodo conciliabimus Plinio Philostratum, qui de vitis Sophist. I, 20, 2, negat ex tempore Isaeum hunc dixisse? Haec enim sententia erit, sive cum Oleario legas τὰς δὲ μελέτας ὡς αὐτοσχεδίους ἐποιεῖτο, ἀλλ' ἐπεσκεμμένας τὸν ἐξ ἕω ἐς μεσημβρίαν καιρόν· sive cum aliis τὰς δὲ μελέτας οὐκ αὐτοσχ. κ. τ. λ. quae verior mihi lectio videbatur, et praeterea putabam legendum, ἐπεσκεμμένος. Sed ἐσκεμμένα etiam passive in tali re Lucian. Pseudolog. pag. 436, 1. De extemporalitate viri forte fucus factus est Secundo a gloriosulo homine. *G.* — Immo rectius legitur ὡς αὐτοσχεδίους. Philostratus enim, ut bene monuit Gierigius, dicit Isaeum disputationes suas venditasse quidem tanquam subito natas, sed commentatum esse toto antemeridiano tempore. Ita omnes veteres rhetores facere solitos Hermogenes notavit: γράψαντες γὰρ πάντες ὑποκρίνονται σχεδιάζειν. Plura eiusmodi congessit Cresoll. Theatr. Rhet. p. 211. *E.* — Accedo Gesnero veterem in Philostrato lectionem οὐκ αὐτοσχεδίους tuenti. *S.* — *Praefationes*. Illas puto, quibus sub initia disputationum ute-

dulces; graves interdum et erectae. Poscit contro-

bantur; in quo genere exstat προλαλιά una alteraque Luciani. Sic ponit etiam IV, 11, 14. *G.* — *Graves et erectae.* Ad argumentum pertinent ista maioris momenti, de rep. praesertim, ingenuanique qua tractatur libertatem. Sic noster de avunculo suo III, 5, 5: « Quum omne studiorum genus paulo liberius et erectius periculosum servitus fecisset. » *G.* — Immo vero series orationis postulare videtur, ut *graves* et *erectas* ad dicendi potius genus splendidum et magnificum referamus, et *gracilibus* oppositas putemus, praesertim quum, bene monente Gierigio, illa argumenta praefationum fuisse vix videantur. Nempe in praefationibus suas res agebant, vel captatione benevolentiae auditorum animos praeparabant. Vide Cresoll. Theatr. Rhet. Lib. IV, 8, pag. 414. *E.*

2. *Poscit..... incipit.* Rom. Poscit *controversias plures, electionem auditoribus permittit, saepe etiam imparatus esurgit.* (Lego *consurgit*; quod in hoc exemplari saepe *c̄* scriptum est pro *con*; et *consurgere* Plinio placuit, lib. IV, ep. 9, 18; lib. IX, ep. 13, 18.) *Amicitur, incipit.* Vulgo editur *saepe etiam partes*: *surgit.* Intelligunt partes accusandi vel defendendi: eas vero qui *permittit*, non eligendas, sed agendas concedit; quod Plinius hic dicere noluit. Vide ergo, an Romana lectio, quam nemo antea in medium attulit, melior sit, si ita interpungas: *electionem auditoribus permittit saepe; et iam* (id est *statim*) *imparatus consurgit.* Sed *etiam* potius ex syllaba *im* factum et supervacaneum esse suspicor. Nihil tamen vulgatae lectioni derogo. *H.*— Ad Romanam lectionem accedit *paratus* librorum nonnullorum pro *partes.* *S.* — *Poscit controversias.* Si *ponit* legas, quod vult, post alios, Gisbert, Cuperus Obs. III, 20, iniri possit ratio conciliandi cum Philostrato Plinium. Qui enim toto antemeridiano commentatus est, ille optionem dare auditoribus potest ex pluribus, quas posuit, controversiis, quibus nimirum omnibus se paraverit, unam eligendi. Porro quae sint *controversiae*, omnium optime patet es Senecae, quas habemus, controversiis, h. e. causis fictis, quas deinde in utramque partem agere tractareque, et illis quasi velitationibus forensi militiae praeparari iuvenes solebant. *G.* — Mihi, ex Plinii narratione rem ponderanti, tamen videtur illud *poscit* servandum et defendendum esse. Dicit Isaeum *semper ex tempore dixisse, sed tanquam diu scripserit*; nam antea ei summam *facultatem* dicendi et *copiam* tribuerat. Iam Isaeus se talem gerebat, qualis videri volebat. Ergo *poscit controversias*, ne ipse praeparatus advenisse videatur, et *plures*, ne cum illo auditore, qui quaestionem proposuisset, sibi convenisse videatur. Deinde ut nulla fraudis suspicio relinqueretur, etiam auditoribus aliis rursus inter propositas controversias electionem permittebat: nam si ipse *posuisset* illas, quamvis ex his unam elegissent auditores, tamen semper talis fuisset, cui se praeparare potuisset. Plane describit Plinius Isaeum talem, quales hodiernum sunt, qui apud Italos *Improvisatori* dicuntur, hoc uno diversi, quod carmina ex tempore dicunt, sed ita etiam, tanquam diu scripserint. Accedit, quod illos Sophistas et Rhetores nuspiam legimus quaestiones *posuisse*, at plane intelligitur ex iis, quae congessit Cresoll. Theatr. Rhet. Lib. III, cap. 11. *E.* — Probabilis

versias plures, electionem auditoribus permittit, saepe etiam partes: surgit, amicitur, incipit. Statim omnia ac paene pariter ad manum: sensus reconditi occursant, verba, sed qualia? quaesita et exculta.

disputatio, cui album calculum libens adiicio. Add. Gesner. in epist. ad I. A. Ernestium, cui item *ponit* placuerat. Gierigius hanc *παραδιόρθωσιν* in textum adeo intulit, minus verecunde cum Plinio agens, quam a critico ceteroqui tam modesto exspectasses. *S.* — *Saepe etiam partes.* Vel ea intelligenda est, quam *dispositionem* vocamus hodie: vel hoc, uti dicant auditores, in quam partem velint tractari controversiam, accusarine an defendi? etc. *G.* — *Saepe etiam partes.* Vt dicant auditores, in quam partem velint tractari controversiam, accusarine an defendi. Ita Gesnerus; sed nescio quomodo: dubito an Plinius hoc sensu *permittere auditoribus partes* absolute dixerit. Certe ambigue dixisset: nam quid impedit, quo minus partes controversiarum intelligamus eas, quae exordio, narratione, confirmatione, refutatione, epilogo, constant? Nempe has ego malim nunc intelligi. Est enim haud dubie maioris artis et facultatis, illas partes, quamcumque poscant auditores, in promptu habere, et ordine perturbato statim pertractare, quam accusantis vel defendentis partes sumere. Enimvero Isaeus artem ostentabat. Itaque legendum putem *partis*, sc. electionem permittit auditoribus, ut si velint totius controversiae eam partem maxime tractari, quae habeat narrationem rei factae, vel quae confirmationem argumentorum, etc. Haec fiducia non maior est ea, quam notavit Quintil. X, 7: « Declamatores quosdam perversa ducit ambitio, ut exposita controversia protinus dicere velint: quin etiam, quod est in primis frivolum ac scenicum, verbum petant, quo incipiant. » *E.* — *Partis* habent aliquot libri Cortio inspecti ac Brummeri Excerpta. *S.* — *Surgit, amicitur.* Non ita inepta est haec lectio, ut permutanda sit contra alteram, *iam igitur* (in qua errandi occasionem librario Mediceo dedit *o* solemniter in *g* mutatum). Potius servanda lectio optimorum librorum, quae conveniat cum decoro illo oratorio, de quo Quintil. XI, 3, 156: « Leviter consurgendum, tum in componenda toga, vel, si necesse sit, *ex integro iniicienda*, duntaxat in iudiciis (apud principem enim et magistratus ac tribunalia non licebit), paulum est commorandum, ut et *amictus* sit decentior, et paulum spatii ad cogitandum. » Noster IV, 11, 3: « Postquam se composuit, circumspexitque habitum suum. » Confirmatur hoc utroque loco observatio virorum doctorum, Ferrarii Anal. de re vest. cap. 26, et Brouckh. ad Tib. I, 9, 13, de *amictu* vestem exteriorem, quale est pallium, toga, significante. *G.* — *Verba, sed qualia?* Abscisso dicendi genere occupat obiectionem. Non mirum est, dixerit aliquis, *verba occursare*: *ψλυαρία* ad hoc sufficit, et impudentia. Itaque subiicit, *sed qualia?* respondet, *quaesita* h. e. adeo elegantia, ut non sponte venisse, sed studio exquisita esse dicas. Haec optime conveniunt cum his, quae ex Philostrato observata sunt. *G.*

Multa lectio in subitis; multa scriptio elucet. Prooe- 3
miatur apte, narrat aperte, pugnat acriter, colligit fortiter, ornat excelse: postremo docet, delectat, afficit: quid maxime, dubites. Crebra νοήματα, syllogismi circumscripti et effecti: quod stylo quoque as-

3. *Prooemiatur.* Verbum recens factum e graeco προοιμιάζεσθαι. *L.* — *Colligit fortiter.* Non dubito Plinium his verbis descripsisse eam partem orationis, quae Graecis ἀνακεφαλαίωσις, συναγωγὴ, συλλογὴ, Latinis *enumeratio*, et *collectio* dicitur, ut patet e Cic. Brut. LXXXVIII, nam in ea parte res antea dictae veluti per cumulum et congeriem repetuntur. Huic parti et illud *fortiter* melius convenit: nam, ut Quintil. VI, 1, ait, » quae enumeranda videntur, cum pondere aliquo dicenda sunt, et aptis excitanda sententiis, et figuris utique varianda. » Nempe Plinius Isaeum ita laudat, ut eum non omnibus solum partibus eloquentiae, sed et virtutibus et officiis oratoriis satisfacere dicat. Primum partes orationis praecipuas quatuor enumerat, *prooemium*, *narrationem*, *confirmationem cum refutatione*, (*pugnat acriter*, nam in hac parte pugna et contentio in primis dominatur) *epilogum*, qui recapitulatione continetur (*colligit fortiter*). Deinde *elocutionis* virtutem felici brevitate ita laudat, ut eum *ornare excelse* dicat. Denique officia oratoris, *docendi*, *delectandi*, *afficiendi* commemorat. *E.* — *Postremo.* Vt breviter dicam. Sic 1, 20, 22. Ita et *denique* dicitur. Vid. Otho in Gifan. Observ. p. 132 seq. Clav. Cicer. h. v. S. — *Quid maxime*, ... *effecti*. Rom. *Quod maxime dubites. Crebra ἐνθυμήματα καὶ νοήματα*, *crebri syllogismi circumscripti et effecti.* Latina ex glossa esse possunt. *H.* — Certissimum mihi videtur, ex glossa nata esse. Quis enim sibi persuadebit, Secundum ipsum Graeca illa Latina vertisse! Nam ἐνθυμήματα a syllogismis circumscriptis hic differre non puto. Vide mox Ernestium. *S.*

— *Crebra νοήματα.* Characterem Isaei dixit Philostratus τὸ ἀπέριττον, τὸ βραχέως ἑρμηνεύειν καὶ πᾶσαν τὴν ὑπόθεσιν συνελεῖν εἰς βραχύ. Ex hoc fonte sunt νοήματα, sententiae ipsi orationi ita intextae, ut nihil exstent vel emineant, sed ad ipsam vel narrationem vel argumentationem pertinere videantur. Huc pertinent etiam ἐνθυμήματα (quam vocem agnoscunt etiam quidam libri) quos auctor noster vocat *syllogismos circumscriptos* h. e. in brevitatem contractos, et tamen *effectos* h. e. elaboratos, et argumentationem plenam claramque exhibentes. Hanc utriusque verbi apud nostrum vim esse, Index declarat. *G.* — Νοήματα sunt, quas Quintil. XII, 10, 48, *sententias* vocat, quae *feriunt animum, et uno ictu frequenter impellunt, et ipsa brevitate magis haerent, et dictione persuadent.* Eodem sensu Auctor Dial. de Oratt. cap. XXII, Ciceronem *locos laetiores* attentasse, et quasdam *sententias* invenisse dicit. Eadem et ἐνθυμήματα dicta sunt. Cf. Cic. Top. XIII; Quint. VIII, 5; Cic ad Att. I, 14, et Gell. N. A. VI, 13. Itaque non contemnenda est quorumdam librorum Mss. varietas, qui h. l. ἐνθυμήματα καὶ νοήματα iunctim habent, quam lectionem restituit Gierigius. Ab aliis Codd. etiam

4 sequi magnum est. Incredibilis memoria; repetit altius quae dixit ex tempore, ne verbo quidem labitur. Ad tantam ἕξιν studio et exercitatione pervenit: nam diebus et noctibus nihil aliud agit, nihil audit, nihil
5 loquitur. Annum sexagesimum excessit, et adhuc scholasticus tantum est: quo genere hominum nihil aut sincerius, aut melius. Nos enim qui in foro verisque litibus terimur, multum malitiae, quamvis no-
6 limus, addiscimus. Schola et auditorium, ut ficta caussa, ita res inermis, innoxia est: nec minus felix, senibus praesertim. Nam quid in senectute felicius,
7 quam quod dulcissimum est in iuventa? Quare ego Isaeum non disertissimum tantum, verum etiam beatissimum iudico, quem tu nisi cognoscere concupiscis,
8 saxeus ferreusque es. Proinde, si non ob alia, nosque

verba καὶ νοήματα absunt. Vtra lectio verior sit, dici non potest. Gesnerus putabat, ἐνθυμήματα esse, quos Plinius *syllogismos circumscriptos* dixerit. Quod ut ego affirmare nolim, ita Gierigius errat, quum ἐνθυμήματα illo sensu dicta esse negat. Graeci diserte τὸ ἐνθύμημα dixerunt συλλογισμὸν ῥητορικόν, συλλογισμὸν ἀτελῆ. Cf. Demetrius Eloc. cap. XXX, et XXXII. Et Aristoteles Rhet. I, c. 2 docet ἐνθύμημα συλλογισμὸν εἶναι ἐξ ὀλίγων τε καὶ πολλάκις ἐλαττόνων ἢ ἐξ ὧν ὁ πρῶτος συλλογισμός, h. e. enthymema non omnes eas partes habet, quas syllogismus dialecticus. Itaque alio loco idem ἐνθ. dixit esse ἀπόδειξιν ῥητορικήν. Plura de ea re congessimus in Technol. graec. Rhet. p. 408. *E.*

4. ἕξιν. Habitum, seu facultatem. Cf. Wyttenb. in Bibl. Crit. III, 4, p. 43, seq. Similiter Porphyrius apud Eusebium Hist. Eccl. VI, 19, p. 284 ed. Read. philosophiae scientiam τὴν ἐν τοῖς λόγοις ἕξιν vocat, quam paulo ante, τὴν τῶν λόγων ἐμπειρίαν dixerat. *S.*

5. *Annum sexagesimum excessit.* Rom. *Annum LXX excessit*, quod minus credibile ac potius falsum. Deinde: « quo genere hominum nihil aut simplicius, aut sincerius, aut melius. » *H.* — Hoc ordine etiam Burmanni Excerpta. Vulgo: « quo genere hominum nihil aut simplicius, aut sincerius, aut melius. » In aliis, etiam in Gierigiana, omissa sunt *aut simplicius*, culpa, ni fallor, operarum, qui, ut fit, eadem, qua toties librarii, chorda oberrarent. Certe nihil ex libris scriptis discrepantiae vidi enotatum. *S.* — *Scholasticus tantum.* Rhetor, qui in schola et umbra tantum versetur, forum nunquam attigerit, ut ille quondam Isocrates. *G.*

6. *Vt ficta..... inermis.* Rom. *Vt ficta causa, res inermis*, sine *ita.* H. — Melius abest *ita*, recteque expunxit Gierigius. *S.*

ipsos, at certe ut hunc audias, veni. Nunquamne legisti, Gaditanum quemdam Titi Livii nomine gloriaque commotum ad visendum cum ab ultimo terrarum orbe venisse, statimque ut viderat, abiisse? Ἀφιλόκαλον, illitteratum, iners, ac paene etiam turpe est, non putare tanti cognitionem, qua nulla est iucundior, nulla pulchrior, nulla denique humanior. Dices:
Habeo hic quos legam, non minus disertos. Etiam: 9
sed legendi semper occasio est, audiendi non semper. Praeterea multo magis, ut vulgo dicitur, viva vox adficit. Nam licet acriora sint, quae legas, altius tamen in animo sedent, quae pronuntiatio, vultus, habitus,
gestus etiam dicentis affigit. Nisi vero falsum putamus 10
illud Aeschinis: qui, quum legisset Rhodiis orationem Demosthenis, admirantibus cunctis, adiecisse fertur: *Τί δὲ, εἰ αὐτοῦ τοῦ θηρίου (τὰ αὐτοῦ ῥήματα βοῶντος)*

8. *Gaditanum quemdam.* Repetit Hieron. praefat. Biblior. ad Paullinum pr. sed numero plurium, « de ultimis Hispaniae Galliarumque finibus quosdam venisse nobiles legimus, etc. » Hanc epistolam prae manibus Hieronymo fuisse, apparet etiam inde, quod ea, quae de viva voce, itemque de Aeschine mox habet Secundus, ipse sanctus Pater inde repetiit. *G.*

9. *Legendi....non semper. Praeterea.* Rom. *Legendi semper occasio est, audiendi non. Praeterea.* H.

— *Acriora sint.* Mens aerius et plenius perspicit et videt, quae legimus. *E.*

10. *Τί δὲ, εἰ αὐτοῦ* etc. Rom. *Τί δὲ εἰ αὐτοῦ θηρίου ἀκηκόειτε vel ἠκούσατε.* Desunt *τὰ αὐτοῦ ῥήματα βοῶντος.* Desunt etiam, quae sequuntur: *Et erat Aeschines* usque ad *μεγαλοφωνότατος. H.* — Articulus ante θηρίου in Rom. male abest. Notus particulae *vel* usus in lectione duplici iungenda. Vid. Drakenb. ad Liv. I, 46, 3; I, 20, 7. *S.* — Αὐτοῦ τοῦ θηρίου. Vid. Iacobs. Not. ad Anthol. Graec. III, 2, pag. 114. *S.* — Τὰ αὐτοῦ ῥήματα βοῶντος. Non ausim damnare haec verba, quum Hieronymus, qui nostrum ante oculos habuit, diserte: *Quid si audissetis bestiam sua verba resonantem?* Ceterum mirum est, quam vix ullus scriptorum, qui huius rei mentionem fecere, cum alio plane conveniat. Compara, qui discere fidem narrationum vulgatarum volueris, Cic. de Orat. III, 56; Plutarchum in vitis X Sophistarum, p. 1544 sq. H. Steph. Val. Max. VIII, 10; Plin. maior. VII, 30 seq. 31: Philostr. de vitis Sophist. I, 19, 5; Photium Bibl. n.° 61, pag. 29; Hoesch. Noster iterum memorat IV, 5, 1. *G.*

ἀκηκόειτε: et erat Aeschines, si Demostheni credimus, *μεγαλοφωνότατος*. Fatebatur tamen longe melius eadem
11 illa pronuntiasse ipsum qui pepererat. Quae omnia huc tendunt, ut audias Isaeum: vel ideo tantum, ut audieris. Vale.

— *Si Demostheni.* Qui passim, praesertim in oratione, quam contra ipsum *pro corona* sibi decreta a Timocrate habuit, vocem illius variis epithetis commendat. Difficile est ad arbitrandum, an potius λαμπροφωνότατον scripserit Plinius, adeo corrupta solent esse Graeca: utrumque in hoste suo laudarat Demosthenes, et *magnitudinem vocis*, et *splendorem*. G. — Codices nonnulli μικροφωνότατος, unde tertiam lectionem lucramur, μακροφωνότατος. Saepe confunduntur in Graecorum scriptorum libris μικρός et μακρός. Μακρόφωνος vox boni commatis, etsi in lexicis non obvia. Μακροφωνεῖν ex Hippocrate enotavit D. Scottus. Ceterum μεγαλοφωνότατος aut μακροφωνότατος tueri videtur Cicero de Orator. III, 56, *maximam* Aeschinis *vocem* laudans. *S.* — μεγαλοφωνότατος. Si hoc voluit Plinius, Aeschinem habuisse vocem non solum magnam et robustam, sed et suavem, quae delectare et afficere iucunde auditores posset, vocem graecam magis videtur ex suae aetatis quam ex veterum Graecorum usu adhibuisse. Veteres enim μεγαλόφωνον non nisi eum dixerunt, qui robustam, magnam, validam vocem haberet, eique opposuerunt ἰσχνόφωνον Cf. Foes. Oeconom. Hippocrat. h. v., qui tamen ἰσχνόφωνον et ἰσχόφωνον commiscet. *S.*) Neque λαμπρόφωνος alio sensu dictus videtur. Certe λαμπροφωνίᾳ non nisi claram et sonoram vocem significarunt, cui itidem τὸ ἰσχνόφωνον oppositum esset. Etiam Latini *splendore* solam claritatem, nulla suavitatis notionis adiuncta, declarasse videntur; saltem Plinius H. N. XX, 6, 21, quum porrum dicit *voci splendorem afferre*. Deinde de Demosthene agimus, quem non credibile est Aeschinis sibi infestissimi et inimicissimi vocem ita commemorasse, ut eam laudare vel commendare videretur. Itaque quum ei λαμπρὰν φωνὴν tribuit, eum ipsum εὔφωνον et μέγιστον φθέγγοντα (immo φθεγγόμενον. *S.*) dicit, ut περὶ παραπρεσβ. pag. 405 Reisk., non multo plus eum laudare voluisse censendus est, quam quum τὸ βοᾶν tribuit, ut saepe in Or. de Corona. Locus est insignis cap. LXXXVI, καὶ ἔμοιγε δοκεῖς ἐκ τούτων, Αἰσχίνη, τῶν λόγων, ἐπίδειξίν τινα φωνασκίας βουλόμενος ποιήσασθαι, τοῦτον προελέσθαι τὸν ἀγῶνα. Εστι δ' οὐχ ὁ λόγος τοῦ ῥήτορος τίμιος, οὐδ' ὁ τόνος τῆς φωνῆς. ἀλλὰ τὸ ταὐτὰ προαιρεῖσθαι τοῖς πολλοῖς, etc. In ipso illo loco, ubi λαμπροφωνότατον Aeschinem appellat, c. XCVIII, non alium quam alte et grande vociferantem designat. Et paulo antea: ῥήτωρ ἐξαίφνης ἐκ τῆς ἡσυχίας, ὥσπερ πνεῦμα, ἐφάνη, καὶ πεφωνασκηκώς, καὶ συνειλοχὼς ῥήματα καὶ λόγους συνείρει τούτους σαφῶς καὶ ἀπνευστί, οὐδ' ἀγαθοῦ κτῆσιν οὐδενός κ. τ. λ. *E.*

IV.

Hortatur, ne dubitet haereditatem adire: se enim solvisse creditoribus pro patre. Alia beneficia commemorat; in illa autem commemoratione aliquid vanitatis prodit. L.

C. PLINIVS CALVINAE • S.

Si pluribus pater tuus, vel unicuilibet alii, quam mihi debuisset, fuisset fortasse dubitandum, an adires
haereditatem etiam viro gravem: quum vero ego ad- 2
ductus affinitatis officio, dimissis omnibus, qui, non dico molestiores, sed diligentiores erant, creditor solus exstiterim; quumque vivente eo nubenti tibi in dotem centum millia contulerim, praeter eam summam quam pater tuus quasi de meo dixit (erat enim solvenda de meo) magnum habes facilitatis meae pignus: cuius fiducia debes famam defuncti pudoremque suscipere; ad quod ne te verbis magis quam rebus horter, quidquid mihi pater tuus debuit, acceptum

IV. • *Calvinae.* Vnam ex duabus Plinii uxoribus cognatione attigeril necesse est; itaque mox *affinitatis* officium commemoratur. *L.*

1. *Vel.... mihi.* Rom. *Vel unusquisque alius, quam mihi.* Perperam *H.* — *Etiam viro gravem.* Nedum feminae, cui negotiari, rem facere, nomina expedire difficilius. *G.*

2. Quum *vero ego adductus.* Rom. *Quum vero ego ductus.* H. — Sic etiam Cortius. Habenl el Brummeri Excerpta. Ad aurium quidem sensum praestat. *S.* — *Dimissis omnibus.* Soluta nimirum pecunia. Sic *absolvere* ponitur Terent. Adelph. II, 4, 13, el 17. *G.* — *Quumque vivente eo.* Rom. *Quumque ego vivente eo.* H. — *Vivente eo* omisil Cortius. *Ego*, a Cortio quoque adscitum, perplacet. Pronomen non sine vi repetitur. *S.* — *Erat enim solvenda.* Rom. *Erat autem solvenda.* H. — *Ad quod ne te verbis.* Rom. *Ad quod te ne verbis.* Hinc vero nova sententia incipit, serus quam vulgo putant. *H.* — Stal ordo Romanae, quem etiam Brummeri Excerpta servant. *S.* — *Acceptum tibi ferri iubeo.* *Fieri* habent libri optimi apud Cortium, qui etiam aliunde probat illam formulam. Sed neque *ferre acceptum* ab huius aetatis consuetudine abhorrere, docuit Cellarius. Sententia eadem est: procurator Plinii

3 tibi ferri iubeo. Nec est, quod verearis, ne sit mihi
ista onerosa donatio. Sunt quidem omnino nobis modicae facultates, dignitas sumptuosa, reditus propter conditionem agellorum, nescio minor, an incertior: sed quod cessat ex reditu, frugalitate suppletur: ex
4 qua, velut e fonte, liberalitas nostra decurrit. Quae tamen ita temperanda est, ne nimia profusione inarescat: sed temperanda in aliis; in te vero facile ratio constabit, etiamsi modum excesserit. Vale.

expunget in rationibus nomen Calvini non minus, quam si solutum esset: vel summam illam pecuniae, quasi acceptam a Calvino expensam feret ipsi Plinio. Ceterum *iubeo* praetulimus alteri *iubebo*, aequis forte librorum praesidiis nixo; quod illud significantius et espressius videretur, si non futurum quiddam promitteret, sed hoc ipsum quasi chirographon et instrumentum suae voluntatis mitteret. *G.* — Rom. *Acceptum tibi fieri iubeo.* H. — Sic plures libri a Cortio inspecti. Probo. *S.*

3. *Ne sit mihi..... modicae.* Rom. *Ne sit mihi onerosa ista donatio. Sunt quidem nobis omnino modicae.* H. — Probo ordinem verborum; sicque partim in Cortiana. *S.* — *Velut e fonte.* Rom. *Velut ex fonte.* H.

4. *Ratio constabit.* Accepta et expensa mea bene convenient, nec multum detrimenti res meae capient, etiamsi in te gratificando (in gratificando tibi. *S.*) modum excesserim. *E.*

V.

Partem orationis, qua patriam defenderat, perpoliendam mittit. Quid in ea diiudicanda spectari potissimum velit, exponit, locisque, quorum reprehensionem metuebat, defensionem parat. L.

C. PLINIVS LVPERCO SVO S.

Actionem et a te frequenter efflagitatam, et a me saepe promissam exhibui tibi, non tamen totam:

V. 1. *Actionem.* Non esse eam orationem, de qua I, 8, recte monet Heusingerus. *G.* — *Actio*, quam Luperci iudicio tradit Plinius, sine ulla ratione ea fuisse creditur oratio, qua bibliothecam in patria dedicaverat,

adhuc enim pars eius perpolitur. Interim, quae ab- 2
solutiora mihi videbantur, non fuit alienum indicio
tuo tradi. His tu, rogo, intentionem scribentis ac-
commodes. Nihil enim adhuc inter manus habui, cui
maiorem sollicitudinem praestare deberem: nam in 3
caeteris actionibus existimationi hominum diligentia
tantum et fides nostra; in hac etiam pietas subiicietur.
Inde et liber crevit dum ornare patriam, et amplificare
gaudemus, pariterque et defensioni eius servimus,
et gloriae. Tu tamen haec ipsa, quantum ratio exe- 4

quamque lib. I, ep. 8, Pompeio Saturnino perpoliendam mittit. Huic opinioni illud etiam obstat, quod orationem, quam Pompeii limae subiicit, *sermonem*, non *actionem*, vocat: *actio* vero forensem potius orationem significat, quam eius generis sermonem, quo nemo impugnatus, nemo defensus fuit. Sed hoc levius: me id maxime dissentire cogit, quod in hac actione non *pietatem* tantum, sed et *diligentiam* et *fidem* se patriae praestitisse adfirmat. *Diligentia* autem et *fides* patroni virtutes sunt, qui patriae, quam debet et promisit, operam praestat; non eius, qui liberalitati indulgens plus, quam debet, ultro offert. Accedit, quod maximi momenti est, quod se *defensioni patriae inservisse* ait, quam non cepit oratio apud decuriones in patria; sed Romae in senatu, vel apud iudices, a patrono patriae habita. Nec in bibliotheca dedicanda frequentibus locorum descriptionibus prope poëticis opus fuit, quibus tamen hanc actionem distinctam fuisse affirmat. Denique sermo a decurionibus Novocomensibus auditus non ad eum modum excrescere potuit, ut multa resecanda essent; nec per partes, sed totus, iam eo tempore Saturnino exhibitus fuit, quo de editione adhuc deliberabat: hanc vero orationem, quam ideo *librum* vocat, adeo extenderat, ut verendum haberet, ne lectoris intentionem fatigaret; necdum tota retractata, aut descripta erat, quum de ea emittenda iam statutum esset. Postremo illic de parentum ac sua magnificentia maxime verba fecerat, nihil vulgi aut iuventutis auribus dederat, quum non in propatulo, sed in curia dixisset: hic patriae tantum gloriae servivit; omnibus placere, et per plures dicendi species lectores tenere studuit. Haec omnia colligenti mihi et diligentius inter se comparanti, non de una eademque oratione in utraque epistola agi videtur. *H.* — *Actionem et*, etc. Rom. *Actionem frequenter et a te efflagitatam, et a me semper* (leg. *saepe*) *promissam, exhibui tibi; nondum tamen totam.* Recte *nondum* pro *non*. H. — *Nondum* etiam Cortius ex libris suis, quibus concinunt Excerpta Brummeri. Bene recepit Gierigius. *S.*

2. *Intentionem scribentis accommodes.* Ea intentione et cura lege et iudica, qua ego scripsi. Mox enim Plinius suam in scribendo sollicitudinem commemorat. *E.*

3. *Servimus et gloriae.* Auctoritate librorum, quos laudat Cortius, alteri

gerit, reseca. Quoties enim ad fastidium legentium, deliciasque respicio, intelligo nobis commendationem
5 ex ipsa mediocritate libri petendam. Idem tamen, qui a te hanc austeritatem exigo, cogor id, quod diversum est postulare, ut in plerisque frontem remittas. Sunt enim quaedam adolescentium auribus danda, praesertim si materia non refragetur: nam descriptiones locorum, quae in hoc libro frequentiores erunt, non historice tantum, sed prope poëtice prosequi fas est.
6 Quod tamen si quis exstiterit, qui putet nos lautius fecisse, quam orationis severitas exigat: huius (ut ita dixerim) tristitiam reliquae partes actionis exorare debebunt. Adnixi certe sumus, ut quamlibet diversa genera lectorum per plures dicendi species tene-
7 remus. Ac sicut veremur, ne quibusdam pars aliqua secundum suam cuiusque naturam non probetur: ita

deservimus praetuli. *G.* — Rom. *Pariter et defensioni eius deservimus*, non *servimus*. H. — Gierigius *deservimus* revocavit. Nil refert. *S.*

4. *Commendationem ex ipsa mediocritate*. Sic et Rom. sine *etiam*. H. — *Mediocritate*. Exiguo libelli ambitu, quem lectorum desidiosa mollities postulat. *E.*

5. *Austeritatem*. Severitas bono sensu. Sumptum hoc a vino, quod vetustate accepit *austerum* saporem, atque hac ipsa austeritate commendatur. *L.* — *Adolescentium*. Qui locos laetiores, lusus ingenii, et splendidiores ornatus amant. Vnde haec ipsa in oratione a rhetoribus dicta sunt μειρακιώδη, νεανικά, νεανιεύματα, puerilia, iuvenilia Latinis, de quibus in utraque Technolog. rhet. diximus. *E.*

6. *Lautius fecisse*. Eiecit Cortius verbum, quod omnes, credo, editi adhuc servaverunt, reposuitque *laetius*, cui in hac re locum esse, idque ad sententiam Plinii optime convenire, facile illi fuit probare. Sed ipsum tamen *lautius* ita nobis lautum atque facetum videbatur, ut illud expungere non possemus. Succurrebat Terentianus parasitus, qui Eun. III, 1, 37, de acute dicto, *Facete*, inquit, *lepide, laute*. Et ipse Tullius de Orat. I, 36: *In oratoris instrumento tam lautam supellectilem* (loquitur de philosophia, historia, antiquitate, etc.) *non viderem*. Et quidni *lauta* sit oratio, quum sit apud eundem Ciceronem Bruto cap. XX, *unctior quaedam splendidiorque consuetudo loquendi*. Ad aedificiorum etiam totiusque adeo vitae splendorem referri, notius est, quam ut commemorari pluribus debeat. *G.* — Rom. *Nos latius fecisse, quam orationis facultas exigat*. Lege *laetius*, quod huic propius est, quam *lautius*, et *severitas*. H. — *Laetius* placuit etiam

videmur posse confidere, ut universitatem omnibus varietas ipsa commendet. Nam et in ratione convi- 8
viorum, quamvis a plerisque cibis singuli temperemus, totam tamen coenam laudare omnes solemus: nec ea, quae stomachus noster recusat, adimunt gratiam illis, a quibus capitur. Atque haec ego sic accipi volo, 9
non tanquam assecutum me esse credam, sed tanquam

I. A. Ernestio. Vid. Gesneri ad eum epistola. Sane *laetius* melius opponitur *severitati*. Adstipulantur Excerpta Brummeri. *S.*

7. *Confidere, ut.* Rarissimum loquendi genus, et in bona aetate plane, puto, inauditum: quod libenter hic etiam tribuerem semibarbaro librario, qui verbum *fore* vel *futurum* omiserit, nisi plura essent, in quibus Plinii actas paulatim a superioris saeculi cura recessit. Et videtur constructio verbi *vereor*, quae praecessit, traxisse similem, ad corrotundandam periodum. *G.* — Rom. « Ac sicut veremur, ne quibusdam pars aliqua secundum suam cuiusque naturam non probetur: ita videmur posse *conficere*, ut universitatem omnibus varietas ipsa commendet. » Adhuc in omnibus, scriptis etiam (Falleris, vir eximie: Excerpta enim Lindenbrogiana perinde, ac liber tuus Romanus, *videtur posse conficere*. S.), *videmur posse confidere*, lectum est: ita vero Plinium locutum esse, nemo Latini sermonis haud imperitus credere potest, a quo decies ac saepius verbo *confidere* infinitivum, nuuquam *ut*, adiectum esse constat. Antea infinitivum *fore* excidisse putabam, idque iuvenes, qui me audiebant, suspicari malebam, quam vitiosi sermonis auctorem habere Plinium. Idem postea magno Gesnero in mentem venisse vidi, idque vero tanto similius existimavi, quanto frequentius, iisdem aut similibus syllabis et vocibus copulatis (ut hic *fidere* et *fore*), altera vel abundare visa est librariis minus acutis, vel omissa parum attendentibus. Nunc vero longe meae illi coniecturae praefero Romani libri scripturam, in quo multis testibus non *confidere*, sed *conficere* est, latine satis, et ad rem accommodatissime. Priori enim verbo *veremur* non necesse est *confidere* opponi: quum *videmur posse conficere* simile aliquid significet, et nihil aliud sit, quam *spero me consecuturum esse*. *Conficere* vero *ut* sibi iungere, nemo erit, qui nesciat. Caesar. lib. I, de bello Gall. cap. 13: « Quum id, quod ipsi diebus 20 aegerrime confecerant, ut flumen transirent, illum uno die, intelligerent. » Cic. lib. II Offic. cap. 3, 5: « Ex quo conficitur, ut quidquid honestum sit, idem sit utile. » Ita enim ibi scripti, ubi vulgo *efficitur*. Id. lib. II, de invent. cap. 49: « Ex quo conficitur, ut, si leges duae conservari non possint, ea maxime conservanda putetur, quae ad maximas res pertinere videatur. » *H.*

8. *Adimunt gratiam illis, a quibus capitur.* Rom. *Adimunt gratiam illis, quibus capitur.* H.

9. *Assecutum me esse.* Hoc ordine et Rom. *H.* — Vulg. *ass. esse me.*

assequi laboraverim: fortasse non frustra, si modo tu
curam tuam admoveris, interim istis, mox iis, quae
10 sequuntur. Dices te non posse satis diligenter id fa-
cere, nisi prius totam actionem cognoveris. Fateor:
in praesentia tamen et ista tibi familiariora fient, et
quaedam ex his talia erunt, ut per partes emendari
11 possint. Etenim si avulsum statuae caput, aut mem-
brum aliquod inspiceres, non tu quidem ex illo posses
congruentiam aequalitatemque deprehendcre, posses
12 tamen iudicare, an id ipsum satis elegans esset. Nec
alia ex caussa principia librorum circumferuntur,
quam quia existimatur pars aliqua etiam sine caeteris
13 esse perfecta. Longius me provexit dulcedo quaedam
tecum loquendi: sed iam finem faciam, ne modum,
quem etiam orationi adhibendum puto, in epistola
excedam. Vale.

Vide Cortium. *S.* — *Si modo*, etc. Rom. *Si modo tu curam tuam admoveris.* H. — *Interim istis.* Quae cum his litteris mitto. Vid. sq. 1. *G.* — *Mox iis, quae sequuntur.* Rom. *Mox iis, quae sequentur*, bene, non *sequantur.* H. — Accedit aliorum librorum auctoritas; ut non dubitem, Plinium futuro usum esse. *S.*

12. *Principia librorum.* Tale est illud, quod incipit *Orbem Romanum* apud Petronium. Tale est principium carminis, quod fabellarum suarum IV, 6, Phaedrus intexuit, iam Scheffero hic laudatum. *G.* — Nec alienum ab hoc loco videtur commemorare, quod Cicero Attico scribit epist. XVI, 6, se habere *volumen proemiorum*, e quo eligere soleat, quum aliquod σύγγραμμα instituerit. *E.* — *Pars aliqua etiam sine caeteris.* Rom. *Pars aliqua et sine caeteris.* H. — Sic etiam Excerpta Lindenbrogiana. Cf. Interpr. ad Liv. I, 11, 3; I, 21, 2; XXII, 47, 9. *S.*

VI.

Exemplo sordidi simul et sumptuosi hominis Avitum monet, ut sordium et luxuriae societatem fugiat. Talibus monitis magnam addit vim ingenua quaedam indignatio, et animus iis offensus, quae ab honestate adhorrent. L.

C. PLINIVS AVITO * SVO S.

Longum est altius repetere, nec refert, quemadmodum acciderit, ut homo minime familiaris coenarem apud quemdam, ut sibi videbatur, lautum et diligentem; ut mihi, sordidum simul et sumptuosum:
nam sibi et paucis optima quaedam; caeteris vilia et 2
minuta ponebat. Vinum etiam parvulis lagunculis in tria genera descripserat, non ut potestas eligendi, sed ne ius esset recusandi; et aliud sibi et nobis, aliud minoribus amicis (nam gradatim amicos habet),
aliud suis nostrisque libertis. Animadvertit, qui mihi 3
proximus recumbebat, et an probarem interrogavit. Negavi. *Tu ergo*, inquit, *quam consuetudinem sequeris? Eadem omnibus pono. Ad coenam enim, non ad*

VI. * *Avito.* Iunius Avitus frater forsan fuit Iulii Aviti, cuius mortem luget, V, epist. 9. *L.*

1. *Diligentem.* Frugalem, quem hodie *oeconomum* vocant. Saepe ita optimi quique. Vid. Cic. in Verr. IV, 25. *G.* — Rhetoric. ad Herenn. IV, 25, *diligentia est accurata conservatio suorum.* Cf. ibid. IV, 34. *S.*

2. *Et aliud sibi et nobis.* Sic etiam Rom. *H.* — Cortius ex Mediceo: *aliud sibi et nobis.* Placet. *S.*

3. *Eadem omnibus pono.* Rom. *Respondi: eadem omnibus pono*, ut Medic. *H.* — *Respondi* vix putem hic e margine in textum irrepsisse. Vid. Cortium. *S.*

— *Ad coenam.* Bene Cellarius alludi ait ad ἔτυμον. Est enim *coena* quasi κοινὴ δαίς, *communis* cibus, quem fere cum hospitibus capiunt lautiores: *nota* autem est, qua distinguuntur inter se alioquin similia. *G.* — Quidni ita: *ad coenam* invito, ut cum convivis communi gaudio delecter, *non ad notam*, non ut quosdam ignominiose notem, et distinguam cibis et vino inaequaliter adponendis. Mox enim

notam, invito; cunctisque rebus exaequo, quos mensa
4 *et toro aequavi. Etiamne libertos? Etiam: convi-*
ctores enim tunc, non libertos, puto. Et ille: *Magno*
tibi constat. Minime. Qui fieri potest? Potest: quia
scilicet liberti mei non idem, quod ego, bibunt, sed
5 *idem ego quod liberti.* Et, hercule, si gulae temperes,
non est onerosum, quo utaris ipse, communicare cum
pluribus. Illa ergo reprimenda, illa quasi in ordinem
redigenda est, si sumptibus parcas, quibus aliquanto
rectius tua continentia, quam aliena contumelia,
6 consulas. Quorsum haec? Ne tibi optimae indolis
iuveni quorumdam in mensa luxuria specie frugalitatis
imponat. Convenit autem amori in te meo, quoties
tale aliquid inciderit, sub exemplo praemonere, quid
7 debeas fugere. Igitur memento, nihil magis esse vi-
tandum, quam istam luxuriae et sordium novam so-
cietatem: quae quum sint turpissima discreta ac
separata, turpius iunguntur. Vale.

alienam contumeliam commemorat. *E.* — Mihi quoque Cellarii ratio argutior quam verior videtur. Caeterum *notam* de animadversione censoria capiam. *S.* — *Quos mensa et toro aequavi.* Rom. *Quos toro et mensa aequavi.* Sed *toro aequavi* plus est, quam *mensa*, ideoque postponendum. *H.* — *Toro.* *Torus*, lectus triclinaris. *L.*

4. *Convictores enim tunc.* Rom. *Convictores tunc enim.* H. — Praestat hic ordo. *S.*

— *Sed idem ego, quod liberti.* Rom. *Sed idem ego, quod et liberti.* H.

5. *Et Hercule.* Rom. *Et mehercule.* H. — *Quo utaris ipse, communicare cum pluribus.* Rom. *Quod utaris, communicare cum pluribus.* Non adest *ipse.* H.

6. *Quorsum haec?* Rom. *Quorsus haec?* H.

— *In mensa luxuria.* Rom. *Immensa luxuria.* H. — Ridiculus error, alios quoque libros obsidens. Vid. Cortium. *S.*

VII.

Narrat triumphalem statuam Spurinnae ob res bene gestas, etiam filio eius defuncto aliam, solatii caussa, positam esse. Plura dicta sunt oratorie. Etiam dispositio placet. **L.**

C. PLINIVS MACRINO SVO S.

Heri a senatu Vestricio Spurinnae, principe auctore,
triumphalis statua decreta est: non ita, ut multis,
qui nunquam in acie steterunt, nunquam castra viderunt,
nunquam denique tubarum sonum, nisi in
spectaculis, audierunt: verum ut illis, qui decus
istud sudore et sanguine et factis assequebantur: nam
Spurinna Bructerum regem vi et armis induxit in re- 2
gnum: ostentatoque bello, ferocissimam gentem (quod
est pulcherrimum victoriae genus) terrore perdomuit.
Et hoc quidem virtutis praemium; illud solatium do- 3
loris accepit, quod filio eius Cottio, quem amisit
absens, habitus est honor statuae. Rarum id in iuvene:
sed pater hoc quoque merebatur, cuius gravissimo
vulneri magno aliquo fomento medendum fuit. Prae- 4

VII. 1. *Heri a senatu*. Rom. *Here a senatu*. H. — Recepit Gierigius, parum sibi constans infra II, 11, 6, ubi *here*, item in libris repertum, contempsit. Vid. Laurenberg. Antiquar. h. v. Vossius de Analog I, IV, c. 19, init. Clav. Cic. h. v. *S.* — *Statua decreta est*. Rom. *Statua decreta*, sine *est*. H. — *Nunquam ... tubarum sonum ... audierunt*. τοῖς μὴ περισεσαλπισμένοις. Plutarch. Moral. p. 220. *E. S.* — *Decus*. *Decora* ... dici solebant ornamenta et praemia fortitudinis. *L.*

2. *Bructerum*. Vid. Longol. ad Tac. German. c. XXXIII, p. 122. *S.* — *Bructeri* intra Rhenum, Luppiam *(Lippe)* et Amisiam *(Ems)* incolebant. *L.* — *Induxit*. Cicero, opinor, scripsisset *reduxit*; si quidem hic de *reductione* agitur. *S.* — *Ostentatoque bello*. *Ostentat* bellum, qui copiis eductis id minatur. *E.* — *Ferocissimam gentem*. Ipsos Bructeros, populum Germanicum. *E.*

4. *Fomento*. Tropice dicitur de solatiis, quae valent ad leniendos animi dolores. *L.*

tereaCottius ipse tam clarum specimen indolis dederat,
ut vita eius brevis et angusta debuerit hac veluti im-
mortalitate proferri: nam tanta ei sanctitas, gravitas,
auctoritas etiam,ut posset senes illos provocare virtute,
5 quibus nunc honore adaequatus est. Quo quidem ho-
nore, quantum ego interpretor, non modo defuncti
memoriae, et dolori patris, verum etiam exemplo
prospectum est. Acuent ad bonas artes iuventutem
adolescentibus quoque (digni sint modo) tanta prae-
mia constituta: acuent principes viros ad liberos su-
scipiendos et gaudia ex superstitibus, et ex amissis
6 tam gloriosa solatia. His ex caussis, statua Cottii pu-
blice laetor, nec privatim minus. Amavi consumma-
tissimum iuvenem tam ardenter, quam nunc impa-
tienter requiro. Erit ergo pergratum mihi hanc effigiem
eius subinde intueri, subinde respicere, sub hac
7 consistere, praeter hanc commeare. Etenim si de-
functorum imagines domi positae dolorem nostrum
levant, quanto magis eae, quibus in celeberrimo loco
non modo species et vultus illorum, sed honor etiam
et gloria refertur? Vale.

5. *Digni sint modo.* Rom. *Vt digni sint modo*, minus eleganter. *H.* — *Acuent principes*, etc. Rom. *Acuent principes viros ad liberos suscipiendos et gaudia ex superstitibus, et amissis tam gloriosa solatia.* Emendatius, quam vulgo, *et ex amissis ... solatia.* Nam ad suscipiendos liberos parentes acuunt, non *ex amissis*, sed *amissis liberis gloriosa solatia.* Solatia *ex* ea re sunt, quae ipsa est solatio: *ex liberis* vero *amissis* orbis parentibus nihil est solatii. Lib. I, ep. 12, 2: »Nam utcunque in illis, qui morbo finiuntur, magnum ex ipsa necessitate solatium est« Tacit. Ann. III, cap. 6: »Convenisse recenti dolore luctum et ex moerore solatia:« ubi Tacitus moerorem et lacrimas inter solatia luctus refert. Itaque praepositio *ex*, praeeunte Romano exemplari, delenda est, ut intelligantur solatia, quae reliqua sunt parentibus, qui liberos amiserunt. *H.*

7. *Quanto magis eae.* Rom. *quanto magis hae.* H. — Ita et Cortius. Bene. *S.* — *Sed honor etiam et gloria.* Rom. *Sed honor et gloria.* H. — De *defunct.* cultu v. Plin. H. N. XXXIV, 4. *L.*

VIII.

Ad Larium lacum rusticari optat. Duas imagines haec epistola habet, vitae otiosae, et negotiis impeditae. L.

C. PLINIVS CANINIO SVO S.

Studes? an piscaris? an venaris? an simul omnia?
Possunt enim omnia simul fieri ad Larium nostrum:
nam lacus piscem, feras silvae, quibus lacus cingi-
tur, studia altissimus iste secessus, affatim suggerunt. 2
Sed sive omnia simul, sive aliquid facias, non possum
dicere, *invideo:* angor tamen, non et mihi licere,
quae sic concupisco, ut aegri vinum, balinea, fontes.
Nunquamne hos arctissimos laqueos, si solvere ne-
gatur, abrumpam? Nunquam, puto: nam veteribus 3
negotiis nova accrescunt, nec tamen priora peragun-
tur: tot nexibus, tot quasi catenis maius in dies oc-
cupationum agmen extenditur. Vale.

VIII. Inscripta Rom. *Caninio Rufo.* H.

1. *Ad Larium nostrum.* Comum patria Plinii nostri, Lario lacui adiacet. *G.*

— *Suggerunt.* Cortius, quem sequitur Gierigius, ex libris suis *suggerit.* Haud displicet singularis. Vid. supra ad I, 3, 3. *S.*

2. *Sed sive omnia*, etc. Rom. *Sed sive omnia simul, sive aliquid facias*, ut vulgo, non *facis*, quod plerique mallent. *H.* — *Vt aegri vinum*, etc. Quasi proverbio utitur, ut significet, se ardentissime concupiscere. Sic Ep. VII, 26, de aegroto: *balinea imaginatur et fontes: haec summa curarum, summa votorum.* E.

3. *Nunquamne . . . . negatur.* Rom. *Nunquamne hos artissimos laqueos, si solvere negatur*, ut editum. *H.* — Alii: *Nunquam hos artissimos laqueos . . . et: si solvere non datur.* Vide Cortium. *S*

IX.

Erucium candidatum Apollinari commendat. In sententiis verbisque magno impetu prorumpentibus, summa perspicuitas reperitur. L.

C. PLINIVS APOLLINARI SVO S

Anxium me et inquietum habet petitio Sexti Erucii
mei. Adficior cura, et quam pro me sollicitudinem
non adii, quasi pro me altero patior: et alioquin meus
pudor, mea existimatio, mea dignitas in discrimen addu-
2 citur. Ego Sexto latum clavum a Caesare nostro, ego
quaesturam impetravi: meo suffragio pervenit ad ius tri-
bunatus petendi, quem nisi obtinet in senatu, vereor
3 ne decepisse Caesarem videar. Proinde adnitendum est
mihi, ut talem eum iudicent omnes, qualem esse prin-
ceps mihi credidit. Quae caussa si studium meum non
incitaret, adiutum tamen cuperem iuvenem probissi-

IX. 1. *Erucii.* Sic Cortius ex MSS. alii *Euricii.* G. — *Erucii* etiam Rom *H.*

— *Pro me altero.* Nota amici περίφρασις, quam illustrat Cortius ad h. l. et ad Cic. fam. II, 15, 5. Vnum sufficiat Cic. fam. VII, 5, ad Caesarem: « Vide quam mihi persuaserim, te esse me alterum. » *G.* — *Apollinari.* Intell. sine dubio Domitius Apollinaris, consul designatus, cui Martialis, IV, 87, librum suum misit. *L.*

2. *Latus clavus* concedebat ius veniendi in Senatum. Augustus Senatorum liberis, una cum virili toga latum clavum sumere permisit. Quin adeo splendidorum equitum liberis, id honoris contigit. *L.* — *Meo suffragio pervenit ad ius tribunatus petendi.* Rom. *Meo suffragio praevenit ad ius tribunatum petendi.* Recte *praevenit.* Ius tribunatus petendi non impetrandum erat ab imperatore: ante alios vero petere non licebat, nisi id a principe indultum fuisset. *H.* — *Tribunatum* etiam Cortiana ex Mediceo. Saepe sic libri fluctuant. Vid. Interpr. ad Liv. I, 19, 6; I, 53, 3. *S.* — *Decepisse Caesarem.* Commendando homine, quem Senatus indignum honoribus iudicet. *G.*

3. *Adiutum tamen cuperem.* Rom. *Adiutum tamen cuperes,* perperam. *H*

mum, gravissimum, eruditissimum, omni denique laude dignissimum, et quidem cum tota domo. Nam pater 4
eius, Erucius Clarus, vir sanctus, antiquus, disertus, atque in agendis caussis exercitatus, quas summa fide, pari constantia, nec verecundia minore defendit. Habet avunculum C. Septicium, quo nihil verius, nihil 5
simplicius, nihil candidius, nihil fidelius novi. Omnes me certatim, et tamen aequaliter amant: omnibus nunc ego in uno referre gratiam possum. Itaque prenso amicos, supplico, ambio, domos stationesque circumeo: quantumque vel auctoritate, vel gratia va- 6
leam, precibus experior. Te quoque obsecro, ut aliquam oneris mei partem suscipere tanti putes. Reddam vicem, si reposces: reddam et si non reposces. Diligeris, coleris, frequentaris: ostende mòdo, velle te, nec deerunt, qui, quod tu velis, cupiant. Vale.

4. *Nam pater eius*, etc. Rom. *Nam pater eius Erucius clarus vir, sanctus, antiquus, disertus, atque in agendis caussis.* *H.* —Scribendum cum Cortio: *Nam pater ei.* Vulgatam *eius* vel aures respuunt. Mox pro *exercitatus*. Excerpta Brummeri *exercitus*, frequenti confusione, de qua vid. Drakenb. ad Liv. XXVII, 44, 6. *S.*

5. *Itaque prenso amicos.* Rom. *Itaque prehenso amicos.* H. —Vid. Drakenb. ad Liv. IV, 48, 11. *S.* —*Ambio domos.* Gierigius, Gryphium secutus, edidit, *ambio, domos stationesque circumeo.* Mihi totum hoc *ambire* post illa, *prenso amicos, supplico,* otiosum videtur. De *stationibus*, quae sequuntur, vid. Epist. I, 13, 2. *E.*

6. *Te quoque obsecro, ut... partem.* Rom. *Teque obsecro, ut aliquam muneris mei partem.* H. —*Quae* et *quoque* saepissime confunduntur. *Muneris* ex *oneris* natum, quod bene monente Cortio, ultima praecedentis vocis litera sequenti vocabulo accrevisset. *S.*

—*Et si non reposces.* Cortius ex Mediceo *reposcis*. Perperam. Scio, optimos scriptores varia tempora iungere: sed hic ipsa oppositio futurum flagitat. *S.*

—*Qui, quod tu velis, cupiant.* Rom. *Qui, quod velis, cupiant.* H.

X.

Ad carminum editionem, saltem ad recitationem, adhortatur. Haec epistola commoto animo scripta est. L.

C. PLINIVS OCTAVIO SVO S.

Hominem te patientem, vel potius durum, ac paene
crudelem, qui tam insignes libros tamdiu teneas!
2 Quousque et tibi et nobis invidebis: tibi, maxima laude;
nobis, voluptate? Sine per ora hominum ferantur,
iisdemque quibus lingua Romana spatiis pervagentur.
Magna etiam longaque exspectatio est: quam frustrari
3 adhuc et differre non debes. Enotuerunt quidam tui

X. Inscripta *Octavio*. Illi Octavio Rufo, cuius carminum cupiditate se ardere scribit Epist. 1, 7. *E.*

1. *Hominem te patientem*. Rom. *Hominem te patiente*. H.

3. *Invidebis*, fraudabis. Quoniam is, qui *invidia* laborat, bona sua non communicat cum aliis, suum cuique non reddit, bona multa impedit, multos bonis suis privat, propterea *invidere*, ut φθονεῖν, de istis omnibus dicitur. *L.* — *Tibi ... voluptate*. Rom. *Tibi maximan laudem, nobis voluptatem*. Hic sibi Romana non constat. Vide ad lib. 1, epist. 10, 12. *H.*

— *Magna etiam*. Hoc *etiam* nunc valde languet. Series orationis *enim* postulare videtur. Haec quum scripsissem, vidi et Cortium hoc maluisse. *E.* — Non ipse Cortius *enim* coniicit, sed alius vir doctus, cui *etiam* displicuisse ille refert. Neque erat, quod Ernestius de hoc sibi consensu gratularetur: optime enim habet vulgata. Primam Plinius causam, cur Octavius libros suos edere debeat, insignem eorum praestantiam memorat: alteram, quod in magna sint longaque exspectatione. *S.*

3. *Enotuerunt quidam* etc. Rom. *Enotuere quidam tui versus, et invito te, claustra refregerunt. Hos nisi retrahis in corpus*. Al. *et ... claustra sua fregerunt*. Cortins: *claustra tua refregerunt*. Credibile est, in vulgata ex *re* factum esse *tua*, et hoc deinde mutatum in *sua*, utrumque vero recte abesse potest. *H.* — Gierigius cum Cortio *claustra sua refregerunt. Tua* melins ob sensum sibi videri Ernestius adscripserat. Equidem cum Heusingero Romanae lectionem amplector. Livius a Cortio laudatus, XXXVI, 7, 13: »Ille quidem ferae bestiae vinctae aut clausae, et refringere claustra cupienti, regis iram verbis aequa-

versus, et invito te, claustra tua fregerunt. Hos nisi
retrahis in corpus, quandoque, ut errones, aliquem
cuius dicantur invenient. Habe ante oculos mortali- 4
tatem: a qua asserere te hoc monimento potes: nam
caetera, fragilia et caduca, non minus quam ipsi ho-
mines occidunt desinuntque. Dices, ut soles, *Amici
mei viderint*. Opto equidem amicos tam fideles, tam 5
eruditos, tam laboriosos, ut tantum curae intentio-
nisque suscipere et possint et velint: sed dispice ne
sit parum providum, sperare ex aliis, quod tibi ipse
non praestes. Et de editione quidem interim, ut vo- 6
les: recita saltem, quo magis libeat emittere: utque
tandem percipias gaudium, quod ego olim pro te non
temere praesumo. Imaginor enim, qui concursus, 7
quae admiratio te, qui clamor, quod etiam silentium
maneat. Quo ego, quum dico, vel recito, non minus
quam clamore delector; sit modo silentium acre et

bal.» *S.* — *Tua. Sua* Heins. ad Virg. Aen. XII, 835. *G.*

— *Quandoque, ut errones.* Quum semel exierint: *quandocunque*, serius ocius, invenient, te quidem tacente, qui se auctorem ferat. Potest enim hic retinere vim antiquam et propriam hoc adverbium, quam monente primum Victorio ad Columell. II, 4, 5, certatim deinde restitutam explicatamque videas. Interim negari non potest, *quandoque* eo intellectu, ut significet *aliquando*, *olim*, positum etiam tum ab aliis, tum a nostro, si minus hic et IV, 13, 6; certe Paneg. X, 5 et XXVIII, 5. *G.* — Vid. Horat. Tursellin. de Partic. cap. CCVII. *S.* — *Vt errones. Vt* comparantis esse puto. *S.* — *Cuius dicantur.* Medicei lectionem, *cuius dicuntur*. Nolim cum Cortio tueri. Livius I, 24, 11; «plures tamen invenio, qui Romanos Horatios vocent.» Sic plerique codices: duo tamen *vocant*, quod Cortius, opinor, me non sequente, praetulisset. *S.*

5. *Dispice ne.* Cicero: *considera, ne; vide, ne.* S.

6. *Quod ego olim ...praesumo.* Rom. *Quod ego olim prope non temere praesumo.* Male. H. — *Praesumere*, sumere aliquid ante tempus, aut ante alios. *L.*

7. *Silentium maneat.* Ex tacito admirationis sensu, vel ex attentione cupientium, ut ne quid intercidat, et aures praetereat. Sed Plinius mox ipse se explicat. Cicero pro Deiot. XII: «De plausu quid respondeam? qui nonnunquam, obstupefactis hominibus, ipsa admiratione compressus est.» *E.*

— *Acre et intentum.* Non eorum, qui oscitant stupidi, vel stertunt: nam et hi silent. *E.*

8 intentum et cupidum ulteriora audiendi. Hoc fructu
tanto, tam parato, desine studia tua infinita ista cunctatione fraudare: quae quum modum excedit, verendum est, ne inertiae, et desidiae, vel etiam timiditatis, nomen accipiat. Vale.

XI.

Narrat, se actore et Tacito, Africae proconsulem Marium, repetundarum reum, a senatu damnatum esse.

C. PLINIVS ARRIANO SVO S.

Solet esse gaudio tibi, si quid actum est in senatu dignum ordine illo. Quamvis enim quietis amore secesseris, insidet tamen animo tuo maiestatis publicae cura. Accipe ergo, quod per hos dies actum est, personae claritate famosum, severitate exempli salubre, rei magnitudine aeternum. Marius Priscus, accusan-
2 tibus Afris, quibus proconsul praefuit, omissa defensione, iudices petiit. Ego et Cornelius Tacitus adesse provincialibus iussi, existimavimus fidei nostrae convenire, notum senatui facere, excessisse Priscum immanitate et saevitia crimina, quibus dari iudices possent: quum ob innocentes condemnandos, interfi-
3 ciendos etiam, pecunias accepisset. Respondit Fronto

XI. 1. *Insidet tamen animo tuo.* Rom. *Insidit tamen animo tuo.* H. — Perpetua horum compositorum confusio. Vide Drakenb. ad Liv. IX, 24, 6. *S.*

2. *Quibus proconsul praefuit.* Rom. *Quibus pro consule praefuit. H.* — Sic et Cortius cum Gierigio, optimorum librorum auctoritate. Vid. Drakenb. ad Liv. III, 4, 10; XXIII, 30, 19. Clav. Cicer. h. v. *S.* — *Iudices petiit.* Potius apud iudices a Praetore datos, quam in senatu caussam dicere maluit. *G.*

— *Convenire .... facere, excessisse.* Concursus infinitivorum paulo asperior. Poterat uti hoc loco Bauerus ad Sanct. Minerv. T. I, p. 724. *S.*

3. *Fronto Catius*, Cos. fuit cum Traiano. Putant Cornel. Frontonem

Catius, deprecatusque est, ne quid ultra repetundarum legem quaereretur, omniaque actionis suae vela, vir movendarum lacrymarum peritissimus, quodam velut vento miserationis implevit. Magna contentio, magni utrinque clamores: aliis cognitionem senatus lege conclusam, aliis liberam solutamque dicentibus: quantumque admisisset reus, tantum vindicandum. Novissime consul designatus Iulius Ferox, vir rectus et sanctus, Mario quidem iudices interim censuit dandos: evocandos autem, quibus diceretur innocentium poenas vendidisse. Quae sententia non praevaluit
modo, sed omnino post tantas dissensiones fuit sola 6
frequens: adnotatumque experimentis, quod favor et

intelligi, M. Antonini in eloquentia praeceptorem. *L.*

4. *Lege conclusam.* Qua? viderint Iurisconsulti: exspectabam hoc a Cortio; sed frustra. Catanaeus ad Repetundarum legem ait respici, qua multandum iam censuerit Senatus; vel ad eam legem, qua cautum esset, ne bis de eadem re ageretur. Neutrum vero probat. *G.* — Vereor, ne Gesnerus nodum in scirpo quaesiverit. Non agitur, opinor, de certa quadam lege, sed omnino narratur, alios senatus cognitionem lege (seu repetundarum, seu alia quavis, νόμῳ, non τῷ νόμῳ) conclusam, alios liberam solutamque dixisse. *S.*

5. *Iulius Ferox*, secundum fastos, et Acutius Nerva suffecti erant ex Kal. Novemb. *L.* — *Quibus ..... vendidisse.* A quibus pecuniam acceperit ob innocentes condemnandos, vel interficiendos, ut supra dixerat. Hi infra dicuntur *poenam emisse. Evocandos* dicit, quibus iuberetur, ut certo tempore adsint. Itaque mox, *venerunt*, inquit, *qui adesse erant iussi.* E.

6. *Adnotatumque ... quod.* Recentioris aetatis, et ab aurea declinantis indicium, τὸν *quod* poni, ubi superiores infinitum cum quarto casu adhibebant: qua de re exstat dissertatio nostra in thesauro Fabriano. Quid si vero post *adnotatumque* intelligamus *hoc ipsum est aliis* experimentis: *quod*, id est, *quia*. G. — Sic, ut in ceteris fere omnibus, scriptum est in Rom. nec tamen hic librorum concentus nobis persuadebit, ita sui immemorem fuisse Plinium, ne sui quidem saeculi eloquentia contentum, ut diceret, *adnotatum est, quod favor et misericordia habent:* quum alio loco, lib. III, ep. 16, 1, ita, ut debuit, scripserit, *Adnotasse videor, facta alia clariora esse.* Facilius haec stribligo in paedagogis nostris, qui se tantum ac sui similes imitantur, quam in Plinio ferri potest, cui praeclara ista observatio nondum nota fuit: QVOD *post verba* dico, puto, arbitror, opinor, spero, *et huius generis alia, recte ponitur.* Quod etiam si verum esse fingas, supervacanea tamen et molesta hic sunt duo *illa*

misericordia acres et vehementes primos impetus ha-
bent, paulatim, consilio et ratione quasi restincta,
7 considunt: unde evenit ut, quod multi clamore per-
mixto tuentur, nemo, tacentibus caeteris, dicere
velit: patescit enim, quum separaris a turba, con-
8 templatio rerum, quae turba teguntur. Venerunt,
qui adesse erant iussi, Vitellius Honoratus, et Flavius
Martianus, ex quibus Honoratus trecentis millibus
exsilium equitis Romani, septemque amicorum eius
ultimam poenam; Martianus unius equitis Romani
septingentis millibus plura supplicia arguebatur
emisse: erat enim fustibus caesus, damnatus in me-

verba *adnotatumque experimentis*, nec cum ceteris contexta. Dixeral Plinius, post magnas dissensiones, quum aliis iusto milior, aliis severior placuisset sententia, novissime Iulium Ferocem, cos des. censuisse, Mario quidem interim iudices dandos; evocandos autem ex provincia, quibus ille innocentium poenas vendidisse diceretur, id est, a quibus corruptus innocentes damnasse argueretur. Hanc solam sententiam, quasi mediam, maiori parti senatus probatam fuisse: quoniam, vel *quod*, ut ipse ait, *favor et misericordia acres et vehementes primos impetus habent, paulatim, consilio et ratione quasi restincta, considunt.* Redundant ergo, et a ceteris segreganda, vel obelo potius sunt confodienda illa *adnotatumque experimentis*, pro quo in Ald. est *adnotumque experimentis*. In margine scilicet ab aliquo ascripta sunt, cui experimentis id verum esse constabat: hinc a librariis arrepta, et Plinianis, ubi nec poterant, nec debebant, intermista. Nec quidquam illis prodest, quod in vetustissimis etiam codicibus reperiri creduntur. Quis enim certus satis auctor nobis erit, in nullo ea omissa esse? Alius alienis oculis, festinantibus alius, aut parum acutis eruditisve inspectus est; iisque ipsis, qui lectionum varietatem adnotant, puerile plerumque videtur, omnia curiosius persequi, quae vel omissa in membranis, vel redundantia, vel aliter denique scripta reperiunt, quorum praesertim rationem ipsi non pervident. Mediceum quoque codicem interpolatum esse, supra vidimus ad lib. I, ep. 2, 2, idque ad lib. II, ep. 11, 5, non ipse dissimulavit Cortius. Vide eumdem ad lib. V, ep. 8, pr. Nihil ergo nos reiectanea haec expellere prohibet, etiamsi librariae fraudis, per se manifestae, testes defuerint. Simillimum huic locum habemus lib. V, ep. 21, 7, ad quem meam adnotationem leges. *H.*

7. *Patescit enim*, etc. Rom. *Patascit* (ita scriptum) *enim*, *quum separaris*, *contemplatio rerum*. Verba *a turba* desunt. *H.* — *Patasco* forma videtur luteae latinitatis, ut *commando*, de quo vide Cort. Dissertat. Crit. de usu orthogr. lat. p. 62 edit. Altenb. *S.*

8. *Erat enim fustibus caesus*. Rom. *Erat enim Cerialis fustibus caesus*. Sed

tallum, strangulatus in carcere. Sed Honoratum co-
gnitioni senatus mors opportuna subtraxit: Martia-
nus inductus est absente Prisco. Itaque Tuccius Ce- 9
realis consularis iure senatorio postulavit, ut Priscus
certior fieret: sive quia miserabiliorem, sive quia in-
vidiosiorem fore arbitrabatur, si praesens fuisset; sive
(quod maxime credo) quia aequissimum erat com-
mune crimen ab utroque defendi, et si dilui non po-
tuisset, in utroque puniri. Dilata res est in proximum
senatum: cuius ipse conspectus augustissimus fuit.
Princeps praesidebat, erat enim consul: ad hoc Ia- 10
nuarius mensis quum caetera, tum praecipue sena-
torum frequentia celeberrimus: praeterea caussae am-
plitudo, auctaque dilatione exspectatio et fama, insi-
tumque mortalibus studium magna et inusitata no
scendi, omnes undique exciverat. Imaginare, quae 11
sollicitudo nobis, qui metus, quibus super tanta re,
in illo coetu, praesente Caesare, dicendum erat. Equi-

Cerialis nomen hic importune inculcatum est. *H.* — Translatum huc est ex versu, qui ordine quartus deinceps sequitur, ubi de Tuccio Cereali, seu Ceriali. *S.*

9. *Tuccius.* Ex omni varietate huius nominis a Cortio proposita *Tutius*, *Tucius*, *Ductius*, *Titius*, illud videbatur praeferendum. *G.* — *Iure senatorio.* Quo poterat ante sententiam dicere etiam de qua re vellet, et quam diu vellet. Iam laudarunt hic Gell. IV, 10. *G.* — *Sive quia miserabiliorem.* Non sunt haec tria verba in Rom. *H.* — Omissa negligentia aut librarii, aut typothetae, cuius oculus a primo *sive* ad alterum aberrasset. *S.* — *Dilui.* Oxon. *delui*; de qua varietate vide Drakenb. ad Liv. IV, 14, 3. *S.*

10. *Erat enim consul.* Si hoc a Plinio est, quod creditu difficile, quum nemo illo anno nesciret, quis consulatum gereret: id non Arriani caussa ascriptum fuit, sed eorum, qui multis post annis haec lecturi essent. *H.* — Tam clara νοθείας signa exstant, ut non sim reprehensurus, si quis posthac Plinii editor uncinos his verbis admoverit. *S.* — *Ianuarius ..... celeberrimus.* Novi hic magistratus, quorum actionibus magis etiam probare diligentiam student, ut magistratus, ita ceteri. *G.* — *Quum cetera ... frequentia.* Sic et Rom. *H.* — *Cetera* est *quoad cetera.* Falluntur, qui *cetera* ablat. feminin. legunt: nam sequitur, *praeterea ... omnes undique exciverat.* S.

11. *Coetu.* *Coetus*, conventus senatorum. *L.*

dem in senatu non semel egi: quin imo nusquam
audiri benignius soleo: tunc me tamen, ut nova om-
2 nia novo metu permovebant. Obversabatur praeter
illa, quae supra dixi, caussae difficultas: stabat modo
Consularis, modo Septemvir Epulonum, iam neutrum.
13 Erat igitur perquam onerosum, accusare damnatum:
quem, ut premebat atrocitas criminis, ita quasi per-
14 actae damnationis miseratio tuebatur. Vtcumque ta-
men animum cogitationemque collegi: coepi dicere
non minore audientium assensu, quam sollicitudine
mea: dixi horis paene quinque: nam x clepsydris,
quas spatiosissimas acceperam, sunt additae quatuor.
Adeo illa ipsa, quae dura et adversa dicturo vide-
15 bantur, secunda dicenti fuerunt! Caesar quidem mihi

12. *Stabat.* Scilic. ante oculos meos Priscus, qui *modo*, hoc est, antequam repetundarum reus esset, Consularis, et Septemvir Ep. fuerat, nunc utraque dignitate exutus *E.* — *Septemvir Epulonum.* Cic. de Orat. III, 19 fin. » Pontifices veteres propter sacrificiorum multitudinem tres viros epulones esse voluerunt, quum essent ipsi a Numa, ut etiam illud ludorum epulare sacrificium facerent, instituti. » Ita a Numa: auctus deinde numerus; ut in *Duumviris*, mox *Quinqueviris*, porro *Decemviris*, ac *Quindecimviris* denique sacrorum. *Septemviri Epulonum* etiam in vett. inscr. occurrunt. Magna erant dignitate, praetextamque gestabant. *G.*

13. *Quem ut premebat.* Vide Cic. pro Cluent. c. XLI. *G.* — *Quasi* Catanaeus ad *peractae* refert, indices nondum pronunciasse putans. Fallitur. Modo legimus, » accusare damnatum, » infraque §. 20, sequitur, » Marium repetundarum poenae, quam iam passus esset, censuit relinquendum. » Igitur *quasi* ad totam quae sequitur ῥῆσιν, *peractae damnationis miseratio tuebatur*, spectat. *S.*

14. *Vtcumque.* Vide Ep. I, 12, 2. *S.*

— *Duodecim clepsydris.* Variatur in numeris. Catanaeus legit XX, quibus IV additae efficiunt XXIV: quibus quum horae paene quinque respondeant, consequens est, ut V clepsydrae horam emetiantur. Sed si XII verius est, tribuendae erunt horae uni tres clepsydrae; vide Gesneri ad I. A. Ernestium epist. Illud quidem ex ipsa varietate apparet, notis, non integris vocibus numerum, quicumque fuerit, in libris antiquis expressum fuisse. Etiam horae modum nescimus, qua et ipsam mensionem: nisi forte habuerunt aliquam aequinoctialium horarum mensuram ordinariam. Ceterum, quantum temporis datum sit actoribus, quantum reis, intelligas ex lib. IV, 9, 9. *G.*

15. *Caesar quidem mihi*, etc. Rom. *Caesar quidem tantum mihi studium, tantam curam etiam (nimium enim est dicere sollicitudinem) praestitit.* H. —

tantum studium, tantam etiam curam (nimium est enim dicere sollicitudinem) praestitit, ut libertum meum post me stantem saepius admoneret, voci laterique consulerem, quum me vehementius putaret intendi, quam gracilitas mea perpeti posset. Respondit
mihi pro Martiano Claudius Marcellinus: missus deinde 16
senatus, et revocatus in posterum. Neque enim iam inchoari poterat actio, nisi ut noctis interventu scin-
deretur. Postero die, dixit pro Mario Salvius Libe- 17
ralis, vir subtilis, dispositus, acer, disertus: in illa vero caussa omnes artes suas protulit. Respondit Cornelius Tacitus eloquentissime, et, quod eximium orationi eius inest, σεμνῶς. Dixit pro Mario rursus Fronto 18
Catius insigniter: utque iam locus ille poscebat, plus in precibus temporis, quam in defensione consumpsit; huius actionem vespera inclusit: non tamen sic, ut abrumperet; itaque in tertium diem probationes exie-

Concinunt alii libri: nec displicet hic ordo. *S.* — *Laterique.* « In oratore sunt pulmones, nostro more loquendi. Nempe vires sic dicuntur eae, quarum defectus in latere sentitur, ut a currentibus, cantantibus, dicentibus, potantibus, Venerem exercentibus: in quibus generibus omnibus latera pro viribus dicuntur. » I. A. Ernest. in Clav. Cicer. h. v. *Vocem* et *latera*, ut Plinius, iungit Cicero Verr. IV, 30. *S.* — *Intendi.* Rom. *Incendi.* H.

16. *Neque enim*, etc. Rom. *Neque enim inchoari poterat actio nisi ut. H.*

17. *Salvius Liberalis* Vespasiani temporibus caussas egit. *E.* — *Subtilis, dispositus, acer. Subtilis* est, qui rem prudenter et acute videt; *dispositus*, qui rem bene inventam aut perceptam optimo ordine dispensat et tractat; *acer*, cuius actio et oratio viget quadam vehementia, spiritu, impetu dicendi. *E.* — *Quod eximium orat. eius inest.* Rom. *Quod eximium orationi suae inest.* H. — Id equidem non damnaverim. Vide Sanctii Minerv. lib. II, cap. 12. *S.*

18. *Huius actionem vespera inclusit.* Id est, finivit, ita tamen, ne media oratio abrumperetur, sed ut perorandi tempus esset. Cornel. Cels. lib. I, cap. 2, extr. « Ubi expletus est aliquis, facilius concoquit, si, quidquid assumpsit, potione aquae frigidae inclusit. » *H.* — Idem Celsus lib. I, c. 8: *omnes potiones aqua frigida includere.* S.

— *Senatum nocte dimittit.* Rom. *Senatum nocte dirimi*, quod ex Medic. et Helmstad. iam Cortius restituit. *H.* — Ita et Excerpta Brummeri. Cortium secutus est Gierigius. *S.*

runt. Iam hoc ipsum pulchrum, et antiquum, senatum nocte dimitti, triduo vocari, triduo contineri.
19 Cornutus Tertullus cos. designatus, vir egregius, et pro veritate firmissimus, censuit *septingenta millia, quae acceperat Marius, aerario inferenda: Mario urbe Italiaque interdicendum; Martiano hoc amplius, Africa.* In fine sententiae adiecit: *Quod ego et Tacitus iniuncta advocatione diligenter fortiterque functi essemus, arbitrari senatum, ita nos fecisse, ut dignum man-*
20 *datis partibus fuerit.* Assenserunt consules designati, omnes etiam consulares usque ad Pompeium Collegam: ille et *septingenta millia quae acceperat Marius, aerario inferenda*, et *Martianum in quinquennium relegandum: Marium repetundarum poenae, quam iam*
21 *passus esset*, censuit *relinquendum.* Erant in utraque sententia multi, fortasse etiam plures in hac vel solutiore, vel molliore: nam quidam ex illis quoque, qui Cornuto videbantur assensi, hunc, qui post ipsos
22 censuerat, sequebantur. Sed quum fieret discessio, qui sellis consulum adstiterant, in Cornuti sententiam ire coeperunt. Tum illi, qui se Collegae annumerari

19. *COS.* Tironum in gratiam moneo, prisca orthographia *Cosul* scriptum fuisse; hinc per compendium Cos. *S.* — De *Tertullo.* Vid. V, ep. 15. *L.*

— *Advocatione.* Ne quis cum Catanaeo simpliciter *advocationem* dici pro accusatione existimet, respiciendum ad §. 2: *Ego et Cornelius Tacitus adesse provincialibus iussi; advocatio* igitur refertur non ad eum, contra quem venimus, sed ad eum, quem defendimus. *G.*

20. *Consules designati.* Vide Heusing. ostendentem, quot tum esse potuerint Coss. dess. *G.* — *Pompeium.* Sex. Pompeium et ipsum tertio consulatu ornatum, et Frontoni inde a Cal. Martiis suffectum esse nonnulli existimant, putantque in fastis nomen eius corruptum esse in *Pomponium.* L. — *Quae acceperat Marius* desunt in libris scriptis pluribus; beneque omiserunt Cortius et Gierigius. Antea, §. 19, recte leguntur. *S.* —*Censuit relinquendum.* Vide Gron. ad Tacit. An. I, 74. *G.*

21. *Solutiore, vel molliore.* Dubitat, verbumne durius vehementiusque adhibendum sit, an lenius? *solutus* enim nimis est mollis. *G.*

patiebantur, in diversum transierunt: Collega cum paucis relictus. Multum postea de impulsoribus suis, praecipue de Regulo, questus est, qui se in sententia, quam ipse dictaverat, deseruisset. Est alioqui Regulo tam mobile ingenium, ut plurimum audeat, plurimum timeat. Hic finis cognitionis amplissimae. Superest ta- 23
men λειτούργιον non leve, Hostilius Firminus, legatus Marii Prisci, qui permistus caussae, graviter vehementerque vexatus est. Nam et rationibus Martiani, et sermone, quem ille habuerat in ordine Leptitanorum, operam suam Prisco ad turpissimum ministerium commodasse, stipulatusque de Martiano quinquaginta millia denarium probabatur: ipse praeterea accepisse sestertium decem millia, foedissimo quidem titulo, nomine unguentarii, qui titulus a vita hominis compti

23. *Superest .... Firminus.* Similis constructio Tullianae Epist. I, 4, init. *unumque certamen esset relictum sententia Volcatii;* qui locus male lentatur. *S.* — λειτούργιον. Deminutiva significatione vocem accipio cum charientismo quodam, quem etiam additum *non leve* indicat. *G.* — λειτούργιον, omne negotium, unde utilitas aliqua ad rempublicam redundat. *L.* — *Rationibus.* Rationes, tabulae expensorum et acceptorum, quarum usus frequens in probationibus forensibus. *L.* — *Leptinorum, Leptis* minor, urbs Africae libera et immunis inter Adrumetum et Tisdram. Erat et Leptis magna prope Syrtim maiorem. *L.* — *Ad turpissimum ministerium commodasse.* Rom. *Ad turpissimum ministerium commendasse.* H. — *Stipulatusque de Martiano* Hic nimirum §. 8, *septingentis millibus emerat a Mario Prisco plura supplicia unius equitis:* intercessor et proxeneta huius negotii fuit Hostilius Firminus, stipulatusque est Mario, *de Martiano,* hoc est, ex arca illius solvenda *quinquaginta millia denarium.* Ceterum *stipulari de aliquo* insolentius dictum videri potest. Ita tamen etiam Africanus, lib. XXXVII, π, de usufr. et quemadmodum: »Si, quum in annos decem proximos usum fructum de te dari stipulatus essem, per te steterit, quo minus dares.« Iterum eadem lege: »si Stichi decem annorum operas de te dari stipulatus sim.« *G.* — *Foedissimo ... unguentarii.* Ita et Rom. *H.* — *Vnguentarii.* Pecuniae in unguenta impendendae, foedus titulus in provinciali praesertim et milite, quos *allium obolere quam unguentum,* non tantum barbati illi et capillati Quirites, sed Vespasianus etiam malebat apud Sueton. c. VIII: quo eodem loco etiam *calcearii* mentio, quod *unguentarii* formam habet. »Clavarium, camelarium, vasarium, vestiarium, hordearium, cerarium, linguarium (quo linguae temeritas

24 semper et pumicati non abhorrebat. Placuit, censente Cornuto, referri de eo proximo senatu: tunc enim,
25 casu incertum, an conscientia, abfuerat. Habes res urbanas: invicem rusticas scribe: quid arbusculae tuae, quid vineae, quid segetes agant, quid oves delicatissimae? In summa, nisi aeque longam epistolam reddes, non est quod postea, nisi brevissimam, exspectes. Vale.

redimitur Muret. Var. Lect. XII, 5) uxorium, locarium, *ipsumque adeo* congiarium, honorarium, salarium, eodem modo dici, a viris doctis ostensum est. *G.—Pumicati*. Pumice enim utebantur ad laevigandas non membranas modo, quibus inscriberent, sed ad pellem etiam suam molles. Laudavit hic post Cellarium Cortius Savaronem ad Sidon. Apollin. I, 7, et VIII, 3. *G.*

25. *Agant*. Al. *agunt*. Vide Gesneri ad I. Aug. Ernest. epistola. Si τελείαν στιγμὴν post *scribe* ponas, *agunt* bene habet. *S.*

In summa, nisi.... reddes. Rom. *In summa nisi aeque longam epistolam reddis*. H. — *In summa*. Cortius ex Medic. *in summam*. L.

XII.

Eventum caussae Firmini legati, quam superiori epistola notaverat, perscribit.

C. PLINIVS ARRIANO SVO S.

Λειτούργιον illud, quod superesse Marii Prisci caussae proxime scripseram, nescio an satis circumcisum, ta-

XII. 1. Λειτούργιον. Vid. II, 11, 23. *G.* — *Circumcisum ... adrasum*. Sic scripsisse putamus Plinium; sic certe Aldus edidit, sic sententia postulat. *Circumcidere* plus esse quam *adradere*, dubium non est: si quis tamen dubitet, illum facile scriptorum rei rusticae usus in viam reducat. Firminus de Plinii sententia et Cornuti *circumcidendus* erat, *amputandus* plane, corrupti membri aut praeputii instar, a senatu: sed *adrasus* modo est, iure provinciae administrandae privatus. Ita λειτούργιον illud, munus illud reipublicae, si non *circumcisione* et amputatione Firmini, tamen *adraso* ipso *quoque* non minus quam Prisco, perfectum est. *G.*

— « Illud quod superesse λειτούρ-

men et adrasum est. Firminus inductus in senatum, 2
respondit crimini noto. Secutae sunt diversae sententiae consulum designatorum. Cornutus Tertullus censuit ordine movendum: Acutius Nerva, in sortitione

γιον Marii Prisci caussae proxime scripseram, nescio an satis, circumcisum tamen et abrasum est.» Ita plane scriptum et interpunctum est in Rom. quum vulgo post *circumcisum* interstinguatur. *Abrasum* retineo, quod plus significat, quam *adrasum* et *circumcisum*. Minus ex barba remanet, quae *abraditur*, quam quae *circumciditur*: trabes etiam prius *circumciduntur*, tum vero et *abraduntur*, Etsi itaque Plinio remissius, quam decuit, actum videtur; tamen munus illud publicum quacumque ratione peractum erat. *H.*

2. *Inductus in senatum*. De reo: sic et epistola superiori 9. Alio sensu II, ep. 14, 4. *S.*

— *Acutius Nerva*. Primo Nervam imperatorem nemo hic cogitet: rem sub Traiano gestam, constat. Deinde illud *acutius* ironicum esse, clare monstrant, quae mox dicuntur. Potestne enim *acutum* esse, quod *miserum, minime congruens, minime decorum?* Putat Heusinger. locum corruptum ex *Iulius Ferox* vel simili nomine. *G.*

— *Cornutus Tertullus censuit ordine movendum: Acutius Nerva in sortitione provinciae rationem eius non habendam.* Haec ex praescripto Rom. expressa multis suspecta sunt. Plus aliis vidisse creduntur, qui *acutius* hic non proprium nomen esse, sed adverbium, monuerunt: quamquam ne in hac quidem interpretatione plus acuminis inest, quam in Nervae, quem librarii nobis consulem designatum dederunt, sententia. Nec obscurum est, non laudari eam a Plinio, sed ut *duriorem tristioremque* reprehendi. Et quis ille Nerva fuerit, qui ita censuerit, nondum quisquam docere potuit. Consulem designatum significari, ex verbis Plinii apparet: acta haec sunt TRAIANO III COS. Ianuario mense, quum collegam is haberet M. CORNELIVM FRONTONEM: cui Martio mense suffectus esse creditur S. POMPEIVS COLLEGA. Quis vero deinceps Maio et Iulio mense successerit, parum constat: etsi dubium non est, quin Traianus, qui octo mensibus consulatum gessit, quatuor collegas habuerit: nam si prior, Fronto, qui tertium erat consul, duos tantum menses in magistratu fuit, quis posterioribus plus temporis datum credat? Nec Plinius Paneg. c. LX duos omnino Traiano collegas fuisse ait, sed duos tertium consules, quibus alii successores esse potuerunt. Septembri secutus est PLINIVS et CORNVTVS TERTVLLVS: extremi mensis consules veteris monumenti inscriptio nominat, quod sub TRAIANO TRIB. POT. IV, COS. DES. (IV. ex Massoni coniectura) dedicatum est III K. IAN. L. ROSCIO AELIANO TIB. CLAVDIO SACERDOTE COSS. Fuit hoc anno consul etiam IVLIVS FEROX, qui a Plinio certe inter consules designatos numeratur superioris epistolae §. 5, et sequenti anno *curatorem* egit *alvei et riparum Tiberis et cloacarum*, teste veteri inscriptione, quam Catanaeus ad ep. XI, 5, adfert. Haec vero cura consulatum sequebatur, quae eodem anno Plinio quoque demandata fuit. Vide interpretes ad

provinciae rationem eius non habendam: quae sententia, tamquam mitior, vicit; quum sit alioqui du-
3 rior tristiorque. Quid enim miserius, quam exsectum et exemptum honoribus senatoriis, labore et molestia non carere? Quid gravius, quam tanta ignominia affectum, non in solitudine latere, sed in hac altissima specula conspiciendum se monstrandumque praebere?
4 Praeterea, quid publice minus aut congruens, aut decorum? notatum a senatu in senatu sedere? ipsisque illis, a quibus sit notatus, aequari? submotum a proconsulatu, quia se in legatione turpiter gesserat, de proconsulibus iudicare? damnatumque sordium, vel damnare alios, vel absolvere? Sed hoc pluribus
5 visum est. Numerantur enim sententiae, non ponderantur: nec aliud in publico consilio potest fieri, in

lib. V, ep. 15, 2. Ex omnibus his nominibus vulgatae scripturae vestigiis nullum propius est, quam *Iulius Ferox*, ut pro *Acutius Nerva* legatur *At Iulius Ferox*. Sed ne haec quidem coniectura nunc satis mihi placet, quod Iulium Ferocem *virum rectum et sanctum* dicit: huius vero sententiam, quod iam supra dixi, quasi parum prudentem et aequam vituperat. Hanc ob caussam fortasse non errant, quibus *Acutius Nerva* nomen videtur proprium esse. Fuit certe apud Romanos *Acutia* gens, ex qua plures nominat Glandorpius Onomast. p. 9. In eam ex Nervis aliquis adoptari, et *Acutius Nerva* appellari potuit. Fuere et *Silii Nervae*, quorum Tacitus et alii mentionem fecere. *H.* — Fallitur ergo Gierigius, libros ad unum omnes exhibere *acutius* minore litera initiali contendens. Certe Romanus liber hanc labem non traxit. Ceterum cum Gierigio *Acutius Nerva* editurus erat Ernestium, qui de hoc loco sic: »ita non dubitavi reponere, Gierigium secutus, qui docuit Nervam e familia Acutiorum fuisse, Fastosque Almelovenios a. Chr. 100, quo haec caussa acta sit, Acutium Nervam, et Iulium Ferocem Consules ex Cal. Novembr. nominare. Sic locus planus, qui antea torserat interpretes, quum *acutius* adverbii vim habere putarent.« *S.*

3. *Exsectum* offendit multos. Alii *exactum*, alii *exutum* coniiciunt. *Exsecare*, verbum bonum, translatum nunc est a medicis partes vitiosas, quas sanare nequeunt, resecantibus. *L.* — *Labore et molestia*. Rom. *Laboribus et molestia*. H.

— *Sed in hac*, etc. Rom. *Sed in hac, in altissima specula conspiciendum*. H.

4. *Aut congruens .... a senatu*. Sic et Rom. *H.* — *Submotum a proconsulatu*. Rom. *Et submotum a proc.* H. — Copulam recepit Cortius. Habent etiam Excerpta Brummeri. *S.*

quo nihil est tam inaequale, quam aequalitas ipsa: nam quum sit impar prudentia, par omnium ius est. Implevi promissum, priorisque epistolae fidem ex- 6
solvi, quam ex spatio temporis iam recepisse te colligo: nam et festinanti et diligenti tabellario dedi: nisi quid impedimenti in via passus est. Tuae nunc 7
partes, ut primum illam, deinde hanc remunereris literis, quales istinc redire uberrimae possunt. Vale.

7. *Quales istinc redire uberrimae possunt.* Dictum est, *quantum amplissimum*, infra, ep. 13, 10. Rom. tamen *uberrime.* H.

XIII.

Voconium Romanum commendat.

C. PLINIVS PRISCO SVO S.

Et tu occasiones obligandi me avidissime amplecteris, et ego nemini libentius debeo. Duabus ergo de caussis 2
a te potissimum petere constitui, quod impetratum maxime cupio. Regis exercitum amplissimum; hinc tibi beneficiorum larga materia, longum praeterea tempus, quo amicos tuos exornare potuisti. Conver- 3
tere ad nostros, nec hos multos. Malles tu quidem multos, sed meae verecundiae sufficit unus aut alter, ac potius unus: is erit Voconius Romanus. Pater ei 4
in equestri gradu clarus, clarior vitricus, imo pater alius: nam huic quoque nomini pietate successit: ma-

XIII. Inscripta Rom. *Cornelio Prisco*, secus, quam interpretibus adhuc visum. Vide lib. V, epist. 20, 7. *H.* — Putant *Priscum Neratium Marcellum* fuisse, a quo noster Suetonio Tribunatum impetraverat, et quem unice diligebat Traianus. Etiam in Pandectis Neratius Priscus, iuris consultissimus, saepe laudatur. *L.*

3. *Malles.* Leg. puto *malis.* H.

ter e primis citerioris Hispaniae. Scis quod iudicium provinciae illius, quanta sit gravitas. Flamen proxime
5 fuit. Hunc ego, quum simul studeremus, arcte familiariterque dilexi: ille meus in urbe, ille in secessu contubernalis: cum hoc seria, cum hoc iocos miscui.
6 Quid enim aut illo fidelius amico, aut sodale iucundius? Mira in sermone, mira etiam in ore ipso vul-
7 tuque suavitas; ad hoc ingenium excelsum, subtile, dulce, facile, eruditum in caussis agendis. Epistolas quidem scribit, ut Musas ipsas latine loqui credas.
8 Amatur a me plurimum, nec tamen vincitur. Equidem iuvenis statim iuveni, quantum potui per aetatem, avidissime contuli, et nuper ab optimo principe trium liberorum ei ius impetravi; quod quanquam parce et cum delectu daret, mihi tamen, tanquam eligeret,
9 indulsit. Haec beneficia mea tueri nullo modo melius, quam ut augeam, possum; praesertim quum ipse illa tam grate interpretetur, ut, dum priora accipit, po-

4. *Citerioris.* Est Hispania Tarraconensis, quum *alterior* Baeticam et Lusitaniam complecteretur. *L.*

— *Iudicium provinciae.* Quam recte et salubriter de honestate, felicitate, officio, iudicent illius provinciae homines. *G.*

— *Flamen proxime fuit.* Sic Rom. omisso, quod vulgo praecedit, *ipse.* Id in Rom. ad *matrem* adiectum est ita: *Mater e primis ipsa citerioris Hispaniae.* Paulo ante alterum *scis* in Rom. deest, ubi scriptum, *provinciae illius, quanta gravitas.* H. — Vulgo: *scis, quanta sit gravitas.* Sed optimi libri alterum hoc *scis* ignorant. *S.*

5. *Studere*, Plinii aetate, idem quod litteris studere. *L.*

6. *Quid enim aut illo fidelius amico.* Rom. *Quid enim illo aut fidelius amico.* Ita recte legitur. *H.* — Hunc ordinem praetulerunt Cortius et Gierigius: praeferendusque est, non quod mollior sit, sed quia *illo* particulam necessario praecedit. *S.*

7. *Ad hoc ingenium excelsum.* Rom. *Ad haec ingenium excelsum.* H. — Perpetua confusio. Hic libri Romani lectionem amplectar. Vide supra ad I, 10, 6. *S.*

8. *Equidem iuvenis*, etc. Rom. *Equidem iuvenis iuveni, quantum potui*, sine *statim.* H.

— *Mihi tamen*, etc. Rom. *Mihi tamen, tamquam liceret, indulsit*, ut Medic. bene. *H.* — Me quoque vulgata offendit; ut non mirer, Cortium *liceret* edidisse. Interpretando minuit difficultatem Gierigius, non tollit: cuius ratio si valeret, corrigendum esset *tanquam ipse eligisset.* Sed nec hoc satisfaceret. *S.*

steriora mereatur. Habes, qualis, quam probatus, carusque sit nobis. Quem rogo, pro ingenio, pro fortuna tua exornes. In primis ama hominem: nam licet tribuas ei quantum amplissimum potes, nihil tamen amplius potes amicitia tua: cuius esse eum, usque in intimam familiaritatem, capacem quo magis scires, breviter tibi studia, mores, omnem denique vitam eius expressi. Extenderem preces, nisi et tu rogari diu nolles, et ego tota hac epistola fecissem. Rogat enim, et quidem efficacissime, qui reddit caussas rogandi. Vale.

10. *Vsque in intimam familiaritatem.* Rom. *usque ad intimam familiaritatem.* H. — Si Latinitatis regulam adhibeas, utrumque bonum; si aurium sensum consulas, longe melius Romani aliorumque librorum *usque ad*, Cortio iure probatum. *S.* — *Vsque in* comprobavit Cortius multis Senecae et Lucani exemplis. *L.*

11. *Et ego tota hac epistola.* Rom. *Et ego tota hoc epistola.* H. — *Hoc*, etiam in Brummeri Excerptis obvium, receperunt Cortius et Gierigius e Mss. Bongars. Helmst. et Arnzen. *S.*

XIV.

Centumvirales caussas ab adolescentulis profanatas queritur.

C. PLINIVS MAXIMO * SVO S.

Verum opinaris: distringor centumviralibus caussis, quae me exercent magis, quam delectant; sunt enim pleraeque parvae et exiles. Raro incidit vel persona-

XIV.* *Maximo.* Veronensis fuisse videtur, certe uxorem Veronensem habebat. In ea regione potestate quadam praeditus fuit. *L.*

1. *Distringor c. c.* Rom. *Destringor centumviralibus caussis.* H. — Perperam. Alibi in partem contrariam peccatum. Vide Dukerum ad Flor. II, 2, 17, eundemque et Drakenb. ad Liv. VIII, 7, 20. *Distringi* est impediri, *destringi* nudari. *S.* — *Parvae et exiles. Raro.* Rom. *Parvae et ex illis raro.* H.

2 rum claritate, vel negotii magnitudine insignis. Ad hoc, perpauci, cum quibus iuvet dicere: caeteri audaces, atque etiam magna ex parte adolescentuli obscuri ad declamandum huc transeunt, tam irreverenter et temere, ut mihi Attilius noster expresse dixisse videatur, sic in foro pueros a centumviralibus caussis auspicari, ut ab Homero in scholis: nam hic quoque, ut illic, primum coepit esse, quod maximum
3 est. At hercule, ante memoriam meam, (ita maiores natu solent dicere) ne nobilissimis quidem adolescentibus locus erat, nisi aliquo consulari producente:

2. *Ad hoc, perpauci, cum quibus iuvet dicere.* Rom. *Ad hoc pauci, quibus cum iuvat dicere.* H. — *Iuvet* a Secundi manu profectum esse, nemo non intelligit. Vel ex hoc exemplo discas, quantum librarii in talibus licere sibi putaverint. Cf. Medicei codicis lectionem infra ep. 16, 1. *S.* — *Ad declamandum.* Persuaserat auctoritas I. F. Gronovii, summis viri meritis quaesita, aliis, ut *a declamando* mallent legere contra omnes Codices, quia ille eum putabat sensum, a declamationibus et schola statim ad centumvirales caussas transire iuvenes, non ante in minoribus virium facere experimenta. Sed iam vidit Cortius, acumen inesse in Secundi verbis. Ante in scholis et umbra declamabant adolescentes, nunc declamant, hoc est exercent se, et rudimenta dicendi ponunt in eo caussarum genere, ad quod non nisi exercitatos venire eos par fuerat. *G.*—Rom. *Ad declamandum huc transeunt*, ut plures libri, recte. H. — *Transeunt.* Cortius *transierunt*, quod non imiter. *S.* — *Attilius noster.* Rom. *Atilius noster*, non *Attilius*. Illud in lapidibus et nummis est. *H.* — Vide Dr̃ker. ad Flor. I, 20, 1; II, 2, 17. *S.* — *Expresse*; ἐμφατικῶς, ut rem ipsam luculenter declararet. *G.*

3. *Ita maiores natu s. d.* Hoc vult: Non diu est, utor enim, vir iuvenis adhuc, ea formula, qua uti solent senes, quum tempus non diu praeteritum, et res nuper demum in deterius mutatas indicare volunt. *G.* — Hic tamen monuit Gierigius, Plinium non iuvenem hanc epistolam scripsisse, sed aetate iam provectiorem, ut e §. 14 pateat; deinde formulam *ante memoriam meam* senibus non fuisse propriam. Itaque putat a Plinii manu profectum esse: *ante memoriam meam maiores natu ibi dicere* (apud Centumviros agere) *solebant, et ne nobilissimis*, etc. Mihi tota illa parenthesis videtur orta a manu glossatoris, qui verbis *ante memoriam meam* explicandi gratia eam adscripserat. *E.*— Neque haec ratio placet, nec Gierigiana. Parenthesis illa non pertinet ad antecedentia, *ante memoriam meam*, sed ad sequentia, *ne nobilissimis quidem*, etc. Refert Plinius, quod non ipse viderat, sed a maioribus natu acceperat. Sic et Heusingerus. *S.* — Rom. « At mehercule ante memoriam meam, maiores natu solebant dicere, ne nobilissimis quidem adolescentibus

tanta veneratione pulcherrimum opus colebatur! Nunc, refractis pudoris et reverentiae claustris, omnia 4
patent omnibus; nec inducuntur, sed irrumpunt. Sequuntur auditores actoribus similes, conducti et redempti: manceps convenitur in media basilica, ubi tam palam sportulae, quam in triclinio dantur: ex iudicio in iudicium pari mercede transitur. Inde iam non inurbane Σοφοκλεῖς vocantur: iisdem latinum no- 5

locus erat.» Recte *solebant dicere*, sine *ita*, quo nihil hic opus, quodque ab aliis varie transponitur. «Ante memoriam meam ne nobilissimis quidem adolescentibus locus erat, *idque* maiores natu *me adolescentulo* solebant dicere.» In pluribus fuit *solebant*, idque invito Cortio restituendum. Plinius, quum haec scriberet, iam aetate processerat, propior illis annis, quibus foro renuntiare solebant. *H.*

4. *Manceps convenitur.* Lectio Codicis Medicei a Cortio prolata. *Manceps* est, qui pretio accepto negotium sibi imponi passus est ab oratore, ut nummis conducat ei laudatores et plausores. Hic *manceps convenitur in media basilica.* Quum enim IV fere iudicia eodem tempore haberi in basilica Iulia solerent (vid. supra I, 18, 3); manceps in medio commodissime fungi potest munere suo, et tum suadere, ut huc vel illuc transeant homines ad suum locatorem scilicet, tum laudis plaususque pretium illis repraesentare. Quin si plurium forte idem manceps sit, potest eos, qui in uno iudicio operam ipsi dedere, traducere ad alterum. Caeterum de illis laudationibus, quibus actio saepe ipsa interpellaretur, plura Quintil. XI, 3, 121, 126, 131. *G.* — Rom. *Redempti mancipes. Convenitur.* Praestat vero hic scriptura Med. *manceps convenitur.* *H.* — *Ubi tam palam.* Gierigius illud *ubi* extrusit, quod ex ingenio Aldi profectum putat, et hic locum habere negat; sed caussas mutationis, quas ille adfert, ego quidem intelligere non potui. Sensus idem est, sive illud *ubi* eiicias, sive serves. Acute et acerbe Plinius basilicam triclinio comparat, ideoque pecuniam, quae a mancipibus dabatur laudaturis, sportulas appellat, quae proprie ad triclinia pertinebant. Illae in tricliniis dabantur *palam*, aperte, quia mos ita ferebat, et poterat honeste fieri: in basilica non item. *E.* — Laudo Gierigium, quod particulam illam confodit, quum a libris optimis plurimisque exsulet; quam enim ipse caussam comminiscitur, cur eam expunxerit, futilis et frivola est. Sensum loci Ernestius commode explicuit. Caeterum cum Cortio sic interpungendum: «manceps convenitur: in media basilica tam palam sportulae, quam in triclinio dantur.» *Tam, quam* sunt particulae, non copulandi, ut Gierigio videtur, sed comparandi. Vid. Horat. Turselin. de Partic. cap. CCLVII, 5. Nolten. Lexic. Antibarb. col. 1776. *S.*

5. Σοφοκλεῖς. Ex hoc quidem loco non satis patet, quinam Σοφοκλεῖς, qui *laudicoeni* dicti sint, oratoresne, qui ad σοφῶς illud sibi *acclamandum homines* per mancipes suos conducerent, et *laudes* suas coenis redimerent; an plausores, qui σοφῶς clamarent,

men impositum est, laudicoeni. Et tamen crescit in
6 dies foeditas utraque lingua notata. Heri duo nomenclatores mei (habent sane aetatem eorum, qui nuper togas sumpserint) ternis denariis ad laudandum trahebantur: tanti constat, ut sis disertissimus. Hoc pretio quamlibet numerosa subsellia implentur: hoc ingens corona colligitur: hoc infiniti clamores commo-
7 ventur, quum *μεσόχορος* dedit signum. Opus est enim signo apud non intelligentes, ne audientes quidem:

laudibusque ferrent dicentes, ut *vocarentur* ad *coenam*. Posteriores equidem intelligere mallem. Nimirum posterior pars Σοφοκλέους ἀπὸ τοῦ καλεῖν hic derivatur (a quo etiam ipsum κλέος est), *laudicoeni* autem dicuntur ex alliteratione ad *Laodiceam*, quae *Laudicea* dicebatur, non minus *Lautumia* pro *Laotomia*, etc. Caeterum verba acclamationum collegit Voss. de imitat. p. 41, ubi nempe de recitatione c. 7 sq. *G.* — Ipsos auditores Σοφοκλεῖς dictos esse, iam Cresollius monuit Theatr. Rhet. Lib. III, 5, ubi et acclamationum formulas accurate congessit. *E.* — Rom. *Inde iam non inurbane σοφοκλεῖς ἀπὸ τοῦ σοφὸς καλεῖσθαι.* Verbum *vocantur* deest. Tum: *Iisdem latinum nomen impositum est Laodicenes.* Hoc pro *laudicenes* scriptum et probum esse opinor. Non ad *Laodicenos* alluditur, quod frustra fingitur ab interpretibus: sed ad aliarum vocum exemplum hoc componitur, quales sunt *tibicines*, *fidicines*, ut mercenarii laudatores et quasi *laudium decantatores* notentur. *H.*

6. *Heri duo* n. Rom. *Here duo n.* H. — Vide supra ad II, 7, 4, ibique Cortium. *S.* — *Nomenclatores.* Servos fuisse, qui occurrentium nomina dominis subiicerent, pervulgatum est. Humaniores et litteratos fuisse, ex hoc ipso illorum officio colligas. Ita fuisse vestitos, ut etiam pro civibus haberi possent ab ignotis, vel ex hoc ipso loco videtur intelligi. Quis enim ferret servum hominem, quem omnes talem sciunt, immiscere se togatis etc. Sen. de Clem. I, 24, pr. Quid si verba parenthesi inclusa ita intelligamus: *Habent* nomenclatores *aetatem eorum* oratorum, ad quos laudandos invitantur, utpote *qui nuper togas sumpserint?* ut ipsi servi nuper togam sumpsisse, hoc est quintum decimum annum aetatis ingressi intelligantur. De hoc tempore sumendae togae Norisium ad Cenot. Pisan. II, 4, laudat Cortius. *G.* — *Togas sumpserint.* Rom. *Togas sumpserunt.* H. — *Sumpserint* Medic. et Brummeri Excerpta. Sed praefero cum Gierigio *sumpserunt*. *S.*

— *Subsellia.* Inserviebant non iudicibus modo, et patronis caussarum, sed auditoribus etiam. *L.* — Μεσόχορος. Praecentor, qui medio in choro constitutus, manu, nutu, voce, tempora et voces moderatur: manceps nimirum in media basilica intentus operis a se conductis. Χορὸν οἰκεῖον καὶ συνᾴδοντα hac in re laudat Luc. Rhet. praec. p. 321 m. *G.* — Rom. *Quum mesochorus dedit signum.* H. — De mesochoro vid. H. Stephan. Ind. in Thesaur. L. Gr. col. 1439, F. G. Reperi hanc vocem

nam plerique non audiunt, nec ulli magis laudant.
Si quando transibis per basilicam, et voles scire, 8
quomodo quisque dicat, nihil est quod tribunal ascendas; nihil, quod praebeas aurem: facilis divinatio: scito, eum pessime dicere, qui laudabitur maxime.
Primus hunc audiendi morem induxit Largius Lici- 9
nius: hactenus tamen, ut auditores corrogaret; ita certe ex Quintiliano, praeceptore meo, audisse me-
mini. Narrabat ille: « Adsectabar Domitium Afrum, 10

etiam in Lex. Latinogr. Vet. ab H. Stephano edito col. 136. *S.*

7. *Ne audientes quidem.* Ita et Rom. *H* — Mediceus, perpetua confusione, *nec audientes quidem*, quod h. l. Cortio placet, quum sit pro *et ne audientes quidem*. Sed indignatio scribentis copulam melius negligit. *S.*

8. *Nihil est, quod,* etc. Rom. *Nihil est, quod tribunal ascendas, nihil, quod tu praebeas aurem.* H. — *Tribunal ascendas.* Locum gradu uno alteroque elevatiorem, in quo sella praetoris, ac subsellia iudicum, proscenium quasi forensis illius theatri, in quo auctores ipsi versantur. *G.* — *Qui laudabitur maxime.* Rom. *Qui laudatur maxime.* H.

9. *Largius Licinius.* Ventosum hominem, et famam pecunia emere conantem, intelligas ex III, 5, 17, ubi Plinii maioris Electa emere cupit. *G.* — Vid. ad III, 5, 17. *S.* — *Quintiliano.* Vid. Institutiones Oratt. V, 7, 7, et VI, 3, 42. *G.* — Rom. *Ita certe Quintiliano praeceptore meo audire memini.* Bene *audire*, praepositionem ex vero cum caeteris retineo. *H.* — Agroetius de Orthograph. col. 2268 Putsch. « *Memini me facere* dicere debemus, non, *Memini me fecisse,* » praeteriti usum solis poëtis ob metri necessitatem concedens. Fallitur: nam et prosae scriptores, quamquam rarius, praeterito utuntur. Vid. Sanct. Min. I, 14. T. I, p. 131 ed. Lips. Nolten. Lex. Antibarb. col. 1569, Clav. Cicer. v. *Memini.* Hic tamen Heusingero haud invitus accedo. *S.*

10. *Domitium Afrum.* Quem senem Quintilianus coluit, et cuius idem saepe cum multo honore meminit, summus erat illius aetatis orator. Sed in extrema senectute quotidie aliquid de auctoritate sua perdebat, quia deficere malebat, quam desinere. *L.* — *Actionis.* Actio nunc est pronuntiatio. *Graviter* autem pronuntiat, qui voce verbis vim addit. Hoc qui facit, is etiam *lente* dicit. *L.* — *Adsectabar*, etc. Totum h. l. emendatiorem habet Rom. quam vulgo. « Assectabar Domitium Afrum apud centumviros agentem graviter et lente. hoc illi actionis genus erat: quum audiit e proximo inmodicum insolitumque clamorem. Admiratus reticuit: ubi silentium factum est, repetit, quod abruperat: iterum clamor, iterum reticuit, et post silentium coepit: idem tertio. Novissime, quis diceret, quaesiit: responsum est, Licinius. Tunc intermissa caussa, centumviri, inquit hoc artificium perit. » In his probandum est primo *agentem apud centumviros.* Nam verbum *diceret* in plerisque deesse constat, in Medic. et illud et *agentem* omissum. Sed ex

« quum apud centumviros diceret graviter et lente « (hoc enim illi actionis genus erat); audiit ex proximo « immodicum insolitumque clamorem: admiratus re« ticuit: ubi silentium factum est, repetiit quod abru« perat: iterum clamor; iterum reticuit; et post si-
11 « lentium, coepit idem tertio. Novissime, quis diceret, « quaesivit: responsum est, Licinius. Tum intermissa « caussa: *Centumviri*, inquit, *hoc artificium periit.* »
12 Quod alioqui perire incipiebat, quum periisse Afro videretur; nunc vero prope funditus exstinctum et eversum est. Pudet referre, quae, quam fracta pronuntiatione dicantur; quibus, quam teneris clamoribus

agentem, quod compendio scriptum fuit, factum est *quum*, et huic deinde aliud verbum *diceret* adiectum. Male itaque Cortius, *quum* servato, *diceret* expunxit. Tum et *enim* in parenthesi eleganter excluditur, idque alibi probat ipse Cortius ad lib. I, ep. 12, 7, et omittit etiam Rom. lib. I, epist. 5, 10. Recte quoque inciditur in his: *et post silentium coepit: idem tertio*, subaudi *fecit*, ut reticeret, et post silentium rursus inciperet. Postremum *tunc*, pro *tum* librario relinquo. *H.* — Cur librario relinquendum censuerit Heusingerus, docet Hor. Tursel. de Partic. c. CCLXX init. Plurima confusionis harum particularum exempla congessit Drak. ad Liv. II, 12, § 15. *S.*

11. *Hoc artificium periit.* Licinius efferre potest, ut sibi plaudatur, frustra est, ut aliquis bonis dicendi artibus ad gloriam et famam contendat. Est indignatio similis illi Martialis IX, 75: « Scinde leves calamos, et frange Thalia libellos, si dare sutori calceus ista potest. » Sic virorum fortitudinem periisse dicebant nuper post inventas bombardas. *G.*

12. *Quod alioqui.* Locus, ut nunc legitur, haud dubie corruptus, cui medela quaerenda est. *E.* — Sic et olim Barthio, et nuper Gierigio visum fuit. Sine caussa. Interpretare: Caeterum hoc perire incipiebat, etc. *S.*

— *Fracta pronuntiatione.* Molli et effeminata, vel puerili. Huc pertinent etiam *teneri* clamores, ut intelligamus plausores pueros. *G.* — *Fracta pronuntiatione*, hoc est effeminata, molli, et scenica, quae gravi, virili, et dignitatis plenae opposita est. Ad eam *teneri* quoque *clamores* pertinent, quos mox *cantica* dicit ob modulationem illam, quae mollitie sua proxime ad cantum accedit. Nempe *cantare* proprium erat histrionum: omnis autem modulatio scenica in oratore vitiosa haberi solebat. Itaque Quintil. XI, 1, 56: « *Cantare* simpliciter dicuntur, qui in illo modulationis genere modum excedunt; » et cap. III, 57, *vitium cantandi*, et *modulatio scenica*, synonymice commemorantur. *E.* — Fallitur cum Gierigio Ernestius, clamores illos cum canticis confundens. Immo clamores (mox ululatus) sunt auditorum, cantica oratorum. *S.*

excipiantur. Plausus tantum, ac potius sola cymbala, 13
et tympana illis canticis desunt: ululatus quidem (neque enim alio vocabulo potest exprimi theatris quoque indecora laudatio) large supersunt. Nos tamen 14
adhuc et utilitas amicorum, et ratio aetatis moratur ac retinet. Veremur enim, ne forte non has indignitates reliquisse, sed laborem refugisse videamur. Sumus tamen solito rariores: quod initium est gradatim desinendi. Vale.

13. *Plausus tantum*. Proprie dictus, qui fit complosis manibus. Sed ne hunc quidem plane abesse, indicat illud *ac potius*, quod in optimis libris invenit Cortius, male ab aliis omissum. *G.* — Confert illos laudantium indecoros strepitus, a quibus verus plausus abesset, clangoribus *cymbalorum* et *tympanorum*, quae effeminatorum Deae Phrygiae sacerdotum, Bacchantiumque mulierum instrumenta erant. Cf. Quintil. V, 13, 17, ubi *tympana* eloquentiae, hoc est, molles et inertes declamationes, *armis*, hoc est virili, gravi, robustaeque eloquentiae opponit. *E.* — Huc spectat etiam *ululatus*, Graecorum ὀλολυγή, s. ὀλολυγμός· quae voces item ad sacrorum caerimonias pertinent. Vid. Spanh. ad Callimach. p. 544 sqq. *S.* — *Illis canticis*. Quintil. II, 3, 57: « Quodcumque vitium magis tulerim, quam quo nunc maxime laboratur in caussis omnibus, scholisque, cantandi: quod inutilius sit, an foedius nescio. Quid enim minus oratori convenit, quam modulatio scenica, et nonnunquam ebriorum aut commissantium licentiae similis? » *G.*

14. *Ratio aetatis*. Quae nondum tribuit vacationem talium officiorum. Vid. III, 1, 10 sqq. *G.*

— *Sed laborem refugisse videamur*. Rom. *Sed laborem fugisse videamur*. II.—*Has indignitates reliq*. Indignitas est dictum, aut factum, quod non decet. *L.*

XV.

Quomodo veteres, et novi coëmti agri placeant, interrogat.

C. PLINIVS VALERIANO SVO S.

Quo modo te veteres Marsi tui? quo modo emtio nova? Placent agri, postquam tui facti sunt? Rarum id quidem! Nihil enim aeque gratum est adeptis,
2 quam concupiscentibus. Me praedia materna parum commode tractant: delectant tamen, ut materna: alioqui longa patientia obcallui. Habent hunc finem assiduae querelae, quod queri pudet. Vale.

XV. 1. *Veteres Marsi*, praedium in Marsis. — *Rarum id quidem.* Rom. *Parum id quidem*, perperam. *H.*

— *Aeque .... quam.* Non est Tullianum. Locis in Horat. Tursell. cap. XIV laudatis accedat hic Secundi. *S.*

2. *Parum commode tractant.* In hac verborum brevitate sufficit suspicari, in praediis illis sterilitatem, vel calamitatem aliquam, aliaque incommoda agriculturae accidisse, quae Plinium male haberent. *E.* — *Alioqui* Cortius ac Gierigius *et alioquin.* Haud displicet: nec tamen Schwarzio ad Plin. Paneg. p. 554, ita assentior, ut copulam abesse non posse putem. *S.*

XVI.

Monenti, ut codicillos Aciliani irritos faciat, non confirmatos testamento, respondet, voluntatem legantis sibi pro lege esse. Observa in hac epistola quum honestum et constantem auctoris animum, qui nullo lucro ab honestatis lege detorqueri potest, tum sermonem verum animi indigna reprobantis et respuentis. **L.**

C. PLINIVS ANNIANO * SVO S.

Tu quidem pro caetera tua diligentia admones me,
codicillos Aciliani, qui me ex parte instituit heredem,
pro non scriptis habendos, quia non sint confirmati
testamento: quod ius ne mihi quidem ignotum est, 2
quum sit iis etiam notum, qui nihil aliud sciunt. Sed
ego propriam quamdam legem mihi dixi, ut defunctorum
voluntates, etiamsi iure deficerent, quasi
perfectas tuerer. Constat autem, codicillos istos Aciliani
manu scriptos. Licet ergo non sint confirmati 3
testamento, a me tamen, ut confirmati, observa-

XVI. * *Anniano.* In monumentis Brixianorum occurrit *C. Lucretius Annianus.* L.

1. *Pro cetera tua diligentia.* Vt III, 8, 1: *Facis pro cetera reverentia.* G. — *Cetera.* Vossiani libri *certa* natum ex solemoi harum vocum confusione, cuius exempla pete ex Livio I, 8, 2, in primisque ex nota Drak. ad XXXIV, 36, 4. *S.* — *Codicillos Aciliani.* Rom. *Codicillos Atiliani.* Sic etiam postea n. 2. *H.* — *Quia non sint confirmati.* Rom. *Quia non sunt confirmati.* H. — Sic etiam codex Medic. Perperam. Vide supra ad ep 14, 2. *S.*

2. *Qui nihil aliud sciunt.* Qui plane alioqui iuris imperiti sunt, ii non ignorant, codicillos, testamento quidem anteriores, testamento non confirmatos, pro non scriptis habendos. *G.*

— *Sed ego propriam quamdam legem.* Rom *Sed ego proximam quamdam legem.* H. — Ita et Medic. Frustra. Quintil. VII, 8, p. 646 Burm. *An, quoties propria lex non est, simili sit utendum.* S. — *Etiamsi iure deficerent.* Sic et Rom. *H.* — Cortius cum Gierigio: *etiamsi iure deficerentur.* Similis confusio in Caesare B. G. VIII, 3, 2, ubi cf. Viros doctos. Vide infra ad ep. 17, 25. *S.*

4 buntur: praesertim quum delatori locus non sit. Nam si verendum esset, ne, quod ego dedissem, populus eriperet, cunctatior fortasse et cautior esse deberem: quum vero liceat heredi donare, quod in hereditate subsedit; nihil est, quod obstet illi meae legi, cui publicae leges non repugnant. Vale.

3. *Delatori*. Qui caussari queat, legatum illud publico inferendum, tanquam caducum, ut adeo, tacente etiam Plinio et codicillos non improbante, tamen legatum ad illos non perveniat, quibus testator destinarat. *G*.

4. *Cunctatior fortasse et cautior*. Rom. *Cunctantior fortasse et cautior*. Alterum *cunctatior*, an Latinum sit, dubito. L. VIII, ep. 13, 6. *Erat enim cunctantior cautiorque*. Aliud est *testatior moderatior* et similia, quae a deponentibus ducta passivam significationem habent, non activam, ut *cunctatior*, pro quo *cunctantior* facile admitto. *H*. — Lucretius III, 193, (mellis) *contantior actus*, ut Wakefield scripsit: vulg. *cunctantior*. Sic alibi *cunctatius* et *cunctantius* confusa. Vid. Burmann. ad Sueton. Iul. Caes. cap. XIX, pag. 42. *S*.

— *In hereditate subsedit*. Recte ista interpretantur ex nostro IV, 12, 2, et l. 76, π, §. 1, ad Leg. Falcid. Nimirum *subsidit*, quidquid apud heredem remanet, quum ex testamento tribuendum alii fuisset. *G*. — Similiter fere occur. IV, ep. 12, 2.

XVII.

Descriptio villae Laurentinae.

C. PLINIVS GALLO SVO S.

Miraris, cur me Laurentinum, vel, si ita mavis, Laurens meum tantopere delectet. Desines mirari,

XVII. Ad hanc epistolam, itemque ad alteram V, 6, ubi Tuscos suos describit Plinius, in universum praefandum aliquid hic videtur, ne cui forte in magnae cuiusdam negligentiae suspicionem veniamus, et parum usi temporum felicitate ad declarandum scriptorem elegantissimum videamur. Edidit I. F Felibenius descriptionem utriusque villae architectonicam, in qua verba Plinii Latine Gallicque proposita tum animadversionibus quibusdam, tum praesertim formis aeri incisis explicare studeret. (*Les plans et description de deux des plus belles maisons de campagne de Pline le con-*

quum cognoveris gratiam villae, opportunitatem loci,

sal, tum alias, tum *Lond.* 1707, 12, apud *Dan. Mortier.*) Laudandum studium viri, et elegantia ingeniosa; sed cui non respondit eventus, qui antiquitatis amantes iuvare possit. Ille enim plerorumque gentis suae interpretum morem secutus, non hoc egisse videtur, ut, quales villae Secundi fuerint, ipsius opera intelligeremus; sed ut ostenderet, quomodo aliquis aedificare villam possit, quae quidem hodiernis eruditisque Gallorum ingeniis placeat, in qua idem circiter numerus membrorum sit, qui in Laurentino, vel in Tuscis. Quoties igitur commode potuit situs et connexio membrorum indicata Plinio servari, id factum est: ceterum pluribus in locis aperte contradictum domino. Non multo, ad antiquitatis quidem lucem, felicior fuit longe splendidioris licet, et pro magnificentia et copiis Britauniae elaborati operis auctor Robertus Castellus, qui villas veterum dedit patrio sermone illustratas (*the villas of the Ancients illustrated*, *Lond.* 1728, f. Alph. 1, pl. 12, ch. max. quales ad Geographicas chartas adhiberi solet, cum XI eius modi imaginibus aeri incisis). Huic facile fuit scilicet inventis Felibenii addere quaedam, quibus vel propius ad Plinii mentem accederet, vel magnificentiam operum a se designatorum augeret. Quod si caecus antiquitatis amor me teneret, arriperem illud opus, et magnitudinem Romanam apud parum cautos inde augerem. Verum non est candoris nostri dissimulare, nimis multa et hic esse a mente Plinii ita aliena, ut, si quis Deus illum ab inferis excitatum in talem villam immitteret, vel formam certe Castellianam ostenderet, videatur ille quidem probaturus magno opere vel opus, vel formam operis, forte etiam bis, quae unquam vidisset in illo genere, praelaturus: ceterum suum Laurens, suos Tuscos minime ibi deprehensurum existimo, sed admiraturum non minus, quam lecto Platonis dialogo admiratum ferunt Socratem, « eos referri sermones suos, de quibus in mentem nunquam sibi venisset » (vide Diogenem Laërtium, III, 35). Non esset difficile per singula ire, et ostendere, quibus in locis Plinium relinquat nunc Felibenius, nunc Castellus, plerumque uterque: posset etiam speciminibus quibusdam declarari, quam parum uterque scriptor linguam ipsam et sermonem Plinii intelligat: sed quum hoc exiguam utilitatem habeat, prioris autem generis censura nisi comparatis libris et tabulis auctorum intelligi commode non possit; id quod oppido paucorum esse sentio: satis fuerit ad ea provocare, quae de hoc genere tum in actis eruditorum Lips. an. 1731, pag. 111, tum ad ornithonem Varronis de Re Rust. III, 5, 9, sq. disputata nobis sunt. — Multo laetiora Secundo nostro et antiquitatis amatoribus exspectare iubebat (et forte nec dum plane spes illa decollavit) Io. Maria Lancisius in physiologicis animadversionibus in Plinianam villam nuper in Laurentino detectam, editis primum Rom. 1714, f. recusis deinde tom II opp. pag. 335 sqq. ubi quum de novis a mari aggestionibus et plantis ibi suborientibus agat, haec etiam habet § 6, pag. 338 sq. « Ne cui vero suspicio forte oboriatur, villaene Plinianae, an alterius sint aedium reliquiae, quas istic paullo ante detectas et lapide quadrato,

2 litoris spatium. Decem et septem millibus passuum

s. reticulato, ut aiunt, opere structas cernimus; ipsa certe loci distantia ab eodem Plinio indicata quum ab urbe, tum ab Ostiensi colonia, atque a proximo vico, quem *Piastra* hodie appellant, ac praesertim trium atriorum, totidemque porticuum et arearum, nec non duarum turrium ad propugnaculum villae, cubiculorum item numerus adspectusque, omnem plane dubitationem abstergunt. Tuum itaque erit, vir Nobilissime, (adloquitur Marcellum Sacchettum Hierosolymitani Ordinis apud Clemen. XI P. M. Oratorem), ut ad eius rei fidem, quippe qui Architecturae per te ipsum peritissimus haberis, Ichnographiam, et prae cunctis interiorem tam per longitudinem, quam per latitudinem eiusdem aedificii formam cum pavimentis opere plerisque locis musivo, et Numidico aut Alexandrino marmore stratis, parietibusque vario crustarum genere distinctis atque ornatis, quam citissime delineandam suscipias, aerique incisam publici iuris facias. Ita enim quam villam e tenebris, in quibus tam diu sepulta iacuerat, eruisti, in sempiternam hominum lucem tanquam priscae munditiae pariter, ac frugalitatis imaginem, editis tabulis proferes. Quid? quod magni ad honorem nostrum, qui Romani sumus, interesse videtur, Plinium in urbe Consulem ab omni mendacii nota vindicare; ut nimirum vera et facta, non ficta et fabulis similia literis mandasse putetur. *a* — Hanc si descriptionem haberemus; facile carerent, Philologi quidem, Felibenii Castellique elegantiis, easque hodiernae architecturae studiosis lubentes permitterent: vel potius tum Castelli opem implorarent. ut ex veris Laurentini vestigiis aliquid excitet non dignum modo Consule, sed ad antiquitatis rationem accommodatum; vide Fab. Insc. antt. p. 732, de situ villae Laurentinae contra Holsten. Ista dum scribo, perfertur ad me titulus libri Gallici, *Délices de la maison de Toscane, et de la maison de Laurentin, par Parfait*, 12. Pertinet ille haud dubie ad villas Plinii: sed utrum habeat aliquid a Felibenii Castellique inventis diversum, arbitrari non licet: vid. ad V, 6, 1. Adriani Caesaris villam in Tiburtino per molium et substructionum reliquias diligenter persecutus est Franc. Continus: quod opus conferre cum nostro operae pretium videtur. Editum Rom. 1658, ch. max. *G.* — His, qui utramque villam Plinianam explicationibus architectonicis, et tabulis aeri incisis demonstrare conati sunt, accessit F. A. Crubsacius, Dresdensis, cuius liber (*Wahrscheinlicher Entwurf von des jüngern Plinius Landhause und Garten, Laurens genannt*) prodiit Lips. 1760. Recentissimus liber utramque Plinii villam accuratissime explanans editus est Romae a. 1796, hoc titulo: *Delle ville di Plinio il giovane, opera di D. Pietro Musquez Massicano con un' appendice su gli Atrj della S. Scrittura, e gli Scamilli impari di Vitruvio.* Add. *Ueber den Ursprung des englischen Parks, nebst einer Vergleichung eines alten romischen Parks des jüngern Plinius in Tuszien und zu Laurentinum; im 12. St. des Deutschen Obstgärners, 1801, 2. Abtheilung. Weimar.* E. — vertit hanc epistolam germanice et interpretatus est Aug. *Rode* in vernacula Vitruvii versione Tom, II, pag. 46 sqq *S.*

ab urbe secessit: ut peractis, quae agenda fuerint, salvo iam et composito die, possis ibi manere. Aditur non una via: nam et Laurentina et Ostiensis eodem ferunt, sed Laurentina a quartodecimo lapide, Ostiensis ab undecimo relinquenda est. Vtrinque excipit iter aliqua ex parte arenosum, iunctis paullo gravius et longius, equo breve et molle. Varia hinc atque inde 3
facies; nam modo occurrentibus silvis via coarctatur, modo latissimis pratis diffunditur et patescit: multi greges ovium, multa ibi equorum boumque armenta: quae montibus hieme depulsa, herbis et tepore verno nitescunt. Villa usibus capax, non sumptuosa tutela. 4

2. *Salvo iam . . . . die.* Sicut *periit dies*, quo nihil actum est honesti negotii, quo vel ipsi meliores facti sumus, vel alii: ita *salvus* est dies, quo functi sumus officio etc. Idem *compositus* est, hoc est, ordinatus, in sua officia distributus, et rebus agendis adhibitus, ut, quod superest, curando corpori dare vir gravis, nemine improbante, possit. *G.*

— *Iunctis paullo gravius.* Ita legendum pro *iumentis* auctoritate optimorum librorum. Nimirum *iuncta* sunt animalia ad currum adiuncta. Vid. Scheffer de re vehic. I, 12, pag. 144, et II, 17, pag. 258. His propter rotarum attritum iter paullo procedit difficilius. *G.* — Etsi in multis est » iter aliqua ex parte arenosum, iunctis paullo gravius et longius, equo breve et molle: » praefero tamen id, quod quum in aliis, tum in Rom. est *iumentis paullo gravius.* Nam *iumenta* sunt muli, asini, a supino *iunctum*, ut *indumenta* ab *indutum*. Mulos enim plerumque vehiculis iungebant, quibus in itinere utebantur. His *equus* opponitur. H.

3. *Occurrentibus.* Forte leg. *concurrentibus.* G. — Immo illud melius de silvis viam attingentibus. Solet haec omnia προσωποποιητικῶς dicere in utraque epistola. *E.*

— *Latissimis pratis.* Sic et Rom. H. — Hoc cur notaverit Heusingerus, caussam non exputo. Vulgata quidem optime habet: ne forte *lactissimis* corrigas; quamquam haud infrequens harum vocum confusio. Vid. Cort. ad n. 12, huius epistolae et Drakenb. ad Liv. VI, 1, § 3. *S.*

— *Depulsa.* Id est montium obiectu exclusa. *G.* — Fallitur Gesnerus. *Hieme depulsa* (de) montibus, id est, ubi ver montibus, pascuis montanis rediit. Mox sequitur: *tepore verno.* S. — *Nitescunt.* Quod salubritatis indicium est. Vid. ad illud Caton. R. R. I, 2: » Vicini quo pacto niteant: in bona regione bene nitere oportebit. » *G.*

4. *Non sumptuosa tutela.* Nam eodem Catone iudice I, 6, » idem ager quod homo, quamvis quaestuosus siet, si sumptuosus erit, relinquitur non multum. » *Tutela* hic speciatim ad *sarta tecta* aedificii et villae pertinet. Alias latius patet. Sic Colum VII, 1, 2: *Tutelae exiguae animal asinus*,

Cuius in prima parte atrium frugi, nec tamen sordidum: deinde porticus in D literae similitudine circumactae: quibus parvula, sed festiva, area includitur. Egregium hae adversum tempestates receptaculum; nam specularibus, ac multo magis imminentibus tectis muniuntur. Est contra medias cavaedium hilare: mox triclinium satis pulchrum, quod in litus excurrit: ac si quando Africo mare impulsum est, fractis iam et novissimis fluctibus leviter adluitur. Vndique valvas,

in quem scilicet non multum sit curae, vel cibi impendendum. *Tueri* eo, quo hic opus, intellectu posuit Noster Paneg. LI, 4. Varr. I, 14, de Re Rust. *G.*

In D literae similitudine. Sic optimi libri apud Cortium. *O*, quam praeferunt editi, et sequuntur Felibenius atque Castellus, ex ea etiam ratione, nec iniuria puto, reiicit Cortius, quod non opus habeat Plinius, si hanc voluit, ad literam confugere, sed *circulum*, *orbemve* nominare potuit. Ex eadem etiam ratione Δ, seu delta vocare opus non fuit, quum trianguli aequilateri appellatio sit familiaris adeo. Forma D apta ad porticus quam quae maxime, quod vel theatra loquuntur, quorum eadem figura est. Aliam literam non habent Latini, quae huc conveniat; quum *aream includere porticus* dicantur. — Rom. *deinde porticus in Δ literae similitudinem circumactae.* Verius est *in D. literae.* H. — *O* Praetulit Rodius. *Similitudinem* praestat: sicque ediderunt Cortius et Gierigius, editurus erat Ernestius. *Similitudine* e Cellariana in Gesnerianam propagatum, parum certa videtur auctoritate niti. Scus.

— *Egregium hae*, etc. Rom. *Egregium adversus tempestates receptaculum*, sine *hae*, quod non desidero. H. — Sic et Cortius. Placet. S. — *Specularibus.* Crustis, s. laminis a speculari lapide, de quo Plin. XXXVI, 22, s. 45. Martial. VIII, 14: *Hibernis obiecta notis specularia puros Admittunt soles et sine faece diem.* G.

— Rodius *fenestras vitro obductas* interpretatur: dubito an recte. Lactantius quidem Cortio laudatus specularem lapidem vitro opponit. *S.*

5. *Cavaedium hilare.* Id est lucidum Lucian. de domo pr. οἶκον vocat φωτὶ φαιδρότατον. G. — Alii iucundum, amoenum explicant: alii, quia sub dio fuerit, *hilare* dictum statuunt. Quod ex his Plinius cogitaverit, incertum. E. — *Fractis iam et novissimis fluctibus.* Ita et Rom. *H.* — Cortius ex Mediceo, *fractis simul, et novissimus fluctibus.* Temere. Vid. infra 13. Scus.

— *Vndique valvas, aut fenestras.* Rom. *Vndique valvas, atque fenestras*, perperam. H. — *Fenestras non minores valvis. Fenestras* esse ipsa foramina et hiatum, quo continuus paries disiungitur, notum est: *valvas* autem suspensas e cardinibus tabulas binas, quae intus veluti fenestram aperiant, efficiantque adeo fenestram valvatam. *Fenestras non minores valvis* itaque interpreteris vel simpliciter foramina

aut fenestras non minores valvis habet: atque ita a
lateribus et a fronte quasi tria maria prospectat: a
tergo cavaedium, porticum, aream; porticum rursus,
mox atrium, silvas, et longinquos respicit montes.
Huius a laeva retractius paullo cubiculum est amplum: 6
deinde aliud minus, quod altera fenestra admittit
orientem, occidentem altera retinet; haec et subia-
cens mare longius quidem, sed securius intuetur.
Huius cubiculi et triclinii illius obiectu includitur 7
angulus, qui purissimum solem continet et accendit:
hoc hibernaculum, hoc etiam gymnasium meorum
est. Ibi omnes silent venti, exceptis qui nubilum in-
ducunt, et serenum ante, quam usum loci, eripiunt.
Adnectitur angulo cubiculum in apsida curvatum, 8
quod ambitum solis fenestris omnibus sequitur. Pa-

aeque magna atque ea sunt, quae valvis alias muniri solent; vel foramina speculari lapide munita. Etiam deinde §. 20, *valvae* et *fenestrae* distinguuntur. *Fenestrae* itaque videntur oppositae locis, unde neque ventus neque vapor metueretur; valvae his, ubi excludendi essent. Interim *fenestras* etiam simpliciter dici, quae tamen aperiri, vel claudi possunt, apparet ex §. 22. Itaque possint etiam simpliciter *fenestrae* intelligi, quae lucis admittendae caussa factae sunt, *valvae*, *fores*, s. ianuae, quae ad pavimentum usque descendunt. G. — *Atque ita a lateribus*, etc. Rom. *Atque ita a lateribus a fronte quasi maria prospectat*. H. — *A tergo cavaedium*. Eodem ordine quasi retrogreditur, quo ingressus fuerat, quod imaginandi facultatem iuvat. G.

6. *Occidentem.... retinet*. Sol ex eo videri potest, donec plane occiderit. G. — Verba sumpta ab homine, qui admittit hospitem, simul ac advenit, et discedere volentem *retinet*, quamdiu potest. L. — *Haec et subiacens*, etc. Rom. *Haec mare et subiacens longius*. Intelligo *mare et* quidem *subiacens*. H. — Scio, latinos copulam, ad Graecorum morem, sic adhibuisse: sed hanc rationem hic quidem vix probaverim. S,

—*Longius quidem*. Magis e longinquo, quia retractius est quam contiguum triclinium. G. — *Securius*. Nam ne novissimi quidem fluctus alluunt. S.

7. *Huius.... obiectu*. Rom. *Huius et illius obiectu*. Vulgata lectio ex glossa auctior est. H. — ¡Et quidem sic aucta, ut glossator mentem Secundi parum cepisse videatur. *Huius*, *illius*, opinor, ad duo cubicula pertinent, de quibus §. 6. S. — *Continet et accendit*. Speculi concavi instar excipit radios solis et reflexione mutua dissipari non patitur, sed in unum locum cogit. G.

8. *In apsida curvatum*. De fornice

rieti eius in bibliothecae speciem armarium insertum
9 est, quod non legendos libros, sed lectitandos capit. Adhaeret dormitorium membrum, transitu interiacente, qui suspensus et tabulatus, conceptum vaporem salubri temperamento huc illucque digerit et ministrat. Reliqua pars lateris huius servorum libertorumque usibus detinetur, plerisque tam mundis, ut
10 accipere hospites possint. Ex alio latere cubiculum

pro lacunari imposito non ita loquutus esset Plinius. Quin res ipsa loquitur, parietem unum cubiculi non recta linea procurrisse, sed segmentum circuli effecisse instar *apsidis* (*absida* mavult Gronovius) hoc est, canthi in rota, ut eo pluribus caeli partibus suam cuique fenestram eo commodius obverteret. Media v. g. illius lateris fenestra in ipsum meridiem fuit directa, sinistima orientem solem excepit, dextima occidentem, interiectas autem plagas, sive horas intermediae. *G.* — Rom. *In absida curvatam.* H. — *Apsis* iure praefert Beusingerus in Observ. Antib. pag. 326 sq. Scaz.

— *Lectitandos.* Adeoque praestantissimos. *E.* — Armarium paucorum capax librorum significatur. *S.*

9. *Adhaeret dormitorium*, etc. Rom. *Adhaeret dormitorium membrum et transitu interiacente, quod suspensum et tabulatum.* H. — *Suspensus et tabulatus. Suspensus* transitus ab uno membro domus ad alterum pontis instar porrectus, ut solum, nisi columellis forte et pilis subiectis, non contingat. Hunc vocis eius intellectum tum ad Fabrum, tum alias satis illustratum dedimus. *Tabulatus* porro fuit, hoc est, ligneus, qui proinde conciperet facile vaporem, quem deinde, prout facto opus esset, in alterutrum membrum admittere, vel excludere inde facile erat. *G.* — *Tubulatus* corrigere volebat Ernestius. »*Tubulatus*, inquit, hoc est, tubulis constans. Ita non dubitavi reponere cum Gierigio, qui ex auctoritate Iac. Sirmondi et Schefferi (Codd. Riccard. et Oxon. *subulatus*, alii *sublatus* habent, quae ex *tubulatus* facili errore fieri poterant), illud edidit, motus maxime his verbis Senecae epist. 90: »Quaedam nostra demum memoria prodisse scimus, ut specularium usum, perlucente testa, clarum transmittentium lumen; ut suspensuras balneorum, et impressos parietibus tubos, per quos circumfunderetur calor, qui ima simul et summa foveret aequaliter.« Itaque intelligitur genus hypocausti *suspensi*, hoc est, erecti et fornicati. Inde prodibant *tubuli*, qui conceptum in hypocausto *vaporem*, s. calorem huc et illuc deducebant, ut *salubre* inde *temperamentum* oriretur. Haec Gierigius, qui confert V, epist. 6, 24, et θερμὸν διάδρομον, *calidum transitum*, Lucian. Hipp. Tom. VII, p. 299 Bipont. — Transitus *tabulatus* Gesnero, qui ita ediderat, est ligneus, qui proinde conciperet facile vaporem, quem deinde, prouti opus esset, in alterutrum membrum admittere, vel excludere inde facile erat.« Vulgatam sequitur Rodius. *S.* — *Plerisque tam mundis.* Synesi consueta intelliguntur sub *reliqua parte* cubicula, vel mem-

est politissimum; deinde vel cubiculum grande, vel
modica coenatio, quae plurimo sole, plurimo mari
lucet. Post hanc cubiculum cum procoetone, altitudine
aestivum, munimentis hibernum: est enim subductum
omnibus ventis. Huic cubiculo aliud, et procoeton,
communi pariete iunguntur. Inde balinei cella frigi- 11
daria spatiosa et effusa, cuius in contrariis parietibus
duo baptisteria, velut eiecta, sinuantur, abunde ca-
pacia, si innare in proximo cogites. Adiacet unctorium,
hypocauston; adiacet propnigeon balinei: mox duae
cellae, magis elegantes, quam sumptuosae. Cohaeret

bra, quorum ita pleraque sunt munda et libera sordibus, ut nec pudor sit, hospitem in iis collocare. *G.* — Miro lapsu Cortius *plerisque* cum *usibus* iungit. Immo est neutrum. Interpretare: *pleraque tamen tam munda sunt, ut*, etc. S.

10. *Vel cubiculum grande.* Modus huius membri is est, ut vel pro cubiculo grandi haberi possit, vel pro modico triclinio. *G.* — *Mari lucet.* Non puto a mari splendere; sed ob id ipsum, quia mari opposita est, non interceptis radiis, nec impedito prospectu, illustrem esse hanc coenationem. Non ignoro tamen ἅλα μαρμαρέην, et ipsum *marmor* apud poëtas celebrari: nec absorberi radios omnes, sed multos, ut a speculo, reflecti. *G.* — Rom. *Quae sole plurimo mare lucet.* H. — Suspiceris, in libris nonnullis fuisse, *quae sole plurimo, plurimo mari lucet.* S.

— *Altitudine aestivum.* Vtrum hoc vult, altum esse cubiculum ita, ut inter lacunar atque pavimentum spatii multum pateret, quae res liberiorem respirandi facultatem praebet; an *altum* intelligit *profundum*, et cellae instar depressum, quae res et ipsa frigus conciliat? *G.* — Mihi dubium non est, priorem sensum hoc loco valere. Simplicissima ea est *altitudinis* explicatio, et rei ipsi aptissima. *E.* — Eadem ratio placuit Rodio. *S.*

— *Huic cubiculo aliud*, etc. Rom. *Huic aliud* (omisso *cubiculo*) et *προκοίτοις communi pariete.* H.

— Προκοιτὼν graecis literis scriptum infra etiam §. 23, Romanus liber habet. Ita et Varro R. R. L. II init. p. 251 Gesner. *S.*

11. *Velut eiecta.* Eminentia extra regulam parietis, quae *proiecta* alias vocantur, vel *proiecturae.* G.

— *Vnctorium, hypocaustum.* Sic incidere visum est. Neque enim in ipso *hypocausto*, seu *caldaria cella* unxisse videntur, ut *unctorium hypocaustum* dici possit; sed in *tepidaria*, quae ob id ipsum *unctorium*, vel, ut alii habent, *unctuarium* vocatur. Vide qui de balneis egerunt, v. g. Salmas. ad Vopisci Carinum cap. XVII, qui Luciani praesertim Balneo utitur, tum Fabricium ad Sexti Empir. Hyp. I, 110, p. 30. *G.* — Rom. *Adiacet unctuaria imo hypocaustum.* H. — Hypocaustum quid sit, accurate docet Heusinger. in Observat. Antib. p. 410 sq. *S.*

— *Cohaeret calida piscina mirifice.* Rom. *Cohaeret calida piscina mirifi-*

42 calida piscina mirifice, ex qua natantes mare adspiciunt. Nec procul sphaeristerium, quod calidissimo soli, inclinato iam die, occurrit. Hinc turris erigitur, sub qua diaetae duae; totidem in ipsa. Praeterea coenatio, quae latissimum mare, longissimum litus,
43 amoenissimas villas prospicit. Est et alia turris: in hac cubiculum, in quo sol nascitur conditurque: lata post apotheca et horreum. Sub hoc triclinium, quod turbati maris non nisi fragorem et sonum patitur,
44 eumque iam languidum ac desinentem; hortum et gestationem videt, qua hortus includitur. Gestatio buxo, aut rore marino, ubi deficit buxus, ambitur: nam buxus, qua parte defenditur tectis, abunde viret; aperto caelo apertoque vento, et, quamquam
45 longinqua, aspergine maris, inarescit. Adiacet gestationi interiore circuitu vinea tenera et umbrosa, nudisque etiam pedibus mollis et cedens. Hortum

ca. H. — Eadem lectio Medicei libri, a Cortio probata. *Mirifice* parum placet. *S.*

42. *Nec procul sphaeristerium.* Rom. *Nec procul sphaeristerion.* H. *Sphaeristerium*, aedificium variis exercitationibus accommodatum. *L.* — Probanda terminatio graeca, quam et Helmstad. tuetur. *S.*

— *Turris erigitur.* Quum reliqua membra villae una tantum, vel contignatione, vel fornicatione constent, hic eminet δίστεγος aedificatio, instar *papilionum*, quibus distinguuntur hodie humiliora membra. Haec *turris* videtur. *G.*

— *Amoenissimas villas prospicit.* Rom. *Amoenissimas villas possidet.* H. — Inepte. *Possidere* hoc sensu, ut respondeat Gallico *dominer*, Latinum non est. *S.*

43. *Apotheca et horreum.* Optime faciunt, qui illam de cella vinaria, hoc de statuarum imaginumque receptaculo, vel latius de cella penuaria explicandum putant. Cf. de apotheca Colum. R. R. II, 6; de horreo ipse Plin. VIII, ep. 18, 41. *E.*

— *Eumque iam languidum.* Rom. *Eumque languidum*, sine *iam*. H. — Particula melius adest. *S.*

45. *Vinea tenera et umbrosa.* Ita et Rom Aldi prior *vinca tenera*, quae est herba. Scripta lectione meliorem requiro. *H.* — *Nudisque etiam pedibus.* Terra ipsa non scruposa aut duris glebis aspera, sed pura, putris, pulla (nam hoc etiam nomine teneram, et quasi puellam notari ad Rusticos observavimus), facile etiam pedi nudo cedens: tum vinea ipsa iuvenis, quae nec nudas nodosasque radices ostendat, neque eminentibus et impedientibus viam duris sarmen-

morus et ficus frequens vestit: quarum arborum illa
vel maxime ferax est terra, malignior caeteris. Hac
non deteriore, quam maris facie, coenatio remota a
mari fruitur. Cingitur diaetis duabus a tergo, quarum
fenestris subiacet vestibulum villae, et hortus alius,
pinguior et rusticus. Hinc cryptoporticus, prope 16
publici operis, extenditur. Vtrinque fenestrae, a mari
plures, ab horto singulae, et alternis pauciores. Hae,
quum serenus dies et immotus, omnes; quum hinc
vel inde ventus inquietus, qua venti quiescunt, sine
iniuria patent. Ante cryptoporticum xystus violis 17
odoratus. Teporem solis infusi repercussu cryptoporticus auget, quae ut tenet solem, sic aquilonem inhibet submovetque: quantumque caloris ante, tantum retro frigoris. Similiter Africum sistit, atque ita

tis pollicibusque antiquis tibias ac suras inambulantium stringat et vulneret. Sic *vinea* quorumdam, quam *vineae* substituunt, nihil opus est. *G.*

— *Quarum arborum illa*, etc. Rom. *Quarum illa vel maximum ferax terra est.* Non adest *arborum*. H.

— *Cingitur diaetis duabus a tergo.* Rom. *Vincitur diaetis duabus a tergo.* Probe. Nam a tergo non potest *cingi*; *vinciri* potest, ut captivi. *H.* — Idem in Mediceo Cortius reperit. Placet. *S.* — *Vestibulum villae*, etc. Rom. *Vestibulum villae et ortus alius pinguis ac rusticus.* H. — *Ortus* idem liber etiam mox §. 18. Cf. Cort. ad I, 24, 4. Hanc orthographiam probavit Varro: sed *consuetudo hortos cum aspiratione usurpavit*. Charisius Instit. Gramm. lib. I, col. 62, Putsch: *S.*

16. *Et alternis pauciores.* Versus mare crebriores densioresque sunt fenestrae; sed versus hortum hinis respondent singulae, et alternis, omissa una, respondet v. g. secundae fenestrae mari appositae prima in hortum patens, quartae secunda, tertia sextae, etc. Scilicet *alternis* legendum est, non *altius*, quod ex illo quo modo corruptum sit, patet iis, qui norunt perpetuo fere syllabam *ter* in MSS. exprimi apice ad t'apposito; qui quum esset tenuior, pro puncto sequenti literae imposito habitus est; porro *ius* et *nis* in MSS. nulla nota distingui, tralatitium est. *G.* — Rom. *Ab orto singulae sed alternis pauciores.* Postea *quum serenus dies et immotus, omnes: quum hinc vel inde ventus inquietus.* Sed praestat lectio Medic. *ventis inquietus*. H.

17. *Teporem solis infusi*, etc. Rom. *Teporemque solis fusi et repercussi cryptoporticus auget. Inde area, quae ut tenet solem.* In Mediceo quoque fuit *area*, sed omissis aliis, a grammatici manu. Quae sequuntur verba, non ad *arcam*, sed ad *cryptoporticum* pertinent. *H.*

diversissimos ventos, alium alio a latere, frangit et
18 finit. Haec iucunditas eius hieme, maior aestate: nam ante meridiem xystum, post meridiem gestationes hortique proximam partem umbra sua temperat: quae, ut dies crevit decrevitque, modo bre-
19 vior, modo longior hac vel illac cadit. Ipsa vero cryptoporticus tunc maxime caret sole, quum ardentissimus culmini eius insistit. Ad hoc patentibus fenestris favonios accipit transmittitque: nec unquam
20 aëre pigro et manente ingravescit. In capite xysti deinceps cryptoporticus, horti diaeta est, amores mei, re vera amores: ipse posui. In hac heliocaminus quidem, alia xystum, alia mare, utraque solem, cubiculum autem valvis, cryptoporticum fenestra pro-
21 spicit. Qua mare contra parietem medium, zotheca

— *Alium alio*, etc. Rom. *Alium alio latere frangit*. H. — Omittunt praepositionem libri Cortio inspecti, item Brummeri Excerpta. Expunxit ideo Cortius, sequace Gierigio. *S.*

18. *Gestationes hortique proximam partem*. Rom. *Gestationem ortique proximam partem*. H. — Cortiana *gestatio*: idque novissimus editor tacitus recepit. Laudo: nisi praeferendam censeas libri Romani lectionem. *S.* — *Vt dies crevit decrevitque*. Ita et Rom. recte. *H.* — Cort. *Vt dies crevit decrevitve*. S. — *Hac vel illac cadit*. Rom. *Hac vel illa cadit*. H. — Idem in Cort. et Gierig. *S.*

19. *Tunc maxime caret sole* Rom. *Tum maxime caret sole*. Amplector hoc. *H.*

20. *Deinceps cryptoporticus. Xystus* et *cryptoporticus* iuxta procurrunt, hoc est, paralleli sunt, quod colligo ex §. 17, igitur quod est in capite xysti, etiam est in capite cryptoporticus deinceps positae. *G.* — Haec sufficiant. Operam et oleum perdunt, qui lineis et figuris utuntur, ut ob oculos ponant, quae tamen intelligi non possunt. *E.* — *Xystus*, ξυστός, graecis porticus, in qua tempore hiberno exercebantur athletae, inde xystici dicti. Romanis vero ambulatio subdialis ante porticum, eaque exaltata floribusque cincta. *L.* — *Heliocaminus* cubiculum ita structum, ut solis radiis exceptis et coactis validius calesceret. *L.* — *Valvis .... fenestra*. Vide ad §. 5. *G.*

21. *Qua mare*. Refertur ad superiora *alia xystum, alia mare*. Plenum itaque fuerit, *qua parte mare prospicit*. G. — *Qua mare* non sunt in Rom. Pro *diaeta*, *zotheca*. H. — *Zotheca*. Eruditorum de hoc loco et hac voce disputationes exhibet Cortius. Nobis illud satis est, *zothecam* esse a libris optimis, et significare nidum quemdam amoeniorem, maiori cubiculo adiunctum, in quo quis inclusus legere, scribere, commentari possit.

perquam eleganter recedit: quae specularibus et velis obductis reductisque modo adiicitur cubiculo, modo aufertur. Lectum et duas cathedras capit: a pedibus mare, a tergo villae, a capite silvae: tot facies locorum totidem fenestris et distinguit, et miscet. Iunctum est cubiculum noctis et somni: non 22
illud voces servulorum, non maris murmur, non tempestatum motus, non fulgurum lumen, ac ne diem quidem sentit, nisi fenestris apertis. Tam alti abditique secreti illa ratio, quod interiacens andron parietem cubiculi hortique distinguit, atque ita omnem sonum media inanitate consumit. Applicitum est cu- 23
biculo hypocaustum perexiguum, quod angusta fenestra suppositum calorem, ut ratio exigit, aut effundit, aut retinet. Procoeton inde et cubiculum porrigitur

Cabinctum hodiernae linguae vocant, deflexumne a *caverna?* de qua Voss. de vitiis serm. III, 3, extr. rerte utrumque a *cavis* animalium, sicut *zothecam* fuisse cellulam saginandis animalibus destinatam observat Salmas. ad Solin. p. 850 sq. *G.* — *Quae specularibus*, etc. Rom. *Quae specularibus, velis obductis reductisve.* H.

— *Cathedras.* Vide ad VIII, epist. 21, 2. *E.*

22. *Noctis et somni.* Maiusculis literis scripturus erat Ernestus. »Sic ut scriberem verba, inquit, persuasit mihi vir doctus, qui in Eph. lit. Ien. hunc locum tractabat, docebatque similem descriptionem esse illi, quam de somni cubiculo habent Ovidius et Statius.« Argutior haec ratio, quam verior. *Cubiculum noctis et somni* est id, quod *cubiculum nocturnum*, quod *diurno* opponitur I, ep. 3, 1. *S.*

— *Andron.* Iam adnotarunt Catanaeus et Cellarius ex Vitruv. VI, 10, ἀνδρῶνα aliud Graecis significare, aliud Latinis. Illis enim est convivium, aut conventus inter duos parietes, inter aulas duas, transitus et iter, μεσαύλιον, et notat Caelius Rhodig. XXVII, 24, etiam a civibus suis *Andrones*, vel *Andronellas* vocari angiportus transversos, quibus commeatur inter duas plateas maiores. Haec significatio oppido huc conveuit. G. — Mox *mediam inanitatem* appellat, scita varietate dicendi. *E.*

23. *Hypocaustum perexiguum.* Rom. *Hypocauston perexiguum.* H. — Genuina terminatio Graeca. Vid. supra 11. *S.* — *Hypocaustum . . . suppositum calorem*, calorem ex igne supposito. Nempe hypocausta habebant pavimenta lapidea, quibus ignis subiici soleret. *L.* — *Vt ratio exigit.* Rom. *Vt ratio exegit.* H. — Recepit Cortius ex Mediceo, haud male, quamquam in nota diversissima confundens. *S.*

— *Procoeton inde.* Rom. Προκοιτῶν *inde*, Graecis literis. *H.* Vid. supra ad 10. *S.*

in solem, quem orientem statim exceptum ultra me-
24 ridiem, obliquum quidem, sed tamen servat. In hanc
ego diaetam quum me recipio, abesse mihi etiam a
villa mea videor, magnamque eius voluptatem, prae-
cipue Saturnalibus, capio, quum reliqua pars tecti,
licentia dierum, festisque clamoribus personat: nam
nec ipse meorum lusibus, nec illi studiis meis obstre-
25 punt. Haec utilitas, haec amoenitas deficitur aqua
salienti, sed puteos, ac potius fontes habet; sunt enim
in summo. Et omnino litoris illius mira natura: quo-
cumque loco moveris humum, obvius et paratus humor
occurrit, isque sincerus, ac ne leviter quidem tanta
26 maris vicinitate salsus. Suggerunt affatim ligna pro-
ximae silvae: caeteras copias Ostiensis colonia mini-
strat. Frugi quidem homini sufficit etiam vicus, quem
una villa discernit: in hoc balinea meritoria tria: ma-
gna commoditas, si forte balineum, domi vel subitus
27 adventus, vel brevior mora, calefacere dissuadeat.
Litus ornant varietate gratissima, nunc continua, nunc
intermissa tecta villarum, quae praestant multarum

24. *In hanc ego diaetam*. Rom. *In hanc ergo diaetam*.. Aldus vero *ego*; unde caeteri accepere. *H.* — *De saturnalium licentia* res nota. *G.*

— *Nam nec ipse*, etc. Rom. *Nam nec ipse eorum lusibus*. H. — *Obstrepunt*. Nec ipse meorum lusus mea praesentia impedio, nec illi mea studia strepitu suo impediunt. *E.*

25. *Deficitur aqua salienti*. Rom. *Deficit aqua salienti*. H. Vid. ad II, 16, 2. *S.* — *Sunt enim in summo*. Et ob id ipsum, quod non depressis demum foveis adfluunt, sed in summo emicant, pro *fontibus* potius, quam pro *puteis* habendi. *G.*

— *Tanta maris vicinitate salsus*. Ita et Rom. *H.* — Libri plerique *t. m. v. corruptus*, quam lectionem haud improbat Cortius: debebat recipere. Recepit Gierigius. *Salsus* adscripsit glossator. *S.*

26. *Si forte balineum domi*, etc. *Si forte balineum vel domini subitus adventus, vel brevior mora calefacere dissuadet*. Ita scribendum erat cum Rom. quum praesertim in aliis quoque *domini* repertum fuerit, idque ad *brevior mora* necessarium sit. Sed Cortius Mediceo oraculo plus aliquando tribuit, quam rationi. *H.* — *Domini* item Brummeri Excerpta habent. Placet haec lectio, sic tamen, ut servetur vulgaris ordo verborum: *si forte balineum domini vel subitus*, etc. *S.*

urbium faciem, sive mari, sive ipso litore utare: quod
nonnunquam longa tranquillitas mollit; saepius fre-
quens et contrarius fluctus indurat. Mare non sane 28
pretiosis piscibus abundat: soleas tamen et squillas
optimas suggerit. Villa vero nostra etiam mediterra-
neas copias praestat, lac in primis: nam illuc e pa-
scuis pecora conveniunt, si quando aquam umbramque
sectantur. Iustisne de caussis eum tibi videor incolere, 29
inhabitare, diligere secessum? quem tu, nimis ur-
banus es, nisi concupiscis: atque utinam concupiscas!
ut tot tantisque dotibus villulae nostrae maxima
commendatio ex tuo contubernio accedat. Vale.

27. *Mollit....indurat.* Si haec de solo litore, ut par est, dicta sunt, equidem non satis intelligo, quo sensu litus tranquillitate molliatur, et fluctibus induretur. Immo contrarium mihi videtur accidere, ut longa tranquillitate litoris solum exarescat et induretur, fluctibus autem adluentibus et inundantibus putrescat et emolliatur. *E.* — Non puto hic de solo putri ac duro cogitandum esse. Referendus, opinor, locus ad inambulationes in litore, quas nonnunquam longa maris tranquillitas adiuvat, saepius frequens et contrarius fluctus impedit. *Mollire* sensu simili adhibitum in Caesar. B. G. VII, 46, *quidquid huic circuitus ad molliendum clivum accesserat*, ubi Graecus interpres: *αἱ δὲ πρὸς τὸ ῥᾳδίαν τὴν τοῦ ὄρους ἀπεργάζεσθαι ἀνάβασιν οὖσαι σκολιότητες.* Μαλακός, cognataque verba Graecis sic dici satis notum est. Quod si *mollire* recte interpretati sumus, apparet, quomodo *indurare*, illi verbo oppositum, intelligendum sit. *S.*

28. *Soleas... Squillas. Solea.* Linn. pleuronectes solea, piscis linguae formam referens. *Squil.* Linn. cancer squilla, genus cancrorum chelis destitutorum. *L.*

— *Si quando aquam umbramque sectantur.* Rom. *Si quando aquam umbramve sectantur.* H.

29. *Iustisne de caussis*, etc. Rom. *Iustisne de caussis iam tibi videor incolere, inhabitare.* Sic et Medic. omnibus aliis melius, qui *iam* omittunt. *H.* — Plenius Excerpta Brummeri: *cum iam tibi.* Probavit *iam* et Cortius, nec tamen, quod in tanta eius erga librum Mediceum reverentia expectasses, recepit. *S.* — *Nimis urbanus.* Vrbis et vitae urbanae nimis amans. *E.*

XVIII.

Promittit, se fratris Maurici filiis praeceptorem electurum esse. Prior pars epistolae plurima suavitate se commendat, posterior gravi et pio sensu. L.

C. PLINIVS MAVRICO * SVO S.

Quid a te iucundius mihi potuit iniungi, quam ut praeceptorem fratris tui liberis quaererem? nam beneficio tuo in scholam redeo: illam dulcissimam aetatem quasi resumo. Sedeo inter iuvenes, ut solebam: atque etiam experior, quantum apud illos auctoritatis
2 ex studiis habeam: nam proxime frequenti auditorio
inter se coram multis ordinis nostri clare loquebantur: intravi, conticuerunt. Quod non referrem, nisi ad illorum magis laudem, quam ad meam, pertineret; ac nisi sperare te vellem, posse fratris tui filios probe
3 discere. Quod superest, quum omnes, qui profitentur,

XVIII.* Inscr. *Maurico.* Ita et Rom. *H.*

1. *Quid a te iucundius mihi.* Rom. *Quid a te mihi iucundius.* H. — Hunc ordinem ex libris a Cortio restitutum servant item Brummeri Excerpta. Sane praestat vulgato. *S.*

— *Nam beneficio tuo*, etc. Rom. *Nam et beneficio tuo .... et illam.* H. Posterius et Cortius quoque dedit. Asyndeton hic parum placet. *S.* — *Resumere aetatem*, repetere animo gaudia illius aetatis. *L.*

2. *Coram multis ... loquebantur.* Ita ex bonis libris Cortius. Honos Plinio silentio habitus a iuvenibus, qui quum maxime aliis Senatoriis praesentibus nullo pudore *clare loquebantur*: *loquebantur*, inquam, non *iocabantur*, quod cum *clare* non bene convenit: et maior honos, clare loqui desinere, quam iocari. *G.* — Rom. *Coram multi sed ordinis nostri clare loquebantur.* Lege *multis et ordinis nostri* (id est, quum aliis multis, tum et quibusdam nostri ordinis praesentibus) *clare loquebantur*, non *iocabantur*. Veteres scribebant *set*, pro *sed*, nec voces dirimebant. *H.*

— *Probe discere.* Vt in commilitio iuvenum proborum et pudoris eximii. *G.* — *Profiteri* Plin. aet. absolute ponebatur de doctoribus. *L.*

audiero, quid de quoque sentiam, scribam: efficiamque, quantum tamen epistola consequi potero, ut ipse omnes audisse videaris. Debeo enim tibi, debeo 4
memoriae fratris tui hanc fidem, hoc studium, praesertim super tanta re: nam quid magis interest vestra, quam ut liberi (dicerem tui, nisi nunc illos magis amares) digni illo patre, te patruo reperiantur? Quam curam mihi, etiam si non mandasses, vindicassem. Nec ignoro suscipiendas offensas in eligendo prae- 5
ceptore: sed oportet me non modo offensas, verum etiam simultates pro fratris tui filiis tam aequo animo subire, quam parentes pro suis. Vale.

4. *Magis amares.* Vix sufficit illa tuorum appellatio exprimendo studio, quo nunc illos prosequeris, qui et tui fratris sint, et suo patre destituti. *G.* — *Digni illo patre*, etc. Rom. *et ut digni illo patre et te patruo.* Fort. *Digni et illo patre.* H.

5. *Offen.* Credibile enim erat, moleste laturos esse caeteros doctores, postponi se Plinii iudicio. *L.*

XIX.

Hortanti, ut actionem quamdam recitet, productis dubitandi rationibus, rem curatius expendendam proponit.

C. PLINIVS CEREALI * SVO S.

Hortaris, ut orationem amicis pluribus recitem. Faciam, quia hortaris: quamvis vehementer addubitem. Neque enim me praeterit, actiones, quae recitantur, 2
impetum omnem caloremque, ac prope nomen suum perdere, ut quas soleant commendare simul et accen-

XIX. * *Cereali.* Sine dubio est *Velius Cerealis*, cui IV ep. 21, mortem Helvidiarum nunciat. *L.*

1. *Vehementer addubitem.* Rom. *Vehementer dubitem.* H.

2. *Vt quas soleant.* Non inepte re-

dere iudicum consessus, celebritas advocatorum, ex-
spectatio eventus, fama non unius actoris, deductum-
que in partes audientium studium: ad hoc dicentis
gestus, incessus, discursus etiam, omnibusque motibus
3 animi consentaneus vigor corporis. Vnde accidit, ut
hi, qui sedentes agunt, quamvis illis maxima ex parte
supersit eadem illa, quae stantibus, tamen hoc, quod
4 sedent, quasi debilitentur et deprimantur. Recitantium
vero praecipua pronuntiationis adiumenta, oculi, ma-
nus praepediuntur: quo minus mirum est, si auditorum
intentio languescit, nullis extrinsecus, aut blandimen-

fertur ad ipsas actiones, et est in omnibus editis. Cortius praetulit ex Cod. Mediceo *quae*, ut respiciat ad *impetum, calorem, nomen*. G. — Recte, opinor, Gesnerus retinuit *quas*, ut ad *actiones* referatur, quod omnis orationis conformatio postulat. Leve est, quod Gierigius negat se intelligere, quomodo illas *commendare* possit *iudicum consessus*. Quidni iudicum attente audientium, vel solummodo praesentium gravitas multum auctoritatis tribuere actionibus, vel efficere possit, ut nec actor ipse, nec caeteri eas negligant? nam utrumque, ni fallor, in *commendare* inest. *E.* — Ipse vidit Gierigius, posteriora, *ad hoc dicentis gestus*, etc. cum Cortiana lectione coire non posse. Quibus tricis ut se exsolvat, aut iusto negligentius scripsisse Plinium, aut aliquid infra excidisse temere statuit. Mireris Heusingerum de hoc loco non pronunciasse, adeoque ad ineptum illud *quae* inclinare videri. Sic autem vir egregius: » Rom. *ut quae soleant commendare*, id est, *ut quae*, quod ex Medic. Cortius revocavit. » *S.* — *Advocatorum*. Quia mox ab iis distinguuntur *actores*, sensu antiquiore amici sunt, qui sedent in subselliis litigantium. Ii *celebritate* sua, magna frequentia, utique movere dicentem poterant. *L.* — *Deductumque . . . studium*. Rom. *diductumque in partes audientium studium*. H. — Sic et Cortius, quem iure sequitur Gierigius. Placebat idem Ernestio. Vid. tamen ipsum Cortium Dissertat. Crit. de usu orth. Lat. p. 134 sqq. edit. Altenb. *S.* — *Discursus*. Hunc tamen et rarissimum esse debere, et non nisi summa quadam opportunitate moderate adhiberi, suadent ista Quintiliani, magistri optimi, XI, 3, 126, p. 1026: » Procursio opportuna, brevis, moderata, rara. Conveniens etiam ambulatio quaedam, propter immodicas laudationum moras, quamquam Cicero (Orat. c. 18) rarum incessum, neque ita longum probat. Discursare vero, et quod Domitius Afer de Surio Manlio dixit, *satagere*, ineptissimum: urbaneque Flavius Virginius interrogavit de quodam suo antisophista: Quot millia passuum declamasset? » *G.*

3. *Vnde accidit ut*, etc. Rom. *Vnde accidit ut ii, qui*. H.

4. *Oculi, manus praepediuntur*. Illi ad librum respicientes, hae tenentes eum et evolventes. *G.* — *Intentio*

tis capta, aut aculeis excitata. His accedit, quod ora- 5
tio, de qua loquor, pugnax et contentiosa est. Porro
ita natura comparatum est, ut ea, quae scripsimus
cum labore, cum labore etiam audiri putemus. Et 6
sane quotusquisque tam rectus auditor, quem non
potius dulcia haec et sonantia, quam austera et pressa,
delectent? Est quidem omnino turpis ista discordia;
est tamen: quod plerumque evenit, ut aliud audito-
res, alind iudices exigant: quum alioqui praecipue
auditor iis adfici debeat, quibus idem si foret iudex,
maxime permoveretur. Potest tamen fieri, ut quam- 7
quam in his difficultatibus libro isti novitas lenoci-
netur: novitas apud nostros; apud Graecos enim est
quiddam, quamvis ex diverso, non tamen omnino
dissimile. Nam, ut illis erat moris, leges, quas ut con- 8
trarias prioribus legibus arguebant, aliarum collatione

languescit. Rom. *intentione languescit*, pro *intentio relanguescit*. H. — Multorum haec lectio librorum, proba illa quidem, sed vulgatae non praeferenda. Conf. Interp. ad Liv. XXXV, 45, 5. *S.*

5. *His accedit, quod*, etc. Rom. *Accedit his, quod oratio, de qua loquor, pugnax et quasi contentiosa est*. H.

— *Quae scripsimus*, etc. Rom. *Quae scripsimus cum labore, etiam sic audiri putemus*. H. — Haud improbabilis lectio, in aliis item libris reperta. Alterum illud *cum labore* videtur glossatoris esse, qui *sic* explicare vellet. *S.*

6. *Tam rectus*. Tam gravis et severus, qui nihil suae voluptati, omnia rerum veritati attribuat. *E.* — *Austera et pressa*. Vel ex ipsa oppositione intelligitur, *austera* esse, quae sententiam adversario molestam, verbis rem ipsam signantibus simpliciter et sine ambagibus explicent: *pressa*, quae nihil, quod non ad rem pertineat, nihil, quod mitiget asperitatem, adiiciant. *G.* — Plura cum multis veterum locis dabit nostrum Lexicon technol. Rhet. lat. s. v. *premere*. E.

— *Ista discordia*. Hoc pertinet ad illa sequentia: *quod plerumque evenit, ut aliud auditores, aliud*, etc. *E.* — *Est tamen: quod, et cet.* Rom. *Est tamen: quod plerumque evenit, ut aliud iudices exigant, aliud auditores: quum alioqui his praecipue auditor affici debeat*. H. — Bona lectio: *certe alioqui his* unice probandum. S.

7. *Vt quamquam in his difficultatibus*. Sic et Rom. *H.* — *Quamvis ex diverso non tamen*. Rom. *Quamvis ex adverso, non tamen*. H.

8. *Leges, quas ut contrarius*. Hinc status apud illos ἀντινομίας, quem *contrariarum legum* vocat, et illustrat

convincere; ita nobis, inesse repetundarum legi, quod postularemus, quum hac ipsa lege, tum aliis colligendum fuit. Quod nequaquam blandum auribus imperitorum, tanto maiorem apud doctos habere gratiam debet, quanto minorem apud indoctos habet. Nos autem, si placuerit recitare, adhibituri sumus erudi-
9 tissimum quemque. Sed plane adhuc, an sit recitandum, examina tecum, omnesque, quos ego movi, in utraque parte calculos pone, idque elige, in quo vicerit ratio. A te enim ratio exigetur, nos excusabit obsequium. Vale.

Fabius VII 7. *G.* — *Repetundarum legi*. Rom. *Repetundarum lege*. H. — *Tum aliis colligendum fuit*. Rom. *Tum in aliis colligendum fuit*. H.

9. *Omnesque, quos ego movi*. Rom. *Omnesque quis ego movi*. H. — *Movi*. Gierigius: » Est autem *movi*, admovi, attuli » Imo est: *temere proieci*. Opponitur *ponere* calculos. Altera illa significatio, quam Gierigius h. l. obtinere arbitratur, solorum poëtarum est. Vid. Fr. Ott. Menckenii Observ. L. L. p. 636. *S.*

— *A te enim ratio*, etc. Rom. *At enim ratio exigendi: nos excusabit obsequium*. H. — Optime habet vulgata. Perperam liber Mediceus, tollens oppositionem, *ut enim ratio exegit, nos excusabit obsequium*. Bono hic stomacho Cotius fuerit necesse est, qui ista concoquere potuerit. *S.* — *A te*, ita examinandi sollicitudinem ei satis commendat, et simul obsequium suum declarat. *L.*

XX.

Regulum tribus iucundis exemplis, ut testamentorum insidiatorem et iniustum heredem, describit. Oratio est decora, hoc est, talis qualem et argumentum, et sermo familiarium postulant. L.

C. PLINIVS CALVISIO * SVO S.

Assem para, et accipe auream fabulam: fabulas immo; nam me priorum nova admonuit: nec refert, a qua potissimum incipiam. Verania Pisonis graviter iacebat: 2
huius dico Pisonis, quem Galba adoptavit. Ad hanc Regulus venit. Primum impudentiam hominis, qui venerit ad aegram cuius marito inimicissimus, ipsi invisissimus fuerat. Esto, si venit tantum: at ille etiam 3
proximus toro sedit: quo die, qua hora nata esset, interrogavit. Vbi audivit, componit vultum, intendit oculos, movet labra, agitat digitos, computat, nihil, nisi ut diu miseram exspectatione suspendat. *Habes,* 4
inquit, *climactericum tempus, sed evades. Quod ut*

XX. * *Calv.* Contub. Pl. V. I, ep. 12

1. *Assem para.* Tanquam circulatori alicui soluturus, qui fabulam, aut historiolam otiosis narret. *E.* — *Fabulam*, quaevis narratio, sive vera, sive ficta. *L.*

2. *Verania Pisonis* uxor. Notissimum Virgilii illud: *Hectoris Andromache.* Ovid. Heroid. VII, 193. *Nec consumpta rogis, inscribar, Elisa Sichei.* Vbi vide Interpret. Add. Vales. ad excerpta ex Diod. Sic. de Virtut. et Vit. p. 586 ed. Wessel. *S.* — *Huius dico Pisonis*, etc. Rom. *Huius dico, quem Galba adoptavit,* sine *Pisonis* H. — *Ipsi invisissimus.* Haec duo verba Rom. desunt. *H.*

3. *Quo die, qua hora.* Rom. *qua die, qua hora.* H. — *Vbi audivit.* Rom. *Vbi audiit.* H. — *Computat, nihil,* etc. Rom. *Computat nihil, diu miseram expectatione suspendit.* H. Perperam. Sane computabat veterator ille, idque digitis; hoc enim est *agitare digitos*, κάμπτειν τοὺς δακτύλους. S.

4. *Climactericum tempus.* Decantatae superstitionis rationes nemo adcuratius pleniusque exposuit Salmasio, cuius sententia de *climactericis*, id est,

tibi magis liqueat, aruspicem consulam, quem sum
5 *frequenter expertus.* Nec mora: sacrificium facit, adfirmat exta cum siderum significatione congruere. Illa, ut in periculo, credula, poscit codicillos: legatum Regulo scribit: mox ingravescit: clamat moriens, *O hominem nequam, perfidum, ac plus etiam quam per-*
6 *iurum!* qui sibi per salutem filii peierasset. Facit hoc Regulus non minus scelerate quam frequenter, quod iram deorum, quos ipse quotidie fallit, in caput in-
7 felicis pueri detestatur. Velleius Blaesus, ille locuples consularis, novissima valetudine conflictabatur: cupiebat mutare testamentum. Regulus, qui speraret aliquid ex novis tabulis, quia nuper captare eum coeperat, medicos hortari, rogare, quoquo modo spiritum
8 homini prorogarent. Postquam signatum est testamentum, mutat personam, vertit alloquutionem, iis-

periculosis annis, mensibus, diebus, horis, ex horoscopo, s. thrmate genethliaco derivandis, ex hac ipsa narratione confirmatur. Quid enim opus erat intendere oculos, labra movere, agitare digitos, computare, diu miseram exspectatione suspendere, si *climactericus* annus s. *scansilis* est, quicumque septenario, vel novenario, vel utrisque constat, et his numeris quasi exhauriri potest, ut XIV, XVIII, XXI, XXVII, etc. Quin diserte deinde *siderum significationem* appellat. *G.*

5. *O hominem nequam .... periurum.* Sive interiectionem serves, sive cum Cortio et Gierigio expungas, haec ipsa sunt Veraniae moribundae verba. Quae sequuntur, *qui sibi per salutem filii peierasset*, Secundus addit, ut intelligatur, cur Verania Regulum *plus etiam quam periurum* dixerit. Sane non modo periurium, sed etiam sceleratissima impietas haberi debuit, si quis, ut alios falleret, deorum iram in liberorum capita detestaretur. *S.*

6. *Facit hoc Regulus.* Rom. *Facit Regulus*, omisso *hoc*. H. — *In caput infelicis pueri detestatur.* Ostendit, V. C. Chr. Gottlob. Schwarzius in Dissert. de detestatione sacrorum §. 12, *detestari* esse adhibitis testibus denuntiare. Nec video, quid commodius sit ad hunc ipsum locum interpretandum illa ipsa significatione. Publice et solenniter, certe multis praesentibus, *detestatur*, hoc est, denuntiat et imprecatur Regulus *iram deorum in caput filii sui*, dum in hanc fere formulam iurat, » Si sciens fallo, filius meus genium suum iratum habeat. » *G.*

7. *Velleius Blaesus, ille locuples consularis.* Rom. *Velleius Blesus, consularis ille locuples.* H. — Placet hic ordo. *S.* — *Conflictabatur.* Verbum elegans de iis, quorum corpus cum graviore morbo veluti praeliatur. *L.*

demque medicis, *Quousque miserum cruciatis? quid*
invidetis bonam mortem, cui dare vitam non potestis?
Moritur Blaesus: et tanquam omnia audisset, Regulo
ne tantulum quidem. Sufficiunt duae fabulae. An scho- 9
lastica lege tertiam poscis? Est unde fiat. Aurelia, 10
ornata femina, signatura testamentum, sumserat pul-
cherrimas tunicas. Regulus quum venisset ad signan-
dum, *Rogo*, inquit, *has mihi leges.* Aurelia ludere
hominem putabat; ille serio instabat. Nec multa: coë- 11
git mulierem aperire tabulas, ac sibi tunicas, quas
erat induta, legare: observavit scribentem, inspexit
an scripsisset. Et Aurelia quidem vivit: ille tamen
istud tanquam morituram coëgit. Et hic hereditates,
hic legata, quasi mereatur, accipit! Ἀλλὰ τί διατείνομαι 12
in ea civitate, in qua iampridem non minora praemia,
immo maiora, nequitia et improbitas, quam pudor et

8. *Quousque miserum*, etc. Rom. *Qui usque miserum cruciatis? quid invidetis bona morte, cui ...* H. — *Bona morte* Cortius ex Mediceo recepit. Vid. ad I, ep. 10, 12. *S.*

— *Moritur Blaesus: et tanquam omnia audisset.* Rom. *Moritur Blesus tamquam omnia audisset*, omisso *et* H. — Copulam nemo desideret. *S.* — *Tanquam omnia audisset.* Scil. tum, quum novae tabulae fierent. Gierigius: « Melius foret: *tamquam ista praesensisset.* » Imo languidius. Talia non ad vivum resecanda. *S.*

9. *Scholastica lege.* Proverbio forte, cui simile illud nostrum, *Aller guten Dinge müssen drey seyn. Omne trinum perfectum*, etc. *G.*

— *Suffic. duae fabulae* πενστικῶς intelligam. *S.*

10. *Pulcherrimas tunicas.* Frustra huc adferunt, qui hinc probant antiquum morem, quo sumerent morituri vestimenta pulcherrima. Nullum hic vestigium cogitatae mortis tanquam instantis proxime; ne morbi quidem. Aurelia apud amicos munda videri voluit atque hilaris. *G.*

11. *Nec multa.* Optimi libri: *Ne multa.* Idque Cortius et Gierigius receperunt. Bene. Gesneriana lectio ferri nequit. *Ne multa* idem quod, *Quid multa? Quid quaeris?* S.

— *Et hic haereditates*, etc. Rom. *Hic haereditates, hic legata.* Demtum est *et*, quod vulgo praecedit. *H.* — Demtum est etiam in Mediceo. Perperam. Mox *accepit* habent item Brummeri Excerpta. Sed longe praestat Cortianae lectio *accipit*, quam vel praesens *mereatur* commendat. *S.*

12. Τί διατείνομαι. *Quid intendor?* quid exclamatione utor? tanquam in re insolenti et gravi, quum ista sint quotidiana. Demosth. pro Cor. cap. 46: Τί οὖν ταῦτ' ἐπήρμαι, καὶ διατει-

13 virtus habent? Adspice Regulum, qui ex paupere et tenui ad tantas opes per flagitia processit, ut ipse mihi dixerit, quum consuleret, quam cito sestertium sexcenties impleturus esset, invenisse sese exta duplicia, qui-
14 bus portendi, millies et ducenties habiturum. Et habebit, si modo, ut coepit, aliena testamenta, quod est improbissimum genus falsi, ipsis, quorum sunt illa dictaverit. Vale.

νάμην οὕτω σφοδρῶς. G. — Diodor. Sicul. L. XIII, c. 28: Τί χρὴ νῦν ἡμᾶς διατείνεσθαι τοὺς μηδὲν ἠδικημένους; ad quem locum vide Wesseling. Lucian. T. II, p. 161: Τότε μὲν αὐτῷ τὰ πολλὰ ἐκεῖνα βοῶντι καὶ διατεινομένῳ ὀλίγα χρῆναι ἀντιλέγειν ᾤόμην. pag. 486, διατείνῃ καὶ βοᾷς. *S.*

13. *Ex paupere.* Pater nihil ei reliquerat, bona enim eius inter creditores divisa erant. Tacit. hist. IV, 42. *L.* — *Per flagitia.* Crasso quem accusaverat, damnato, praemii loco accepit, praeter consulatum et sacerdotium, septuagies centena millia Sestertiorum. *L.* — *Exta duplicia.* Usus forte est Regulus tanquam praeiudicio auspiciis illis, quae Augusto contigisse narrat avunculus Nostri XI, 37, s. 73: « Divo Augusto Spoleti sacrificanti primo potestatis suae die, sex victimarum iecinora replicata intrinsecus ab ima fibra reperta sunt: responsumque duplicaturum intra annum imperium. » Eadem sed perturbatius Sueton. Aug. cap. 95, quod copiose ostendit Burmannus. Sic *iecur operimento duplici tectum* Iuliano portendit imperium, apud Ammian. Marcell. XXII, 1, ubi Lindebrogius tum reliqua, tum laudat Val. Max. I, 6, 9. Add. Iul. Obs. de prodig. 129. *G.* — Rom. *Invenisse se exta duplicia, quibus portendi.* H.

14. *Genus falsi.* Lege Cornelia de falsis tenetur v. g. qui sibi in testamento alterius aliquid adscripsit, quod multae Pandectarum leges h. t. docent: add. Tit. Cod. de his, qui sibi adscribunt in testam. vide Io. Iac. Mascovii de hac re disp. Lips. 1731. Indignatur igitur Secundus, non eadem poena teneri, qui testatori dictaverit testamentum. Sed hunc absolvit l. XXII C. de testamentis: « Dictantibus testamenta .... legatum .... testatorem posse relinquere, minime dubitandum est. Caussa diversitatis forte haec est, quod dictantem audit testator, ac testem, qui scribit, potest facilius fallere. *G.*

LIBER TERTIVS

I.

Spurinnae vitam laudat, sibique simile aliquando otium contingat, precatur.

C. PLINIVS CALVISIO SVO S.

Nescio, an ullum iucundius tempus exegerim, quam
quo nuper apud Spurinnam fui; adeo quidem, ut ne-
minem magis in senectute (si modo senescere datum
est) aemulari velim: nihil est enim illo vitae genere
distinctius. Me autem ut certus siderum cursus, ita 2
vita hominum disposita delectat, senum praesertim:
nam iuvenes adhuc confusa quaedam et quasi turbata
non indecent; senibus placida omnia et ordinata con-
veniunt, quibus industria sera, turpis ambitio est.
Hanc regulam Spurinna constantissime servat; quin 3

I. 1. *Distinctius.* Ordinatius, quum omnia vitae negotia considerata ratione bene disposita sunt. Mox eamdem vitam *dispositam* et *ordinatam* dicit. *E.*

2. *Industria sera.* Nominat duas res, quae turbare illum ordinem atque distinctionem vitae, ac honeste quidem possunt in aliis, industriam atque ambitionem, ostenditque, eas in senibus locum non habere. *G.* — *Industria* est eorum, qui caussis agendis, obeundisque officiis nimiam operam navant, vel gratiae, vel quaestus caussa. *Ambitio* eorum, qui honores affectant. Haec, si honeste fiant, certe iuvenum sunt, non senum. Legas, quaeso, finem huius epistolae, ut illa melius intelligas. *E.*

etiam parva haec (parva, si non quotidie fiant) or-
4 dine quodam, et velut orbe circumagit. Mane lectulo
continetur: hora secunda calceos poscit: ambulat mil-
lia passuum tria. Nec minus animum quam corpus
exercet. Si adsunt amici, honestissimi sermones ex-
plicantur: si non, liber legitur: interdum etiam prae-
5 sentibus amicis, si tamen illi non gravantur. Deinde
considit, et liber rursus, aut sermo libro potior: mox
vehiculum adscendit: adsumit uxorem singularis exem-
6 pli, vel aliquem amicorum, ut me proxime. Quam
pulchrum illud, quam dulce secretum! quantum ibi
antiquitatis! quae facta, quos viros audias, quibus
praeceptis imbuare! quamvis ille hoc temperamentum
7 modestiae suae indixerit, ne praecipere videatur. Per-
actis septem millibus passuum, iterum ambulat mille,
iterum residet, vel se cubiculo ac stilo reddit. Scribit

3. *Parva, si non quotidie fiant.* Servandam duxi hanc parenthesin, quam Gierigius ita mutavit: *parva haec (parva, si non quotidie fiant ordine quodam), velut orbe circumagit.* Levissima caussa mutationis est. *Quis credat*, inquit, *parva ideo fieri magna, quod quotidie fiant?* Quidni vero? Plinius certe credidit, et ego credo. Nempe quae parva sunt per se, et temere ac sine certa ratione accidentia, ea magna fiunt, si fiunt ab aliquo quotidie, hoc est, ratione et consilio, quo omnes actiones nostrae graves et magnae fieri solent. *E.* — Monuerat iam Catanaeus, dilucidiusque Cortius, quos Gierigius audire debebat. *S.*

4. *Ambulat millia passuum tria*, etc. Rom. *Ambulat mille passus, nec minus animum.* Accedo Rom. quod ita etiam §. 7, *iterum ambulat mille;* nec senem quotidie tria millia ambulasse credibile est. *H.*

5. *Considit.* Sic ex Mediceo Cortius, qui alias etiam formas huius verbi passim extare observat. *G.*

6. *Secretum.* Quod cum uno comite vehitur. *G.*

7. *Residet.* Cortius librorum auctoritate, *residit*, quod Gesnerus, ut sibi constaret (vide ad V), recipere debebat. Recepit Gierigius. *S.*

— *Scribit .... lyrica..* Edidit Casp. Barthius cum Venaticis et Bucolicis latinis Hanoviae 1613, 8, odas quatuor Vestricii Spurinnae e membranis Merseburgi a se inventis, quas ex dispersis in ordinem a se redactas notis quibusdam illustravit: secundas deinde curas iis impendit Adv. XIV, 5: ubi huius Vestricii Spurinnae esse contendit, quod antea in mentem non venerat. Iac. Vlitius in prolegom. poëtarum venaticorum, ex hac ipsa Plinii epistola efficta (a Barthione, an ab antiquiore quodam?) contendit:

enim et quidem utraque lingua, lyrica doctissime. Mira illis dulcedo, mira suavitas, mira hilaritas: cuius gratiam cumulat sanctitas scribentis. Vbi hora balinei nuntiata 8
est (est autem hieme nona, aestate octava), in sole, si caret vento, ambulat nudus. Deinde movetur pila vehementer et diu: nam hoc quoque exercitationis genere pugnat cum senectute. Lotus accubat, et paullisper cibum differt: interim audit legentem remissius aliquid et dulcius. Per hoc omne tempus liberum est amicis vel eadem agere, vel alia, si malint. Apponitur

quin Fabricius ὁ μακαρίτης, candidissimus ille ingeniorum aestimator, Bibl. Lat. I, 16, 2, 284: »Conferenti, inquit, apparet, haec Spurinnae universa deprompta esse ex Plinii im. lib. III, ep. 1.« Equidem verba ex Plinio deprompta non animadverto, ideam ipsam viri post negotiosam vitam ad otii portum se conferentis hinc haustam, scholasticumque aliquem, aut, si placet, ipsum adeo Barthium, materiem lusui suo a Pliniano Spurinna sumpsisse, non negaverim. Diu est, quum scripsit mihi Theophilus Sigefr. Baierus V. C. se meditari aliquid de illis carminibus. Abiecit, puto, illud consilium, postquam Seras et Indos Tartarosque mansuetioribus Musis praetulit, vel potius aliquid suae elegantiae et humanitatis illis impertiit. *G.* — Non abiecit. Baieri enim *de Vestritio Spurinna, Lyrico, et eius fragmentis*, opus postumum prodiit in Commentariis Academiae Petropolitanae, T. XI, ad ann. 1739, Petrop. 1750, p. 311 sq. Vide Wernsdorf. poët. lat. minor. Tom. IV, pag. 811 sq. Cf. idem Wernsdorf. ibid. T. III, pag. 325 sq. ubi pag. 351 sq. odas illas quatuor reperias. *S.*

8. *Hieme nona.* Seriusne igitur hieme quam aestate? Quin contra. Nimirum adtendendum est ad rationem horarum romanarum. Hae καιρικαὶ erant, hoc est, diem naturalem dividebant in XII partes aequales, sive is longus esset, sive brevis. Horae igitur romanae cum nostris conveniunt modo in aequinoctiis, hieme sunt breviores, productiores aestate. Quare pone solstitii tempore diem in dupla ratione diei brumalis, ut apud nos H. XVI, et VIII, erit hora aestiva in eadem ratione ad horam brumalem. Quumque aequinoctialis hora minutas habeat 60, aestivae cedent 80, hibernae non nisi 40. Itaque aestiva hora VIII, conveniet nostrae hor. 2, m. 40; hiberna vero IX, incidet in ipsam nostram h. 2. Si cui haec nimis brevia et abrupta videantur, ille legat Aldi Manutii ea de re libellum, qui praefationis instar Rei Rusticae scriptoribus adponi solet, et in nostra editione locum octavum obtinet. *G.*

— *Pugnat cum senectute.* Commode huc advocant Cic. de Sen. XI: »Pugnandum tanquam contra morbum sic contra senectutem. Habenda ratio valetudinis: utendum exercitationibus modicis.« *G.*

— *Liberum est amicis*, etc. Rom.

coena non minus nitida quam frugi, in argento puro
et antiquo. Sunt in usu et Corinthia, quibus delecta-
tur, nec adficitur. Frequenter comoedis coena distin-
guitur, ut voluptates quoque studiis condiantur. Su-
10 mit aliquid de nocte, et aestate. Nemini hoc longum
est; tanta comitate convivium trahitur. Inde illi post
septimum et septuagesimum annum aurium oculorum-
que vigor integer; inde agile et vividum corpus, so-
11 laque ex senectute prudentia. Hanc ego vitam voto
et cogitatione praesumo, ingressurus avidissime, ut
primum ratio aetatis receptui canere permiserit. In-
terim mille laboribus conteror, quorum mihi et sola-
tium et exemplum est idem Spurinna: nam ille quo-
que, quoad honestum fuit, obiit officia, gessit magi-
stratus, provincias rexit: multoque labore hoc otium
12 meruit. Igitur eundem mihi cursum, eundem termi-

Liberum est amicis vel eadem facere, vel alia. H. — Sic Cortius ex libris suis, quibus accedunt Excerpta Brummeri. *S.*

9. Lautiores habebant vasa et caelata et antiqua. Sed prae omnibus istis operibus eminebant *Corinthia*, quibus mirum quantum cupidi inhiabant. *L.*

— *Nec adficitur.* Non aliquo cum furore expetit et amat ista vasa, ut ille apud Horatium I, Sat. IV, 28: « Hunc capit argenti splendor, stupet Albius aere. » *E.* — Rom. *Quibus delectatur et adficitur.* H. — Sic plures libri. Longe longeque praestat *nec.* S.

— *Comoedis.* Vide I, 15, 2. *G.* — *Comoedis.* Inde a tempore belli Asiatici coeperunt Romani varia aurium animorumque oblectamenta addere epulis. Nonnulli scurris et morionibus delectabantur. *L.*

— *Et aestate.* Cortius: « Vossian. *etiam aestate*, ex Glossa, quam tamen Gryphius praetulit. » Praetulit item Gierigius, nihilque monito lectore in textum immisit. Vid. N. Heins. ad Vellei. Paterc II, 116, pag. 1180 ed. Ruhnk. *S.*

10. *Solaque ex senectute prudentia.* Incommodis senectutis non coniunctis. *S.*

11. *Ut primum ratio aetatis receptui canere permiserit.* Gierigius hic, Plinium reprehendens, nescio quid tricatur. Me quidem Pliniana non offendunt. *S.*

12. *Igitur eundem mihi*, etc. Rom. *Igitur et eundem mihi cursum et eundem terminum.* H. — Copula melius abest. *S.*—*Cursus* et *decursus* honorum saepe, etiam apud Cic. occurrit. Sumtum est vel a stadio, vel a naviga-

num statuo: idque iam nunc apud te subsigno: ut, si me longius evehi videris, in ius voces ad hanc epistolam meam, et quiescere iubeas, quum inertiae crimen effugero. Vale.

lione. *L.* — *Subsigno.* Fidem do; veluti data syngrapha, tibi spondeo. *E.* — *Inertiae crimen.* Vide IV, 23, 4, et Cicer. Sextium LXV. *G.*

II.

Arrianum commendat.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

Quod ipse amicis tuis obtulissem, si mihi eadem ma-
teria suppeteret; id nunc iure videor a te meis peti-
turus. Arrianus Maturius Altinatium est princeps; 2
quum dico princeps, non de facultatibus loquor, quae
illi large supersunt: sed de castitate, iustitia, gravi-
tate, prudentia. Huius ego consilio, in negotiis, iu- 3
dicio, in studiis utor: nam plurimum fide, plurimum
veritate, plurimum intelligentia praestat. Amat me 4
(nihil possum ardentius dicere), ut tu: caret ambitu;
ideo se in equestri gradu tenuit, quum facile posset
adscendere altissimum: mihi tamen ornandus exco-
lendusque est. Itaque magni aestimo, dignitati eius 5

II. 2. *Altinatium est princeps.* Rom. *Altinatium princeps*, excluso verbo *est.* H.

4 *Nihil possum ardentius dicere.* Rom. *Nihil possum dicere ardentius.* H. — Placet hic ordo. *S.*

— *Ambitus*, studium adscendendi gradum altiorem, ut *ambitio* interdum de crimine ambitus, ita vicissim *ambitus* pro ambitione ponitur. *L.*

— *Quum facile posset ascendere.* Rom. *Quum facile possit ascendere.* H.

— *Mihi tamen ornandus*, etc. Rom. *Mihi tamen ornandus extollendusque.* sine verbo *est.* Non plane repudio. *H.* — *Extollendus* habent etiam Brummeri Excerpta. Non displicet. *Ornare* et *excolere* vix differunt: sed *extollere*

aliquid adstruere, inopinantis, nescientis, imo etiam fortasse nolentis; adstruere autem, quod sit splendi-
6 dum, nec molestum. Cuius generis, quae prima occasio tibi, conferas in eum, rogo; habebis me, habebis ipsum gratissimum debitorem. Quamvis enim ista non appetat, tam grate tamen excipit, quam si concupiscat. Vale.

plus est quam *ornare*. Neque Secundus hoc verbo non utitur. Infra III, 11, 1: « Est omnino Artemidori nostri tam benigna natura, ut officia amicorum in maius extollat. » Ad quem locum videndus Cortius. Ita et Livius XXVIII, 31, 4, « defectionem sociorum in maius verbis extollentes. » *S.*

6. *Conferas in eum, rogo*. Rom. *In eum conferas, rogo*. H.

— *Tam grate tamen excipit*. Rom. *Tam grate tamen accipit*. H. — A glossatore profectum. Vide Clav. Cic. v. *excipere*. S.

III.

Correlliae consulit de filii studiis instituendis, ideam boni magistri in Iulio Genitore praescribens.

C. PLINIVS CORELLIAE HISPVLLAE S.

Quum patrem tuum, gravissimum et sanctissimum virum, suspexerim magis an amaverim, dubitem, teque in memoriam eius, et in honorem tuum, unice diligam, cupiam necesse est, atque etiam, quantum in me fuerit, enitar, ut filius tuus avo similis exsistat; equidem malo, materno, quamquam illi paternus etiam

III.* *Corelliae* huius caussam egit IV, ep. 17; ab hac diversa alia Corellia, Corellii soror, matri Plinii familiarissima. *L.*

1. *Teque in memoriam*, etc. Rom. *Teque et in memoriam eius et honorem tuum*. Lege *et in honorem*. H. — Bene Gierigius, secutus Cortium: *teque et in memoriam eius, et in honorem tuum*. S. — *Cupiam necesse est*, etc. Rom. *Atque etiam cupiam necesse est, etiam quantum in me fuerit*. Transpositum est *atque etiam*. H. — *Malo, materno*. Dat hoc tum ipsi Corelliae, cui sic blanditur, tum amici memoriae. *G.*

clarus spectatusque contigerit: pater quoque et pa-
truus illustri laude conspicui. Quibus omnibus ita de-
mum similis adolescet, si imbutus honestis artibus fue-
rit, quas plurimum refert a quo potissimum accipiat.
Adhuc illum pueritiae ratio intra contubernium tuum 3
tenuit, praeceptores domi habuit, ubi est vel erro-
ribus modica, vel etiam nulla materia. Iam studia eius
extra limen proferenda sunt, iam circumspiciendus
rhetor Latinus, cuius scholae severitas, pudor, in
primis castitas, constet. Adest enim adolescenti nostro, 4
cum ceteris naturae fortunaeque dotibus, eximia cor-
poris pulchritudo: cui in hoc lubrico aetatis non prae-
ceptor modo, sed custos etiam rectorque quaerendus
est. Videor ego demonstrare tibi posse Iulium Geni- 5
torem. Amatur a me: iudicio tamen meo non obstat
caritas hominis, quae ex iudicio nata est. Vir est emen-

3. *Pueritiae ratio*, ipsa pueritia. Pueri in *contubernio* eorum esse dicebantur, a quibus educabantur. *L.* — *Vbi est vel erroribus.* Ne quis temere ista transponat, legatque, *ubi est erroribus vel modica, vel etiam nulla materia*, intercedit aliorum usus ostensus a Wopkensio Lectt. Tull. I, 7. Sed qui usu didicit, quantum sibi in mutando verborum ordine sumpserint librarii, ille multum etiam hic licere Critico intelliget. *G.* — Cf. Crever. ad Livium Praef. *S.* — Rom. *Vbi est erroribus modica vel nulla materia.* H.

— *Pudor, in primis castitas.* Sic incidendum. *Pudor* enim latius patet, et omnem omnis turpitudinis metum significat; praecipua pudoris pars est *castitas*, quae tanto magis hic spectanda, quanto frequentiores iuvenum corruptelae, quas innuit et detestatur magis, quam explicat Fabius I, 2, 4; I, 3, 16 etc. *G.*

4. *Naturae fortunaeque dotibus.* Rom. *Naturae formaeque dotibus*, male. *H.* — »*Forma* et *fortuna* saepe in MStis commutantur. — Similiter *formatus* et *fortunatus.*» Drakenb. ad Liv. XLI, 20, 2, ubi v. exempla. Sed in primis huc facit Liv. III, 12, 6: »Iuvenem egregium, instructum naturae fortunaeque omnibus bonis.» Vbi item in libris repertum *formaeque*. *S.* — *In hoc lubrico aetatis.* Vide Heusinger. ad Vechner. Hellenol. p. 203. Simillimum illud Apuleii Metamorph. L. XI, p. 782 Oudend.: »Lubrico virentis aetatulae, ad serviles delapsus voluptates, curiositatis improsperae sinistrum praemium reportasti.» *S.* — *Lubricum aetatis* forma graeca. *L.*

5. *Videor ergo demonstrare.* Rom. *Videor ego demonstrare.* H. — Similis confusio infra epist. 4, 7. *S.*

datus et gravis: paullo etiam horridior et durior, ut in hac licentia temporum. Quantum eloquentia valeat, pluribus credere potes; nam dicendi facultas aperta et exposita statim cernitur. Vitam hominum altos recessus magnasque latebras habet: cuius pro Genitore me sponsorem accipe. Nihil ex hoc viro filius tuus audiet, nisi profuturum: nihil discet, quod nescisse
7 rectius fuerit. Nec minus saepe ab illo, quam a te meque admonebitur, quibus imaginibus oneretur, quae nomina et quanta sustineat. Proinde, faventibus diis, trade eum praeceptori, a quo mores primum, mox eloquentiam discat, quae male sine moribus discitur. Vale.

— *Vt in hac licentia.* Si alio et paulo severiore seculo vixisset nemo duriusculum diceret: sed mollities et dissolutio huius aetatis facit, ut horridior videatur. Eam vim τῆς *ut* satis illustramus ad Fabrum. *G.* — Infra epist. 6, 3: »A tergo quoque eadem aetas, ut a tergo.« Eodem modo Graeci particula ὡς utuntur. Vide nostra ad Longi Pastoral. p. 428 sq. *S.*

7. *Quibus imaginibus oneretur.* Magna omnia nempe exspectantur ab eo, qui tam claris maioribus (quorum spectantur in atriis imagines) ortus sit. Est haec ratio similis Ciceronianae illi sententiae ad Curionem, fam. II, 4: »Est tibi gravis adversaria constituta et parata, incredibilis quaedam exspectatio, quam tu, etc.« *G.* — *Moribus*: e definitione Catonis orator est vir bonus, dicendi peritus. *L.*

IV.

***Caussas exponit, cur advocationem pro Baeticis susceperit; et consulit, an recte fecerit. Hanc epistolam, ut posteris suam laudem traderet Plinius, scripsisse videtur.* L.**

C. PLINIVS MACRINO SVO S.

Quamvis et amici, quos praesentes habebam, et ser-
mones hominum factum meum comprobasse videantur,
magni tamen aestimo scire, quid sentias tu : nam cu- 2
ius integra re consilium exquirere optassem, huius
etiam peracta iudicium nosse, mire concupisco. Quum
publicum opus mea pecunia inchoaturus in Tuscos
excurrissem, accepto, ut praefectus aerarii, com-
meatu, legati provinciae Baeticae, questuri de pro-
consulatu Caecilii Classici, advocatum me a senatu 3
petierunt. Collegae optimi, meique amantissimi, de
communis officii necessitatibus praeloquuti, excu-
sare me et eximere tentarunt. Factum est senatus-
consultum perquam honorificum, ut darer provin-
cialibus patronus, si ab ipso me impetrassent. Legati 4
rursus inducti, iterum me iam praesentem postulave-

IV. 1 *Publicum opus.* Templum in Tiferno Tiberino, de quo IV, 1, 4. *Tuscos* autem suos describit V, 6. *G.* — *In Tuscos excurrissem.* Rom. *In Tuscos excucurrissem.* H. — *In Tuscos*, Tifernum Tiberinum, praediis eius vicinum. Ibi gratiae referendae caussa *opus publicum*, nempe templum, exstruxit. *L.* — Vide Drakenb. ad Livium I, 12, 8; I, 15, 1. *S.* — *Commeatu.* Venia eundi. Petit eam Plinius a Traiano X, 24. Vide Clav. Cicer. h. v. *S.* — *Caecilii Classici.* De quo et de successu caussae, quam hic a se susceptam narrat, hoc libro infra ep. 9, exponit. *G.*

3. *Collegae optimi.* Reliqui praefecti aerarii, de quo magistratu vide Torrent. ad Sueton. Claud. c. XXIV. Quam laboriosum illud munus fuerit, quamque iustam adeo aliorum munerum excusationem praebuerit, vide apud Nostrum I, 10, 9. *G.*

4. *Me iam praesentem*, etc. Rom. *Me iam praesentem advocatum postu-*

runt advocatum; implorantes fidem meam, quam es-
set contra Massam Baebium experti; allegantes patro-
cinii foedus. Sequuta est clarissima senatus adsensio,
quae solet decreta praecurrere. Tum ego, *Desino*,
inquam, *Patres Conscripti*, *putare*, *me iustas excusa-*
5 *tionis caussas adtulisse.* Placuit et modestia sermonis
et ratio. Compulit autem me ad hoc consilium non
solum consensus senatus, quamquam hic maxime, ve-
rum etiam alii quidam minores, sed tamen numeri.
Veniebat in mentem, priores nostros. etiam singulo-
rum hospitum iniurias accusationibus voluntariis ex-
secutos: quo deformius arbitrabar publici hospitii iura
6 negligere. Praeterea, quum recordarer, quanta pro
iisdem Baeticis priore advocatione etiam pericula sub-
iissem, conservandum veteris officii meritum novo vi-
debatur. Est enim ita comparatum, ut antiquiora be-
neficia subvertas, nisi illa posterioribus cumules: nam
quamlibet saepe obligati, si quid unum neges, hoc
7 solum meminerunt, quod negatum est. Ducebar etiam,
quod decesserat Classicus, amotumque erat, quod in

laverunt. H. — *Contra Massam Baebium.* De quo VII, 33. *G.*

— *Clarissima senatus adsensio.* Rom. *Senatus clarissima adsensio.* H.

5. *Verum etiam alii*, etc. Rom. *Verum et alii quidam minores, sed tamen innumeri*, vitiose. *H.* — *Verum et*, Cortio quoque probatum, placet. *S.* —*Minores....numeri.* Nihil solemnius, quam *rationes* vocare, ubi de consilio capiendo sermo est, hinc *calculorum* mentio, hinc *duci*, *putari* dicitur *ratio*, etc. Huc etiam referendum, quod *numeros* appellat caussas, quibus motum se dicit. Sic deinde §. 8. *In summa computabam*, etc. *G.* — Bene, opinor, Gesnerus. Si cui vero haec non satisfaciant, magis fortasse probabit coniecturam Casauboni ita corrigentis: *alia minoris quidem, sed tamen numeri*, h. e. minoris quidem ponderis, sed alicuius tamen apud me momenti. Iam illa forma et sensu proxime accedunt ad notas dicendi formulas, *in aliquo*, vel *in nullo numero esse*. E.

— *Hospitum.* Civitates, cui amorem suum et reverentiam declarare vellent, cum eo *publice* faciebant *hospitium*. L.

6. *Est enim ita comparatum.* Sic et Rom. *H.* — Al. *Est enim ita natura comparatum.* Vtrumque bonum; sed nostrum maior librorum numerus commendat *S.*

eiusmodi caussis solet esse tristissimum, periculum
senatoris. Videbam ergo, advocationi meae non minorem gratiam, quam si viveret ille, propositam; in-
vidiam nullam. In summa, computabam, si munere 8
hoc iam tertio fungerer, faciliorem mihi excusationem
fore, si quis incidisset, quem non deberem accusare:
nam quum est omnium officiorum finis aliquis, tum
optime libertati venia obsequio praeparatur. Audisti 9
consilii mei motus, superest alterutra ex parte iudicium tuum: in quo mihi aeque iucunda erit simplicitas dissentientis, quam comprobantis auctoritas. Vale.

7. *Videbam ergo.* Rom. *Videbam ego*, pro *ergo*. H. — Vide supra ad ep. 3, 5. *S.* — *Invidiam nullam.* Sed non invidiosum erat, contra mortuum dicere? Nescimus scilicet totam caussam. *G.*

8. *Computabam* simul, reputabam. *L.* — *Non deberem.* Propter amicitiam, vel aliud officium. *E.*

— *Libertati ...praeparatur.* Recusandi officii tum maximam veniam habemus, quum iam antea multa officia praestitimus. Tum nempe non inertia aut impietate fit, ut recusemus, sed iure nostro libertatis utimur. *E.*

9. *Consilii mei motus.* Quae me moverint, ut illud consilium caperem. *S.* — *Simplicitas dissentientis.* *Simplicitas* est eius qui aperte et libere sententiam dicit, alienus ab omni simulatione et dissimulatione. *L.*

V.

Plinii maioris libri, vitaeque et studiorum ratio. Haec epistola monimentum memorabile est, quod Noster avunculo suo posuit: studiosis bonarum literarum commendanda, ab illustri industriae et assiduitatis exemplo, quod ipsis, tamquam in speculo, propositum est. **L.**

C. PLINIVS MACRO * SVO S.

Pergratum est mihi, quod tam diligenter libros avunculi mei lectitas, ut habere omnes velis, quaerasque,
2 qui sint omnes. Fungar indicis partibus, atque etiam, quo sint ordine scripti, notum tibi faciam: est enim
3 haec quoque studiosis non iniucunda cognitio. DE IACVLATIONE EQVESTRI VNVS. Hunc, quum praefectus

V. * *Macer.* In ind. MS. Riccard. vocatur *Baebius Macer.* Is eo anno consul erat designatus quo Plinius Bassi caussam egit. Sed et *Calpurnius Macer* memoratur a Nostro. Ille tempore quo Plinius Bithyniae praefuit, provinciam vicinam rexit. *L.*

— Hanc epistolam, quam Plinio suo praemisit etiam Harduinus, copiosius interpretatus olim sum in fronte Chrestomathiae Plinianae, unde potiora huc referentur. *G.*

1. *Quaerasque, qui sint omnes.* Rom. *Quaerasque qui sint*, abiecto altero *omnes.* Hoc et ipse deleo. *H.* — Nec ego repugnem. Gravat orationem alterum *omnes.* *S.*

2. *Indicis. Index* varie dicebatur in re libraria, v. c. de summa argumenti libris maioribus praemissa, quae Graecis ἔκθεσις, κατάλογος, ἐπισημείωσις, item de titulo librorum in membranula fronti voluminis praefixo. *L.*

— *Est enim haec*, etc. Rom. *Est enim haec* (non *hoc*) *studiosis non iniucunda cognitio.* Abest *quoque.* H. — *Hoc* plerorumque librorum est. Constructio σολοικοφανής; quam satis tuentur exempla a Cortio allata. Plura si desideras, adi Drakenborchii notam ad Livium II, 38, 5. ubi simili confusione alii libri, *si haec profectio, et non fuga est*; alii, probante Drakenborchio, *si hoc profectio, et non fuga est.* S.

3. *De iaculatione equestri.* Mentionem ipse facit Auctor H. N. VIII, 42, sq. 65. Quae sit *iaculatio equestris*, non quaeret, qui viderit hodie ad caput Mauri, ad annulum, etc., ex equo iaculantes. *G.*

alae militaret, pari ingenio curaque composuit. DE
VITA POMPONII SECVNDI DVO; a quo singulariter amatus,
hoc memoriae amici quasi debitum munus exsolvit.
BELLORVM GERMANIAE VIGINTI; quibus omnia quae cum 4
Germanis gessimus bella collegit. Inchoavit, quum in
Germania militaret, somnio monitus: adstitit enim
quiescenti Drusi Neronis effigies, qui Germaniae la-
tissime victor ibi periit: commendabat memoriam sui,
orabatque, ut se ab iniuria oblivionis adsereret. STV- 5
DIOSI TRES, in sex volumina propter amplitudinem

— *Alae militaret.* Non eius, puto, quam etiam hodie ita vocamus, quae alias *cornu* est: sed agminis minoris equestris, cui a CCC ad M usque capita tribui videas, de quo praesertim H. B. Schelius ad Hygin. Grammat. p. 66. *G.*

— *Pomponii Secundi.* De quo libro ipse Plin. XIV, 4 sq. 6. Poëtam Consularem vocat VII, 19, §. 18. Principatum Tragicorum Latinorum illi tribuit Quintil. X, 1, 98. Cum Domitio Afro comparatur in Dial. de corr. eloq. XIII, 4. *G.* — Rom. *De vita Q. Pomponii Secundi.* H. — *Singulariter amatus.* Rom. *Singulariter est amatus.* Dele *est.* H. — *Est*, etiam in Mediceo repertum, temere probat Cortius. *S.*

4. *Bellorum Germaniae.* Eorum mentionem facit Tacitus A. I, 69. Iam rariores sua aetate fuisse indicat Symmachus IV, 18: »Euitar, si fors votum iuvat, etiam Plinii Secundi bella germanica conquirere.« *G.*

— *Inchoavit quum*, etc. Rom. *Inchoavit: quum in Germania militarem, somnio monitus, adstitit mihi.* Librarius putavit, Plinii Maioris verba esse. *H.*

— *Drusus Nero*, Tiber. Imper. frater, Augusti privignus, qui a Batavis inde usque ad Albim penetravit, multisque Germaniam Castellis communivit, quorum plura urbibus originem dedere, atque in eadem terra exstinctus est. *L.* — *Latissime victor.* Vt Virg. Aen. I, 25, *populum late regem.* Nihil igitur caussae erat, cur Harduinus scribi iuberet *latissimae.* G. — Rom. *Latissimè victor.* H. — *Latissimae* non primo placuit Harduino. Habet iam Gryphius. Male. *S.* — *Memoriam sui.* Rom. *Memoriam suam.* H. — Cortius: »Sic (*memoriam suam*) libri omnes scripti et excusi: ne te moveat illud *memoriam sui*, quod inficetus corrector in Ed. Cellarianam intrusit. Alterum aeque usitatum esse, persuadebunt nostra ad Sallust. Catil. cap. XXXI, extr.« Gierigius *memoriam suam* bene revocavit. *S.* — *Adsereret.* Rom. *Adsererem.* H.

5. *Studiosi.* Iam tum *studere* simpliciter de literis adhibebant, et *studiosus* erat eloquentiae, quae apex tum studiorum, cupidus. Noster VIII, 12, 1: *Colit studia, studiosos amat*, etc. Fecit igitur operi suo titulum Plinius Maior *Studiosus.* Est enim *Studiosi* hic casus secundus, ut *Bellorum Germaniae*, *Dubii sermonis*, *Naturae historiarum.* Igitur apud Gellium IX, 16, ubi huius operis mentio

divisi: quibus oratorem ab incunabulis instituit et perficit. DVBII SERMONIS OCTO: scripsit sub Nerone, novissimis annis, quum omne studiorum genus paulo
6 liberius et erectius periculosum servitus fecisset. A FINE AVFIDII BASSI TRIGINTA VNVS. NATVRAE HISTORIARVM TRIGINTA SEPTEM, opus diffusum, eruditum, nec minus
7 varium quam ipsa natura. Miraris, quod tot volumina, multaque in his tam scrupulosa, homo occupatus absolverit? Magis miraberis, si scieris, illum aliquamdiu caussas actitasse; decessisse anno sexto et quinquagesimo: medium tempus distentum impeditumque qua
8 officiis maximis, qua amicitia principum, egisse. Sed

fit, non legendum videtur, ut est in plerisque libris, *Is libros reliquit, quos Studiosorum inscripsit*, sed *Studiosi*, quam coniecturam iuvat lectio MS. *studiose*. G. — *Amplitudinem*. Namque volumina saepe plurium cubitorum longitudinem habebant. *L.* — *Quibus oratorem ab incunabulis*. Rom. *Quibus orationem ab incunabulis*. H.— Sic et Mediceos, recte improbante Cortio. Quintilianus quoque oratorem *ab ipsis dicendi velut incunabulis* (p. 7 ed. Burm.) instituit. — Mox *perficit* praestat Cortiano *perfecit*. S. — *Dubii sermonis*. Saepe advocantur ab antiquis Grammaticis, quod Putschianus index docet. *G.* — Fuit igitur opus grammaticum de dubia ambiguaque verborum forma, aut significatione. *B.* — *Dubii sermonis octo: scripsit*. Sic interpungo, ut *octo* sit primi casus, quo ceteri libri omnes enumerantur. *H.* — Verissime: itaque sic interpunxi. Vulg. *Dubii sermonis octo scripsit*, etc. *S.* — *Liberius et erectius*. Vt historiae, vel politices, quum de republica, de moribus publicis privatisque libere et graviter disputatur. *E.* — Rom. *Paullo liberius et rectius*. H.

6. *A fine Aufidii*. Historiam suorum temporum, instum opus ab iis temporibus, ubi Aufidius Bassus (Quintiliano laudatus X, 1, 104) desierat. Vid. Plin. H. N. praef. it. II, 83, s. 85, it. II, 105, s. 106. *G.* — *Naturae historiarum*. Quod solum opus naufragium illud infelix evasit; et vel solum bibliothecae instar est. *G.*

7. *Si scieris*. Rom. *Si scires*, male, pro *scieris*. H. — Immo pro *sciris*, forma contracta, quam librarii saepe obliterarunt. Vid. Drakenb. ad Liv. VI, 18, 10; XLV, 5, 12. *S.*

— *Illum aliquamdiu caussas actitasse*. Rom. *Illum caussas actitasse aliquamdiu*. H. — *Medium tempus*. Inter caussas agendas et mortem interiectum. *G.* — *Distentum impeditumque*, etc. Rom. *distentum impeditumque tam officiis maximis, quam amicitia principum egisse*. H. — *Qua.... qua....* Vt exquisitius, a Plinii manu profectum. *Tam....quam...* pro glossemate habendum, quod et alibi illam formam expulit. Vide Drakenb. ad Livium libr. II, cap. 35, 4. *S.*

erat acre ingenium, incredibile studium, summa vigilantia. Lucubrare Vulcanalibus incipiebat, non auspicandi caussa, sed studendi, statim a nocte multa: hieme vero, hora septima, vel quum tardissime, octava, saepe sexta. Erat sane somni paratissimi,

8. *Vulcanalibus*. Quae incidunt, Kalendariis antiquis testibus, in X Kal. Sept. *G.* — *Auspicandi caussa*. Initii bene ominati faciendi, quod Vulcani sacrum moneret homines, nunc eius, hoc est, ignis beneficio opus esse incipere ad obeunda negotia: ut Ianuariis Kalendis (Ovidio teste Fast. I, 169): *Quisque suas artes ob idem delibat agendo, Nec plus quam solitum testificatur opus.* Vide Schoëttg. ad Colum. XI, 2, 98. Nam etiam rustici *auspicantur* Kal. Ian. *G.* — *Hora septima*. Si observes, quae ad III, 1, 8, de ratione horarum dicta sunt, patebit, circa brumam sextae Romanae convenire ipsam nostram h. 12; septimae h. 1, m. 20, octavae h. 2, m. 40. *G.* — *Saepe sexta*. Duo verba *saepe sexta*. Rom. desunt. Statim idem liber: « Erat sane somni paratissimi, nonnunquam etiam inter ipsa studia instantis et deserentis. » *H.*

— *Paratissimi*. Qui praesto esset, quocunque tempore opus esset, adeo ut somni caussa interrumpere laborem nihil opus esset, cuius, quocunque otio se offerente, parata esset facultas. Firmavit hanc lectionem Cortius, meritoque alteri *parcissimi* praeferenda ostendit. *Parcissimi* non differt a somma vigilantia. *Paratissimi* etiam Heusinger. Emen. II, 10, p. 276, ex vet. libro suo. *G.* — Interpretes h. l. non viderunt, quo consilio Plinius haec verba: *Erat sane... deserentis*, adiecerit, minime certe omnium illi, qui *parcissimi* defendebant, quod ab hoc loco alienissimum est. Laudat Plinius avunculi *summam vigilantiam*, haud dubie, ut virtutem. Quod si autem vigilantia non naturae aliqua imbecillitate, sed virtute constat, necesse est, ut saepe cum somno obrepente, instante et urgente luctandum sit, ut eum contentione et proposito subigas et vincas. Vt igitur huius vigilantiae pretium et avunculi constantiam declaret, dicit eum alioqui fuisse *somni paratissimi*, hoc est, non pronum natura ad vigilandum, sed ad somnum potius, qui ei instaret saepe inter studia, sed et eum desereret, victus nempe, veluti abactus hominis continentia et vigore. Habet etiam locus, nisi me meus sensus fallit, iucundam imaginem ex prosopopoeia. Somnus vigilantissimo homini adstat, eique instat saepe, si eius vigilantiam expugnare possit: sed illa vigilantiae virtus maior est. Quoties instat somnus, toties velut remissus et repudiatus eundem deserit. *E.* — Quominus Ernestii rationem, solerter illam quidem excogitatam, sequar, impediunt verba *et deserentis*. Hoc enim Plinius si dicere voluit, particula, non copulante, sed adversante uti debuit. An igitur levi mutatione (cf. mox ad 13) corrigemus *sed deserentis?* Non puto. Vidit, opinor, ipse Ernestius hunc scopulum, interpretandoque callide circumvectus est. Equidem teneo rationem Cortii, probatam item Gesnero, nuperque Gierigio. Quid I. A. Ernestio de hoc

nonnunquam etiam studia instantis et deserentis. Ante
9 lucem ibat ad Vespasianum imperatorem: nam ille quoque noctibus utebatur: inde ad delegatum sibi officium. Reversus domum, quod reliquum erat tem-
10 poris, studiis reddebat. Post cibum saepe (quem interdiu levem et facilem veterum more sumebat) aestate, si quid otii, iacebat in sole: liber legebatur: adnotabat excerpebatque. Nihil enim legit, quod non excerperet. Dicere etiam solebat, nullum esse librum
11 tam malum, ut non aliqua parte prodesset. Post solem plerumque frigida lavabatur. Deinde gustabat, dormiebatque minimum. Mox, quasi alio die, studebat in coenae tempus. Super hanc liber legebatur, adno-
12 tabatur, et quidem cursim. Memini quemdam ex amicis, quum lector quaedam perperam pronuntiasset, revocasse et repeti coëgisse: huic avunculum meum dixisse, *Intellexeras nempe?* quum ille adnuisset, *Cur ergo revocabas? decem amplius versus hac tua inter-*

loco visum sit, docet Gesneri ad eum Epistola. *S.*

9. *Nam ille quoque noctibus.* Rom. *Nam illo quoque noctibus*, perperam. *H.*

— *Quod reliquum erat temporis.* Rom. *Quod reliquum temporis*, sine verbo *erat*. H. — Omittunt plurimi libri: et melius abest. Sic mox: *si quid otii.* S.

10. *Post cibum*; circa meridiem, interpellantem ventrem cibo leviore, quem stantes de manu sumebant, placare solebant. *L.* — *Levem et facilem. Post quem lavandae non sunt manus*, Sen. ep. 83. Laudat de hoc more Cortius Ios. Wasse ad Sall. de rep. ordin. 1, in Add. pag. 313 sq. *G.* — *Iacebat in sole.* Haec *apricatio* seu *insolatio* veterum, diaeteticae medicinae pars non parva: ad hanc bonus *heliocaminus* II, 17, 20. Vid. P. Victor V. L. XXI, 13. *G.* — *Adnotabat excerpebatque.* Rom. *Adnotabat, excerpebat.* H. — Placet h. l. asyndeton. *S.*

11. *Gustabat.* Haec gustatio non coenae initium est, seu *promulsis*, ut alias, sed cibus siccus inter prandium et coenam sumptus. Vide Salmas. ad Vopisci Tac. II, p. 614 sq. *G.* — Lanx gustationem continens *gustatorium* dicebatur. A Plinio autem hanc vitae rationem esse servatam apparet ex VI, ep. 6. *L.*

— *Super hanc.* Secundus infra lib. IV, ep. 22, 6: »De eius nequitia sanguinariisque sententiis in commune omnes super coenam loquebantur» *S.*

12. *Versus.* Non sunt, ut Gierigio

pellatione perdidimus. Tanta erat parsimonia temporis! 13
Surgebat aestate a coena, luce; hieme, intra primam
noctis; et tanquam aliqua lege cogente. Haec inter 14
medios labores urbisque fremitum. In secessu solum
balinei tempus studiis eximebatur. Quum dico balinei,
de interioribus loquor: nam dum destringitur tergi-
turque, audiebat aliquid, aut dictabat. In itinere, quasi
solutus caeteris curis, huic uni vacabat. Ad latus 15
notarius cum libro et pugillaribus, cuius manus hieme

visum, segmenta maiora et minora periodorum, sive commata, sed quae vulgo, parum sane latine, *lineae* dicuntur. Vid. de Vit. Serm. 1, 26, p. 112 sq. *S.*

13. *Tanta erat.* E praecepto Theophrasti verissimo, χρόνος πολυτελὲς ἀνάλωμα. L.

— *Et tanquam aliqua lege cogente.* Rom. *Sed tamquam aliqua lege cogente.* H. — *Sed* etiam liber Mediceus. Male. »Saepissime scribae voculas *et* ac *sed* perperam commutarunt....... Praesertim autem id facile accidere potuit, si vox praecedens litera *s* finiret.« Drakenb. ad Liv. XXI, 26, 6. *S.*

14. *In secessu.* Quoties curandi corporis aut animi caussa in villam secesserat. Haec adnotare nihil adtinebat, nisi mirifica quaedam hic alii traderent. Hoc etiam ad proximam observationem pertinet. *G*

— *De interioribus. Studiis* intellige, hoc est altioribus, ad quae adcuratiore meditatione opus esset. Vide Cic. de N. D. III, 16, It. Fam. III, 10, post med. et VII, 33, med. *G.* — Rectissime Gesnerus, quidquid contra dixerint alii, etiam recentissimi interpretes, qui loci sensum non perviderunt, et suis sententiis turbarunt Plinius dicit. *solum balinei tempus studiis exími.* Sed hoc ipse eo restringit, ut dicat, se non omnino de omnibus studiis, sed de *interioribus* tantum loqui. Nam etiam in balineo, *dum destringitur et tergitur, audiebat aliquid, aut dictabat.* Haec scilicet erant leviora studia, levior animi contentio balineo apta. *Interiora* tantum, hoc est, altiora, difficiliora, contentiora studia remittebat et excludebat a balineo, a quo talis acrior mentis intentio aliena, et valetudini noxia fuisset. *E.* — Assentirer viris egregiis, nisi verborum structura clarissime reclamaret. *Interiora* non possunt non de balineo intelligi. Interpretor res, quae in secretioribus balinei locis fiunt, id est, lotiones; quibus opponuntur exteriora, puta strigilis usus, etc. Ceterum locus, ut qui maxime, sanus. *S.*

— *Dum destringitur tergiturque.* Rom. *quum destringitur tergiturque.* H. — *Destringitur.* Sic legendum, quum de auferendis strigili sordibus sermo est, ostendit post alios Cortius. De ipso opere vid. Mercurial. de arte gymn. I, 8; et Eschenb. de unctt. gentil. Diss. Acad. p. 483. *G.*

15. *Notarius.* Tachygraphus, qui adhibitis *notis*, hoc est, vocum compendiis, celerrime quamvis loquentis

manicis muniebantur, ut ne caeli quidem asperitas ullum studiis tempus eriperet: qua ex caussa Romae
16 quoque sella vehebatur. Repeto, me correptum ab eo, cur ambularem. *Poteras*, inquit, *has horas non perdere*: nam perire omne tempus arbitrabatur, quod
17 studiis non impertiretur. Hac intentione tot ista volumina peregit; Electorumque commentarios centum sexaginta mihi reliquit, opisthographos quidem et minutissime scriptos: qua ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipse, potuisse se, quum procuraret in Hispania, vendere hos commentarios Largio Licinio quadringentis millibus nummum: et tunc ali-
18 quanto pauciores erant. Nonne videtur tibi, recordanti quantum legerit, quantum scripserit, nec in officiis

voces excipere posset. » Scriptor velox (Manil. IV, 160), cui litera verbum est, Quique *notis* linguam superet, cursimque loquentis Excipiat longas nova per *compendia* voces. » *Huius* (Martial. XIV, 208), » Currant verba licet, manus est velocior illis: Nondum lingua suum, dextra peregit opus. » *G.* — *Vllum studiis tempus*. Rom. *Vllum studii tempus*, non *studiis*. Sic *tempus audiendi conterunt* lib. I, ep. 13, 2. *H.*

— *Sella vehebatur*. Clausa, puto, ob interpellatores, et in qua *sedendi* facultas; quod legenti commodius. *G.*

16. *Me correptum ab eo, cur ambularem*. Notanda constructio, profecta illa ex studio brevitatis. Simile breviloquentiae exemplum in Ciceron. Epist. ad Attic. III, 15 init. *unam, qua me obiurgas, ut sim firmior*, ubi inepte liber Antonianus: *qua me obiurgas et rogas, ut*; etc. Ne igitur *cur* in *quum* mutes. *S.*

— *Has horas non perdere*. Si studiis impenderes. Generalis admonitio: nec de vectione in sella eogitandum. *S.*

17. *Electorum*. Hoc est, excerptorum, silvae cuiusdam observationum, e qua materia libris futuris peteretur. *G.* — *Opisthographos*. etiam in aversa pagina scriptos, quum volumina alias in adversa tantum scriberentur. Vide Scalig. ad Guilandi de papyro p. 45. Salm. ad Vopisci Firmum c. III, pag. 701 sq. *G.* — *Minutissime scriptos*. Sic et Rom., ut Medic. *H.* — Al. *minutissimis scriptis* scil. literis. *S.* — *Procuraret*, procurator Caesaris esset. Isti procuratores, ex instituto Augusti et in urbe et in provinciis ea curabant, quae ad fiscum pertinerent. *L.* — *Largio Licinio*. Ventoso homini et falsae choragium gloriae undique corroganti, ut apparet etiam ex II, 14, 9. *G.* — Pro *Largio* alhic et altero Secundi loco *Lartio*, *Larcio*. Vide de hac varietate Interpr. ad Liv. II, 10, 6, ad Eutrop. I, 12. *S.* — *Quadringentis millibus nummum*. Nostrae pecuniae floreni Imperiales

ullis, nec in amicitia principum fuisse? rursus, quum
audis, quid studiis laboris impenderit, nec scripsisse
satis, nec legisse? Quid est enim, quod non aut illae
occupationes impedire, aut haec instantia non possit
efficere? Itaque soleo ridere, quum me quidam stu- 19
diosum vocant, qui, si comparer illi, sum desidiosis-
simus. Ego autem tantum, quem partim publica,
partim amicorum officia distringunt? Quis ex istis,
qui tota vita literis adsident, collatus illi, non quasi
somno et inertiae deditus erubescat? Extendi episto- 20
lam, quamvis hoc solum, quod requirebas, scribere

sive Rhenani 20,000. Summa luculenta, pro qua bibliothecam hodie emas minime contemnendam. *G.*

18. *Nec in amicitia principum.* Rom. *Nec in amicitia principis*, unius Vespasiani. *H.* Ita et Cortius eum Gierigio. *S.*

— *Quid studiis laboris impenderit.* Sic etiam Rom. *H.* — Bene Gierigius haec ita refinxit: *quid studii laboribus*, ut oppositio sibi constet. *Labores* autem officia et negotia publica dicit. Ea tamen sententia ut absolvatur, necesse est, ut mox *satis* expungatur, quod nunc certe otiosum est. *E.* — Locus sanissimus nulloque iure a viris doctis tentatus, in quibus maxime taxandus Gierigius, qui, ut suam τοῦ κειμένου καρδιόρθωσιν tueatur, Secundum communes neglexisse scribendi leges dicere sustineat. Verissime Cortius: » Sensus est apertus. Si repules, quantum legerit et scripserit, non credas eum officiis et amicitia principis districtum fuisse: illae enim occupationes omnia apud alium impedivissent, ne licuisset per eas tantum legere, tantum scribere Rursus si consideres, quantum laboris studiis impenderit, nec scripsisse satis, nec legisse videbitur: nam ista sua instantia et intentissimo studio longe plura legere, longe plura scripta relinquere potuisset. Nihil profecto in his obscurum, aut absonum. » Nimirum Plinius avunculum suum non tam laudat, quod tot libros legerit scripseritque, ut nulli alii rei vacasse videatur, quam quod studiis tantum impenderit laboris, ut plures etiam legere ac scribere potuisse putes. Sane qui perire omne tempus arbitratus est, quod studiis non impertiret, et quidquid legeret, tanta intentione excerpsit, ut librorum futurorum materia incredibiliter cresceret, licet plurimos libros legerit scripseritque, tamen nec legisse satis videtur, nec scripsisse. *S.*

— *Instantia.* Quae censetur non tantum legendo scribendoque, sed etiam audiendo, dictando, excerpendo, commentando, etc. *S.*

19. *Ego autem... distringunt.* Ita et Rom. *H.*

20. *Extendi epistolam*, etc. Rom. *Extendi epistolam, quamvis quum hoc solum.* Duplex lectio, quum in aliis *quum*, in aliis *quamvis* scriptum fuisset. Antiquius esse puto *quum*, cuius interpretatio est *quamvis.* H.

destinassem, quos libros reliquisset. Confido tamen, haec quoque tibi non minus grata, quam ipsos libros, futura: quae te non tantum ad legendos eos, verum etiam ad simile aliquid elaborandum, possunt aemulationis stimulis excitare. Vale.

— *Haec quoque tibi non minus grata.* Rom. *Haec quoque non minus grata*, sine *tibi*. H.

VI.

Statuam Corinthii aeris in templo patriae positurus, rogat, ut basis ex marmore paretur.

C. PLINIUS SEVERO SUO S.

Ex hereditate, quae mihi obvenit, emi proxime Corinthium signum, modicum quidem, sed festivum et expressum, quantum ego sapio, qui fortasse in omni re, in hac certe perquam exiguum sapio: hoc tamen
2 signum ego quoque intelligo. Est enim nudum, nec aut vitia, si qua sunt, celat, aut laudes parum ostentat.

VI. 1. *In hac certe perquam exiguum.* Imitaturne Ciceronem suum? qui in Verrina oratione de signis passim ac studiose subtiliorem intellectum harum rerum dissimulat, ut eo magis isto nobilium quorumdam morbo carere videatur, qui intelligendi isto ambitu se solos dignos haberi vellent, qui pretiosas tabulas, signa, vascula et reliquam luxuriei eruditae supellectilem possiderent. Vide Verr. IV, 2 et 3. *G.* — Simillimum in simillima re Ciceronis de se iudicium est in Act. II, Verr. 36, ubi post enarrata varia artis opera, quae Verres abduxerit, »etiam capella est quaedam, *inquit*, ea quidem mire, ut etiam nos, qui rudes harum rerum sumus, intelligere possimus, scite facta et venuste.« *E.*

2. *Est enim nudum.* Ita loquitur, quasi difficilius putet de vestito signo, quam de nudo iudicare; quo quidem ipso forte probat, se non nimis multum hac in re intelligere. Quid enim? non aeque facile, quin facilius est videre, si quid in pallio vel toga statuae peccatum sit, quam si in surae musculo, vel flexu digiti? *G.*—Mirae interpretum de hoc loco sententiae

Effingit senem stantem: ossa, musculi, nervi, venae, rugae etiam ut spirantis apparent: rari et cedentes capilli, lata frons, contracta facies, exile collum: pendent lacerti, papillae iacent, recessit venter. A tergo 3
quoque eadem aetas, ut a tergo. Aes ipsum, quantum

sunt. Gesnerus putabat Plinium ita loquutum esse, quasi difficilius putasset de vestito signo, quam de nudo iudicare, quum tamen facilius sit videre, si quid in pallio vel toga statuae peccatum sit, quam si in surae musculo vel flexu digiti. Gierigius statuit, Plinium iucunde iocari, et animi caussa de statua loqui, ut de homine, qui vitia corporis velat: sed quo hic iocus nunc pertineat, vel quem sensum habere possit, non dixit. Neutrum ego credo. Primum Plinius dicit se, ut in omni re, ita in statuarum arte iudicanda *exiguum sapere:* hoc venustae modestiae erat fateri. Iam addit, *se hoc signum tamen intelligere.* Cur? *est enim nudum,* etc. Haec optime cohaerent. Nempe facilius profecto est *signum nudum*, praesertim ita *expressum*, ut describitur, *intelligere*, hoc est, eius pretium statuere vitiis aut virtutibus cognoscendis. Nemo enim, nisi qui sit plane stupidus et iners, ita omnis naturae corporis humani, et artis ignarus est, ut iudicare non possit, in nuda statua membrorum compositio, flexusque recti sint an pravi, ossium nervorum, caeterarumque partium corporis situs, flexus, naturae respondeant nec ne. Et haec omnia in senilis corporis forma expressiora esse solent. In signo vestito difficilius est artem artificis iudicare propterea, quod plicarum iactus et compositio non ita constituta est natura, sed magis arbitraria, et ex artis interioribus quibusdam regulis pendens, quae non nisi a peritissimis existimatoribus, et longo usu intelligi possunt. Iocatum fuisse Plinium, tum fortasse statuerem, si de nuditate muliebri sermo esset: sed quis sanus in decrepiti senis nuditate iocandi occasionem captet, aut aliquam cupiditatem sentiat? *E.*

Nervi, qui hodie sic drr. non possunt exprimi in signis; sed Romani, ad imitationem Graecorum, *nervos* dixerunt vincula et ligamenta membrorum. *L.* — *Vt spirantis.* Iam advocata huc sunt *spirantia molliter aera* ea Virg. Aen. VI, 848. *G.* — Sic et Graeci in signis τὸ ἔμψυχον laudant. Plena harum laudum Anthologia Graeca. Vide Huschke Anal. Crit. p. 61. Iacobs ad Epigr. adesp. CCXLV. *S.* — *Rari et caedentes capilli.* Ita etiam Rom. *H.* — *Caedentes capilli.* Interpretor defluentes, deficientes, propter quod iam rari sunt. *G.* — *Exile collum.* Vt larynx, tendines, venae, ob carnis et pinguedinis defectum, appareant. *G.* — *Pendent lacerti.* Lacerti non iam rotundi sunt, substricti, torosique; sed pensiles et flaccidos musculos, ab una modo parte haerentes, habent. *G.* — *Papillae iacent.* Μαζὸς ὑπεκλίνθη Agathias XIII, 5. *S.* — *Recessit venter.* Rom. *Venter recessit.* H.

3. *Vt a tergo.* Quantum nimirum a tergo ostendi potest, in quo non tot expressa aetatum vestigia in oculos incurrunt scilicet. *G.* Vide ad ep. III, 5. *S.*

verus color indicat, vetus et antiquum. Talia denique
omnia, ut possint artificum oculos tenere, delectare
4 imperitorum. Quod me, quamquam tirunculum, sol-
licitavit ad emendum. Emi autem, non ut haberem
domi (neque enim ullum adhuc Corinthium domi ha-
beo), verum ut in patria nostra celebri loco ponerem;
5 ac potissimum in Iovis templo. Videtur enim dignum
templo, dignum deo donum. Tu ergo, ut soles omnia,
quae a me tibi iniunguntur, suscipe hanc curam, et
iam nunc iube basim fieri, ex quo voles marmore,
quae nomen meum honoresque capiat, si hos quoque
6 putabis addendos. Ego signum ipsum, ut primum
invenero aliquem, qui non gravetur, mittam tibi:
vel ipse, quod mavis, adferam mecum. Destino enim,
7 si tamen officii ratio permiserit, excurrere isto. Gau-
des, quod me venturum esse polliceor: sed contrahes
frontem, quum adiecero, ad paucos dies. Neque enim
diutius abesse me sinunt eadem haec, quae nondum
exire patiuntur. Vale.

— *Vetus et antiquum.* Vtitur hoc loco Ruhnkenius in nota exquisitae doctrinae referta ad Vellei. pag. 64. Graecis exemplis ab eo congestis accedant haec. Aeschyl. Eumen. 730 sq. Σύ τοι παλαιὰς δαίμονας καταφθίσας, Ὕπνῳ παρηπάτησας ἀρχαίας θεάς. (Sic locum cum Stanleio corrige, a ceteris, si me audis, manum abstinens. Confusionis vocum οἶνος et ὕπνος aliud exemplum reperies in Etymol. M. col. 394, 32, coll. Aristoph. Nub. 416.) Marcellinus de Thucyd. Vita pag. 8, ed. Duker. ὡς ἐπιπλεῖστοι δὲ χρῆται τῇ ἀρχαίᾳ Ατθίδι, τῇ παλαιᾷ. *S.*

— *Artificum oculos.* Ita et Rom. sine *etiam*. H. — Nimirum al. *artificum etiam oculos*. S.

5. *Dignum templo, dignum deo.* Cic. Verr. IV, 28, de candelabro Antiochi, « dignam rem esse regno Syriae, dignam regio munere, dignam Capitolio. » *G.*

6. *Officii.* Sine dubio *curator alvei Tiberis* tum erat. *L.*

7. *Sed contrahes frontem.* Rom. *Sed tamen contrahes frontem.* Mox eadem: « Neque enim diutius abesse me eadem. » Deest verbum *sinunt*, ut *patiuntur* repetatur. Ita et Cortius. *H.*

VII.

Silium Italicum, quem decessisse nuntiat, meritis laudibus ornat. Quum Silii Italici Punica, ad nostra tempora pervenerint, tanto acceptiora nobis esse debent, quae hic de viri felicitate, opibus, moribus cum fide traduntur. L.

C. PLINIVS CANINIO SVO S.

Modo nuntiatus est Silius Italicus in Neapolitano
suo inedia vitam finisse. Caussa mortis, valetudo. Erat 2
illi natus insanabilis clavus, cuius taedio ad mortem
irrevocabilis constantia decucurrit: usque ad supre-
mum diem beatus et felix, nisi quod minorem e liberis
duobus amisit, sed maiorem melioremque, florentem,
atque etiam consularem reliquit. Laeserat famam suam 3
sub Nerone; credebatur sponte accusasse: sed in
Vitellii amicitia sapienter se et comiter gesserat: ex
proconsulatu Asiae gloriam reportaverat: maculam
veteris industriae laudabili otio abluerat. Fuit inter 4
principes civitatis sine potentia, sine invidia. Saluta-
batur, colebatur, multumque in lectulo iacens, cu-
biculo semper non ex fortuna frequenti, doctissimis

VII. 1. *Vitam finisse*. Rom. *Finisse vitam*. H.

2. *Minorem e liberis*. Rom. *Minorem ex liberis*. H.

3. *Sponte accusasse*. Nemine deferente, ut a provinciis deferebantur accusationes contra magistratus suos viris eloquentiae et integritatis laude florentibus. Taceo quod sub tyranno accusare semper fere invidiosum est. G. — *Veteris industriae*. Forensis illius, qua supra *sponte accusasse* dicebantur. *E*.

4. *Multumque in lectulo*. Hoc est, idque multum, vel, et multum quidem. Ita avunculus Nostri aliquoties *praeterque* ponit, pro *et praeter ea*. G. *Non ex fortuna*. Poterat etiam *pro fortuna* dicere. Cubiculum Silii frequentius fuit, quam in homine, qui ad otium se contulisset, qui sine potentia esset, praeterea aegroto, et mox morituro, filio herede, putares: talem enim plerumque alias deserunt. Cortius legit, *non ex fortuna praesenti*, ac totum hoc refert ad *salutabatur*,

5 sermonibus dies transigebat. Quum a scribendo vacaret,
scribebat carmina maiore cura quam ingenio, nonnunquam iudicia hominum recitationibus experiebatur.
6 Novissime, ita suadentibus annis, ab urbe secessit,
seque in Campania tenuit: ac ne adventu quidem
7 novi principis inde commotus est. Magna Caesaris
laus, sub quo hoc liberum fuit; magna illius, qui
8 hac libertate ausus uti. Erat φιλόκαλος usque ad ema-

colebatur. Sed duriusculum sic videtur illud *cubiculo semper*; neque enim puto dici *colebatur semper cubiculo*; minus etiam iungi potest cum participio *iacens*, quod adiunctum sibi suum iam habeat *lectulo*. Neque sane est, cur impeditum adeo sermonis genus tribuamus Plinio, quum *frequenti* non minus magnas auctoritates habeat altero *praesenti*. G. — Gierigius novissime hunc omnem locum sic interpunctum edidit : » Salutabatur, colebatur: multumque in lectulo iacens, cubiculo semper non ex fortuna frequenti, doctissimis sermonibus dies transigebat, quum a scribendo vacaret. » Sed nec satis firma, nec gravia sunt argumenta, quibus ille vel ad commendandum mutationem suam, vel ad refutandam lectionem pristinam utitur. *E.*

— Salutabatur, colebatur, multumque in lectulo iacens, cubiculo semper, non ex fortuna, frequenti, doctissimis sermonibus dies transigebat. Haec cum Rom. inter se connexa exhibeo, a quo in solo nomine *frequenti* dissentio. Nam pro eo in Rom. et in aliis quibusdam est *praesenti*. Sed *frequenti* editum est ab Aldo, Catanaeo aliisque, qui id alteri lectioni praestare viderunt. Putavi aliquando a Plinio scriptum fuisse, *non ex fortuna praesente frequenti*, sed id dubius in medium adfero. Multos quotidie salutatores ad eum confluxisse ait, qui non fortunae, sed homini, essent amici, ita ut cubiculum semper frequens esset. Cum his, in lectulo frequentius iacentem, doctissimos sermones explicare, hisque dies transigere solitum fuisse. Hinc nova incipit sententia: « Quum a scribendo vacaret (scribebat carmina maiore cura, quam ingenio), nonnunquam iudicia hominum recitationibus experiebatur. » Neminem fore puto, qui, quanto mea haec interpunctio verior sit vulgata, non sentiat, quae verbis per se claris tenebras obduxit. *H.* — Probo Heusingeri rationem. Ita si interpungas, omnes huius loci salebrae complanantur. *S.*

6. *Suadentibus annis*. Ob senectutem. Vide supra III, 1, 11, et II, 14, 14. *G.* — *Novi principis*. Traianum e Germanico bello, defuncto Nerva, redeuntem signari, apparet. *G.*

Qui hac libertate ausus uti. Rom. *Qui hac libertate ausus est uti*. H. — Addidit verbum substantivum Cortius ex libris suis, additurusque erat Ernestius. Bene. Saepe excidit *est*, si vox praecedens in *s* desineret. Exempla pete ex notis Drakenborchii ad Liv. II, 33, 5; IX, 26, 6. *S.*

citatis reprehensionem. Plures iisdem in locis villas
possidebat; adamatisque novis, priores negligebat.
Multum ubique librorum, multum statuarum, mul-
tum imaginum, quas non habebat modo, verum
etiam venerabatur: Virgilii ante omnes, cuius natalem
religiosius, quam suum, celebrabat; Neapoli maxime,
ubi monimentum eius adire, ut templum, solebat. 9
In hac tranquillitate annum quintum et septuagesimum
excessit, delicato magis corpore, quam infirmo: utque
novissimus a Nerone factus est consul, ita postremus
ex omnibus, quos Nero consules fecerat, decessit.
Illud etiam notabile; ultimus ex Neronianis consula- 10
ribus obiit, quo consule Nero periit: quod me recor-
dantem, fragilitatis humanae miseratio subit. Quid 11
enim tam circumcisum, tam breve, quam hominis vita
longissima? An non videtur tibi Nero modo fuisse,

8. *Plures iisdem in locis villas possidebat.* Rom. *Pluris iisdem locis villas possidebat.* Ita paullo post: *Virgilii ante omnis* (pro *omnes*) *cuius natalem religiosius, quam suam* (femin. genere) *celebrabat.* H. — Etiam Ciceronis praedium possidebat. Martial. XI, 49, *Iugera facundi qui Ciceronis habet.* L.

— *Virgilii..... natalem.* Religio ea tempestate solemnis. Martial. XII, 68: « Octobres Maro consecravit Idus. Idus saepe colas et has et illas, Qui magni celebras Maronis Idus. » Sic Epicuri natalem sui celebrabant; sic, ut in poëtis maneamus, splendidissimo carmine (Silv. lib. II, 7) Lucani defuncti natalem celebravit Papinius. Simili causa ducti Christiani, *natales* martyrum suorum, hoc est, dies quibus ad vitam meliorem per cruciatum transierant, colere instituerunt: quemadmodum etiam ad monimenta eorum et cineres adire non dispari religione coeperunt. Vid. quos hic laudat Cortius. *G.* — *Neapoli.* Vbi repertum epitaphium ex Mabillonii Museo Ital. pag. 112, memorat Cellarius: SISTITE VIATORES, QVAESO, PAVCA LEGITE; HIC MARO SITVS EST. *G.*

— *Vt templum.* Sic Statius, Silv. IV, 4, 54, *Maroneum templum*, eodem Cellario monente, dixit. *G.*

9. *In hac tranquillitate*, *etc.* Similiter supra II, 1, 4, de Verginio Rufo: « Annum tertium et octogesimum excessit in altissima tranquillitate..... Vsus est firma valetudine. » *S.*

10. *Miseratio subit.* Rom. *Miseratio subit.* H. — Ita omnes, opinor, libri. Videtur scripsisse, aut scribere voluisse Heusingerus: *m. subiit.* Talis enim fluctuatio librariorum in compositis verbi *eo* frequentissima. *S.*

11. *Nero modo fuisse.* Cod. Arnz.

quum interim ex iis, qui sub illo gesserant consulatum, nemo iam superest? Quamquam quid hoc miror?
12 nuper Lucius Piso, pater Pisonis illius, qui a Valerio Festo per summum facinus in Africa occisus est, dicere solebat, *neminem se videre in senatu, quem*
13 *consul ipse sententiam rogavisset.* Tam angustis terminis tantae multitudinis vivacitas ipsa concluditur, ut mihi non venia solum dignae, verum etiam laude videantur illae regiae lacrymae: nam ferunt, Xerxem, quum immensum exercitum oculis obisset, illacry-
14 masse, quod tot millibus tam brevis immineret occasus. Sed tanto magis hoc, quidquid est temporis,

Neronem modo fuisse. Non male; quamquam exempla huius constructionis, librariorum culpa fortasse hic illic obliteratae, perraro offeruntur. Cicero Tusc. Quaest. V, 5: « Non mihi videtur, ad beate vivendum satis posse virtutem. » Mox mediceus liber: *modo modo fuisse*. Verissime, adque vim sententiae efficacissime. Miror, egregiam hanc lectionem Cortio non dignam visam esse, quam in ordinem reciperet. Melius de hoc Plinii loco N. Heinsius ad Petron. T. I, p. 257 ed. Burm. ubi omnino vide *S*.

12. *Quid hoc miror*. Rom. *Quid haec miror*. H. — Hic singularis praeferendus. *S*. — *Pisonis illius*. Intel. L. Piso anno Chr. 58, cum Nerone Consul; anno 63 vectigalibus publicis praefectus, et anno 71 sub Vespasiano proconsul Africae. Hunc tanquam res novas molientem, primum Mucianus, misso Roma Centurione quodam, interficere voluit; in quem vero Piso, re comperta, animadverti iussit. Mox Valerius Festus, qui legatus Caesaris legionem regebat, equites misit, qui Pisonem domi suae occiderunt. *L*.

13. *Tantae multitudinis*. Ante Sullam CCC Senatores: post Iulii Caesaris necem Antonii nundinationibus supra mille: Augustus revocavit ad DC. Vid. viri docti ad Suet. Aug. 35. Per tantas turbas, quae in haec tempora inciderunt, minus mirum fuit, L. Pisonem DC hominibus sui ordinis supervixisse. *G*.

— *Xerxem*. *Xerxen* recte scribi ostendit hic Cortius. Historia est apud Herodotum VII, 45 sq. Causam ipse reddit lacrymarum suarum hanc: *ὡς βραχὺς εἴη ὁ πᾶς ἀνθρώπινος βίος, εἰ τουτέων γε ἐόντων τοσούτων, οὐδεὶς εἰς ἑκατοστὸν ἔτος περιέσται*. At, o bone, non opus erat centum annis. Egregia tua opera factum est, ut pauci decem, aut duos adeo annos supervixerint. *G*.

14. *Sed tanto magis hoc*. Rom. *Sed eo magis hoc*. H. — *Si non datur*, etc. Rom. *Si non datur factis.... nos certe studiis memoriam proferamus*. Sed *memoriam* male adscripsit, qui Plinii mentem parum percepit. *H*. —

futilis et caduci, si non datur factis (nam horum materia in aliena manu), certe studiis proferamus: et quatenus nobis denegatur diu vivere, relinquamus aliquid, quo nos vixisse testemur. Scio te stimulis non egere; me tamen tui caritas evocat, ut currentem quoque instigem, sicut tu soles me. Ἀγαθὴ δ' ἔρις, quum invicem se mutuis exhortationibus amici ad amorem immortalitatis exacuunt. Vale.

Nos ante *certe*, in aliis quoque libris repertum, Cortius iure adscivit. *Aliena manu* (Imperatoris; vide mox), *nos*, sibi opponuntur. *S.* — *Nam horum materia in aliena manu.* Non potest, ut hoc utar, vir magnus bellum gerere, causas agere, prout ipsi visum fuerit; sed uti se res dant et occasiones rerum. Ita Clodium *materiam* gloriae Milonis vocat Tullius pro Milone c. 13. Vid. ad Quintil. II, 8, 12. *G.* — Errat Gesnerus: magis etiam Gierigius, de Plinii pietate erga Deos cogitans. Vere Catanaeus de imperatore interpretatur. Cf. epist. 20, 12. Sic Tullius, quoad respublica stetit, factis immortalitatem nominis consectatus est, eversa illa, ut amissae desiderium libertatis leniret, literarum studio se tradidit. *S.* — *Quatenus.* Quoniam. Vid. Freinshem. Ind. in Florum h. v. Oudendorp. ad Suet. p. 610. *S.*

15. Ἀγαθὴ δ' ἔρις. Hesiod. Oper. 24, de aemulatione artificum omnis generis, quae acuat illos et excitet, vincendi et optime omnia agendi studio. *G.*

VIII.

Tribunatum Suetonio impetratum, ipso petente, in alium se translaturum, significat.

C. PLINIVS TRANQVILLO SVO S.

Facis pro caetera reverentia, quam mihi praestas, quod tam sollicite petis, ut tribunatum, quem a Neratio Marcello, clarissimo viro, impetravi tibi, in

VIII. 1. *Pro caetera reverentia.* VI II, 16, 1: « Tu quidem pro caetera tua diligentia. *G.*

— *Neratius Marcellus* ut apparet e fastis, anno Chr. 104, Consul fuit cum Surano II, quo anno Plinius Bi-

Caesenninm Silvanum, propinquum tuum, transferam.
2 Mihi autem sicut iucundissimum, ipsum te tribunum, ita non minus gratum, alium per te videre. Neque enim esse congruens arbitror, quem augere honoribus cupias, huic pietatis titulos invidere, qui sunt
3 omnibus honoribus pulchriores. Video etiam, quum sit egregium et mereri beneficia et dare, utramque te laudem simul adsequuturum, si, quod ipse meruisti, aliis tribuas. Praeterea intelligo, mihi quoque gloriae fore, si ex hoc tuo facto non fuerit ignotum, amicos meos non gerere tantum tribunatus posse, verum
4 etiam dare. Quare ego vero honestissimae voluntati tuae pareo: neque enim adhuc nomen in numeros relatum est; ideoque liberum est nobis Silvanum in locum tuum subdere: cui cupio tam gratum esse munus tuum, quam tibi meum est. Vale.

thyniam rexit. Aevo autem Pliniano Consules, Consulares et Senatores, quasi solemni titulo, *clarissimi viri* appellabantur. *L.*

2. *Augere (honoribus)*. Abest posterior vox in Mediceo codice, et commode potest abesse. *Augere* enim, ut ἀέξειν, etiam quum solum est, honoris et amplitudinis adiunctam notionem habet. Vid. Cortium hic, et ad Sall. Iug. LXXXVI, 3. Ne tamen plane eam vocem delerem, fecit, quod sequitur, *Qui sunt omnibus* honoribus *pulchriores*. G. — Mox in multis Mss. et editis legitur *titulis*, quod et Gierigius expressit. *E.* — Rom. *Quem augere cupias*. Non adiicitur *honoribus*, ut vulgo. Eadem: *huic pietatis titulis invidere*, servato Plinii more. *H.* — *Honoribus* bene tuetur Gierigius, uncos idem amovens, qui nec Ernestio probabantur. De *titulis* vid. Heusing. ad I, 10, 12. *S.*

3. *Aliis tribuas*. Rom. *Alii tribuas*. H. — Bene. Sic et Cortius ex libris suis, quem Gierigius sequutus est. *S.*

— *Non gerere tantum tribunatus*. Rom. *Non gerere tantum tribunatum*. H.

4. *Quare ego vero*. Offendit quosdam haec compositio. Sed similis est illa VIII, 8, 7: *Quanquam tu vero*: et plane eadem IV, 17, 11: *Quare ego vero Corelliae*, etc. *G.*

— *In numeros*. In Catalogum militum. Vide Interpp. ad Suetonii Vespas. VI. *E.* — Rom. *Nomen in numero relatum est*. H. — *Quam tibi meum est*. Rom. *Quam tibi meum*, sine verbo *est*. H. — *Numeri* non modo cohortes dicebantur, sed etiam catalogus militum, quem recentiores matriculam vocarunt. *L.*

IX.

Singulos actus et eventum accusationis Classici enarrat.

C. PLINIVS MINVCIANO * SVO S.

Possum iam perscribere tibi, quantum in publica
provinciae Baeticae caussa laboris exhauserim: nam
fuit multiplex, actaque est saepius cum magna varie-
tate. Vnde varietas? unde plures actiones? Caecilius 2
Classicus, homo foedus et aperte malus, proconsulatum
in ea non minus violenter quam sordide gesserat,
eodem anno, quo in Africa Marius Priscus. Erat au- 3
tem Priscus ex Baetica, ex Africa Classicus: inde di-
ctum Baeticorum (ut plerumque dolor etiam venustos

IX. * Est haud dubie idem ille *Cornelius Minucianus* transpadanus, quem VII, ep. 22, a generis nobilitate, a facultatibus, a studiis, a fortitudine in caussis agendis, ab amicitiae fide commendat, ut ei tribunatum a Falcone impetret. *L.*

1. *In publica.... causa.* De qua supra III, 4. *G.*

2. *Vnde plures actiones?* Ab hoc commate abesse debere interrogationis notam, monuit Casaubonus; sed non indicavit caussam. Nobis videbatur retinenda, ut gemina interrogatione argumentum totius narrationis indicaretur. *G.* — Rom. *Vnde plures actiones?* Non mutandum videtur. *H.* — *In ea.- Ea* ad Baeticam referendum esse, sponte apparet: ut ineptum sit Secundum hic negligentiae arcessere. Plurima in veterum libris leguntur, ubi illos dicas dormitasse, si nostrorum hominum praecepta stili pro norma scribendi habeas. *S.* — *In Africa Marius.* De quo supra II, 11. *G.*

3. *Dolor etiam venustos facit.* Plura ex hoc genere in Verr. Tull., v. g. IV, 43: » Nunquam tam male est Siculis, quin aliquid facete et commode dicant, etc. » *Venustatem* vero etiam in facetiis et iocis sedem habere, non ex Seneca modo constat, cuius loca hic laudavit Cellarius: sed etiam ex Cicerone, v. g. Fam. XV, 21 med. *Quod illa sive* faceta *sunt, sive sic fiunt narrante te* venustissima. *Quin etiam antequam ad me veniatur, risus omnis paene consumitur.* Sic de Orat. I, 57, quum *de sale et lepore et facetiis* Crassi *illudentis* et aperte iocantis, *dicendi*, inquit, *vis egregia summa festivitate et venustate coniuncta profuit.* G. — Ceterum multum refert, quem animi motum in *dolore* cogitemus: debemus indignationem, iram, quae ex impro-

4 facit) non illepidum ferebatur: *Dedi malum et accepi.*
Sed Marium una civitas publice, multique privati
reum peregerunt; in Classicum tota provincia incu-
5 buit. Ille accusationem vel fortuita, vel voluntaria
morte praevertit; nam fuit mors eius infamis, ambigua
tamen: ut enim credibile videbatur, voluisse exire de
vita, quum defendi non posset; ita mirum, pudorem
damnationis morte fugisse, quem non puduisset da-
6 mnanda committere. Nihilominus Baetica etiam in
defuncti accusatione perstabat: provisum hoc legibus,
intermissum tamen, et post longam intercapedinem
7 tunc reductum. Addiderunt Baetici, quod simul socios
ministrosque Classici detulerunt; nominatimque in
eos inquisitionem postulaverunt. Aderam Baeticis;
mecumque Luceius Albinus, vir in dicendo copiosus,
ornatus: quem ego quum olim mutuo diligerem, ex

bitatis alienae acri cogitatione oritur. Nam multa genera doloris istam venustatem non admittunt. Ep. infra 10, 6: « Mihi difficile est huc usque intendere animum in dolore; difficile et vobis. » *E.*

— *Dedi malum et accepi.* Reciprocum id est, et ob id ipsum venustum. *Dedi* ego Africa *malum* Classicum Baeticis, *et accepi malum* Priscum ab iisdem: *Dedi* ego Baetica, etc. *G.*

5. *Tamen.* Cave interpreteris *saltem.* Plinius dicit, quamquam infamis vulgo mors Classici fuisset, de αὐτοχειρίᾳ tamen nonnullos dubitasse, quod mirum videretur, pudorem damnationis morte fugisse, quem non puduisset damnanda committere. Saepe sic *tamen* ponitur. Mox: « Provisum hoc legibus, intermissum tamen. II, 1, 12: Verginium iam vanis imaginibus, recentibus tamen, audio, etc. » *S.*

6. *Provisum hoc legibus.* V. g. l. II, π, de Leg. Iul. repetund. Scaevola: « Datur, inquit, ex hac lege et in heredes actio, intra annum duntaxat a morte eius, qui arguebatur. » *G.*

— *Addiderunt Baetici.* Hoc novum et supra exempla superiora instituerunt. *G.* — Meram in his caliginem esse queritur Cortius: ego nihil novae lucis desidero. Baetici non defunctum tantum accusarunt, quod legibus licebat, sed et novum atque antea inusitatum addiderunt, quod simul socios ministrosque Classici detulerunt. *H.*

7. *Mecumque Luceius Albinus.* Rom. *Mecumque L. Albinius.* H. — *Diligerem..... amare.* Cicero ad Dolabellam ep. IX, 14, pag. 251 ed. Ern. « Quis erat, qui putaret, ad eum amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere? Tantum accessit, ut mihi nunc denique amare videar, antea dilexisse. » *S.*

hac officii societate amare ardentius coepi. Habet qui- 8
dem gloria, in studiis praesertim, quiddam ἀκοινώνητον:
nobis tamen nullum certamen, nulla contentio, quum
uterque pari iugo non pro se, sed pro caussa nite-
retur. Cuius et magnitudo et utilitas visa est postu-
lare, ne tantum oneris singulis actionibus subiremus.
Verebamur, ne nos dies, ne vox, ne latera defice- 9
rent, si tot crimina, tot reos uno velut fasce com-
plecteremur; deinde, ne iudicum intentio multis
nominibus multisque caussis non lassaretur modo,
verum etiam confunderetur; mox, ne gratia singulo-
rum collata atque permista, pro singulis quoque vires
omnium acciperet; postremo, ne potentissimi, vilis-
simo quoque quasi piaculari dato, alienis poenis ela-
berentur. Etenim tum maxime favor et ambitio domi- 10
natur, quum sub aliqua specie severitatis delitescere
potest. Erat in consilio Sertorianum illud exemplum, 11

8. Ἀκοινώνητον. Regnum enim unusquisque adfectat, nec civitatis modo, sed rerum omnium: regna autem socium non ferre tralaticium est. Eandem sententiam Nepos Cornelius ita extulit Att. VI, 4: « Id, quod erat difficillimum, efficiebat *Atticus*; ut inter quos tantae laudis esset aemulatin (*de Hortensio ac Cicerone loquitur*), nulla intercederet ubtrectatio, essetque talium virurum copula. *G.* — *Pari iugo.* Translatum a iumentis iunctis, quae quum aequali vi nituntur, iugum manet aequale, et angulos pares, seu rectos ad utrumque latus temonis efficit. *G.* — Graecorum ἴσῳ ζυγῷ. Theocritus XII, 15, ἀλλήλους δ' ἐφίλησαν ἴσῳ ζυγῷ. *Pari iugo cum aliquo niti* idem XIII, 15, videtur dixisse τῷ ἕλκειν τινί· ad q. l. vid. Toup. Cur. Poster. p. 24. *S.*

— *Ne tantum oneris.* Dun Advocati singulas actiones instituere, unaque aden actione totam unusquisque caussam, totum crimen ita varium variorum complecti nolunt: sed plures (tres, vid. s. 19) pro diversitate criminum et personarum, actiones unusquisque eorum instituere. Haec si perpendissent viri docti, non postulassent, contra librorum omnium fidem, ipsamque Mediceam religionem (ὡς κριτικὸν ἔπος εἰπεῖν), coniunctionem *ne* in *ut* mutari. *G.*

9. *Ne nos dies.... deficerent.* Expressit Tullium suum Verr. II, 21, pag. 227 ed. Ern. *nam me dies, vox, latera deficiant, si*, etc. *S.* — *Vires omnium acciperet.* Rom. *Vires omnium reciperet.* H. — *Piaculares victimae* sibi imposita ferebant peccata totius civitatis; mactabantur ideo, ut ipsarum morte ceteri cives servarentur. Apta igitur est haec comparatio. *L.*

11. *Erat in consilio.* Veniebat in mentem, cogitabamus. Ita bene I·

qui robustissimum et infirmissimum militem iussit caudam equi... reliqua nosti: nam nos quoque tam numerosum agmen reorum ita demum videbamus posse
12 superari, si per singulos carperetur. Placuit in primis ipsum Classicum ostendere nocentem: hic aptissimus ad socios eius et ministros transitus erat, quia socii ministrique probari, nisi illo nocente, non poterant: ex quibus duos statim Classico iunximus; Baebium Probum, et Fabium Hispanum: utrumque gratia,
13 Hispanum etiam facundia validum. Et circa Classicum quidem brevis et expeditus labor: sua manu reliquerat scriptum, quid ex quaque re, quid ex quaque caussa accepisset: miserat etiam epistolas Romam ad amiculam quandam, iactantes et gloriosas his

Fr. Gronovius. Vid. Gifan. Observat. in L. L. p. 87 ed. Altenb. *S.* — *Sertorianum illud.* Quod narrant Valer. Max. VII, 3, 6. Frontin. I, 10, 1, et Plutarchus in Sertorio p. 1051 sq. H. Steph. simile illi, quod de Sciluro Scytha, sagittarum fasciculum rumpendum praebente octoginta filiis, narrat idem Plutarchus de garrulit. p. 907. *G.* — *Exemplum, qui*, etc. Rom. *Exemplum, quod robustissimum et firmissimum militem iussit equi caudam.* H. — *Quod* imperitus glossator invexit. *Qui* referendum ad nomen *Sertorius*, latêns illud in *Sertorianum.* Vid. supra ad I, 10, 10. *S.* — *Caudam equi.* Supple *vellere.* Vid. Horat. epist. II, 1, 45 sq. *S.* — *Sertorius*, quum suos exemplo quodam docere vellet, perseverantia sensim effici, quod uno impetu obtineri nequeat, duos equos in medium adduci iussit, alterum iuvenem et ferocem, senectute et macie confectum alterum. Tum signo dato robustissimus miles huius macilenti caudam ambabus manibus summo nisu ad se trahere coepit, quasi uno impetu evulsurus. Quod quum aliquamdiu frustra tentasset, infirmissimus miles ad generosum equum accessit, eumque, setas singulas evellendo, sensim fraudavit cauda. *L.* — *Reliqua nosti.* Tullianum hoc. Ep. VII, 28, ad Curium: « quod tu, cui licebat, pedibus es consecutus, ut ibi esses, ubi nec Pelopidarum.. .. nosti cetera. » *S.*

12. *Probari, nisi illo nocente.* Exaudiendum *nocentes* ex eo, quod sequitur. Non poterat ostendi, nocentes esse ministros, nisi, ipsum Classicum nocentem esse, antea probatum esset. Plura id genus hic dedit Cortius. *G.* — Sic et infra: *frustra ministros probassem*, scil. criminosos esse, ex anteced. *ministerium crimen esse.* E. — Non opus, opinor, his ambagibus. *Probare* hic et infra 14, videtur esse Graecorum ἐλέγχειν. *S.*

— *Ex quibus duos statim.* Rom. *Ex quibus duo statim.* H.

13. *Iactans* absolute pro *iactans se* etiam ponebatur. *L.*

quidem verbis: *Io io, liber, ad te venio: iam se-*
stertium quadragies redegi, parte vendita Baetico-
rum. Circa Hispanum et Probum multum sudoris: 14
horum antequam crimina ingrederer, necessarium
credidi elaborare, ut constaret, ministerium cri-
men esse: quod nisi effecissem, frustra ministros pro-
bassem. Neque enim ita defendebantur, ut negarent, 15
sed ut necessitati veniam precarentur: esse enim
se provinciales, et ad omne proconsulum imperium
metu cogi. Solet dicere Claudius Restitutus, qui 16
mihi respondit, vir exercitatus et vigilans, et quam-
libet subitis paratus, *nunquam sibi tantum caliginis,*
tantum perturbationis offusum, quam quum ea prae-
repta et extorta defensioni suae cerneret, in quibus
omnem fiduciam reponebat. Consilii nostri exitus fuit: 17
Bona Classici, quae habuisset ante provinciam, pla-
cuit senatui *a reliquis separari; illa filiae, haec spo-*
liatis relinqui: additum est, *ut pecuniae, quas credi-*
toribus solverat, revocarentur. Hispanus et Probus in
quinquennium relegati: adeo grave visum est, quod
initio dubitabatur, an omnino crimen esset! Post 18
paucos dies Clavium Fuscum, Classici generum, et

Io io, liber ad te venio. Aere alieno, quod ex praeda provincialium facile dissolvam. *Io io* triumphum quasi e provincia reportantis vox est. *G.*

14. *Sudor* non omnis labor, sed eorum maxime, qui, quomodo efficiant, quod volunt, non facile reperiunt. *L.* — *Circa Hispanum et Probum.* Rom. *Contra Hispanum et Probum.* H. — Glossema. Passim hae praepositiones a librariis confunduntur. Vid. Drakenb. ad Liv. XXXVII, 45, 7. *S.* — *Ingrederer*, accusare inciperem. *L.*

— *Quod nisi effecissem.* Rom. *Quod nisi fecissem*, bene. *H.* — *Ministros probassem.* Ministrorum crimina ingressus essem. Vid. ad 12. *S.*

16. *Tantum perturbationis*, etc. Rom. *Tantum perturbationis offusum, quantum quum praecepta et extorta argumenta defensioni suae cerneret.* Recte *quantum* post *tantum*, etsi id rarius etiam *quam* sequitur. Vide Burmann. ad Quintil. ep. ad Tryphon. pag. 2, Dialog. de oratoribus C. VI, 4. Lactantium VII, 24, 7, ubi tamen in codice Goth. est *quanto.* H. — Add. VV. DD. ad Liv. XXVI, 4, 3. *S.*

18. *Post paucos dies*, etc. Rom. *Post*

Stillonium Priscum, qui tribunus cohortis sub Classico
fuerat, accusavimus, dispari eventu. Prisco in bien-
19 nium Italia interdictum: absolutus est Fuscus. Actione
tertia commodissimum putavimus plures congregare,
ne, si longius esset extracta cognitio, satietate et taedio
quodam iustitia cognoscentium severitasque langue-
sceret: alioqui supererant minores rei, data opera
20 hunc in locum reservati; excepta tamen Classici uxore,
quae sicut implicita suspicionibus, ita non satis con-
vinci probationibus visa est: nam Classici filia (quae
et ipsa inter reos erat), ne suspicionibus quidem hae-
rebat. Itaque quum ad nomen eius in extrema actione
venissem (neque enim, ut initio, sic etiam in fine
verendum erat, ne per hoc totius accusationis aucto-
ritas minueretur), honestissimum credidi, non pre-
21 mere immerentem: idque ipsum dixi et libere et varie;
nam modo legatos interrogabam, *docuissentne me ali-
quid, quod re probari posse confiderent?* modo con-
silium a senatu petebam, *putaretne debere me, si quam
haberem in dicendo facultatem, in iugulum innocentis,
quasi telum aliquod, intendere?* postremo totum lo-
cum hoc fine conclusi. *Dicet aliquis, Iudicas ergo?
Ego vero non iudico: memini tamen me advocatum ex
iudicibus datum.* Hic numerosissimae caussae terminus
22 fuit, quibusdam absolutis, pluribus damnatis, atque
etiam relegatis, aliis in tempus, aliis in perpetuum.
23 Eodem senatusconsulto industria, fides, constantia

paucos dies Clav. Fuscum Classici generum et Chilonium Priscum. H.

19. *Classici uxore.* De uxoribus Procoss. cautum, l. 4, π, de offic. Procoss. §. 2, sed ita, ut, si verba legis consideremus, res ambiguitatem habere videatur, ipsaene conveniri possint, an earum mariti: « Sciat senatum Cotta et Messala Coss. censuisse futurum, ut, si quid uxores eorum, qui ad officia proficiscuntur, deliquerint, *ab ipsis* ratio et vindicta exigatur » Apud Tacitum A. III, 33 sq. disputatur, utrum permittendum, ut uxoribus comitati in provincias eant. *G.*

nostra plenissimo testimonio comprobata est: dignum solumque par pretium tanti laboris. Concipere animo 24
potes, quam simus fatigati, quibus toties agendum, toties altercandum, tam multi testes interrogandi, sublevandi, refutandi. Iam illa quam ardua, quam 25
molesta, tot reorum amicis secreto rogantibus negare, adversantibus palam obsistere? Referam unum aliquod ex iis, quae dixi. Quum mihi quidam e iudicibus ipsis pro reo gratiosissimo reclamarent, *Non minus*, inquam, *hic innocens erit, si ego omnia dixero.* Con- 26
iectabis ex hoc, quantas contentiones, quantas etiam offensas subierimus, dumtaxat ad breve tempus: nam fides in praesentia eos, quibus resistit, offendit; deinde ab illis ipsis suspicitur laudaturque. Non potui magis te in rem praesentem perducere. Dices, *Non* 27
fuit tanti: quid enim mihi cum tam longa epistola? Nolito ergo identidem quaerere, quid Romae geratur. Et tamen memento esse non epistolam longam, quae tot dies, tot cognitiones, tot denique reos caussasque complexa sit. Quae omnia videor mihi non minus bre- 28
viter, quam diligenter, persequutus: temere dixi *dili-*

23. *Dignum solumque par*, etc. Rom. *dignumque solum par pretio*, pro *pretium*. H. — Errant, qui *par* hic absolute positum putant. Verba sic struenda; *pretium dignum solumque par tanti laboris.* Et *dignus*, et *par*, Ἑλληνικῶς, genitivum regunt. Vid. Vechner. Hellenol. pag. 291 sq. ed. Heusing. *S.*

25. *Vnum aliquod ex iis*, etc. Rom. *Vnum aliquod ex omnibus quae dixi.* H.

— *Quum mihi quidam e iudicibus.* Rom. *Quum mihi quidam ex iudicibus.* H. — *Non minus.... hic innocens erit.* Acerbus in reum *gratiosissimum σαρκασμὸς*, cuius vim interpretes parum videntur attendisse. *S.* — *Si....omnia dixero.* Nolite ergo, volebat intelligi Plinius, interpellare me, et impedire, quo minus dicam omnia. *G.*

26. *Coniectabis ex hoc.* Rom. *Coniectabis ex his.* Sed unum erat. *H.*

— *Non potui magis te*, etc. Rom. *Non potui te magis in rem praesentem perducere. Dices.* Ita versus hexameter exsistit. *H.*

27. *Et tamen memento esse non*, etc. Rom. « Et tamen memento etiam, non esse epistolam longam, quae tot cognitiones, tot dies, tot denique reos. » Recte priora. *H.* — Vere Heusinger. *Esse non* miror Gesnero hic placere potuisse. *S.*

genter: succurrit quod praeterieram, et quidem sero;
sed, quamquam praepostere, reddetur. Facit hoc Ho-
merus, multique illius exemplo: est alioqui perdecorum:
29 a me tamen non ideo fiet. Ex testibus quidam, sive
iratus, quod evocatus esset invitus, sive subornatus ab
aliquo reorum, ut accusationem exarmaret, Norba-
num Licinianum, legatum et inquisitorem, reum po-
stulavit, tanquam in caussa Castae (uxor haec Clas-
30 sici) praevaricaretur. Est lege cautum, ut reus ante
peragatur, tunc de praevaricatore quaeratur, quia
optime ex accusatione ipsa accusatoris fides aestima-
31 tur. Norbano tamen non ordo legis, non legati nomen,
non inquisitionis officium praesidio fuit: tanta con-
flagravit invidia homo alioqui flagitiosus, et Domitiani
temporibus usus, ut multi: electusque tunc a pro-
vincia ad inquirendum, non tanquam bonus et fidelis,
sed tanquam Classici inimicus. Erat ab illo relegatus.
32 Dari sibi diem ad diluenda crimina postulavit: neu-

28. *Facit hoc Homerus*. Commode huc advocavit Cellarius illud Cicer. Att. I, 16 pr. ὕστερον πρότερον Ὁμηρικῶς. Nota illa Homeri et poëtarum omnium consuetudo, in medium actum statim inducendi lectores suos, tum superiora narrationibus interpositis revocandi. *G.*

29. *Testes* Quintil. V, 7, 9, dividit in voluntarios et eos, quibus iudex in publicis iudiciis lege denunciare soleat: quod posterius testium genus accusatoribus tantum concessum erat. *Evocare* autem omnino est magistratuum, qui aliquem aliunde ad se venire iubeat. *Subornatus*, edoctus quid dicat. *Inquisitor*, cui mandatum est, ut accusationem instruat, eamque ob caussam testes, tabulas et alia conquirat. *Reum postulare* e formula solemni est rogare, ut liceat nomen alterius deferre. *L.*

— *Praevaricaretur*. Male et contra fidem datam caussam ageret, adversario gratificans. Itaque infra dicit: »rem novam et contrariam accidisse, ut, accusatore praevaricationis damnato, rea absolveretur. *E.*

31. *Domitiani temporibus usus*. Opportunitate illa ex delatione quaerendi rem et honores. *G.*

32. *Dari sibi diem*, etc. Rom. *Dari sibi diem ad diluenda crimina postulabat*. II. — Liber mediceus: *Dari sibi idem*, *et edi crimina postulabat*. Hinc Cortius: *Dari sibi diem et edi crimina postulabat*. Sic et Gierigius, nisi quod *postulavit* retinuit. Assentior viris doctissimis Vulgatae patroni *neutrum* sic videntur intellexisse: Norbanus primum legis illius (30) beneficio uti voluit; mox, quum intelligeret, quanta

trum impetravit; coactus est statim respondere; re-
spondit: malum pravumque ingenium hominis facit,
ut dubitem, confidenter an constanter, certe paratis-
sime. Obiecta sunt multa, quae magis, quam praeva- 33
ricatio, nocuerunt. Quin etiam duo consulares, Pom-
ponius Rufus et Libo frugi, laeserunt eum testimonio,
tanquam apud iudicem, sub Domitiano, Salvii Liberalis
accusatoribus adfuisset. Damnatus, et in insulam re-
legatus est. Itaque quum Castam accusarem, nihil 34
magis pressi, quam quod accusator eius praevarica-
tionis crimine corruisset. Pressi tamen frustra: accidit
enim res contraria et nova, ut, accusatore praevari-
cationis damnato, rea absolveretur. Quaeris, quid
nos, dum haec aguntur? Indicavimus senatui, ex 35
Norbano didicisse nos publicam caussam, rursusque
debere ex integro discere, si ille praevaricator pro-
baretur: atque ita, dum ille peragitur reus, sedimus:
postea Norbanus omnibus diebus cognitionis interfuit;
eandemque usque ad extremum vel constantiam, vel
audaciam pertulit. Interrogo ipse me, an aliquid 36
omiserim rursus; et rursus paene omisi. Summo die

flagraret invidia, ut saltem dies sibi ad diluenda crimina daretur, postulavit. Sed neutrum impetravit. *S.* — *Confidenter ac constanter.* Illud enim etiam in scelerati hominis improbitatem convenit; hoc solius sapientis est. Sic deinde infra §. 35, *eandem vel constantiam, vel audaciam pertulit.* G.

33. *Tanquam quod.* Sic saepe post verba accusandi, etc. Supra §. 29: « reum postulavit, tanquam..... praevaricaretur. » Infra §. 36: « reliquos legatos graviter increpuit, tanquam non omnes, quos mandasset provincia, reos peregissent. » Vid. Tursell. de Partic. e. CCLXI, 9. *S.* — *Salvium Liberalem*, in defensione divitis rei audacter loquentem commemorat Suet. Vesp. 13. *L.*

35. *Eandemque usque ad extremum.* Rom. *Eandem usque ad extremum.* H. — *Pertulit.* Plinius I, 23, 5: « quam personam tibi imponas, quae sapienti viro ita aptanda est, ut perferatur. » Vbi vid. Cortium. Ovid. Metam. XIII, 477 sq. « Illa — Pertulit intrepidos ad fata novissima vultus. » *S.*

36. *An aliquid*, etc. Rom. *An aliquid omiserim: et rursus paene omisi.* H.

Salvius Liberalis reliquos legatos graviter increpuit, tanquam non omnes, quos mandasset provincia, reos peregissent, atque, ut est vehemens et disertus, in discrimen adduxit. Protexi viros optimos, eosdemque gratissimos: mihi certe debere se praedicant, quod
37 illum turbinem evaserint. Hic erit epistolae finis, re vera finis: literam non addam; etiam si adhuc aliquid praeterisse me sensero. Vale.

X.

Quae de Spurinnae filio composuerat, parentibus mittit legenda et emendanda.

C. PLINIVS SPVRINNAE SVO ET COCCIAE * S.

Composuisse me quaedam de filio vestro, non dixi vobis, quum proxime apud vos fui: primum, quia non ideo scripseram, ut dicerem, sed ut meo amori, meo dolori satisfacerem; deinde, quia te, Spurinna, quum audisses recitasse me (ut mihi ipse dixisti),
2 quid recitassem, simul audisse credebam. Praeterea veritus sum, ne vos festis diebus confunderem, si in memoriam gravissimi luctus reduxissem. Nunc quoque paullisper haesitavi, id solum, quod recitavi, mitterem exigentibus vobis, an adiicerem, quae in aliud volu-

X. * Insc. Rom. *Spurinnae et Cocciae.* H.

1. *Quia te, Spurinna, quum audisses.* Rom. *Quia Spurinna quum audisset,* vitiose. *H.*

2. *Confunderem.* Plinius V, 5, 1: *Qui mortius gravi me dolore confudit.* Vid. Cortium ad I, 22, 12. Sic Graeci συγχεῖν, συγχεῖν θυμόν; quamquam haec latius patent. Homer. Il. 9, 612, μή μοι σύγχει θυμὸν ὀδυρόμενος καὶ ἀχεύων. Democr. in Anthol. Gr. εἰ δὲ τοιῆδε κείνη, συγχείσθω θυμὸς Ἐνυαλίου. *S.*—Rom. *Confunderem, si non est in memoriam.* Hoc quid sibi velit, non intelligo. *H.*

men cogito reservare. Neque enim adfectibus meis 3
uno libello carissimam mihi et sanctissimam memoriam
prosequi satis est: cuius famae latius consuletur, si
dispensata et digesta fuerit. Verum haesitanti mihi, 4
omnia, quae iam composui, vobis exhiberem, an adhuc
aliqua differrem; simplicius et amicius visum est,
omnia, praecipue quum adfirmetis, intra vos futura,
donec placeat emittere. Quod superest, rogo, ut pari 5
simplicitate, si qua existimatis addenda, commutanda,
omittenda, indicetis. Mihi difficile est huc usque intendere animum in dolore; difficile et vobis. Sed ta- 6
men ut sculptorem, ut pictorem, qui filii vestri imaginem faceret, admoneretis, quid exprimere, quid
emendare deberet; ita me quoque formate, regite,
qui non fragilem et caducam, sed immortalem, ut vos

3. *Carissimam mihi et sanctissimam memoriam*. Rom. *Sanctissimam mihi et carissimam memoriam*. H. — *Memoriam.... cuius famae*. Non dissimile Tullianum illud de Orat. I, 2, in. « Ac mihi repetenda est veteris cuiusdam memoriae non sane satis explicata recordatio. *S.* — *Dispensata et digesta*. Per plures libellos distributa laus Spurinnae iuvenis facilius aetatem feret: quum spes sit, unius exemplis pereuntibus, alterum tamen forte superfuturum. *G.*

4. *Simplicius...... visum est*. Rom. *Simplicius et amicius visum est*, excluso *mihi*, quod vulgo inculcatur importune. *H.* — Omiserunt *mihi* Cortius et Gierigius. Bene. *S.* — *Intra vos futura*. Vos non evulgaturos esse, sed apud vos retenturos. *E.*

5. *Quod superest*, etc. « Quod superest, rogo, ut pari simplicitate, si qua existimabitis addenda, commutanda, omittenda, indicetis mihi. Difficile est huc usque animum intendere in dolore. Difficile. Sed tamen ut sculptorem, ut pictorem. » Ita Rom. ut Plinius voluit. Ex persona Spurinnae et Cocciae dicta sunt illa: *Difficile est* cetera: quasi exigenti Plinio, ut a se scripta emendent, illi respondeant, esse sibi difficile, ad haec in tanto ac tam recenti luctu intendere animum. Concedit id quidem Plinius esse difficile; sed ita concedit, ut fieri tamen posse, haud multum dissimili exemplo ostendat. Veram lectionem Cortius reperit: vulgata autem interpunctione, quae ineptissima est, deceptus, cum ceteris omnibus erravit. *H.* — Verum vidisse Heusingerum, noli dubitare. *Existimabitis* etiam Cortiana, nulla ex libris enotata varietate. *S.*

6. *Vt vos putatis*. Modestiae caussa addit. Non ipse immortalitatem pollicetur suis scriptis, et per ea Spurinnae: sed loqui se indicat de sententia blanda amicorum. *G.*

putatis, effigiem conor efficere : quae hoc diuturnior erit, quo verior, melior, absolutior fuerit. Vale.

— *Vale*. Bene Gierigius: *Valete*. Vox haec in libris vetustis per compendium scripta *V*. unde factum est, ut nunc omitteretur, nunc, ut hoc loco, perperam legeretur. *S.*

XI.

Gratus animus Artemidori, officium Plinii erga se praedicantis, una cum aliis virtutibus laudatur.

C. PLINIVS IVLIO GENITORI SVO S.

Est omnino Artemidori nostri tam benigna natura, ut officia amicorum in maius extollat: inde etiam meum meritum, ut vera, ita supra meritum praedicatione
2 circumfert. Equidem, quum essent philosophi ab urbe submoti, fui apud illum in suburbano: et quo notabilius hoc periculosiusque esset, fui praetor. Pecuniam etiam, qua tunc illi ampliore opus erat, ut aes alienum exsolveret contractum ex pulcherrimis caussis, mussantibus magnis quibusdam et locupletibus amicis,
3 mutuatus ipse, gratuitam dedi. Atque haec feci, quum, septem amicis meis aut occisis, aut relegatis (occisis, Senecione, Rustico, Helvidio; relegatis, Maurico,

XI. 1. *Artemidori*. Vix patiuntur temporum rationes, ut ὀνειροκριτικῶν scriptorem hic intelligamus, qui aliquantum iunior hoc Nostro fuit. Vid. Fabric. *G.*

2. *Philosophi ab urbe submoti*. Domitiani edicto, de quo Sueton. c. 10. *G.* — *Et quo notabilius*, etc. Rom. *Et quo notabilius, hoc est, periculosius esset*, ut scripti plerique. *H.* — Praeferendum hoc, quum saevitiam tyranni efficacius notet. *S.*

3. *Atque haec feci*. Rom. *Ad haec feci*. Fortasse voluit: *At haec*. H. — *Quasi ambustus*. Sic Liv. XXII, 35: « L. Aemilius Paullus *dicitur* damnatione collegae et sua prope ambustus evasisse. » Add. Panegyr. XC, 5, « Vtrumque nostrum ille.... iacto fulmine afflaverat. » *G.*

Gratilla, Arria, Fannia), tot circa me iactis fulmini-
bus quasi ambustus, mihi quoque impendere idem
exitium, certis quibusdam notis augurarer. Non ideo 4
tamen eximiam gloriam meruisse me, ut ille praedi-
cat, credo: sed tantum effugisse flagitium. Nam et 5
C. Musonium, socerum eius (quantum licitum est per
aetatem), cum admiratione dilexi, et Artemidorum
ipsum iam tum, quum in Syria tribunus militarem,
arcta familiaritate complexus sum: idque primum non
nullius indolis dedi specimen, quod virum aut sapien-
tem, aut proximum simillimumque sapienti, intelli-
gere sum visus. Nam ex omnibus, qui nunc se philo- 6
sophos vocant, vix unum, aut alterum invenies tanta
sinceritate, tanta veritate. Mitto, qua patientia cor-
poris hiems iuxta et aestates ferat, ut nullis laoribus
cedat, ut nihil in cibo aut potu voluptatibus tribuat,
ut oculos animumque contineat. Sunt haec magna, 7
sed in alio: in hoc vero minime, si caeteris virtutibus
comparentur, quibus meruit, ut a C. Musonio ex om-
nibus omnium ordinum adsectatoribus gener assume-

5. *C. Musonius Rufus*, equestris ordinis, studium philosophiae et Stoicorum placita aemulatus, a Nerone ideo, quod studia iuvenum praeceptis sapientiae fovebat, in Gyaron insulam relegatus est; unde rediit Nerone interfecto. Bello Vitelliano, legatis ad Antonium se immiscuit, permixtusque manipulis, disputatione de bonis pacis bellique discriminibus, armatos movere voluit; sed coactus est ab iisdem omittere intempestivam sapientiam. *L.* — *Quantum licitum est*, etc. Rom. *Quantum licitum est per aetatem, eadem ratione dilexi*, corrupte. *H.* — Idem vitium traxit liber mediceus. Error natus ex compendio $\bar{c}$ male intellecto. Vid. Heusinger. ad II, 3, 2; Drakenb. ad Liv. I, 3, 3. *S.* — *Non nullius indolis:* ingenii satis acuti, qui talia perspiceret, et animi satis emendati atque excelsi cui talia placerent et admirationi essent. *E.* — *Proximum..... sapienti.* Nemo enim perfecte sapiens. Stoicus ille sapiens idea est, nomen est. *G.* — *Intelligere sum visus.* Id ipsum enim iam profectus non mediocris indicium: quum de sapiente, ut de poëta, musico, pictore, non iudicare nisi ille queat, qui gradum aliquem eius virtutis assecutus sit. *G.*

6. *Vt nihil in cibo*, etc. Rom. *Vt nil in cibo, in potu voluptatibus tribuat* H.

8 retur. Quae mihi recordanti est quidem iucundum, quod me quum apud alios, tum apud te, tantis laudibus cumulat: vereor tamen, ne modum excedat, quem benignitas eius (illuc enim, unde coepi, re-
9 vertor) non solet tenere. Nam in hoc uno interdum, vir alioqui prudentissimus, honesto quidem, sed tamen errore versatur, quod pluris amicos suos, quam sunt, arbitratur. Vale.

8. *Quae mihi recordanti*, etc. Rom. « Quae mihi recordanti est quidem iucundum, quod me quum apud alios, tum apud te, tantis laudibus cumulat, *non* cumulet, *ut ex vulgatis aliqui.* » Ald. quoque Catan. et Cortius *cumulat*. H. — Nullus hic locus coniunctivo *S.*

XII.

***Invitatus ad coenam, qua conditione iturus sit, respondet. Iucunda epistola paucis describit* convivium *quale deceat esse sapientum.* L.**

C. PLINIVS CATILIO SVO S,

Veniam ad coenam: sed iam nunc paciscor, sit expedita, sit parca: Socraticis tantum sermonibus abundet:
2 in his quoque teneat modum. Erunt officia antelucana,

XII. * *Catilio.* Sine dubio est *Catilius Severus*, ad quem I, ep. 22. *L.*

2. *Officia antelucana.* Non sunt ea, quae ante lucem Plinio obeunda erant, ut Cellario visum: quod docto viro, moris et sermonis antiqui peritissimo, in mentem venisse miror. *Officia* hic sunt ipsi homines ad officium convenientes, id est, salutatores, deductores, qui honoris caussa ad aliquem conveniunt, eumque comitantes in publicum prodeunt. Ita ipse Plinius lib. I, ep. 5, 11, *officium praetoris*, et paneg. c. LXXVI extr. *imperatoris modicum* dicit, paucos significans, qui imperatorem comitare soliti essent. Sueton. Caes. c. LXXI, Masintham scribit a Caesare *inter officia prosequentium* avectum, id est, in turba prosequentium. Plinius ergo, non de suis, aut Catonis officiis loquitur, sed homines ad antelucanas salutationes sub galli cantum prodeuntes significat: in quos *incidere*, vel, quibus occur-

in quae incidere impune ne Catoni quidem licuit, quem
tamen C. Caesar ita reprehendit, ut laudet. Scribit 3
enim, eos, quibus obvius fuerat, quum caput ebrii
retexissent, erubuisse: deinde adiicit, *putares non ab
illis Catonem, sed illos a Catone deprehensos*. Potuitne
plus auctoritatis tribui Catoni, quam si ebrius quo-
que tam venerabilis erat? Nostrae tamen coenae ut 4
apparatus et impendii, sic temporis modus constet.
Neque enim ii sumus, quos vituperare ne inimici qui-
dem possint, nisi ut simul laudent. Vale.

rere, ne Cato quidem impune, sine magno pudore, potuerit. Sed de his plura dixi in dissert. mea de salutationibus matutinis. *H.* — *Officia antelucana*; eorum, qui saepe ante lucem patronos suos adibant salutandi caussa. In hos igitur salutatores mane a coena hesterna redeuntem incidere, turpe fuerit, quum id ne Catoni quidem impune licuerit, nam illi in eum irruerunt, et caput obvii retexerunt. *E.* — *C. Caesar*. Vt verisimile est, in Anti-Catone suo, Ciceronis Catoni Vticensi opposito, de quo vid. quos laudat Fabricius ad Augusti fragm. p. 168, ubi de simili Augusti opere, *Rescriptis Bruto de Catone*, agit. *G.* — *Cato* intelligitur Vticensis, qui vino delectabatur. *L.*

3. *Scribit enim*. Retinui emendationem Casauboni, a Cellario assumptam. Vulgatum illud *describit* frustra defenditur ex Tac. Ann. VI, 24. *Descripta* enim ibi non pro simplici *scripta* ponitur, sed dispensationem atque ordinationem significat. *G.* — Rom. *Describit enim, eos, quibus obvius fuerit*. H. — *Caput... retexissent*. Quod toga adducta obvolverat scilicet, ne nosceretur. *G.* — *Deprehensos*, in crimine oppressos. — *Plus auctoritatis*. Reverentiae. taque Seneca Tranq. 15, quum Catoni ebrietatem obiectam memorasset, *facilius efficiet*, inquit, *quisquis obiecerit, hoc crimen honestum quam turpem Catonem*. E.

XIII.

Panegyricum, Traiano dictum, emendandum mittit. Haec est una ex duabus illis epistolis, quae, tanquam praefationes, panegyrico *praemitti possunt.* L.

C. PLINIVS ROMANO * SVO S.

Librum, quo nuper optimo principi consul gratias egi, misi exigenti tibi: missurus, etsi non exegisses.
2 In hoc consideres velim, ut pulchritudinem materiae, ita difficultatem. In caeteris enim lectorem novitas ipsa intentum habet: in hoc, nota, vulgata, dicta sunt omnia; quo fit, ut quasi otiosus securusque lector tantum elocutioni vacet, in qua satisfacere difficilius
3 est, quum sola aestimatur. Atque utinam ordo saltem, et transitus, et figurae simul spectarentur! nam invenire praeclare, enuntiare magnifice, interdum etiam barbari solent: disponere apte, figurare varie, nisi
4 eruditis, negatum est. Nec vero affectanda sunt semper elata et excelsa: nam, ut in pictura lumen non

XIII. * *Romano.* Intell. *Voconius Romanus* de quo ad I, ep. 5. *L.*

2. *In hoc consideres. Tamen hoc consideres*, vitiose Rom. Deinde interpunge: *in hoc nota, vulgata, dicta sunt omnia.* Respexit ad Virgil. lib. III Aen. (immo Georg. *S.*) v. 3: « Caetera quae vacuas tenuissent carmina mentes, Omnia iam vulgata. » *H.* — Sic et Cortius cum aliis interpungit. Bene. *S.*

— *Otiosus securusque.* Res ipsas, sibi iam aliunde notas, non curans. *E.*

3. *Enuntiare.... barbari.* Non facile hoc, Secunde, praeceptori persuaseris Quintiliano, qui lib. VIII Inst. Orat. 3, 2, *inventionem* cum imperitis saepe communem, *dispositionem* modicae doctrinae, *elocutionem* autem difficillimam artis rhetoricae partem esse statuit. *E.* — Quidni Plinius Quintiliano facile persuaserit, *magnifice* enuntiare *interdum* etiam barbaros solere? *S.* — *Interdum etiam barbari solerent.* Rom. *Interdum barbari solent*, sine *etiam*: deinde *apte*, *figurate*, *varie*. Sed *figurate disponere* nullam significationem habet. *H.*

alia res magis quam umbra commendat, ita orationem
tam submittere, quam attollere decet. Sed quid ego 5
haec doctissimo viro? quin potius illud: adnota, quae
putaveris corrigenda. Ita enim magis credam, cae-
tera tibi placere, si quaedam displicuisse cognovero.
Vale.

XIV.

Macedonem, saevum dominum, a servis suis in balneo oppressum narrat.

C. PLINIVS ACILIO * SVO S.

Rem atrocem, nec tantum epistola dignam, Largius
Macedo, vir praetorius, a servis suis passus est: su-
perbus alioqui dominus et saevus, et qui, servisse pa-
trem suum, parum, immo minimum meminisset. La- 2
vabatur in villa formiana: repente eum servi circum-
sistunt: alius fauces invadit, alius os verberat, alius
pectus, et ventrem, atque etiam (foedum dictu) ve-

XIV. * *Acilio.* I, ep. 14, 6, occurrit *P. Acilius*, vir gravis et prudens e municipio Patavino, avunculus Aciliani, qui ibi commendatur. Etiam *Acilius Rufus* consul designatus, commemoratur V, ep. 20, 6. *L.*

1. *Nec tantum epistola.* Sed historia, vel tragoedia adeo. *G.* Rom. *Nec tamen epistola dignam*, inepte. Non *tantum epistola*, sed vel *libro dignam* censet. *H.* — *Tantum* et *tamen* saepissime confusa. Vid. Cort. ad Plin. pag. LXIII, 103, 222; Drakenb. ad Liv. I, 29, 6. *S.* — *Minimum.* Longe acutius, immo unice verum Cortii et Gierigii *nimium*. Probabat idem Ernestius, qui de h. l. sic: « *Parum*, nam si memor fuisset suae similis fortunae et conditionis, servos suos non tam male tractasset: *nimium*, ita ut suae ipsius fortunae servilis recordatus, in servis suis iam ulcisci illius malignitatem cuperet. Vtrumque acutissime observatum a Plinio e vita humana. » Caeterum *minimus*, *nimius* multis locis confusa. Exemplis a Cortio congestis addantur, quae Drakenb. ad Liv. XXX[illegible], 15, 6; XXXVI, 9, 7, attulit. S.

renda contundit: et quum exanimem putarent, abii-
ciunt in fervens pavimentum, ut experirentur, an vi-
veret. Ille, sive quia non sentiebat, sive quia non sen-
tire simulabat, immobilis et extentus fidem peractae
3 mortis implevit. Tum demum, quasi aestu solutus,
effertur: excipiunt servi fideliores: concubinae cum
ululatu et clamore concurrunt. Ita et vocibus excita-
tus, et recreatus loci frigore, sublatis oculis agitato-
que corpore, vivere se (et iam tutum erat) confite-
4 tur. Diffugiunt servi: quorum magna pars compre-
hensa est, caeteri requiruntur: ipse paucis diebus
aegre refocillatus, non sine ultionis solatio decessit,
5 ita vivus vindicatus, ut occisi solent. Vides, quot pe-
riculis, quot contumeliis, quot ludibriis simus obno-
xii: nec est, quod quisquam possit esse securus, quia
sit remissus et mitis: non enim iudicio domini, sed

2. *Fervens pavimentum* hypocausti quod sub pavimento calefieri solebat. *L.* — Vid. Gesneri ad I. A. Ernestium epistola. *S.*

— *Quia non sentire simulabat.* Al. *quia se non s. s.* Sed illud *se* tum MSS. auctoritate, tum exemplis optimorum scriptorum, eiecit Cortius *G.* — Sic pronomina saepe, nec post solum verbum *simulare* omittuntur. Vid. ad I, 19, 3. Vechner. Hellenol. p. 120 sq. ed. Heusing. *S.* — Etiam Rom. *Sive quia non sentire simulabat.* H.

— *Fidem....implevit.* Servis plane persuasit, se mortuum. Sententiam, pro hoc loco, paulo argutius et σοφιστικωτέρως expressam puto. *E.*

3. *Quasi aestu solutus.* Ita nempe servi illi percussores dicebant, dominum aestu solutum exspirasse. *E.*

— *Confitetur.* Non ideo modo hoc verbo uti puto Plinium, quia ante parum tutum erat Macedoni, et puniendum illico, si vivere se ostendisset; sed quod in universum *confitendi* verbo de iis quoque rebus, quae non voluntate modo, sed sensu etiam carent, sic utuntur. Palladius I, 3, *His contraria* (loquutus erat autem de signis salubris caeli) *noxium coeli illius spiritum confitentur;* Et Iun. VII, 6, de examine apum, »Si duo, vel plura ubera suspendens se populus imitatur, —— tot reges esse, quot velut ubera videris, confitentur.« Ita apud eundem Ian. XV, 12, *fatentur maturitatem amygdala*, et Oct. XI, 2, *fatetur vetustatem sinapi.* G.

5. *Non enim iudicio domini.* Servi in domini caput coniurant *non iudicio*, quod caussas ponderet, et prout aequum est decernat; sed *scelere*, et ferino quodam impetu, qui in bonos etiam et mites dominos expelere potest. *G.*

scelere perimuntur. Verum haec hactenus. Quid praeterea novi? quid? Nihil, alioqui subiungerem: nam 6
et charta adhuc superest, et dies feriatus patitur plura contexi. Addam, quod opportune de eodem Macedone succurrit. Quum in publico Romae lavaretur, notabilis atque etiam, ut exitus docuit, ominosa res accidit. Eques Romanus a servo eius, ut transitum daret, 7
manu leviter admonitus, convertit se, nec servum, a quo erat tactus, sed ipsum Macedonem tam graviter palma percussit, ut paene concideret. Ita balneum 8
illi, quasi per gradus quosdam, primum contumeliae locus, deinde exitii fuit. Vale.

8. *Balneum.* Cortius ex libris *balineum*, quem sequitur Gierigius. Sane haec forma Secundo, non item altera, videtur placuisse. *S.*

XV.

Roganti Proculo, ut versus suos emendaret, respondet, id libenter se suscepturum esse.

C. PLINIVS PROCVLO SVO • S.

Petis, ut libellos tuos in secessu legam, examinemque, an editione sint digni: adhibes preces: adlegas exemplum: rogas etiam, ut aliquid subsecivi temporis studiis meis subtraham, impertiam tuis: adiicis M. Tullium mira benignitate poëtarum ingenia fovisse. Sed ego nec rogandus sum, nec hortandus. Nam et poë- 2

XV. • *Proculo.* Forte affinis fuit *Plinio*; certe *Vectius Proculus* vitricus erat prioris uxoris. *L.*

1. *Examinemque, an edit.* Rom. *examinem, an editione.* H. — *Vt aliquid subsecivi temporis.* Rom. *Vt aliquid succisivi temporis.* H. — Vid. Parei Lexiç. Critic. pag. 1194. *S.* — *Impertiam tuis.* Rom. *Et impertiam tuis.* H.

ticen ipsam religiosissime veneror, et te validissime diligo. Faciam ergo, quod desideras, tam diligenter,
3 quam libenter. Videor autem iam nunc posse rescribere, esse opus pulchrum, nec supprimendum, quantum aestimare licuit ex iis, quae me praesente recitasti: si modo mihi non imposuit recitatio tua. Legis enim suavissime et peritissime. Confido tamen, me non sic auribus duci, ut omnes aculei iudicii mei illa-
4 rum delinimentis refringantur. Hebetentur fortasse, et paululum retundantur; evelli quidem extorquerique
5 non possunt. Igitur non temere iam nunc de universitate pronuntio: de partibus experiar legendo. Vale.

3. *Nec supprimendum, quantum*, etc. Rom. *Nec supprimendum, quantum est iam placuit ex iis*, corrupte. H. — Monstrum hoc lectionis, quod etiam Cortius in libro mediceo reperit, natum ex literis male divulsis compendioque perperam intellecto. *S.* — *Imposuit*: *imponere* ideo est decipere, quia is, qui decipit, alteri aliquid imponit pro vero. *L.*

—*Legis... Confido*. Rom. *Legis enim suavissime. Confido*. Desunt *et peritissime*. H.

— *Refringantur*. Aptissimum ad *aculeos* verbum. Avunculus Nostri, a Cortio excitatus, VIII, 15, extr. « Mirum pardos, pantheras, leones, et similia, condito in corporis vaginas unguium mucrone, ne refringatur hebeteturve, ingredi. » Itaque verbum hoc reponendum erat, etsi plerique libri haberent *restringantur*. Quanto magis, quum contra se res habeat. *Evelli* pro *revelli* ex libris posuit Cortius. *G.* — Rom. *Evelli quidem extorquerique non possunt*. Recte, non *revelli*. H.

5. *Iam nunc de universitate pronuntio*. Rom. *Iam de universitate pronuntio*. H.

XVI

Alia maiora, alia clariora esse, Arriae factis et exemplo probat.

C. PLINIVS NEPOTI • SVO S.

Adnotasse videor, facta dictaque virorum femina-
rumque illustrium alia clariora esse, alia maiora. Con- 2
firmata est opinio mea hesterno Fanniae sermone. Ne-
ptis haec Arriae illius, quae marito et solatium mortis
et exemplum fuit. Multa referebat aviae suae non mi-
nora hoc, sed obscuriora: quae tibi existimo tam mi-
rabilia legenti fore, quam mihi audienti fuerunt. Ae- 3
grotabat Caecina Petus, maritus eius; aegrotabat et
filius, uterque mortifere, ut videbatur: filius decessit,
eximia pulchritudine, pari verecundia, et parentibus
non minus ob alia carus, quam quod filius erat. Huic 4
illa ita funus paravit, ita duxit exsequias, ut ignora-
ret maritus: quin immo, quoties cubiculum eius in-
traret, vivere filium, atque etiam commodiorem esse
simulabat; ac persaepe interroganti, quid ageret puer,
respondebat, *Bene quievit, libenter cibum sumsit.*
Deinde quum diu cohibitae lacrymae vincerent pro- 5
rumperentque, egrediebatur. Tum se dolori dabat. Sa-

XVI. • De *Nepote* Vide ad II, ep. 3. *L.*

1. *Virorum feminarumque*, etc. Rom. *Virorum feminarumque alia clariora esse.* Omisit *illustrium.* H.

3. *Caecina Paetus.* Desunt in cod. Oxon. facileque credo e margine in textum irrepsisse. Maritum Arriae Caecinam Paetum dictum fuisse, Nepos scilicet docendus erat. *S.* — *Paetus.* Plurium gentium Romanarum cognomen, etiam Caecinae. Ex hac etiam A. Caecina, Volaterranus, quem Cicero defendit, et qui criminosissimo libello famam Iul. Caesaris laceravit. Eadem gens Dempsteri adhuc tempore Volaterris florebat. *L.* — *Pari verecundia.* Rom *Parique verecundia.* H.

4. *Huic illa ita funus paravit.* Rom. *Huic ita illa funus paravit.* H.

5. *Tum se dolori dabat.* Rom. *Tunc se dolori dabat.* H.

tiata, siccis oculis, composito vulto redibat, tanquam
6 orbitatem foris reliquisset. Praeclarum quidem illud eiusdem, ferrum stringere, perfodere pectus, extrahere pugionem, porrigere marito, addere vocem immortalem, ac paene divinam, PAETE, NON DOLET. Sed tamen ista facienti dicentique gloria et aeternitas ante oculos erant: quo maius est sine praemio aeternitatis, sine praemio gloriae abdere lacrymas, operire luctum,
7 amissoque filio, matrem adhuc agere. Scribonianus arma in Illyrico contra Claudium moverat: fuerat Pae-
8 tus in partibus, et occiso Scriboniano, Romam trahebatur. Erat adscensurus navem: Arria milites orabat, ut simul imponeretur. « Nempe enim, inquit, daturi estis consulari viro servulos aliquos, quorum

— *Tanquam..... reliquisset.* Nollem haec adiecisse Plinium. Habet sententia quiddam acuminis simile, quod in hoc loco prope ineptum est. Ipse etiam sensus friget. Sic enim quaeramus, quid sit *orbitatem foris relinquere*, nihil quod recte cogitemus, relinquitur. *E.* — Est i. q. tanquam omnem moeroris ex filii morte sensum ante cubiculi fores exuisset. Maior tamen vis verborum Plinii: in quibus quid ineptum sit, aut frigeat, non intelligo. Caeterum magni sane haec, immo ingentis animi, quae qui a qualibet matre prudente in simili casu exspectat, nae is humana parum pensitavit. Omnino quae Gierigius in argumento huius epistolae de generosa illa femina satis maledice scripsit, nollem viro optimo excidisse. *S.*

6. *Paete, non dolet.* Martialis I, Epigr. 14, malo ingenii lusu hanc praeclaram vocem sic deformavit: *Casta suo gladium quum traderet Arria Paeto, Quem de visceribus traxerat ipsa suis, Si qua fides, vulnus, quod feci, non dolet inquit, Sed quod tu facies, hoc mihi, Paete, dolet.* L. — Rom. *Non dolet, Paete.* Postea tamen n. 13, ut vulgatum. *H.* — Vellem et ibi *Non dolet, Paete*, legi. Εμφατικώτερος hic verborum ordo, quorum vim vocativus praemissus videtur retundere. *S.*

— *Ista facienti dicentique.* Cortius es libro mediceo ordine meliore *facienti ista dicentique.* S.

7. *Furius Camillus Scribonianus*, Dalmatiae legatus, bellum civile movit sub Claudio, sed a militibus, in poenitentiam religione conversis, destitutus, morte voluntaria periit. Suet. Claud. 13. *L.*

8. *Nempe.* Non est h. l. indignantis. Serio Arria hoc argumento ad milites usa est, quos, omnis expertes humanitatis, ita demum flectere posse putabat, si quid iis compendii ostenderet. *S.* — *Omnia vel sola praestabo.* Rom. *Omnia sola praestabo.* H.

e manu cibum capiat, a quibus vestiatur, a quibus
calcietur: omnia vel sola praestabo.» Non impetravit. 9
Conduxit piscatoriam naviculam, ingensque navigium
minimo sequuta est. Eadem apud Claudium uxori Scri-
boniani, quum illa profiteretur indicium: «Ego, in-
quit, te audiam, cuius in gremio Scribonianus occisus
est, et vivis?» Ex quo manifestum est, ei consilium
pulcherrimae mortis non subitum fuisse. Quin etiam 10
quum Thrasea, gener eius, deprecaretur, ne mori
pergeret, interque alia dixisset: «Tu vis ergo filiam
tuam, si mihi pereundum fuerit, mori mecum?» re-
spondit: «Si tam diu tantaque concordia vixerit te-
cum, quam ego cum Paeto, volo.» Auxerat hoc re- 11
sponso curam suorum: attentius custodiebatur: sensit;
et, «Nihil agitis, inquit; potestis enim efficere, ut male
moriar; ne moriar, non potestis.» Dum haec dicit, 12
exsiluit cathedra, adversoque parieti caput ingenti im-
petu impegit, et corruit. Refocillata, «Dixeram, inquit,
vobis, inventuram me, quamlibet duram, ad mortem
viam, si vos facilem negassetis.» Videnturne haec tibi 13

9. *Ingensque.... sequuta est.* Cogita, quam periculosum sit navicula piscatoria *improbum Adriam* traiicere, hocque otiosum, aut alienum esse negabis. *S.*

— *Ego.... te audiam.* Et videam lucis usura fruentem, et periculum amicis mariti tui creantem, ut ipsa impunitatem consequaris. Illud enim fere praemium *indicii*. Formulam *profiteri indicium* illustravit Cort. ad Sall. Iug. XXXV, 6. *G.*

— *Et vivis.* Supple *quae*. Vid. Burmann. ad Phaedr. I, 22, 12. *S.*

— *Pulchra mors*, καλὸς θάνατος, honesta, gloriosa, quae fortem animum indicat. Talis habebatur mors eorum, qui vel in proelio fortiter pugnantes cadebant, vel gravi de caussa ipsi vitam finiebant. *L.*

11. *Vt male moriar.* Mox *dura ad mortem via.* De alia huius locutionis significatione vid. Gesneri ad I. A. Ernestium epistola. *S.*

12. *Cathedra* in primis sella erat mulierum. *L.*

—*Refocillata, dixeram, inquit.* Rom. *Focillata, dixeram, inquit.* H. — Gierigius recepit *refocillata*. *L.*

13. *Videnturne.* Id est, annon videntur? — *Ne* hic affirmantis est, non, ut saepius, negantis. Infra ep. 24, 6: «Meritone eum.... et tunc dimisi amicissime, etc.» Supra II, 17, 29:

maiora illo, *Paete, non dolet*, ad quod per haec perventum est? quum interim illud quidem ingens fama, haec nulla circumfert. Vnde colligitur, quod initio dixi, alia esse clariora, alia maiora. Vale.

» Iustisne de caussis eum tibi videor incolere, etc. » Vid. Heusinger. ad Cicer. de offic. p. 693. *S.*

— *Vnde colligitur.... maiora.* Adnexa haec perinvitus video, gauderemque, si quis ea codex non agnosceret. Talia margines per me licet obsideant. *S.*

XVII.

Anxius de salute amici ob silentium eius, monet, ut propediem nuntiet, quid agat.

C. PLINIVS SERVIANO * SVO S.

Rectene omnia? quod iampridem epistolae tuae cessant.
2 An omnia recte; sed occupatus es tu? An tu non occupatus; sed occasio scribendi vel rara, vel

XVII. * *Serviano* Noster scripsit etiam VI, ep. 26, quum ille Fusco Salinatori filiam destinasset. Praefuit Germaniae, et inde transiit in Pannoniam. Sub Adriano, cuius sororem Paulinam in matrimonio habebat, bis consulatum gessit; sed nonagesimum annum agens, mori ab eo coactus est. *L.*

1. *Rectene omnia?* Interrogatio solliciti et metuentis aliquid sinistrum, ut illud *satin' salvae?* apud Livium I, 58, et alias saepe. Quin Ter. Andr. IV, 6, 9: *Quid vos quo pacto hic? sati' ne recte?* Et Noster VI, 2, 10, *Ecquid omnia in tua* (domo) *recte?* Vid. omnino Brisson. de form. VIII, 65, p. 724, nuperae edit. Caeterum hunc locum repraesentavimus ex coniecturis Casauboni, quas firmant libri, qui Cortio patuere. Vulgata sententiam non habet, nisi quod forte exsculpis, lector, ex istis: » Rectene omnia, quod iampridem epistolae tuae cessant, an non omnia recte? Sed occupatus es tu. An tu occupatus? Sed occasio scribendi vel rara, vel nulla. » *G.* — Rom. » Rectene omnia, quod iam pridem epistolae tuae cessant? an non omnia recte, sed occupatus es tu? An non occupatus, sed occasio? » Haec a vera lectione, quam Cortius restituit, non longe recedunt. *H.*

nulla? Exime hunc mihi scrupulum, cui par esse non
possum. Exime autem vel data opera tabellario misso:
ego viaticum, ego etiam praemium dabo; nuntiet mihi
modo, quod opto. Ipse valeo: si valere est, suspen- 3
sum et anxium vivere, exspectantem in horas, timen-
temque pro capite amicissimo, quidquid accidere ho-
mini potest. Vale.

2. *Exime hunc mihi scrupulum.* Ita etiam Rom. *H.* — *Nuntiet mihi modo, quod opto.* Rom. *nuntiet modo, quod opto.* H.

XVIII.

Panegyrici, uberius, quam in senatu dixerat, elaborati, recitationem cum voluptate exceptam denarrat. Altera praefatio *panegyrici haec epistola est.* L.

C. PLINIVS SEVERO * SVO S.

Officium consulatus iniunxit mihi, ut reipublicae no-
mine principi gratias agerem. Quod ego in senatu quum
ad rationem et loci et temporis ex more fecissem; bono
civi convenientissimum credidi, eadem illa spatiosius
et uberius volumine amplecti: primum, ut imperatori 2
nostro virtutes suae veris laudibus commendarentur:
deinde, ut futuri principes non quasi a magistro, sed
tamen sub exemplo praemonerentur, qua potissimum
via possent ad eandem gloriam niti. Nam praecipere, 3
qualis esse debeat, princeps, pulchrum quidem, sed

XVIII. * *Catilius Severus,* ad quem 1, ep. 22, scripsit. *L.*

1. Quum, tempore Augusti, novi *consules* sponte coepissent suo nomine *gratias agere* Caesari, postea senatusconsulto constitutum est, ut id facerent etiam *nomine reipublicae.* L. — *Ad rationem et loci et temporis.* Rom. *Ad rationem loci et temporis.* H.

3. *Pulchrum,* etc. Honestum et utile, alios praeceptis monere in re tam gravi. *Onerosum*, quia invidiosum et

onerosum, ae prope superbum est: laudare vero optimum principem, ac per hoc posteris, velut e specula lumen, quod sequantur, ostendere, idem utilitatis ha-
4 bet, arrogantiae nihil. Cepi autem non mediocrem voluptatem, quod, hunc librum quum amicis recitare voluissem, non per codicillos, non per libellos, sed *si commodum esset*, et *si valde vacaret*, admoniti (nunquam porro, aut valde raro, vacat Romae, aut commodum est, audire recitantem) foedissimis insuper tempestatibus per biduum convenerunt: quumque modestia mea finem recitationi facere voluisset, ut ad-
5 iicerem tertium diem, exegerunt. Mihi hunc honorem habitum putem, an studiis? Studiis malo, quo prope
6 exstincta refoventur. At cui materiae hanc sedulitatem praestiterunt? Nempe quam in senatu quoque, ubi perpeti necesse erat, gravari tamen vel puncto temporis solebamus, eandem nunc et qui recitare, et qui audire triduo velint, inveniuntur: non quia elo-

offensae plenissimum est. *Superbum*, arrogans tantam rei gravitatem praeceptis assequi velle. Hunc sensum sequentia etiam confirmant: *idem utilitatis habet, arrogantiae nihil.* E.

4. *Quod hunc librum*, etc. Interpunge ita: *Quod, hunc librum quum amicis recitare voluissem.* Vulgo post *librum* incidunt. *H.* —Obsecutus sum bene monenti. Sic et Ernestius distinxerat. *S.* —*Hunc librum.* Nuspiam Panegyrici nomine usus est, nec constat, an ipse hoc nomen orationi suae praefixerit. *L.* —*Libellos.* Facit huc inprimis Dialog. de Orator. cap. 9, ubi orator, ut habeat, qui audire dignentur, *Libellos dispergere* dicitur. Vid. Schulz. ad h. l. pag. 33 sq. *S.* —*Sed si commodum*, etc. Rom. *Sed si commodum et si valde vacaret, admonui.* H. —*Porro*: autem. Plinius I, 8, 10: »Oculorum porro et aurium voluptates adeo non egent, etc.« I, 24, 4, »Scholasticis porro dominis, ut hic est, sufficit, etc.« VI, 32, 2, »Te porro animo beatissimum, modicum facultatibus scio.« *S.*

5. *Mihi hunc honorem habitum putem, an studiis?* Tertium esse potuit, Secunde: *Principi.* S.

—*Exstincta*, immanitate inprimis Domitiani, qui exsiliis puniebat studia. *L.*

6. *Nempe quam*, etc. Rom. »Nempe quam (*Medic.* qua) in senatu quoque, ubi perpeti necesse erat, gravari tamen vel puncto temporis solebamus, eadem (*pro* eandem) nunc et qui recitare, et qui audire triduo, velint, inveniuntur.« Cortius coniicit, *Nempe quae*, deinde *eadem nunc*. Cum eo *recitare* praefero vulgato *recitari*. H.

quentius, quam prius, sed quia liberius, ideoque etiam libentius scribitur. Accedet ergo hoc quoque laudibus principis nostri, quod res antea tam invisa quam falsa, nunc ut vera, ita amabilis facta est. Sed 8
ego quum studium audientium, tum iudicium mire probavi. Animadverti enim severissima quaeque vel maxime satisfacere. Memini quidem, me non multis 9
recitasse, quod omnibus scripsi: nihilominus tamen, tanquam sit eadem omnium futura sententia, hac severitate aurium laetor. Ac sicut olim theatra male musicos canere docuerunt, ita nunc in spem adducor, posse fieri, ut eadem theatra bene canere musicos doceant. Omnes enim, qui placendi caussa scribunt, qualia 10
placere viderint, scribent. Ac mihi quidem confido

— *Liberius*. Securius, sine metu, ne quid apertius dictum, etiamsi verissimum sit, offendat. Sane, quum animus scribentis ita liber et securus est non libentius solum, sed et melius scribi potest. *E.*

8. *Severissima*. Pressius et adstrictius scripta, austera; quibus opponuntur stilus laetior, hilarius et quasi exsultantius scripta, dulcia, blanda. Fallitur Gierigius, ad censuram vitiorum gravem et liberam referens. Scilicet antea de auditorum sedulitate Plinius egit: nunc eorum iudicium (*Geschmack*) laudat, quod dulcia minus quam austera probarint. *S.*

9. *Nihilominus*, etc. Rom. *Nihilominus, tanquam sit eadem*, sine *tamen*. H.

— *Theatra male musicos*. Corruptorum ab aula hominum iudicium secuti tum scriptores: nunc spes est, meliora etiam scripturos homines, quum aulae vitia rectum de scriptis iudicium non amplius pervertunt. *G.* — *Musica* omnem liberalem institutionem complectebatur. *L.* — Cod. Helmst. » Theatra male canere musicos docuerunt. *Vt mox omnes*: bene canere musicos doceant. » Sed vulgaris ordo bene habet. Vid. Bentl. ad Hor. A. P. 441. *S.*

10. *Ac mihi quidem*, etc. Rom. *At mihi quidem, confido, in hoc genere materiae laetioris stili*. H. — *Mihi.... constare rationem*, id est, me iure quodam meo stilum laetiorem in argumento panegyricum consectatum esse, quaeque hilarius et quasi exultantius scripsi, non posse videri arcessita et ab hoc materiae genere aliena. *S.* — *Laetioris stili*. Sic in pari fere auctoritate malui quam *latioris*, quia synonymως videtur deinde dicere, *hilarius* et *exsultantius*. G. — Caeterum *laetum* illud genus dicendi, quod et *hilare*, *suave*, *dulce* Rhetores appellant, in verbis quidem delectum et concinnitatem auribus gratam, in sententiis autem habet quum copiam, qua saepe in amoeniores locos excurritur, tum acumina, facetias, simi-

in hoc genere materiae laetioris stili constare rationem, quum ea potius, quae pressius et adstrictius, quam illa, quae hilarius et quasi exsultantius scripsi, possint videri arcessita et inducta: non ideo tamen segnius precor, ut quandoque veniat dies (utinamque iam venerit!) quo austeris istis severisque dulcia haec
11 blandaque vel iusta possessione decedant. Habes acta mea tridui: quibus cognitis volui tantum te voluptatis absentem et studiorum nomine et meo capere, quantum praesens percipere potuisses. Vale.

liaque ad delectationem comparata. Huic contrarium est, quod *pressum adstrictumque* Plinius appellat, magis rerum brevitatem et necessitatem quandam, verborumque et sententiarum nudam et directam rationem consectans. Si eni haec brevia non sufficiunt, consulat quae in Lex. Technol. Rhet. lat. s. v. *laetus*, *hilaris*, *adstrictus*, *suavis*, *dulcis* copiosius diximus. *E.* — *Inducta.* Inducuntur, quae aliena sunt. Cf. Hor. A. P. 11. *S.* — *Non ideo tamen segnius precor.* Nihil mutat hic Rom. sed tamen apertum est, legi debere *secius*; cui librarii perpetuo fere alterum substituunt. Id et factum lib. VI, ep. XX, 5, ubi rescribendum, *nihilo secius ego intentus in librum.* Vide me ad Cornel. Nep. Dat. c. 2, 5. *H.* — Assentior Heusingero. Est tamen ubi *segnius* locum suum iure tueatur. Vid. Drakenb. ad Liv. VI, 38, 8, et interpr. ad Iul. Caes. de B. G. II, 7, p. 618 sq. ed. Oudend. *S.*

11. *Volui tantum te voluptatis.* Rom. *Volui tantum voluptatis*, sine te. H.

XIX.

Consulit, an emat praedia suis agris vicina, propositis in utramque partem rationibus.

C. PLINIVS CALVISIO RVFO SVO S.

Adsumo te in consilium rei familiaris, ut soleo. Praedia agris meis vicina, atque etiam inserta, venalia sunt. In his me multa sollicitant; aliqua nec minora deterrent. Sollicitat primum ipsa pulchritudo iungendi: 2
deinde, quod non minus utile quam voluptuosum, posse utraque eadem opera, eodem viatico invisere, sub eodem procuratore, ac paene iisdem actoribus habere, unam villam colere et ornare, alteram tantum tueri. Inest huic computationi sumptus supelle- 3
ctilis, sumptus atriensium, topiariorum, fabrorum, atque etiam venatorii instrumenti: quae plurimum refert, unum in locum conferas, an in diversa dispergas. Contra vereor, ne sit incautum, rem tam magnam 4
iisdem tempestatibus, iisdem casibus subdere. Tutius videtur, incerta fortunae possessionum varietati-

XIX. 2. *Procurator* omnino qui curat res alterius. Cives Romani in praediis habebant *procuratorem*; ei subiecti erant *actores*, servi primarii ad varia ministeria obeunda destinati, ad rationes scribendas, ad reditus a colonis exigendos. *L.* — *Ac paene iisdem actoribus habere.* Rom. *Ac paene iisdem habitatoribus habere.* Hoc alienum. *H.*

3. *Topiariorum*. Vid. Clav. Cic. h. v. *S.* — *Topiarii* quorum *ars topiaria*, curabant ea, quae hortis essent ornamento. *L.* — *Atque etiam venatorii instrumenti.* Rom. *atque et venatoria instrumenta.* Melior vulgata. *H.*

4. *Incerta fortunae.* Livius XXX, 15, 4: »fidum e servis vocat, sub cuius custodia regio more ad incerta fortunae venenum erat.« Apud eundem XXX, 30, 11, Hannibal in esimia illa ad Scipionem oratione: »Non temere incerta casuum reputat, quem fortuna nunquam decepit.« *S.*

bus experiri. Habet etiam multum iucunditatis soli caelique mutatio, ipsaque illa peregrinatio intersita.
5 Iam, quod deliberationis nostrae caput est, agri sunt fertiles, pingues, aquosi: constant campis, vineis, silvis, quae materiam et ex ea reditum sicut modicum,
6 ita statum praestant. Sed haec felicitas terrae imbecillis cultoribus fatigatur: nam possessor prior saepius vendidit pignora: et dum reliqua colonorum minuit ad tempus, vires in posterum exhausit, quarum defe-
7 ctione rursus reliqua creverunt. Sunt ergo instruendi

— *Intersita*, interposita. Bona lectio, Gierigio nullo iure durissima visa. Is cum Cortio e duobus codicibus *inter sua*; quod non imiter. Saepe *it* librariorum socordia in *u* depravavit. Horat. ep. I, 18, 12, *Sic iterat voces*. Ibi Barthius in codice reperit, *Sic uerat voces*; inepte. Vid. Bentleium. *S.*

5. *Iam quod deliberationis nostrae caput est.* Rom. *Quod deliberationis nostrae caput est.* H. Cf. Excerpta Brummeri. Nostra lectio praestat. *S.*

6. *Felicitas... fatigatur.* Fertilitas illa terrae coërcetur et impeditur cultoribus *imbecillis*, hoc est, qui propter vendita pignora et aes alienum non possunt recte et utiliter colere agros suos. *E.*

— *Vendidit pignora.* Colonis ablata a duro domino (Servianae hypothecae nomine, qua obligantur coloni bona domino), si ii morosi viderentur in solvendis reliquis. *Pignora* autem quum nominat, comprehendit in primis instrumentum rusticum, de quo postea lege Honorii et Theodosii 8, C. quae res pignori, cautum est. « Pignorum gratia aliquid, quod ad culturam agri pertinet, auferri non convenit. » His nimirum ablatis, ipse cultus agrorum impeditur, ac debilitantur coloni, auctis demo reliquis. *Reliqua*, ἐλλείμματα, funestum nomen, ut hodie *die Reste*, *der Rückstand*, apud rusticos nostros. *G.* — *Quarum defectione*, etc. Rom. *Quarum defectione rubus, reliqua incommoda creverunt.* Hic Rom. pessimis accedit. *H.*

7. *Instruendi... mancipes.* Exhaustis veteribus colonis, vel iidem ipsi, vel iis maiorem partem dissipatis, aut migrare iussis adeo, alii novi mancipes *instruendi sunt*, et ornandi instrumento et rebus aliis necessariis, ut *frugi* et utiles sibi ac domino esse possint. De novis quidem mancipibus (qui a colonis nomine solo differunt, quod latius patet et omne genus redemptoris complectitur) hic agi, satis illud indicat, quod negat Plinius *se vinctos habere*, quibus colere agrum possit. Sic, puto, satis commode interpretari licet vulgatam lectionem. Est et alia a Gronovio prolata ex libris, et probata Cortio, *instruendi eo pluris, quod frugi, mancipes*, quae ad sententiam parum a nobis discedit. Caeterum erat, quum aliter caperemus hunc locum, et *pignora* intelligeremus natos colonorum, a saevis dominis ablatos colonis cunctatoribus, venditosque; quor-

complures frugi mancipes: nam nec ipse usquam vinctos habeo, nec ibi quisquam. Superest, ut scias, quanti videantur posse emi; sestertio tricies: non quia non aliquando quinquagies fuerint, verum et hac penuria colonorum et communi temporis iniquitate, ut reditus agrorum, sic etiam pretium retro abiit. Quae- 8
ris, an hoc ipsum tricies facile colligere possimus? Sum quidem prope totus in praediis, aliquid tamen foenore; nec molestum erit mutuari. Accipiam a socro

sum utebamur aliquot legibus Codicis ex L. II, tit. 47—52, e quibus apparet, fuisse tum colonos servilis conditionis, eos certe, qui adscripticii vocantur; et loco ex Evangelio Mat. XVIII, 24, ubi ad reliqua solvenda vendere iubetur, sive procurator est, sive villicus, uxorem ac liberos; itemque illa' Noodtiana sententia de iure liberos vendendi ad Constantini usque M. aetatem durante. Sed in viam me reduxit consultissimus idemque humanissimus Gebauerus noster, qui me docuit, colonos servilis conditionis et adscripticiôs ad Constantini demum serius aevum pertinere, et a barbaris et Germanis videri in Romanum imperium invectos; ius autem illud vendendi liberos iam Plinii aetate ita fuisse restrictum, ut non nisi quum ad extrema ventum esset, uti illo liceret. Itaque manendum tandem putavi in ea quam supra proposui, probataque Gebauero, interpretatione. *G.* —Rom. *Sunt ergo instruendi eo pluris, quod rugi mancipiis.* (Ald. etiam *mancipiis*). Hoc est, priores ergo coloni, quod frugi suut, instruendi sunt mancipiis, sive servis *vinctis*, quum ipsorum paucitas labori non sufficiat, idque *eo pluris*, id est, eo maiore impensa, quod nec ipse vinctos habeo, nec *ibi*, in illis praediis, aliqui sunt. Hanc interpretationem causalis particula *nam* exigere videtur: quae si abesset, *pluris* esse *plures* dicerem. Itaque et Gronovius illud explicat, *eo maiore pecunia opus est ad eos instruendos*, qui vero *mancipes* maluit. H.

—*Vinctos* scil. compedibus. A talibus servis multi agri colebantur. *L.* —*Nec ibi quisquam. Superest.* Post *quisquam* intellige *vinctos habet.* Non est disciplina illius viciniae, habere vinctos in agris, quorum conducere operas a dominis possis: sed colonis utuntur s. mancipibus. Debetur haec distinctio ingenio Gruteri. Vulgo legebatur, *nec ibi quisquam superest.* Nihil solemnius Secundo illa formula, *superest ut*, v. g. X, 50, 3; X, 93, 3, etc. *G.* —Rom. *Superest.* Lege cum Cortio: *Superest, ut scias.* H.

8. *Foenore.* Cortius ex Mediceo et coniect. Lectii *foenero* legit. Si *foenore* servandum, ita interpungam: aliquid tamen foenore (nec molestum erit mutuari) accipiam a socru. *G.* — Rom. *aliquid tamen foenore*, ut vulgo: sed verior lectio est *foenero*, vel *fenero.* H. —Idem placebat Ernestio, qui, expuncta Gesneri nota, hanc erat appositurus: « *Foenero.* » Ita Cortius ex Medic. et coniectura Lectii, pro *foenore*, quod male coibat cum

9 cuius arca non secus ac mea utor. Proinde hoc te non moveat, si caetera non refragantur, quae velim quam diligentissime examines: nam quum in omnibus rebus, tum in disponendis facultatibus plurimum tibi et usus et providentiae superest. Vale.

caeteris; nec ego dubitavi cum Bipont. et Gierigio illud reponere. Sensus est: omnes meas facultates collocavi quidem in praediis, aliquam tamen pecuniam in foenore collocatam habeo. Gesnerus, si *foenore* servandum sit, ita interpungendum censebat: aliquid tamen foenore (nec molestum erit mutuari) accipiam a socru, etc. *S.*

XX.

In comitiis modum per tabellas suffragandi restitutum narrat, ex quo incommoda futura auguratur. Epistola non contemnenda, quae partem antiquitatis romanae illustrat. **L.**

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

Meministine, te saepe legisse, quantas contentiones excitarit lex tabellaria, quantumque ipsi latori, vel
2 gloriae, vel reprehensionis adtulerit? At nunc in senatu sine ulla dissensione hoc quidem, ut optimum, placuit.
3 Omnes comitiorum die tabellas postulaverunt. Exces-

XX. Inscr. Rom. *Mesio Max.* II.

1. *Lex tabellaria.* De suffragiis, invidiae vitandae caussa, non voce, sed tabella ferendis, de qua laudatus hic a viris doctis Cic. de LL. III, 15 sq. De ipsa ratione suffragia ferendi, fraudisque et nectendae, et deprehendendae, quaedam a nobis disputata sunt ad Varr. de R. R. III, 5, 18, p. 335 sq. *G.*

2. *In senatu.* Ad quem *comitia e campo translata* iam Tiberii aetate, teste Tacito Ann. I, 15, 1, ubi Lipsius peculiari excursu, quibus illud gradibus, initio a Iulio Caesare facto, contigerit, declarat. *G.* — *Hoc quidem.* Melius Cortius *hoc idem* ex libris suis aliorumque. Vid. eundem ad Ciceron. ep. VII. 17, 10. Sic et alibi librarii lapsi sunt. Cf. Drakenb. ad Liv. VI, 20, 12. *S.*

seramus sane manifestis. illis apertisque suffragiis li-
centiam concionum. Non tempus loquendi, non ta-
cendi modestia, non denique sedendi dignitas custo-
diebatur. Magni undique dissonique clamores: pro- 4
currebant omnes cum suis candidatis: multa agmina
in medio; multique circuli et indecora confusio: adeo
desciveramus a consuetudine parentum, apud quos
omnia disposita, moderata, tranquilla, maiestatem
loci, pudoremque retinebant! Supersunt senes, ex 5
quibus audire soleo hunc ordinem comitiorum. Ci-
tato nomine candidati, silentium summum. Dicebat
ipse pro se, vitam suam explicabat, testes et lauda-
tores dabat, vel eum, sub quo militaverat, vel eum,
cui quaestor fuerat, vel utrumque, si poterat: adde-
bat quosdam ex suffragatoribus: illi graviter et paucis
loquebantur; plus hoc, quam preces, proderat. Non- 6
nunquam candidatus aut natales competitoris, aut an-
nos, aut etiam mores arguebât: audiebat senatus gra-
vitate censoria; ita saepius digni, quam gratiosi, prae-
valebant. Quae nunc immodico favore corrupta, ad 7
tacita suffragia, quasi ad remedium, decurrerunt;
quod interim plane remedium fuit: erat enim novum
et subitum. Sed vereor, ne procedente tempore ex 8

3. *Sane*. Nostrum *freylich*. S. — *Licentiam concionum*. Cicero ep. II, 12, init. ad Coelium: *tumultuosae conciones*. *S*.

4. *Magni . . . clamores*. Rom. » Magni denique et undique dissoni clamores. » *Lege*, magni undique et dissoni clamores. *Pro* undique *alii scripserunt* denique. » *H*.

5. *Et laudatores dabat*, etc. Rom. *Et laudatores dabat, vel eum sub quo legatus, vel eum, cui quaestor fuerat*. lectio optimorum librorum. *H*. — Gierigius negat latinitatis rationem pati *sub quo legatus*; quo iure, ipse viderit. Mox tres codices: *sub quo quaestor fuerat*. Quod et ipsum bonum *S*.

7. *Quae nunc . . . decurrerunt*. Ciceroniana figura, adiuncta ponuntur pro subiectis. Sententia enim haec est, » quae quum corrupta sunt, decurrerunt homines; *vel*, quibus corruptis decursum est. » Ipsi profecto homines corrupti, animadversa levitate sua, cui aliter obsisti non posset, decurrerunt ad illud remedium. *H*. — Miror, Cortium hanc formam, quam

ipso remedio vitia nascantur. Est enim periculum,
ne tacitis suffragiis impudentia irrepat; nam quoto-
cuique eadem honestatis cura secreto, quae palam?
9 Multi famam, conscientiam pauci verentur. Sed nimis
cito de futuris: interim beneficio tabellarum habebi-
mus magistratus, qui maxime fieri debuerunt: nam
ut in recuperatoriis iudiciis, sic nos in his comitiis,
10 quasi repente apprehensi, sinceri iudices fuimus. Haec
tibi scripsi, primum ut aliquid novi scriberem, deinde
ut nonnunquam de republica loquerer, cuius materiae
nobis quanto rarior, quam veteribus, occasio, tanto
11 minus omittenda est. Et hercule, quousque illa vul-
garia? *Eho, quid agis? Ecquid commode vales?* Ha-
beant nostrae quoque literae aliquid non humile, nec
12 sordidum, nec privatis rebus inclusum. Sunt quidem
cuncta sub unius arbitrio, qui pro utilitate communi
solus omnium curas laboresque suscepit: quidam ta-
men salubri quodam temperamento ad nos quoque
velut rivi ex illo benignissimo fonte decurrunt, quos
et haurire ipsi, et absentibus amicis quasi ministrare
epistolis possumus. Vale.

in libris suis reperisset, vulgatae non praetulisse. Sed omnino in talibus parum constans fuit. Vide eum p. 57, 98, 188, 202, 407; Cf. Drakenb. ad Liv. I, 12, 8; I, 15, 1. *S.*

9. *Nam ut in*, etc. Rom. *Nam ut recuperatoriis iudiciis, sic nos his comitiis quasi repente.* Deest. *in.* H. — *recuperatoriis iudiciis.* Recuperatores ex omni conventu civium subito datos esse, ex Cic. Verr. III, 59 sq. et Liv. XXVI, 48, hic ostendit Cortius. Caeterum *repente apprehensi* eo *sunt sinceri iudices*, quod tempus non habent corruptorem audiendi, vel struendi fraudem. *G.*

11. *Et hercule, quousque illa vulgaria?* etc. Rom. *Et mehercule quousque illa vulgaria? quid agis? et quid? commode vales?* H.

Ecquid. Num. Vid. Drakenb. ad Liv. XXVII, 2; Horat. Turs. de Partic. cap. LXVI, 5. Saepe confunditur cum *et quid.* Vide Oudend. ad Lucan. III, 38; Drakenb. ad Liv. V, 36, 5. *S.*

12. *Salubri quodam temperamento.* Cortius *quodam* omisit, bonorum librorum auctoritate. Laudo. Auribus quidem vulgata, *quidam tamen salubri quodam temperamento,* etc. parum placet. *S.*

XXI.

Mortem Martialis nuntiat; eiusque ingenium, ab ipso laudatus, laudat.

C. PLINIVS PRISCO SVO S.

Audio Valerium Martialem decessisse, et moleste fero. Erat homo ingeniosus, acutus, acer, et qui plurimum in scribendo et salis haberet et fellis, nec candoris minus. Prosequutus eram viatico secedentem; 2
dederam hoc amicitiae, dederam etiam versiculis, quos de me composuit. Fuit moris antiqui, eos, qui vel 3
singulorum laudes, vel urbium scripserant, aut honoribus, aut pecunia ornare: nostris vero temporibus,

XXI. 1. *Martialem.* *M. Valerius Martialis*, Bilbili Celtiberiae oriundus, an. aet. 23 Romam venit, carminibusque suis inclaruit sub Domitiano potissimum, a quo iure trium liberorum augusto clavo et tribunatu auctus est, et quem plurimis carminibus extulit. Sed an. aet. 58, Chr. 97, in patriam rediit, quum anno superiore librum X, in quo Plinii laudes exstant, edidisset. Mortuus est an. 100, aut paullo post. Lem.

2. *Viatico.* Erat enim pauper et saepe sublevandus liberalitate amicorum, ut ex multis eius carminibus apparet. *L.* — *Secedentem.* In patriam suam Bilbilim. Videat. de tempore huius secessus, mortisque adeo poëtae, Massonus in vita Plinii nostri ad A. Chr. C. §. 12. Agit de hoc secessu suo ipse poëta in praefatione libri 12. *G.*

— *Dederam etiam versiculis.* Rom. *Dederam versiculis*, sine *etiam* H.

3. *Fuit moris antiqui.* Rom. *Fuit moris antiquis.* Sic lib. II, epist. 19, 8, *ut illis moris erat.* H. — Add. VII, 27, 14, *reis moris est submittere capillum*; VIII, 19, 2, *Est autem mihi moris. Antiquis*; antea 20, 10: *veteribus.* Conf. Horat. Serm. I, 4, 117, *traditum ab antiquis morem servare.* S. — *Moris antiqui.* Exempla poëtarum et historicorum, honoribus, aut pecunia ornatorum, interpretes multa retulerunt. Sic Ennius (Gierigii verba sunt ad h. l.) quia res Romanorum, atque etiam Scipionis celebraverat, ab hoc varie ornatus, ab illis in civitatem receptus est. Pompeius Theophanem Mitylenaeum, scriptorem rerum suarum, in concione militum civitate donavit. Et Cicero, Arch. cap. IX—XI, docet Archiam vel ideo civitate dignissimum esse, quod omne ingenium contulerit ad

ut alia speciosa et egregia, ita hoc in primis exolevit: nam postquam desiimus facere laudanda, laudari quo-
4 que ineptum putamus. Quaeris, qui sint versiculi, quibus gratiam retulerim? Remitterem te ad ipsum volumen, nisi quosdam tenerem: tu, si placuerint
5 hi, caeteros in libro requires. Adloquitur Musam, mandat, ut domum meam Esquiliis quaerat, adeat reverenter:

Sed, ne tempore non tuo disertam
Pulses ebria ianuam, videto.
Totos dat tetricae dies Minervae,
Dum centum studet auribus virorum,
Hoc quod secula posterique possint
Arpinis quoque comparare chartis.
Seras tutior ibis ad lucernas:
Haec hora est tua, quum furit Lyaeus,
Quum regnat rosa, quum madent capilli:
Tunc me vel rigidi legant Catones.

populi romani gloriam celebrandam. E. — *Speciosa et egregia.* Sic *magnus* et *speciosus* iungit Vellei. II, 76, 2, *aeternus* et *speciosus* Valer. Max. II, 745. Vid. Schwarz. ad Plin. Paneg. p. 40. *S.*

— *Nam postquam desiimus facere.* Rom. *Nam postquam desinimus facere* H.

4. *Quibus gratiam retulerim.* Rom. *Quibus gratiam rettuli.* H.

5. *Esquiliis.* Sine praepositione et secunda litera *S* ex libris optimis posuit Cortius. Caeterum totum carmen Martialis exstat Epigr. X, 19 *G.* — Ita et Rom. sine praepositione, de qua Drakenb. ad Liv. lib. II, cap. 28, princip. *H.*

— *Tempore non tuo.* Alieno. Mox: *Haec hora est tua.* Liv. XLII, 43, 3, *suo maxime tempore atque alieno hostibus incipere bellum.* S. — *Pulses ebria ianuam.* Rom. *Pultes ebria ianuam.* Bene et poëtarum more, qui hoc verbum frequentarunt. *H.* — Apud comicos frequentissimum *pultare aedes, fores, ostium.* Plautina loca collegit Pareus in Lex. Crit. p. 1016 b. *S.*

— *Arpinis ..... chartis.* Ciceronis Arpinatis aemulum se nusquam negat Plinius. *G.*

— *Haec hora est tua*, etc. Rom. *Haec hora est tua, dum furit Lyaeus, Dum regnat rosa, dum madent capilli.* H. — *Furit.* Furere, μαίνεσθαι, de magna compotantium hilaritate. Inde *Lyaeus* Orpheo dictus μανικός. — *Rosa* coronati potabant. — *Madent*, delibuti unguentis *capilli. L.*

— *Catones.* Non Censorius et Uticensis, sed omnino viri severi et graves, quales qui *totos dant tetricae dies Minervae.* S. — Iuvenalis in Satira

Meritone eum, qui haec de me scripsit, et tunc 6
dimisi amicissime, et nunc, ut amicissimum, defunctum esse doleo? Dedit enim mihi, quantum maxime potuit, daturus amplius, si potuisset. Tametsi quid homini potest dari maius, quam gloria, et laus, et
aeternitas? At non erunt aeterna, quae scripsit. Non 7
erunt fortasse: ille tamen scripsit, tanquam essent futura. Vale.

secunda, vs. 40, sic aiebat: Tertius e caelo cecidit Cato. *L.*

6. *Meritone*. Vid. supra ad ep. 16, 13. *S.*

— *Quantum maxime potuit*. Rom. *Quantum maximum potuit*. Sic et Ald. Hoc Plinianum est, non *maxime*. Lib. II, ep. 13, 10: »Nam licet tribuas ei, quantum amplissimum potes.« Seneca ad Marciam cap. XX, pag. 182 Lips. »Comprehende quantum plurimum procedere homini licet: quantulum est.« Curt. lib. IV, cap. 8, 10: »Quanta maxima celeritate potuit, contendit.« *H.*

LIBER QVARTVS

I.

Prosocero adventum suum significat, eodem itinere Tiferni templum dedicaturus.

C. PLINIVS FABATO * PROSOCERO SVO S.

Cupis post longum tempus neptem tuam meque una videre. Gratum est utrique nostrum, quod cupis; mutuo me hercule: nam invicem nos incredibili quodam desiderio vestri tenemur, quod non ultra
2 differemus. Atque adeo iam sarcinulas adligamus, festinaturi, quantum itineris ratio permiserit. Erit
3 una, sed brevis, mora: deflectemus in Tuscos, non ut agros remque familiarem oculis subiiciamus (id enim postponi potest), sed ut fungamur necessario
4 officio. Oppidum est praediis nostris vicinum; nomen

I. * *Fabatum*. Ad *Fabatum prosocerum*, cuius neptem e filio duxerat, plures epist. scripsit. Credunt esse eundem Calp. Fabatum, equitem Romanum, quem Tacit. An. XVI, 8, narrat, tanquam conscium incesti Lepidae, accusatum esse, sed Neronem, circa summa scelera distentum, quasi minorem evasisse. Ex epistolis Plinianis videmus Comi consenuisse, atque in patriam liberalem fuisse. *L.*

1. *Neptem tuam*. Calpurniam filii Fabati huius filiam, quam post obitum prioris uxoris duxerat. *G.*

2. *Atque adeo iam*. Cortius *atque iam adeo*, ordine verborum improbo. De *atque adeo* vid. Drakenb. ad Liv. X, 5. 14. *S.* — *Adligamus*. Pro simplici *ligamus*, minus tamen eleganter, si fides Plutarcho Moral. T. II, pag. 145 ed. Wyttenb. Τὸ δὲ δεσμεύειν ΑΛΛΙΓΑΡΕ λέγουσιν οἱ πολλοὶ Ῥωμαίων· οἱ δὲ καθαρεύοντες ἐν τῷ διαλέγεσθαι, ΑΙΓΑΡΕ. Sed fallitur. Vid. I. Fr. Gronov. ad Liv. VII, 24, 4; it. Drakenb. ad h. l. et ad V, 27, 9; Schneider. ad Columell. p. 569. Caeterum *adligavimus*, quod alii libri habent, paene praeferam. *S.*

— *Tuscos*; ubique vocat praedium suum in Tuscis. *L.*

4. *Nomen Tifernum Tiberinum*, etc.

Tifernum Tiberium; quod me paene adhuc puerum patronum cooptavit, tanto maiore studio, quanto minore iudicio. Adventus meos celebrat, profectionibus angitur, honoribus gaudet. In hoc ego, ut referrem gratiam (nam vinci in amore turpissimum est), templum pecunia mea exstruxi: cuius dedicationem, quum sit paratum, differre longius, irreligiosum est. Erimus ergo ibi dedicationis die, quem epulo celebrare constitui. Subsistemus fortasse et sequenti; sed tanto magis viam ipsam corripiemus. Contingat modo te filiamque tuam fortes invenire! nam hilares certum est, si nos incolumes receperitis. Vale.

Rom. » Nomen Tiferni Tiberini: quod me paene adhuc puerum patronum cooptavit tanto maiore studio, quanto minore iudicio. » Ita contexuit, quae vulgo disiunguntur. Recte factum puto; nam *iudicio* utimur magis in cooptando patrono, quam in adventibus eius celebrandis. Quid minoris iudicii vero esse potuerat, quam quod puerum patronum sibi esse voluerat? *H.* — Scilicet vulgo, etiam, quod mireris, in Cortiana, adeoque, quod paene indigneris, quum Gesnerus verum praeiverit, in Gierigiana, post *iudicio* non interpungitur. Quae negligentia, ut vibia varam sequitur, Gierigium sic transversum egit, ut Secundum haec minore iudicio quam studio scripsisse dicat. *S.* — *Tifernum* (male alii *Tifernium)* Roma aberat ultra centesimum et quinquagesimum lapidem, versus Apenninum montem, ad Tiberim situm; inde *Tiberinum* dictum ad discrimen *Tiferni Metaurensis*. Tiberinum hodie *città di Castello*. L.—*Minore iudicio*. Quia puer eram. *G.* — *Angitur*. tristes sunt, quum ab iis discedo. *Gaudent honoribus*, quibus me afficiant, et colant. *E.* — *Honores* malim de iis intelligere, qui Plinio publice dabantur. *S.*

6. *Epulo celebrare.* In dedicatione omni epulas fuisse adhibitas ex Dione LVII, p. 610; Grut. Inscr. p. 414, 2; Savaro. ad Sidon. IV, 15 pr. ostendit Cortius. Et qui aliter? quum dedicatio sine sacrificio non fieret, nec sine epulis sacrificium, quemadmodum nec epulae solemniores sine deorum honore: ipsa Ebraeorum sacrificia epulis bonam partem comitata, etc. *G.*

— *Viam ipsam corripiemus*. Nimis ποιητικῶς pro caractere epistolico. Virgil. Aen. I, 418, *Corripuere viam interea*. S.

7. *Fortes*. Bene valentes. Ita saepe in his epistolis Plinius *fortes* dicit, qui sunt bonae valetudinis. *E.* — Vid. indicem. *S.*

— *Nam hilares certum est*. Optima lectio, quam miror Cortio displicuisse. Simili ellipsi Plinius I, 2, 1, *Nam vim tantam verborum qui possunt?* ut ibi scribendum. *S.*

II.

M. Regulum, morte filii dolorem simulantem, notabiliter perstringit.

C. PLINIVS CLEMENTI * SVO S.

Regulus filium amisit: hoc uno malo indignus, quod
nescio an malum putet. Erat puer acris ingenii, sed
ambigui: qui tamen posset recta sectari, si patrem
2 non referret. Hunc Regulus emancipavit, ut heres
matris exsisteret. Mancipatum (ita vulgo ex moribus
hominis loquebantur) foeda et insolita parentibus
indulgentiae simulatione captabat: incredibile est;
sed Regulum cogita. Amissum tamen luget insane.

II. * *Clementi*. Sine dubio est *Atrius Clemens*, ad quem I, ep. 10. *L.*

1. *Indignus*. Qui non meruit, adeoque commiserationo dignus. *E.* — Melius, ni fallor, Catanaeus: « Sensus est, merebatur Regulus mortem filii, si eam malum putaret. Sed quum timendum obitum eius optasset, ut heres filii existeret, ideo indignum censeo hoc malo, quia malum non credit, sed utile. » Profecto tota epistola tam plena est stomachi, tamque acerbe perstringit nebulonem illum, ut initium eius a commiseratione sumptum esse vix credam. *S.*

2. *Emancipavit*. Filius in patris potestate ac manu dum est, nihil sibi adquirit, omnia patri. Reguli filium mater mores mariti exosa heredem non vult scribere, si in patris potestate esset; vel quod ne corrumpatur metuit, vel ne insidias filio pater struat. Emancipat igitur et potestate sua solvit eum pater. Simillimam huic speciem habes VIII, 18, 4. *G.* — *Existeret*. Non simpliciter *esset* significat, ut faex Scholasticorum postea usurpavit: sed *evaderet, prodiret, fieret*. G.

— *Mancipatum*. Debebat dicere, si recta via rem enarrare voluisset, *emancipatum*. Sed iocum una refert hominum, qui non tam solutum patria potestate Reguli filium ista emancipatione dicere vellent, quam nova indulgentia, muneribus, corruptelis, *mancipatum* patri, et nexu novo devinctum. Regulus igitur, ut est tota vita simulator et fallax, et e contrariis vitiis compositus, dum *emancipat* filium imaginaria venditione, re ipsa emit et *mancipat*. G. — Rom. *Emancipatum (ita vulgo ex moribus homines loquebantur)*. H. — Neque *homines* ferendum, nec *emancipatum* iocus hominum mores Reguli nutan-

Habebat puer mannulos multos, et vinctos, et solu- 3
tos: habebat canes maiores minoresque: habebat
luscinias, psittacos, merulas: omnes Regulus circa
rogum trucidavit: nec dolor erat ille, sed ostentatio
doloris. Convenitur ad eum mira celebritate; cuncti 4
detestantur, oderunt, et quasi probent, quasi dili-
gant, cursant, frequentant: utque breviter, quod
sentio, enuntiem, in Regulo demerendo Regulum
imitantur. Tenet se trans Tiberim in hortis, in qui- 5
bus latissimum solum porticibus immensis, ripam sta-
tuis suis occupavit, ut est in summa avaritia sumptuo-
sus, in summa infamia gloriosus. Vexat ergo civitatem 6
insaluberrimo tempore: et quod vexat, solatium putat.
Dicit se velle ducere uxorem: hoc quoque, sicut alia,
perverse. Audies brevi nuptias lugentis, nuptias senis: 7
quorum alterum, immaturum; alterum, serum est.
Vnde hoc augurer, quaeris? Non quia adfirmat ipse 8
(quo mendacius nihil est), sed quia certum est, Re-
gulum esse facturum, quidquid fieri non oportet.
Vale.

tium postulat. Caeterum *mancipare* et *emancipare*, quum alterum pro altero multis locis poni possit, mirandum non est saepe in libris confusa esse. Vid. Gesneri Thes. L. L. et Clav. Ciceron. *S.*

3. *Mannulos*. Manni, equi pusilli et speciosi, in deliciis erant hominum elegantiorum, quorum currus trahebant. *L.* —*Et vinctos et solutos*. Rom. et Ald. bene. *H.* — Vid. ad 2, 17, 2. *S.* — *Omnes.....trucidavit*. Vid. Kirchmann. de Funer. Romanor. L. III, c. IV, ubi et hoc Plinii loco utitur. *S.*

6. *Vexat...civitatem*. Dum secessu suo imponit necessitatem salutatoribus, et adloquendi consolandique caussa, ad eum venientibus, per aestum et vapores Romanos iter illud suscipere. *G.*

7. *Audies brevi nuptias*, etc. Rom. *Audies brevi nuptias lugentis senis: quorum alterum*. H. — Male. Iteranda vox *nuptias*. S. — *Immaturum*, nondum maturum, nimis praecipitatum, ut qui in ipso luctu, quem gravissimum simulat, nuptias et voluptatem cogitet. *G.*

III.

Laus Antonini non tam ex honoribus, quos amplissimos gesserat, quam ex ingenio et stilo graeco. Habet haec epistola prope colorem orationis panegyricae, et multum inest dignitatis. L. et sic deinceps, etsi non posita litera.

C. PLINIVS ANTONINO * SVO S.

Quod semel atque iterum consul fuisti, similis antiquis; quod proconsul Asiae, qualis ante te, qualis post te vix unus aut alter (non sinit enim me verecundia tua dicere *nemo*), quod sanctitate, quod auctoritate, aetate quoque princeps civitatis, est quidem venerabile et pulchrum; ego tamen te vel magis
2 in remissionibus miror: nam severitatem istam pari iucunditate condire, summaeque gravitati tantum comitatis adiungere, non minus difficile quam magnum est. Id tu quum incredibili quadam suavitate sermonum, tum vel praecipue stilo adseque-
3 ris: nam et loquenti tibi illa Homerici senis mella

III. * *Antonino.* Dissensus inter Codd. facit, ut dubium sit, *Antonione* legendum sit, an *Hadriano.* Laudati iam sunt a viris doctis Casaubon. in Capitolini Anton. Pium c. I, Reines. V. L. p. 277; Paullus Cigalinus de Plinii patria p. 1622. *G.* — Intelligitur autem M. Arrius Antoninus, avus maternus Antonini Pii, cui etiam Lib. IV, ep. 18, et V, 10, Plinius scripsit. *E.* — Rom. *Antonino.* Itaque non est, cur in omnibus vetustis exemplaribus *Hadriano* legi dicatur. *H.*

1. *Ego tamen te*, etc. Rom. *Ego tamen te vel magis in remissioribus miror.* Hoc in aliis etiam est, nec librariorum errore scriptum videtur pro *in remissionibus.* Dixerat, alios Antonini virtutem in administranda republica praestitam admirari: sibi eum magnum videri adfirmat in iis etiam rebus, quae sint *remissiores*, in quibus minus se intendere soleant alii, quae remisso ac soluto animo fiant, in quibus paullo plus quisque sibi indulgeat. Vox ipsa et Plinio et Suetonio, et aliis usitata; nec significatio rei, ad quam accommodatur, repugnat. *H.*

3. *Homerici senis.* Nestoris, de quo Il. α, 249, Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή. G. — *Et nectare.* Al. *Nectere*, vel *innectere*, verba floribus et sertis illa quidem

profluere, et quae scribis, complere apes floribus et nectare videntur. Ita certe sum adfectus ipse, quum Graeca epigrammata tua, quum iambos proxime legerem. Quantum ibi humanitatis, venustatis! quam 4 dulcia illa! quam antiqua! quam arguta! quam recta! Callimachum me, vel Herodem, vel si quid his me-

commoda et coniuncta, sed non nimis apta forte apibus. Et male sane hanc caussam egit, qui Ovidianum *innectere tempora sertis* huc advocavit. Maius praesidium illa habent Virg. Georg. IV, 250, *Complebuntque foros, et* floribus *horrea texent.* Vnde Ambrosius *Intexta floribus horrea* illis tribuit. Quum tamen poëticum illud sit, et *nectare* sit ipsum quoque in bonis libris, hoc praetuli. *G.* — *Et, quae scribis, complere apes floribus et innectere videntur,* cum Cortianis quibusdam Rom. Hoc etsi poëtis familiarius est, hic tamen tolerari potest, ubi de industria poëtarum sermonem imitatur, ut saepe alibi et maxime lib. VIII, ep. 26. *Complere flor.* suavitatem significat, quae ab ingenio est; *innectere* artem; quae ingenium commendat. *H.*

4. *Humanitatis.* Leporis, urbanitatis, quae sale et facetiis etiam ostenditur. Illa saepe iunguntur, ut apud Cic. de Orat. III, 8 et II, 67; cf. lib. I, 7. Hinc et *humanitatis sal*, epist. ad Att. I, 13. Copiosius hunc omnem de humanitate locum tractavimus in Lex. technol. Rhet. lat. s. v. *humanitas.* E. — *Quam dulcia illa! quam amantia* hic inserunt libri plerique, quod expunxit merito Cortius. *G.* — *Quam antiqua!* Desunt in Rom. *H.*

— *Callimachum me, vel Herodem.* Rom. *Callimachum, vel Herodem*, sine *me.* H. — *Herodem.* Vix patiuntur temporum rationes, ut Herodes ille nobilis sub Adriano et Antoninis sophista intelligatur, de cuius reliquiis Cl. Salmasius, de vita autem et temporum rationibus Olearius ac Philostratus immortaliter meriti sunt. Igitur vel alterius maioris Herodis memoriam intercidisse oportet, vel hic locus corruptela non vacat. *Philetem* suspicabatur Barthius, Callimacho alias etiam iungi solitum, *Eratosthenem* Cortius. Mihi N. L. *G.* — Non Herodem Atticum, sophistam, sed Herodem iambographum h. l. intelligi, primus demonstravit Ruhnkenius in Histor. Crit. Orat. Rutilio Lupo praemissae p. 99, quem locum, quum sit commentarii instar, ipsis Ruhnkenii verbis huc transcribo: »Interpretes multa ad hunc Plinii locum moliuntur, satisque ostendunt, se de Herode Iambographo nefando quidem quicquam audivisse. Ex eius Choliambis fragmenta supersunt apud Zenobium VI, 10; Stobaeum S. LXXI, p. 439; LXXVI, p. 453; XCVI, p. 530; CXVIII, p. 591; et Maximum T. II, p. 636. Nomen eius abiit in notius Herodoti apud Etimolog. M. p. 411, 41, Ζήτριον διὰ τοῦ ῖ συνεσταλμένον· καὶ παρὰ Ηροδότῳ· Αγ' αὐτὸν εἰς τὸ ζήτριον. ἔστι δὲ χωλιαμβικὸν τὸ μέτρον. In mendoso Ηροδότῳ haerebat Cl. Wesselingius Diss. Herodot. p. 29. Idem Etymologi locus induxisse videtur Scaligerum ad Varron. de L. L. VI, p. 149, ut iamborum scriptorem *Herodotum* vocaret. Athe-

lius, tenere credebam: quorum tamen neuter utrumque aut absolvit, aut attigit. Hominemne Romanum
3 tam Graece loqui? non, medius fidius, ipsas Athenas tam Atticas dixerim. Quid multa? invideo Graecis, quod illorum lingua scribere maluisti: neque enim coniectura eget, quid sermone patrio exprimere possis, quum hoc insiticio et inducto tam praeclara opera perfeceris. Vale.

naeus III, p. 86, B, laudat Ἡρώνδαν ἐν Συνεργαζομέναις, ubi Is. Casaubonus negat se alibi Herondam Comicum invenire. Verum non Comicus laudatur, sed, ut ex subiecto Choliambo apparet, iamborum scriptor, Herodes, qui patronymica et Doribus propria forma Ἡρώνδας dicitur; quod bene vidit Salmasius Exerc. Plin. p. 111. Illam nominum formam illustrarunt Hemsterhusius ad Callimach. Fragm. p. 590, et Valkenarius ad Schol. in Euripid. Phoeniss. p. 764. Denique Herodem Iambographum cum Herode Attico gravissimo errore confundunt Interpretes Plinii, et Fabricius Bibl. Gr. vol. VIII, p. 710. » Haec Ruhnkenius. Caeterum huius Herodis fragmenta collegit Fiorillo ad calcem Herodis Attici p. 171. *E.* — *Neuter utrumque.* Nec Callimachus, nec Herodes in utroque genere poeseos, epigrammatico et iambico, perfectus fuit; hoc est, quod dicit, *neuter utrumque absolvit.* Deinde *neuter utrumque attigit*, hoc sensu addidit, quod Callimachus sola epigrammata, et non iambos, Herodes autem, missis epigrammatibus, iambos tantum scripsit. Inde igitur laudat Antoninum, qui utrumque optime scripserit. *E.* — Fallitur Ernest. Callimachum etiam in genere iambico operam posuisse, novimus. *Absolvit* refer ad Callimachum, *attigit* ad Herodem. Caeterum Cortius *utrumque* perperam explicat, ad illa, *Quantum ibi humanitatis ..... quam recta!* pertinere censens, in iisque nescio quam oppositionem reperire sibi visus. *S.*

5. *Quum hoc insiticio et inducto.* Rom. *Quum in hoc insiticio et inducto.* Sic multi codices alii. *H.* — Praepositio nata videtur ex praegressa *m.* S. — *Insiticio.* Verbum paullo rarius, sed eleganter significans. *Insiticia* proprie sunt, quae in aliam stirpem inseruntur, et loco non natali aluntur. Deinde transtulerunt ad alia, quae loco non nativo posita intelligi volunt. Ita *insiticius somnus* Varronis est, R. R. I, 2, 5, qui medio die, vigilandique adeo tempore capitur: apud eundem II, 8, 1, *Insiticii et bigeneri muli*, in aliud genus insiti. Plane idem sibi vult *insitivus*, quod ostendunt non *insitiva* modo Horatii ep. 2, 19, *pira*; sed *insitivus* ille *Gracchus* Ciceronis pro Sextio c. XLVII, id est in illud genus eamque familiam fraude insertus. Sic *insitivi liberi* Phaedr. III, 3, 10, per adulterium in alienam familiam illati. *Insiticius* igitur *sermo* est Graecus hominis non Graeci, non primum enatus quasi in Antonino, sed arte paratus et illi velut insitus. Cf. infra IV, 18. *G.*

IV.

Tribunatum semestrem Calvisio Nepoti petit, et cum breviter quidem, graviter tamen commendat.

C. PLINIVS SOSSIO * SVO S.

Calvisium Nepotem validissime diligo, virum industrium, disertum, rectum, quod apud me vel potissimum est. Idem C. Calvisium, contubernalem meum, amicum tuum, arcta propinquitate complectitur; est enim filius sororis. Hunc ergo rogo semestri tribunatu 2
splendidiorem et sibi et avunculo suo facias. Obligabis

IV. * *Sossio.* Non dubito quin *Sossius Papus* intelligendus sit, vir clarus, sub Traiano, etiam Adriano carus. *L.*

1. *Calvisium Nepotem.* Rom. *Varisidium Nepotem*, cum Med. quod fortasse verum. Deinde *valdissime* pro *validissime.* H. — *Industrium... rectum.* Miror haec a novissimo editore, Gierigio, sollicitata. In *disertum* offendit, quod in tribuno militari eloquentia non magnopere desiderata fuerit. Hoc autem *rectum* ultimo loco positum ideo improbat, quod frigide illa addantur, *quod apud me vel potissimum est;* ita enim, inquit, omnes sani homines iudicant. Me neutra ratio movet. Primum quis in *diserto* statim eloquentiam Demosthenicam, vel Ciceronianam cogitet? Est aliqua facundia, quae unumquemque et decet et iuvat in vita negotiosa. Deinde Plinius virtutes laudat non tribuni, sed hominis, quae tamen etiam tribunum commendare possunt. Denique non video, cur frigide a Plinio addita sint ea, quae fateri honestissimum est. Ergone nunquam virtutem laudabimus, nunquam dicemus, integritatem animi nobis caeteris bonis externis potiorem esse, quia omnes sani ita iudicent? *E.* — *Rectum*, id est, bonum et honestum. V. Schwarz. ad Plin. Panegyr. p. 183. *S.*

2. *Hunc ergo rogo.* Rom *Hunc, rogo*, omisso *ergo*. H. — Sic et Cortiana. Bene. *S.* — *Semestri tribunatu.* Ostendit, hoc ipso in primis loco usus, Lipsius de Mil. Rom. II, 9, propter multitudinem petentium *semestres tribunatus* datos; et hinc explicat obscurum ante locum Iuvenalis VII, 89, de Paride Domitiani histrione, *Ille et militiae multis largitur honorem, Semestri vatum digitos circumligat auro. Semestre* enim *aurum*, annulus tribunorum semestrium. Confer ad h. loc. Masson. XX, 4; Turneb. Adv. lib. XX, 11; et Appian. in Punicis *L.*

me, obligabis Calvisium nostrum, obligabis ipsum, non minus idoneum debitorem, quam nos putas.
4 Multa beneficia in multos contulisti: ausim contendere, nullum te melius, aeque bene vix unum, aut alterum collocasse. Vale.

3. *Idoneum*. Proprie de debitore, qui solvendo est. Glossarium H. Stephani: Idoneum, Ἀξιόχρεων, Ἱκανόν. Item: Ἀξιόχρεως, Idoneus. *S.*

4. *Aeque bene vix unum*. Rom. *Aeque bene unum*, sine *vix*. H. — *Collocari* eleganter dicuntur beneficia, tropo sumpto a pecunia. *L.*

V.

Studium auditorii, quum recitaret orationem, comparat cum Aeschinis auditoribus Rhodiis: in comparatione autem versatur tota epistola; et illa sublata, haec ad nihilum concideret.

C. PLINIVS SPARSO * SVO S.

Aeschinem aiunt petentibus Rhodiis legisse orationem suam, deinde Demosthenis, summis utramque clamo-
2 ribus. Quod tantorum virorum contigisse scriptis non miror, quum orationem meam proxime doctissimi homines hoc studio, hoc adsensu, hoc etiam labore

V. * *Sparso* Noster scripsit etiam VIII, ep. 3. Quis fuerit non constat. *L.*

1. *Aeschinem*. Vid. ea de re supra ad II, 3, 10. *G.* — *Summis... clamoribus*. Laudantium puta et plaudentium auditorum. Sic saepius Noster, de quo vid. Ind. Sed etiam Cic. de Orat. I, 33, *haec sunt, quae clamores et admirationes in bonis oratoribus efficiunt*. Hinc illud ad Q. Fratr. III, 1, 3, *Clamores efficiam*, hoc est, mirificum quid praestabo. *G.* — Ita et Rom. sine verbis illis, quae explicandi caussa aliquis, non ipse Plinius, adscripsit, *esse probatam*. Auditorum enim clamores, sive plausus intelliguntur. *H.*

2. *Labore*. Ita intentionem audiendi dicit, non quidem simpliciter; sed quod illa intentio *per biduum* continuata molestior erat, et ad laboris similitudinem accedebat. *E.* — Verissime hoc. Secus habet id, quod vir doctissimus, vi huius vocis nondum satis perspecta, adscripserat: «*Labore* non placet. Quidni *clamore*?» *S.*

per biduum audierint: quamvis hanc intentionem eorum nulla hinc et inde collatio, nullum quasi certamen accenderet. Nam Rhodii quum ipsis orationum 3
virtutibus, tum etiam comparationis aculeis excitabantur: nostra oratio sine aemulationis gratia probabatur. An merito, scies, quum legeris librum, cuius amplitudo non sinit me longiore epistola praeloqui. Oportet enim nos in hac certe, in qua possumus, 4
breves esse: quo sit excusatius, quod librum ipsum, non tamen ultra caussae amplitudinem, extendimus. Vale.

— *Quamvis hanc intentionem eorum.* Rom. *Quamvis intentionem eorum*, non ut vulgo *hanc intentionem*. H.

3. *Excitabantur*, ad acclamandum impellebantur. *Excitari* enim ad omnem animi commotionem declarandam adhibetur. Quidquid autem vim excitandi habet, id *aculeus* dicitur. *L.*

VI.

Laurentinum, propter studiorum secretum, reliquis praediis praefert. Iucunda et ingeniosa epistola. Dominatur quoque venusta quaedam simplicitas, et leniter defluit oratio.

C. PLINIVS NASONI SVO S.

Tusci grandine excussi; in regione Transpadana summa abundantia, sed par vilitas nuntiatur: solum mihi Laurentinum meum in reditu. Nihil quidem ibi pos- 2

VI. 1. *Grandine excussi.* Horat. Carm. III, 1, 29, *verberatae grandine vineae.* Geoponic. I, 14, 2, οὔτε ἡ ἄμπελος, οὔτε τὰ σπέρματα ὑπὸ χαλάζης ἀδικηθήσεται. Graeci uno verbo χαλαζοβολεῖσθαι. Clem. Alex. Strom. L. VI, p. 754 ed. Pott. χαλαζοβλήσειν μελλόντων νεφῶν· leg. χαλαζοβολήσειν. Asclepiad. in Anal. Brunck. T. I, pag. 216. Νίφε, χαλαζοβόλει, etc. Plutarch. Mor. T. III, p. 10 ed. Wyttenb. νέφη χαλαζοβόλα. S. — *Par vilitas.* Non minus summa, quam est abundantia. Haec enim fere coniuncta

sideo praeter tectum et hortum, statimque arenas: solum tamen mihi in reditu. Ibi enim plurimum scribo: nec agrum (quem non habeo), sed ipsum me studiis excolo; ac iam possum tibi, ut aliis in locis horreum
3 plenum, sic ibi scrinium ostendere. Igitur tu quoque, si certa et fructuosa praedia concupiscis, aliquid in hoc litore para. Vale.

sunt. Cic. in Verr. III, 98: » Annona pretium, nisi in calamitate fructuum, non habet. Si autem ubertas in percipiendis fructibus fuit, consequitur vilitas in vendendo, etc. « *G.* —Rom. *Summa abundantia, sed parum utilitatis.* Hinc apparet, apud Cicer. lib. III offic. cap. XII, 10, recte emendatum esse *tritici vilitas*, etsi ibi in omnibus prope libris est *utilitas*. H. — Similiter *copiam* cum *vilitate* coniungit Livius XLV, 33, 3: *ea copia rerum, ea vilitas annonae*. Vbi item al. *utilitas*. Sic *vilis* et *utilis* confunduntur. Vid. Drakenb. ad Livium XXXV, 14, 4. Burmano. ad Vellei. pag. 910 ed. Ruhnk. *S.*

2. *Statimque arenas.* Est enim maritima villa ipsi littori imposita. Vid. II, 17. *G.*

3. *Certa.* Quum alias *fides* praediorum laudetur, vel accusetur *fallacia:* hic Plinius alludens eo nomine *certa* vocat, quod ingenii fetus subministrant, nullis tempestatum casibus expositos. *G.* — *Litore.* locose quasi litus caussa esset illius reditus.

VII.

Reguli ingenium et industriam in laudando et ornando filio describit.

C. PLINIVS LEPIDO * SVO S.

Saepe tibi dico, inesse vim Regulo. Mirum est, quam efficiat, in quod incubuit. Placuit ei lugere filium:

VII. * Quis fuerit Lepidus non constat. Plinius consuetudine eius assidua usus esse videtur: Comensem fuisse apparet. *L.*

1. *Vim.* quam mox ipse explicat, intentionem, quicquid velis, obtinendi, quae tamen in Regulo audaciae (obstinationis *S.*) adiunctam notionem haberet. *E.*

— *Mirum . . . incubuit.* Sic et Rom. Postea: *Placuit statuas eius et imagines quam plurimas facere.* Sic optimus

luget, ut nemo. Placuit statuas ei et imagines quam plurimas facere: hoc omnibus officinis agit. Illum coloribus, illum cera, illum aere, illum argento, illum auro, ebore, marmore effingit. Ipse vero et 2
nuper, adhibito ingenti auditorio, librum de vita eius recitavit: de vita pueri recitavit; tamen eundem librum, in exemplaria transcriptum mille, per totam Italiam provinciasque dimisit. Scripsit publice, ut a decurionibus eligeretur vocalissimus aliquis ex ipsis, qui legeret eum populo: factum est. Hanc ille vim 3
(seu quo alio nomine vocanda est intentio, quidquid velis, obtinendi) si ad potiora vertisset, quantum boni efficere potuisset! Quamquam minor vis bonis, quam malis, inest, ac sicut ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς

quisque, non ei, quod nec Ald. habet. *H.*

— *Ebore, marmore effingit.* Rom. *Illum ebore, illum marmore effingit.* H. — Vera haec lectio. Epanaphora satis gravis, quam nolim cum I. A. Ernestio (vid. Gesneri ad eum epistolam) pro vitiosa habere. *S.*

2. *Ipse vero et nuper.* Damus hic lectionem a Cortio ex bonis libris probatam, qui etiam id genus repetitionis, quae δεινότητα quandam adfert orationis, tum Nostro, tum optimis quibusque scriptoribus familiare esse ostendit. *G.* — *Ipse vero et nuper.* Rom. et Ald. Post haec Rom. « Librum de vita pueri recitavit: *Ald.* de vita eius. » Cortius ex Medic. « Ipse vero et nuper, adhibito ingenti auditorio, librum de vita eius recitavit: de vita pueri recitavit. » Sequitur in Rom. « Tamen eundem librum vel in exemplaria mille transcriptum. » Coniunctionem *vel* non aspernor; numerus vero poëticus minus placet. Sunt et alia, quae in Cortiana lectione offendunt. *H.* — Plinius, opinor, mallet sic interpunctum: « librum de vita eius recitavit: de vita pueri: recitavit tamen. Eundem librum, etc. » Ita in lectione Cortiana, quae item Gesneriana est, nil erit amplius, quod offendat. *S.*

— *Scripsit publice.* Ad civitates. Neque enim ea tantum *publice* scribuntur vel fiunt, quae *populi nomine* fiunt; sed ea quoque, quae *ad populum* referuntur. Sic Cic. fam. V, 7 pr. et alias. *G.* — *Vt a decurionibus*, etc. Rom. *Vt a decurionibus deligeretur vocalissimus aliquis ex ipsis.* Vulgo *eligeretur*: quod in tam paucis, ex quibus legendus erat, locum non habet. *H.* — Heusing. ad Cornel. Nep. Agesil. I, 3, pag. 188: « *Deligitur*, qui ex pluribus, sed idoneis; *eligitur*, qui ex promiscua multitudine legitur. » Perpetua horum verborum confusio. Vid. Oudendorp. ad Frontin. 1, 4, 9 p. 23 sq. ed. alt. *S.*

3. Ἀμαθία μὲν θράσος. Vox Periclis in sermone epitaphio apud Thucyd.

δὲ ὄκνον φέρει, ita recta ingenia debilitat verecundia,
4 perversa confirmat audacia. Exemplo est Regulus: imbecillum latus, os confusum, haesitans lingua, tardissima inventio, memoria nulla: nihil denique praeter ingenium insanum: et tamen eo impudentia ipsoque illo furore pervenit, ut a plurimis orator habeatur.
5 Itaque Herennius Senecio mirifice Catonis illud de oratore in hunc e contrario vertit: *Orator est vir malus, dicendi imperitus.* Non, mehercule, Cato ipse tam bene verum oratorem, quam hic Regulum ex-
6 pressit. Habesne, quo tali epistolae parem gratiam referas? Habes, si rescripseris, num aliquis in municipio vestro ex sodalibus meis, num etiam ipse tu nunc luctuosum Reguli librum, ut circulator, in foro legeris, scilicet, ut ait Demosthenes, ἐπάρας τὴν φωνὴν,

II, 40. Vertit Aem. Portus: Imperitia quidem audaciam: consideratio vero difficultatem ac periculorum cunctationem et metum adfert.» Add. V, 17, 3; VII, 17, 13. *G.*

4. *Os confusum.* Non intelligo vultum haud compositum; nam Regulus, ut vultum recte componeret, satis audax et impudens erat. Vitium potius vocis et pronuntiationis describitur, quod est eius, qui verba singula non recte explicat, syllabas obscurat, devorat, etc. Contrarium est *os planum,* quod idem Plinius epist. 6, 11, commemorat, ubi vid. Gesner. *E.*—Valerius Maximus a Cortio laudatus VIII, 7, Rom. I, *os haesitatione impeditum.* S. — *Tardissima inventio.* Hoc ipsum Regulum tardo et hebeti ingenio esse arguit. Nam ad excogitandum, vel inveniendum *acumine* opus est, quod proprie de hoc sollertiae genere dicitur Cic. Brut. 68, ubi etiam *tardus in excogitando* opponitur *acutiori.* E. — *Eo impudentia,* etc. Rom. *Eo impudentia ipsoque illo furore provenit, ut plurimis orator habeatur,* sine praepositione *a.* H.

5. *Itaque Herennius,* etc. Rom. *Itaque Herennius Senecio mirifice illud Catonis.* H. — *Catonis* .... Definitio Catoniana, *vir bonus, dicendi peritus,* est apud Quintil. XII, 1, 1. *G.*

6. *Si rescripseris, num aliquis.* Rom. *Si scripseris, num aliquis.* H.—*Scilicet ut ait,* etc. Rom. ἐπάρας *scilicet, ut ait Demosthenes,* τὴν φωνήν. H. — Idem ordo in aliis libris obvius. Placet. *S.* — *Demosthenes.* Orat. pro corona cap. 90 p. 166 cuius loci suavitas, et acumen Plinii intelligi non potest, nisi totus inspiciatur. Accusat inimicum suum Demosthenes, qui in commemoranda calamitate publica οὐδ' ἐδάκρυσεν, οὐδ' ἔπαθεν οὐδὲν τοιοῦτον τῇ ψυχῇ, *neque lacrymam effuderit, neque animo se commoveri ostenderit;* sed *sublata voce, exsultabundus;* illud enim est γεγηθώς, quod gaudii notionem adiunctam habet, et *modulanti*

καὶ γεγηθὼς καὶ λαρυγγίζων. Est enim tam ineptus, ut 7 risum magis possit exprimere, quam gemitum. Credas non de puero scriptum, sed a puero. Vale.

gutture loquulus sit, etc. Hunc Aeschinem igitur imitatus est, de Plinii suspicione, Lepidus in praelegendo Reguli libro, ut non lugubri voce, et actione ad materiem composita, sed laetus, hilaris, ludensque recitaret. Add. Luc. Rhet. praec. p. 320. *G.*

7. *Vt risum magis*, etc. Rom. *Vt risum mihi possit exprimere magis.* H. —*Λαρυγγίζων.* Πλατύνων τὴν φωνὴν, vehementissima voce utens. *L.*

VIII.

Gratulationi de auguratu respondet, caussas explicans, cur eo honore praecipue laetetur.

C. PLINIVS ARRIANO * SVO S.

Gratularis mihi, quod acceperim auguratum. Iure gratularis: primum, quod gravissimi principis iudicium in minoribus etiam rebus consequi pulchrum est; deinde quod sacerdotium ipsum quum priscum et religiosum, tum hoc quoque sacrum plane et insigne est, quod non adimitur viventi. Nam caetera, quam- 2 quam dignitate propemodum paria, ut tribuuntur, sic auferuntur. In hoc fortunae hactenus licet, ut dari possit. Mihi vero etiam illud gratulatione dignum videtur, 3 quod successi Iulio Frontino, principi viro: qui me

VIII.* *Arriano.* Vide ad I, epist. 2. *L.*

2. *Nam caetera*, etc. Rom. *Nam alia, quamquam dignitate.* H. — Sic et Cortiana. Bene. Ἀλλα, non τὰ ἄλλα. *S.*

— *Fortunae ... dari possit.* Fortunae opus est, auguratum accipere. Sed in hoc etiam vis fortunae terminatur. Non enim facere potest, ut eum honorem amittamus, quia nunquam adimitur. *E.*

3. *Mihi vero etiam illud.* Rom. *Mihi vero illud etiam*, bene. *H.* — Bonus hic ordo, noster tamen non deterior. Vid. Heusinger. ad Cornel. Nep. Hamilc. II, 3, pag. 265. Emendat. II, 4, p. 202. Omnino in positu huius particulae mira librariorum inconstantia deprehenditur. *S.* — *Iulio*

nominationis die per hos continuos annos inter sacerdotes nominabat, tanquam in locum suum cooptaret: quo nunc eventus ita comprobavit, ut non fortuitum
4 videatur. Te quidem, ut scribis, ob hoc maxime delectat auguratus meus, quod Marcus Tullius augur fuit; laetaris enim, quod honoribus eius insistam,
5 quem aemulari in studiis cupio. Sed utinam, ut sacerdotium idem et consulatum, multo etiam iuvenior quam ille, sum consequutus, ita senex saltem ingenium
6 eius aliqua ex parte adsequi possim! Sed nimirum quae sunt in manu hominum, et mihi et multis contigerunt: illud vero, ut adipisci arduum, sic etiam sperare nimium est, quod dari nisi a diis non potest. Vale.

Frontino. Nobili auctori Stratagematum et libri de Aquaeductibus, de cuius mortis tempore, atque adeo, quo anno augur factus fuerit Secundus, disputatur a Cl. Massono in vita Plinii ad A. C. CIII, et ab Illmo Poleno in Prolegom. ad Frontin. c. I, §. 42 sqq. *G.* — Hunc Plinius merito vocat *principem virum*, non modo ob doctrinam insignem et auguratum, sed etiam ob res praeclare gestas. Consulatu functus quum Britanniae sub Domitiano praeesset, validam et pugnacem Silurum gentem armis subegit. Tacit. Agr. 17, eum *virum magnum* appellat. *L.* — *Nominationis die*. Vid. ad II, 1, 8. *G.* — *Hos continuos annos*. Ep. 9, 1, *Caussam per hos dies dixit Iulius Bassus*. In talibus pronomen *hic* tempus proxime elapsum indicat. Vid. Drakenb. ad Liv. V, 51, 5. Ruhnken. ad Rutil. Lup. p. 56 sq. Sic et Graeci. Alciphron ep. 1, 14, p. 58 f. ed. Bergl. οἱ δὲ ἔφασαν τὸν κτῆμα γεγονέναι πρὸ τούτων τεττάρων ἐτῶν. — *Vt non fortuitum videatur*. Rom. *Vt non fortuitum videretur*. H.

4. *Te quidem*, etc. Rom. *Te quidem, ut scribis, hoc maxime delectat auguratus meus*. Ita et alii quidam libri, melius quam vulgo. *H.* — Cum *Marco Tullio* libenter amici eum comparare solebant, eaque comparatione laetabatur. *L.*

5. *Vt sacerdotium*, etc. Rom. *Vt sacerdotium idem, ut consulatum multo etiam iunior quam ille*. H.

— *Iuvenior*. Etiam apud Apuleium esse hunc comparativum, iam a Cellario observatum est. *G.*

6. *Quod dari ... potest*. Sic et Rom. *H.* — Al. *Quod dari non nisi a diis*. S. — *Non nisi*. Solet Plin. libenter negationem ita postponere. *L.*

IX.

Narrat, Bassum, ex Bithynia repetundarum reum, a se defensum liberatumque esse.

C. PLINIVS VRSO SVO S.

Caussam per hos dies dixit Iulius Bassus, homo la-
boriosus et adversis suis clarus. Accusatus est sub
Vespasiano a privatis duobus: ad senatum remissus,
diu pependit; tandemque absolutus vindicatusque est.
Titum timuit, ut Domitiani amicus; a Domitiano re- 2
legatus est. Revocatus a Nerva, sortitusque Bithyniam,
rediit reus, accusatus non minus acriter, quam fide-
liter defensus: varias sententias habuit, plures tamen,
quasi mitiores. Egit contra eum Pomponius Rufus, 3
vir paratus et vehemens. Rufo successit Theophanes,
unus ex legatis, fax accusationis et origo. Respondi 4
ego: nam mihi Bassus iniunxerat, ut totius defensio-

IX. 1. *Iulius Bassus.* Rom. *Iunius Bassus*, quo nomine et Quintiliano vocatur lib. VI, cap. 3, 27 et 57, etsi ad illum Burmann. p. 545, non Iuniis, sed Iuliis hoc cognomen fuisse contendit, et in Plinio nihil mutandum censet. *H.* — *Laboriosus*; multis laboribus obrutus et vexatus, miser. Vid. Clav. Cic. ad h. voc. *S.*

—*Pependit*; inter spem et metum, de exitu et fortuna caussae suae incertus. *E.* — *Tandemque absolutus vindicatusque est.* Rom. *Tandem absolutus vindicatusque est.* H.

2. *Vt Domitiani amicus* Non tamen erat, quod vehementer timeret Titum, si vera narrat Suetonius c. IX: »Fratrem insidiari sibi non desinentem, sed paene ex professo solicitantem exercitus, meditantem fugam, nec occidere, neque seponere, ac ne in minore quidem honore habere sustinuit, etc.« *G.*

— *Quasi mitiores.* Vid. infra s. 17, et 18. *G.*

3. *Pomponius Rufus Varenus* quem ipsi Bithyni patronum sibi postulaverant, sed quem eundem paullo post, an. Ch. 102, Bithyniae proconsulatu functum aeque accusaverunt ac Bassum; de quo V, 20, 1. *L.* — *Vir paratus et vehemens.* Rom. *Vir peritus et vehemens.* H.

— *Fax accusationis.* Al. *princeps.* Propositam lectionem libris et auctoritate Plinii tuetur Cortius. *G.* — Ita

nis fundamenta iacerem: dicerem de ornamentis suis, quae illi et ex generis claritate, et ex periculis ipsis
5 magna erant; dicerem de conspiratione delatorum, quam in quaestu haberent; dicerem caussas, quibus factiosissimum quemque, ut illum Theophanem, offendisset. Eundem me voluerat occurrere crimini, quo maxime premebatur: in aliis enim, quamvis auditu gravioribus, non absolutionem modo, verum
6 etiam laudem merebatur. Hoc illum onerabat, quod homo simplex et incautus quaedam a provincialibus, ut amicis, acceperat: nam fuerat in provincia eadem quaestor. Haec accusatores furta ac rapinas, ipse munera vocabat: sed lex munera quoque accipi
7 vetat. Hic ego quid agerem? quod iter defensionis ingrederer? Negarem? Verebar, ne plane furtum vi-

et Rom., ut Medic. et optimus quisque. *H.*

4. *Inimexerat, ut totius defensionis.* Rom. *Innuxerat, totius defensionis,* sine *ut.* H. — *De ornamentis suis.* De iis rebus, quae ipsum commendare, atque excusare et defendere possint (possent *S.*) *E.*

5. *In quaestu habebant.* Quod quarta bonorum eius, quem damnassent, pars illis cederet, unde *quadruplatores* dicti. *G.* — Rom. *Quam in quaestu haberent*, bene. *H.* — Nimirum haec ex persona Bassi, non Plinii, intelligenda: ut nullus indicativo locus sit. *S.* — *Illum ipsum Theophanem.* Sic et Rom. *H.*

6. *Hoc illum alias onerabat.* Rom. *Hoc illum onerabat*, omisso *alias*, quod ineptissime interponitur a multis, exclusum vero est et ab Aldo. *H.* — Iure omisit, post Cortium, Gierigius. Nec Brummeri Excerpta agnoscunt. *S.* — *Vt amicis, acceperat.* Rom. *Vt amicus acceperat.* H. — Praefero *amicis.* Interpretare: » Vt quos amicos sibi esse ob necessitudinem olim contractam crederet. *S.*

— *Nam fuerat*, etc. Rom. *Nam fuerat in eadem provincia quaestor.* H.

— *Haec accusatores*, etc. Rom. *Haec accusatores furta et rapinas.* H. — *Lex munera ... accipi vetat.* Laudat hic Cellarius *Cinciam* legem, *Aciliam* item et *Calpurniam.* Sed nescio, an ipsa, de qua hic agitur, species in ulla earum, quatenus notae sunt hodie, ostendi possit. Facilius forte fuerit hoc demonstrare de *Cornelia* itemque *Iulia repetundarum.* Sed hoc agunt ICti. *G.* — De ipsis his legibus vid. Clav. Cicer. *E.*

7. *Iter.* Cf. Interpr. ad Gratii Fal. Cyneg. v. 5. Simil. in Graec. leg. Herodot. p. 615, 46: σὺ γὰρ ἔχεις αὐτέων τὰς διεξόδους τῶν βουλευμάτων. Vide Kuster. ad Aristoph. Equit. 1012. *S.* — *Negarem.* Solemne perfugium patronorum in defendendis reis. *L.*

deretur, quod confiteri timerem. Praeterea rem ma-
nifestam infitiari, augentis erat crimen, non diluentis:
praesertim quum reus ipse nihil integrum advocatis
reliquisset. Multis enim, atque etiam principi, dixerat,
sola se munuscula, duntaxat natali suo, aut Saturna-
libus, accepisse, et plerisque misisse. Veniam ergo pe- 8
terem? Iugularem reum, quem ita deliquisse concede-
rem, ut servari, nisi venia, non posset. Tanquam recte
factum tuerer? Non illi profuissem, sed ipse impu-
dens exstitissem. In hac difficultate placuit medium 9
quiddam tenere: videor tenuisse. Actionem meam,
ut praelia solet, nox diremit. Egeram horis tribus et
dimidia: supererat sesquihora: nam quum e lege ac-
cusator sex horas, novem reus accepisset; ita diviserat
tempus reus inter me, et eum, qui dicturus post erat,
ut ego quinque horis, ille reliquis uteretur. Mihi suc- 10
cessus actionis silentium finemque suadebat; temera-
rium est enim, secundis non esse contentum. Ad hoc
verebar, ne mox corporis vires iterato labore defice-
rent; quem difficilius est repetere, quam iungere;
erat etiam periculum, ne reliqua actio mea et frigus, 11

—*Nihil integrum... reliquisset.* Ipsa sua confessione advocatos impediverat, quominus factum inficiari possent. Nam ipse multis dixerat, se munuscula accepisse. *E.* — Romanus manusc. *Nihil advocatis integrum.* H.

8. *Iugularem reum.* Rom. *Iugulassem reum.* Sic et Mediceus. *H.*—Item Excerpta Brummeri. Placet. Sic mox, *profuissem, exstitissem.* S.

9. *Nam quum e lege accusator.* Rom. *Nam quum ex lege accusator.* H. — *Diviserat tempus.* Rom. *Diviserat tempora.* H. — Sic et Cortius, nulla ex libris varietate notata. Terentius Andr. III, 1, 17 sq «non sat commode Divisa sunt temporibus tibi, Dave, haec. *S.*

10. *Ad hoc verebar*, etc. Rom. *Ad hoc verebar, ne mox corporis vires iterato labore deficerent*, non *desererent*, ut Cortius. *H.*—Cort. *Ne me corporis — desererent.* haud ingrate ad aurium sensum. *S.*— *Repetere, quam iungere.* *Repetere* nimirum *laborem* est intermissum denuo aggredi; *iungere* est continuare. Verum hoc deprehendunt viatores, qui multo facilius durant, si uno quasi tenore pergant, quam si aliquandiu interquieverint. *G.*

11. *Frigus ... taedium. Frigus* intellige adfectuum; cito enim arescit la-

ut deposita, et taedium, ut resumpta, pateretur. Vt
enim faces ignem assidua concussione custodiunt, di-
missum aegerrime reparant; sic et dicentis calor et
audientis intentio continuatione servatur, intercape-
12 dine et quasi remissione languescit. Sed Bassus multis
precibus, paene etiam lacrymis, obsecrabat, implerem
mecum tempus. Parui, utilitatemque eius praetuli
meae. Bene cessit: inveni ita erectos animos senatus,
ita recentes, ut priori actione incitati magis, quam
13 satiati viderentur. Successit mihi Lucius Albinus
tam apte, ut orationes nostrae varietatem duarum,
14 contextum unius habuisse credantur. Respondit He-
rennius Pollio instanter et graviter: deinde Theopha-
nes rursus. Fecit enim hoc quoque, ut caetera, im-
pudentissime, quod post duos, et consulares et
disertos, tempus sibi, et quidem laxius, vindicavit:
dixit in noctem, atque etiam nocte, inlatis lucernis.
15 Postero die egerunt pro Basso Titius Homullus, et
Fronto, mirifice: quartum diem probationes occupa-
16 verunt. Censuit Baebius Macer, consul designatus,
lege repetundarum Bassum teneri: Caepio Hispo,
17 salva dignitate, iudices dandos: uterque recte. Qui
fieri potest, inquit, quum tam diversa censuerint?

crymula ab oratore expressa: *taedium* est a continuatione et longitudine. *G.*

12. *Implet tempus*, qui id totum consumit dicendo. Sic *implet annum*, qui per totum annum vivit. *L.*

13. *Lucius Albinus*. Rom. *Luccius Albinus*, non *Lucius*, ut perperam supra lib. III, ep. 8, 7. *H.* — Cortius et Gierigius bene *Luccius Albinus*. S.

14. *Herennius Pollio*, quo consule Titus imperator exstinctus. *L.*

— *Post duos*. Intelliguntur Pomponius Rufus et Heremius Pollio. *Dicere post aliquem*. *succedere aliu*, est eius, qui eandem quam ille caussam tuetur. *S.*

— *Atque etiam nocte*, etc. Rom. *Atque etiam illatis lucernis*. H. Longe melior nostra lectio. *S.*

15. *Probationes occupaverunt*. Rom. *Probationes occuparunt*. H.

16. *Baebius Macer*, qui postea proconsul Hispaniae praefuit, atque etiam in Dalmatiam missus est. Quum Adrianus imperium susciperet praefectus urbi fuit. *L.*

quia scilicet et Macro, legem intuenti, consentaneum
fuit damnare eum, qui contra legem munera acce-
perat: et Caepio, quum putaret licere senatui, sicut
licet, et mitigare leges et intendere, non sine ratione
veniam dedit facto, vetito quidem, non tamen inu-
sitato. Praevaluit sententia Caepionis: quin immo 18
consurgenti ei ad censendum, acclamatum est, quod
solet residentibus. Ex quo potes aestimare, quanto
consensu sit exceptum, quum diceret, quod tam fa-
vorabile fuit, quum dicturus videretur. Sunt tamen, 19
ut in senatu, ita in civitate, in duas partes hominum
iudicia divisa; nam quibus sententia Caepionis placuit,
sententiam Macri, ut duram rigidamque, reprehen-
dunt: quibus Macri, illam alteram dissolutam atque
etiam incongruentem vocant. Negant enim congruens
esse, retinere in senatu, cui iudices dederis. Fuit et 20
tertia sententia: Valerius Paullinus adsensus Caepioni,
hoc amplius censuit, referendum de Theophane, quum
legationem renuntiasset. Arguebat enim multa in accu-
satione fecisse, quae illa ipsa lege, qua Bassum accusa-
verat, tenerentur. Sed hanc sententiam consules, quam- 21
quam maximae parti senatus mire probabatur, non

18. *Consurgenti ei.* Al. omittunt *ei*: et videtur a glossatore profectum. Centies librarii hoc pronomen inferserunt. S.

— *Ex quo potes aestimare*, Rom. *Ex quo potes existimare*, recte. *H.* — Perpetua confusio, cuius fontem aperuit Drakenb. ad Liv. XXXIV, 2, 5. Add. Bünem. ad Lactant. pag. 637; coll. Heusinger. Emendat p. 89. *S.*

19. *Ut duram*, etc. Rom. *Ut rigidam, duramque reprehendunt.* H.

20. *Legationem renuntiasset.* Hoc est, deposuisset. Renuntiato enim quid egeris, finita censetur legatio. Copiose illustrat hanc formulam Burmannus ad Quintil. VII, 4, pag. 631. *G.* — Rom. *Quum legationem renuntiasset.* H.

— *Arguebat enim.* Rom. *Arguebatur enim.* H.

21. *Mire probatur*, etc. Rom. *Mire probabatur, non sunt persecuti.* Sic Ald. quoque, non *probatur.* H. — Item Cort. nulla notata varietate lectionis. Nec Brummeri Excerpta quidquam habent discrepantiae. Praefero imperfectum. *S.* — *Persequi*, exsequi voluntatem alterius. *L.*

sunt persequuti. Paullinus tamen et iustitiae famam
22 et constantiae tulit. Misso senatu, Bassus, magna hominum frequentia, magno clamore, magno gaudio exceptus est. Fecerat eum favorabilem renovata discriminum vetus fama, notumque periculis nomen, et in procero corpore maesta et squalida senectus.
23 Habebis hanc interim epistolam ut πρόδρομον: exspectabis orationem plenam onustamque; et exspectabis diu; neque enim leviter et cursim, ut de re tanta retractanda est. Vale.

23. *Habebis hanc*, etc. Rom. *Habebis hanc interim epistolam ut ἱππόδρομον. Exspectabis oration. plenam, onustam, exspectabis diu.* Ald. *plenam onustamque, exspectabis.* H.—Ante πρόδρομον aliud voc. sed corrupt. exstat in Medic. etiam ed. Vet. vacuum spatium hic reliquit. *L.* — *Exspectabis orationem.* Vid. supra quae diximus ad I, 20, 6. G. — Mox *plenam* et *onustam* dicit, copiosam et amplam rerum variarum et multarum tractatione. *E.* —*Leviter et cursim*, etc. Rom. *Breviter et cursim, ut de re tua retractanda est.* Bis peccatum videtur, in *breviter* et *tua*. H. — Vide Drakenborch. ad Livium lib. XXI, cap. 28, 9. *S.*

X.

Heres cum Sabino factus, de libertate servi, quamvis non plene scripta, ex aequitate censet.

C. PLINIVS SABINO * SVO S.

Scribis mihi, Sabinam, quae nos reliquit heredes, Modestum servum suum nusquam liberum esse iussisse; eidem tamen sic adscripsisse legatum, *Modesto, quem liberum esse iussi.* Quaeris, quid sentiam?
2 Contuli cum prudentibus: convenit inter omnes, nec

X.* *Sabinus*, Firmo Picentinus, qui Plinii familiaritate gloriari solebat. Ab hoc diversus fuisse videtur *Caesius Sabinus*, qui a Martial. VII, epigr. 96, Vmbriae decus appellatur. *L.*

1. *Cum prudentibus*. Cortius ex Me-

libertatem deberi, quia non sit data; nec legatum, quia servo suo dederit. Sed mihi manifestus error videtur; ideoque puto nobis, quasi scripserit Sabina, faciendum, quod ipsa scripsisse se credidit. Confido, accessurum te sententiae meae, quum religiossime soleas custodire defunctorum voluntatem, quam bonis heredibus intellexisse pro iure est. Neque enim minus apud nos honestas, quam apud alios necessitas valet. Moretur ergo in libertate, sinentibus nobis; fruatur 4
legato, quasi omnia diligentissime caverit; cavit enim, quae heredes bene elegit. Vale.

diceo, *cum peritis iuris.* Sententia eadem; quae sint *responsa prudentum*, nemo ignorat. *G.* — Rom. *Contuli cum peritis iuris*, ut Medic. *H.* — Difficile est definire, utrum a Plinio profectum sit. Mihi tamen *prudentibus* genuinum videtur. *S.*

4. *Caverit.* Etiam hoc iuris verbum, quo ludit aliquoties apud Trebatium suum, et contra Servium pro Murena Tullius. *G.*—Nempe *cavere* dicuntur, qui testamento aliquid rite sanciunt, ita ut nulla nec controversia nec calumnia locum habere possit. Mox heredes *bene elegisse* Sabina dicitur, quod eos elegit, quos crederet voluntatem suam honeste atque ex aequitate interpretaturos. Amabili igitur modestia Plinius Sabinae tribuit, quod sibi et coheredi suo tribuere debebat. *E.*

XI.

Liciniani rhetoricam professionem narrat, tanquam propter incestum cum Vestali a Domitiano ad exsilium redacti. Rem ita narrat, ut Liciniano et Corneliae commiserationem, Domitiano contra invidiam faciat.

C. PLINIVS MINVTIANO * SVO S.

Audistine Valerium Licinianum in Sicilia profiteri? Nondum te puto audisse; est enim recens nuntius.

XI.* In Rom. *Minutiano* inscribitur, sine *Cornelio.* H. — De *Minuciano* diximus ad librum III, epistol. 9. *L.*

1. *Profiteri.* Literas intellige, speciatim Rhetoricen. Sic dixerat etiam II, 18, 4. *G.*

Praetorius hic modo inter eloquentissimos caussarum actores habebatur; nunc eo decidit, ut exsul de se-
2 natore, rhetor de oratore fieret. Itaque ipse in praefatione dixit dolenter et graviter: « Quos tibi, Fortuna, ludos facis? Facis enim ex professoribus senatores, ex senatoribus professores. » Cui sententiae tantum bilis, tantum amaritudinis inest, ut mihi videatur ideo
3 professus, ut hoc diceret. Idem, quum graeco pallio amictus intrasset (carent enim togae iure, quibus aqua et igni interdictum est), postquam se composuit, circumspexitque habitum suum: *Latine*, inquit,

—*Praetorius hic modo.* Rom. *Praetorius modo hic.* Paucis interiectis: *ut exul de senatore et rhetor fieret.* H.

2. *Quos tibi*, etc. Rom. *Quos tibi, Fortuna, ludos facis? Ex senatoribus professores, ex professoribus senatores.* Intermedis, *facis enim*, fortasse temere, omissa sunt, etsi abesse possunt: ordinem autem verborum, qui et in Mediceo et in Brummer. A mansit, vulgato antepono. Primum queritur de sua fortuna, *facis ex senatoribus professores:* deinde aliorum novitatem mordet, *ex professoribus senatores.* Hoc itaque dicere videtur: nos demergis, ut alios extollas. Tanto saevior fortunae lusus est, quanto iniquius, senatores cum vulgo exaequari, plebeios senatores fieri. *H.* — Plinius videtur scripsisse: « Facis ex senatoribus professores, ex professoribus senatores. » Omissa particula *enim*, quam « soliti fuerunt librarii interponere, ut orationem, ex eorum sententia male hiantem, melius connecterent. » Drakenb ad Liv. X, 39, 4. *S.*

— *Amaritudinis.* Quaeret forte aliquis, qua in re insit δριμύτης illa, sive amaritudo? Credo ego in eo, quod Quintilianum mordet, Hispanum hominem, et artis, quam profitebatur, opera, honores summos et ornamenta consularia adeptum. Quantacumque enim esset viri virtus, non poterat tamen carere fortuna ipsius, quam diu vixit, obtrectatoribus. Igitur etiam Iuvenalis dentem in illum stringit VII, 189 sqq. et nec meritis viri, nec iudicio principum tribuit, quod *saltus multos haberet; verum sideribus, quae exceperint modo primos incipientem edere vagitus*, etc. Altera pars dicti, quo usus est Valerius, ad M. Tullium etiam spectare videtur, qui senatoriis curis a Iulio Caesare liberatus, scholas domi suae habuit. Denique quum fortunae tribuit mutatam vitae suae conditionem, innocens videri vult. *G.*

3. *Graeco.* Non desiderarem, si abesset. *S.* — *Postquam se composuit* Vid. quae diximus supra ad II, 3, 2. *G.*

— *Latine .... declamaturus sum.* Licet vestis me admoneat Romanae ac Latinae adeo civitatis, et vestis iure excidisse, *Latine* tamen, quod solum adhuc possum, *declamaturus sum.* G. — Latine declamaturus sum, non Graece, ut habitus videtur pol-

declamaturus sum. Dices, tristia et miseranda: di- 4
gnum tamen illum, quia haec ipsa studia incesti sce-
lere maculaverit. Confessus est quidem incestum: sed 5
incertum, utrum quia verum erat, an quia graviora
metuebat, si negasset. Fremebat enim Domitianus,
aestuabatque ingenti invidia, destitutus. Nam quum 6
Corneliam, maximam Vestalem, defodere vivam con-
cupisset, ut qui illustrari saeculum suum eiusmodi
exemplo arbitraretur, pontificis maximi iure, seu
potius immanitate tyranni, licentia domini, reliquos
pontifices non in Regiam, sed in Albanam villam
convocavit. Nec minore scelere, quam quod ulcisci
videbatur, absentem inauditamque damnavit incesti,
quum ipse fratris filiam incesto non polluisset solum,

liceri. Etiam hoc acerbe et amare. *G.*

4. *Dices, tristia et miseranda.* Sic et Rom. *H.* — *Incesti scelere.* In Vestalem commissi, uti ea quae sequuntur declarant. *G.* — *Maculaverit.* Rom. *Macularit.* H.

5. *Destitutus.* A testibus tanti sceleris, cuius vestalem virginem damnare cuperet. Suet. tamen Domit. c. VIII: « Corneliam Virginem Maximam, absolutam olim, dehinc longo intervallo repetitam atque convictam defodi imperavit, stupratoresque virgis in comitio ad necem caedi: » adiungit tamen, quod ad hunc nostrum pertinet, *excepto Praetorio viro, cui*, dubia etiam tum caussa, et incertis quaestionibus atque tormentis de semet professo, *exsilium indulsit.* G.

6. *Maximam Vestalem.* Ita dicuntur ut *Pontifices maximi.* Saepe ita Inscriptiones antiquae, v. g. apud Gruterum p 309 sqq. *G.* — Rom. *Corneliam Vestalium maximam* bene cum Medic. *H.* — *Defodere.* Quod supplicium a Tarquinio Prisco in Vestales incestas constitutum credebatur. *L.* — *Eiusmodi exemplo.* Rom. *Eiusmodi exemplis.* H. — *Regiam.* Servius ad Aen. VIII, 363: « Domus, in qua Pontifex habitat, Regia dicitur, quod in ea Rex sacrificulus habitare consuesset. » *G.*

— *Quum ipse fratris filiam.* Iuliam Titi Vespasiani filiam: narrat Sueton. Domit. cap. XXII, ubi de hoc ipso Plinii nostri loco Heinsianam coniecturam profert Burmannus. Quum enim vix appareat, aiunt, cur *viduam* appellet Plinius, quae viro iam antea orbata erat, quum ex Domitiano conciperet; forte legendum, *nam biduo ab abortu periit.* Vt dignam Heinsii ingenio coniecturam haud negaverim: sic *viduae* appellationem apud Plinium minime supervacuam esse, arbitror. Intelligitur enim caussa, cur Domitianus illam coëgerit abortivum sumere, quod scilicet non esset decorum viduae parere, quod ex marito defuncto conceptum dicere non pos-

7 verum etiam occidisset: nam vidua abortu periit. Missi statim pontifices, qui defodiendam necandamque curarent. Illa nunc ad Vestam, nunc ad caeteros deos manus tendens, multa, sed hoc frequentissime, clamitabat: « Me Caesar incestam putat; qua sacra faciente, vicit, triumphavit. » Blandiens haec, an irridens; ex fiducia sui, an ex contemptu principis dixerit, dubium est. Dixit, donec ad supplicium, nescio an

8 innocens, certe tanquam nocens ducta est. Quin

9 etiam, quum in illud subterraneum cubiculum demit-

set. *G.* — *Nam vidua abortu periit.* Sic et Rom. *H.*

7. *Multa . . . . . clamitabat.* Debet hoc factum esse ante ultimam et solemnem ad ipsum supplicium deductionem, si recte rem narrat Plutarchus in Numa pag. 422 H. Steph. *Αὐτὴν δὲ τὴν κολαζομένην εἰς φορεῖον ἐνθέμενοι, καὶ καταστεγάσαντες ἔξωθεν καὶ καταλαβόντες ἱμᾶσιν, ὡς μηδὲ φωνὴν ἐξάκουστον γενέσθαι, κ. τ. λ.* Nam lecticae si imposita fuit contectae undique et obligatae, ut vox inde exaudiri non posset, non est, ut apophthegmata eius observari potuerint. Est etiam aliud in Plutarchi descriptione, quod cum Plinio pugnare videtur. Facit hic mentionem carnificis. Sed vide quid Plutarchus: *ὅταν πρὸς τὸν τόπον κομισθῇ τὸ φορεῖον, οἱ μὲν ὑπηρέται τοὺς δεσμοὺς* (non ipsius Vestalis, puto, sed lora, quibus lectica devincta et occlusa fuit undique) *ἐξέλυσαν, ὁ δὲ τῶν ἱερῶν ἔξαρχος . . . . ἐξάγει συγκεκαλυμμένην, καὶ καθίστησιν ἐπὶ κλίμακος εἰς τὸ οἴκημα κάτω φερούσης.* Sed responsionem forte subiiciunt, quae statim sequuntur: *Εἶτα αὐτὸς μὲν ἀποτρέπεται μετὰ τῶν ἄλλων ἱερέων· τῆς δὲ καταβάσης ἥ τε κλίμαξ ἀναιρεῖται, κ. τ. λ.* Videtur itaque, salva Plutarchi descriptione, carnifex (cuius etiam esse potuerunt *ὑπηρέται* modo commemorati) cui forte ingerendae telluris negotium datum fuit, retro abeunte Pontifice, illud ministerium Vestali obtulisse. *G.* — *Sed hoc frequentissime.* Rom. *Sed haec frequentissime.* H.

— *Me Caesar*, etc. Signum interrogandi videtur opponendum. *S.* — *Triumphavit.* Nempe falsos ac mimicos triumphos egerat Domitianus de Dacis et de Cattis. *L.*

8. *Nescio an innocens.* Qui Germanice sic ordinat verba, dubitat ita, ut ad negantem sententiam inclinet. Aliter Latine, quod et hic multis demonstrat Cortius, et copiose ad Fabr. thesaurum ostensum est. *Nescio an innocens* simpliciter significat, forte innocens. *G.* — *Tanquam innocens.* Id est, omnium opinione innocens. Sic ex Mediceo Cortius. *G.* — Rom. » Donec ad supplicium, nescio an innocens, certe tanquam nocens, ducta est. » Bene. In Cortiana operarum incuria, bis *innocens* legitur. *H.* — Non operarum incuria, sed Cortio sic volente. Verum puto *tanquam nocens*, pro quo nostra lectio, si quid video, misere friget. *S.*

9. *Quum in illud*, etc. Rom. *Quum in illud subterraneum demitteretur*,

teretur, haesissetque descendenti stola, vertit se ac recollegit; quumque ei carnifex manum daret, aversata est, et resiluit; foedumque contactum, quasi plane a casto puroque corpore, novissima sanctitate reiecit: omnibusque numeris pudoris, *πολλὴν πρόνοιαν εἶχεν εὐσχήμως πεσεῖν*. Praeterea Celer, eques romanus,

sine *cubiculum*, quod et in Medic. fortasse recte, et Plinio volente, omissum est. *H.* — Appul. Metam. p. 766 ed. Oudend. *in ipso subterraneo semirotundo*, pro quo *hypogeum* Petronius cap. CXI. *S.* — *Quumque ei carnifex*, etc. Rom. *Quum ei manum carnifex daret, adversata est, et resiliit: foedumque contactum, quasi plane a casto puroque corpore.* Fucum aliis facit Cortius, quibus persuadere vult, *contagium* bonis scriptoribus magis placuisse, ubi de tactu sermo sit, *contactum* vero, ubi de contagione. Nam et Ovidius dixit Metam. lib. VII, v. 239, *refugitque viriles contactus:* et Virgil. Aen. lib. III, v. 227, *contactuque omnia foedant immundo;* Tacit. Annal. lib. I, cap. XLIII: *Discedite a contactu, ac dividite turbidos*; Columell. lib. XI, cap. 3: *Nam fere contactu eius* (mulieris) *languescunt incrementa virentium;* Plinius l. XXXIII, cap. 7 extr. *Solis atque lunae contactus inimicus* (minio). Quare *contactum* retineo, quod et in Medic. est. *H.* — Add. eximium Lexicographum Aeg. Forcellinum in v. *contactus*. *S.* —*Quasi plane a casto*. Quid si transpositis verbis duobus legamus, *quasi a casto plane puroque corpore*. Certe ἡ *plane* ad *casto* referenda est haud dubie. Et quam frequentes sint in libris antiquis id genus transpositiones, nemo ignorat. *G.* — Malim: «plane quasi a casto, etc.» Cic. Orat. II contra Rullum, cap. XVIII: «plane quasi ea res vobis saluti futura sit.» Florus I, 10, 8: «plane quasi adulterum ad inferos usque sequeretur;» I, 11, 4: «reddidit plane quasi stipendium commilitonibus diis.» Pro eo alibi *prorsus quasi*. Iustin. I, 7, 16: «prorsus quasi silentium damnum pulchritudinis esset.» *S.*

— Πολλὴν πρόνοιαν. Versus Euripidis in Hecuba. Inspiciamus totam Talthybii de ultimo actu vitae Polyxenae narrationem vers. 568: Ἡ δὲ καὶ θνήσκουσ', ὅμως Πολλὴν πρόνοιαν εἶχεν εὐσχήμως πεσεῖν, Κρύπτειν θ' ἃ κρύπτειν ὄμματ' ἀρσένων χρεών. Transtulit Ovid. Metam. XIII, 479, ubi vide notam; vol. IV, p. 394, nostrae Edit. *Tunc quoque cura fuit partes velare tegendas, Quum caderet, castique decus servare pudoris.* De simili decoris et verecundiae in moribundis studio plura hic notavit Cortius: v. g. de Lucretia Ovid. Fast. II, 833: *Tunc quoque iam moriens, ne non procumbat honeste, Respicit; haec etiam cura cadentis erat.* G. Apud Sueton. Caesar LXXXII: «Iulius Caesar, quum interficeretur, sinum ad ima crura deduxit, quo honestius caderet.» *L.* — Rom. Πολλὴν πρόνοιαν ἔσχεν (non εἶχεν) εὐσχήμων, pro εὐσχήμως, non εὐσχημόνως, quod iambicus versus non admittit. *H.* — Hanc lectionem Bastius, puto, haud invitus amplecteretur. Cf. eius Spec. Arist. pag. 29 sq. *S.*

cui Cornelia obiiciebatur, quum in comitio virgis cae-
11 deretur, in hac voce perstiterat: *Quid feci? nihil*
feci. Ardebat ergo Domitianus et crudelitatis et ini-
quitatis infamia. Arripit Licinianum, quod in agris
suis occultasset Corneliae libertam: ille ab iis, quibus
erat curae, praemonetur, si comitium et virgas pati
nollet, ad confessionem confugeret, quasi ad veniam;
12 fecit. Loquutus est pro absente Herennius Senecio
tale quiddam, quale est illud, Κεῖται Πάτροκλος. Ait
13 enim: *Ex advocato nuntius factus sum. Recessit Li-*
cinianus. Gratum hoc Domitiano, adeo quidem, ut
gaudio proderetur, diceretque, *Absolvit nos Licinia-*
nus. Adiecit etiam, *non esse verecundiae eius instan-*
dum: ipsi vero permisit, si qua posset, ex rebus suis
raperet, antequam bona publicarentur; exsilium molle,
14 velut praemium, dedit. Ex quo tamen postea clemen-

10. *Quum in comitio virgis caederetur* More veteri. Liv. XXII, 57: « Lucius Cantilius, scriba Pontificis, quos nunc minores Pontifices appellant, qui cum Floronia (*Vestali, sub terram ad portam Collinam necata*) stuprum fecerat, a Pontifice Maximo eo usque virgis in comitio caesus erat, ut inter verbera exspiraret. » G.

11. *Et iniquitatis infamia*, etc. Rom. *Et iniquitatis insania* (vitiose). *Arripit Licinianum, quod ..... libertam*. H. — *Arripit*. Iratus increpat et accusat. E. — *Comitium et virgas*, virgas in comitio. L.

12. *Herennius Senecio*. Rom. *Herennius Senicio*: caetera, ut a Cortio edita, praeter unum *vos*, pro *nos*, §. 13, ubi *absolvit vos*. H. — Κεῖται Πάτροκλος. Iliad. σ, 20, ubi Antilochus Patrocli mortem ita narrat Achilli, Κεῖται Πάτροκλος, νέκυος δὲ δὴ ἀμφιμάχονται Γυμνοῦ· ἀτὰρ τάγε τεύχε' ἔχει κορυθαιόλος Ἕκτωρ. De hoc loco Quintil. X, 1, 49: « Narrare vero quis brevius (*potest*) quam qui mortem nuntiat Patrocli? » G.

13. *Non esse ... instandum*. Ut revocatus ab exsilio caussam dicat, aut crimen fateatur. Scilicet metuerat tyrannus, ne forti defensione Licinianus invidiam sibi maiorem crearet; triumphat igitur, Licinianum fuga sua et voluntario exsilio confessionem edidisse, non falso crimine interfectam Corneliam: igitur beneficium agnoscit secessum Liciniani, et ei praemium tribuit, molle exsilium. G. — *Ex rebus suis raperet*. Rom. *Ex rebus suis rapere*. Deinde *exsiliumque molle*. H. — *Exsilium molle*. In loco hospitali, ubi Licinianus, rebus suis non prorsus exutus, vitam, ut exsul, satis commode degere posset. Longe tamen praeferenda commoratio in Sicilia. Ita si intelligas, Gierigium vulgatam sollicitantem non audies. S.

tia divi Nervae translatus est in Siciliam, ubi nunc
profitetur, seque de fortuna praefationibus vindicat.
Vides, quam obsequenter paream tibi, qui non solum 15
res urbanas, verum etiam peregrinas tam sedulo scribo,
ut altius repetam. Et sane putabam te, quia tunc
abfuisti, nihil aliud de Liciniano audisse, quam re-
legatum ob incestum. Summam enim rerum nuntiat
fama, non ordinem. Mereor, ut vicissim, quid in 16
oppido tuo, quid in finitimis agatur (solent enim no-
tabilia quaedam incidere) perscribas: denique quid-
quid voles, dummodo non minus longa epistola
nunties. Ego non paginas tantum, sed versus etiam
syllabasque numerabo. Vale

14. *Praefationibus.* Vid. II, 3, 1. *Prolusiones* fere appellant recentiores, item disputationes in *studiorum instauratione* habitas. *G.* — *Vindicat.* Eadem constructione Florus III, 21, 19: »Et sane, quum tam ferus in Sullanos Marius fuisset, quanta saevitia opus erat, ut Sulla de Mario vindicaretur?« Vid. Duker. ad I, 22, 1. *S.*

16. *Solent enim*, etc. Rom. *Solent enim quaedam notabilia incidere.* H. — *Non minus*, etc. Rom. *Non minus longa epistola nuntia.* H.

— *Sed etiam versus syllabasque numerabo*, etc. Rom. *Sed versus etiam syllabasque.* H. — Praeferam hunc ordinem. *S.*

XII.

Marcellini factum laudat, qui defuncti scribae residuum salarium apud se subsidere noluerit.

C. PLINIVS ARRIANO * SVO S.

Amas Egnatium Marcellinum, atque etiam mihi saepe

XII. * De *Arriano* vide ad I, ep. 2. *L.*

1. *Atque etiam mihi saepe commendas.* Rom. *Atque etiam saepe commendas.* H. — Placet. Arrianus Marcellinum omnino commendabat, non soli Plinio. *S.*

commendas: amabis magis commendabisque, si cogno-
2 veris recens eius factum. Quum in provinciam quae-
stor exisset, scribamque, qui sorte obtigerat, ante
legitimum salarii tempus amisisset, quod acceperat
scribae daturus, intellexit et statuit subsidere apud
3 se non oportere. Itaque reversus, Caesarem, deinde,
Caesare auctore, senatum consuluit, quod fieri de sa-
lario vellet. Parva, sed tamen quaestio. Heredes scri-
4 bae sibi; praefecti aerario populo vindicabant. Acta
caussa est: dixit heredum advocatus, deinde populi:
uterque percommode. Caecilius Strabo aerario cen-
suit inferendum: Baebius Macer heredibus dandum.
5 Obtinuit Strabo. Tu lauda Marcellinum, ut ego sta-
tim feci. Quamvis enim abunde sufficiat illi, quod est
et a principe et a senatu probatus, gaudebit tamen
6 testimonio tuo. Omnes enim, qui gloria famaque du-
cuntur, mirum in modum adsensio et laus, a mino-
ribus etiam profecta, delectat. Te vero Marcellinus
7 ita reveretur, ut iudicio tuo plurimum tribuat. Acce-
dit his, quod, si cognoverit factum suum isto usque
penetrasse, necesse est, laudis suae spatio, et cursu,

2. *Qui sorte obtigerat.* Rom. *Cui sorte obtigerat*, dictantis vitio, pro *qui*. H. — Vid. de hoc loco Drakenb. ad Liv. IX, 34, 14; XXVIII, 45, 11. *Sorti* poëtarum proprium videtur corypheo recentiorum Lexicographorum, Aeg. Forcellino. *S.* — *Subsidere*. Explicavimus ad II, 16, 4. *G.*

3. *Parva sed tamen quaestio.* Rom. *Et parva quaestio: sed tamen quaestio.* H. — Leg. *Parva quaestio, sed tamen quaestio*. Optima haec lectio, cui Barthii commentum Gesnerus praeferre non debebat. *S.*

— *Praefecti aerario populo vindicabant.* Rom. *Praefecti aerarii populo vindicabant.* Vt vero Rom. ita Med. et ex eo Cort. Nec Gesneriana coniectura non placere potest, *praefecti aerario populo*. Sed *praefecti aerarii* frequentius dixit. *H.* — *Praefecti aerario* est etiam paneg. XCII, 1. *L.*

4. *Baebius Macer*, cos. designatus eo tempore, quo Bassi caussa acta, IV, ep. 9, 16. *L.*

6. *Ita reveretur, ut.* Rom. *Ita vereatur, ut.* H.

7. *Quod, si cognoverit.* Rom. *Quod si cognorit.* H.

et peregrinatione laetetur. Etenim, nescio quo pacto, vel magis homines iuvat gloria lata, quam magna. Vale.

— *Etenim, nescio quo pacto* etc. Rom. *nescio enim, quo pacto vel homines magis iuvat gloria lata.* H. — *Gloria lata, quam magna. Lata;* quae ad multos pervasit, ut etiam remoti locorum intervallis de nobis audiant; *magna*, quae magnifica nobis facta, sed inter paucos tribuit. *G.*

XIII.

Municipes suos hortatur, ut scholam instituant, etiam tertiam sumptus partem pollicitus; rogat Tacitum, ut praeceptores circumspiciat. Epistola duplici nomine memorabilis, primum quia beneficium habet et liberalissime et prudentissime collocatum, tum quia egregie praecipit de cura liberis educandis impendenda.

C. PLINIVS CORNELIO TACITO SVO S.

Salvum te in urbem venisse gaudeo. Venisti autem, si quando alias, nunc maxime mihi desideratus. Ipse pauculis adhuc diebus in Tusculano commorabor, ut opusculum, quod est in manibus, absolvam. Vercor 2
enim, ne, si hanc intentionem iam in fine laxavero, aegre resumam. Interim ne quid festinationi meae

XIII. 1. *In Tusculano commorabor.* Nimirum *Tusculanum* etiam praedium habuit Plinius. Vid. V, 6, 45. *G.*

2. *In finem laxavero. In finem* est versus finem. Quid autem sit *laxare intentionem*, dubitationem non habet, nimirum *remittere* sive ad tempus, sive in perpetuum. Commoda igitur est lectio Aldi et MSS. Palatinorum. Verum est alia etiam non minoribus praesidiis nixa, *in fine intermisero*, quam pro glossa habuit Cellarius; alteri autem Cortius praetulit. Mihi N. L. *G.* — Rom. *Vereor enim, ne si hanc intentionem iam in fine intermisero.* Lego cum Cortio *in fine*, et in caeteris hanc scripturam vulgatae *(iam in finem laxavero)* praefero, quae nihil significat. Vide supra ep. 8, 11. *H.*

— *Festinationi.* Paullo aliter hoc nomine utuntur Romani, quam lin-

pereat, quod sum praesens petiturus, hac quasi prae-
cursoria epistola rogo. Sed prius accipe caussas ro-
3 gandi: (deinde ipsum, quod peto). Proxime quum
in patria mea fui, venit ad me salutandum municipis
mei filius praetextatus. Huic ego, *Studes?* inquam.
Respondit, *Etiam. Vbi? Mediolani. Cur non hic?* Et
pater eius, erat enim una, atque etiam ipse adduxe-
rat puerum, *Quia nullos hic praeceptores habemus.*
4 *Quare nullos? Nam vehementer intererat vestra, qui
patres estis* (et opportune complures patres audiebant),
*liberos vestros hic potissimum discere. Vbi enim aut
iucundius morarentur, quam in patria? aut pudicius
continerentur, quam sub oculis parentum? aut minore
5 sumptu, quam domi? Quantulum est ergo, collata*

guae hodiernae his, quae synonyma ei habentur. Significat enim non actum modo, quo urgemus opus, sed etiam studium et cupiditatem mox perficiendi, aut perfectum videndi opus alterius. Sic Cicero in nobilissima ad Lucceium ep. V, 12, ubi etiam *alacritatem* eodem modo accipit; sic hoc in loco Plinius. *G.* — *Praecursoria epistola.* Sic et Rom. *H.*

— *(Deinde ... peto).* Inclusa tum Medicei libri auctoritate, tum eo nomine abesse vult Cortius, quod putidum faciant Plinium. Τῷ δ' ἕτερον μὲν ἐγὼ δῶκεν, ἕτερον δ' ἀπονεύσω. Rogationem suam quidni in duo quasi capita tribuat, *in caussas rogandi*, et in *ipsum* id, *quod petit?* G. — Haec suspecta quamvis verba habet Rom. et fortasse merito retinet. *H.*

3. *Praetext.* Ergo ea adhuc aetate, qua pueri rhetorum scholas adibant. Quint. XII, 6, 1, narrat, praetextatos iam in foro egisse. *L.* — *Ego.* Sic et Rom. Bene *ego.* H. — Al. solemni confusione *ergo*. S. — *Mediolani.* Commode huc advocat Cellarius Inscriptionem ex Grut. p. 177, 4, qua vel urbs, vel pars eius *Novarum Athenarum* nomine indicatur. *G.*

5. *Quantulum est ergo.* etc. Rom. »Quantulum est ergo, collata pecunia conducere praeceptores? quodque nunc in habitationes, in viatica, in ea, quae peregre emuntur (omnia autem peregre emuntur), impenditis, addicere mercedibus.« Vbi vulgo *adiicere* scribitur, hic *addicere* reperio, nec temere reiicio. Id et Catanaeus variantis lectionis loco adscripsit, qui explicat *adsignare salario praeceptoris.* Ea enim *addici* dicuntur, quae rei alicui mancipantur, dicantur, destinantur, et, ut vulgus loquitur, deputantur. Frequentia sunt *addicere morti, supplicio, vastitati, servituti.* Erat et praetorium verbum, quum res aliqua adiudicabatur, et propria dabatur. Nihilo tamen minus *adiicere* praeferri posse video, si *mercedes* intelligas, quae Mediolani praeceptoribus solvendae erant: quibus si

pecunia, conducere praeceptores? quodque nunc in habitationes, in viatica, in ea quae peregre emuntur (omnia autem peregre emuntur), impenditis, adiicere mercedibus? Atque adeo ego, qui nondum liberos habeo, paratus sum pro republica nostra, quasi pro filia vel parente, tertiam partem eius, quod conferre vobis placebit, dare. Totum etiam pollicerer, nisi timerem, 6
ne hoc munus meum quandoque ambitu corrumperetur, ut accidere multis in locis video, in quibus praeceptores publice conducuntur. Huic vitio uno remedio 7
occurri potest, si parentibus solis ius conducendi relinquatur, iisdemque religio recte iudicandi necessitate

adiicerentur, quae peregre impendenda erant, Novocomenses domi praeceptores alere poterant. *H.* — Recte intellexit *mercedes* vir doctissimus. Igitur *adiicere* servandum. Caeterum Romani libri lectio, si propius intuearis, ne varians quidem videtur, sed nata ex *adicere*, ut librarii saepissime pro *adiicere* scripserunt. Fons hic errorum uberrimus. Vid. Drakenb. ad Liv. II, 10, 9. — *Ergo* deest in Mediceo, cuius auctoritate Cortius delere debebat: dici vix potest, quot locorum vim et venustatem inepti glossatores talibus coniunctionibus infarciendis pessum dederint. *S.* — *Viatica.* Non sunt h. l. quae proprie dicuntur, s. ἐφόδια, sed pecunia, qua quis procul a patria, e. g. studiorum caussa agens, in alimenta sua utitur. Vid. Vlpian. Digest. lib. XII, tit. 1, leg. 17. *S.* — *(Omnia autem... emuntur).* Inclusa in quibusdam absunt. Sed habent optimi et plures libri. *G.* — Intelliguntur ea, quae peregre, hoc est, Mediolani, praeter ἐφόδια, viatica, mercedes, impendenda erant. De luxuria saeculi sui Plinius hic ne per somnium quidem cogitavit. *S.*

— *Tertiam partem eius.* Considera lector prudentem Secundi liberalitatem, et quas quasi fidiculas suis municipibus adhibeat, ad extorquendam ex ipsis collationem. Non pollicetur certam summam: sed solus promittit trientem eius summae cuius reliqui municipes bessem collaturi essent. Itaque non pudorem modo bonorum virorum acuit, ut erubescant nimis parum conferre: sed ipsam quorumdam malevolentiam servire optimo instituto cogit. Procul dubio enim erant, qui iactationem interpretarentur illam Plinii promissionem, eaque ut ipsi non parvo constaret, plus quam alioqui tulisset animus, conferrent. *G.*

6. *Ambitu corrumperetur.* Hoc fieret, si eligeretur, vel conduceretur is, qui gratia, opibus, precibusve plurimum polleret: nam in his rebus *ambitus* cernitur. *E.*

7. *Huic vitio*, etc. Rom. *Huic vitio occurri uno remedio potest.* *H.* — Praestat hic ordo. *S.* — *Religio*, summa cura et diligentia in rebus administrandis. *L.*

collationis addatur. Nam qui fortasse de alieno ne-
gligentes, certe de suo diligentes erunt: dabuntque
operam, ne a me pecuniam non nisi dignus acci-
9 *piat, si accepturus et ab ipsis erit. Proinde consentite,*
conspirate, maioremque animum ex meo sumite, qui
cupio esse quam plurimum, quod debeam conferre.
Nihil honestius praestare liberis vestris, nihil gratius
patriae potestis. Edoceantur hic, qui hic nascuntur,
statimque ab infantia natale solum amare, frequen-
10 *tare consuescant. Atque utinam tam claros praecepto-*
res inducatis, ut a finitimis oppidis studia hinc pe-
tantur, utque nunc liberi vestri aliena in loca, ita
11 *mox alieni in hunc locum confluant!* Haec putavi al-

8. *Ne a me pecuniam (non) nisi dignus.* Varietatem circa hunc locum notarunt viri docti, quod pro *a me* habent *meam* quidam, alii *eam*, alii denique utrumque. Sed illud nemo, quod sciam, observavit, negationem hic plane incongruam esse, et ad sententiam perturbandam evertendamque pertinere. Quid enim? illudne dari operam vult Secundus, *Ne non accipiat nisi dignus?* an potius, *ne accipiat nisi dignus?* Igitur *non* illud importunum uncis certe inclusi, ne temere turbet aliquid, dum librorum praesidio quandoque eiiciatur, vel praecedens *ne* in *ut* mutetur. *G.* — Rom. « Dabuntque operam, ne eam a me pecuniam non nisi dignus accipiat, si accepturus et ab his erit. » Duplex negatio non iniuria suspecta est: quia vero ea omnibus exemplaribus haeret, haud scio an servari possit. Sunt certe exempla eius, ubi negandi vim habet, iteratae. Propert. lib. II, eleg. XV, 32: « Absenti nemo ne nocuisse velit. » Petron cap. 42: « Neminem nihil bonifacere oportet. » Talia plura congesserunt Broukhus ad Tibull. lib II, eleg. XV, 5, (immo ad Propert. II, 15, 5, add. eundem ad Tibull. IV, 1, 127. *S.*) Oudendorp. ad Caesar. lib. V Bell. Gall. c. 23, ad Hirt. de Bell. Afr. cap. XXVI, pag. 871 b. Vechnerus hellenolex. lib. I, part. II, cap. 35, interpretes Cornel. Nep ad Attic. cap. XI, 5; Agesil. VII, 3. *H.* — Dubito tamen, an locum plane gemellum uspiam reperias. Facile igitur assentior Gesnero de vulgatae corruptione; sic tamen, ut *ne* malim, quam *non*, uncis includere. *S.* — Exstat tamen in epist. XVII, 5, locus plane similis; proinde obsequor Scheffero, qui in notis ad illum locum uncos amovere suadet. Tyr.

9. *Edoceantur.* Cortius ex libris suis *educentur*. Sed recte Gierigius *edoceantur* praetulit. De eruditione hic agitur, non de educatione. Cornel. Nep. Alcib. II, 1: *Educatus est in domo Periclis... eruditus a Socrate*: Etiam *frequentare*, quod mox sequitur, Gr. φοιτᾷν, nostram lectionem videtur tueri. *S.*

10. *Vt a finitimis . . . petantur.* Sic et Rom *H*

tius et quasi a fonte repetenda; quo magis scires, quam gratum mihi foret, si susciperes, quod iniungo. Iniungo autem, et pro rei magnitudine rogo, ut ex copia studiosorum, quae ad te ex admiratione ingenii tui convenit, circumspicias praeceptores, quos sollicitare possimus; sub ea tamen conditione, ne cui fidem meam obstringam. Omnia enim libera parentibus servo. Illi iudicent, illi eligant: ego mihi curam tantum et impendium vindico. Proinde si quis fuerit re- 12
pertus, qui ingenio suo fidat, eat illuc ea lege, ut hinc nihil aliud certum, quam fiduciam suam ferat. Vale.

11. *Si susciperes, quod iniungo.* Rom. *Si susceperis, quod iniungo.* H. — Hoc si scripsit Plinius, non scripsit *scires*, *foret*. S.

— *Vt ea copia studiosorum.* Ita et Rom. non *ex copia studiorum*, ut quidam. *H.*

12. *Nihil aliud certum.* Cavet his Plinius, ne quis praeceptorum certam et promissam a se mercedis summam exspectet. Nam antea dixerat, se nemini fidem suam obstringere, sed omnia parentibus libera servare velle. *E.* — *Fiduciam suam ferat.* Rom. *Fiduciam suam ferant.* H.

XIV.

Hendecasyllabos, quorum lasciviam excusat, iudicio Paterni submittit.

C. PLINIVS PATERNO * SVO S.

Tu fortasse orationem, ut soles, et flagitas et exspectas: at ego, quasi ex aliqua peregrina delicataque merce, lusus meos tibi prodo. Accipies cum hac epi- 2

XIV. * De *Paterno* vid. ad I, epist. 21. *L.*

1. *Lusus meos tibi prodo.* Verum quidem est, quod hic observat Cortius, *prodere* esse interdum simpliciter proferre, producere. Sed tamen nihil impedit, quo minus hoc potissimum verbo usum dicamus Plinium,

stola hendecasyllabos nostros: quibus nos in vehiculo,
3 inter coenam oblectamus otium temporis. His iocamur, ludimus, amamus, dolemus, querimur, irascimur: describimus aliquid modo pressius, modo elatius: atque ipsa varietate tentamus efficere, ut alia aliis,
4 quaedam fortasse omnibus placeant. Ex quibus tamen si nonnulla tibi paullo petulantiora videbuntur, erit eruditionis tuae cogitare, summos illos et gravissimos viros, qui talia scripserunt, non modo lascivia rerum, sed ne verbis quidem nudis abstinuisse. Quae nos refugimus, non quia severiores, (unde enim?) sed quia

uti significaret, se arcana quasi sua, et non temere omnibus ostendenda, illi aperire. Hoc suadet etiam §. 6. *G.*

2. *Hendecasyllabos.* De toto illo instituto suo, versiculos faciendi, agit VII, 4. *G.* — *Hendecasyllabi* adhiberi fere solebant lascivioribus argumentis; quod et factum a Catullo et Martiali. Itaque eos e manibus puerorum amoveri vult Quintil. I, 8, 6. *L.*

3. *Modo pressius, modo elatius.* Sic Rom. cum Medic. *H.* — Quum de hendecasyllabis sermo sit, in quibus lusus maxime et ioci, nulla autem gravitas, aut sublimitas dominaretur, malim pro *elatius* legi *latius*, hoc est, copiosius, cui saepe *pressa*, hoc est, brevior oratio opponi solet. Illud et τῷ *describere* aptius est: nam in describendo magis brevitas aut copia, quam aliqua sublimitas aut vis adhibetur. Multi Cortii MSS. et edd. habent *altius*, quod una litera transposita facile ex *latius* fieri poterat. *E.* — Noli vulgatam sollicitare. Quidni enim gravitas versibus conveniat, quibus poëtae non modo iocareutur, luderent, amarent, sed etiam dolerent, quererentur, irascerentur? Cf. ep. 27, 1. Et in descriptiones vim etiam atque gravitatem cadere, nemo erit qui neget. Plinius eadem oppositione VII, 12, 4: »Nam quum suspicarer, futurum, ut tibi tumidius videretur, quod est sonantius et *elatius*; non alienum existimavi, ... addere statim *pressius* quiddam et exilius.« Caeterum *altius* aliorum librorum a glossatore prŏfectum. *S.* — *Quaedam fortasse omnibus placeant.* Rom. *Quae fortasse omnibus placeant.* Hoc nemini placebit. *H.*

4. *Verbis .... nudis.* Quae rei obscenitatem non velant, adeoque turpibus, obscenis. Iam alii interpp. attulerunt Quintil. VIII, 3, 38, *si obscena nudis verbis enunciantur.* His adde Cic. lib. IX, ep. 22, de loco, cuius obscenitas non tam in verbis, quam in re inesset: *sermo est totus verbis tectus, re impudentior.* Eadem metaphora Lamprid. Heliog. 34, *praetextum verborum* dixit. De verbis *praetextatis* cf. quae copiosius diximus in Lex. technol. lat. Rhet. *E.*

— *Vnde enim?* Interrogatio valdius negans. Sic Graeci: πόθεν γάρ; πόθεν; πῶς γὰρ ἢ πόθεν; vid. Bergler.

timidiores sumus. Scimus alioqui huius opusculi illam 5
esse verissimam legem, quam Catullus expressit,

Nam castum esse decet pium poëtam
Ipsum, versiculos nihil necesse est:
Qui tunc denique habent salem et leporem,
Si sunt molliculi et parum pudici.

Ego quanti faciam iudicium tuum, vel ex hoc potes 6
aestimare, quod malui omnia a te pensitari, quam
electa laudari. Et sane quae sunt commodissima, desinunt videri, quum paria esse coeperunt. Praeterea 7
sapiens subtilisque lector debet non diversis conferre diversa, sed singula expendere, nec deterius alio putare, quod est in suo genere perfectum. Sed quid ego plura? Nam longiore praefatione vel excusare, vel 8
commendare ineptias, ineptissimum est. Vnum illud praedicendum videtur, cogitare me has nugas meas

ad Alciphr. p. 92. Hemsterh. ad Lucian. T. I, p. 115. *S.*

5. *Catullus.* Extant carm. 16 ad Aurelium et Furium: add. quae dicimus ad illa IV, 27, 4: *I nunc, quisquis amas.* G. — *Versiculos.* Ita et Rom., non *versiculo.* H. — *Versiculo* Medic. quod miror Cortio non displicuisse. *Versiculos* poscit oppositio *ipsum.* S. — *Qui tunc*, etc. Rom. *Qui tum denique habent salem et leporem.* Sic scribendum. *H.* — Cicero ep. XIV, 2, 7: « ego vero tum denique mihi videbor restitutus, si illa nobis erit restituta. » *S.*

6. *Ex hoc*, etc. Rom. *Ex hoc potes existimare, quod malui a te.* Deest *omnia.* H.

— *Quum paria esse coeperunt.* Quum uno tenore plura leguntur brevia carmina, aeque arguta, aeque salsa, gratiam amittunt omnia, vel ob id ipsum, quod nihil eminet. Haec ipsa caussa est, quod argutiis illis, quibus condiuntur epigrammata, in seria oratione caute admodum et moderate utendum est non minus, quam condimentis acrioribus, etc. *G.* — Non satis intelligitur, quomodo *paria* hoc sensu dicantur. Sensus est: quum saepius repetuntur eadem acumina et commode dicta. *E.* — Nulla hic obscuritas. *Paria* Catanaeus commode interpretatur *omnia optima.* Talia enim electa esse solent. *S.*

7. *Sapiens*, qui habet sensum pulchri rectum. *L.* — *Debet non diversis conferre.* Rom. *Non debet diversis conferre.* H. *Nec deterius alio putare.* Rom. *Nec deterius in alio putare.* H.

8. *Non longiore praefatione.* Rom. *Nam longa praefatione.* H. — Sic Cortius ex duobus codicibus. Accedo. Praeferendus positivus, quum Secundus universe de nugarum commendatione loquatur. Idem Sidonius videtur legisse. *S.*

— *Cogitare me has*, etc. Rom. *Co-*

ita inscribere, HENDECASYLLABI, qui titulus sola metri
9 lege constringitur. Proinde sive *epigrammata*, sive
idyllia, sive *eclogas*, sive (ut multi) *poëmatia*, seu
quod aliud vocare malueris, licebit voces: ego tan-
10 tum *hendecasyllabos* praesto. A simplicitate tua peto, ut, quod de libello meo dicturus es aliis, mihi dicas: neque est difficile, quod postulo: nam si hoc opusculum nostrum aut potissimum esset, aut solum, fortasse posset durum videri dicere, *Quaere, quod agas:* molle et humanum est, *Habes, quod agas.* Vale.

gitare me has meas nugas ita inscribere Hendecasyllabos. Facile Cortio concedo, *meas* et *ita*, quorum locus incertus est, delenda esse. *H.* — *Metri lege.* Vndecim nimirum syllabarum mensurae adstricti sunt versiculi; quo in genere sunt Saphici, Phaleuci, et Hipponactei. *G.*

9. *Proinde sive*, etc. Rom. « Proinde sive epigrammata, sive elegidria, *(ita scriptum)* sive eglogas, sive, ut multi, poëmata, seu quod aliud vocare volueris, licebit voces: ego tantum Hendecasyllabos. » Verbum *praesto* non habet. *H.* — Non pro nihilo est illa libri Romani lectio, Catanaeo etiam oblata. Secundus, ni fallor, scripsit: *sive epigrammata*, *sive elegidia*, *sive idyllia*, *sive eclogas*, etc. Casaubonus ad Persium p. 97 ed. Londin. « *elegidia*, hoc est, non magna poëmata et opera legitima: sed minuta quaedam opuscula, ut elegiae non πολύστιχοι: et similia momenti non magni carmina.... Elegia appellarunt etiam alia parva atque εὐτελῆ carmina, etc. » *S.* — Eclogae, opus e pluribus delectum (a v. graec. ἐκ et λέγω), aut e pluribus eiusdem generis carminibus constans, donec seriore tempore bucolicis carminibus id nomen adhaesit. *L.* — *Hendecasyllabos praesto.* Posterior vox in bonis quibusdam libris abest; et potest intelligi ex superioribus *voco*. Sed elegans etiam est *praesto*, ex forensi illa significatione, q. d., ego nihil aliud promitto, nisi versiculos XI syllabis conclusos; si quis, verbi gratia, *epigrammata* exspectet, is sibi imputet, si falsus fuerit, non mihi, qui nihil promiserim. *G.*

10. *A simplicitate tua.* Candore qui adulari, dissimulare, mentiri nescit. *G.* — Hoc sensu semper in his epistolis Plinius. Supra aliquoties. Vid. index. *E.*

— *Peto, ut, quod*, etc. Rom. *Peto, quod de libello meo*, sine *ut*. H. — Delent *ut* Cortius et Gierigius. Bene. Vid. Drakenb. ad Liv. XXXII, 35, 5. *S.*

— *Quaere, quod agas.* Circumspice aliud scribendi genus, in quo operae pretium facias: in hoc enim laudem vix assequeris. Contra Plinio potest dici: Habes orationes, in quibus decus aliquod iam consequutus es; in his porro elabora, et spera plausum eruditum; quid tibi vis cum versiculis, quibus facilius partam gloriam effundes, quam novam parias? *G.* — *Molle*, lene; V, ep. 19, 4, *molliter tuos habes.* *L.*

XV.

Futuro consuli, ut auguratur, Asinium, tamquam eius quaestorem futurum, commendat.

C. PLINIVS FVNDANO * SVO S.

Si quid omnino, hoc certe iudicio facio, quod Asi-
nium Rufum singulariter amo. Est homo eximius et
bonorum amantissimus. Cur enim non me quoque in-
ter bonos numerem? Idem Cornelium Tacitum (scis
quem virum) arcta familiaritate complexus est. Pro- 2
inde si utrumque nostrum probas, de Rufo quoque
necesse est idem sentias, quum sit ad connectendas
amicitias vel tenacissimum vinculum morum similitudo.
Sunt ei liberi plures. Nam in hoc quoque functus est 3
optimi civis officio, quod foecunditate uxoris large
frui voluit eo saeculo, quo plerisque etiam singulos
filios orbitatis praemia graves faciunt: quibus ille de-
spectis, avi quoque nomen adsumpsit. Est enim avus,
et quidem ex Saturio Firmo, quem diliges, ut ego,
si, ut ego, propius inspexeris. Haec eo pertinent, ut 4
scias, quam copiosam, quam numerosam domum uno
beneficio sis obligaturus: ad quod petendum, voto
primum, deinde bono quodam omine adducimur. Opta- 5

XV. * De *Fundano* vidimus ad I, ep. 9. *L.*

1. *Iudicio facio.* Non caeco impetu, amore praecurrente cognitionem: sed postquam inspexi hominem, et iudicavi amore meo dignum. *G.*

2. *Necesse est idem sentias.* Rom. *Necesse est, ut idem sentias.* H.

3. *Orbitatis praemia.* Orbos enim captant reliqui, et infimis blanditiis testamenti honorem ab iis promereri cupiunt. Multa in orborum captatores Horatius, v. g. Sat. II, 5, 28 sqq. et Iuvenalis IV, 18, inprimis V, 137: »Dominus tamen, et domini rex Si vis tu fieri, nullus tibi parvulus aula Luserit Aeneas, nec filia dulcior illo.« It. VI, 3, 8 sqq. et XII, 99. Lepidissimus autem, ut ubique, ita circa hoc argumentum, in mortuorum Dialogis Lucianus. *G.* — Caeterum *orbitatis praemia* dicit munera, quae orbis mittebantur ab heredipetis. *E.*

mus enim tibi ominamurque in proximum annum consulatum. Ita nos virtutes tuae, ita iudicia principis
6 augurari volunt. Concurrit autem, ut sit eodem anno quaestor, maximus ex liberis Rufi, Asinius Bassus, iuvenis (nescio an dicam, quod me pater et sentire et dicere cupit, adolescentis verecundia vetat), ipso pa-
7 tre melior. Difficile est, ut mihi de absente credas, quamquam credere soles omnia, tantum in illo industriae, probitatis, eruditionis, ingenii, studii, memoriae denique esse, quantum expertus invenies.
8 Vellem tam ferax saeculum bonis artibus haberemus, ut aliquos Basso praeferre deberes; tum ego te primus hortarer moneremque, circumferres oculos, ac
9 diu pensitares, quem potissimum eligeres. Nunc vero... sed nihil volo de amico meo arrogantius: hoc solum dico, dignum esse iuvenem, quem more maiorum in
10 filii locum adsumas. Debent autem sapientes viri, ut tu, tales quasi a republica liberos accipere, quales a natura

5. *Optamus enim .... consulatum.* Ita et Rom. *H.*

— *Ita nos*, etc. Rom. *Ita nos virtuti tuae iudicia principis augurare volunt.* H. *Iudicia principis.* Optimi ac sapientissimi Traiani, bonos eligere consueti. *G.*

6. *Concurrit.* Prospere simul accidit, vel accedit illis commodis. *E.* — *Nescio an dicam.* Nota, qui veram pulchritudinem vel amas, vel intelligere cupis, ut amare possis; observa igitur ἦθος mirificum; pater videri cupit filium suum se ipso meliorem, adolescentis verecundia velat hoc dicere Plinium. Ita me Deus amet, ut pater ille amabilis, ut amari dignissimus filius, ut venustissimus, qui ista prodiderit, Secundus, et ipsa dubitatione sua quasi animaverit, atque in rem praesentem nos deduxerit. *G.*

7. *Difficile est*, etc. Rom. *Difficile est mihi, ut de absente credas.* H.

8. *Hortarer moneremque.* Rom. *Hortarer inoraremque.* H. — *Quem potissimum eligeres.* Sic et Rom. Perperam vulgo *elegeris.* H.

9. *Nunc vero .... Sed.* Aposiopesis elegans. Reticet, quod triste erat commemorare, et invidiosum, nimirum saeculum adeo effoetum et inane, ut inveniri par Basso virtus non possit. *G.* — Rom. *Hunc vero.* H. — Perperam. Sic Graeci νῦν δὲ. *S.*

— *In filii locum.* Religionem enim et pietatem quasi paternam inter Consulem et Quaestorem intercedere volebant Romani, de qua *sortis necessitudine*, ut ibi vocatur, loca Ciceronis plura laudat Bosius ad Nepotis Catonem I, 3. G.

10. *Tales quasi a republica liberos.*

solemus optare. Decorus erit tibi consuli quaestor patre praetorio, propinquis consularibus: quibus, iudicio ipsorum, quamquam adolescentulus adhuc, iam tamen invicem ornamento est. Proinde indulge pre- 11
cibus meis, obsequere consilio, et ante omnia, si festinare videor, ignosce: primum (quia votis suis amor plerumque praecurrit: deinde), quod in ea civitate, in qua omnia quasi ab occupantibus aguntur, quae legitimum tempus exspectant, non matura, sed sera sunt: deinde, quod rerum, quas assequi cupias, praesumptio ipsa iucunda est. Revereatur iam te Bassus, 12
ut consulem: tu dilige eum, ut quaestorem: nos denique, utriusque vestrum amantissimi, duplici laetitia perfruamur. Etenim quum sic te, sic Bassum di- 13
ligamus, ut et illum cuiuscumque, et tuum quemcumque quaestorem in petendis honoribus omni opera,

Rom. *Tales a republica liberos*, omisso *quasi*. H. — Cortius e codicibus, ordine meliore: *tales quasi liberos a republica*. S.

— *Decorus erit tibi*. Rum. *Decorum erit tibi*. H.

11. *(Quia votis.... deinde.)* Haec, Cortio teste, absunt in optimis libris et vix efficiunt sententiam Plinio dignam. *G.* — Haec ita, ut vulgata sunt, habet Rom. etsi abesse possunt. *H* — Immo retinenda sunt. Omisit librarius, cuius oculus a priore nota nunc *quia* nunc *quod* significante (unde nata frequentissima harum particularum confusio; vid. Drakenb. ad Liv. XXXVIII, 36, 4; coll. Cort ad Plin. ep. I, 13, 4), ad posteriorem aberrasset. Pro genuinis habebat Ernestius etiam, qui, »Gesnerus, inquit, ea verba uncis incluserat, quos nunc delevimus. Argumenta Cortii non satis firma sunt, et a Gierigio bene refutata. Tironum gratia monendum, *votis suis* non esse dativos, qui a *praecurrit* pendeant, sed ablativos hoc sensu: *amor votis suis praecurrit* scil. legitimum tempus, non exspectare illud potest.« *S.* — *Sed sera .... rerum*. Sic et Rom. *H.* — *Deinde*. Sic libri optimi modo laudati: alii habent *in summa*. G. — Praestat *in summa*, a Gierigio bene reductum. Est i. q. denique. *S.* — *Praesumptio*. Fructus quasi praecox, quum ante tempus legitimum frui licet votis. Videmus hoc quotidie in lautorum hominum epulis, qui asparagos, pisa, cerasa, flores, res alioquin satis vulgares, tempore non suo, magno redimunt, maturas adspernantur. *G.*

12. *Duplici laetitia perfruamur*. Rom. *Laetitia duplici perfruamur*. H.

13. *Cuiuscumque*. scil. consulis fiat quaestor. *E.* — *Omni opera*, etc. Rom. »Omni opera, labore, gratia

omni labore, gratia simus iuvaturi; perquam iucundum nobis erit, si in eundem (iuvenem) studium nostrum, et amicitiae meae et consulatus tui ratio contulerit: si denique precibus meis tu potissimum adiutor accesseris, cuius et suffragio senatus libentissime indulgeat, et testimonio plurimum credat. Vale.

simus adiuturi, perquam iucundum nobis erit, si in eundem studium nostrum. » *Deest* iuvenem. *H.* *Gratia.* Leg. ex libris bonae notae *omni gratia.* *S.* — *Si in eundem*, etc. Si unum eundemque Bassum non solum amicitia mea, sed et consulatus tui futuri auctoritate adiutum videro. — Caeterum, ut omnis epistola, ita inprimis ultimus locus, *Etenim quum*, etc. usque ad finem, tam operosi studii, quo Plinius scripsit, vestigia habet, ut se argutiis, et omnem orationem obscuritate quadam vix liberam praestiterit. *E.* — *(Iuvenem).* Desideratur haec vox in bonis quibusdam libris, et abesse potest, iudice Cortio. *G.* — *Si denique*, etc. Rom. » Si denique precibus meis tu potissimum adiutor accesseris, cuius et senatus suffragio. » *H.* — Cortius ex Mediceo: *cuius et suffragio senatus l. i.* Ordo hic verborum genuinus. *S.*

XVI.

Hortatur ad studium, quum sit literis adhuc honor. Plinii vanitas, cuius documenta plura iam vidimus, in illa epistola erumpit. L.

C. PLINIVS VALERIO PAVLLINO SVO S.

Gaude meo, gaude tuo, gaude etiam publico nomine: adhuc honor studiis durat. Proxime quum dicturus apud centumviros essem, adeundi mihi locus, nisi a tribunali, nisi per ipsos iudices, non fuit: tanta
2 stipatione caetera tenebantur. Ad hoc quidam ornatus adolescens, scissis tunicis, ut in frequentia solet,

XVI. 1. *Gaude meo*, etc. Rom. *Gaudeo meo, gaudeo tuo, gaudeo.* H.
2. *Scissis tunicis.* Merito miratur Marklandus ad Stat. Silv. IV, 9, 24, quomodo scindi tunicae potuerint, toga integra, suspicaturque legendum

sola velatus toga perstitit, et quidem horis septem. Nam tamdiu dixi, magno cum labore, sed maiore cum fructu. Studeamus ergo, nec desidiae nostrae prae- 3
tendamus alienam. Sunt qui audiant, sunt qui legant: nos modo dignum aliquid auribus, dignum chartis elaboremus. Vale.

scissa toga, *sola velatus tunica*. Huic ita satis putabat fieri posse Cortius, quod toga laxius iniecta prementibus facillime cederet, eam potuisse integram servari, non item tunicam pressius adstrictam. Nobis videbatur ita etiam tueri licere lectionem receptam, uti dicamus, togam et robustiorem et in brachium humerosque collectam facilius vim urgentium sustinuisse, quam tenuioris fili tunicas, quas ita colligere non licuisset. Ita nostris moribus pallio integro scindi possunt vestes aliae. *G.* Add. Gesneri ad I. A. Ernestium epistola. — Mihi nec Cortii nec Gesneri ratio placet. Sola Marklandi interpretatio intelligi potest. Locus non est satis emendatus, vel ratio vestimentorum, quae hic valuit, nobis ignota est. *E.* — *Solet*. Bom. *Solet fieri*. H. — Vid. Drakenb. ad Liv. VI, 34, 5; XXXVI, 23, 2. *S.* — *Alienam*; desidiam nostram excusemus, infrequentia auditorum et lectorum. *L.*

XVII.

Admonitus a Gallo, Corelliae suam operam contra designatum consulem pollicetur, idque propter Corellii patris in se merita, quae praedicat.

C. PLINIVS GALLO * SVO S.

Et admones, et rogas, ut suscipiam absentis Corelliae caussam contra C. Caecilium, consulem designatum. Quod admones, gratias ago: quod rogas, queror. Ad-

XVII. * De Gallo vide ad II, epist. 17. *L.*

1. *Corelliae*, ad quam III, ep. 3. *L.* — *Caecilius*, forte *Caecilius Celer* de quo I, ep. 5, 8. *L.*

— *Quod rogas, queror*. Vt ille Terentianus Chremes Andr. III, 3, 12: « Ah ne me obsecra, Quasi hoc te orando a me impetrare oporteat. » Pluscula ex hoc genere sunt apud Ciceronem, quibus indicatur, in vera amicitia non opus esse precibus ad hoc, ut alter alterius commoda procuret; indicato tantum opus esse, et monitu, ut sciatur, qua ratione consuli illi queat. *G.*

moneri enim debeo, ut sciam: rogari non debeo, ut
2 faciam, quod mihi non facere turpissimum est. An
ego tueri Corellii filiam dubitem? Est quidem mihi
cum isto, contra quem me advocas, non plane fami-
3 liaris, sed tamen amicitia. Accedit huc dignitas ho-
minis, atque hic ipse, cui destinatus est, honor: cu-
ius nobis hoc maior habenda reverentia est, quod iam
illo functi sumus. Naturale est enim, ut ea, quae quis
adeptus est ipse, quam amplissima existimari velit.
4 Sed mihi cogitanti, adfuturum me Corellii filiae, om-
nia ista frigida et inania videntur. Obversatur oculis
ille vir, quo neminem aetas nostra graviorem, sanctio-
rem, subtiliorem denique tulit: quem ego, quum ex
admiratione diligere coepissem, quod evenire contra

— *Admoneri enim debeo*, etc. Rom. *Admoneri enim debeo, non rogari, ut faciam*. Desunt *ut sciam*, quae tamen adesse debent. Alterum *debeo* minus necessarium est. *H.*

2. *Corellii filiam*. De quo I, 12, et III, 3, quae ad ipsam Corelliam scripta est. *G.*

— *Advocare*, omnino rogare aliquem, ut nobis aut aliis adsit in consilio capiendo, in iudicando, in lite instruenda, et Plinii aetate inprimis, caussa nostra agenda in iudicio. *L.* — *Non plane familiaris*. Lectio elegans et vera a Cortio e MSS. prolata. *Non plane familiaris* amicitia, *sed amicitia tamen*. Consueta Plinio ellipsis. Etiam reliqua, in quibus a Cellariana editione hic disceditur, Cortii debentur diligentiae. *G.* — Rom. *Non plane familiaris, sed tamen amicitia*. H.

3. *Accedit huc dignitas*, etc. Rom. « Accedit huc dignitas hominis ad hoc ipse, cui destinatus est honor, cuius nobis maior habenda reverentia est, non agenda. » *H.* — *Ad hoc* verum videtur. Paullo ante ep. 16, 2: *Ad hoc quidam ornatus adolescens*, etc. multisque aliis locis. *S.*

— *Naturale est enim*, etc. Rom. « Naturale est enim, ut ea, quae quis adeptus est, ipse quam amplissima existimari velit. » *H.* — Rectius post *ipse* inciditur. *S.*

4. *Subtiliorem*. Doctiorem ut supra ep. 1, 22. Semper subtilitate, si de ICtis vel oratoribus sermo est, acumen, prudentia, doctrina comprehenditur. Vid. Lex. techn. rhet. lat. s. v. *Subtilis*. *E.* — Ep. II, 9, 3, *iuvenem probissimum, gravissimum, eruditissimum*. S. — Rom. *Subtiliorem tulit*. Abest *denique*. H. — Abest item in Mediceo: nec commode hic ponitur. *S.* — *Quod evenire contra solet*. Plerique enim extra nitent, introrsum turpes; quo magis noveris, eo magis contemnendi. Hinc illud, quod minuit praesentia famam, quod pauca adeo beata coniugia. *G.*

solet, magis admiratus sum, postquam penitus inspexi.
Inspexi enim penitus: nihil a me ille secretum, non 5
ioculare, non serium, non triste, non laetum. Ado- 6
lescentulus eram, et iam mihi ab illo honor, atque
etiam (audebo dicere) reverentia, ut aequali, habe-
batur. Ille meus in petendis honoribus suffragator et
testis; ille in inchoandis deductor et comes; ille in
gerendis consiliator et rector; ille denique in omni-
bus officiis nostris, quamquam et imbecillus et senior,
quasi iuvenis et validus conspiciebatur! Quantum ille 7
famae meae domi, quantum in publico, quantum etiam
apud principem adstruxit? Nam quum forte de bonis
iuvenibus apud Nervam imperatorem sermo incidisset, 8
et plerique me laudibus ferrent, paullisper se intra
silentium tenuit, quod illi plurimum auctoritatis ad-
debat; deinde gravitate, quam noras, *Necesse est*,
inquit, *parcius laudem Secundum, quia nihil nisi ex*
consilio meo facit. Qua voce tribuit mihi, quantum 9
petere voto immodicum erat: nihil me facere non sa-
pientissime, quum omnia ex consilio sapientissimi
viri facerem. Quin etiam moriens, filiae suae (ut
ipsa solet praedicare), *Multos quidem amicos*, in-
quit, *tibi in longiore vita paravi, praecipuos tamen,*
Secundum et Cornutum. Quod dum recordor, in- 10

5. *Nihil a me ille secretum.* Rom. *Nihil ille a me secretum*, ut scripti omnes. *H.*

6. *Reverentia, ut aequali, habebatur.* Rom. *Reverentia, ut ab aequali, habebatur.* H. — Longe praestat nostra lectio. Reverentia non adolescentulis defertur, sed senioribus. *S.*

— *Quamquam et imbecillus et senior.* Com. *Quamquam et imbecillis et senior.* H. — Bene nostra forma. Vid. Cort. ad Sallust. p. 24 Schwarz. ad Plin. Paneg. p. 392. *S.*

7. *Quantum in publico.* Rom. *In publico*, omisso *quantum.* H.

8. *Necesse est*, etc. alioqui non tam Secundum laudarem, quam me ipsum, auctorem omnium eius factorum. *S.*

9. *Multos quidem amicos*, inquit, *tibi in longiore*, etc. Rom. *Multos quidem amicos tibi in longiore*, sine verbo *inquit*, nec male. *H.*

10. *Quod dum recordor.* Rom. *Quod quum recordor.* H.

telligo mihi laborandum, ne qua parte videar hanc
11 de me fiduciam providentissimi viri destituisse. Quare ego vero Corelliae adero promptissime; nec subire offensas recusabo: quamquam non solum veniam me, verum etiam laudem apud istum ipsum, a quo, ut ais, nova lis, fortasse ut feminae, intenditur, arbitror consequuturum, si haec eadem in actione, latius scilicet et uberius, quam epistolarum angustiae sinunt, contigerit mihi vel in excusationem, vel etiam in commendationem meam dicere. Vale.

11. *Quare ego vero.* Vid. de hac compositione ad III, 8, 4. *G.* —*Vt feminae.* Scio quas interpretationes admittat ἡ *ut.* Potest intelligi, *tanquam feminae*, quae consilii inops sit. Verum hoc prudentiae adversarii repugnat et honestati; quam non negat illi hoc ipso loco Plinius. Potest intelligi de iuribus et privilegiis mulierum, et hoc malim. Sed vide tamen, an non commodius sit, si addicant quandoque libri, legere simpliciter, *nova lis fortasse* huic *feminae intenditur. G.* —Plane et certo scire, quem sensum nunc illa *ut feminae* habeant, non possumus prius, quam, qualis illa *nova lis* fuerit, didicerimus. Interim Gesneriana illa sufficient. *E.* —Ita interpungo: *a quo, ut ais, nova lis, fortasse ut feminae, intenditur.* Litem intendi a Caecilio, certum erat; eam vero, ut feminae, intendi, Galli coniectura fuit. *H.*

XVIII.

Antonini epigrammata Graeca laudat, ex quibus Latine se, sed impari successu, convertisse dicit.

C. PLINIVS ANTONINO SVO S.

Quemadmodum magis approbare tibi possum, quantopere mirer epigrammata tua Graeca, quam quod quaedam aemulari Latine et exprimere tentavi? In

XVIII. *Antonino.* Conf. supra IV, 3. *G.*

1. *Quaedam aemulari*, etc. Rom. *Quaedam latine aemulari et exprimere tentavi.* H.

—*In deterius*, etc. Rom. *In dete-*

deterius quidem. Accidit hoc primum imbecillitate ingenii mei; deinde inopia, vel potius, ut Lucretius ait, egestate patrii sermonis. Quod si haec, quae sunt 2
et Latina, et mea, habere tibi aliquid venustatis videbuntur, quantum putas inesse eis gratiae, quae et a te, et Graece, proferuntur? Vale.

rius tamen accidit hoc. H. — *Tamen* etiam Cortiana. Mihi *quidem* genuinum videtur. *S.*

— *Inopia, vel potius.* Rom. *Inopia, ac potius.* H. — Vid. Cort. ad II, 14, 13. *S.* — *Vt Lucretius ait*; scil. de *homaeomeria* Anaxagorae I, 832: »Quam Graeci memorant, nec nostra dicere lingua Concedit nobis patrii sermonis egestas» Add. I, 140. Est autem *egestas* amplius quiddam et gravius, quam *paupertas.* G.

XIX.

Vxoris ingenium et mores, soceri sorori, quae educaverat, mirifice laudat, et gratias agit.

C. PLINIVS HISPVLLAE SVAE S.

Quum sis pietatis exemplum, fratremque optimum, et amantissimum tui, pari caritate dilexeris, filiamque eius, ut tuam, diligas, nec tantum amitae eius, verum etiam patris amissi affectum repraesentes; non dubito, maximo tibi gaudio fore, quum cognoveris, dignam patre, dignam te, dignam avo evadere. Summum est 2
acumen, summa frugalitas: amat me, quod castitatis

XIX. *Hispullae.* Corellii, de quo I, 12, et III, 3, itemque IV, 17, viduae. *G.*

1. *Fratremque optimum.* Patrem Calpurniae secundae coniugis Plinii nostri ante patrem suum Fabatum, quod vel ex hac epistola verbisque quae tractamus apparet, defunctum. *G.* — *Nec tantum amitae eius.* Rom. *Nec tantum amitae ei*, non *eius*, quod deterius est. *H.* — Sic et alii libri. Bene. Saepius confusa *ei*, *eius.* Vid. Cort. ad II, 9, 4. Similiter II, 1, 8: »Praeterea quod ille tutor mihi relictus; affectum parentis exhibuit.» *S.*

2. *Acumen.* Animi velocitas, agilitas, non semper coniuncta illa cum frugalitate. Sic, Columella auctore I,

indicium est. Accedit his studium literarum, quod ex
mei caritate concepit. Meos libellos habet, lectitat,
3 ediscit etiam. Qua illa sollicitudine, quum videor
acturus, quanto, quum egi, gaudio afficitur? Dispo-
nit, qui nuntient sibi, quem assensum, quos clamo-
res excitarim, quem eventum iudicii tulerim. Eadem,
si quando recito, in proximo, discreta velo, sedet,
4 laudesque nostras avidissimis auribus excipit. Versus
quidem meos cantat formatque cithara, non artifice
aliquo docente, sed amore, qui magister est optimus.
5 His ex caussis in spem certissimam adducor, perpe-
tuam nobis maioremque in dies futuram esse concor-
diam. Non enim aetatem meam, aut corpus, quae
paullatim occidunt ac senescunt, sed gloriam diligit.
6 Nec aliud decet tuis manibus educatam, tuis prae-
ceptis institutam: quae nihil in contubernio tuo vi-
derit, nisi sanctum honestumque: quae denique amare
7 me ex tua praedicatione consueverit. Nam quum ma-

9, 4: »vineae non tam homines *frugi*, quam *acuminis strenui* exigunt.« *S.* — *Castitatis indicium.* Quomodo? Nempe Plinius paullo post ipse caussam suam dicit: »Non aetatem meam, *inquit*, aut corpus, quae paullatim occidunt ac senescunt, sed gloriam diligit.« Itaque et eam ex sui caritate *studium literarum concepisse* praedicat. Nisi cui forte magis placuerit, illa *amat me* ita insiguire voce et pronuntiatione, ut sensus prodeat hic: amat me solum, mei unius contenta est. *E.*

3. *Quos clamores.* Plausus. Vid. IV, 5, 4. *G.*

4. *Versus quidem meos*, etc. Rom. *Versus quidem meos cantat etiam format atque cithara*, male, *H.* — *Etiam* genuinum puto, *atque* natum est ex iteratione duarum literarum. *S.* — *Formatque cithara.* Hoc ita intelligo: formam et speciem quandam versibus dat, eos cithara ornat, ut iam magis etiam placeant. Non raro *formare* ita dicitur, ut adiunctam commendandi aut ornandi notionem habeat, inprimis de oratione. *E.* — Immo simpliciter est, ad sonum citharae modulatur. Vide, praeter interpretes ad h. l., Aeg. Forcellin. Lex. h. v. *S.*

5. *Non enim aetatem meam.* Rom. *Non aetatem meam*, sine *enim.* H.

7 *Nam quum matrem*, etc. Rom. *Nam quum matrem meam parentis vice dilexeris: me a pueritia*, omisso *quoque.* H. — Placuit *vice dilexeris* Cortio et Gierigio: nec ego refragor. Mallem tamen *diligeres.* S.

trem meam parentis loco venerarere, me quoque a pueritia statim formare, laudare, talemque, qualis nunc uxori meae videor, ominari solebas. Certatim ergo tibi gratias agimus: ego, quod illam mihi; illa, quod me sibi dederis, quasi invicem elegeris. Vale.

8. *Me quoque* pro *meque* est e coniectura Casauboni. *L.* — *Quasi invicem elegerit.* Sic et Rom. *H.*

XX.

De libris Maximi cum laude eorumdem iudicat.

C. PLINIVS MAXIMO • SVO S.

Quid senserim de singulis libris tuis, notum tibi, ut quemque perlegeram, feci. Accipe nunc, quid de universis generaliter iudicem. Est opus pulchrum, 2
validum, acre, sublime, varium, elegans, purum, figuratum, spatiosum etiam, et cum magna tua laude diffusum. In quo tu ingenii simul dolorisque velis latissime vectus es, et horum utrumque invicem ad iumento fuit. Nam dolori sublimitatem et magnificen- 3
tiam ingenium; ingenio vim et amaritudinem dolor addidit. Vale.

XX. • De *Maximo* vide ad II, ep. 14. *L.*

1. *Quid senserim*, etc. Rom. *Quid senserim de singulis tuis libris.* H.

2. *Opus pulchrum. Pulchrum*, si certam notionem quaerimus, apud Plinium fere habet laudem utilitatis, et honestatis, quae h. l. ad argumentum referri possunt. Cf. Ep. III, 18, 3. — *Varium*, rerum vicissitudine, quae taedium legendi tollit, τὸ ποικίλον Graecorum, cui τὸ ὁμοειδὲς, προσχορὲς, μονότροπον opponunt. — *Purum*, emendatum, latinum. Vid. Cic. de Or. III, 8 et 10, et Brut. LXXIV, ubi *inquinate loqui* contrarium illi puritati vitium commemoratur. *E.*

— *Vectus es*, etc. Rom. *Vectus es: horum utrumque invicem adiumento fecit.* Male hoc pro *fuit.* H.

3. *Sublimitatem et magnificentiam.* Capies de splendidis sententiis et verbis. *L.* — *Vim et amaritudinem.* Quam δριμύτητα vocant Graeci, acrimoniam vehementem ac mordacem, quae ad iram, invidiam, reprehensionem, severitatem, pertinet. *G.*

XXI.

Helvidias sorores, a partu exstinctas, deflet.

C. PLINIVS VELIO CEREALI * SVO S.

Tristem et acerbum casum Helvidiarum sororum!
2 Vtraque a partu, utraque filiam enixa decessit. Afficior dolore, nec tamen supra modum doleo. Ita mihi luctuosum videtur, quod puellas honestissimas in flore primo foecunditas abstulit: angor infantium sorte, quae sunt parentibus statim, et dum nascuntur, orbatae; angor optimorum maritorum, angor etiam
3 meo nomine. Nam patrem illarum defunctum quoque perseverantissime diligo, ut actione mea, librisque testatum est, cui nunc unus ex tribus liberis superest, domumque, pluribus adminiculis paullo ante funda-
4 tam, desolatus fulcit ac sustinet. Magno tamen fomento dolor meus adquiescet, si hunc saltem fortem et incolumem, paremque illi patri, illi avo fortuna servaverit. Cuius ego pro salute, pro moribus, hoc sum magis anxius, quod unicus factus est. Nosti in

XXI. * De *Cereali* vide ad II, ep. 19. *L.*

1. *Helvidiarum*. De quarum patre, et actione librisque, quos deinde §. 3 commemorat, agit infra lib. IX, Epist. 13. *G.*

— *Vtraque a partu*. Rom. *Vtraque partu*, sine praepositione. *H.*

2. *Ita mihi luctuosum videtur*. Etsi ita omnes adhuc ediderunt, nec aliud quidquam in scriptis reperitur: apertum tamen est, Plinium scripsisse, *Id mihi luctuosum videtur*. Non supra modum se dolere dicit: sequitur, quid luctuosissimum putet: postremo quid solatio sit, exponit. *H.* —Vulgatam Gierigius tuetur loco Tulliano Verr. I, 46. Vid. Clav. Cicer. *S.*

3. *Defunctum*. Interfectum a Domitiano. *L.* —*Domumque....sustinet*. Vnus ex tribus liberis gentem et familiam sustinet. Hanc sententiam ornat: *domus* est familia, *hanc fundatam* a patre, liberi tanquam *adminicula* fulciunt ac sustinent. *E.* —Hac imagine usi sunt Graeci; exempli gratia, Euripides Iphigenia Taur. vers. 57, *στῦλαι γὰρ οἴκων εἰσὶ παῖδες ἄρσενες*. *L.*

4. *Vnicus factus*. Metuebat enim,

amore mollitiem animi mei, nosti metus. Quo minus te mirari oportebit, quod plurimum timeam, de quo plurimum spero. Vale.

ne forte hunc iam unicum filiolum nimius amor matris, ut fit, corrumperet. *E.* — Rom. *Quod unicus est.* Deest *factus*, quod abesse quidem potest, nec tamen unius exemplaris suffragio damnandum videtur. *H.* — *Desolatus*, solus relictus. *L.*

5. *Mollitiem animi mei.* Rom. *mollitiam a. m.* H.

XXII.

Iunii Maurici graviter et fortiter dicta.

C. PLINIVS SEMPRONIO RVFO SVO S.

Interfui principis optimi cognitioni, in consilium adsumptus. Gymnicus agon apud Viennenses, ex cuiusdam testamento, celebrabatur. Hunc Trebouius Rufinus, vir egregius nobisque amicus, in duumviratu suo tollendum abolendumque curavit. Negabatur ex auctoritate publica fecisse. Egit ipse caussam non 2 minus feliciter, quam diserte. Commendabat actionem, quod tanquam homo Romanus et bonus civis in negotio suo mature et graviter loquebatur. Quum sen-

XXII. 1. *Gymnici agones*, in quibus athletae seu palaestritae certabant, ut Romae, ita et in provinciis agebantur. *L.* — *Vienna*, urbs Allobrogum in Gallia Narbonensi, colonia romana. *L.* — *Trebonius* forte idem, ad quem VIII, ep. 18. *L.*

— *In duumviratu. Duumviros* in coloniis et municipiis eo loco fuisse inter decuriones, quo in Senatu Romano Consules, notum. Laudarunt iam hic viri docti Sigonium de iure Ital. III, 4. *G.* — Rom. *In duumviratu tollendum.* Abest *suo*. H. — Deest in aliis quoque libris, omisitque Cortius. Et potest commode abesse: saepe tamen *suus* additum est, ubi tuto omitti potuisset. Vid. Drakenb. ad Liv. III, 8, 8. *S.*

2. *Mature et graviter.* Macrob. Saturn. V, 1: Sunt, inquit, stili dicendi duo, dispari moralitate diversi. Vnus est *maturus et gravis*, qualis L. Crasso assignatur, etc. Iam de eodem Crasso Cicero Bruto XXXVIII: Equidem Crasso nihil statuo fieri potuisse

tentiae perrogarentur, dixit Iunius Mauricus, (quo viro nihil firmius, nihil veriùs) non esse restituendum Viennensibus agona: adiecit, *Vellem etiam Romae*
4 *tolli posset.* Constanter, inquis, et fortiter. Quidni? Sed hoc Maurico novum non est. Idem apud Nervam imperatorem non minus fortiter. Coenabat Nerva cum paucis. Veiento proximus, atque etiam in sinu re-
5 cumbebat. Dixi omnia quum hominem nominavi. Incidit sermo de Catullo Messalino, qui luminibus orbatus, ingenio saevo mala caecitatis addiderat: non verebatur, non erubescebat, non miserebatur: quo saepius a Domitiano non secus ac tela, quae et ipsa caeca et improvida feruntur, in optimum quemque
6 contorquebatur. De eius nequitia sanguinariisque

perfectius. Erat summa gravitas, etc. E.

3. *Vellem etiam Romae.* Viri graves semper ludos publicos, otii, luxuriae, libidinum officinas vel contempserunt, vel reprehenderunt; Christiani etiam detestati sunt, ac *daemonum malorum consistoria* dixere. *G.* —

5. *Dixi omnia.* Satis tibi iam dedescripsi hominem, quum nominavi. Impotentem adulatorem et gratia principis abutentem colligas ex Iuvenalis III, 185 et VI, 113. Cum Catullo Messalino iungit IV, 113, ubi Senatum Domitiani recenset de magno pisce convocatum, *Et cum mortifero prudens Veiento Catullo*, qui mox *coecus adulator* ab eo vocatur. Dicit deinde talem sententiam Veiento, unde inter principes adulatores fuisse intelligas. *G.*

5. *Catullo Messalino.* De quo modo ex Iuvenali. Vnde probari possit, et esse eum ipsum Catullum, cuius Cyrenaicae praefecti crudelitatem in Iudaeos, et miserum vitae exitum enarrat Iosephus de Bello Iud. 7 extr. nescio. Ingenium quidem convenit, nec repugnant tempora. Inter dedecora seculi Domitiani refert etiam Messalinum Tac. Agric. cap. 45. *G.* — *Mala caecitatis.* Non physica, ut distinguunt hodie, sed moralia, quae statim sequuntur, quod non erubesceret, etc. Iuvenalis aliter, sed amare non minus de eodem homine IV, 113, *Qui nunquam visae flagrabat amore puellae.* G. — Plinius hoc vult: in Messalino ingenii saevitiam caecitate etiam auctam fuisse: itaque *non verebatur, non erub.* Nam hi animi motus oculorum usu maxime adiuvantur. Qui usus si tollitur caecitate, ipsum hoc adiumentum tollitur: homo saevus tum multo fit saevior. *E.* — *Non erubescebat*, etc. Rom. *Non erubescebat, non miserebatur. Quo saepius a Domitiano*, et in fine sententiae *contorquebatur.* Semper et aliis locis Plinio *miserari* potius in ore fuisse reperio, quam *misereri.* H.

6. *De eius nequitia sanguinariisque sententiis.* Rom. *De huius nequitia:*

sententiis in commune omnes super coenam loquebantur, quum ipse imperator, *Quod putamus passurum fuisse, si viveret?* et Mauricus, *Nobiscum coenaret.* Longius abii, libens tamen. Placuit agona 7
tolli, qui mores Viennensium infecerat, ut noster hic omnium. Nam Viennensium vitia intra ipsos residunt, nostra late vagantur: utque in corporibus, sic in imperio, gravissimus est morbus, qui a capite diffunditur. Vale.

paucisque interiectis, *quum ipse imperator*. Optime. *H.*

—*Nobiscum coenaret*. Amarissima vox, qua lenitatem aut lentitudinem potius et ἀοργησίαν Nervae obiicit Mauricus. *Nobiscum coenaret*, inquit, non minus quam Veiento ille socius scelerum, in tuo, Caesar, sinu recumbit. *G.*

7. *Vitia intra ipsos residunt*. Sic et Rom. *H.* —Caeteri MSS. habent *residunt*, praeter MSS. Cortii. *L.*

XXIII.

Laudat Pomponium, sapienter otio in senectute usum, sibique similem aliquando quietem optat.

C. PLINIVS POMPONIO BASSO * SVO S.

Magnam cepi voluptatem, quum ex communibus amicis cognovi, te, ut sapientia tua dignum est, et disponere otium et ferre, habitare amoenissime, et

XXIII. * *Pomponio* male abest a Medic. plures etiam Bassi in his epistolis occurrunt. Fuisse virum amplissimum, ex hac ipsa intelligitur. *L.*

1. *Et disponere otium et ferre*. Sic et Rom. *H.* —*Ferre otium* dicunt esse eius, qui otio bene utatur. Non placet hic sensus, qui in hoc loco etiam frigeret. Puto exquisitius, ut solet, Plinium *ferre otium* dixisse de eo, qui non in uno loco nec uno modo otiosus est. Hinc illa otii varietas, *nunc terra, nunc mari corpus agitare, disputare, audire*, etc. Vulgarius erat *disponere otium*, ergo addidit *ferre*, simili sensu, sed acriori metaphora. *E.* —Hoc vero argutari est. Sane otium sapienter ferre, hoc est, ita, ut ne pro onere habeatur, non omnium est senum. Cicero quidem in quatuor

nunc terra, nunc mari corpus agitare; multum disputare, multum audire, multum lectitare; quumque plurimum scias, quotidie tamen aliquid addiscere.
2 Ita senescere oportet virum, qui magistratus amplissimos gesserit, exercitus rexerit, totumque se reipu-
3 blicae, quandiu decebat, obtulerit. Nam et prima vitae tempora et media patriae, extrema nobis impertire debemus, ut ipsae leges monent, quae maiorem annis
4 LX otio reddunt. Quando mihi licebit? quando per aetatem honestum erit imitari istud pulcherrimae quietis exemplum? quando secessus mei non desidiae nomen, sed tranquillitatis accipient? Vale.

caussis, cur senectus vulgo misera videatur, primam numerat, quod avocet a rebus gerendis. *S.*

2. *Addiscere.* Sic Solon versibus gloriabatur, *Se quotidie aliquid addiscentem, senem fieri*: Γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος. *L.*

3. *Maiorem annis LX.* Sen. de brevit. vitae c. 20: *Lex a sexagesimo anno senatorem non citat.* Sed Seneca pater controv. I, 8: Senator post sexagesimum et quintum annum in curiam venire nec cogitur, nec vetatur. » Diversaene leges sunt, an interdum rotundo numero utuntur scriptores, an numeri corrupti? Observat certe Cortius, in optimis Plinii codicibus numerum plane abesse. Videndi, ad priorem locum Senecae Lipsius; ad alterum, qui in primis copiosus est, Schottus, qui etiam de *sexagenariis depontanis*, hoc est de ponte comitiorum post LX annum deiiciendis, disputat. *G.* — Rom. *Quae maiorem annis otio reddunt.* Numerus LX non adest. *H.*

4. *Quando mihi licebit.* Vid. III, 1, 12. *G.*

XXIV.

Fragilitatis humanae admonetur, quum nullos in quadruplici iudicio, quos iuvenis in eodem habuerat, socios vidisset.

C. PLINIVS VALENTI * SVO S.

Proxime quum apud centumviros in quadruplici iu-
dicio dixissem, subiit recordatio, egisse me iuvenem
aeque in quadruplici. Processit animus, ut solet, 2
longius: coepi reputare, quos in hoc iudicio, quos
in illo socios laboris habuissem. Solus eram, qui in
utroque dixissem: tantas conversiones aut fragilitas
mortalitatis, aut fortunae mobilitas facit. Quidam ex 3
iis, qui tunc egerant, decesserunt; exsulant alii; huic
aetas et valetudo silentium suasit: hic sponte beatis-
simo otio fruitur; alius exercitum regit; illum civi-
libus officiis principis amicitia exemit. Circa nos ipsos 4
quam multa mutata sunt! Studiis processimus: studiis

XXIV.* Nescio an consanguinitate amplexus sit *Fabium Valentem*, Vitellianorum ducem strenuum, et a Vespasiani militibus Vrbini interfectum, de quo multa tradit Tacit. Fasti consulares a XCVI, *C. Fulvium Valentem* et C. Antistium Veterem coss. nominant. *L.*

1. *Proxime quum*, etc. Rom. » Proxime quum apud centumviros in quadruplici iudicio dixissem: *proxime*, aeque in quadruplici. Processit. » *H.* — *In quadruplici iudicio.* Vid. I, 18, 3. Caeterum non puto commode abesse haec verba in MSS. a Cortio laudatis, propter verba, quae sequuntur, *aeque in quadruplici*. G.—Si quid delendum esset, ego delerem *apud centumviros*. Nam haec verba ab aliquo explicandi quadruplicis iudicii caussa adscribi poterant. *E.* — A Plinio scriptum puto: » Proxime quum apud centumviros dixissem, subiit recordatio, egisse me iuvenem aeque in quadruplici iudicio. » Sic cod. Voss. *S.*

2. *Socios laboris habuissem.* Rom. *Laboris socios habuissem.* H.

— *Mortalitas* aevo pliniano dici coepta est pro genere humano. *L.*

4. *Studiis periclitati sumus.* Sub Domitiano bonos quacumque arte suspectos habente. Breviter complectitur cursum illum suum Panegyr. XCV, 4, 6. — Ex eodem hoc loco Panegyr. discimus, Plinium *studiis processisse*, quum eloquentiae munere et laudibus

5 periclitati sumus, rursusque processimus. Profuerunt nobis bonorum amicitiae, et obfuerunt, iterumque prosunt. Si computes annos exiguum tempus: si vices
6 rerum, aevum putes. Quod potest esse documento, nihil desperare, nulli rei fidere, quum videamus tot
7 varietates tam volubili orbe circumagi. Mihi autem familiare est, omnes cogitationes meas tecum communicare, iisdemque te vel praeceptis vel exemplis monere, quibus ipse me moneo: quae ratio huius epistolae fuit. Vale.

plures deinceps honores, Quaesturam, Tribunatum, Praeturam consequeretur. *E.*

5. *Profuerunt nobis bonorum*, etc. Rom. *Profuerunt nobis amicitiae bonorum et obfuerunt, iterumque prosunt.* Deinde, *aevum putes.* H. — Hinc apparet, unde in aliis iteratio vocis *bonorum* nata sit. Placuit ea Cortio et Gierigio: pro sua, opinor, Plinius non agnosceret. *S.*

6. *Potest esse documento.* Admonere nos potest. *E.* — *Varietates*; varii casus. *L.* — *Nihil... fidere.* Videtur hic aliquid deesse ad sensus integritatem. Num post *fidere* excidit *decere?* *S.*

XXV.

Narrat evenisse, quod de tabellaria lege praedixerat: et in scurriliter ludentes invehitur. Haec epistola pendet ex III, *ep.* 20.

C. PLINIVS MESSIO MAXIMO * SVO S.

Scripseram tibi, verendum esse, ne ex tacitis suffragiis vitium aliquod exsisteret: factum est. Proximis comitiis in quibusdam tabellis multa iocularia, atque etiam foeda dictu; in una vero pro candidatorum nominibus, suffragatorum nomina inventa sunt.

XXV.* De *Messio Maximo* v. ad III, ep. 20. *L.*

1. *Scripseram tibi.* Supra lib. III, epist. 20. *G.*

Excanduit senatus, magnoque clamore ei, qui scri-
psisset, iratum principem est comprecatus. Ille tamen
fefellit, et latuit, fortasse etiam inter indignantes
fuit. Quid hunc putamus domi facere, qui in tanta re, 3
tam serio tempore, tam scurriliter ludat? qui de-
nique omnino in senatu dicax et urbanus et bellus
est? Tantum licentiae pravis ingeniis adiicit illa 4
fiducia, *Quis enim sciet?* Poposcit tabellam, stilum
accepit, demisit caput, neminem veretur, se con-
temnit. Inde ista ludibria, scena et pulpito digna.
Quo te vertas? quae remedia conquiras? Vbique 5
vitia remediis fortiora. Ἀλλὰ ταῦτα τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς ἄλλῳ
μελήσει, cui multum quotidie vigiliarum, multum la-
boris adiicit haec nostra iners, sed tamen effrenata
petulantia. Vale.

2. *Magnoque clamore*, etc. Rom. *Magnoque clamore in eum, qui scripsisset, iratum principem imprecatus est.* H. — *Iratum principem.* Vti contra *propitium principem* comprecabantur. Vid. VI, 5, 5. *G.*

3. *Tam serio tempore*, etc. Rom. *tam serio tempore scurriliter ludat.* H. — *Ludat.* Praestat Gierigii aliorumque *ludit.* S.

4. *Tabellas.* Leg. *tabellam.* Scriptum fuit *tabellā*, ubi quum lineola transversa, quod in codicibus saepe factum, excidisset, post voci illi *s*, proximae prima litera, adhaesit. *S.* — *Demisit caput.* Scribendi caussa, in sinum vestis, quo facto non ita facile apparet, si conscientia ruborem illi exprimat. Itaque non multum tribuo coniecturae meae, qua putabam, forte scriptum fuisse *demisit tabulam*, id est, *tabulam* suffragii, in situlam. *G.* — Gesnerus argutatus est, quum illa scriberet. In illo *caput demittere* nil est aliud nisi caput incurvare, ut fit, scribendi caussa; gestus et actus describuntur hominis ad scribendum se comparantis. Nec de sinu vestis, nec de rubore conscientiae cogitandum. *E.* — *Neminem veretur*, etc. Rom. *neminem veretur, sed contemnit.* H.

5. Ἀλλὰ ταῦτα. Non recte distinxerunt nuperi editores, neque melius interpretati sunt ista, *sed haec alii eorum, qui supra nos, erunt curae.* Debebant ita: *Sed haec supra nos: alii curae erunt;* nimirum Traiano, optimo principi, *cui multum quotidie vigiliarum*, etc. Adiungenda enim haec propositio, nec, ut adhuc factum, interpuncto a Graecis separanda. *G* — Graeca in Rom. desunt, quae ita Latine converto: *Sed haec, quae supra nos sunt, alii curae erunt.* Ita, ut post ἡμᾶς incidatur, non est necesse. *H.* — Accuratius sic convertas: *Sed haec ex iis, quae supra nos, alii curae erunt.* Ante ἄλλῳ fortasse ἃ excidit. *S.*

XXVI.

Pollicetur, libellos se emendaturum esse, etiam alios additurum.

C. PLINIVS NEPOTI * SVO S.

Petis, ut libellos meos, quos studiosissime comparasti, recognoscendos emendandosque curem. Faciam. Quid enim suscipere libentius debeo, te praesertim
2 exigente? Nam quum vir gravissimus, doctissimus, disertissimus, super haec occupatissimus, maximae provinciae praefuturus, tanti putes scripta nostra circumferre tecum; quanto opere mihi providendum est, ne te haec pars sarcinarum, tanquam superva-
3 cua, offendat? Adnitar ergo primum, ut comites istos quam commodissimos habeas; deinde, ut reversus invenias, quos istis addere velis. Neque enim mediocriter me ad nova opera tu lector hortaris. Vale.

XXVI.* *Nepoti*. Vide ad II, ep. 3. *L.*

1. *Recognoscendos emendandosque*. Voluit Nepos libros Plinii emendantissime scriptos habere, *einen revidirten und berichtigten Text der Schriften des Plinius*. De vitiis librariorum, non ipsius scriptoris, cogitandum. *S.*

2. *Ne haec*, etc. Rom. *Ne te haec*. H. — Pronomen Cort. et Gierig. bene revocarunt. *S.* — *Supervacua*; propter vilitatem abiicienda. *E.*

3. Bene dixit *commodissimos* quod nomen convenit tam comitibus, quam libris ita emendatis ut lectori placeant. *L.*

XXVII.

Commendat Augurini poëmata, occasione eorum, quae in laudem suam scripserat.

C. PLINIVS FALCONI SVO S.

Tertius dies est, quod audivi recitantem Sentium
Augurinum cum summa mea voluptate, immo etiam
admiratione. Poëmatia appellat. Multa tenuiter, multa
sublimiter, multa venuste, multa tenere, multa dul-
citer, multa cum bile. Aliquot annis, puto, nihil ge- 2
neris eiusdem absolutius scriptum, nisi forte me fallit
aut amor eius, aut quod me ipsum laudibus evexit:
nam lemma sibi sumpsit, quod ego interdum versibus
ludo. Atque adeo iudicii mei te iudicem faciam, si
mihi ex hoc ipso lemmate secundus versus occurrerit; 3
nam caeteros teneo, et iam explicui.

Canto carmina versibus minutis, 4
His, olim quibus et meus Catullus,
Et Calvus, veteresque. Sed quid ad me?

XVII.* De *Falcone* vid. ad I, ep. 23. *L.*

1. *Tertius dies est*, etc. Rom. *Tertius dies est, quod audivi Sentium Augurinum.* Deest *recitantem*. H.

— *Tenuiter.* In laudem dictum. Opp. *sublimiter*. Conf. Ernest. Lex. Techn. Lat. Rhet. v. *tenuis*. S. — *Multa tenere, multa dulciter.* Rom. *Multa tenerrime, multa dulciter*. H.

2. *Nihil generis*, etc. Rom. *Nihil generis eiusdem gravius et absolutius.* Postea, *laudibus vexit*. H.

3. *Lemma sibi sumpsit.* Paregmenon esset, si graece locutus esset: λῆμμα enim *sumptio* est. Intelligit nempe argumentum, seu materiam, quam quis sibi sumit. Vnde inscripta paucis, vel singulis adeo verbis argumenta *lemmata* et ipsa dicuntur. Mox *lemma* pro carmine posuit, ut scilicet *argumentum* pro narratione, vel pictura. *G.*

— *Si mihi ex hoc ipso lemmate.* Rom. *Si mihi ex hoc lemmate*, sine *ipso*. Haec vero ita interpungo: *si mihi ex hoc* (ipso) *lemmate secundus versus occurrerit: (nam caeteros teneo) et iam explicui*, scil. totum carmen, et secundum quoque versum, qui exciderat, in memoriam redigo. *H.*

4. *Canto carmina versibus minutis.* Vide Anthologiam Latinam II, epigr. 251. *E.*

Vnus Plinius est mihi priores.
Mavult versiculos foro relicto.
Et quaerit, quod amet, putatque amari,
Ille o Plinius, ille quot Catones!
I nunc, quisquis amas, amare noli.

Vides, quam acuta omnia, quam apta, quam expressa?

— *Est mihi priores.* Vt deinde, *Ille o Plinius, ille quot Catones!* Est mihi instar multorum Catonum, instar antiquorum omnium. Hi enim Plinio sunt *priores*, v. g. III, 4, 5. Neque singularis *est* offendere quemquam debet. Multa es eo genere se contulisse ait Cortius ad illud Lucani III, 108, *Omnia Caesar erat.* Et sane incommodo nostro illis thesauris perpetuo forte carebimus. *G.* — Vid. omnino Heusinger. in Addend. ad Vechner. Hellenol. p. 587, ubi et hoc loco utitur. *S.*

— *Putatque amari.* Sensus plane idem est, sive legas, *putat amari* se Plinius, sive, paullo altius repetita constructione, *quaerit, quod amet, et quod putat* mutuo se *amare*, quod placet Cortio. Nisi quod sic melius legeretur *putet*, et quod obscura est nihilominus constructio. Reliqua in hoc epigrammate, seu lemmate dedimus ad mentem Heinsii, et qui illum laudat Cortii, hoc est, ex auctoritate MSStorum. *G.* — Rom. *Et quaerit, quod amet, iuvatque amare.* Rectius, ni fallor, quam vulgo. *Iuvat amare* est, iucundum ei est, non pudet eum amare. *H.* — Veram lectionem esse *quod amet, putatque amari*, patet ex ipso Plinio Lib. IX, ep. 33: « Amari putat, amat ipse, neuter timet, neuter timetur. » Burmann. in Anthol. Lat. l. l. — *Ille* o *Plinius*, etc. Rom. *Illos (Plinius ille) quid Catones.* Corrupte. In postremo versu minus aberrasse videtur: *I nunc, quisquis amas, amare noli.* Id est, noli fateri, te amare, quamvis uraris. *H.* — *I nunc, quisquis.* Si figuram demas, hoc dicit, post Plinium auctorem mollium et amatoriorum versiculorum, pudere neminem eius rei debet. *Amas* enim et *amare* non ad rem ipsam, sed ad versiculos pertinere, res loquitur. Inter egregia enim humanae stultitiae specimina illud referas non postremum, quod licet multis verbis, lacrymis etiam et Deorum invocationibus atque sacramentis interpositis, ea de se praedicare poëtis, quae si fecisse eos alius arguat, calumniatorem dicant et inimicum machinis omnibus repellendum. *Nam castum esse decet pium poëtam Ipsum; versiculos, nihil necesse est.* Vid. noster IV, 14, 4 sq. et V, 3, init. Sic vara vibiam sequitur, Secundus Catullum, hunc Augurinus; hos quasi re bene gesta, et sub magnis auspiciis sescenti minuti Musarum stupratores, qui meminisse debebant illius, quod est apud Quintilianum X, 1, 100, ubi tales ait *mores suos fateri.* Sidon. Apoll. III, 13, ult.: « Denique facilius obtingit, ut quispiam seria loquens vivat obscene, quam valeat ostendi, qui pariter exsistat improbus dictis et probus moribus. » *G.* — Praeclare haec omnia Gesnerus, quum semel ultimi versus hunc sensum statuisset: « Post Plinium pudere neminem eius rei debet. » Sed nescio quomodo mihi videbatur sensus plane contrarius inesse hic: « Post Plinium nemo audere

Ad hunc gustum totum librum repromitto; quem tibi, ut primum publicaverit, exhibebo. Interim ama iuvenem et temporibus nostris gratulare pro ingenio tali, quod ille moribus adornat. Vivit cum Spurinna, vivit cum Antonino: quorum alteri adfinis, utrique contubernalis est. Possis ex hoc facere coniecturam, 6
quam sit emendatus adolescens, qui a gravissimis senibus sic amatur. Est enim illud verissimum

γιγνώσκων, ὅτι
Τοιοῦτός ἐστιν ἕκαστος, οἷσπερ ἥδεται ξυνών.

Vale.

debet similia scribere, viliora scilicet scripturus. » *E.*

5. *Ad hunc gustum.* Opportune laudavit hoc Cortius Sen. de clem. I, 1: *Principatus tuus ad anni gustum exigitur*: quemadmodum Gronovius hoc nostro ad Senecam usus fuerat. *Gustus* est specimen, quod a venditore rerum esculentarum, poculentarumve emptori offertur. *G.*

— *Spurinna.* De quo III, 1; de Antonino IV, 3. *G.* — *Vivit cum Antonino*, etc. Rom. *Vivit cum Antonino pio, quorum alteri.* Glossa. *H.*

6. *Qui a gravissimis*, etc. Rom. *Qui a gravissimis senibus sic ornatur amaturque. H.* — Genuinum videtur. Secundus VI, 34, 1: « Gladiatorium munus Veronensibus nostris promisisti; a quibus olim amaris, suspiceris, ornaris. *S.*

— Γιγνώσκων, ὅτι. Mihi non fit verisimile, ita, ut hic expressus est, laudatum a Plinio Euripidis locum. Certe illud γιγνώσκων non apparet, quomodo usurpare potuerit. Cohaeret enim sententia, quam ex Barnesianis fragmentis, Phoenice, versu 9, (ex Aeschine in Timarchum pag. 191, edit. 1607, f.) proponemus, hoc modo: Ὅστις δ' ὁμιλῶν ἥδεται κακοῖς ἀνήρ, Οὐ πώποτ' ἠρώτησα, γινώσκων, ὅτι Τοιοῦτός ἐστιν, οἷσπερ ἥδεται ξυνών. Negat se inquirendum ultra putasse in mores eius viri, qui pravorum consortio delectaretur, *quod sciret*, talem esse, quales sint, quorum societate gaudeat. Quomodo, quaeso vos, illud γινώσκων ad Plinii sententiam pertinet? Quantum sibi in Graeca licere putaverint librarii et critici, constat. Itaque putaverim ita dedisse Plinium: Τοιοῦτός ἐστιν ἕκαστος, οἷσπερ ἥδεται ξυνών. Vocem ἕκαστος habent libri quidam: eiecerunt, puto, qui apud Aeschinem abesse, et in metro redundare, viderent. *G.* Add. Gesneri ad I. A. Ernest. epistola. — Scribendum, ut habet margo Stephanicae Aeschinis pag. 21, 42: Τοιοῦτός ἐσθ', οἷοις περ ἥδεται ξυνών. *S.*

XXVIII.

Cornelii Nepotis et T. Cassii imagines pro Herennii bibliotheca fieri postulat.

C. PLINIVS SEVERO SVO S.

Herennius Severus, vir doctissimus, magni aestimat
in bibliotheca sua ponere imagines municipum tuo-
rum, Cornelii Nepotis et Titi Cassii: petitque, si sunt
isthic, ut esse credibile est, exscribendas pingen-
2 dasque delegem. Quam curam tibi potissimum in-
iungo: primum, quia desideriis meis amicissime ob-
sequeris: deinde, tibi studiorum summa reverentia,
summus amor studiosorum: postremo, quod patriam
tuam, omnesque qui nomen eius auxerunt, ut pa-
3 triam ipsam, veneraris et diligis. Peto autem, ut
pictorem quam diligentissimum adsumas. Nam quum
est arduum similitudinem effingere ex vero, tum

XXVIII.* *Severus* fuit Veronensis; qui enim hic *municipes* eius nominantur, Veronenses traduntur fuisse. Ergo diversus est a *Severo* Comensi, ad quem III, epist. 6. Puto esse *Tatilium Severum*, de quo ad I, ep. 22. *L.* — Inscr. Rom. *Iulio Severo*. H.

1. *T. Cassii*. Circa nomen et patriam huius Cassii nihil constitui potest. Coniecturas dabunt Cellarius et Cortius. *G.* — Gierigius existimat, intelligi posse Cassium Severum, Augusto aequalem, quem ab eloquentia laudarunt Senec. Controv. III, init. Plin. H. N. 7, 12; Quintil. inprimis X, 1, 116, ubi tamen eius acerbitatem improbat. Historiam ab eo scriptam commemorat Sueton. Vesp. II; idem et passim cum Cornelio Nepote laudatur, ut Tertull. Apol. 10; Minuc. Fel. Oct. XXII; Lactant. Inst. I, 13. *E.* — Rom. *Cornelii Nepotis et Titi Catii*. Deinde, *pingendasque deligere*. H. — *Exscribunt* pictores imaginem, quum eam faciunt ad exemplar aliquod. Etenim *Scribere*, ad modum graeci γράφειν, etiam pingere significat. *L.* — *Delegat* qui alteri aliquid curandum mandat. *L.*

2. *Deinde, tibi*. Al. *deinde, quia tibi*. Quod verum puto. *S.*

3. *Ex vero*. Gierigius: ex animali exemplo. Immo est, vere, re ipsa. Vid. Parei Lex. Crit. pag. 433, b. *S.* —

longe difficillima est imitationis imitatio. A qua, rogo, ut artificem, quem elegeris, ne in melius quidem, sinas aberrare. Vale.

Difficillima imitationis imitatio. Dum acumen quaerit Secundus noster, verum, puto, deserit. Novi ego mediocres pictores, qui magnorum pictorum opera satis felici penicillo imitentur, similitudinem certe vultuum ita adsequantur, ut nihil desiderare possis; naturam, quod illi magni homines potuere, consequi, et ex animali exemplo in mutam tabellam transferre veritatem non possint. Et nota sunt pictorum tirocinia. *G.* — Ego ut non negem, Plinium acumen quaesivisse, tamen et sententiae Plinianae veritas constabit, si teneas, hic maxime de similitudine imaginis esprimenda quaeri. Notum autem est, quoties ex primo imaginis exemplo *(Original-Bild)* alia exscribantur *(Copie)*, toties aliquid de similitudine detrahi, certe periculum esse, ne detrahatur. Hoc ergo sensu *difficillima imitationis imitatio*, scil. si similitudinem servari velis. *E.*

XXIX.

Voconium Romanum monet, ut ad iudicandum veniat, ne multam committat.

C. PLINIVS ROMANO * SVO S.

Eia tu, quum proxime res agentur, quoquo modo ad iudicandum veni. Nihil est, quod in dextram aurem fiducia mei dormias: non impune cessatur. Ecce, 2
Licinius Nepos, praetor, acer et fortis vir, multam

XXIX. * *Romano.* Vtrum *Romanus Firmus* intelligatur, an *Voconius Romanus*, non constat. Vterque contubernalis Plinii erat, uterque eques Romanus, uterque adeo iudicare poterat. *L.* — Inscr. Romanus MS. *Romatio.* H.

1. *Eia tu*, etc. Rom. *Heia tu, quum proxime.* Deinde, *nihil quod*, sine *est.* H.

— *In dextram aurem.* Securus, non sollicitus sis. In proverbium abiisse ista formula videtur. *E.* — Alibi: dormire in utramvis aurem, ut Graeci, ἐπ' ἀμφότερα ὦτα, s. omisso ὦτα, ἐπ' ἀμφότερα, ἐπ' ἄμφω καθεύδειν. Vid. Dorvill. Vann. Crit. p. 233. « *Dexteram aurem*, dixit Plinius, quia nobilior est, et quia in eam partem dormire arctius, et commodius homines solent. » Forcellinus. *S.*

2. *Praetor, acer et fortis vir, mul-*

dixit etiam senatori. Egit ille in senatu caussam suam: egit autem sic, ut deprecaretur. Remissa est multa:
3 sed timuit, sed rogavit, sed opus venia fuit. Dices, *Non omnes praetores tam severi*. Falleris; nam vel instituere, vel reducere eiusmodi exemplum, non nisi severi; institutum, reductumve exercere, etiam lenissimi possunt. Vale.

tam. Rom. *Praetor acer et fortis multam*. Non adest *vir*. H.

3. *Non omnes praetores tam severi*. Vt multae mihi cessanti irrogatio metuenda sit. Ad hoc refertur *Falleris*. S.

XXX.

Miram naturam fontis in Comensi agro narrat, cuius caussam et ipse inquirit, et inquirendam commendat; sed in illa explicanda frustra et misere desudat.

C. PLINIVS LICINIO SVO S.

Attuli tibi ex patria mea pro munusculo quaestio-

XXX. *Licinius Sura*. Summa fide atque amicitia coniunctus Traiano, qui eum praefecit cohortibus praetorianis, defunctumque publica sepultura atque statua posita honoravit. *L.* — inscr. Rom. *Surae*. H. — Fontis, de quo hic agitur, naturam explicuit magnus geometra, Segnerus, his verbis: « Vas cape quodlibet perforatum ad aliquam a fundo altitudinem, et si lubet, non longe a supremo margine per foramen siphonem transmitte, ita ut crus eius brevius intra vas, ad aliquam a fundo distantiam, pateat, longius extra illud habeatur, et foramen circa siphonem occlude. Adfluat deinde in vas aqua aequali celeritate. Assurget in vase pedetentim, donec siphonem totum tegat, itaque eum replebit, ac iam aqua per siphonem effundetur. Quod si ergo sipho eius fuerit structurae, ut eodem tempore plus aquae fundat, quam in vas accedit, decrescet pedetentim aquae altitudo, donec a siphone non amplius contingatur. Iam enim aëre repletus sipho agere desinet, et aqua in vase assurget denuo, dum eae, quas iam diximus conditiones, redeant. Sicque, si adfluxus perpetuus fuerit, etiam alterna aquae in vase incrementa atque decrementa absque fine redibunt. Sed aqua ex vase constanti tenore non effluet: quod ipsum tamen, si velis efficere, possis facile. Insculpe vasi, quod diximus, foramen aliud, circa

nem, altissima ista eruditione dignissimam. Fons oritur 2 in monte, per saxa decurrit, excipitur coenatiuncula manu facta: ibi paullulum retentus in Larium lacum decidit. Huius mira natura: ter in die, statis auctibus ac diminutionibus, crescit decrescitque. Cernitur id palam, et cum summa voluptate deprehenditur. Iuxta

fundum, quod, ubi aqua vasis summum tenet, minus tamen eius reddat, quam influit; ita tamen, ut, si aqua per siphonem et foramen coniunctim fluat, plus eius effluat, quam in vas eodem tempore influit: quod qua ratione obtineri possit, harum rerum periti facile perspicient: efficietur, ut, influente in vas aqua, primum per foramen circa fundum solum effluat: quod quum minus transmittat, quam adfluit, assurget aquae in vase superficies, sed paullatim, si excessus eius, quod influit, supra id, quod effluit, parvus fuerit. Sed tamen siphonem tandem teget, efficietque, ut per eum quoque aqua fluat, coque facto quum plus effluat, quam influit, descendet vicissim ea superficies, lente pariter, si sipho cum foramine ad fundum paullo tantum plus effluere patitur, quam in vas advenit. Si vas aquam ex priori effluentem excipiat, et retentam transmittat per foramen aliquod, aut rimam superne apertam, in isto aqua augebitur tum, quum in priori vase minuitur; minuetur, quum in priori augetur, sicque hic quoque, quae Plinius in fonte observat, omnia perfecte contingent. Stata erunt augmenta imminutionesque, ad eamdem surget aqua altitudinem, aequalibus absolventur die nocteque temporibus, et pro diversa aquarum magnitudine, quocunque numero et tempore redire poterunt periodi, ut rem leviter consideranti patescit. » *L.*

1. *Altissima*, etc. Non habent quidam libri pronomen *ista*. Concedo. Non posuit Plinius. Non pugnaverim. Non habet quod agat *ista*. Immo habet; significat enim eruditionem eius, ad quem scribitur, non minus quam si posuisset Plinius, *altissima eruditione tua dignissimam*. Nisi forte otiosum putamus in illo Cic. Phil. II, 25: « Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate, tantum vini exhauseras. » *G.* — Rom. *Altissima ista eruditione dignissimam*. Cortio pronomen *ista* abundare visum; non item aliis. Subintellige *ista, quae in te est*. Cic. pro Rosc. Amer. cap. LIII: « Homines sapientes et ista auctoritate et potestate praeditos, qua vos estis. » Adde a me dicta ad eamdem orat. c. 7 pr. *H.* — *Altissima eruditio*: quam vulgo dicimus profundam, *tiefe Gelehrsamkeit*. Lucian. t. II, p. 312, τὴν παιδείαν βαθύν. *S.*

2. *Fons oritur*. Huius fontis etiam meminit Plin. H. N. II, 103. In Comensi agro iuxta Larium lacum fons largus horis singulis semper intumescit, ac residet. *E.* — Catan. eum narrat suo adhuc tempore naturam illam servasse, appellatumque esse ab incolis *Plinianum*. L.—*Coenatiuncula*. Quam accolae sibi exstruendam curaverant, ut in convivio frigidissimae aquae recreatione fruerentur. Sed et aliud genus voluptatis mox Plinius commemorat. *E.*

recumbis et vesceris; atque etiam ex ipso fonte, nam
est frigidissimus, potas: interim ille certis dimensisque
4 momentis vel subtrahitur, vel adsurgit. Annulum, seu
quid aliud, ponis in sicco, adluitur sensim, ac novis-
sime operitur: detegitur rursus paullatimque deseri-
tur: si diutius observes, utrumque iterum ac tertio
5 videas. Spiritusne aliquis occultior os fontis et fauces
modo laxat, modo includit, prout illatus occurrit,
6 aut decedit expulsus? Quod in ampullis caeterisque
generis eiusdem videmus accidere, quibus non hians,
nec statim patens exitus. Nam illa quoque, quamquam
prona et vergentia, per quasdam obluctantis animae
moras crebris quasi singultibus sistunt, quod effun-
7 dunt. An quae Oceano natura, fonti quoque? quaque

3. *Nam est frigidissimus*. Rom. *Nam est frigidus*. H.

5. *Spiritus aliquis occultior*. Hic ventus esset, cuius ita stati et temporum vices servantis rationes reddere non facilius est, quam ipsius fluxus et refluxus. G. — *Modo includit*, etc. Rom. *Modo includit*, *aut in latus occurrit*, *aut decidit expulsus*. Lege *decedit*. H Neque duplex *aut* displicet. Legerim igitur: « prout aut illatus occurrit, aut decedit expulsus. » S.

6. *Non hians*. Ut in lagenis nostris, collum longum et angustum habentibus. E.

— *Quamquam prona et vergentia*. Rom. *Quamquam prona atque urgentia*. H.

7. *Quae Oceano natura*. Obscurum, quid hic sit *natura*. Dixeris aliquid, si ponas per occultos meatus et quasi cuniculos commeare ex ipso Oceano aquas. Sed deinde docendum etiam fuerit, quomodo salsus non sit fons ille. Dicere forte possis effluentem in mare rivum subterraneum ab aestu retineri, ut redundet circa fontem, quale quid in Albi, ut hoc utamur, sentiunt Hamburgenses. Et fateor hanc rationem, a qua non multum alludit ea, quae sequitur, maxime mihi arridere, si caetera conveniant nimirum. G. — Non adeo obscurum videtur, quid sit h. l. *natura*, nempe indoles, mos, vel id quod lege naturae accidit in Oceano. Nam fluxum et refluxum, qualis in Oceano est, vult cum illo fontis simili aestu et refluxu comparare. Itaque ne Plinio quidem in mentem venit, fontis illum aestum ex ipso Oceano derivare, cum quo fons cohaerere nullo modo poterat. Segneri de illo fluxu et refluxu sententia eo redit, siphonis cuiusdam a natura inter lapides et argillas fabrefacti ope totum illud peractum fuisse. Vir doctus in Ephem.lit.Ienens.a.1802, n. 36, notat in suo Gesneri edito exemplari ab ignota manu haec adscripta ad hunc locum fuisse: « Similis fons est in Sabaudia 2 miliar. a Chambery, haud procul a lacu Bourget, qui se-

ille ratione aut impellitur, aut resorbetur, hac modicus hic humor vicibus alternis opprimitur, vel
egeritur? An ut flumina, quae in mare deferuntur, 8
adversantibus ventis, obvioque aestu retorquentur,
ita est aliquid, quod huius fontis excursum (per
momenta) repercutiat? An latentibus venis certa 9
mensura, quae dum colligit quod exhauserat, minor
rivus est et pigrior; quum collegit, agilior maiorque
profertur? An, nescio quod, libramentum abditum 10
et caecum, quod quum exinanitum est, suscitat et elicit fontem: quum repletum, moratur et strangulat?

xies per singulas horas verno tempore, aestivo autem bis, in summo aestu semel tantum fluit. Alius est in Helvetia in valle Hasli, de quo Scheuchzer in Itiner. I, p. 26. De illo vid. Keisler Itin. tom. I, p. 157, la Fontaine de Merveille. » *E.* — *Vicibus alternis*, etc Rom. *Vicibus alternis supprimitur erigiturque et egeritur*. Duplex lectio pro una: primam Cortius recepit, postremam plures retinent, quae fortasse a prima manu fuit *egeriturve*. Nil ad hunc locum facit, quod *Oceanus erigi* dicitur, ubi *supprimitur* contrarium est, non *deprimitur*, nec significatio convenit. *H.*

8. (*Per momenta.*) Absunt quidem haec verba a bonis quibusdam libris: sed quum nulla caussa, vel occasio fuerit inserendi, omittendi plures; malim ea servari. *G.*

9. *Latentibus venis.* Hic iterum quaerendum supererit, cur venae per intervalla impleant mensuram et depleant, cur non potius, quantum supra mensuram adfluit, tantumdem redundet iisdem portionibus. *G.* — *Exhaurire*, effundere. *L.* — *Minor rivus est et pigrior*. Praestat Cortii, *minor rivus et pigrior*, scil. *profertur*.

10. *Libramentum*. Hic non intelligo illud, quod in disciplina aquaeductuum proprie *libramentum* vocatur, nimirum, definiente illustrissimo Poleno ad Frontinum p. 25, 19, « mensura declivitatis plani, supra quod aqua ducitur · » sed machinationem ei similem, quam in *claustris aquarum*, quae vocant, sive cataractis videmus, ubi, pro structurae diversitate, adfluens aqua sibi viam vel praecludit, vel aperit. *Libramentum* ad versatilem quamcumque machinam referri posse, tum coniugata nominis ostendunt, tum locus Plinii maioris de theatro Scauri XXXVI, 15, seu 24, ubi *theatra duo* memorat *e ligno*, *cardinum singulorum versatili suspensa libramento*. Alia illa quaestio est, an commode commentus sit Plinius tale in natura huius fontis libramentum; de quo equidem vehementer dubito. *G.* — Nos hodie talia nescire, non potest nobis turpe esse, fateri, quum ipsum Plinium additum illud *nescio quod* alicuius ignorationis suspectum reddat. *E.* — *Strangulat*, os et fauces fontis adstringit, impedit quominus aqua prorumpat. *L.*

Scrutare tu caussas (potes enim), quae tantum mi-
11 raculum efficiunt. Mihi abunde est, si satis expressi, quod efficitur. Vale.

11. *Potes enim.* Cf. N. Heinsii adversar. pag. 225. Graecorum δύνασαι γάρ. Vid. Iacobs ad Anthol. Gr. III, p. 1, 75. *S.*

LIBER QVINTVS

I.

Narrat, quae, heres Gratillae factus, cum filio eius exheredato egerit. Res ipsa postulabat, ut tenuiter et ipso vitae communis sermone, sine ullo ornatu, traderetur.

C. PLINIVS SEVERO * SVO S.

Legatum mihi obvenit modicum, sed amplissimo
gratius. Cur amplissimo gratius? Pomponia Gratilla,
exheredato filio Assudio Curiano, heredem reliquerat
me: dederat coheredes Sertorium Severum,
praetorium virum, aliosque equites Romanos splendidos.
Curianus orabat, ut sibi donarem portio- 2
nem meam, seque praeiudicio iuvarem: eamdem
tacita conventione salvam mihi pollicebatur. Respon- 3
debam, non convenire moribus meis aliud palam,

I. * De duobus *Severis*, ad quos noster epistolas scripsit, v. ad I, ep. 22, et IV, ep. 28. Nunc sine dubio, Veronensis intelligitur. *L.*

1. *Cur amplissimo gratius?* Plinianum esse, ita per interrogationem repetere dicta, ostendit Cortius ex III, 9, 2; VI, 2, 1, et XXIII, 1, itemque XXIX, 2. Igitur servanda Plinio interrogatio, licet in quibusdam libris desideretur. *G.* — Sic etiam Rom. bene. *H.*

— *Aliosque equites Romanos splendidos.* Rom. *Aliosque splendidos equites Rom.* H. — Ita et Brummeri Excerpta. Placet hic ordo: sic enim Plinius VI, 15, 1: » Passienus Paullus, splendidus eques romanus; » VI, 25, 1: » Robustum, splendidum equitem Rom. » manuAlii, ut Cicero, postponunt. *S.*

2. *Curianus filius orabat.* Rom. *Curianus orabat.* Cortius quoque omissum nomen *filius* tacitus eiecit. *H.* — Deest item in Brummeri Excerptis. Bene. *S.* — *Praeiudicio.* Eo de moribus ipsius, et pietate inprimis, iudicio, quod alii deinde sequerentur. *G.*

aliud agere secreto: praeterea non esse satis hone-
stum dare et locupleti et orbo: in summa, non pro-
futurum ei, si donassem: profuturum, si cessissem:
esse autem me paratum cedere, si inique exhereda-
4 tum mihi liqueret. Ad hoc ille, *Rogo cognoscas*. Cun-
ctatus paullum, *Faciam*, inquam: *neque enim video*,
cur ipse me minorem putem, quam tibi videor. Sed
iam nunc memento non defuturam mihi constantiam,
si ita fides duxerit, secundum matrem tuam pronun-
tiandi. *Vt voles*, ait: *voles enim, quod aequissimum*.
5 Adhibui in consilium duos, quos tunc civitas nostra
spectatissimos habuit, Corellium et Frontinum. His cir-
cumdatus in cubiculo meo sedi. Dixit Curianus, quae
pro se putabat. Respondi paucis ego (neque enim ade-
6 rat alius, qui defunctae pudorem tueretur), deinde
secessi, et ex consilii sententia, *Videtur*, inquam, *Cu-*
riane, mater tua iustas habuisse caussas irascendi tibi.
Post hoc ille cum caeteris subscripsit centumvirale
iudicium, mecum non subscripsit. Appetebat iudicii
7 dies: coheredes mei componere et transigere cupie-

3. *Dare*. Cortius ex omnium Codicum fide *donare*. Nostrum qua auctoritate nitatur, nescio. Haud infrequens confusio horum verborum. Vid. Drakenb. ad Liv. II, 35, 5. *S*. — *Locupleti et orbo*. Quem proinde non sublevare donatione, quum sit dives; sed captare, quod liberos non haberet, viderer. Vid. ad IV, 15, 3. *G*. — *Non profuturum ei*, etc. *Donare* enim liberalitatis; sed *cedere*, iustitiae studii et aequitatis, quae sola ad Curianum praeiudicio iuvandum valere poterant. *S*. — *Mihi liqueret*. Iudiciale verbum, de certa scientia. Itaque statim Curianus ipsum iudicem constituit, et *ut cognoscat* petit. *G*.

4. *Minorem*. Minori magnitudine animi et constantia praeditum, ut non possim vel contra meam utilitatem te immerentem pronuntiare; vel invidiam suscipere iudicii in rem meam facti, si mihi pateat, matrem recte de te iudicasse. *G*.

6. *Pudorem*. Honorem mulieris sapientis, nec impiae, aut nimis certe durae. *G*. — *Mater tua*, etc. Rom. *Mater tua multas habuisse caussas irascendi*. Sed potior est vulgata lectio *iustas*. *H*.

— *Subscripsit centumvirale iudicium*. Accusavit caeteros heredes, et repetiit ab iis hereditatem maternam contra tabulas. Vid. I, 20, 7. Phrasin totam esse insolentiorem, monuere interpretes; sententia quidem aperta. *G*.

bant: non diffidentia caussae, sed metu temporum.
Verebantur, quod videbant multis accidisse, ne ex
centumvirali iudicio capitis rei exirent. Et erant qui- 8
dam in illis, quibus obiici et Gratillae amicitia et Ru-
stici posset. Rogant me, ut cum Curiano loquar. Con-
venimus in aedem Concordiae. Ibi ego, *Si mater*, in- 9
quam, *te ex parte quarta scripsisset heredem, num
queri posses? Quid si heredem quidem instituisset ex
asse, sed legatis ita exhausisset, ut non amplius apud
te, quam quarta, remaneret? Igitur sufficere tibi debet,
si, exheredatus a matre, quartam partem ab heredibus
eius accipias, quam tamen ego augebo. Scis te non sub-* 10
*scripsisse mecum, et iam biennium transisse, omniaque
me usucepisse. Sed ut te coheredes mei tractabiliorem
experiantur, utque tibi nihil abstulerit reverentia mei;
offero pro mea parte tantundem.* Tuli fructum non
conscientiae modo, verum etiam famae. Ille ergo Cu- 11
rianus legatum mihi reliquit: et factum meum, nisi
forte blandior mihi, antiquum nobili honore signavit.

7. *Metu temporum*; Domitiani; cui quaelibet caussa sufficeret ad poenam innocentis. Interfectus fueratRusticus, relegata uxor eius Gratilla, de cuius hereditate quaerebatur: invidiosa igitur heredibus amicitia talis, qua filio praeferrentur. *G.* — Rom. *Sed metu ipsorum temporum.* H.

8. *Et erant*, etc. Rom. *Et erant quidam ex illis.* Postea: *rogant ut cum Curiano.* H. — In Gesneriana legebatur *quidem*; negligentia, ni fallur, operarum. Itaque currexi. *S.*

9. *Instituisset ex asse.* Hoc ipsum altero capite legis Falcidiae iam Divi Augusti temporibus latae cautum fuit. Verba servavit Paullus ICtus, et ex illo Tribonianus l. 1, π. ad L. Falcidiam: « Quicunque civis Romanus post hanc legem rogatam testamentum faciet, is quantam cuique civi Romano pecuniam iure publico dare legare volet, ius potestasque esto, dum ita detur legetur, ne minus quam quartam partem hereditatis eo testamento heredes capiant. » Itaque Vlpiano auctore l. 8, π. de inofficioso testam. §. 8: « Quarta debitae portionis sufficit ad excludendam querelam. » *G.*

10. *Biennium transisse.* Quod constitutum olim erat usucapioni, pr. Instit. h. t. *G.*

11. *Factum.... signavit.* Ita ex Mediceo libro Cortius. *Factum antiquum* est antiqua fide et religione administratum, *nobilis honor*, vel *notabilis* (utrumque enim legitur) est legatum testamento relictum, quod *honoris* nomine centies venit. *G.* — Hoc tamen longius petitum videtur. *Honore*

12 Haec tibi scripsi, quia de omnibus, quae me vel delectant, vel angunt, non aliter tecum, quam mecum, loqui soleo: deinde, quod durum existimabam, te amantissimum mei fraudare voluptate, quam ipse ca-
13 piebam. Neque enim sum tam sapiens, ut nihil mea intersit, an iis, quae honeste fecisse me credo, testificatio quaedam, et quasi praemium accedat. Vale.

signare haud dubie nihil est amplius, quam honorare. Sed *nobilis honoris* displicet. *Notabilem*, ut in aliis libris legitur, nunc magis ferrem. Si tamen illud retineamus, *nobilis honor* erit is, qui nobili ex animo, et honestatis sensu ducto, tribuitur. *E.* — Rom. *Antiquorum notabili more.* H.

13. *Tam sapiens.* Nempe severissimae sapientiae est ex honeste agendo nullum praemium exspectare. Plinius ita sentire negat, non quidem serio, sed ludens apud amicum, qui ipsum intelligeret. Et ipsum praemium nunc honestum est. *E* — Non ludit Plinius apud amicum, sed serio agit: tot tam clara φιλοδοξίας eius exempla exstant. *S.* — Rom. *Neque enim sum tam sapiens, quod nihil mea intersit.* Nusquam antea peius scriptum. *H.*

II.

Gratias agit pro turdis acceptis, et se iucunde docteque excusat, quod huic muneri non respondeat simili dono.

C. PLINIVS FLACCO * SVO S.

Accepi pulcherrimos turdos, cum quibus parem calculum ponere, nec ullis copiis ex Laurentino, nec
2 maris tam turbidis tempestatibus possum. Recipies

II. * *Amnius Flaccus* Senator occurrit IX, ep. 13, 13. *L.*

1. *Turdos.* Non aves, sed pisces lupis similes. Sic Quintil. VIII, 2, 7, *soleas et turdos pisces* iungit. *E.* — Vid. Schneider. Histor. Pisc. pag. 471 sq. *S.* — *Nec ullis copiis ex Laurentino.* Rom. *Nec urbis copiis ex Laurentino.* Non mutandum erat. Dolet, se paria facere non posse, *nec urbis copiis*, scilicet *ex Laurentino*, in quo tum erat, quum turdos acciperet, *nec*

ergo epistolas steriles, et simpliciter ingratas, ac ne illam quidem solertiam Diomedis in permutando munere imitantes. Sed, quae facilitas tua, hoc magis dabis veniam, quod se non mereri fatentur. Vale.

maris copiis, tam turbidis tempestatibus, quibus piscari non licebat. Significat ergo, se non ex urbe, sed ex Laurentina villa scribere, quae, si non mediterraneis. urbanis tamen copiis utique destituebatur. *Copias urbanas* legas etiam lib. VI, ep. 28. *H.*

2. *Simpliciter ingratas* Ingenue professas, se nihil habere, quo gratias referant. *G.* — *Solertiam Diomedis.* Qui perfecit, ut sibi permutaret Glaucus χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι᾽ ἐννεαβοίων. Il. ζ, 236. *G.* — Hinc duo proverbia nata sunt, *solertia Diomedis* et *aurea pro aeneis*. Id est, magna pro parvis. Vid. Cic. Attic. VI. *L.* — *Quod....fatentur*. Quod ita modestae sunt, ut fateantur se veniam non mereri. *E.*

III.

Reprehensus quorumdam sermonibus, quod versus lasciviores scribat recitetque, se aliorum exemplo tuetur.

C. PLINIVS ARISTONI • SVO S.

Quum plurima officia tua mihi grata et iucunda sunt, tum vel maxime, quod me celandum non putasti, fuisse apud te de versiculis meis multum copiosumque sermonem, eumque diversitate iudiciorum longius processisse: exstitisse etiam quosdam, qui scripta quidem ipsa non improbarent, me tamen amice simpliciterque reprehenderent, quod haec scriberem recitaremque. Quibus ego, ut augeam meam culpam, ita 2
respondeo: Facio nonnunquam versiculos, severos parum; facio comoedias, et audio; et specto mimos, et ly-

III. * Est haud dubie *Titus Aristo* quem auctor ipse I, ep. 22, satis descripsit, et cui VIII, ep. 14, quaestio- em quamdam senatoriam proposuit esplicandam. In Digestis *Salvius Aristo* occurrit. *L.*

2. *Facio nonnunquam*, etc. Rom. » Facio nonnunquam versiculos, se-

ricos lego, et Sotadicos intelligo; aliquando praeterea rideo, iocor, ludo; utque omnia innoxiae remissionis
3 genera breviter amplectar, homo sum. Nec vero moleste fero, hanc esse de moribus meis existimationem, ut, qui nesciunt, talia doctissimos, gravissimos, sanctissimos homines scriptitasse, me scribere mirentur.
4 Ab illis autem, quibus notum est, quos quantosque auctores sequar, facile impetrari posse confido, ut errare me, sed cum illis, sinant, quorum non seria modo, verum etiam lusus exprimere, laudabile est.
5 An ego verear (neminem viventium, ne quam in speciem adulationis incidam, nominabo) sed ego verear, ne me non satis deceat, quod decuit M. Tullium, Caium Calvum, Asinium Pollionem, Marcum Messallam, Quintum Hortensium, M. Brutum, L. Sullam,

veros parum, facio et comoedias, audio et specto mimos, et lyricos lego. Hactenus melius, quam vulgo: sequitur vero *et satiricos intelligo*, quod magno consensu omnes hodie damnant, quum in aliis quoque repertum fuerit, pluresque *Socraticos* habeant, nullus *Sotadicos*. Satirae quam protervae fuerint, nisi exempla docebunt, Horatius testis erit epist. ad Pisones v. 221 ad 233. *H.* — Nec mihi displicet *satiricos*, cui etiam verbum *intelligo* videtur patrocinari. *S.* — *Mimis*, qui lasciviores etiam erant Atellanis, mirum in modum delectabantur Romani. *L.* — *Sotadicos*. Ostendit hic Plinius, se magistro iam liberum, et parum curare Quintilianum suum praeceptorem, qui *de Sotadeis*, inquit, obscenis nimirum impurisque carminibus, *ne praecipiendum quidem est*; I, 8, 6. *G.* — *Sotadici* aut, ut Quintilianus scribit, *Sotadei*, nomen habent a Sotade poëta, atque ita compositi erant, ut duas syllabas longas exciperent duae breves. Retro autem lecti sensum habebant lascivum. *L.*

3. *Hanc esse de moribus*. Id ipsum, quod mirantur homines, versus parum severos a Plinio scribi, indicat, illos bene alioqui de illo existimare, et virum gravem putare, a quo leve ita scripturae genus non exspectarent. *G.*

5. *M. Tullium*. Texit hic catalogum poëtarum satis longum, qui longae disputationi materiem praebere possit. Sed praestat, credo, hic nihil dicere, et rem integram relinquere, si quis Vossianum de poëtis opus, postumum et imperfectum, retractare velit. *G.* — De *C. Calvo* oratore v. ad I, epist. 2, 2. Sed et carmina scripsit lasciva, ut Catullus, quo familiariter utebatur. *L.* — *C. Asinius Pollio* et *Marcus Valerius Messalla*, Augusti gratia florentes, dignitate, eloquentia rebusque gestis conspicui. *L.* — *Q. Hortensium*. Invenusta indicabantur eius carmina.

Q. Catulum, Quintum Scaevolam, Ser. Sulpicium, Varronem, Torquatum (immo Torquatos), C. Memmium, Lentulum, Gaetulicum, Annaeum Senecam, et proxime Verginium Rufum, et, si non sufficiunt exempla privata, divum Iulium, divum Augustum, divum Nervam, T. Caesarem? Neronem enim transeo, 6
quamvis sciam, non corrumpi in deterius, quae aliquando etiam a malis; sed honesta manere, quae saepius a bonis fiunt. Inter quos vel praecipue numerandus est P. Virgilius, Corn. Nepos, et prius Ennius, Acciusque. Non quidem hi senatores: sed sanctitas 7
morum non distat ordinibus. Recito tamen: quod illi an fecerint, nescio. Etiam. Sed illi iudicio suo pote-

L. — *Scaevola* Pontifex M. ingenio et iustitia praestantissimus. *L.* — *Sulpicii*, oratoris acumine excellentis, poëma *prurire* dixit Ausonius propter lasciviam. *L.* — *Varronis* elogium exstat ap. Cic. acad. I, 3; ubi etiam varium eius et elegans omni fere numero poëma commemoratur. *L.* — *Torquatos*, nempe L. Torquatum, a. u. 689 consulem, in dicendo elegantem et prudentem, eiusque filium L. Torq. Epicureum. *L.* — *C. Memmium* non mirum est versibus parum pudicis mores suos fassum esse. Stupravit enim Lentuli et Pompeii uxores. *L.* — *Gaetulicus* historicus et poëta cui Caligula favebat. Nonnulla epigrammata eius exstant in anthol. Graec. *L.* — Caeterum de *Augusti* facultate poëtica vid. Suet. LXXXV. De *Nerva* Martial. VIII, 70. De *Tito* Eutrop. VII, 14, et Sueton. III. De *Nerone* Suet. LII. Sed hunc se *transire* dicit, quia nunc non nisi de bonis et sanctis quaestio erat. *E.* — *T. Caesarem*. *Divum* puto excidisse. Nam *dicavit coelo Domitianus Titum*, Panegyr. XI init. Ibid. cap. XXXV, 4, *divus Titus;* ubi item *divus* in nonnullis libris deest. *S.*

6. *Quae aliquando etiam a malis.* Rom. *Quae etiam a malis aliquando.* Sequitur, *vel praecipue numerandus P. Virgilius*, sine verbo est. H.

— *Non distat ordinibus.* Non uni tantum ordini adstricta est, sed omnibus communis esse debet. *E.*

7. *Recito tamen.* Restituit hunc locum Cortius. Nos declarare conabimur. Duo crimina sunt, quibus respondet Plinius: unum, quod scribit carmina obscoena; alterum, quod recitat. Priori satisfecisse se putat auctoribus laudatis: iam transit ad alterum. *Recito tamen*, etc. Illud *etiam* est concedentis, quod obiectum fuit. Quoties ita usus sit Plinius, docet index. *G.* — Ergo sensus est: concedam, illos non recitasse. *E.* — Rom. *Quod illi an etiam fecerint, nescio: sed illi iudicio suo.* Postea: *mihi modestior constantia est.* Vid. ep. XIII, 4. *H.* — Vtrumque placet. Prius habent etiam Brummeri excerpta. Posterius in omnibus legitur li-

rant esse contenti: mihi modestior conscientia est, quam ut satis absolutum putem, quod a me probetur.
8 Itaque has recitandi caussas sequor; primum, quod ipse, qui recitat, aliquanto acrius scriptis suis, auditorum reverentia, intendit: deinde, quod, de quibus
9 dubitat, quasi ex consilii sententia statuit. Multa etiam a multis admonetur: et, si non admoneatur, quid quisque sentiat, perspicit ex vultu, oculis, nutu, manu, murmure, silentio; quae satis apertis notis iudicium
10 ab humanitate discernunt. Atque adeo, si cui forte eorum, qui interfuerunt, curae fuerit eadem illa legere, intelliget me quaedam aut commutasse, aut praeterisse, fortasse etiam ex suo iudicio, quamvis ipse
11 nihil dixerit mihi. Atque haec ita disputo, quasi populum in auditorium, non in cubiculum amicos advocarim, quos plures habere, multis gloriosum, reprehensioni nemini fuit. Vale.

bris, nec debebat Casauboni coniecturae loco cedere. *S.*

8. *Scriptis suis.....intendit.* VIII, 19, 2: « si quando, nunc intende libro, quem cum hac epistola accipies; quia vereor, ne ipse, ut tristis, parum intenderim. » *S.*

9. *Et, si non.....murmure.* Sic et Rom. *II.* — *Iudicium ....discernunt.* satis perspicue ostendunt, quid iudicent auditores etiam illi, qui humanitatis caussa iudicium suum aperte non dixissent. *E.*

11. *Atque ita hoc disputo.* Praestat Cortii et Gierigii *Atque haec ita disputo.* *S.*

IV.

Avaritiam Nominati caussidici notat, qui Vicentinos, a quibus grandem pecuniam acceperat, fefellit. Vix alia Plinii ep. ita sermonem coram et subito aliquid narrantis expresserit, ut haec.

C. PLINIVS VALERIANO • SVO S.

Res parva, sed inititum non parvae. Vir praetorius Solers a senatu petiit, ut sibi instituere in agris suis nundinas permitteretur: contradixerunt Vicentinorum legati: adfuit Tuscilius Nominatus: dilata caussa est. Alio senatu Vicentini sine advocato intraverunt: di- 2
xerunt, se deceptos. Lapsine verbo, an quia ita sentiebant? Interrogati a Nepote praetore, quem docuissent, responderunt, quem prius. Interrogati, an tunc gratis adfuisset, responderunt, sex millibus nummum: an rursus aliquid dedissent, dixerunt, mille denarios. Nepos postulavit, ut Nominatus induceretur. Hacte- 3
nus illo die. Sed, quantum auguror, longius res procedet. Nam pleraque tacta tantum et omnino com-

IV. * Valeriano scripsit et II, ep. 15. *L.*

1. *Sed initium non parvae.* Rom. *Sed initium non parvum*, male cum aliis. *H.*

— *Vt sibi instituere*, etc. Sueton. Claud. XII: »Ius nundinarum in privata praedia a consulibus petiit.« *S.* — *Vicentia* aut *Vincentia* urbs Transpadana in Venetorum finibus, cuius incolae et Vicentini et Vincentini dicuntur. *L.* — *Tuscilius Nominatus.* Ita etiam Rom. *H.*

2. *Alio senatu.* Senatorum consessu. Plinius II, 11, 10: »Dilata res est in proximum senatum.« Sueton. Claud. XXVI: »subornavit proximo senatu, qui censerent, etc.« *S.* — *Se deceptos.* Destitutos ab advocato, qui secum se intraturum recepisset. Vid. V, 14, 2. Quaerit Plinius, cur usi sint hoc verbo, *se deceptos*, studione ita grave verbum adhibuerint, an lapsi errore, quum se destitutos vellent dicere. *G.*

— *Quem docuissent.* Caussam suam, ut ille eam deinde in senatu ageret. *G.*

3. *Et omnino commota.* Quantumvis leviter commota, ut nihil aliud, nisi commota esse dici possit. Sanitas loci huius Scheffero debetur, cuius conie-

4 mota, latissime serpunt. Erexi aures tuas. Quam diu nunc oportet quam blande roges, ut reliqua cognoscas! si tamen non ante haec ipsa veneris Romam, spectatorque malueris esse, quam lector. Vale.

cturam (qua *tacita* in *tacta* mutavit) bene est, quod recepit Cortius: *et omnino* ex libris est. *G.* — Rom. »Nam pleraque tacita tantum et omnino commota.« *H.*

4. *Quam*, valde admodum. *L.* — *Vt reliqua cognoscas.* Cui longum est exspectare, adeat V, 14, ubi exitus narratur. *G.* — Caeterum hic omnis locus non satis videtur emendatus. Putavi aliquando sensum hac interpunctione iuvari posse: »Erexi aures tuas, quam diu nunc oportet; quam blande roges, ut, etc.« *E.* — Fallitur vir doctissimus. Locus, ut nunc interpunctus est, optime habet. *S.*

V.

Fannii obitum luget tum ob alias caussas, tum maxime, quod opus de sceleribus Neronis imperfectum reliquerat.

C. PLINIVS MAXIMO * SVO S.

Nuntiatum mihi est, C. Fannium decessisse; qui nuntius gravi me dolore confudit; primum, quod amavi hominem elegantem et disertum; deinde, quod iudicio eius uti solebam. Erat enim natura acutus, usu exercitatus, varietate promptissimus. Angit me super ista,
2 casus ipsius. Decessit veteri testamento: omisit, quos maxime diligebat: prosequutus est, quibus offensior erat. Sed hoc utcumque tolerabile: gravius illud,

V. * De *Maximo* v. ad II, epist. 14. *L.*

1. *Nuntiatum mihi*, etc. Rom. *Nuntiatur mihi*, *C. Fannium*, Deinde tamen *confudit*, ubi alii *confundit*. H. — *Elegantem et disertum*. Sic et Rom. Sequitur *varietate promptissimus*. H. — *Varietate promptissimus*. Ita multarum rerum scientia imbutus, ut prompte de omnibus iudicare et consilium dare posset. Conf. lib. I, ep. 22, 2. *E.*

2. *Prosequutus est quibus offensior erat.* Scilicet legatis vel partibus hereditatis. Plene Sueton. Claud. VI: »Legato etiam circa sestertium vicies prosequutus.« *S.*

quod pulcherrimum opus imperfectum reliquit. Quam- 3
vis enim agendis caussis distringeretur, scribebat tamen exitus occisorum aut relegatorum a Nerone: et iam tres libros absolverat, subtiles, et diligentes, et Latinos, atque inter sermonem historiamque medios. Ac tanto magis reliquos perficere cupiebat, quanto
frequentius hi lectitabantur. Mihi autem videtur acerba 4
semper et immatura mors eorum, qui immortale aliquid parant. Nam qui voluptatibus dediti quasi in diem vivunt, vivendi caussas quotidie finiunt: qui vero posteros cogitant, et memoriam sui extendunt, his nulla mors non repentina est, ut quae semper inchoatum
aliquid abrumpat. Caius quidem Fannius, quod acci- 5
dit, multo ante praesensit. Visus est sibi per nocturnam quietem iacere in lectulo suo compositus in habitum studentis; habere ante se scrinium ita, ut solebat: mox imaginatus est venisse Neronem, in toro rese-

3. *Inter sermonem historiamque*. De qua differentia vid. Noster V, 8, 9 sq. *G.*

4. *Acerba*. Propriu hic sensu ponitur, quod arguunt adiunctum *immatura*, et post sequens *repentina*. Aus. Par. XIV, 12: *Indole maturus, funere acerbus obis*. Quod expressum ad Virgilianum: *funere mersit acerbo*. Graecorum ἄωρος θάνατος, πρόωρος μοῖρα. — *Quasi in diem vivunt*. Hanc formulam commodissime interpretatur Columella III, 3, 6: *Fructum plerique quam uberrimum consectantur*, nec provident futuro tempori, *sed quasi plane* in diem vivant, *sic imperant vitibus et eas multis palmitibus onerant*, *ut* posteritati non consulant. *G.* — *Vivendi caussas quotidie finiunt*. Nulla caussa est, cur non quotidie moriantur. Pessime explicat Catanaeus. *S.* — *Ut quae semper*, etc. Rom. *Ut quae semper inchoatum aliquid abrumpat*. H. — De hac scriptura, quam cave pro vitiosa habeas, vid. Casaub. et Burmann. ad Sueton. Caes. cap. XLVI, pag. 407 sq. *S.*

5. *In lectulo suo*. Notum est, in lectis vel lecticis iacentes non cibum modo cepisse, verum etiam studuisse. Multa ad Augusti *lecticulam lucubratoriam*, Sueton. c. LXXVIII, Casaubonus. *G* — *Compositus in habitum studentis*. Rom. *compositus in habitu studentis*. Sic Aldus etiam. *H.* — *Ita, ut solebat*. Sic et Rom. Ald. *Sic solebat*. H. — Neque hoc ferendum, nec quod Cortius adscivit, *ita solebat*. Indicaret id, proprium fuisse morem Fannii, habere ante scrinium, quoties in lectulo lucubratorio iaceret. Is vero mos communis fuit omnium, qui in lecto recumbentes legerent, aut scriberent. *S.* — *Mox imaginatus*

disse, promsisse primum librum, quem de sceleribus
eius ediderat, eumque ad extremum revolvisse, idem
6 in secundo ac tertio fecisse, tunc abiisse. Expavit; et
sic interpretatus est, tanquam ibi sibi futurus esset scri-
7 bendi finis, qui fuisset illi legendi: et fuit idem. Quod
me recordantem miseratio subit, quantum vigiliarum,
quantum laboris exhauserit frustra. Occursant animo
mea mortalitas, mea scripta. Nec dubito, te quoque
eadem cogitatione terreri pro istis, quae inter manus
8 habes. Proinde, dum suppetit vita, enitamur, ut mors
quam paucissima, quae abolere possit, inveniat. Vale.

est venisse. Rom. *Mox imaginatus venisse*. H. — *In toro resedisse*. Sic et Rom. deinde *revolvisse*. H. — Bonum *revolvisse*. Frustra praefert Cortius *evolvisse*. Livius XXXIV, 5, 7: *Tuas adversus te Origines revolvam*. S. — *Revolvere* librum dici potest, qui eum antea convolutum rursus evolvit. Et frequentabat Pl. aetas verba ex *re* composita. *L.*

7. *Quae*. Libros in Plantam, de quibus lib. IX, epist. 1. *E.*

VI.

Apollinari, qui Plinio, in Tuscis aestatem acturo, timuerat, et salubritatem huius villae, et commoditatem exponit.

C. PLINIVS APOLLINARI * SVO S.

Amavi curam et sollicitudinem tuam, quod, quum audisses me aestate Tuscos meos petiturum, ne facerem suasisti, dum putas insalubres. Et sane gravis et 2
pestilens ora Tuscorum, quae per litus extenditur. Sed hi procul a mari recesserunt: quin etiam Apen-

VI. * De *Apollinari* v. ad II, ep. 9. *L.* — Habet haec epistola elegantem villae in Tuscis Plinianae descriptionem, de qua eadem hic dicta intelligi volumus, quae supra ad Laurentinam II, 17, observata sunt. Non difficile esset hic etiam ire per singula, et quantum Felibenius, quantum Castellus, a verbis et sententia Plinii aberraverint, ostendere. Sed quum pictorem et chalcographum vix admittat haec editio, nec multum referat aliorum errores redarguere, nisi meliora ipse substituas: satis in praesentia fuerit, novum quasi opus nuntiasse viris alioquin elegantissimis, ne illorum aedificationes Plinianis epistolis in posterum officiant. Caeterum video recusum esse Felibenii opusculum hoc titulo: *Délices des maisons de campagne appellées le Laurentin et la maison de Toscane.* Amst. 1736, 12. Et Plinii et Felibenii mentio fraude nescio cuius omissa. *G.* — Theotisce vertit et interpretatus est A. Rode in vernacula Vitruvii versione T. II, p. 54 sqq. *S.*

1. *Amavi curam et sollicitudinem tuam.* Cicero ep. 9, 16 init. »Delectaverunt me tuae literae: in quibus primum amavi amorem tuum, qui, etc.« ubi vide Cortium. *S.* — *Quod, quum audisses.* Rom. *Qui quum audisses*: Ald. *quod quum.* H. — Praefero *qui* ut exquisitius. Cicero ep. I, 9, 31: »Illud quidem certe nostrum consilium iure laudandum est, qui meos cives.... servis armatis obiici noluerim.« Vid. ibi Cortium. *S.*

2. *Et sane gravis.* Non opus est Cortii coniectura uti, *est sane*, etc. Nam et simili modo Plinius II, 17, 25: *Et omnino litoris illius mira natura.* Sed offendere possit, *ora, quae per litus extenditur*, tanquam admodum pleonastice dictum. Nonne aptius esset, si legeretur, *gravis et pestilens aura Tuscorum, qua litus extenditur?* Haec scita coniectura est viri docti, qui in Ephem. lit. Ienens. hunc locum in censura edit. Gierig. tractaverat. *E.* — *Est sane* Cortiana in textu habet, nihil iu notis monens de lectionis varietate. Caetera noli tentare. Nullus

3 nino, saluberrimo montium, subiacent. Atque adeo,
ut omnem pro me metum ponas, accipe temperiem
caeli, regionis situm, villae amoenitatem: quae et
4 tibi auditu, et mihi relatu iucunda erunt. Caelum est
hieme frigidum et gelidum: myrtos, oleas, quaeque
alia assiduo tepore laetantur, aspernatur ac respuit:
laurum tamen patitur, atque etiam nitidissimam pro-
fert: interdum, sed non saepius quam sub urbe no-
5 stra, necat. Aestatis mira clementia. Semper aër spi-
ritu aliquo movetur: frequentius tamen auras, quam
6 ventos habet. Hinc senes multos videas, avos proa-
vosque iam iuvenum; audias fabulas veteres sermones-
que maiorum: quumque veneris illo, putes alio te sae-
7 culo natum. Regionis forma pulcherrima. Imaginare
amphitheatrum aliquod immensum, et quale sola re-
rum natura possit effingere. Lata et diffusa planities
montibus cingitur: montes summa sui parte procera
8 nemora et antiqua habent. Frequens ibi et varia

hic pleonasmus. *Ora* enim et *litus* non sunt synonyma, sed illud quiddam amplius, omninoque terminum, extremitatem, ἐσχατιὰν, indicat. Pomponius Mela prooem. *deinde rursus oras omnium et litora* (expediam). Ubi vid. interpr. imprimis Ciacconium. Cicero de Nat. D. II, 39, *quae amoenitates orarum et litorum?* Aegid. Forcellinus: « Ora differt a litore, quia *ora* latius patet: quia est alicubi *ora*, ubi tamen *litus* non est. » *S.*

4. *Quaeque alia*, etc. Rom. *Quaeque alia aestivo tempore* (lege *tepore*) *laetantur, aspernatur, et respuit.* H. — *Atque etiam nitidissimam profert.* Sic et Rom. *H.*

5. *Aër... movetur.* Sic et Rom. *H.* — *Auras... ventos. Aura* aër lenis, inprimis a mari spirans: Euripid. Hec. 443, αὔρα ποντιὰς, ubi Schol. αὔρα, ἡ ἐξ ὑγροῦ ἐκφερομένη πνοή. Aristoteles de mundo c. IV, p. 88 ed. Vulc. τὰ δὲ ἐν ἀέρι πνέοντα πνεύματα, καλοῦμεν ἀνέμους· αὔρας δὲ, τὰς ἐξ ὑγροῦ φερομένας ἐκπνοάς. S. — *Spiritus* nomen generis, cui species sunt, *ventus*, vehementior aëris motus, et *aura*, aër leniter fluens. *L.*

6. *Hinc senes multos*, etc. Rom. « Hinc senes multos videas avos proavosque. Iam iuvenum audias fabulas. » Interpunctionis huius vitium merito correxit Casaubonus: verba ipsa mutari nihil necesse est. *H.* — *Quumque veneris illo*, etc. Rom. *Quum veneris illo, putes te alio saeculo natum.* H.

8. *Procera nemora et antiqua habent.* *Caeduis* silvis opponuntur *antiquae*, quibus vel ob religionem aliquam parcitur, vel quod remotiores

venatio: inde caeduae silvae cum ipso monte descendunt: has inter pingues terrenique colles (neque enim facile unquam saxum, etiam si quaeratur, occurrit) planissimis campis fertilitate non cedunt, opimamque messem serius tantum, sed non minus
percoquunt. Sub his per latus omne vineae porri- 9
guntur, unamque faciem longe lateque contexunt; quarum a fine imoque quasi margine arbusta nascun-
tur. Prata inde, campique. Campi, quos non nisi in- 10
gentes boves et fortissima aratra perfringunt. Tantis glebis tenacissimum solum, quum primum prosecatur,
adsurgit, ut nono demum sulco perdometur. Prata 11
florida et gemmea, trifolium, aliasque herbas, teneras semper et molles, et quasi novas alunt. Cuncta enim perennibus rivis nutriuntur: sed ubi aquae plurimum, palus nulla; quia devexa terra, quidquid liquoris
accepit, nec absorbuit, effundit in Tiberim. Medios 12
ille agros secat, navium patiens, omnesque fruges devehit in urbem, hieme duntaxat et vere; aestate submittitur, immensique fluminis nomen arenti alveo

sunt ab habitationibus hominum. *G.*

8. *Venatio* ipsae ferae. *L.* — *Inde caeduae silvae*, etc. Rom. *Inde crebrae silvae cum monte ipso descendunt.* H. — Sensus, qui Barthium fefellit: » qua mons descendit, caeduae silvae sunt. » De silvis caeduis vid. Schneider. ad Caton p. 47. *S.*

10. *Tantis glebis*, etc. Rom. *Tantis glebis tenacissimum solum, quum prosecatur, assurgit.* Deest *primum*. H. — *Nono demum sulco.* Incredibile videatur nona demum aratione in pulverem redigi terram, et esse, qui tantum laboris impendant agro ita difficili. Sed eadem tradit avunculus Nostri XVIII, 20, s. 19, n. 3. Utrumque igitur Plinium advocavimus nuper ad Colum. II, 4, 2, ubi *complures* et ipse *iterationes* postulat. *G.* — Rom. *Ut demum nono sulco perdometur.* H.

11. *Teneras semper et molles.* Rom. *Teneras semperque molles.* H.

12. *Medios ille agros secat.* Sic et Rom. Extrema hac periodo, *reasumit*, barbare. *H.* — Ducangius: » *Reasumere* vox nota Plinio atque etiamnum Italis in usu. » Notam Plinio non dixerim, malimque cum Heusingero pro barbara habere. *S.* — *Aestate submittitur.* Hoc est, subsidit, humilior multum fit ripis suis et marginibus, ut nec nomen magni fluminis iam tueatur, sed potius deserat. *G.* — *Nomen deserit* atque *resumit* tanquam persona. *L.*

13 deserit, auctumno resumit. Magnam capies voluptatem, si hunc regionis situm ex monte prospexeris. Neque enim terras tibi, sed formam aliquam, ad eximiam pulchritudinem pictam, videberis cernere. Ea varietate, ea descriptione, quocumque inciderint
14 oculi, reficiuntur. Villa in colle imo sita prospicit quasi ex summo: ita leniter et sensim clivo fallente consurgit, ut, quum adscendere non putes, sentias adscendisse. A tergo Apenninum, sed longius habet. Accipit ab hoc auras quamlibet sereno et placido die, non tamen acres et immodicas, sed spatio ipso lassas
15 et infractas. Magna sui parte meridiem spectat, aestivumque solem ab hora sexta, hibernum aliquanto maturius, quasi invitat in porticum latam, et pro modo longam. Multa in hac membra; atrium etiam ex
16 more veterum. Ante porticum xystus concisus in

13. *Formam ... pictam.* Picturam, in qua artifex formam seu ideam pulchrae regionis animo conceptam proposuerit: quod genus hodie vocamus *Landschaften*, Galli *paysages*. Antiquum id genus picturae apud Romanos etiam. Sic, « situm Carthaginis et expugnationes depictas proponit in foro Hostilius Mancinus » apud Plin. XXXV, 4 s. 7. *Formam* et *situm* in tali re iungit Horatius epist. I, 16, 4. *G.*

— *Quocumque inciderint oculi, reficiuntur.* Ita et Rom. *H.*

14. *In colle imo sita.* Cave *sita* iungas cum *villa*. Nec enim villa sita est in imo colle; sed ea quae *sita* sunt *in imo colle quasi prospicit ex summo*. G. — Vereor tamen, ne Plinius, dum acute dicere volebat, obscurus factus sit. Poterat nempe et hoc velle: villa (quae universe sumpta cum suis hortis ab imo colle usque ad summum attollebatur) quamvis in colle imo sita est, tamen prospectum quasi ex summo aderit, etc. *E.* — *Ita leniter et sensim.* Rom. « Ita leviter et sensim. » « Proxime, quum ascendere te non putes. » « Tum, spatio ipso lassas. » *H.*

15. *Ab hora sexta.* Hoc est, post horam sextam. Hoc docent ea quae sequuntur. Illud enim *aliquanto maturius* ad ipsum meridiem refero. Hieme sol in meridiano constitutus aliquanto humilior est, ut nihil obstante tecto et proiectis porticus eam totus illustrare possit; aestate altior, ut eodem non perveniat, nisi post aliquam in occasum declinationem. *G.* — *Hibernum aliquanto.* Rom. *Hiberno aliquanto.* Male. *H.* — *Invit.* ingeniose, quia radii solis paullatim incidunt, quasi invitationem exspectarent. *L.* — *In porticum.* Sic et Rom. *H.* — *Prominulam* Cortii et Gierigii agnoscit etiam Forcel. *S.*

16. *Xystus ..... distinctusque.* Sic

plurimas species, distinctusque buxo; demissus inde pronusque pulvinus, cui bestiarum effigies invicem adversas buxus inscripsit. Acanthus in plano mollis, et, paene dixerim, liquidus. Ambit hunc ambulatio 17
pressis varieque tonsis viridibus inclusa: ab his gestatio in modum circi, quae buxum multiformem, humilesque et retentas manu arbusculas circumit. Omnia maceria muniuntur; hanc gradata buxus operit et subtrahit. Pratum inde non minus natura, quam 18
superiora illa arte, visendum: campi deinde porro, multaque alia prata et arbusta. A capite porticus triclinium excurrit: valvis xystum desinentem, et protinus pratum, multumque ruris, videt fenestris.

et Rom. *H.* — *Paene dixerim.* Opus omnino fuit, audax epitheton, et herbae vix aptum, ista adiectione excusare et reddere tolerabilius. Vult autem hoc indicare, nihil durum, aut spinosum (est enim etiam acanthus silvestris, vim nominis sui, quod *spinas* notat, implens) nihil emarcidum, nihil pedibus, manibus, oculisve molestum, acantho huic admissum esse. *G.* — Commode Gierigius contulit ὑγρὸν ἄκανθον Theocr. Idyll. I, 55, qui idem seu 36, *lubricus*. E.

17. *Ambulatio .... gestatio.* Has ita distinguunt, ut illa nostro *ein Heckengang*, haec nostro *ein Baumgang* respondeat. *E.* — *Pressis .... viridibus.* Proprium rei hortensi et vinitoriae verbum, quo notatur subinde tondendo et iis quae succrescunt amputandis intra certum modum continere plantam. Praeivit poëta Georg. I, 157: »Ruris opaci Falce premes umbras« *G.* — *Retentas manu.* Ab incremento nimio tonsura frequenti et putatione *retentas* et impeditas hominum opera. Sic recte legit et interpretatur Cortius. *Retonsas* quod habent alii, bonum esset, nisi illud *manu* adiectum ineptum paene faciat Plinium. *Retentae* dici possunt quacunque etiam alia caussa arbusculae, ut non sit otiosum *manu*: qui *retonsas* dixit, *manu* adiicere nihil opus habet. *G.* — Rom. etiam *retentas*. *H.* — In Gesneriana, sed nolente Gesnero, ut nota apposita docet, excusum erat *retonsas*. Correxerat Ernestius: eumque secuti sumus. *S.*

— *Gradata buxus.* Cuius remotiores a maceria plantae presse tonsae ad terram continentur; quo proximiores sunt maceriae, tanto altioribus truncis consurgunt, in summo tantum virides: sic fit, ut tota tegatur et a conspectu subducatur maceria. Nomen *gradatus* didicisse videtur Noster ab avunculo suo, qui XIII, 4, sect. 7, *gradatos corticum pollices* palmis tribuit. *G.*

19. *A capite porticus.* Sic et Rom. *H.* — *Valvis .... fenestris.* De harum differentia dicimus ad II, 17, 5. *G.* — Cum Gierigio interpungendum:

Hac latus xysti, et quod prosilit villae, hac adiacentis
20 hippodromi nemus comasque prospectat. Contra mediam fere porticum diaeta paullum recedit; cingit areolam, quae quatuor platanis inumbratur. Inter has marmoreo labro aqua exundat, circumiectasque platanos, et subiecta platanis leni adspergine fovet.
21 Est in hac diaeta dormitorium cubiculum, quod diem, clamorem sonumque excludit; iunctaque quotidiana amicorum coenatio. Areolam illam porticus

» valvis xystum . . . . videt: fenestris, hac latus xysti. . . . . prospectat.» *S.*

— *Hac adiacentis hippodromi.* Rom. *Ac adiacentis hippodromi.* Non ita temere ante vocalem *ac* leges apud Plinium: rectius itaque Cortius *hac adiacentis.* H. — *Hippodromi.* Spatiosior locus, viis latioribus, longioribus, semicircularem anfractum habentibus distinctus, umbrosus item, vero ita institutus, ut in eo non molli modo gestatione uti, sed in equo etiam moveri fortius, vel iunctis etiam equis raptare per ea spatia currum possis. Hoc nomen docet, Graecis usitatum; hoc descriptio ingerit, quam latiorem habet §. 32 sqq. *Hippodromi* habent typis vulgati, ut credo, omnes ex MSS. procul dubio; *Hippodromi* Mediceus, quo usus est Cortius, neque quisquam de mutatione cogitasset, nisi Iac. Sirmondo, viro doctissimo, ad Sidon. II, 2, in mentem venisset *Hypodromum* substituere, et interpretari *tectam longitudinem*, et *clausum undequaque deambulacrum*, quae quidem ipsa *cryptoporticus* definitio est, et clarissime repugnat Plinianae descriptioni §. 32. Mirum est, quam multa committantur a viris etiam doctissimis in veterum librorum vel emendatione vel interpretatione ea caussa, quod non totos legunt, quos curare volunt, sed ut in quemque locum inciderunt, ita, ingenio suo confisi scilicet, sanare illum locum aggrediuntur, conatu specioso, et cui plausores tanto minus desunt, quo pauciores seria et totos legunt libros veterum; sed infelici saepe successu. *G.*

20. *Diaeta paullum recedit.* Rom. *Diaeta parum recedit.* Prope inde: set subiecta platanis leni aspergine fovet. s *H.*

21. *Clamorem sonumque excludit.* Sic et Rom. *H.*

— *Areolam illam . . . . adspicit.* Sic et Rom. *H.* — *Eademque omnia quae porticus. Eadem* porticus, cuius hic cum areola mentionem facit, *adspicit*, hoc est, in conspectu habet, *omnia*, *quae porticus* illa superior a §. 15 descripta. *G.* — Mediceus liber: s ..... coenatio, quae areolam illam, porticum aliam, eademque omnia, quae porticus, adspicit. » Adscivit hanc lectionem Gierigius, eamdemque probabat Ernestius, in locum notae Gesneri hanc adscripturus. » Hanc lectionem Cod. Medic. etiam Cortio probatam, et receptam a Gierigio, revocare non dubitavi, quippe intellectu facilem. Sensus hic est: coenatio *adspicit* fenestris interioribus areo-

alia, eademque omnia, quae porticus, adspicit. Est 22
et aliud cubiculum a proxima platano viride et um-
brosum, marmore excultum podio tenus: nec cedit
gratiae marmoris, ramos, insidentesque ramis aves
imitata pictura. Cui subest fonticulus. In hoc fonte 23
crater, circa siphunculi plures miscent iucundissi-
mum murmur. In cornu porticus amplissimum cubi-
culum a triclinio occurrit; aliis fenestris xystum,
aliis despicit pratum, sed ante piscinam, quae fene-
stris servit ac subiacet, strepitu visuque iucunda.
Nam ex edito desiliens aqua, suscepta marmore, al- 24
bescit. Idem cubiculum hieme tepidissimum, quia
plurimo sole perfunditur. Cohaeret hypocauston, et
si dies nubilus, immisso vapore, solis vicem supplet.
Inde apodyterium balinei laxum et hilare excipit 25
cella frigidaria; in qua baptisterium amplum atque
opacum. Si natare latius aut tepidius velis, in area
piscina est, in proximo puteus, ex quo possis rursus 26
adstringi, si poeniteat teporis. Frigidariae cellae con-

lam exterioribus *porticum* illam, de qua §. 31, *eademque omnia, quae porticus* prior. Pristinae Gesneri editiones post *cocnatio* interpungebant. Deinde sequebantur haec: » Areolam illam porticus alia, eademque omnia, quae porticus, adspicit: » quae nullum sensum habebant. » *S.*

22. *Podio tenus.* Ad proiecturam usque parietum, cui lacunar impositum est: dictam a podio theatri seu ima et proiecta aliquantum ultra murum praecinctione theatri. Nisi vero melius videatur sic accipere: ad dimidii hominis altitudinem, ad fenestrarum limen inferius. *G.* — Rom. *Marmore exculptum podio tenus.* H. — *Aves imitata*, etc. Rom. *Aves imitata pictura, fonticulus: in hoc fonte crater.* Desunt *cui subest.* H.

23. *Cui subest fonticulus.* Cubiculo intelligo subesse, vel in proximo esse fontem, non ipso cubiculo salire siphunculos. *G.*

— *Cubiculum a triclinio occurrit.* Rom. *Cubiculum triclinio occurrit.* H. — *Sed ante piscinam.* Rom. *Sed ante piscina*, cui respondet deinde *iucunda.* H. — *Fenestris servit.* Vide de usu huius verbi dicta ad I, 3, 4. *G.*

25. *Inde apodyterium.* Rom. *Inde apodyterion.* H. — *Apodyterium*, cella, in qua lavantes deponebant vestes. *L.* — *Baptisterium.* Sidon. Apoll. II, 2: » Huic basilicae appendix piscina forinsecus, seu si graecari mavis, baptisterium. » *G.*

nectitur media, cui sol benignissime praesto est;
caldariae magis: prominet enim. In hac tres descen-
siones; duae in sole, tertia a sole longius, a luce
27 non longius. Apodyterio superpositum est sphaeri-
sterium, quod plura genera exercitationis, pluresque
circulos capit. Nec procul a balineo scalae, quae in
cryptoporticum ferunt, prius ad diaetas tres. Harum
alia areolae illi, in qua platani quatuor, alia prato,
alia vineis imminet, diversasque caeli partes, ut
28 prospectus, habet. In summa cryptoporticu cubicu-
lum, ex ipsa cryptoporticu excisum, quod hippodro-
mum, vineas, montes, intuetur. Iungitur cubiculum
obvium soli, maxime hiberno. Hinc oritur diaeta,
quae villae hippodromum adnectit. Haec facies, hic
29 visus a fronte. A latere aestiva cryptoporticus in edito
posita; quae non adspicere vineas, sed tangere vi-
detur. In media triclinium saluberrimum adflatum
ex Apenninis vallibus recipit: post latissimis fenestris
vineas, valvis aeque vineas, sed per cryptoporticum,
30 quasi admittit. A latere triclinii, quod fenestris caret,
scalae convivio utilia secretiore ambitu suggerunt.
In fine cubiculum; cui non minus iucundum pro-

26. *Prominet enim.* Rom. *prominent enim.* H.

— *Descensiones.* Loca depressiora, lacus, labra, in quae descendere lavandi, natandive caussa possis. *G.*

27. *Sphaeristerium, quod plura.* Rom. *Spheristerion, quod plura.* H.— *Circulos.* Vna ludentium pila, (σφαίρᾳ a qua σφαιρίζειν est *pila ludere*, etc.) eoque motu corpus exercentium. De sphaeristerio et diversitate lusuum horum vid. Mercurial de arte gymnast. I, 9, it. II, 4, et 5. *G.*

— *Scalae.* Non opus est, ut intelligamus gradus in ipsa aedificatione comprehensos ac tectos: possunt esse gradus etiam subdivales, quibus diversae in eodem colle planities iunguntur. *G.*

Diversasque caeli, etc. Rom. *Diversasque caeli partis ut prospectus habet*, ut Medic. *H.*

29. *Ex Apenninis vallibus recipit.* Rom. *Ex Apenninis vallibus accipit.* H.

30. *Secretiore ambitu suggerunt.* Rom. *Secretiore aditu suggerunt.* H. — Sic alii etiam libri: nec displicet *S* — Ex verbo *ambitu* colligunt, eas habuisse formam cochleae *L.*

spectum cryptoporticus ipsa, quam vineae praebent.
Subest cryptoporticus, subterraneae similis; aestate
incluso frigore riget, contentaque aëre suo, nec de-
siderat auras, nec admittit. Post utramque crypto- 31
porticum, unde triclinium desinit, incipit porticus;
ante medium diem, hiberna; inclinato die, aestiva.
Hac adeuntur diaetae duae, quarum in altera cubi-
cula quatuor, altera tria, ut circuit sol, aut sole
utuntur, aut umbra. Hanc dispositionem amoenita- 32
temque tectorum longe praecedit hippodromus. Me-
dius patescit, statimque intrantium oculis totus of-
fertur, platanis circuitur. Illae hedera vestiuntur,
utque summae suis, ita imae alienis frondibus virent.
Hedera truncum et ramos pererrat, vicinasque pla-
tanos transitu suo copulat. Has buxus interiacet.
Exteriores buxos circumvenit laurus, umbraeque
platanorum suam confert. Rectus hic hippodromi li- 33
mes in extrema parte hemicyclo frangitur, mutatque
faciem: cupressis ambitur et tegitur, densiore umbra
opacior nigriorque; interioribus circulis (sunt enim
plures) purissimum diem recipit. Inde etiam rosas 34
effert, umbrarumque frigus non ingrato sole distin-
guit. Finito vario illo multiplicique curvamine recto
limiti redditur, nec huic uni. Nam viae plures, in-

— *Frigore riget* hyperbolice dictum, habet frigus. *L.*

31. *Vt circuit sol.* Rom. *Vt circumierit sol.* H. — De hac forma vid. praeter Cortium ad h. l. Drakenb. ad Liv. III, 6, 9 *S.*

32. *Longe praecedit hippodromus.* Rom. *Longe lateque praecedit hippodromus.* H.

— *Vmbraeque.* In Gesneriana erat *umbraque*, negligentia, ni fallor operarum. Idem in Gierigiana, quae an eamdem habeat excusationem, ipse viderit Gierigius. *S.*

33. *Hemicyclo.* Cortius *hemicyclio* dedit e cod. Medic. etc. *G.* — *Frangitur*, non sensim sed praerupto curvamine flectitur. *L.*

34. *Inde etiam.* Rom. *Inde rosas offert*, sine *etiam*, et *offert*, pro *effert.* H.

— *Recto limiti*, etc. Rom. *Recto limite redditur ne huic uni.* H.

35 tercedentibus buxis, dividuntur. Alibi pratulum, alibi ipsa buxus intervenit in formas mille descripta, literis interdum, quae modo nomen domini dicunt, modo artificis: alternis metulae surgunt, alternis inserta sunt poma: et in opere urbanissimo subita velut illati ruris imitatio medium in spatium brevioribus utrin-
36 que platanis adornatur. Post has acanthus hinc inde lubricus et flexuosus, deinde plures figurae, pluraque nomina. In capite stibadium candido marmore, vite protegitur. Vitem quatuor columellae Carystiae subeunt. E stibadio aqua, velut expressa cubantium

35. *Mille descripta*, etc. Rom. *Mille descripta literis. Interdumque modo nomen domini, modo artificis.* Verbum *dicunt* omissum. Tum, « Alternis metulae exsurgunt, alternis insita sunt poma ». Non dubito, quin *insita* a Plinio sit. Postea: « Medium in spatium brevioribus ». *H.* — Ernestio placebat *literas* pro *literis*. Tum, τελεία στιγμή post *imitatio* posita, legebat *Medium spatium*, etc. Apponam eius notam: « *Literas.* Sic pro *literis* Cort. et Bipont. e Medic. ediderant, quos et secutus est Gierigius. Cohaerent enim illa *in formas.... literas interdum.* Deinde et *metulae* an h. l. aptae sint, dubitarunt. *Metulae* sunt coni ex buxo, pinu aut similis incrementi arbore formati. Sed quaeritur, quomodo talia ornamenta mox Plinius *ruris imitationem* appellare potuerit. Itaque e Cod. Voss. et Edd. Gryph. *viticulae* commemorant. Eorumdem librorum lectionem cum Bipont. etiam in sqq. tenui, ubi vulgata... *velut illati ruris imitatio medium in spatium brevioribus utrinque platanis adornantur*, commodum sensum non habere videbatur ». Locus hic, ut pleraque huius epistolae, tam est obscurus, ut nolim in crisi lectionis multum operae perdere: nedum cum Gierigio coniecturis audacioribus indulgeam. Aliis quid acciderit, nescio: mihi quidem, ut Laurentini descriptio, ita hae literae, si exordium earum perquam suave excipias, iucunditatis minimum, taedii satis superque attulerunt. *S.*

36. *Acanthus* herba mollis, variis *flexibus* more cucumerum errat. *L.* — *Hinc inde lubricus et flexuosus.* An indicat in labyrinthi parvuli formam dispositum acanthum? Quamquam ne hoc quidem plane intelligo. *G.* Add. Gesneri ad I. A. Ernest. ep. quae in capite huius voluminis.

— *Stibadium*, lectulus accumbentium forma semicirculari. *L.*

— *Columellae Carystiae.* E marmore Carystio. Laudavit Cellarius Plin. XXXVI, 6, et Tib. III, 3, 14, ubi reliquos citat Broukhusius. *G.* — *Carystium* marmor, ex Euboea insula, viride erat, et valde probabatur Romanis. *L.*

— *E stibadio aqua*, etc. Rom. *Stibadio aqua, velut expressa cubantium pondere sipunculis effluit.* Praeposit. e omissa. H. — *Aqua ..... effluit.*

pondere, siphunculis effluit; cavato lapide suscipitur,
gracili marmore continetur, atque ita occulte tempe-
ratur, ut impleat, nec redundet. Gustatorium, gra- 37
viorque coenatio, margini imponitur; levior navicu-
larum et avium figuris innatans circuit. Contra fons
egerit aquam et recipit: nam expulsa in altum in se
cadit, iunctisque hiatibus et absorbetur et tollitur.
E regione stibadii adversum cubiculum tantum stiba-
dio reddit ornatus, quantum accipit ab illo. A mar- 38
more splendet, valvis in viridia prominet et exit: alia
viridia superioribus inferioribusque fenestris suspicit
despicitque. Mox zothecula refugit quasi in cubicu-
lum idem atque aliud. Lectus hic, et undique fene-
strae, et tamen lumen obscurum umbra premente. Nam 39

Magnam stibadium hoc similitudinem habet cum ornithone Varronis, quem descripsit ipse, nos explicavimus de R. R. III, 5, 10 sqq. *Stibadium* hoc respondet *tholo* Varroniano. Ex interiore huius margine prosilit aqua in cavatum lapidem; hic occultum habet emissarium, quo quum defluat et quasi resorbeatur aquae tantundem, quantum e siphunculis influxit, ea nunquam ultra definitam lineam et ipsum os emissarii attollitur. conf. s. 37. *G.*

37. *Gustatorium .... coenatio.* Haec vocabula pro ipsis lancibus et mensis (*mensis* inquam, quae idem quod lances interdum sive patinae) cum cibis vel liquidis vel solidis quos continent, poni, res ipsa loquitur. Margo autem intelligitur ipsius stibadii, in quo accumbunt hospites. Ex veteribus formis tricliniorum apud Mercurialem atque alios, apparet, cibos vel in eadem libella seu horizontali linea, vel non multum certe altius positos fuisse, quam erant lecti accubitorii. Itaque margo ille stibadii tantum videtur fuisse elevatus, ut cum pulvinis in reliqua parte positis, quibus fulciuntur hospites, aequaretur. *G.* — Gierigius *marginem* intelligit non stibadii, sed labri marmorei, circa quod convivae accumbant. *E.*

— *Iunctisque .... tollitur.* Sic et Rom. *H.*

38. *A marmore splendet.* Sic et Rom. *H.* — *Prominet et exit.* Rom. *Prominet et texit.* H.

— *Zothecula.* Vide supra ad lib. II, 17, 21. Qui *diaetulam* hic defendunt, non cogitare videntur, *diaetam* esse non partem aut membrum cubiculo adiunctum; verum pluribus ipsam cubiculis constare, quod vel ex supra 31 satis constat. Denique si lib. II, 17, 21, recte *zotheca* ex libris optimis restituta et explicata est; de *zothecula* hic non potest dubitari. *G.* — Rodius corrigit: *Mox zothecula refugit, quasi cubiculum idem atque aliud.* *S.*

laetissima vitis per omne tectum in culmen nititur et
adscendit. Non secus ibi, quam in nemore, iaceas:
imbrem tantum, tanquam in nemore, non sentias.
40 Hic quoque fons nascitur, simulque subducitur. Sunt
locis pluribus disposita sedilia e marmore, quae am-
bulatione fessos, ut cubiculum ipsum, iuvant. Fon-
ticuli sedilibus adiacent, per totum hippodromum
inductis fistulis strepunt rivi, et, qua manus duxit,
sequuntur. His nunc illa viridia, nunc haec, inter-
dum simul omnia, iuvantur. Vitassem iamdudum, ne
viderer argutior, nisi proposuissem omnes angulos
41 tecum epistola circumire. Neque enim verebar, ne
laboriosum esset legenti tibi, quod visenti non fuis-
set; praesertim quum interquiescere, si liberet, de-
positaque epistola, quasi residere, saepius posses.
Praeterea indulsi amori meo. Amo enim, quae maxima
42 ex parte ipse inchoavi, aut inchoata percolui. In
summa (cur enim non aperiam tibi vel iudicium

39. *Imbrem tantum*, etc. Rom. *Hymbrem tamen, tanquam in nemore* H. —Locus Gierigio sine caussa videtur corruptus esse. Sensus est: non secus ibi, quam in nemore, umbra fruaris; praetereaque non sentias imbrem, a quo nemus te tutum non praestet. *S.*

40. *Locis pluribus.* Hippodromi, in quo describendo adhuc versatur. *G.*—*Disposita sedilia.* Sic et Rom. Deinde: » Fonticuli sedibus adiacent, per totum hippodromum inductis fistulis strepunt rivi, et qua manus duxit, sequuntur. *H.*

—*Iuvantur.* Cortius in pari fere auctoritate librorum praefert *lavantur*: sed hoc videtur esse poëtarum proprium. Burmannus notis maioribus ad Phaedr II, 5, 14, *laetantur* malit, quod pulchrum sane est, nec ab auctoritate librorum destituitur. G. — Rom. *Interdum simul omnia lavantur.* Poëticum quidem hoc verbum est, sed multa huius generis alia Plinius in descriptionibus adhibet. Sic §. 49: *Nemus comasque prospectat*, et alia aliis locis plurima. *H.*

—*Argutior.* Loquacior. Cicero ad Attic. VI, 5 init. » obvias mihi literas quam argutissimas de omnibus rebus crebro mittas. *S.*

41. *Ne laboriosum*, etc. Rom *Ne laboriosum esset tibi legenti, quod visenti.* H.

42. *In summa.* Etiam Rom. *In summa*, ut alibi. Post, *primum ego de officio scriptoris existimo.* Tum, *si aliquid arcessit.* H. — *Titulus*, thema, propositio explicanda. *L.*

meum vel errorem?) primum ego officium scriptoris
existimo, ut titulum suum legat, atque identidem
interroget se, quid coeperit scribere: sciatque, si
materiae immoratur, non esse longum; longissimum,
si aliquid arcessit atque adtrahit. Vides, quot ver- 43
sibus Homerus, quot Virgilius arma, hic Aeneae,
Achillis ille, describat: brevis tamen uterque est,
quia facit, quod instituit. Vides, ut Aratus minutis-
sima etiam sidera consectetur et colligat: modum
tamen servat. Non enim excursus hic eius, sed opus
ipsum est. Similiter nos, ut parva magnis, quam
totam villam oculis tuis subiicere conamur, si nihil 44
inductum, et quasi devium, loquimur, non epistola,
quae describit, sed villa, quae describitur, magna
est. Verum illuc, unde coepi; ne secundum legem
meam iure reprehendar, si longior fuero in hoc, in
quod excessi. Habes caussas, cur ego Tuscos meos
Tusculanis, Tiburtinis, Praenestinisque meis praepo-
nam. Nam super illa, quae retuli, altius ibi otium et 45
pinguius, eoque securius, nulla necessitas togae,
nemo arcessitor ex proximo. Placida omnia et quie-
scentia, quod ipsum salubritati regionis, ut purius

43. *Homerus ....Virgilius.* Ille Il. σ, 478 sqq. hic Aen. VIII, 407 sqq. *G.* —*Achillis ille, describat.* Rom. *Ille Achillis describat.* H.

44. *Vt parva magnis.* Scil. *componamus.* Proverbium ex illo Virg. ecl. I, 23, *sic magnis componere parva solebam.* Vt supra I, 2, 2: *Pauci, quos aequus amavit.* Nam *conferamus*, quod est in libris quibusdam, e glossa est. *G.* — Rom. *Vt parva magnis compar emus*, ubi vulgo *conferamus.* Vtrumque verbum omisit Plinius. *H.* — *Oculis tuis subiicere conamur.* Sic et Rom. Postea *in hoc, in quo excessi*: Ald. *in hoc in quod excessi.* H.

— *In quod excessi.* In eo argumento, in quod digressus sum. *Excessum* pro oratoria *digressione* tum Noster, tum Quintilianus dixere. Praepositionem *in* ante *quod* ex libris dedit Cortius. *G.*

45. *Necessitas togae.* Qua sc. extra urbem et forum nihil opus est. Pars vitae beatioris secundum Martialem X, 47, *toga rara.* Multa hic de non usu togae extra urbem Buchnerus. *G.* — *Salubritati .... accedit.* Ipsa illa tranquillitas, et placida in liberali otio quies a nullis negotiis importunis vel

caelum, ut aër liquidior, accedit. Ibi animo, ibi corpore, maxime valeo. Nam studiis animum, ve-
46 natu corpus exerceo. Mei quoque nusquam salubrius degunt; usque adhuc certe neminem ex iis, quos eduxeram mecum (venia sit dicto) ibi amisi. Dii modo in posterum hoc mihi gaudium, hanc gloriam loco servent. Vale.

hominibus interturbata, *accedit salubritati*, vel partem illius salubritatis, quam haec praestat villa, efficit. Est sane etiam medicis inter res, quas non naturales vocant, vel maximi momenti, status ille tum animi tum corporis, vel quietus vel turbatior. *G.* — Rom. *Salubritate regionis.* H.

46. (*Venia sit dicto*). A diva Nemesi, quae invidia quadam prosequitur eos, qui beati sibi nimis videntur, et felicitatem suam praedicant, vel praedicari libenter audiunt; precibus proinde placanda, quoties iactantius aliquid nobis, vel aliis de nobis excidit. Praeclara si DIS placet, eius rei ratio est, quam sapiens ille Solon profert in Disputatione cum Croeso, apud Herodotum, I, 32, *τό θεῖον πᾶν φθονερόν τε καὶ ταραχῶδες*. Rationem hanc detestamur hodie, sed rem ipsam ut aliis in rebus scilicet retinemus. Laudavimus pulchellum infantem et valentulum; subiicimus, *Gott behüte es!* Diximus aliquid de secunda fortuna nostra vel aliorum; exsilit illud, *Gott lasse mich es zur guten Stunde reden!* Hoc ipsum est, *venia sit dicto!* G. — Rom. *Venia sit dictum*, *amisi* sine *ibi*. H. — *Loco servent.* Hor. Sat. II, 6, 5, propria haec mihi munera faxis! *L.*

VII.

Saturninus Plinium heredem instituerat et rempublicam Comensium; quod ipse ratum vult esse, etsi secundum leges respublica heres institui non possit, quod ut decurionibus indicetur, rogat.

C. PLINIVS CALVISIO * SVO S.

Nec heredem institui, nec praecipere posse rempublicam, constat: Saturninus autem, qui nos reliquit heredes, quadrantem reipublicae nostrae, deinde pro quadrante praeceptionem quadringentorum millium dedit. Hoc, si ius adspicias, irritum; si defuncti vo- 2
luntatem, ratum et firmum est. Mihi autem defuncti voluntas (vereor, quam in partem iurisconsulti, quod sum dicturus, accipiant) antiquior iure est, utique in eo, quod ad communem patriam voluit pervenire. An, cui de meo sestertium undecies contuli, huic 3
quadringentorum millium paullo amplius tertiam par-

VII. * *Calvisius*, unus e contubernalibus Plinii. *L.*

1. *Nec praecipere. Praecipere* apud Iurisconsultos est partem aliquam hereditatis ante reliquos heredes capere, unde dicitur *praecipuum*. Qui igitur aliquid *praecipere* testamento iubetur, illum eo ipso heredem etiam cum aliis esse intelligitur. Vid. Brisson. de form. VII, 143, pag. 635 sq. Sed hic paullo alia videtur species. Saturninus primo ex quadrante instituerat rempublicam, deinde hoc mutavit, et loco illius quadrantis ex integra hereditate praecipi et ante divisionem numerari reipublicae iussit quadringenta millia: sive quod putaret ita eludi legem posse, quae institui heredem vetaret rempublicam, sive quacunque alia caussa. *G.* — *Quadrans*, quarta pars assis, deinde hereditatis integrae, quae et ipsa *as* dici solebat; unde *heres ex asse*. *L.*

3. *An, cui de meo.* Contulerat Plinius reipublicae per varias occasiones *undecies*, intell. centena millia HS. quae sunt 5500 florenorum imperialium (quos besses 2/3 vocant mercatores) in alimenta ingenuorum, in aedes sacras etc. In hac liberalitate parum sibi constitisset, si 400000 HS. seu 20000 floren. imp. quae paullo amplius tertia pars est superioris summae (est enim ipsa tertia ex duodecies) aliunde ei obvenientia, inviderel, vel tabulis testamenti oppugnatis

tem ex adventicio denegem? Scio te quoque a iudicio
meo non abhorrere, quum eamdem rempublicam ut
4 civis optimus diligas. Velim ergo, quum proxime de-
curiones contrahentur, quid sit iuris, indices, parce
tamen et modeste; deinde subiungas, nos quadrin-
genta millia offerre, sicut praecepit Saturninus. Illius
hoc munus, illius liberalitas; nostrum tantum obse-
5 quium vocetur. Haec ego scribere publice supersedi:
primum, quod memineram, pro necessitudine ami-
citiae nostrae, pro facultate prudentiae tuae, et de-
bere te et posse perinde meis ac tuis partibus fungi:
deinde, quia verebar, ne modum, quem tibi in ser-
mone custodire facile est, tenuisse in epistola non
6 viderer. Nam sermonem vultus, gestus, vox ipsa mo-
deratur: epistola, omnibus commendationibus desti-
tuta, malignitati interpretantium exponitur. Vale.

negaret. *G.* — Rom. *An cui de meo sexdecies adiiciens contuli*. H. — *Quadringentorum millium*. Al. *Quadringenta millia*, quod unice verum. *S.*

4. *Decuriones contrahuntur*. Si de Roma sermo esset, diceret, *Senatus cogatur*. G. — Rom. *Decuriones contrahentur*, pro quo male Cellar. et eum secuti *contrahantur*. H. — Bene Cortiana *contrahentur*, quam Gierigius, non Gesnerianam, sequi debebat. *S.* — *Sicut praecepit Saturninus*. Sic etiam Rom. et Ald. non tantum recentiores, ut Gruterus opinatur. *H.*

5. *Pro facultate prudentiae tuae*. Haec omissa sunt in Rom.; omittendi vero nullam rationem reperio. Desunt tamen et in Brummerianis. *H.* — Suspicor Plinium, chiasmo servato, scripsisse hoc ordine: »quod memineram, pro facultate prudentiae tuae, pro necessitudine amicitiae nostrae, et debere te et posse perinde, etc. Sic apparet, unde lacuna illa in libris originem traxerit. Adde quod hic verborum ordo paullo humanior videtur. *S.*

6. *Moderatur*. Gierigius recte interpretatur: indicat quomodo eum accipi velimus. Mox *omnibus* mihi suspectum est. Desidero *similibus*, aut *omnibus his*; ut ad vultum, gestus, et vocem referatur. *E.* — Mihi vero nihil videtur tentandum. Plinius omnino intellexit res adventicias, quibus epistola commendari possit. *S.* — *Malignitas interpretantium* est circumscriptio calumniae. *L.*

VIII.

Admonitus, ut historiam scriberet, respondet sibi idem stetisse, caussasque consilii ita exponit, ut discrimen simul orationis et historiae ostendat. Effingit haec epistola fideliter aestum animi, qui vehemente quadam cupiditate angitur, neque per eum quiescere ullo tempore potest. Modeste tamen hic de se loquitur et iudicat.

C. PLINIVS CAPITONI * SVO S.

Suades, ut historiam scribam, et suades nôn solus:
multi hoc me saepius monuerunt, et ego volo, non
quia commode facturum esse confido (id enim temere credas, nisi expertus), sed quia mihi pulchrum
in primis videtur, non pati occidere, quibus aeternitas debeatur, aliorumque famam cum sua extendere. Me autem nihil aeque ac diuturnitatis 2
amor et cupido sollicitat: res homine dignissima, praesertim qui nullius sibi conscius culpae, posteritatis
memoriam non reformidet. Itaque diebus ac noctibus 3
cogito, si *qua me quoque possim Tollere humo*: (id
enim voto meo sufficit: illud supra votum, *victorque
virum volitare per ora. Quamquam o!* Sed hoc satis

VIII. * *Capitoni.* Est sine dubio *Titinius Capito,* ornamentum illius temporis, qui excitare et fovere bona ingenia solebat. *L.*

1. *Multi hoc me saepius mon.* Rom. *Multi me hoc saepe monuerunt.* H. — *Facturum esse confido.* Sic et Rom. H. — Cort. et Gierig. *confidam,* quod praefero. Columella VIII, 9, laudatus in Horat. Tursell. Cap. CLII, 35: « Nec quia tritico vel aliis frumentis minus crassescant, verum quod semine huius maxime delectantur. *S.* — *Non pati occidere, quibus aeternitas debeatur.* Rom. *Non pati occidere, quibus aeternitas debetur,* sine adsuticio panno illo Florentino. *H.*

2. *Me nihil aeque,* etc. Rom. « Me autem nihil aequi ac diuturnitatis et amoris cupido sollicitat, res homine dignissima. » Suspicor ex glossa aliquid accessisse, et prius fuisse *diuturnitatis cupido.* H.

3. *Si qua me quoque.* Virg. Géorg. III, 8: « Tentanda via est, qua me quoque possim tollere humo, victorque virum volitare per ora. *G.*

— *Quamquam o!* Elegans aposio-

est, quod prope sola historia polliceri videtur. Ora-
tioni enim et carmini parva gratia, nisi eloquentia
sit summa: historia quoquo modo scripta delectat.
4 Sunt enim homines natura curiosi, et quamlibet nuda
rerum cognitione capiuntur, ut qui sermunculis etiam
fabellisque ducantur. Me vero ad hoc studium im-
5 pellit domesticum quoque exemplum. Avunculus meus,
idemque per adoptionem pater, historias, et quidem
religiosissime, scripsit. Invenio autem apud sapientes,
honestissimum esse maiorum vestigia sequi, si modo
6 recto itinere praecesserint. Cur ego cunctor? Egi
magnas et graves caussas. Has (etiamsi mihi tenuis
ex eis spes) destino retractare, ne tantus ille labor
meus, ni hoc, quod reliquum est studii, addidero,
mecum pariter intercidat. Nam si rationem posteri-
tatis habeas, quidquid non est peractum, pro non in-
choato est. Dices, *Potes simul et rescribere actiones,
et componere historiam.* Vtinam! sed utrumque tam
magnum est, ut abunde sit alterum efficere. Vndevi-
cesimo aetatis anno dicere in foro coepi, et nunc de-
mum, quid praestare debeat orator, adhuc tamen per

pesis itidem Virgiliana, apud quem Aen. V, 195, Mnestheus: « Non iam prima peto, neque vincere certo; Quamquam o.... Sed superent, quibus hoc, Neptune, dedisti. » Similiter Noster, post aposiopesin, *sed hoc satis est*, nimirum *diuturnitas, et memoria posteritatis.* G. — Rom. *Quamquam o! sed satis est*, sine *hoc*. H.

— *Orationi enim et carmini*. Rom. *Orationi et carmini.* Deest *enim*. H. — *Nisi eloquentia sit summa.* Rom. *Nisi eloquentia est summa.* H.

4. *Et quamlibet nuda.* Rom. *Et qualibet nuda.* Ald. tamen, *et quamlibet.* H.

— *Domesticum quoque exemplum.* Rom. *Domesticum exemplum* sine *quoque.* H.

5. *Historias...:. scripsit.* Vid. supra III, 5, 4 sq. *G.*

6. *Cur ego*, etc. Rom. *Cur enim quum tot egi magnas et graves caussas.* Ald. *Cui ergo cunctor? Egi.* H.

— *Tenuis ex eis spes.* Rom. *Tenuis ex his spes.* H. — *Mecum... intercidat.* Et tamen intercidit. Poteras itaque, Secunde, quantum ad nos illo retractandi labore supersedere. Sed exstiterunt tamen aliquamdiu post Plinium Orationes illius, quod ex Apollinari Sidonio et Cassiodoro constat. *G.*

caliginem, video. Quid, si huic oneri novum accesserit? Habet quidem oratio et historia multa commu- 7
nia, sed plura diversa in his ipsis, quae communia videntur. Narrat sane illa, narrat haec: sed aliter. Huic pleraque humilia et sordida et ex medio petita; illi omnia recondita, splendida, excelsa conveniunt. Hanc saepius ossa, musculi, nervi: illam tori quidam et 8
quasi iubae decent. Haec vel maxime vi, amaritudine, instantia; illa tractu et suavitate, atque etiam dulcedine placet. Postremo alia verba, alius sonus, alia constructio. Nam plurimum refert, ut Thucydides 9
ait, κτῆμα sit, an ἀγώνισμα: quorum alterum oratio,

7. *Habet quidem oratio et historia.* Rom. *Habent quidem oratio et historia.* H.

— *Narrat sane ipsa.* Cort. *Narrat sane illa*, nulla notata lectionis varietate: idque praestat. *S.*

— *Huic pleraque humilia.* Ad orationem haec pertinent (contra quam visum Catanaeo) ubi etiam de tribus capellis aut de stillicidio, aut de sterquilinio adeo narrandum est quam planissime. *G.* — Quae sequuntur, *ossa, musculi, nervi*, eo valent, ut in oratione saepe sola vis, vehementia, robur, et aculei desiderentur, historiam autem *tori* et *iubae*, hoc est, eminentior species et insignis nitor deceat. Nam *tori* sunt, qui carnibus vestita et decora ossa habent, *iubae* autem, quae, ut in equis et leonibus, speciem et maiestatem corpori addunt. Eodem sensu Quintil. X, 1, 33, militum *lacertis*, in quibus ossa et nervi et musculi sufficiunt, athletarum *toros* opposuit, qui speciosiora corpora efficiant. Eadem mox Plinius mutatis verbis et metaphoris repetit, quum orationi *vim, amaritudinem, instantiam*, hoc est, acrem, concisam, et vibrantem veluti vehementiam, historiae autem *tractum*, hoc est, motum veluti moderatiorem, tribuit. Ita plane Cicero in Orat. XX, *contortam* et *acrem* orationem oratoris forensis opponit historicorum rationi dicendi *tractae* et *fluenti*, hoc est, leniori, moderatiori, quod in ea magis perspicuitas et explanatio et ordo et concinnitas, quam vis et celeritas aut impetus sententiarum quaeritur. Denique *sonus* est forma dicendi vel elocutionis, historiae aut orationi peculiaris. Copiose id explicavimus in Lex. techn. rhet. s. v. *sonus.* E.

8. *Instantia.* Vid. epist. 19, ubi *acriter, instanter, intente* permutantur. *E.*

9. Κτῆμα.... ἀγώνισμα. Historia κτῆμα est, possessio, bonum perpetuo nostrum, postquam semel esse coepit (vid. supra I, 3, 3), ex quo sera etiam posteritas de nobis iudicat. Oratio autem ἀγώνισμα est certamen, in quo semel vicisse satis est, non curante auctore, quid deinde de ea iudicent alii. Caeterum locus Thucydidis est I, 22 extr. qui de sua historia κτῆμα ἐς ἀεὶ μᾶλλον, ἢ ἀγώνισμα ἐς τὸ πα-

alterum historia est. His ex caussis non adducor, ut
duo dissimilia, et hoc ipso diversa, quod maxima,
confundam misceamque, ne tanta quasi colluvione
turbatus ibi faciam, quod hic debeo: ideoque interim
veniam (ne a meis verbis discedam) advocandi peto.
10 Tu tamen iam nunc cogita, quae potissimum tempora
adgrediamur. Vetera et scripta aliis? parata inquisi-
tio, sed onerosa collatio: intacta et nova? graves of-
11 fensae, levis gratia. Nam praeter id, quod in tantis
vitiis hominum plura culpanda sunt, quam laudanda:
tum si laudaveris, parcus; si culpaveris, nimius fuisse
dicaris; quamvis illud plenissime, hoc restrictissime

ραχρῆμα ἀκούειν σύγκειται. Quintil. X, 1, 31: « Non ad actum rei pugnamque praesentem, sed ad memoriam posteritatis et ingenii famam componitur. Caeterum videndum adhuc, annon respexerit forte Thucydides ad illam recitationem Herodoti in ludis Olympicis, quae lacrymas excussisse dicitur puero Thucydidi. *G.* — Rom. *Vt Thucydides ait, ἤδημα καὶ ἀγώνισμα quorum alterum oratio, alterum historia*, omisso verbo est. Post, *ex his caussis*. H.

— *Diversa, quod maxima*. Ob id ipsum non possunt ab eodem homine tempore eodem tractari, quod sunt maxima et suum, sibi hominem integrum unumquodque deposcit. *G.* — *Ne tanta quasi colluvione*. Sic et Rom. *H.* — *Ibi faciam, quod hic debeo*. Ne in historia contentiosius asperiusque quam deceat, agam et utriusque generis virtutes permutem, quae hoc ipso fiunt vitia, quod loco non adhibentur. *G.* — (*Ne a meis verbis discedam*). Vt iis verbis utar, quibus uti in foro et caussis consuevi. Ita praefatur formulae e foro desumptae, quam mox declarabimus. Recepi nimirum Cortianam, s. Mediceam potius, hic quoque lectionem; al. *ne a forensibus verbis recedam*, quod ex glossa est procul dubio. *G.* — *Veniam advocandi*. Nimirum amicos, et cum iis de caussa deliberandi. Quae quidem res adeo frequens in iudiciis fuit, ut inde *advocatio* pro mora ac dilatione frequenter dicatur. Vid. ad Cic. fam. VII, 11, et Sen. Consol. ad Marc. X. *G.* — Sensus igitur: *ideoque interim cunctor*. Supra VI, erat: *Cur ergo cunctor?* Mox XIV: *cunctatio et mora*. *S.* — Romanus manuscriptus: « Sed interim veniet, et ne a forensibus verbis recedam advocatum peto. » *H.*

10. *Tu tamen iam nunc cogita*. Rom. *Tu tamen nunc cogita* H.

— *Onerosa collatio*. Difficile est aliquid de tuo conferre, quod non iam alii occupaverint. Hic, opinor, sensus loci longe aliter vulgo intellecti. *S.*

11. *Nam praeter id, quod in tantis vitiis*. Rom. *Praeterea quod in tantis vitiis*. Omissum est *nam*. Vnde non contemnenda Gruteri suspicio, *praeterea quod in tantis*. Florentinae lectioni non convenit *tum*, quod sequitur. H. — *Quamvis feceris*. Nihil horum in Rom. est, nec in Brummeria-

feceris. Sed haec me non retardant: est enim mihi pro 12 fide satis animi. Illud peto praestruas, ad quod hortaris, eligasque materiam, ne mihi, iam scribere parato, alia rursus cunctationis et morae iusta ratio nascatur. Vale.

nis, et quatuor Cortianis, quae lectoris alicuius manu adscribi potuerunt. *H.* Vix putem insiticia esse. *S.*

12. *Illud peto praestruas.* Rom. *Illud, peto, perstruas.* H.

IX.

Dolet, Valentem graviter iacere: molestius fert, Avitum decessisse.

C. PLINIVS SATVRNINO * SVO S.

Varie me adfecerunt literae tuae: nam partim laeta, partim tristia continebant. Laeta, quod te in urbe teneri nuntiabant. Nollem, inquis: sed ego volo, propterea, quod recitaturum statim, ut ego venissem, pollicebantur. Ago gratias, quod exspector. Triste 2
illud, quod Iulius Valens graviter iacet; quamquam ne hoc quidem triste, si illius utilitatibus aestimetur, cuius interest quam maturissime inexplicabili morbo liberari. Illud plane non triste solum, verum etiam 3
luctuosum, quod Iulius Avitus decessit, dum ex quae-

IX. * *Saturnino.* Forte Pompeius Saturninus de quo I, ep. 16. *L.*

1. *Sed ego volo,* etc. Rom. *Sed ego volo. Praeterea quod.* Paulo ante *quod* desideratur in his, *quod te in urbe teneri.* H.

2. *Morbo liberari.* Refero ad illud nescio cuius Οἱ μεγάλοι πόνοι συντόμως ἐξάγουσι. Quo acutior est morbus tanto minus durat. Quumque *inexplicabilem* praeterea *morbum* dicat, puto, Secundum εὐφημίᾳ quadam usum, instantem proxime Valenti mortem sic indicare, ipsamque in beneficio ponere, quae desperato illum morbo liberet. *G.*

3. *Iulius Avitus.* Ab hoc diversus *Iunius Avitus*, cuius mortem luget VIII, ep. 23. *L.* — *Decessit autem in navi.* Rom. *Decessit in navi.* H. —

stura redit: decessit autem in navi, procul a fratre
amantissimo, procul a matre, a sororibus. Nihil ista
ad mortuum pertinent: sed pertinuerunt, quum mo-
4 reretur: pertinent ad hos, qui supersunt. Iam, quod
in flore primo tantae indolis iuvenis exstinctus est,
summa consequuturus, si virtutes eius maturuissent.
Quo ille studiorum amore flagrabat! quantum legit!
quantum etiam scripsit! quae nunc omnia cum ipso
5 sine fructu posteritatis aruerunt. Sed quid ego indul-
geo dolori? cui si frenos remittas, nulla materia non
maxima est. Finem epistolae faciam, ut facere possim
etiam lacrymis, quas epistola expressit. Vale.

Bene: sicque etiam alii libri bonae notae. Repetit Secundus ab amico sibi scripta, non ipse illi narrat. Ideo *autem* hic importunum. *S.*

4. *Iam, quod in.* Ex superioribus ita explenda oratio, *Iam illud luctuosum est*, etc. *G.* — Immo supplendum, *quam luctuosum est.* Ῥῆσις haec est exclamatio. Sic Graeci κατ' ἔλλειψιν Τὸ δὲ seq. accusat. cum infinitivo. *S.* — Etiam in Rom. *Iam quod in flore primo.* Deinde, *Si virtutes eius maturuissent. Quod ille.* H.

— *Scripsit.* Sed non edidit: alioqui non aruissent sine fructu posteritatis. Editurus, opinor, erat, si prius expolivisset. *S.*

5. *Cui si frenos... est.* Non reprehenderem Secundum, si haec omisisset Parum humanum videtur, in tam luctuosi casus comploratione addere, dolori non indulgendum, *quod*, si frenos illi remittas, *etiam levior dolendi caussa gravissima fiat.* S.

X.

Versus Antonini laudat, ut sibi inimitabiles, et ad plures edendos hortatur.

C. PLINIVS ANTONINO * SVO S.

Quum versus tuos aemulor, tum maxime, quam sint boni, experior. Vt enim pictores pulchram absolutamque faciem raro, nisi in peius, effingunt; ita ego ab hoc archetypo labor et decido. Quo magis hortor, ut 2
quam plurima proferas, quae imitari omnes concupiscant, nemo, aut paucissimi, possint. Vale.

X. * Inscr. Etiam Rom. *Antonino.* H.

1. *In peius effingunt.* Rom. *In peius fingunt.* Post *labor et decido.* H.

XI.

Hortatur ad edenda sua scripta, quia ipse eorum spem hendecasyllabis fecerat.

C. PLINIVS TRANQVILLO * SVO S.

Libera tandem hendecasyllaborum meorum fidem, qui scripta tua communibus amicis spoponderunt. Appellantur quotidie et flagitantur: ac iam periculum est, ne cogantur ad exhibendum formulam accipere.

XI. * Insc. Rom. *Tranquillo.* H.

1. *Libera....fidem.* Fac, quod ego in hendecasyllabis tuo nomine promisi. E. — *Spoponderunt.* Rom. *Speponderunt,* antique. Vid. Gellium VII, cap. IX. *H.* — Conf. Vossium de Analogia latina III, c. 19, p. 87. *S.* — *Ad exhibendum formulam.* Accipit *formulam* in iure, et a Praetore, non actor modo, sed etiam is, quicum agitur, vel unde petitur; actionis ille, hic exceptionis. Vid. Brissonium de form. V, 74. Hendecasyllabi Pliniani *appellantur, flagitantur,*

2 Sum et ipse in edendo haesitator; tu mora tamen meam quoque cunctationem tarditatemque vicisti. Proinde aut rumpe iam moras, aut cave, ne eosdem illos libellos, quos tibi hendecasyllabi nostri blanditiis elicere non possunt, convicio scazontes extorqueant.
3 Perfectum opus absolutumque est; nec iam splendescit lima, sed atteritur. Patere, me videre titulum tuum; patere audire, describi, legi, vaenire volumina Tranquilli mei. Aequum est, nos in amore tam mutuo eamdem percipere ex te voluptatem, qua tu perfrueris ex nobis. Vale.

agitur cum illis, ut praestent denique praesentiam scriptorum Tranquilli. Miram suavitatem huius loci intelliget, qui considerabit Vlpiani verba l. III, π, §. 8, de hom. libero exhibendo: « Ait Praetor *Exhibeas: Exhibere* est in publicum producere, et videndi tangendique hominis facultatem praebere. » *Proprie autem* exhibere *est* extra secretum habere. Vt igitur *plagium*, quod est furtum in libero capite commissum, eleganter ad libros et scripta transtulere; ita hic *ad exhibendum* agitur cum eo, qui scripta, quae libera vagari debebant, domi per iniuriam continet. Luserintne praeterea in nominum *libri* et *liberi* similitudine, non temere dixerim. *G.*

2. *Sum et ipse*, etc. Rom. « Sum et ipse in edendo haesitator tu. O si tamen meam quoque cunctationem tarditatemque viceris. Proinde aut rumpe moras. » *H.*

— *Convicio scazontes.* Scazontes asperum et satiricis epigrammatis aptum genus carminis, aptum proinde etiam *convicio* faciendo, quod non ad maledicta semper, sed ad importunam quoque, et parum modestam repetitamque subinde petitionem vel admonitionem pertinet, ut in praefatione Quintiliani ad Tryphonem, *Efflagitasti quotidiano convicio*, etc. *G.*

3. *Sed atteritur.* Summa in his elegantia, quod translationem continuat. Laudavit iam Cellarius IX, 35, 2, et Quintil. X, 4, 4, *ut opus poliat lima, non exterat*, quem praeceptoris sui locum imitatus videtur noster. Describitur hic illud vitium, quod κακιζοτεχνίαν possis appellare cum avunculo nostri XXXIV, 8, s. 19, ubi commemoratur ab illo Callimachus inter nobiles statuarios (quorum *lima* est propria) *semper calumniator sui, neque finem habens diligentiae*, etc. *G.* — Cf. quae nos in Techn. rhet. s. v. *calumniari* diximus. *E.* — Etiam Rom. *nec iam splendescit lima, sed atteritur.* H.

— *Titulum tuum.* Libro inscriptum et pendentem in bibliopoliis atque bibliothecis. *G.*

XII.

Prosocerum laudat, quod porticum dedicaverit, et in portarum ornamentum pecuniam promiserit.

C. PLINIVS FABATO* PROSOCERO SVO S.

Accepi literas tuas, ex quibus cognovi speciosissi-
mam te porticum sub tuo filiique tui nomine dedi-
casse; sequenti die in portarum ornatum pecuniam
promisisse, ut initium novae liberalitatis esset con-
summatio prioris. Gaudeo primum tua gloria, cuius 2
ad me pars aliqua pro necessitudine nostra redundat:
deinde, quod memoriam soceri mei pulcherrimis
operibus video proferri: postremo, quod patria no-
stra florescit: quam mihi a quocumque excoli iucun-
dum, a te vero laetissimum est. Quod superest, Deos 3
precor, ut animum istum tibi, animo isti tempus
quam longissimum tribuant. Nam liquet mihi futu-
rum, ut peracto, quod proxime promisisti, inchoës

XII. * De *Fabato* vid. ad IV, ep. 1. *L.* —Inscr. Rom. *Fabato Prosocero.* H.

1. Quod saepe observo, Plinium in his epistolis voluisse nobis imaginem animi sui pulcherrimam relinquere, illud hic etiam locum habet. Intererat ipsius, liberorum suorum proavum quam adstrictissimum esse, et corradere potius magnam rem familiarem, quam publica eam liberalitate minuere. At gratulatur illius magnificentiae, eamque stimulis incitat quantum potest; quod non multo minus est, quam si ipse elargitus esset, quae publico impendit prosocer. *G.*

—*Accepi literas tuas.* Rom. *Recepi literas tuas.* H.

—*Vt initium novae liberalit.* Rom. *Vt initium liberalitatis* omisso cum aliis epitheto *novae.* H.

2. *Pro necessitudine nostra redundat.* Rom. *Pro necessitudine redundat.* Deest. *nostra.* H. —*Soceri mei.* Patrem Calpurniae, Fabati filium, intelligit, eo tempore iam mortuum. *L.* —*Quam mihi a quocumque* Rom. *Quam mihi et a quocumque.* A.

3. *Quod proxime promisisti.* Rom. *Quod maxime promisisti.* H. —Livius XXII, 53, 2: *Ap. Claudius Pulcher, qui proxime aedilis fuerat,* ubi item Drakemb. e codice *maxime* eno-

aliud. Nescit enim semel incitata liberalitas stare, cuius pulchritudiuem usus ipse commendat. Vale.

tavit. Solennis confusio: ne suspiceris, a Plinio *quam maxime* scriptum esse. Cf. Cortium; it. Oudendorpium ad Caesarem p. 167. *S.*

XIII.

Orationem, paucis amicis recitatam, iudicio Scauri subiicit.

C. PLINIVS SCAVRO * SVO S.

Recitaturus oratiunculam, quam publicare cogito, advocavi aliquos, ut vererer; paucos, ut verum audirem. Nam mihi duplex ratio recitandi: una, ut
2 sollicitudine incendar; altera, ut admonear, si quid forte me, ut meum, fallat. Tuli, quod petebam: inveni, qui mihi copiam consilii sui facerent. Ipse praeterea quaedam emendanda adnotavi. Emendavi
3 librum, quem misi tibi. Materiam ex titulo cognosces, caetera liber explicabit: quem iam nunc oportet ita consuescere, ut sine praefatione intelligatur. Tu velim, quid de universo, quid de partibus sentias,

XIII. * *Scauro.* VI, ep. 25, 1, *Attilium Scaurum* vocat amicum suum. Forte autem ille de quo hic agitur est *Terentius Scaurus,* Hadriani temporibus grammaticus nobilis, cuius saepe meminit Diomedes, et quem Gellius N. A. XI, 15, narrat de Caesellii erroribus scripsisse. *L.*

1. *Vt vererer.* Sic et Rom. *H.* — Hoc est, quorum reverentia me in recitando intentum et acrem faciat. Eo pertinet, quod mox dicit, se velle, ut *sollicitudine intendatur*: hoc ergo reverentiae auditorum tribuit. In aliis libris est *intendar*. Caeterum de sententia ipsa cf. ep. V, 3, 8. *E.*

2. *Si quid forte*, etc. Rom. *Si quid forte me ut meum fallit.* H.

3. *Ita consuescere.* Si figuram demas, illud dicere videtur: oportet librum ipsum per se ita paullatim notum et familiarem fieri hominibus, ut sine praefatione argumentum et ordinem indicante, quid sibi velit, intelligant. *G.* — Puto simpliciter esse: cui nunc non magis possum

scribas mihi. Ero enim vel cautior in continendo, vel constantior in edendo, si huc vel illuc auctoritas tua accesserit. Vale.

(quod otium deest aut alia de caussa) praefationem praemittere, quam tum praemittam, quum publicabo. *S.* — Etiam Rom. *oportet ita consuescere.* *H.*

XIV.

Caussa et iudicium Tuscilii quem exitum habuerit, pernarrat. Continuat id quod supra ep. 4 inchoaverat.

C. PLINIVS VALERIANO SVO S.

Et tu rogas, et ego promisi, si rogasses, scripturum
me tibi, quem habuisset eventum postulatio Nepotis
circa Tuscilium Nominatum. Inductus est Nominatus;
egit ipse pro se, nullo accusante. Etenim legati Vi-
centinorum non modo non presserunt eum, verum
etiam sublevaverunt. Summa defensionis: *Non fidem* 2
*sibi in advocatione, sed constantiam defuisse; descen-
disse ut acturum, atque etiam in curia visum; deinde
sermonibus amicorum perterritum recessisse; moni-
tum enim, ne desiderio senatoris, non iam quasi de*

XIV. 1. *Postulatio Nepotis.* De qua supra V, 4. *G.* — *Circa Tuscilium Nominatum.* Rom. *contra Tuscilium Nominatum.* Deinde, *Etenim legati Vicentinorum non modo presserunt.* Altera negatio excidit. *H.* — Alibi etiam libri *non modo* pro *non modo non* exhibent, sequente *verum etiam.* E. c. Cic. Offic. I, 24, 4, ubi v. Heusing. ibid. II, 13, 4, coll. Muret. Var. Lect. X, 7, Cat. mai. cap. XVI, coll. Cort. ad Plin. VIII, 7, 2, ut alia loca omittam. *S.*

2. *Sermonibus .... recessisse.* Rom. *Sermonibus amicorum recessisse.* Verbum *perterritum* vel *deterritum* abest. H. — *Ne ... repugnaret ... passurus.* Si haec verba, ut sunt iam interpunctione connexa, etiam sententia et constructione iungantur, nihil impedit, quo minus retineamus nominativum *passurus* ad verbum *repugnaret* respicientem. Sed nec damnamus alteram rationem in Mediceo libro inventam, *re repugnaret: alioquin .... passurum.* G. — *Non iam quasi*, etc. Rom. *Non quasi de nundinis, sed quasi de gloria, fama.* Deest *iam.* H. —

nundinis, sed quasi de gratia, fama, dignitate certantis, tam pertinaciter, praesertim in senatu, repugnaret, alioqui maiorem invidiam, quam proxime, passurus. Erat sane prius, tamen a paucis, acclamatum exeunti. Inde subiunxit preces multumque lacrymarum: quin etiam tota actione, homo in dicendo exercitatus, operam dedit, ut deprecari magis (id enim et favorabilius et tutius) quam defendi videre-
3 tur. Absolutus est sententia designati consulis Afranii Dextri, cuius haec summa: *Melius quidem Nominatum fuisse facturum, si caussam Vicentinorum eodem animo, quo susceperat, pertulisset; quia tamen in hoc genus culpae non fraude incidisset, nihilque dignum animadversione admisisse convinceretur, libe-*
4 *randum: Vicentinis, quod acceperat, redderet.* Assenserunt omnes praeter Flavium Aprum. Is, *Interdicendum ei advocationibus in quinquennium*, censuit: et quamvis neminem auctoritate traxisset, constanter in sententia mansit: quin etiam Dextrum,

Alioqui maiorem, etc. Rom. « Alioqui maiorem invidiam proxime passurus erat. Sane prius tamen paucis acclamatum exeunti. Subiunxit. » H.

3. *Afranius Dexter*, in consulatu, quem gessit a. Chr. XCVIII, ex kal. octob. interfectus est. Scripta ergo haec epist. a Plinio praefecto aerarii a. aetat. XXXVI, aut XXXVII. *L.* —*Afranii Dextri*, etc. Rom. *Afranii Dextri cuius haec summa sententia, melius.* H. —*Liberandum: Vicentinis.* Rom. *Liberandum ita tamen, ut Vicentinis.* H. —Idem in aliis libris reperitur. Placet. *S.*

4. *Assenserunt omnes*, etc. Rom. *Assenserunt omnes praeterquam Licinius. Is interdicendum ei advocatione.* H. —*Flavium.* In nomine *Flavii Apri* libri valde variant. In dial. de Cor. Eloq. *M. Aper*, celeberrimum fori Romani ingenium, disputans inducitur. *L.*

—*Quin etiam Dextrum*, etc. Rom. *Quin etiam Dexterum, qui primus.* Proxime *perlata lege.* H. —*Prolata lege.* Laudavit legem Aper, praelegi forte iussit, certe Senatus illius admonuit. Nimirum moris fuisse, ut Senatus iuratus nonnunquam sententias diceret (hoc enim est *censere*), multis ostendit Lipsius ad Tac. Annal. IV. 21. Sed quod id ipsum lege Traiani sancitum esse ex hoc, quem tradimus, loco effici putat (quod ipsi suaserunt, credo, libri, qui *perlata lege* habent, non *prolata*) in eo dissentientem habet Casaubonum ad Sue-

qui primus diversum censuerat, prolata lege de se-
natu habendo, iurare coëgit, *E republica esse, quod*
censuisset. Cui, quamquam legitimae postulationi, a 5
quibusdam reclamatum est. Exprobrare enim cen-
senti ambitionem videbatur. Sed priusquam senten-
tiae dicerentur, Nigrinus, tribunus plebis, recitavit
libellum disertum et gravem, quo questus est, *Vae-*
nire advocationes, vaenire etiam praevaricationes;
in lites coiri; et gloriae loco poni ex spoliis civium
magnos et statos reditus. Recitavit capita legum, ad- 6
monuit SCtorum: in fine dixit, *Petendum ab optimo*
principe, ut, quia leges, quia SCta contemnerentur,
ipse tantis vitiis mederetur. Pauci dies, et liber prin- 7
cipis severus, et tamen moderatus. Leges ipsum; est
in publicis actis. Quam me iuvat, quod in caussis
agendis non modo pactione, dono, munere, verum

ton. Aug. cap. XXXV, qui ad ipsum hunc principem referre eam legem malit. *G.* —*Coëgit.* Accipiendum sine effectu. Ita saepissime Graeci et Latini scriptores. Vid. Duker. ad Flor. I, 18, 12. *S.*

5. *In lites coiri.* Paeisci homines de eventu litium cum advocatis, cum ipsis adeo iudicibus. Notae sunt Nostro et patrum saeculo sponsiones, cum talibus personis factae, quae procurare vel impedire eventum eius rei, de qua sponsio fiebat, possent. *G.* —*Magnos et statos reditus.* Rom. *Magnos et statutos reditus.* H.

6. *Legum .... Senatusconsultorum.* Quae enarrantur a Iurisconsultis, quum de lege Cincia agunt. Vid. Noster IV, 9, 6; V, 21, 4. *G.* — Etiam Rom. *Admonuit Senatusconsultorum.* H.

7. *Pauci dies, et liber.* H. l. *et*, ut Graecorum καὶ, habet temporis celeritatisque notionem. Vid. Hoogev. Doctr. Partic. L. Gr. p. 536 sqq. Livius XXII, 1, 1: *Iam ver adpetebat, quum Hannibal ex hibernis movit.* Ibi in variis lectionibus enotatum: *et Hannibal*, etc. quod fortasse genuinum. *S.* —*Libri et orationes* rescripta et decreta principum appellari solebant. Ea praelegebantur in senatu a quaestore Caesaris. *L.*

—*Dono, munere .... xeniis.* Hic forte locum habeat illa horum verborum differentia, quam tradit Vlpianus l. CXCIV, de V. S. quod *munus* sit *donum cum caussa, ut puta natalicium, nuptialicium. Xenia* non melius intelliguntur, quam ex XIII Martialis. Sunt nimirum esculenta et poculenta varia, sed quae tamen ex quantitate certe pretium habere possunt, ut *piper, alica, far, ficus, casei, vina* varii generis, etc. *G.*

8 etiam xeniis semper abstinui! Oportet quidem, quae sunt inhonesta, non quasi illicita, sed quasi pudenda, vitare: iucundum tamen, si prohiberi publice videas,
9 quod nunquam tibi ipse permiseris. Erit fortasse, immo non dubie, huius propositi mei et minor laus, et obscurior fama, quum omnes ex necessitate facient, quod ego sponte faciebam. Interim fruor voluptate, quum alii divinum me, alii, meis rapinis, meae avaritiae occursum, per ludum ac iocum dictitant. Vale.

8. *Illicita....pudenda. Illicita* sunt, legibus publicis vetita; *pudenda*, a quibus honestatis sensu naturali ducti abstinemus: illa igitur *publice prohibentur*; haec *nunquam nobis ipsi permittimus*. E.

9. *Divinum me*. Qui praeviderim fore, ut interdicatur omni genere munerum, atque ideo ante legem illis abstinuerim. De *divinatione* Attici sui similia Nepos IX, 1. *G.* — Simili sensu *divini* ap. Cic. Divin. II, 3, et Horat. I, Sat. 6, 114. *E.* — Fortasse Plinius, ut est perpetuus Ciceronis imitator (simiam si dixeris, vix te calumniae insimulem), ad illius divinationem, ab ipso Tullio toties, interdum satis φορτικῶς, iactatam, respexit. Conf. Cornel. Nep. Attic. XVI, 1. *S.* — *Per ludum ac iocum*. Rom. *Per ludum acceptum*. H. *Per lud.*, tamquam proverbialis locutio, saepe occurrit. *L.*

XV.

Cornutum curatorem viae factum esse, vel ideo laetatur, quia tum amicitia semper, tum collegio non semel coniuncti fuerint. Addit de suis in villa hospitibus. Multis virtutibus se commendat haec epistola. Res proposita spectatur ab omni parte; sententiae ordine naturali procurrunt; interpositi sunt sensus egregii, et oratio leviter defluit.

C. PLINIVS PONTIO * SVO S.

Secesseram in municipium, quum mihi nuntiatum
est, Cornutum Tertullum accepisse Aemiliae viae
curam. Exprimere non possum, quanto sim gaudio
affectus et ipsius et meo nomine. Ipsius, quod, sit 2
licet, sicut est, ab omni ambitione longe remotus,
debeat tamen ei iucundus esse honor ultro datus;
meo, quod aliquanto magis me delectat mandatum
mihi officium, postquam par Cornuto datum video.

XV.* Ad Pontium etiam VII, ep. 4, de studio suo poëtico scripsit. Habuisse eum fundos suos in Campania, apparet. *L.*

1. *Aemiliae viae curam.* Rem Censorum olim propriam, quo magis viris consularibus eam demandabant, Augusti instituto, Imperatores. De his post Lips. ad Tac. An. III, 31, sive Exc. E, copiose egit Ev. Otto de tutela viar. publ. II, 5. Caeterum Plinius noster non ipse quoque fuit *Curator viae Aemiliae*, sed *Curator alvei Tiberis et riparum, et cloacarum urbis*, cuius muneris memoria est in inscriptione, quam et nos vitae ipsius subiecimus. Huic *muneri*, *pars est curatio viae Aemiliae*, quod ait supra 2, et infra 9. Viderat hoc Buchnerus; probarunt Cellarius et Massonus ad A. Plinii XXXIX et XL, 6. Caeterum *alveus riparque Tiberis* iunguntur cum *cloacis*, quod hae ad illud ipsum quoque structae fuerant, magnum Romae et orbis miraculum, ut exundantem Tiberim reciperent, et eadem eluerentur ipsae, atque eluvionem ab urbe averterent. *G.* — *Aemilia via* in Gallia Cispadana a Placentia ad Ariminum, strata ab Aemilio Lepido. Strabo lib. V, p. 307. *L.*

2. *Ipsius quod*, etc. Rom. *Ipsius, quod scilicet, sicut est.* Voluit *sit licet.* H. — *Debeat tamen ei.* Rom. *Debet tamen ei*, non *debeat*, quod nuperorum editorum incuria propagatum est. *H.* — Gierigius, si Cortia-

3 Neque enim augeri dignitate, quam aequari bonis,
gratius. Cornuto autem quid melius? quid sanctius?
quid in omni genere laudis ad exemplar antiquitatis
expressius? Quod mihi cognitum est non fama, qua
alioqui optima et meritissima fruitur, sed longis ma-
4 gnisque experimentis. Vna diligimus, una dileximus
omnes fere, quos aetas nostra in utroque sexu aemu-
landos tulit; quae societas amicitiarum arctissima nos
5 familiaritate coniunxit. Accessit vinculum necessitu-
dinis publicae. Idem enim mihi, ut scis, collega,
quasi voto petitus, in praefectura aerarii fuit: fuit
et in consulatu. Tum ego, qui vir, et quantus esset,
altissime inspexi, quum sequerer ut magistrum, ut
parentem vererer: quod non tam aetatis maturitate,
6 quam vitae, merebatur. His ex caussis ut illi, sic mihi
gratulor: nec privatim magis, quam publice, quod
tandem homines non ad pericula, ut prius, verum
ad honores virtute perveniunt. In infinitum episto-
7 lam extendam, si gaudio meo indulgeam. Praevertor
ad ea, quae me agentem hic nuntius deprehendit.
Eram cum prosocero meo, eram cum amita uxoris,
eram cum amicis diu desideratis; circumibam agellos;
audiebam multum rusticarum querelarum: rationes
legebam invitus et cursim (aliis enim chartis, aliis
sum literis initiatus), coeperam etiam itineri me prae-

nam inspexisset, non erat, puto, *debeat* servaturus. *S.*

3. *Quid in omni genere.* Sic et Rom. *H.*

4. *Vna diligimus, una dileximus omnes.* Non potuit vitare versum hexam. quales plures observavi. *H.* — *In utroque sexu.* In sexu sequiore Gratillam, Arriam, Fanniam, de quibus passim, loquitur. *L.*

5. *In praefectura aerarii fuit: fuit et in*, etc. Rom. *In praefectura aerarii fuit et in consulatu.* Sed *fuit* eleganlius iteratur. *H.*

— *Aetatis .... vitae. Aetatis maturitas*, annis et senectute, *vitae maturitas* perfecta virtute cernitur. *E.*

6. *Quod tandem*, etc. In Rom. nova sententia incipit, *Tandem homines non ad pericula*, omisso *quod.* H.

7. *Praevertor ad ea, quae me.* Rom. *Pervertam ad ea, quae me.* H.

parare. Nam includor angustiis commeatus, eoque ipso, quod delegatum Cornuto audio officium, mei admoneor. Cupio te quoque sub idem tempus Campania tua remittat, ne quis, quum in urbem rediero, contubernio nostro dies pereat. Vale.

XVI.

Mortem Fundani filiae luget, et Marcellinum, ut patrem consoletur, monet.

C. PLINIVS MARCELLINO * SVO S.

Tristissimus haec tibi scribo. Fundani nostri filia
minor est defuncta: qua puella nihil unquam festi-
vius, amabilius, nec modo longiore vita, sed prope
immortalitate, dignius vidi. Nondum annos quatuor- 2
decim impleverat, et iam illi anilis prudentia, matro-
nalis gravitas erat: et tamen suavitas puellaris cum
virginali verecundia. Vt illa patris cervicibus inhae- 3
rebat! ut nos amicos paternos et amanter et modeste
complectebatur! ut nutrices, ut paedagogos, ut prae-
ceptores, pro suo quemque officio, diligebat! Quam

XVI.* *Marcellino* etiam VIII, ep. 23, de Iunii Aviti morte scripsit. Forte est *Egnatius Marcellinus*, de quo IV, ep. 12. *L.*

1. *Fundani nostri*, etc. Rom. *Fundani nostri filia minor defuncta*, ut fere vulgo. *H.* —Cortiana: « Tristissimus haec tibi scribo, Fundani nostri filia [minore] defuncta. » Languide. *S.* —*Sed prope immortalitate, dignius.* Rom. *Sed paene immortalitate dignius.* H.

2. *Annos quatuordecim impleverat.* Rom. *Annos quatuordecim expleverat.* H. — *Nondum annos.* Et iam destinata marito. Nempe ex Romanis legibus, virgines nobiles erant anno aetatis duodecimo; atque ex institutione Augusti, decimo anno, desponsari poterant. *L.*

3. *Vt illa patris cervicibus.* Rom. *Vt patris cervicibus.* Deinde, *ut nutrices et paedagogos*, recte. Hi erant eiusdem conditionis. H.

studiose, quam intelligenter lectitabat! Vt parce custoditeque ludebat! Qua illa temperantia, qua patientia, qua etiam constantia novissimam valetudinem
4 tulit! Medicis obsequebatur, sororem, patrem adhortabatur, ipsamque se destitutam corporis viribus, vigore animi sustinebat. Duravit hic illi usque ad extremum, nec aut spatio valetudinis, aut metu mortis infractus est; quo plures gravioresque nobis caussas re-
5 linqueret et desiderii et doloris. O triste plane acerbumque funus! o morte ipsa mortis tempus indignius! Iam destinata erat egregio iuveni, iam electus nuptiarum dies, iam nos vocati. Quod gaudium quo moerore
6 mutatum est! Non possum exprimere verbis, quantum animo vulnus acceperim, quum audivi Fundanum ipsum (ut multa luctuosa dolor invenit) praecipientem, quod in vestes, margarita, gemmas, fuerat erogaturus, hoc in thura et unguenta et odores impendere-
7 tur. Est quidem ille eruditus et sapiens, ut qui se ab ineunte aetate altioribus studiis artibusque dediderit: sed nunc omnia, quae audit saepe, quae dixit, aspernatur; expulsisque virtutibus aliis, pietatis est totus.

— *Custodite.* Tam et pudice et verecunde, tanquam custos in propinquo esset. *E.*

— *Qua patientia.* Desunt in Rom. *H.*

4. *Patrem adhortabatur.* Rom. *Partim adhortabatur.* Et postea *corporis viribus*, sine pronomine *sui.* H. — Delendum *sui*, quod nec Cortius in libris suis reperit, ideoque iure expunxit. *S.*

5. *O morte ipsa mortis tempus.* Sic et Rom. Deinde, *iam nos advocati.* H.

6. *Fundanum ipsum*, etc. Rom. *Fundanum ut multa.* Deest *ipsum*, H. — *Multa ..... dolor invenit.* Nempe omnis dolens quodam modo amat dolorem suum. Itaque Fundanus pater, dum praecipit suis, ut pro vestibus, gemmis, margaritis, thura et unguenta emant, hac sententia, cui ipsi ex rebus tam moleste contrariis quidam aculeus inest, dolorem suum ostendit et acuit. *E.* — *In thura et unguenta.* Rom. *In thura et in unguenta.* H.

7. *Studiis artibusque dediderit.* Sic et Rom. *H.* — *Expulsisque virtutibus*, etc. Rom.: «Expulsisque virtutibus et aliis pietatis est totus. Ignosces. Laudaveris etiam, si cogitaveris.» Desunt *et talis est pietatis cui.* H. — *Pietatis est totus.* Vid. Burmann. ad

Ignosces, laudabis etiam, si cogitaveris, quid amiserit. Amisit enim filiam, quae non minus mores eius quam os vultumque referebat, totumque patrem
similitudine exscripserat. Proinde si quas ad eum de 8
dolore tam iusto literas mittes, memento adhibere solatium, non quasi castigatorium et nimis forte, sed molle et humanum. Quod ut facilius admittat, multum faciet medii temporis spatium. Vt enim crudum 9
adhuc vulnus medentium manus reformidat, deinde patitur, atque ultro requirit; sic recens animi dolor consolationes reiicit ac refugit, mox desiderat, et clementer admotis acquiescit. Vale.

Val. Flacc. I, 207, qui bene comparat Graecorum ὅλον εἶναί τινος. Alciphron pag. 206 αἱ αἶγες..., ὅλαι τοῦ μέλους ἐγένοντο, ubi vid. Bergler. *S.*

8. *Si quas*, etc. Rom. Omisit *tam iusto*. Postea, *castigaturum*. H.

9. *Clementer admotis acquiescit.* Rom. *Vehementer admotis acquiescit.* H. — Non temere addidit *clementer*; monet enim molle solatium Fundano admovendum esse. *L.*

XVII.

Calpurnium bene recitasse nuntiat, fratrisque illius pietate laudata, nobiles adolescentes hortatur. Haec epistola animum generosum et nobilem spirat.

C. PLINIVS SPVRINNAE * SVO S.

Scio, quantopere bonis artibus faveas, quantum gaudii 1
capias, si nobiles iuvenes dignum aliquid maioribus suis faciant: quo festinantius nuntio tibi, fuisse me hodie in auditorio Calpurnii Pisonis. Recitabat καταστερισμῶν eruditam sane luculentamque materiam.

XVII.* De *Vestricio Spurinna* vid. II, ep. 7, III, ep. 1. *L.*

1. Καταστερισμῶν. Relationum in stellas seu rerum hominumque in sidera relatorum historias. Alii, et Cortius etiam, ἐρωτοπαίγνιον. Sed

Scripta elegis erat fluentibus, et teneris, et enodibus,
sublimibus etiam, ut poposcit locus. Apte enim et
varie nunc attollebatur, nunc residebat: excelsa de-
pressis, exilia plenis, severis iucunda mutabat; omnia
2 ingenio pari. Commendabat haec voce suavissima, vo-
cem verecundia. Multum sanguinis, multum sollici-
tudinis in ore, magna ornamenta recitantis. Etenim,
nescio quo pacto, magis in studiis homines timor,
3 quam fiducia decet. Ne plura: (quamquam libet plura,
quo sunt pulchriora de iuvene, rariora de nobili),

quum *eruditam luculentamque materiam* vocet Secundus, quod nescio quam bene ἐρωτοπαιγνίῳ conveniat, (quo titulo alioquin habemus lepidum carmen Ausonii) ac praeterea magna sit, ut fere solet in Graecis, huius loci in libris varietas, reducere ausus sum Aldi ac Medicei codicis lectionem, a qua non longe abire *tactepigmon* et similia monstra lectionum, ille videt, qui observavit, quomodo in Graecis exprimendis versari soleant Latini librarii. Potest vocari *erudita materia* καταστερισμῶν, de relatis in sidera hominibus, animalibus, rebus aliis; quod mythicae historiae bonam partem complectatur scilicet: *luculentam* nemo negabit, nisi qui lucem astris. Nondum observavi καταστερισμῶν nomen (conf. Gesneri ad I. A. Ernestium epistola): sed dubitare nos de vi illius et significatione non sinit vel unus Apollodori locus III, 8 extr. p. 190 Galei, de Iove, τὴν δὲ Καλλιστὼ καταστερίσας ἐκάλεσεν Ἄρκτον. Sic nuper ἀπαστέρωσιν legimus de relata carmine Emman. Martini inter astra ipsius arca. Vid. Gregor. Mayansii ep. 5, 7, p. 290. *G.*—*Luculentam* materiam quis credat propter lucem astrorum nunc dictam? Gesnerus illud lepide, ut nonnunquam solet. *Luculenta* est insignis, ampla, nobilis, propter rei sanctimoniam et auctoritatem. E. — Rom. *Recitabat apte πανίον. H.*

— *Scripta elegis*, etc. Rom. *Scriptae legis erat fluentibus, teneris et enodibus* H. — *Fluentibus*, etc. Concinnitatem, dulcedinem et nitorem cogita. Sed omnem hunc locum de industria copiosius exposuimus in Lex. technol. rhet. pag. 477. *E.*—*Vt poposcit*, etc. Rom. » Vt poscit locus. Altae enim et variae sententiae nunc attollebautur, nunc residebant. » *H.*

— *Severis iucunda mutabat*. Rom. *Iucunda severis mutabat*. H. — Hunc ordinem malim. *S.*

2. *Vocem verecundia. Multum*. Rom. *Voce verecunda, multum*. H.

— *Multum sanguinis*. Explicat I, 14, 8: » Est illi facies liberalis, multo sanguine, multo rubore suffusa. » Sed ibi signum est sanitatis, hic verecundiae. *S.* — *Sollicitudo* illa dicentium et recitantium mirifice placebat Romanis. Antonius in principio actionum suarum exalbescebat, totoque corpore tremebat. *L.*— *Magis ... timor, quam fiducia*. Nimirum Ἀμαθία μὲν θράσος κ. τ. λ. Vid. IV, 7, 3. *G.*

3. *Quo sunt pulchriora*, etc. Rom. *Quo pulchriora sunt de iuvene nobili*,

recitatione finita, multum ac diu exosculatus adolescentem, qui est acerrimus stimulus monendi, laudibus incitavi, *Pergeret, quae coepisset, lumenque, quod sibi maiores sui praetulissent, posteris ipse praeferret.* Gratulatus sum optimae matri, gratulatus et fratri, 4
qui ex auditorio illo non minorem pietatis gloriam, quam ille alter eloquentiae tulit: tam notabiliter pro fratre recitante primum metus eius, mox gaudium eminuit. Dii faciant, ut talia tibi saepius nuntiem! 5
Faveo enim saeculo, ne sit sterile et effoetum: mireque cupio, ne nobiles nostri nihil in domibus suis pulchrum, nisi imagines habeant: quae nunc mihi hos adolescentes tacite laudare, adhortari, et, quod amborum gloriae satis magnum est, agnoscere videntur. Vale.

rariora de nobis. H. — *Quod sibi maiores*, etc. Rom. *Quod sui maiores praetulissent*, (sine *sibi*) *posteris praeferret.* H.

4. *Qui ex auditorio illo .... tulit.* Rom. *Qui in auditorio illo .....retulit.* H.

5. *Faveo .... ne.* Breviloquentia, qualem tetigimus supra ad III, 5, 16. Supple *et opto.* S — *Sterile et effoetum.* Rom. *Sterile effetum*, sine copula. *H.* — *Mireque cupio, ne .... nihil .... nisi.* Insolens constructio, a Plinii tamen manu profecta. Debebat esse: *mireque cupio, ut*, etc. En igitur locus, quem frustra quaerebam ad IV, 13, 8, ubi unci amovendi *S.* — *Quae nunc mihi*, etc. Rom. *Quae nunc hos mihi adolescentes.* H. — Placet hic ordo. *S.* — *Agnoscere.* Prosopopoeia utitur. Imagines maiorum suorum agnoscunt Calpurnium, et dicunt ei, quod Terentianus Demea Ad. IV, 2, 25: *Laudo, o Ctesipho, patrissas: ubi, virum te iudico.* Hoc est, agnoscunt homines, qui utrosque norunt, similitudinem quamdam inter veteres Calpurnios, et hunc iuvenem. Huic gloriosum est maioribus esse similem: illis decorum, tales praedicari, qualis est hic eorum sanguine ortus, etc. *G.* — Rom. *Cognoscere videntur.* H.

XVIII.

Secessus amoenitatem ei gratulatur.

C. PLINIVS MACRO * SVO S.

Bene est mihi, quia tibi bene est. Habes uxorem tecum, habes filium. Frueris mari, fontibus, viridibus, agro, villa amoenissima. Neque enim dubito esse amoenissimam, in qua se composuerat homo felicior, an-
2 tequam felicissimus fieret. Ego in Tuscis et venor et studeo, quae interdum alternis, et interdum simul facio: nec tamen adhuc possum pronuntiare, utrum sit difficilius capere aliquid, an scribere. Vale.

XVIII.* De *Macro* vid. ad III, ep. 5. *L.*

1. *Fontibus, viridibus, agro.* Rom. *Fontibus, ruribus; agro.* H.

— *In qua se composuerat.* Ad vitam privatam, ut suo arbitratu viveret, redierat: ut *componere se* dicuntur, qui in lecto ad mensam vel alias accumbunt. Caeterum ille *felicior homo, antequam felicissimus fieret*, Nerva videtur Catanaeo. Mihi magis placet, quod etiam Cortio in mentem venit, ipsum Sullam *Faustum*, illum, *Felicem*, *ἐπαφρόδιτον*, intelligere, eiusque villam Puteolan. de qua Victor de Vir. Ill. c. LXXV. Brevi nimirum sententia complectitur noster, quod latius ab avunculo ipsius disputatur VII, 43, seu 44. *G.*

2. *Et venor.* Vid. I, 6, init. *G.* — *Quae interdum*, etc. Rom. *Quae interdum simul facio.* Desunt *alternis et interdum.* H. — Leg. *Quae interdum alternis, interdum simul facio*, copula deleta, quam non agnoscunt libri Cortiani. *S.*

XIX.

Rogat, ut Paullinus villam suam Zosimo liberto commodet valetudinis recuperandae caussa. Ita autem scripta est haec epistola, ut possit esse egregium commendandi exemplum.

C. PLINIVS PAVLLINO * SVO S.

Video, quam molliter tuos habeas: quo simplicius tibi confitebor, qua indulgentia meos tractem. Est mihi semper in animo et Homericum illud πατὴρ δ' ὣς ἤπιος ἦεν, et hoc nostrum, *pater familias*. Quod si essem natura asperior et durior, frangeret me tamen infirmitas liberti mei Zosimi, cui tanto maior humanitas exhibenda est, quanto nunc illa magis eget. Est 2
homo probus, officiosus, literatus, et ars quidem eius, et quasi inscriptio, comoedus, in qua plurimum facit. Nam pronuntiat acriter, sapienter, apte, decenter etiam; utitur et cithara perite, ultra quam comoedo necesse est. Idem tam commode orationes et

XIX.* De Paullino vid. ad II, ep. 2. *L.*

1. *In animo et Homericum illud.* Rom. *In animo Homericum illud*, sine *et*. H. — Copula melius adest. *S.* — *Homericum.* Od. β. 47 et 234. Quantam autem vim habeat ea vox apud Homerum, inde quoque apparet, quod Iupiter omnem suam benevolentiam pollicens Palladi Il. θ, 40, ἐθέλω δὲ, inquit, τοὶ ἤπιος εἶναι. Dixerat θάρσει, φίλον τέκος, κ. τ. λ. *G.* — *Hoc nostrum, pater familias.* Rom. *Hoc nostrum, pater familiae.* H. — Vid. Drakenb. ad Liv. XXXIV, 2, 1. *S.*

— *Exhibenda est*; etc. Rom. » Exhibenda est, quanto nunc minor venit debilitas: iam angitur homo probus et officiosus et literatus. » *H.*

2. *Inscriptio.* Titulus, qui in tabella a collo ipsius pendente scribendus esset, si inter venales prostare iubeas. *G.*

— *Apte, decenter.* *Decenter* aliquanto plus est, quam *apte*. *Apte* pronuntiat, qui personam non laedit, quum senem agit, senili gestu utitur, et voce tremula, etc. *Decenter*, qui ad minutias usque minimas descendit, et personam totam ita, ut pulchra imago animale exemplum suum, exprimit. Vid. VI, 21, 5. *G.* — *Vtitur et cithara.* Rom. *Vtitur cithara.* H.

— *Commode ..... legit.* Nimirum comoedo operam dabant, qui legere recte, aut agere in concione discere

historias et carmina legit, ut hoc solum didicisse vi-
3 deatur. Haec tibi sedulo exposui, quo magis scires,
quam multa unus mihi et quam iucunda ministeria
praestaret. Accedit huc longa iam caritas hominis,
4 quam ipsa pericula auxerunt. Est enim ita natura com-
paratum, ut nihil aeque amorem incitet et accendat,
quam carendi metus, quem ego pro hoc non semel
patior. Nam ante aliquot annos, dum intente instan-
5 terque pronuntiat, sanguinem reiecit, atque ob hoc
in Aegyptum missus a me, post longam peregrinatio-
nem confirmatus rediit nuper: deinde dum per con-
tinuos dies nimis imperat voci, veteris infirmitatis
tussicula admonitus, rursus sanguinem reddidit. Qua
6 ex caussa destinavi eum mittere in praedia tua, quae
Foroiulii possides. Audivi enim te saepe referentem,
esse ibi et aëra salubrem, et lac huiusmodi curatio-
nibus accommodatissimum. Rogo ergo, scribas tuis,

valent. Vid. Quint. I, 11, 1. *Dandum aliquid comoedo quoque*, etc. *G.*

3. *Accedit huc longa iam caritas.* Rom. *Accedit longa iam caritas.* H. Plerique libri *huc* omittunt; delevitque cum Cortio Gierigius. *S.*

4. *Est enim ita natura comparatum.* Rom. *Est enim natura comparatum.* H.

5. *Dum intente*, etc. Rom. *Dum intente instanterque pronuntiaret.* H. —*Ob hoc in Aegyptum.* Adposite laudavit hic Cellarius Plinium maiorem libr. XXXI, 6, s. 33: »Neque Aegyptus propter se petitur, sed propter longinquitatem navigandi.« Sed maxime huc pertinent, quae praecedunt: »Principalis *maris usus est* navigandi phthisi affectis, aut sanguinem egerentibus.« Quod autem negavit *Aegyp. propter se peti*, in hoc contradicere vid. Celso, qui III, 22, phthisicis »opus est, *inquit*, si vires patiuntur, longa navigatione, caeli mutatione, sic, ut densius, quam id est, ex quo discedit aeger, petatur: ideoque aptissime Alexandriam ex Italia itur.« *G.* —*Nimis imperat.* Vocem legendo aut declamando nimium et supra vires intendit ..... Catanaeus notat etiam legi *nimius imperat voci*, quae sane facilior et usitatior forma est. *E.* — Nihil de hac διττογραφία in Cortiana, quae et alibi, quantum commemini, in notis Catanaei reddendis negligentior fuit. Caeterum *nimis imperat* genuinum *S.*

6. *Foroiulii.* Italia duo habebat huius nominis oppida, alterum in Transpadanis, alterum in Vmbria. Plin. H. N. III, 14 et 19. *L.*

— *Aëra salubrem.* Rom. *Aërem salubrem.* H.

ut illi villa, et domus pateat; offerant etiam sumptibus eius, si quid opus erit: erit autem opus modico. Est enim tam parcus et continens, ut non solum de- 8
licias, verum etiam necessitates valetudinis frugalitate restringat. Ego proficiscenti tantum viatici dabo quantum sufficiat eunti in tua. Vale.

7. *Vt illi villa*, *ut domus pateat.* Rom. *Vt illi villa*, *illi domus pateat.* H. Excerpta Brummeri *ut illi villa et domus pateat*, quod praefero. *S.*

8. *Quantum sufficiat*, etc. Rom. *Quantum sufficit et eunti in rura tua.* H.

XX.

Varenum, a Bithynis ex proconsulatu accusatum, defendit.

C. PLINIVS VRSO SVO S.

Iterum Bithyni, post breve tempus a Iulio Basso, etiam Rufum Varenum proconsulem detulerunt: Varenum, quem nuper adversus Bassum advocatum et postularant et acceperant. Inducti in senatum, inqui- 2
sitionem postulaverunt: tum Varenus petiit, ut sibi quoque defensionis caussa evocare testes liceret: re-

XX. 1. *A Iulio Basso.* Hoc est, post accusatum a *se* Iulium Bassum: qua de re supra IV, 9, actum. *Rufus Varenus* est ille *Pomponius*, de quo IV, 9, 3. *G.*—Rom. « Iterum Bithyni (breve tempus) a Iulio Basso et Rufum. » Proxime, *Varenum quem adversus Bassum*, sine *nuper*. H.

2. *Sibi quoque.* Nimirum qui *inquisitionem postulant*, ii petunt mitti in provinciam, qui quaerant de factis, qui instrumenta conquirant, qui testes adducant: hic Varenus *invicem* sibi *quoque* hoc vult tribui, ut *evocare* liceat testes. Hoc quum negarent fieri debere Bithyni, de hoc, nondum de criminibus Vareni, *cognitio suscepta est*; de hoc egit Plinius, *non sine eventu.* Nam *impetratum est*, ut et ex hac ipsa epistola §. 7, apparet, et repetitur VI, 5, 1, it. VI, 13, init. ac VI, 29, 11. Haec monenda fuere, quod vir doctus hic putabat, τὸ *quoque* nihil habere, quo referatur, et substitui volebat ex Mediceo libro *undique*. G. — Rom. « Vt sibi quoque defensionis caussa vocare testes » H.

cusantibus Bithynis, cognitio suscepta est. Egi ego
pro Vareno, non sine eventu: nam bene an male, li-
3 ber indicabit. In actionibus enim utramque in partem
fortuna dominatur: multum commendationis et de-
trahit et affert memoria, vox, gestus, tempus ipsum;
postremo vel amor vel odium rei: liber offensis, li-
ber gratia, liber et secundis casibus et adversis ca-
4 ret. Respondit mihi Fonteius Magnus, unus ex Bi-
thynis, plurimis verbis, paucissimis rebus. Est ple-
risque Graecorum, ut illi, pro copia volubilitas: tam
longas, tamque frigidas periodos uno spiritu, quasi
5 torrente, contorquent. Itaque Iulius Candidus non in-
venuste solet dicere, *aliud esse eloquentiam, aliud loquentiam.* Nam eloquentia vix uni aut alteri, immo,

— *Egi ego.* Pronomen Cortius et Gierigius recte omiserunt. *S.* — *Nam bene an male.* Illud *nam* Atticae cuiusdam elegantiae est, et indicat omissam propositionem, hic ita forte supplendam: Dixi, *non sine eventu.* Non mirum, me eventum solum commemorare: *nam* etc. Saepe ita Quintilianus, v. g. II, 12, 7; VI, 3, 63 et 76. Saepe Lucianus et confabulatores Attici. *G.* — Ita et Rom. *H.* — *Liber indicabit.* Hoc est oratio scripta. De differentia *actionis* et *orationis* seu libri Noster I, 20, 9 sq. *G.*

3. *Et detrahit et adfert.* Rom. *Et detrahit et aufert.* Deinde *postremo vel amorem.* H.

4. *Plurimis verbis.* Rom. *Pluribus verbis.* Et inde: » Mos est plerisque Graecorum, ut sit illis. « — *Tum*, frigidas periodos. *H.*

— *Est plerisque.* Revocavit hanc lectionem e bonis libris Cortius, et mox *frigidas* e Mediceo. De hoc res clara, et vel sine libro audenda. (Add. Gesneri ad. I. A. Ernest. epistola. *S.*) Quod Graecos nominat, sui illum temporis homines Asiatico tumore corruptos intelligere, palam est. *G.* — De his oratoribus v. Cic. Brut. XIII, Sueton. Aug. LXXXVI, Et Petron. II. » nuper, *inquit*, ventosa isthaec et enormis loquacitas Athenas ex Asia commigravit. « Mox *frigidas* periodos dicit inanes sensu ex verborum redundantia. *Contorquent* autem periodos, qui rapidissime et celerrime efferunt voce et spiritu. *E.* — *Contorquent.* Manet in metaphora de *spiritu* et *torrente*: haec duo enim *contorquent* obvia quaeque; arbores venti, saxa fluvii, etc. *G.*

5. *Iulius Candidus* iterum Cos. anno Traiani octavo. *L.* — *Loquentia* non erat voc. usu receptum, sed id, ut observat Valerius Probus grammaticus, ap. Gellium I, 15, innovavit Sallust. Cat. V, 4. *L.*

— *Vix uni aut alteri*, etc. Rom. » Vix uni aut alteri: iam non sumus Antonii: credamus nemini. « *H.* — *M. Antonio.* Apud Ciceronem in Ora-

si Marco Antonio credimus, nemini; haec vero, quam Candidus *loquentiam* appellat, multis, atque etiam impudentissimo cuique maxime contingit. Postero die 6
dixit pro Vareno Homullus callide, acriter, culte; contra Nigrinus presse, graviter, ornate. Censuit Acilius Rufus, consul designatus, inquisitionem Bithynis dandam: postulationem Vareni silentio praeteriit. Haec 7
forma negandi fuit. Cornelius Priscus consularis et accusatoribus, quae petebant, et reo tribuit, vicitque numero. Impetravimus rem nec lege comprehensam, nec satis usitatam, iustam tamen. Quare iustam, 8
non sum epistola exsequuturus, ut desideres actionem. Nam si verum est Homericum illud,

> *Τὴν γὰρ ἀοιδὴν μᾶλλον ἐπικλείουσ' ἄνθρωποι,*
> *Ἥπερ ἀκουόντεσσι νεωτάτη ἀμφιπέληται,*

apud te providendum est mihi, ne gratiam novitatis

tore c. V, *Disertos* ait *se vidisse multos, eloquentem omnino neminem*, quod esplicat ibi Tullius. *G.* — *Contingit*. Cortius ex Mediceo *contigit*, quod nostro praeferendum. *S.*

6. *Homullus callide, acriter.* Sic et Rom. *H.* — *Callide . . . . culte.* Haec optime se habent, tresque praecipuas oratoris virtutes significant. *Callide* dicit, qui versute, et subtiliter, et acute, ingenio, inventione, et rerum prudentia excellens. Haec saepe iunguntur. Vid. Cic. Orat. VI, et XXVIII. Insigni autem loco de Orat. I, 20, omnis facultas dicendi, et eloquentia, quatenus rebus et verbis continetur, *calliditate* et *copia* describitur; quarum illa ad omnem inveniendi, haec ad enunciandi facultatem pertinet. *Acriter* dicit, qui cum vigore et affectu dicit, ut moveat. *Culte*, qui ornate verbis et sententiis. Male igitur quidam editores *calide* praetulerunt, quod ab hoc loco alienum est, nec potest ab illo *acriter* recte distingui. *E.*

7. *Cornelius Priscus*, etc. Rom. *Cornelius Priscus, actoribus quae petebant.* Deest *consularis et*. *Actoribus* in pluribus, nec aspernandum est. *H.* — *Corn. Priscus* haud dubie idem, ad quem III, epist. 21, de Martialis obitu. *L.*

— *Impetravimus*, etc. Rom. « Impetravimus rem negligenter comprehensam, nec satis suis tantum, iustam. » *H.*

8. *Homericum.* Od. α, 351. *G.* — In Rom. Homerici versus omissi sunt. *H.* — Τὴν γάρ. Sensus: eam enim cantilenam magis laudant homines, quae audientes recentissima circumsonat. *L.* — *Apud te providendum*

et florem, quae oratiunculam meam vel maxime commendat, epistolae loquacitate praecerpam. Vale.

est mihi. Rom. *A te providendum est mihi.* H. — *Oratiunculam meam vel maxime.* Rom. *Oratiunculam illam vel maxime.* H.

XXI.

Centumvirale iudicium edicto praetoris proposito dimissum dilatumque, et varii hominum de eo sermones.

C. PLINIVS RVFO SVO • S.

Descenderam in Basilicam Iuliam, auditurus, quibus
2 proxima comperendinatione respondere debebam. Sedebant iudices, decemviri venerant, obversabantur advocati; silentium longum, tandem a praetore nuntius. Dimittuntur centumviri: eximitur dies, me gaudente, qui nunquam ita paratus sum, ut non mora
3 laeter. Caussa dilationis, Nepos praetor, qui legibus

XXI.* Ad plures *Rufos* Noster epistolas scripsit. Quis h. l. intelligendus sit, non apparet, quum omnes libri id unum nomen praeferant. *L.*

1. *Basilica* (βασιλικὴ στοά) porticus altitudine et magnificentia insignis. Tales basilicae addebantur theatris, templis et foris, in iisque etiam iudicia haberi solebant. *L.* — *Iulia* est haud dubie ea quam Iulius Caesar tertii imperii anno dedicavit. *L.*

2. *Decemviri venerant. Decemviri litibus iudicandis*, qui nempe cogebant centumviros, et iis praeerant. Vid. Cuiac. Observatt. III, 32, atque ad Pompon. de O. I. §. 29 Add. Torrent. ad Sueton Aug. 37. *G.* — *Obversabantur advocati.* Sic et Rom. *H.*

— *Eximitur dies.* Vid. Clav. Ciceron. *S.*

3. *Nepos praetor*, etc. Rom. *Nepos praetor des.* (id est *designatus*) *qui legibus quaerit.* Hanc lectionem confirmant, quae sequuntur §. 6, *initurus magistratum iura recognovit.* Vide de hac lectione Brummerum ad L. Cinciam c. VI, 6. *H.* — Eamdem lectionem enotavit, eodemque confirmavit argumento Catanaeus ad VI. *S.* — De Licinio Nepote, viro forti, severo praetore, v. IV, epist. 29, 2; V, ep. 4, 2; VI, ep. 5. *L.*

— *Qui legibus quaerit.* Sic habere libros optimos, notat Cortius, nec opus esse emblemate illo, *de muneribus. Leges* autem intellige iudiciales contra munera, praevaricationes,

quaerit. Proposuerat breve edictum; admonebat accusatores, admonebat reos, exsequuturum se, quae senatusconsulto continerentur. Suberat edicto se- 4
natusconsultum: hoc OMNES, QVIDQVID NEGOTII HABERENT, IVRARE PRIVS, QVAM AGERENT, iubebantur, NIHIL SE OB ADVOCATIONEM CVIQVAM DEDISSE, PROMISISSE, CAVISSE. His enim verbis, ac mille praeterea, et vaenire advocationes et emi vetabantur. Peractis tamen negotiis permittebatur pecuniam duntaxat decem millium dare. Hoc facto Nepotis commotus prae- 5
tor, qui centumviralibus praesidet, deliberaturus an sequeretur exemplum, inopinatum nobis otium dedit. Interim tota civitate Nepotis edictum carpitur, lau- 6
datur. Multi: *Invenimus, qui curva corrigeret: Quid? ante hunc praetores non fuerunt? Quis autem hic est, qui emendet publicos mores?* Alii contra: *Rectissime*

corruptiones, quales sunt, de quibus Noster V, 14, 6 sq. itemque *quaestiones perpetuae de pecuniis repetundis*, de quibus Cic. Bruto c. XXVII, et ad quas hanc etiam speciem referri, apparet ex VI, 5, 2. Huc pertinet bona pars legis Cinciae, ad quam Brummerus cap 6 sq. de hoc etiam loco disputat, quod indicavit Cortius. *G.* — Gierigius illa, *qui legibus quaerit*, ita interpretatur: qui non indulget advocatis, ut caeteri, sed in quaerendo severe leges sequitur et premit. An vero illud nunc aliquid valeat, quod: » Nepos praetor, qui legibus quaerit », mos distinguitur a » praetore qui centumviralibus praesidet? » Sed mihi tamen illa priora non satis emendata videntur. *E.*

4. *Senatusconsultum: hoc*, etc. Rom. *Senatus consultum hoc: omnes.* Sed *hoc* est sextus casus, cum verbo *iubebantur* coniungendus, ut factum in Gesnerianis exemplaribus, rectius quam in Cellarianis et Cortianis. *H.* — Etiam Cortius *hoc* cum verbo *iubebantur* coniunxit: nec aliter, puto, intellexit Cellarius. *S.* — *Omnes quidquid*, etc. Rom. » Omnes, quisquis negotium haberet, prius quam agere iubebantur. » *H.* — Cortius: » Omnes qui quid negotii haberent. *S.*

— *Et emi vetabantur*. Rom. *Et emi vetabatur*. H.

5. *Deliberaturus an*, etc. Rom. » Deliberaturus an sequeretur exemplum, inopinatum nobis otium dedit » Ita recte incisum est, non, ut vulgo, post *inopinatum*. H.

6. *Invenimus, qui curva corrigeret.* Rom. *Invenimus, qui cuncta corrigerent.* H.

— *Rectissime fecit*, etc. *Rectissime fecit: initurus magistratum iura cognovit.* Haec coniungo, vulgo divul-

*fecit initurus magistratum: iura cognovit: senatuscon-
sulta legit: reprimit foedissimas pactiones: rem pul-*
7 *cherrimam turpissime vaenire non patitur.* Tales ubi-
que sermones: qui tamen alterutram in partem ex
eventu praevalebunt. Est omnino iniquum, sed usu
receptum, quod honesta consilia vel turpia, prout
male aut prospere cedunt, ita vel probantur, vel
reprehenduntur. Inde plerumque eadem facta modo
diligentiae, modo vanitatis, modo libertatis, modo
furoris nomen accipiunt. Vale.

sa: pro *cognovit*; cum Catanaeo et Cortio lego *recognovit.* H.

7. *Tales ubique sermones*, etc. « Tales ubique sermones, qui tamen alterutram in partem ex usu (error calami pro *eventu. S.*) praevalebunt: (est omnino iniquum, sed usu receptum) quod honesta consilia et (voluit, opinor, *vel. S.*) turpia, prout male aut prospere cedunt, ita vel probantur (Rom. *procedunt* iterato priori verbo) vel reprehenduntur. » Ita h. l. semper interpungendum credidi, et inclusa verba prope suspecta habui. *H.*

— *Modo diligentiae, modo vanitatis.* In Rom. Helmst. Oxon. Arnz. Pariss. A. B. MSS. exciderunt. *H.* — *Diligentiae .... vanitatis.* Ergo, si consilium honestum, quo quis *diligentiam* probavit, male cedit, tum *vanitatis* nomine idem reprehenditur. Ergo in *vanitate* vitiosae diligentiae notionem esse oportet, sicuti in *furore*, vitiosae libertatis. *E.*

LIBER SEXTVS

I.

Hortatur, ut in urbem redeat, quia impatienter desideretur. Multum teneritatis et mollitudinis effusum est per totam epistolam.

C. PLINIVS TIRONI * SVO S.

Quamdiu ego trans Padum, tu in Piceno, minus te requirebam; postquam ego in urbe, tu adhuc in Piceno, multo magis: seu quod ipsa loca, in quibus esse una solemus, acrius me tui commonent: seu quod desiderium absentium nihil perinde ac vicinitas acuit; quoque propius accesseris ad spem fruendi, hoc impatientius careas. Quidquid in caussa, eripe me huic tormento. Veni, aut ego illuc, unde 2 inconsulte properavi, revertar, vel ob hoc solum, ut experiar, an mihi, quum sine me Romae coeperis esse, similes his epistolas mittas. Vale.

I.* De Calestrio Tirone dictum est I, ep. 12. *L.*

1. *Multo magis*, etc. Rom. *Multo magis ex quo ipsa loca*, cum multis quidem, sed hic parum emendatis. *H.* — *Picenus* ager, ad mare superum, non nisi Sabinis interiectis diremptus erat a Latio. *L.* — *Acrius me tui commonent.* Sic et Romanus MS. *H.*

2. *Vnde inconsulte properavi* Rom. *Vnde consulto properavi.* H.

II.

De increbescente brevitate forensium actionum, qua studia negligantur, conqueritur ita, ut Regulum quadam ratione desideret.

C. PLINIVS ARRIANO * SVO S.

Soleo nonnunquam in iudiciis quaerere Marcum
2 Regulum, nolo enim dicere, desiderare. Cur ergo quaero? Habebat studiis honorem, timebat, pallebat, scribebat: quamvis non posset dediscere illud ipsum, quod oculum modo dextrum, modo sinistrum cir-

II. * De Arriano vid. ad I, epist. 2. *L.*

1. *Quaerere .... desiderare.* Subtili discrimine nunc posuit. — *Quaerebat* Regulum in iudiciis, hoc est, optabat, ut adesset exemplum industriae et studii, quo in actionibus utebatur. Eundem vero *non desiderabat* propter alias caussas, quae eum odiosum et contemptibilem reddiderant. Nam in desiderio est notio cuiusdam amoris vel reverentiae, qua is, quem desideramus, dignus sit. Cf. §. 4. Vid. ad ep. II, 1, 7. *E.*

2. *Scribebat.* Non fidebat ingenio, vel extemporali facultate; sed scribendi laborem et commentandi dum sustineret, rem magnam esse bene dicere, ostendebat. *G.* — *Quamvis non posset*, etc. Rom. *Quamvis non posset ediscere illud ipsum.* Ex hoc quoque apparet id, quod saepe dico, librarios non suos oculos semper, sed dictantis plerumque vocem sequutos esse. Hic fons mendorum fere est uberrimus. *H.* — *Ediscere.* In aliis quoque libris legitur: idque verum puto. *Dediscere* natum, librarii sive audientis errore, sive legentis, ex ultimae literae vocabuli praegressi repetitione: quod arguit lectio libri Medicei, *te discere.* Totum locum sic legam et interpungam: »Habebat studiis honorem: timebat, pallebat; scribebat, quamvis non posset ediscere. Illud ipsum, quod ....eventu, anili superstitione, sed tamen (*et* post *tamen* delendum) a magno studiorum honore veniebat.« Oculos circumlinere, splenioque uti item anilis superstitionis videtur fuisse. *S.* — *Oculum circumlinebat.* Collyrio utebatur, indicaturus lucubrationum frequentiam, et notam. Videtur autem liberum sibi reliquisse eum oculum, quem iudici obverteret: ut cuius vultus observandus esset: quod si ponas, consequetur ex hoc loco, petitorem dextrum stetisse iudici, possessorem sinistrum. Sed potest etiam contra se res habuisse. Caeterum etiam qui in publicum prodirent, non refugisse medicamenta, quae linerentur, notat iocus ille Sicinii apud Ciceronem Bruto c. LX, in Cn. Octavium consulem: qui devinctus erat fasciis, et multis medicamentis propter dolorem artuum delibutus, etc.« et Martialis, qui XI, 99, negat adversus impor-

cumlinebat; dextrum, si a petitore, alterum, si a possessore esset acturus: quod candidum splenium in hoc aut in illud supercilium transferebat: quod semper aruspices consulebat de actionis eventu, anili superstitione, sed tamen et a magno studiorum honore veniebat. Iam illa perquam iucunda una dicen- 3
tibus, quod libera tempora petebat, quod audituros corrogabat. Quid enim iucundius, quam sub alterius invidia, quamdiu velis, et in alieno auditorio quasi deprehensum commode dicere? Sed utcunque se ha- 4
bent ista, bene fecit Regulus, quod est mortuus; melius, si ante. Nunc enim sane poterat sine malo

tunos basiatores prodesse *labra pingui delibuta ceroto*. De *splenlis* multa sunt apud eumdem Martialem. Vid. Ramiresius ad II, 29, p. 168. Gorraeus definit, linteolum vel emplastrum, quacumque forma (non *splenis* tantum, unde dictum) quo exceptum vel illitum medicamentum adhibetur. *G.* —Rom. *Modo sinistrum circumliniebat.* H. —Conf. Drakenb. ad Liv. XXI, 8, 10. *S.* — *Aruspices consulebat.* Quod aliis quoque in rebus solebat. Vid. II, 20, 4, quo loco ad fallendum quum adhibuerit, fieri potest, ut non tam superstitioni anili, quam iactatione quadam, et ut vanae choragium gloriae adhibuerit, tanquam qui maximam rem agi videri vellet, de cuius eventu vehementer laboret. Honos habetur auditoribus, si de illorum iudicio vehementer nos solicitos esse fingamus. Quo magis probo *et* illud e libris adiectum a Cortio, quum alii habeant, *sed tamen a magno*, etc. G. —*Anili superstitione*. Rom. *Animi superstitione*. Post, *sed tamen et magno*. Satis hunc locum a Cortio emendatum puto. *H.*

3. *Libera tempora.* Gratiosus et potens petebat impetrabatque (vid. §. 7) temporis quantum vellet: non clepsydris circumscribi spatia patiebatur, quo fiebat, ut eadem libertas negari non posset in eodem iudicio dicentibus: quae enim invidia, si idem sibi sumat Plinius, quod in eadem caussa licuisset Regulo? Si quid invisum aut molestum, hoc ad Regulum exempli auctorem omne pertinebat. *Sub* huius *invidia* dicit Plinius. De *corrogatis* auditoribus vid. II, 14, 4. *Deprehensus* est, qui dicit non quando, aut quam diu ipse voluit ac destinavit; sed ad alienam occasionem vel voluntatem. *G.* Add. Gesneri ad I. A. Ernest. epistola.

— *Quid enim iucundius*. Rom. *Quid denique iucundius.* H.

4. *Sed utcunque ... non poterat.* Gierigius, pro spuriis habens, uncis inclusit: quod non inmiter. *Sed utcunque ... mortuus*, obiectio est, cui respondent sequentia: *Melius si ante*, etc. Post *mortuus* ponenda τελεία στιγμή. S.

—*Nunc enim sane poterat sine malo.* Rom. *Tunc enim poterat sine malo.*

publico vivere sub eo principe, sub quo nocere non poterat. Ideo fas est, non nunquam eum quaerere. Nam postquam obiit ille, increbuit passim et invaluit consuetudo, binas vel singulas clepsydras, interdum
5 et dimidias, et dandi et petendi. Nam et qui dicunt, egisse malunt quam agere; et qui audiunt, finire quam iudicare. Tanta negligentia, tanta desidia, tanta denique irreverentia studiorum periculorumque est.
6 An nos sapientiores maioribus nostris? nos legibus ipsis iustiores, quae tot horas, tot dies, tot comperendinationes largiuntur? hebetes illi et supra modum tardi? nos apertius dicimus; celerius intelligimus, religiosius iudicamus, qui paucioribus clepsydris praecipitamus caussas, quam diebus explicari
7 solebant? O Regule, qui ambitione ab omnibus obtinebas, quod fidei paucissimi praestant! Equidem quoties iudico, quod saepius facio quam dico, quan-
8 tum quis plurimum postulat aquae do. Etenim temerarium existimo, divinare quam spatiosa sit caussa inaudita, tempusque negotio finire, cuius modum

Male. *H.* — *Nocere non poterat.* Calumniis, delationibus, ut ante Domitiani mortem. Vid. supra I, 5, init. *G.*

— *Ideo fas est.* Rom. *Id eoque fas est.* H.

5. *Nam postquam*, etc. Rom. « Nam postquam abiit, illa increbuit passim et invaluit consuetudo. » Verbum *abiit* non damno, de quo dixi ad Vechneri hellenolex. I, cap. V, pr. pag. 483: *illa* vero ex *ille* corruptum est, alioqui sequeretur *ut.* H.

—*Finire quam iudicare.* Rom. *Finiri quam iudicare.* Deinde *irreverentia studiorum:* quae scribendi ratio frequentissime in hoc codice servata est. *H.*

— *Periculorumque.* Notum est statum reorum *pericula* nomine saepe venire apud Ciceronem: sed videbatur mihi, ad oratorem etiam sive patronum hic respici, qui et ipse *dimicat de fama* fidei, diligentiae, eloquentiae, ac proinde in periculo est. *G.*

6. *Qui paucioribus clepsydris*, etc. Rom. « Quia paucioribus clepsydris praecipitamus caussas, quae diebus. » Non placet *quae.* H.

7. *Ab omnibus.* Iudicibus. *Paucissimi*, iudices. Locus sanus. *S.*—*Quod saepius facio*, etc. Rom. « Quod vel saepius facio, quam dico, quantum quis plurimum temporis postulat, tantum do ei, quid docet. Temerarium enim existimo. » *H.*

ignores: praesertim quum primam religioni suae
iudex patientiam debeat, quae pars magna iustitiae
est. At quaedam supervacua dicuntur. Etiam: sed
satius est et haec dici, quam non dici necessaria.
Praeterea, an sint supervacua, nisi quum audieris, 9
scire non possis. Sed de his melius coram, ut de
pluribus vitiis civitatis. Nam tu quoque in more com-
muni soles emendari cupere, quae iam corrigere
difficile est. Nunc respiciamus domos nostras. Ecquid 10
omnia in tua recte? in mea novi nihil. Mihi autem
et gratiora sunt bona, quod perseverant; et leviora
incommoda, quod adsuevi. Vale.

8. *Patientiam.* Diligenter audiendi attendendique ad caussae momenta omnia: hanc primam debet *religioni suae*, hoc est, iureiurando, quo adstrictus est, et conscientiae, quia sine hac reliqua praestare non potest. *G.*

9. *Praeterea . . . possis.* Nec Plinio imprudenti exciderunt, neque ab inepto librario inserta sunt. Secundus, iudex, inquit, non ideo debet, quia fortasse quaedam supervacua dicentur, quod quis aquae postulat negare. Nam primum praestat, etiam supervacua dici, quam necessaria ob horarum paucitatem omitti: deinde divinari nequit, an quis supervacua dicturus sit. *S.*

—*In more communi.* Nondum video melius quidquam Casauboniana hac emendatione. In libris est, *a more communium*, τῶν κοινῶν, id est, reipublicae; vel, *amore* tecum mihi *communi* in civitatem. *G.* — Rom. « Nam tu quoque amore communium civium soles emendari cupere. » Dele *civium*, quod a nonnullis scriptum est pro *communium*. H.—Placet *amore communium.* Horat ep. I, 20, 4: « Paucis ostendi gemis, et communia laudas. » *Communibus* mox opponuntur *nostra*, *tua*, *mea*. S.

— *Emendari . . . . corrigere. Emendat*, qui etiam unam de pluribus mendis tollit; *corrigit*, qui rectum facit, ex pravo. *G.*

10. *Nunc respiciamus domos nostras. Ecquid omnia in tua recte?* Rom. « Nunc respiciamus nostra: et quid omnia in tuis recte? in meis novi nihil » *H.* — *Nostra*, *tuis*, *meis* placent. *S.*

III.

Agellum, nutrici dono datum, colendum commendat.

C. PLINIVS VERO * SVO S.

Gratias ago, quod agellum, quem nutrici meae donaveram, colendum suscepisti. Erat quum donarem, centum millium nummum: postea, decrescente reditu, etiam pretium minuit, quod nunc, te curante, reparabit. Tu modo memineris, commendari tibi a me non arbores et terram (quamquam haec quoque), sed munusculum meum; quod esse quam fructuosissimum non illius magis interest, quae accepit, quam mea, qui dedi. Vale.

III.* *Verus* rusticus fuisse videtur. *L.*

1. *Erat, quum donarem.* Rom. *Et erat quum donarem.* H.

IV.

Queritur, sibi non licuisse per occupationes cum uxore in Campaniam secedere, indeque ut saepe literas mittat, monet. Haec epistola sollicitudinem amantis de coniugis absentis infirmitate fideliter refert.

C. PLINIVS CALPVRNIAE * SVAE S.

Nunquam sum magis de occupationibus meis questus, quae me non sunt passae aut proficiscentem te, valetudinis caussa, in Campaniam prosequi, aut

IV.* *Calpurniam*, posteriorem uxorem, Pompeiae Celerinae filiam, Fabati neptem, duxisse Plinius videtur anno aetatis 36, Chr. 98. *L.*

profectam e vestigio subsequi. Nunc enim praecipue
simul esse cupiebam, ut oculis meis crederem, quid
viribus, quid corpusculo adquireres, ecquid denique
secessus voluptates, regionisque abundantiam, inof-
fensa transmitteres. Equidem etiam fortem te non
sine cura desiderarem. Est enim suspensum et anxium
de eo, quem ardentissime diligas, interdum nihil
scire. Nunc vero me quum absentiae, tum infirmi- 2
tatis tuae ratio, incerta et varia solicitudine exterret.
Vereor omnia; imaginor omnia; quaeque natura
metuentium est, ea maxime mihi, quae maxime abo-
minor, fingo. Quo impensius rogo, ut timori meo 3
quotidie singulis, vel etiam binis epistolis consulas.
Ero enim securior, dum legam; statimque timebo,
quum legero. Vale.

1. *Nunc.* Bene habet. Scripta est epistola statim post Calpurniae in Campaniam profectionem. *S.* — *Secessus voluptates.* Sustuli incisum post *secessus:* neque enim plures *secessus*, sed unius *secessus voluptates* commemorari puto. *G.* — Rom. « Et quid denique secessus, voluptates. » Tolle incisum post *secessus*, qui secundus casus est. *H.* — Παραίνεσις haec, neque illa inepta ad uxorem iuvenem. *S.*

2. *Sollicitudine exterret.* Elegans Marklandi coniectura *exerret*: quam tamen receptae lectioni praeferre, cum Cortio dubitamus. *G.*

— *Imaginor omnia.* Haec omissa reperio in Rom. Deinde *Sollicitudine exterreor.* H. — *Ea maxime.* Gesneriana *et maxime*, operarum, puto, negligentia. Itaque correxi. *S.*

3. *Quotidie singulis, vel etiam binis.* Rom. *Singulis quotidie vel etiam binis.* Recte. *H.*

V.

Licinium Nepotem et Iubentium Celsum in caussa Vareni inter se de legis additamento, quod Nepos suaserat, altercatos fuisse, non sine dolore refert.

C. PLINIVS VRSO SVO S.

Scripseram tenuisse Varenum, ut sibi evocare testes liceret: quod pluribus aequum, quibusdam iniquum, et quidem pertinaciter, visum; maxime Licinio Nepoti, qui sequenti senatu, quum de rebus aliis referretur, de proximo senatusconsulto disseruit, fini-
2 tamque caussam retractavit. Addidit etiam, petendum a consulibus, ut referrent, sub exemplo legis ambitus, de lege repetundarum, an placeret in futurum ad eam legem adiici, ut, sicut accusatoribus inquirendi, testibusque denuntiandi potestas ex ea lege esset, ita reis quoque fieret. Fuerunt quibus haec eius oratio, ut sera et intempestiva et praepostera, displiceret: quae omisso contradicendi tempore castigaret peractum, cui potuisset occurrere. Iubentius quidem Celsus praetor, tanquam emendatorem senatus, et multis et vehementer increpuit. Respondit Nepos,

V. 1. *Scripseram*. V, 20, 2 sq. *G.*

2. *Vt, sicut accusatoribus*. Rom. *Vt sicuti accusatoribus*. H.

3. *Iubentius*. *Iuventius* ex Aldino et Mediceo scribit Cortius. Si omnino placet tertiam literam esse V, scribendum porro videtur *Iuvencius*, a *Iuvenis*, *Iuvencus*. *Iubentius* haberet formam *Vincentii*, et *Venantii*, et *Vigilantii*, etc. Quum auctoritates sint fere pares nihil definio. Sic de Prisco *Iavoleno* an *Iaboleno* se res habet VI, 15, 2. *G.* — Rom. *Iuvencius quidem Celsus*. Hoc melius est quam vulg. illud *Iubentius*, *Iuventius*; quod sine dubio derivatur a *Iuvencus*. H. — *Iubentius Celsus* de secta Proculi iuridica libros scripsit, et ab iurisconsultis antiquis saepe commemoratur. Consulatu bis functus est, fuitque inter Hadriani amicos et consiliarios. *L.*

rursusque Celsus: neuter contumeliis temperavit.
Nolo referre, quae dici ab ipsis moleste tuli: quo 4
magis quosdam e numero nostro improbavi, qui modo
ad Celsum, modo ad Nepotem, prout hic vel ille di-
ceret, cupiditate audiendi cursitabant: et nunc,
quasi stimularent et accenderent, nunc, quasi re-
conciliarent componerentque, frequentius singulis,
ambobus interdum, propitium Caesarem, ut in ludicro 5
aliquo, precabantur. Mihi quidem illud etiam pera-
cerbum fuit, quod sunt alter alteri, quid pararent,
indicati. Nam et Celsus Nepoti ex libello respondit,
et Celso Nepos ex pugillaribus. Tanta loquacitas 6
amicorum fuit, ut homines iurgaturi id ipsum invicem
scirent, tanquam convenissent. Vale.

4. *Vt in ludicro.* In ludis gladiatoriis suo vel Threci vel mirmilloni; in Circensibus suo quem elegit colori (vid. IX, 6, 2) quisque ut ipse favet, ita favere optat Caesarem. Compositi hie erant, et acerrime certabant viri graves. Hos favendo incitant homines. *G.* — Etiam Rom. *Vt in ludicro aliquo precabantur.* H.

5. *Sunt .... indicati.* Effutiit v. g. aliquis apud Nepotem, quid dicturus esset Iubentius, et rursus, quid hie responsurus esset, ad Nepotem relatum est, etc. *G.*

6. *Id ipsum*, etc. Rom. *Id ipsum invicem scierint, tanquam convenissent.* Medic. *scirint*, cum Rom. fere consentiens. Pro *convenissent* Ald. in prima et Catan. *convenisset*, quod verius. *Convenit inter aliquos id*, in quod illi consentiunt. Curtius liber VIII, 14, pr. « Abisarem belli socium (et ita convenerat) adventare eredebat. » Id. lib. X, cap. 8, 9: « Ad ultimum convenit, ut comprehenderentur tam seditiosae vocis auctores. » Vid. Bosii indie. ad Cornel. Nep. h. v. *H.*

VI.

Rogat Fundanum, ut se, pro Iulio Nasone petiturum, adiuvet.

C. PLINIVS FVNDANO SVO S.

Si quando, nunc praecipue cuperem esse te Romae,
et sis, rogo. Opus est mihi voti, laboris, solicitudinis
socio. Petit honores Iulius Naso: petit cum multis,
cum bonis; quos ut gloriosum, sic est difficile supe-
2 rare. Pendeo ergo, et exerceor spe, atque adficior
metu, et me consularem esse non sentio. Nam rursus
mihi videor omnium, quae decucurri, candidatus.
3 Meretur hanc curam longa mei caritate. Est mihi cum
illo non sane paterna amicitia; neque enim potuit
esse per meam aetatem: solebat tamen vixdum ado-
lescentulo mihi pater eius cum magna laude mon-
strari. Erat non studiorum tantum, verum etiam
studiosorum amantissimus: ac prope quotidie ad au-
diendos, quos tunc ego frequentabam, Quintilianum
et Niceten Sacerdotem ventitabat: vir alioqui clarus

VI.* *Fundano* Plinius IV, ep. 15, consulatum auguratur, atque Asinium Quaestorem commendat. Summa eum fuisse dignitate, ex hac epistola intelligas. *L.*

1. *Petit .. multis.* Sic et Rom. *H.* — *Iulius Naso* forte idem ad quem IV, ep. 6. Nasonis cognomen pluribus gentibus commune erat, Octaviis, Otaciliis, Ovidiis. *L.*

2. *Pendeo ergo*, etc. Rom. » Pendeo ergo, et exerceor spe, adficior metu, me consularem non esse sentio. Rursus mihi videor omnium, quae decucurri. » *H.* — Placet oratio ἀσύνδετος, utpote gravior, animoque Plinii commoto magis consentanea. *Spe* non damnem. *S.*

— *Quae decucurri.* Iulius Naso nunc primum honores petit, hoc est, Quaesturam. Plinius tanto opere laborat pro amico, ut videatur ipse sibi curriculum illud honorum, quod emensus erat, qui ad summum gradum, Consulatum, pervenisset, denuo ingredi. *G*

3. *Neque enim potuit esse.* Rom. *Neque enim esse potuit.* H.

— *Erat . . . studiosorum.* Sic et Rom. *H.* — *Niceten Sacerdotem.* Rom. *Nicetam Sacerdotem.* H. — *Nicetes* sub hoc tempus Romam venisse videtur,

et gravis, et qui prodesse filio memoria sui debeat.
Sed multi nunc in senatu, quibus ignotus ille; multi, 4
quibus notus; sed non nisi viventes reverentur: quo
magis huic, omissa gloria patris, in qua magnum ornamentum, gratia infirma, ipsi enitendum et laborandum est. Quod quidem semper, quasi provideret 5
hoc tempus, sedulo fecit; paravit amicos; quos paraverat, coluit: me certe, ut primum sibi iudicare
permisit, ad amorem imitationemque delegit. Dicenti 6
mihi solicitus adsistit, adsidet recitanti: primus etiam et quum maxime nascentibus opusculis meis interest, nunc solus, ante cum fratre; cuius nuper amissi ego suscipere partes, ego vicem debeo implere. Doleo enim et illum immatura morte indignissime raptum, et hunc optimi fratris adiumento destitutum, solisque
amicis relictum. Quibus ex caussis exigo, ut venias, 7
et suffragio meo tuum iungas. Permultum interest mea, te ostentare, tecum circuire. Ea est auctoritas

quum antea apud Graecos declamasset. Vid. dial. de Cor. eloq. XV. Laudat eum Senec. Controv. IX, 2. *L.*

4. *Ipsi enitendum et laborandum est.* Rom. *Ipsi enitendum, ipsi elaborandum est.* Maior vis in iterato pronomine. *H.* — Bene iterarunt Cortius et Gierigius. Praestat item *elaborandum.* S.

5. *Quasi provideret hoc tempus.* Rom. *Quasi praevideret hoc tempus.* H.

6. *Primus etiam.* Eadem sententia legit Cortius *primis:* et sunt sane, quod luculenter probavit, *prima opuscula* recentia, *nascentia*, de manu auctoris sui exeuntia. *G.* — Rom. »Solicite adsistit, adsidet recitanti primus etiam et quum maxime.» Retineo *primus*, quod Cortius in *primis* mutavit. *H.*—Gravi locus corruptela videtur Gierigio laborare. Non assentior. »Sed quis, inquit, homo sanus meditanti sibi aut scribenti socios testesve advocet?» Hoc an insani sit, nunc non quaero: id scio, sanissimi esse, consulere amicos de opusculis, dum nascantur. Sic enim et errores facilius caveas, et si quid illi commode monuerint, maiore cum fructu in rem tuam convertas. *S.*

7. *Quibus ex caussis exigo.* Pro iure meo. Vid. VI, ep. 8, 5; VII, ep. 12, 1. *G.*

— *Circuire.* Non in campo Martio, ut salva republica, sed, ut lib. II, epist. 9, 5, *per domos stationesque.* Iam tum enim ad Senatores solos suffragii ius retulerat Tiberius, quod ex Tacito A. I, 15 Cellarius hic memorat. *G.* — *Te ostentare, tecum circuire.* Rom. *Te ostentare et tum circumire.* H.

8 tua, ut putem me efficacius tecum etiam meos amicos rogaturum. Abrumpe, si qua te retinent. Hoc tempus meum, hoc fides, hoc etiam dignitas postulat. Suscepi candidatum, et suscepisse me notum est: ego ambio, ego periclitor. In summa, si datur Nasoni quod petit, illius honor; si negatur, mea repulsa est. Vale.

— *Tecum etiam meos amicos rogaturum.* Rom. MS. *Etiam amicos rogaturum.* Deest *meos.* H.

8. *Suscipit* hominem, qui eum tueri et adiuvare quocumque modo constituit. *L.*

VII.

Se non minori desiderio illius teneri, quam illam sui.

C. PLINIVS CALPVRNIAE SVAE S.

Scribis, te absentia mea non mediocriter adfici, unumque habere solatium, quod pro me libellos meos teneas,
2 saepe etiam in vestigio meo colloces. Gratum est, quod nos requiris, gratum, quod his fomentis adquiescis: invicem ego epistolas tuas lectito, atque identidem in manus quasi novas sumo; sed eo magis ad deside-
3 rium tui accendor. Nam cuius literae tantum habent

VII. 1. *In vestigio meo.* In locis, ubi ego adsidere vel accumbere tibi soleo, ut pro me illos habeas. *Vestigium* poni pro signis etiam toto corpore impressis, copiose ostendit Cortius, laudato etiam Burmanno ad Ovid. Art. IV, 721, nihil magis huc pertinet, quam Cic. Verr. III, 34: »Quum in lectulo decumanae mulieris vestigia viderent recentia.« Pro loco autem, ubi quis fuit, etiamsi non appareant vestigia proprie dicta, posuit ipse Noster in Panegyrico XXIII, 5. *G.*

2. *Gratum est quod*, etc. Rom. *Gratum, quod his fomentis acquiescis*, omissis *est, quod nos requiris.* Restituit h. l. Cortius. *H.*—Bene Cortius, quem secutus est Gierigius: »Gratum est, quod nos requiris, gratum, quod his fomentis adquiescis.« Frequentat Secundus tales repetitiones. Simul intelligitur, unde lacuna libri Romani originem traxerit. *S*

suavitatis, huius sermonibus quantum dulcedinis inest! Tu tamen frequentissime scribe, licet hoc ita me delectet, ut torqueat. Vale.

3. *Vt torqueat.* Quo enim frequentius literas tuas accipio, eo acrius et impatientius te ipsam requiro. Idem fere iam supra dixerat: « eo magis ad desiderium tuum accendor. » *E.*

VIII.

Attilium in caussa pecuniaria commendat tum ab amicitia, quam secum colat, tum a propria virtute, adsperso metu vindicandi damni, quia facetissimus sit.

C. PLINIVS PRISCO * SVO S.

Attilium Crescentem et nosti et amas. Quis enim illum spectatior paullo aut non novit, aut non amat? Hunc ego non ut multi, sed arctissime diligo. Oppida 2
nostra unius diei itinere dirimuntur: ipsi amare invicem, qui est flagrantissimus amor, adolescentuli coepimus. Mansit hic postea, nec refrixit iudicio, sed invaluit. Sciunt, qui alterutrum nostrum familiarius intuentur. Nam et ille amicitiam meam latissima prae-

VIII.* Heineccius putat *Priscum* in his epistolis esse *Neratium Priscum*, Iurisconsultum et doctrina et moribus insignem, sub Traiano consulatu functum, post inter Adriani consiliarios habitum. *L.*

1. *Attilium Crescentem.* Rom. *Atilium Crescentem.* Deinde: *Quis eum illo spectatior*, male. *H.* — De *Attilio Crescente* I, ep. 9, 8. *L.* — *Spectatus* olim dicebatur, qui, qualis sit, certis experimentis cognitus est. Sed apud Plinium plus semel, illustrem significat. *L.*

2. *Oppida nostra.* Patriae urbes, ut *Capernaum Christi oppidum* vocatur. Sic Noster II, 1, 8, *Eadem regio*, et VII, 22, 2, *regio mea*, etc. *G.* — Simplicius forte erat dicere, *oppidum* quemque *suum* illud appellare, in quo habitet. *E.* — *Qui est flagrantissimus amor.* Rom. *Quum est flagrantissimus amor.* H.

— *Nec refrixit iudicio.* Rom. *Hic neque refrixit iudicio.* Postea, *quantae sit mihi curae*, quod Cortius non probat. *H.* — *Familiarius*, ut solent familiares, accurate. *L.*

dicatione circumfert, et ego prae me fero, quam sit
3 mihi curae modestia, quies, securitas eius. Quin etiam quum insolentiam cuiusdam tribunatum plebis inituri vereretur, idque indicasset mihi, respondi:

Οὔτις, ἐμεῦ ζῶντος καὶ ἐπὶ χθονὶ δερκομένοιο,
Σοὶ κοίλῃς παρὰ νηυσὶ βαρείας χεῖρας ἐποίσει.

4 *Quorsum haec*? Vt scias, non posse Attilium, me incolumi, iniuriam accipere. Iterum dices, *Quorsum haec*? Debuit ei pecuniam Valerius Varus: huius est heres Maximus noster, quem et ipse amo, sed con-
5 iunctius tu. Rogo ergo, exigo etiam pro iure amicitiae, cures, ut Attilio meo salva sit non sors modo, sed etiam usura plurium annorum. Homo est alieni abstinentissimus, sui diligens: nullis quaestibus sustinetur,
6 nullus illi, nisi ex frugalitate reditus. Nam studia, quibus plurimum praestat, ad voluptatem tantum et gloriam exercet. Gravis est ei vel minima iactura,
7 quia reparare, quod amiseris, gravius est. Exime hunc illi, exime hunc mihi scrupulum; sine me suavitate eius, sine leporibus perfrui. Neque enim possum tristem videre, cuius hilaritas me tristem esse
8 non patitur. In summa, nosti facetias hominis, quas velim attendas, ne in bilem et amaritudinem vertat

— *Modestia.* Pertinet ad illa quae §. 5 dicuntur. *E.*

3. Οὔτις, ἐμεῦ. Il. α, 88. *G.*— Rom. Οὐδεὶς ἐμεῦ ζῶντος· Caetera desunt, et intelligenda potius, quam a Plinio adscripta sunt. *H.*—Verissime. Homo ineptus totum locum adscripsit. Sic et Stephanus indicat· « In quibusdam exemplaribus harum Plinii epist. legitur tantum Οὔτις ἐμεῦ ζῶντος. Et magis verisimile est, eum principium duntaxat loci notissimi attulisse, ut solet etiam Cicero. » *S.*

4. *Quorsum haec.* Rom. *Quorsus haec.* Sic et paullo post. *H.*

6. *Gravis est ei*, etc. Rom. « Et gravis est ei vel minima iactura; et quia reparare, quod amiserit. » *H.*

7. *Me tristem esse non patitur.* Rom. *Tristem me esse non patitur.* H. — Praestat hic ordo verborum. *S.*

8. *Ne.* Ita omnes, quod sciam, libri et scripti et editi. Gesnerianum *ac* unde natum sit, ignoro. *S.* — *In bilem et amaritudinem.* Rom. *In bilem aut amaritudinem.* H. — *Bil. et amar.* sic coniunxit IV, ep. 11, 2. *L.*

iniuria. Quam vim habeat offensus, crede ei, quam in amore habet. Non feret magnum et liberum ingenium cum contumelia damnum. Verum ut ferat ille, 9
ego meum damnum, meam contumeliam vindicabo: sed non tanquam pro mea, hoc est, gravius; irascar. Quamquam quid denuntiationibus et quasi minis ago? Quin potius, ut coeperam, rogo, oro, des operam, ne ille se, quod validissime vereor, a me, ego me neglectum a te putem. Dabis autem, si hoc perinde curae est tibi, quam illud mihi. Vale.

— *Crede ei.* Hoc est, ex ea vi collige, et duc argumentum, ut X, 2, 2: »Sicut potes duobus meis matrimoniis credere.» *G.* — Rom. »Crede eam, quam in amore habet.» *H.*

9. *Vt ferat ille.* Ponamus (barbare, posito), illum ferre. Saepe sic Cicero *verum ut*, sed fere sequente *tamen*, certe. S. — *Meam contumeliam vindicabo.* Rom. *Meam contumeliam indicabo.* H. — Frequentissima confusio, cuius caussam indicat Drakenborkius ad Livium, XXXIX, 47, 2. — *Gravius.* Recte post hanc vocem inciditur. Scilicet *vindicabo*. *Irascar* explicat, quid sit illud *gravius vindicare*. Gierigius comma male delevit. *S.*

IX.

Respondet commendanti Nasonem.

C. PLINIVS TACITO • SVO S.

Commendas mihi Iulium Nasonem candidatum. Nasonem mihi? quid si me ipsum? Fero tamen et ignosco. Eumdem enim commendassem tibi, si, te Romae morante, ipse abfuissem. Habet hoc solicitudo, quod 2
omnia necessaria putat. Tu tamen, censeo, alios roges; ego precum tuarum minister, adiutor, particeps ero. Vale.

IX 2. *Habet hoc solicitudo, quod,* etc. Sic Plinius solet. Panegyr. cap. LXXXIII in. »Habet hoc primum magna fortuna, quod nihil tectum, nihil occultum esse patitur.» Aliter latiniusque Cicero Orat. in L. Pison. cap. XXXII fin. p. 1334 ed. Ern. »*Habet hoc virtus .....ut viros fortes species eius et pulchritudo etiam in hoste posita delectet.* S.

X.

Conqueritur, Verginio Rufo post decimum mortis annum nondum absolutum sepulcrum.

C. PLINIVS ALBINO * SVO S.

Quum venissem in socrus meae villa Alsiensem,
quae aliquando Rufi Verginii fuit, ipse mihi locus
optimi illius et maximi viri desiderium non sine do-
lore renovavit. Hunc enim incolere secessum, atque
etiam senectutis suae nidulum vocare consueverat.
2 Quocumque me contulissem, illum animus, illum
oculi requirebant. Libuit etiam monimentum eius vi-
dere, et vidisse poenituit. Est enim adhuc imperfe-
ctum: nec difficultas operis in caussa, modici, ac
potius exigui: sed inertia eius, cui cura mandata est.
3 Subit indignatio cum miseratione, post decimum
mortis annum reliquias, neglectumque cinerem,
sine titulo, sine nomine iacere, cuius memoria orbem
4 terrarum gloria pervagetur. At ille mandaverat ca-
veratque, ut divinum illud et immortale factum ver-
sibus inscriberetur:

HIC SITVS EST RVFVS, PVLSO QVI VINDICE QVONDAM
IMPERIVM ADSERVIT NON SIBI, SED PATRIAE.

X.* Sine dubio est *Luccius Albinus*, de quo III, ep. 9, 7. *L.*

1. *Socrus*, Pompeiae Celerinae. *L.* — *Alsium*, oppidum in ora Etruriae. *L.* — *Rufi Verginii.* Vid. de funere eius II, 1. *G.* — Rom. *Rufi Virginii.* Nec aliter n. 6. *H.*

3. *Post decim.* Mortuus est Verginius a. Chr. 97. Scripta ergo epist. a. 107, Plinii XLV, aut XLVI. *L.*

4. *Divinum ... factum.* Cuius testes hic laudat Cellarius Dionem Cassium l. LXIII, pag. 725 sq. Wech. et Plutar. in Galba. Huius pauca verba, sicut ille Dionis, adscribemus pag. 1495 H. Stephan. Narraverat, Vindicem ab illo superatum, magnam Romani imperii partem reductam, delatum ei a militibus imperium, in metu propter ea versantem Galbam,

Tam rara in amicitiis fides, tam parata oblivio mor- 5
tuorum, ut ipsi nobis debeamus etiam conditoria ex-
struere, omniaque heredum officia praesumere. Nam 6
cui non est verendum, quod videmus accidisse Ver-
ginio? cuius iniuriam ut indigniorem, sic etiam no-
tiorem ipsius claritas facit. Vale.

Ἀλλ' ἐκεῖνος, addit, τοῖς ἐξ ἀρχῆς ἐμμένων λογισμοῖς, ἐφύλαττε τῇ συγκλήτῳ τὴν αἵρεσιν τοῦ αὐτοκράτορος· καίτοι, φανερᾶς γε τῆς Νέρωνος τελευτῆς γενομένης, τό τε πλῆθος ἐνέκειτο τῷ Οὐεργινίῳ πάλιν, καὶ τῶν χιλιάρχων τις τῶν ἐν τῇ σκηνῇ σπασάμενος τὸ ξίφος, ἐκέλευε τὸν Οὐεργίνιον δέχεσθαι τὴν ἡγεμονίαν, ἢ τὸν σίδηρον κ. τ. λ. Vltima verba facilius intelliges, certe vertes, si memineris, gladiatoribus inclamatum, *ferrum reciperent?* G.

5. *Vt ipsi nobis*, etc. Rom. *Vt ipsi nobis debeamus conditoria exstruere*, excluso *etiam*. H.

XI.

Laetatur, nobiles adolescentes ad sui imitationem egisse, et nomen ac famam ex studiis petere. Habes hic verissimum animi laetitia redundantis sermonem.

C. PLINIVS MAXIMO * SVO S.

O diem laetum! adhibitus in consilium a praefecto
urbis; audivi ex diverso agentes summae spei, summae
indolis iuvenes duos, Fuscum Salinatorem et Vmmi-
dium Quadratum, egregium par, nec modo tempori-
bus nostris, sed literis ipsis ornamento futurum. Mira
utrique probitas, constantia salva, decorus habitus, 2

XI.* De *Maximo* v. ad II, epist. 14. *L.*

1. *Ex diverso agentes.* Diversarum partium advocatos. *E.* — *Fuscum.* De *Fusco Salinatore.* Noster ipse plura dabit infra ep. 26. *L.* — *Vmmidius Quadratus* Nepos Vmmidiae Quadratillae, de qua VII, ep. 24, agitur. *L.* — *Numidium Quadratum.* Rom. *Numidium Vinidium Quadratum.* Duplex lectio. *H.*—Excerpta Brummeri, quae Gierigius debebat consulere, *Vmmidium Quadratum.* Recte. *S.*

2. *Mira utrique probitas.* Rom. *Mira utriusque probitas*, bene. *H.* — *Constantia salva.* Capio haec sexto casu,

os planum, vox virilis, tenax memoria, magnum
ingenium, iudicium aequale: quae singula mihi vo-
luptati fuerunt: atque inter haec illud, quod et ipsi
me, ut rectorem, ut magistrum intuebantur, et iis, qui
audiebant, me aemulari, meis instare vestigiis vide-
3 bantur. O diem (repetam enim) laetum, notandum-
que mihi candidissimo calculo! Quid enim aut pu-
blice laetius, quam clarissimos iuvenes nomen et fa-
mam ex studiis petere, aut mihi optatius, quam me
ad recta tendentibus quasi exemplar esse propositum?
4 Quod gaudium ut perpetuo capiam, deos oro: ab iis-

tanquam restrictionem *probitati* adiectam. Nimirum probitas ad verecundiam praesertim refertur, quae vicina formidini et inconstantiae adeo est. Horat. Sat. I, 3, 56: «Probus quis Nobiscum vivit? Multum demissus homo ille est.» Ne quis igitur ex laude *probitatis* aliquid suspicetur huiusmodi, adiicit Secundus in tantum probos esse, ut *salva* simul sit *constantia* G.—*Os planum*. Quod singula verba recte explicet, syllabas non obscuret, aut devoret, etc. *Latinum os*, quod habent quidam libri, si omnioo servandum sit (quod mihi tamen secus videtur) non ioterpreter cum Barthio faciem Heroicam, quae sermonem Romanum coodeceat: sed referam ad illud Ciceronis de Orat. III, 12: «Quare quum sit quaedam certa *vox romani generis urbisque propria* in qua nihil offendere, nihil displicere, nihil aoimadverti possit, nihil sonare aut olere peregrioum, hanc sequamur, neque solam *rusticam asperitatem*, sed etiam *peregrinam insolentiam* (haec duo sunt opposita *voci romanae*) fugere discamus» Praecedunt plura et sequuntur, quae huc faciunt *G.*—Contrarium vitium supra epist. 4, 7, commemorabatur *os confusum*. E. — Rom *Os planum*, non *latinum*. Vtrumque de pronuntiatione intelligendum; quod Catanaeus vidit, qui *expertam pronuntiationem* adscripsit, ac potius *exertam*. Barthiana interpretatione nihil est alicoius, quamvis ea Cortio quoque adriserit. Vid. meam adnot. ad Cornel. Nepot. Alcib. cap. I. *H.* — *Quod et ipsi me*, etc. Rom. «Quod ipsum me ut rectorem, ut magistrum intuebantur, etiam qui audiebant, me aemulari, meis instare vestigiis videbantur.» Melius vulgatum est. *H.* — *Intuebantur*. Sensu proprio intelligam. *S.*

4. *Ab iisdem, teste te.* Lectio ab Aldo prolata, cui suffragatur Mediceus: quam planam, liquidam, elegantem esse nemo temere negaverit. Editi tamen ante Aldum, et Gruterus ex libris Palatinis, ita: *ac eosdem testes peto, ut omnes*, etc. Quod tuoi demum probaverioi, si, uno apice immutato, ultimum verbum epistolae non *velint* legamus, sed *velim*. Sic enim Plinius, candidissima anima, Deos testes advocaverit se velle atque optare, ut sui imitatores meliores fiant, quam ipse, illorum exemplum.

dem, teste te, peto, ut omnes, qui me imitari tanti putabunt, meliores esse, quam me velint. Vale.

Sic illud *ut* valebit *quam*, et intendendi aliquam augendique vim habebit. *G.* — Rom. *Deos oro ac eosdem testes peto.* Pudenda lectio, quam primus Aldus, nuper Cortius e Medic. correxit optime. *H.*

XII.

Respondet commendaticiae, et alteri castigatoriae epistolae, huic quidem immeritae.

C. PLINIVS FABATO * PROSOCERO SVO S.

Tu vero non debes suspensa manu commendare mihi, quos tuendos putas. Nam et te decet multis prodesse, et me suscipere quidquid ad curam tuam pertinet.
Itaque Vectio Prisco quantum plurimum potuero, 2
praestabo, praesertim in arena mea, hoc est, apud
Centumviros. Epistolarum, quas mihi, ut ais, aperto 3
pectore scripsisti, oblivisci me iubes: at ego nullarum libentius memini. Ex illis enim vel praecipue sentio, quantopere me diligas, quum sic exegeris mecum, ut solebas cum tuo filio. Nec dissimulo, hoc 4
mihi iucundiores eas fuisse, quod habebam bonam caussam, quum summo studio curassem, quod tu curari volebas. Proinde etiam atque etiam rogo, ut mihi

XII.* De *Fabato* vid. ad IV, ep. 1. *L.*

1. *Suspensa manu.* Vt medicus vulnera tractat, non imponens totam, eaque innixus parti adfectae, quo dolorem et noxam augeat, sed sustinens eam et retrahens: ut *suspenso vestigio* vel *gradu* incedit, qui non totam plantam cum impetu humi figit, sed digitis tantum nititur. *G.*

2. *Vectio Prisco.* Sic et Rom. *H.*

3. *Quantopere me diligas.* Sic et Rom. *H.*—*Exegeris mecum.* Accurate egeris. Vid. IX, 26, 13. Laudavit hic Cortius Cic. fam. X, 24, 15: « De his rebus ut exigeret cum eo, Furnio mandavi. » *G.* — *Cum tuo filio* patre

semper eadem simplicitate, quoties cessare videbor (nunquam enim cessabo) convicium facias: quod et ego intelligam a summo amore proficisci, et tu non meruisse me gaudeas. Vale.

Calpurniae praematura morte rapto. *L.*

5. *Quoties cessare videbor*, etc. Rom. « Quoties cessare videbor (nunquam enim cessabo) convicium facias: quod et ego intelligam a summo amore proficisci, et tu me non meruisse gaudeas. » Lego « convicium facias, quod et ego, » mutata interpunctione. Eius generis convicium sibi fieri cupit, quod ab amore, non ab irato animo, proficiscatur, et quod se non meruisse ipse prosocer postea gaudeat. *H.* — Leg. e libro Medic. cum Cortio et Gierigio: «Quoties cessare videbor (videbor dico; nunquam enim cessabo,) » etc. *S.*

XIII.

Caussam Bithynorum adversus Varenum narrare pergit.

C. PLINIVS VRSO SVO S.

Vnquamne vidisti quemquam tam laboriosum et exercitum, quam Varenum meum? cui, quod summa contentione impetraverat, defendendum et quasi rur-
2 sus petendum fuit. Bithyni senatusconsultum apud consules carpere et labefactare sunt ausi, atque etiam absenti principi criminari; ab illo ad senatum remissi, non destiterunt. Egit Claudius Capito irreverenter magis quam constanter, ut qui ipsum senatusconsul-

XIII. 1. Varenum meum. De quo supra V, 20, 2, ubi impetravit, ut sibi quoque, reo, testes evocare liceret. Add. VII, 6. *G.* — *Quod summa contentione impetraverat* Rom. *Quod summa contentione impetraveram*. Confirmat hanc lectionem ep. 20, libri V. *H.*

2. *Capere et labefactare*. Rom. *Carpere ac labefactare*. H. — *Labefactare*, experiri an possis vim alicuius rei minuere. *L.* — *Absenti principi*. Rom. *Absente principe*, corrupte. *H.* — *Absens* imperator Traianus tum erat cum exercitu in Dacia. *L.* — Terentius Eunuchus, V, 2, 16: « Hanc metui, ne me criminaretur tibi. » *S.* — *Vt qui ipsum senatusconsultum.*

tum apud senatum accusaret. Respondit Fronto Catius graviter et firme. Senatus ipse mirificus. Nam illi 3
quoque, qui prius negarant Vareno, quae petebat, eadem danda, postquam erant data, censuerunt. *Singulos enim, integra re, dissentire fas esse; peracta, quod pluribus placuisset, cunctis tuendum.* Acilius 4 5
tantum Rufus, et cum eo septem an octo? (septem immo) in priore sententia perseverarunt. Erant in hac paucitate nonnulli, quorum temporaria gravitas, vel potius gravitatis imitatio ridebatur. Tu tamen 6
aestima, quantum nos in ipsa pugna certaminis maneat, cuius quasi praelusio atque praecursio has contentiones excitavit. Vale.

Rom. *Vt qui per senatusconsultum*. H.

3. *Respondit ....firme*. Sic et Rom. *H.* — De *Frontone* vid. ad II, ep. 11, 3. *L.*

5. *Acilius tantum*, etc. Rom. *Acilius tantum rursus et cum eo*. Sed lege lib. V, epist. XX, 6. *H.* — *Acilius*, consul designatus, postulationem Vareni, quum res in senatu ageretur, silentio praeterierat, hoc est, negaverat. V, ep. 20, 6. *L.*

— *Erant in hac*, etc. Rom. *In hac paucitate nonnulli*. Verbum *erant* a priori verbo absorptum est. *H.*

6. *Tu tamen aestima, quantum*, etc. Rom. « Tu tamen existima, quantum nos in ipsa pugna praelii et certaminis maneat. » Ex his verbum *existima* in vulgati locum restituo. *H.*—*Quantum* .. n. Immo *quantum nos*, ut alii. *S.*— Verbum *praelusio* translatum est a militibus praelium molientibus. *L.*

XIV.

Adventum in villam Maurici promittit sub conditione.

C. PLINIVS MAVRICO SVO S.

Solicitas me in Formianum. Veniam ea conditione, ne quid contra commodum tuum facias: qua pactione

XIV. De *Maurico* vide ad I, ep. 5, 10. *L*

1. Prope *Formias*, municipium Latii novi, etiam Cicero et Dolabella

invicem mihi caveo. Neque enim mare et litus, sed otium, et libertatem sequor: alioqui satius est in
2 urbe remanere. Oportet enim omnia aut ad alienum arbitrium, aut ad suum facere: mei certe stomachi haec natura est, ut nihil nisi totum et merum velit. Vale.

praedia habebant. Vid. ad Atticum I, 4; XV, 13. *L.*

— *Sed te, otium, libertatem sequor.* Rom. *Sed te otium et libertatem sequor.* H. — Al. *Sed otium et libertatem sequor*, quam lectionem commendat lex concinnitatis. *S.*

2. *Omnia aut.* Acumen in hoc est, ut *omnia* capias pro universis, et repetas h. m. *aut omn. ad alien. arbit. fac.*, ut in urbe, *aut omn. ad suum*, quod ego ruri volo. *G.* — *Stom.* ingenium cuique proprium in rebus vel appetendis, vel fastidiendis. *L.*

XV.

Passieni exemplo, ab Iavoleno interpellati, monet, recitaturis sanae mentis auditores adhibendos esse.

C. PLINIVS ROMANO * SVO S.

Mirificae rei non interfuisti: ne ego quidem: sed me recens fabula excepit. Passienus Paullus, splendidus eques Romanus, et inprimis eruditus, scribit elegos.
2 Gentilicium hoc illi: est enim municeps Propertii, atque etiam inter maiores suos Propertium numerat Is quum recitaret, ita coepit dicere, *Prisce, iubes?* Ad hoc Iavolenus Priscus (aderat enim, ut Paullo

XV.* *Romano*, vel *Firmo*, ep. 19, vel *Voconio*, ad quem I, ep. 5. *L.* — Inscr. Rom. *Voconio Romano.* H.

1. *Mirificae rei*, etc. Rom. » Mirificae rei interfuistine? ego quidem. Sed moerens recens Passienus Paullus. « Nihil sani. *H.* — *Passienus.* De *Passieno*, eius gente et carminibus plura habet IX, ep. 22. *L.*

2. *Iavolenus Priscus.* Ita scribere malunt hodie. Sed nec *Iabolenum* damnarim. *G.*—Rom. *Iabolenus Priscus.* H. — *Iavolenus*, qui ex praetura Africam et Syriam administravit, tempore Traiani insignis Iurisconsultus et erat, et habebatur; libris etiam scriptis, qui saepe in Pandectis laudantur, inclaruit, et ex schola eius ipse Salvius Iulianus, eximium Iurisconsultorum decus, prodiit. *L.*

amicissimus): *Ego vero non iubeo.* Cogita, qui risus hominum, qui ioci. Est omnino Priscus dubiae sani- 3
tatis: interest tamen officiis, adhibetur consiliis, atque etiam ius civile publice respondet: quo magis, quod tunc fecit, et ridiculum et notabile fuit. Interim 4
Paullo aliena deliratio aliquantum frigoris attulit

— *Cogita, qui risus*, etc. Rom. «Cogita, qui risus hominum, qui ioci: quoties omnino Priscus haud dubiae sanitatis interest tamen officiis.» *H.*

3. *Est .... Priscus dubiae sanitatis.* Hic est ille locus, ob quem male sanus adhuc audiit Iavolenus: nuper *nugator*, et *mendax*, et *intolerabilis ambitionis homo*, et *nefarii consilii* reus, esse coepit Plinius. Scilicet Plinius Paullum amavit, praeconem suae gloriae: eumdem fortius amavit Iavolenus illius amicissimus. Itaque quem a plagiis suis (Martiali etiam adcusatis II, 20) frustra adhuc revocaverat, eum iam recitare incipientem, captata opportunitate, salse et graviter reprehendit: quod indigne ferebat Secundus adeo, ut hac epistola dolorem suum ulcisceretur. Sic vir doctus, qui s de Prisco Iavoleno Iurisconsulto incomparabili et praecipuo saeculi sui ornamento dissertationem Lipsiae 1734, edidit, G. A. Ienichen. Sed posuit, non probavit, Paullum Martialis esse nostrum; ut nec illud probatum est, quod sumunt viri docti, a Iuvenale eum tangi I, 2, et III, 8. Et fac ita esse, Martiali in animo fuisse Plinianum hunc Paullum: utrum credemus facilius, poëtam maledisisse poëtae? an Plinium, adeo illum famae suae, et optimis quidem artibus, studiosum, impudenti mendacio suos illos politissimos libellos et virtutis colore undique nitentes, temere apud consciam Romam, et orbem terrarum, maculasse? E. quam tandem iniuriam fecit Iavoleno? Dixit: *dubiae sanitatis* esse: *deliriationem* illi tribuit. Potuit tamen per Plinium vir doctissimus fuisse Iavolenus, et sapiens, et probus: licet μελαγχολικῷ quodam πάθει, quod magnis ingeniis solemne est, interdum extra oleas auferetur. Parum novit historiam hominum eruditorum, si quis putat, fieri non posse, uti *dubiae sanitatis* aliquis videatur interdum, et tamen s officiis intersit, consiliis adhibeatur, ius civile respondeat. s vel quamcumque aliam artem profiteatur. Maneat itaque per nos vir bonus Plinius, vir iuris consultissimus cum defensore suo Iavolenus, laude sua omnes dignissimi. Quid si Priscus Noster imitari voluit illum Trehatium Horat. Sat. II, 1, 5 sq. Suscepit igitur personam ridiculam: laesit amicum, etc. *G.* — *Respondet.* Potestatem de iure *publice* respondendi, olim omnibus Iurisconsultis communem, inde ab Augusto imperatores non nisi certis viris concesserunt, eorumque sententias sequebantur iudices. *L.* — *Quo magis*, etc. Quod sententiam suam, tanquam adhibitus consilio, dicere, sive de iure respondere videretur. *S.*

4. *Aliquantum frigoris attulit.* Fecit, ut minus studiose, minus calide audiretur Paullus, quum Prisci cogitatio homines subinde subiret, et risum iis excuteret, qui recitantem etiam Paullum a studio et calore

Tam solicite recitaturis providendum est, non solum ut sint ipsi sani, verum etiam ut sanos adhibeant. Vale.

pronuntiandi pudore quodam revocaret. Sic *frigus* explicamus ad Quintil. V, 7, 26. *G.* — Locus simillimus est apud Sueton. Claud. cap. XLI, de Claudio recitante: *aegre perlegit, refrigeratus saepe*, etc. De *frigore* illo, qui plura desiderat, adeat nostrum Lex. Technol. rhet. lat. in voc. *frigidus*. E. — *Frigus* hic ad auditores referendum, qui, mente ridiculo illo occupata, recitantem negligentius audirent. *S.*

XVI.

Avunculi exitum Tacito, historiam scripturo, rogatus narrat.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

Petis, ut tibi avunculi mei exitum scribam, quo verius tradere posteris possis. Gratias ago. Nam video, morti eius, si celebretur a te, immortalem gloriam
2 esse propositam. Quamvis enim pulcherrimarum clade terrarum, ut populi, ut urbes, memorabili casu, quasi semper victurus, occiderit: quamvis ipse plurima opera et mansura condiderit, multum tamen perpetuitati eius scriptorum tuorum aeternitas addet.
3 Equidem beatos puto, quibus deorum munere datum

XVI. 1. *Avunculi mei.* Plinii maioris, a quo adoptatus Noster est. Hanc epistolam alias, in fronte Chrestomathiae Plinianae, satis copiose illustravimus. Hic brevitate tenebimus institutum. *G.*

2. *Vt urbes.* Merito tuetur antiquam lectionem Cortius, contra Casauboni coniecturam *urbis* receptam a Cellario. *G.* — *Plurima opera.* Quae recenset Noster III, 5. Nihil superesse praeter naturalem historiam, ibi indicatum est. *G.*—*Scriptorum tuorum aeternitas.* Quae tamen hac parte intercepta est. Bene igitur, Plini, avunculi tui famae hac epistola consuluisti. *G.* — Rom. « Vt populi, ut urbes memorabili casu, quasi semper victurus occiderit: quamvis ipse plurima scripserit, tamen perpetuitati eius scriptorum tuorum aeternitas addet. » *H.*

est aut facere scribenda, aut scribere legenda; beatissimos vero, quibus utrumque. Horum in numero avunculus meus et suis libris et tuis erit. Quo libentius suscipio, deposco etiam, quod iniungis.

Erat Miseni, classemque imperio praesens regebat. 4
Nonum Kalend. Septembres, hora fere septima, mater mea indicat ei, apparere nubem inusitata et magnitudine et specie. Vsus ille sole, mox frigida, 5
gustaverat iacens, studebatque; poscit soleas, adscendit locum, ex quo maxime miraculum illud conspici poterat. Nubes (incertum procul intuentibus, ex quo monte; Vesuvium fuisse postea cognitum est) oriebatur: cuius similitudinem et formam non alia magis arbor, quam pinus expresserit. Nam longissimo 6

4. *Erat Miseni.* Vbi ex instituto Augusti legio Romana cum classe inferum mare, ipsamque adeo urbem tuebatur. Vid. Tac. A. IV, 5, 1. Sueton. Aug. XLIX, praesertim Veget. de re mil. V, 1. *G.*

— *Nonum Kal. Sept.* Hanc lectionem ex ipsa historia et Dione confirmat Masson. in vita Plin. iun. ad A. XVII et XVIII. *G.*—Rom. « Praesens regebat Kal. Novembris hora fere septima. » Deest *nono*, et deinde *diei*. H. — Al. « Nono Calend. Septembris hora diei fere septima. » Scripsit Plinius, ni fallor, *A. d.* IX. *Kalend. Septembres.* Cur *A. d.* exciderint, nemo non videt. *S.*

5. *Vsus ille sole.* Vt solebat. Vid. III, 5, 11, ubi etiam de gustatione. *G.*—Rom. « Surgit ille ut e sole solet frigida gustata: iacens enim studebat: poposcit soleas. » *H.* — Habes fontem, ex quo Harduinus hausit, indignus ideo, quem Gierigius tam acerbe increparet. *S.*

— *Vesuvium.* Hoc primum illius montis vulgo habitum esse illo tempore incendium, tum nostri narratio, tum Dionis apud Xiphilinum satis docet: nec adeo prope accessurus videtur fuisse naturae historicus, si quid de illo monte compertum habuisset. Interim non ex traditione modo, sed ex ipsa campi Phlegraei adpellatione, et ingenio loci argumentati Diodorus Siculus, et Vitruvius, ille lib. IV, 21, hic II, 6, olim arsisse hanc regionem, persuadent. Hic: « Non minus, inquit, memoratur antiquitus crevisse ardores, et abundavisse sub Vesuvio monte, et inde evomuisse circa agros flammam. » *G.* — *Procul intuentibus.* Inter Misenum et Vesuvium montem sinus Puteolanus interiectus. *L.* — *Pinus.* Italica scil. quam hodie vocant *Pinie.* Huius forma est similis machinae illius, quam manu tenentes solem a nobis arcere solemus: quae in lingua nostra *Sonnenschirm* et in gallica *parasol* vocatur. Vid. *Stollbergs Reise durch Italien*, etc. Vol. III, p. 33. *E.*

6. *Nam longissimo*, etc. Rom. *Nam longissimo velut trunco efflata.* H. —

velut trunco elata in altum, quibusdam ramis diffundebatur: credo quia recenti spiritu evecta, deinde senescente eo destituta, aut etiam pondere suo victa, in latitudinem vanescebat: candida interdum, interdum sordida et maculosa, prout terram cineremve
7 sustulerat. Magnum propiusque noscendum, ut eruditissimo viro, visum. Iubet Liburnicam aptari: mihi, si venire una vellem, facit copiam. Respondi, studere me malle: et forte ipse, quod scriberem, dede-
8 rat. Egrediebatur domo, accipit codicillos. Retinae

Credo quia recenti. etc. Rom. *Credo et recenti spiritu evecta, dein.* H. — *Vanescebat.* Nescio unde sit in Cortiana *evanescebat.* Alterum agnoscunt libri, quod mihi constet, omnes: nec varietatem notat Cortius. Itaque sphalma puto. *G.* — Rom. *In altitudinem vanescebat.* H.

7. *Noscendum . . . . . . visum.* Rom. *Noscendum ut eruditissimo viro visum est.* H.—*Liburnica*, navis velocissima et levissima, quae nomen accepit a Liburnis, Illyriae populo, qui talibus olim navigiis ad infestandum mare usi sunt. *L.*

8. *Accipit codicillos. Retinae.* Primo lectionem receptam interpretabimur: deinde quaedam monebimus, a recentioribus editoribus nescio quam bene praetermissa. *Accipit codicillos*, in quibus vel sua vel librarii manu enotaret phaenomena illa: sic Buchnerus. *Retinae*, quod vici nomen est, collocati in castris nauticis *classiarii*, *orabant* Plinium, *ut se* (classiarios) *tanto discrimini* submissis navibus *eriperet*. Haec sic satis capio. Sed non capio situm, quem *Retinae* illi adsignant Hermolaus Barbarus ad h. l. in fronte castigationum Plinianarum, et hunc forte sequutus Cellarius. Si enim *sub Miseno*, ut narrant, ut pingunt, fuit, fuit satis longe adhuc remota a periculo; nec ullo modo imaginari licet, quomodo is, qui e Miseno versus Retinam contendit, *Stabias* devenire potuerit. Rectius itaque *Retinam*, vel *Resinam*, ut malunt hodie scribere, subiiciunt ipsi Vesevo inter Porticum et Herculanum tabellae Ioan. Bapt. Masculi Neapolitani, qui operis sui, de incendio Vesuvii A. 1631, excitato, libro decimo etiam topographiam Vesuvii proposuit: quem sequuntur tabulae Homannianae, tum ea, quae Neapolitanum regnum exhibet, tum altera, quae urbem solam cum vicinia. Hunc igitur locum non illustravit tabella Cellariana (viri alioquin immortaliter de vetere Geographia meriti) sed obscuravit. Hoc unum erat. Iam illud non dissimulandum, magna scripturae varietate hunc locum laborare, circa distinctionem praesertim, et circa vocem *classiarii*, pro qua *tasci*, *nasci*, *irasci* habent MSS. et typis excusi quidam. Porro narrat Hermolaus, fuisse qui *Retinam* mulieris nomen intelligant, quae fuerit uxor Caesii Bassi, et nomen forte ipsi vico dederit. De illo Caesio Basso deinde Probi (huic nempe tribuebant vetera scholia ad Pers. VI, 1,) locum adfert,

classiarii imminenti periculo exterriti (nam villa ea subiacebat, nec ulla nisi navibus fuga) ut se tanto discrimini eriperet, orabant. Vertit ille consilium, 9
et quod studioso animo inchoaverat, obit maximo. Deducit quadriremes; adscendit ipse non Retinae modo, sed multis (erat enim frequens amoenitas orae) laturus auxilium. Properat illuc, unde alii 10
fugiunt; rectumque cursum, recta gubernacula in

laudatum etiam Volaterrano p. m. 144: « Caesium Bassum poëtam lyricum fama est in praediis suis, ardente Vesevo monte, et late vagantibus ignibus, cum villa sua conflagrasse. » Hisce accommodatissima erit Aldina lectio, circa unum illud tam varie scriptum nomen leviter immutata, ut pro *nasci* legamus *Bassi*, hoc modo: *Egrediebatur domo. Accipit codicillos* (tumultuarium genus epistolarum) *Rectinae* (sic est pro *Retinae*) *Bassi, imminenti periculo* (quod forte iam hauserat maritum) *exterritae. Nam villa eius* (nomine illius postea dicta) *subiacebat* Vesevo monti, (ut pingitur a Masculo) *nec ulla* inde *nisi navibus fuga*, itaque *ut se* (Retinam) *tanto discrimine, eriperet*, ipsa Retina *orabat*. Compara quae sequuntur, et optime cohaerere videbis. Sed si *classiarii*, et quae ei lectioni cohaerent, sunt e bonis libris; et certe iam ita legebatur aetate Hermolai: malim quadriremes propter eos deduci, quam propter mulierem, licet nobilissimam et non solam. *G.* — Rom. « Accepit codicillos: Rectina imminente periculo exterrita (nam villa eius subiacebat, nec ulla, nisi navibus fuga) ut se tanto discrimini eriperet, orabat. » Singularem *orabat* Aldus quoque expressit, etsi antea scripserat *Rectinae Nasci* et *exterritae*. Docta et digna, quae praecipue legatur, est Gesneriana coniectura. *H.* — Gierigiana: « Accepit codicillos Rectinae Caesii Bassi, imminenti periculo exterritae; (nam villa eius subiacebat, nec ulla, nisi navibus, fuga) ut se tanto discrimini eriperet, orabat. » Ita aut non multum diversa ratione vulgatam refingendam esse, vix dubitabit, qui sequentia perpenderit. *S.*

9. *Vertit ille consilium.* Malo consilio adverbium *non* ante *vertit* ponunt nonnulli, quasi hoc vellet Plinius, avunculum suum, rogatum a classiariis, ut *se ipsum* eriperet periculo, non mutasse prius illud accedendi propius consilium. Si classiarii omnino orarunt, quod dubium esse modo ostendimus, ipsi eripi voluere discrimini, non rogarunt, ut parceret ipse sibi Plinius. *Vertit* etiam re ipsa Plinius *consilium* suum. Ante enim Liburnica una volebat exploratum ire rem novam ac miram: nunc deducit quadriremes: ante *studioso animo* et sciendi cupido *inchoaverat* navigationem, nunc *obit* eam *maximo*, ut qui cum suae commoditatis, et salutis adeo neglectu adiutum eat vel classiarios, vel Retinam Bassi uxorem, et familiam illius, totamque illam viciniam. *G.* — Rom. « Non vertit. » *H.* — *Frequens amoenitas.* Ora propter amoenitatem frequenter inhabitata. *L.*

— *Deduci* naves drr. quando, ma-

periculum tenet, adeo solutus metu, ut omnes illius
mali motus, omnes figuras, ut deprehenderat oculis,
11 dictaret enotaretque. Iam navibus cinis inciderat,
quo propius accederet, calidior et densior; iam pu-
mices etiam, nigrique et ambusti et fracti igne la-
pides: iam vadum subitum, ruinaque montis litora
obstantia. Cunctatus paullum, an retro flecteret,
mox gubernatori ut ita faceret monenti, *Fortes*, in-
12 quit, *fortuna iuvat, Pomponianum pete.* Stabiis erat,
diremptus sinu medio: nam sensim circumactis cur-
vatisque litoribus mare infunditur. Ibi, quamquam
nondum periculo appropinquante, conspicuo tamen,
et, quum cresceret, proximo, sarcinas contulerat in
naves, certus fugae, si contrarius ventus resedisset:
quo tunc avunculus meus secundissimo invectus com-
plectitur trepidantem, consolatur, hortatur: utque
timorem eius sua securitate leniret, deferri se in
balineum iubet; lotus accubat, coenat, atque hilaris,
13 aut, quod est aeque magnum, similis hilari. Interim

chinis quibusdam suppositis, e litore in mare demittuntur. *L.*

10. *Dictaret enotaretque.* Rom. *Dictaret notaretque.* H.

11. *Ruinaque montis.* Ipsius Vesevi, nisi obscure locutus est Plinius. Scilicet *Retinam* petebat primo sive mulierem sive villam, periculo quidem proximam. Hic quum appellendi copia non esset, ad dextrum latus flectere iubet gubernatorem, petere Stabias. *G.* — Infra ep. 20, 9: « Praeterea mare in se resorberi, et tremore terrae quasi repelli videbatur. Certe processerat litus: multaque animalia maris in siccis arenis detinebat. » Φυσικώτερα ista, quam quod Plinius hoc loco παρατραγῳδῶν vadum litoraque obstantia a montis ruina, id est, ab imbre lapideo, repetit. *S.*

— *Cunctatus paullum.* Rom. *Cuntatus paulum.* H. — *Pomponianum pete.* Filium forte *Pomponii Secundi Consularis poëtae*, cuius vitam scripsit Plinius maior, quod ipse commemorat XIV, 4, s. 6, et Noster III, 5, 3. *G.*

12. *Stabiae* oppidum Campaniae, sed in bello sociali ita eversum a Sylla, ut in villas abiret. *L.* — *Stabiis erat* etc. Rom. *Stabiis erat, devenit sinu medio.* H.

— *Ibi, quamquam nondum.* Rom. *Ubi quamquam nondum.* H. — *Deferri se in balineum.* Sic et Rom. *H.* — *Coenat atque hilaris, aut, quod est aeque magnum, similis* etc. Rom. *Coenat atque hilaris, aut quod aeque magnum est* H. — Scribendum puto. « coenatque hilaris, aut, quod

e Vesuvio monte pluribus locis latissimae flammae,
altaque incendia relucebant, quorum fulgor et clari-
tas tenebris noctis excitabatur. Ille, agrestium tre-
pidatione igni relictas desertasque villas per solitu-
dinem ardere, in remedium formidinis dictitabat.
Tum se quieti dedit, et quievit verissimo quidem
somno. Nam meatus animae, qui illi propter ampli-
tudinem corporis gravior et sonantior erat, ab iis,
qui limini obversabantur, audiebatur. Sed area, ex 14
qua diaeta adibatur, ita iam cinere, mixtisque pu-
micibus oppleta surrexerat, ut, si longior in cubiculo
mora esset, exitus negaretur. Excitatus procedit,
seque Pomponiano, caeterisque, qui pervigilarant,
reddit. In commune consultant, intra tecta subsistant, 15
an in aperto vagentur. Nam crebris vastisque tremo-
ribus tecta nutabant, et quasi emota sedibus suis,
nunc huc, nunc illuc abire aut referri videbantur.
Sub dio rursus, quamquam levium exesorumque 16
pumicum casus metuebatur. Quod tamen periculorum

aeque magnum, similis hilari. » Vulgalam ut sensus ferat, aures certe respuunt. *S.*

13. *Fulgor et claritas* etc. Rom. *Fulgor et claritas tenebras noctis pellebat.* H.

— *Trepidatione igni* etc. Rom. « Trepidatione ignis relictas desertasque villas per solitudinem ardere, in remedium formidinis dictitabat. » Recte *dictitabat*, non *dictabat.* H.

14. *Area ex qua diaeta.* Observent antiquitatis studiosi, quod non observatum his, qui Plinianas villas delinearunt, membra villarum non uno tecto comprehensa fuisse, sed prout res ferret, per lacinias quasdam dispersa, ut sunt aediculae Carthusianorum etc. Hoc item videtur adparere ex Luciani Asino, ubi passim δωματίων mentio, membrorum unius domus: balneum item Luciani consideranti idem videbatur. *G.* — Caeterum *area cinere surrexerat* Pliniano more dictum, pro vulgari: cineres in area in tantum cumulati erant, ut etc. *E.* — *Mora esset* etc. Rom. *Mora, exitus negatur.* Deest *esset.* H.

16. *Quod tamen .... elegit.* Scil. ut mallent in aperto vagari, quam intra tecta subsistere: nam in illo minus periculi erat, quam in hoc. Haec ergo est *periculorum collatio*, scil. comparatio. Locus in iunctura membrorum aliquid habet hiulci et molesti, quamvis sensus pateat. Acumen; quod Plinius h. l. captavit, in caussa est, ut

collatio elegit. Et apud illum quidem ratio rationem, apud alios timorem timor vicit. Cervicalia capitibus imposita linteis constringunt. Id munimentum ad-
47 versus decidentia fuit. Iam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior densiorque: quam tamen faces multae variaque lumina solvebant. Placuit egredi in litus, et e proximo adspicere, ecquid iam mare admitteret, quod adhuc vastum et adversum permanebat.
48 Ibi super abiectum linteum recubans, semel atque iterum frigidam poposcit, hausitque. Deinde flammae, flammarumque praenuntius odor sulfuris, alios in fu-
49 gam vertunt, excitant illum. Innixus servis duobus adsurrexit, et statim concidit, ut ego coniecto, cras-

obscurius diceret. *E.* — Non puto obscurius haec dicta esse, omninoque non video, quo iure Plinius hic acumen captasse arguatur. *S.* — Rom. » Quod tamen malorum collatio elegit. » *H.*

— *Adversus decidentia fuit.* Rom. *Adversus incidentia fuit.* H.

47. *Solvebant.* In quibusdam MSS. quum esset *solebantur*, coniecerat Cortius, *solabantur*, idque postea ita inventum in tribus Brummeri libris, testatur Longolius. Recepissem eam contra vulgatam, licet ei faveant plures libri antiqui, in quibus est *solebant*. Sed obstabat hoc, quod illae *faces multae variaque lumina* possunt intelligi, non de his, quae parabant sibi homines, sed de erumpentibus hinc inde flammis maioribus, quarum vis perrumperet nonnunquam fumos, et terribilem illam noctem terrore alio *solveret*, quo minus continua esset, non *solaretur*. Et profecto non fuit, quod Tacitum doceret Secundus, accensas ab hominibus faces, quibus *solarentur tenebras*, nisi voluit ob formulam loquendi politulam putidiusculus amico suo et nobis videri: at hoc pertinet ad describendum illum naturae motum, et imaginem magnae noctis concipiendam, ut dicat, interlucentibus flammis eam interdum distinctam fuisse. Idem hic phaenomenon describit ex proximo, quod e longinquo observatum pingit deinde VI, 20, 9, *Nubes atra et horrenda* etc. *G.* — Rom. » Quamquam faces multae variaeque lumina solvebant. » Cortius *solabantur* coniicit, sed parum feliciter. Quantum solatii in talibus flammis sit, facile quisque existimabit. *H.* — *Et e proximo adspicere* etc. Rom. *Et ex proximo adspicere, quod iam mare.* H.

— *Vastum.* Non omnino terribile, sed fluctus vastos, decumanos volvens. *S.*

48. *Abiectum*, in terram proiectum. *L.* — *Recubans, semel atque iterum.* Rom. *Recubans sedit atque iterum.* H. — *Frigidam poposcit.* Stimulante sitim aestu, et subtiliore es incendio montis vapore. *G.*

49. *Innixus servis duobus.* Rom. *Qui*

siore caligine spiritu obstructo, clausoque stomacho,
qui illi natura invalidus et angustus et frequenter in-
teraestuans erat. Vbi dies redditus (is ab eo, quem no- 20
vissime viderat, tertius) corpus inventum est integrum,
illaesum opertumque, ut fuerat indutus: habitus cor-
poris quiescenti, quam defuncto, similior. Interim Mi- 21
seni ego et mater. Sed nihil ad historiam, nec tu aliud,
quam de exitu eius, scire voluisti. Finem ergo fa- 22
ciam. Vnum adiiciam, omnia me, quibus interfueram,
quaeque statim, quum maxime vera memorantur,
audiveram, vere persequutum. Tu potissima excerpes.
Aliud est enim epistolam, aliud historiam; aliud
amico, aliud omnibus scribere. Vale.

innixus servis duobus. H. — *Clausoque stomacho*. Loqui auctorem de orificio ventriculi negari non potest: quorsum enim illud *interaestuans* referas, nisi ad singultum et ructus, quae utraque sedem in illo, nec usquam praeterea, habent. Sed quomodo hic stomachus claudi a sulfureo vapore potuerit, quomodo clausum stomachum cita mors consequi, non apparet. Nempe parum naturae nostrae consultus erat Secundus, qui nesciret, quod clarissime hodie ostendunt medici, constrictis ab acidissimo sulfuris ardentis vapore tunicis nerveis vasorum pulmonalium, quae aëra alias admittunt, et inflata laxant sanguinis canaliculos, circulum illum et commeatum sanguinis, quo vita nostra continetur, intercludi. *G.* — *Et frequenter interaestuans erat*. Rom. *Et frequenter intus aestuans erat*. H.

20. *Vbi dies .... tertius*. Sic de Aetnaeis ignibus Cicero de Natura D. II, cap. 38, *Quum autem tertio die sol illuxisset*. G.

21. *Interim Miseni*. Quod hic abrumpit auctor, persequitur mox ep. 20. *G.*

22. *Audiveram, vere persequutum*. Rom. *Audieram, persecutum*, sine adverbio *vere*, quum *vera* praecedat. Idem et Aldus exclusit. *H.* — Ego non excludam. Significanter Plinius, se *vere* persequutum, quae *vera* audiverit. *S.* — Aliter mors Plinii narratur. Vide Suetonium. L.

XVII.

Indignatur, quosdam, eruditos sibi visos, recitanti amico nullum signum laetitiae dedisse.

C. PLINIVS RESTITVTO * SVO S.

Indignatiunculam, quam in cuiusdam amici auditorio
cepi, non possum mihi temperare, quo minus apud
te, quia non contigit coram, per epistolam effundam.
2 Recitabatur liber absolutissimus: hunc duo aut tres,
ut sibi et paucis videntur, diserti, surdis mutisque
similes audiebant. Non labra diduxerunt, non mo-
verunt manum, non denique adsurrexerunt, saltem
3 lassitudine sedendi. Quae tanta gravitas? quae tanta
sapientia? quae immo pigritia, arrogantia, siniste-
ritas ac potius amentia, in hoc totum diem impen-
dere, ut offendas, ut inimicum relinquas, ad quem

XVII.* *Restituto.* Praeclarus caussidicus fuisse videtur. Vid. ad III, ep. 9, 16. *L.*

1. *In cuiusdam amici auditorio.* Rom. *In cuiusdam viri auditorio.* H.

2. *Labra diduxerunt.* Genera summa plausus complectitur, vocis, manus, assurgendi, de quibus etiam II, 10, 6, et V, 3, 9. De reliquis pervulgatum. Adsurrectio magna alioquin venustae humanitatis pars, hic, puto, non tam ad ipsum honorem et plausum, quam ad attentionem significandam pertinet, quod tamen ipsum laudandi genus est. *G.* — *Non moverunt manum* etc. Rom. *moverunt non manus, denique non assurrexerunt.* H.

3. *Sinisteritas.* Non tam ad malignam voluntatem refero, quam ad imperitiam illam *dexteritati* oppositam, qua quis non utitur, aut non recte utitur, remediis, ad finem, quem ipse sibi proposuit, consequendum: ut qui sinistrae manus ministerio utitur (non a puero adsuefactus), ubi dextra opus erat. Sic illud *mens non laeva* apud poëtam non voluntatem, sed vim intelligendi respicit. Ita apud Gellium VI, 2, *scaevitas et voluntarius impetus*, iunguntur ut duae caussae actionum, non explicandi caussa sibi adiiciuntur: nimirum eadem ratione, qua in prologo operis, ut nunc putatur (olim erat epilogus) *scaevitatem* et *invidentiam* iungit, alterum intellectus vitium,

tanquam amicissimum veneris? Disertior ipse es? 4
tanto magis, ne invideris: nam qui invidet, minor est.
Denique, sive plus, sive minus, sive idem praestas,
lauda vel inferiorem, vel superiorem, vel parem.
Superiorem, quia, nisi laudandus ille est, non potes
ipse laudari; inferiorem aut parem, quia pertinet ad
tuam gloriam quam maximum videri, quem praecedis
vel exaequas. Equidem omnes, qui aliquid in studiis 5
faciunt, venerari etiam mirarique soleo. Est enim
res difficilis, ardua, fastidiosa, et quae eos, a quibus
contemnitur, dedignatur. Nisi forte aliud iudicas tu:
quamquam quis uno te reverentior huius operis,
quis benignior aestimator? Qua ratione ductus, tibi 6
potissimum indignationem meam prodidi, quem habere
socium maxime poteram. Vale.

alterum voluntatis. G. — *Tanquam amicissimus veneris.* Rom. *Tanquam amicissimum veneris* ? H. — Sic et Cortiana cum Gierigiana. Oppositio poscit accusativum. *S.*

4. *Disertior ipse es.* Rom. *Disertior ipse est*, pro *es*, quod verum. *H.* — Romani libri lectionem si praetulit Heusingerus, erravit. Nostram tuentur, et additum *ipse*, et ea, quae sequuntur. *S.*

— *Sive idem praestas.* Rom. *Sive idem praestat. H.*

— *Non potes ipse laudari.* Rom. *Non potes ille laudari*, pro *ipse*. H.

5. *Est enim res*, etc. Facere aliquid in studiis difficile arduumque: ut mirum non sit, insignes hac laude homines simul fastidiosos esse. *S.* — *A quibus contemnitur, dedignatur.* Rom. *A quibus contemnitur, invicem contemnat.* H. — Praeferrem *dedignetur*. S.

— *Quis benignior aestimator.* Rom. *Quis benignior attestator?* H.

6. *Poteram.* Marklandus epist. Crit. pag. 48, *optaram*, sine caussa. *G.* — Rom. *Maxime poteram*, ut alii bene ediderunt. *H.*

XVIII.

Promittit, Firmanorum se caussam acturum esse.

C. PLINIVS SABINO * SVO S.

Rogas, ut agam Firmanorum publicam caussam; quod ego, quamquam plurimis occupationibus distentus, adnitar. Cupio enim et ornatissimam coloniam advocationis officio, et te gratissimo tibi munere
2 obstringere. Nam quum familiaritatem nostram, ut soles praedicare, ad praesidium ornamentumque tibi sumpseris, nihil est, quod negare debeam, praesertim pro patria petenti. Quid enim precibus aut ho-
5 nestius piis aut efficacius amantis? Proinde Firmanis tuis, ac iam potius nostris, obliga fidem meam; quos labore et studio meo dignos quum splendor ipsorum, tum hoc maxime pollicetur, quod credibile est optimos esse, inter quos tu talis exstiteris. Vale.

XVIII. * *De Sabino* vid. ad IV, ep. 10. *L.*

1. *Firmum*, oppidum in Piceno agro. *L.* — *Occupationibus distentus.* Rom. *Occupationibus distractus.* H.

2. *Precibus ... piis.* Pro patria aliquid petentis: nam illud proprie pietatis est. *E.* — Gierigius ex Barthii coniectura *pii.* Non probo. Εμφατικώτερον *preces piae*, quam *preces pii.* S.

3. *Inter quos tu talis exstiteris.* Rom. *Inter quos talis exstiteris*, sine pronomine *tu.* H. — *Talis* cum emphasi, vir optimus. *L.*

XIX.

Pretium agrorum crevisse scribit: quia candidati tertiam patrimonii partem in praedia Italica iussi sint impendere.

C. PLINIVS NEPOTI * SVO S.

Scis tu accessisse pretium agris, praecipue suburbanis? Caussa subitae caritatis, res multis agitata sermonibus, proximis comitiis honestissimas voces senatui expressit: CANDIDATI NE CONVIVENTVR, NE MITTANT MVNERA, NE PECVNIAS DEPONANT. Ex quibus duo 2
priora tam aperte, quam immodice fiebant: hoc tertium, quamquam occultaretur, pro comperto habebatur. Homullus deinde noster, usus vigilanter hoc 3
consensu senatus, sententiae loco postulavit, ut consules desiderium universorum notum principi facerent, peterentque, sicut aliis vitiis, huic quoque providentia sua occurreret. Occurrit. Nam sumptus candi- 4
datorum, foedos illos et infames, ambitus lege restrinxit: eosdem patrimonii tertiam partem conferre iussit in ea, quae solo continerentur, deforme arbitratus, ut erat, honorem petituros urbem Italiamque, non pro patria, sed pro hospitio aut stabulo quasi

XIX. * De *Nepote* dictum ad II, ep. 3. *L.*

1. *Proximis comitiis*, etc. Rom. *Proximis comitiis honestissima voce senatus expressit.* H. — Hoc genuinum puto, sic ut post *sermonibus* τελεία ponatur στιγμή. *S.* — *Ne pecunias deponant.* Apud *sequestres* nempe, tum demum numerandas, quum suffragia tulissent candidati; ne accidat, quod factum esse apparet, ut accepta pecunia homines suam tamen in suffragando (per tabellas praesertim) libertatem servarent. Vid. Viri docti ad Cic. divin. in Caec. c. VII, G.

3. *Homullus deinde*, etc. Rom. *C. Homullus deinde noster vigilanter usus rursus hoc consensu.* H. — De Homullo vid. ad IV, ep. 9, 15. *L.* — *Providentia sua*, etc. Rom. *Prudentia sua occurreret: occurritque.* H.

4. *Sed pro hospitio aut stabulo.* Rom.

5 peregrinantes habere. Concursant ergo candidati certatim: quidquid venale audiunt, emptitant; ut sint quoque plura venalia, efficiunt. Proinde, si poenitet te italicorum praediorum, hoc vendendi tempus tam hercule, quam in provinciis comparandi: dum iidem candidati illic vendunt, ut hic emant. Vale.

Sed de hospitio aut stabulo. H. — Stabulum idem quod deversorium, πανδοχεῖον, ut explicatur in glossariis. *L.*

5. *Concursant ergo*, etc. Malim sic interpungere: « Concursant ergo candidati: certatim, quidquid venale audiunt, emptitant. » Placuit eadem interpunctio Catanaeo. *S.* — *Emptitant; ut sint quoque plura venalia, efficiunt.* Rom. *Emtitant, quoque sint pluris venalia, efficiunt.* Hoc comprobat et initium epistolae, et finis, quo pretium agris accessisse adfirmat, eamque ob caussam Nepoti Italicorum praediorum vendendorum auctor est. Cur ille venderet, minus caussae fuisset, si venalium numerum auxisset. *H.*

XX.

Narrat, quae ex Vesuvii incendio, cum matre Miseni relictus pertulerit. Arcto vinculo haec epistola cum priore, quae XVI huius libri locum occupat, coit filumque ibi abruptum retexit.

C. PLINIVS CORNELIO TACITO SVO S.

Ais, te adductum literis, quas exigenti tibi de morte avunculi mei scripsi, cupere cognoscere, quos ego Miseni relictus (id enim ingressus abruperam) non solum metus, verum etiam casus pertulerim.

Quamquam animus meminisse horret, ...
Incipiam.

XX. 1. *Literis, quas.* Quae nunc sunt VI, 16. *G.* — *Id enim ingressus.* Intellige, ad narrandum; respicit enim verba s. 21, « Interim Miseni ego et mater. Sed nihil ad historiam; nec tu, etc. » Verba *Quamquam animus .... incipiam*, sunt Virgilii Aen. lib II, vers. 12. *G.*

Profecto avunculo, ipse reliquum tempus studiis 2
(ideo enim remanseram) impendi: mox balineum,
coena, somnus inquietus et brevis. Praecesserat per 3
multos dies tremor terrae minus formidolosus, quia
Campaniae solitus: illa vero nocte ita invaluit, ut
non moveri omnia, sed everti crederentur. Irrumpit 4
cubiculum meum mater: surgebam, invicem si quie-
sceret, excitaturus. Residimus in area domus, quae
mare a tectis modico spatio dividebat. Dubito con- 5
stantiam vocare an imprudentiam debeam: agebam
enim duodevicesimum annum. Posco librum Titi
Livii, et quasi per otium lego, atque etiam, ut coe-
peram, excerpo. Ecce, amicus avunculi, qui nuper
ad eum ex Hispania venerat, ut me et matrem se-
dentes, me vero etiam legentem videt, illius patien-
tiam, securitatem meam corripit: nihilo segnius ego
intentus in librum. Iam hora diei prima, et adhuc 6
dubius et quasi languidus dies: iam quassatis cir-
cumiacentibus tectis, quamquam in aperto loco,
angusto tamen, magnus et certus ruinae metus. Tum 7
demum excedere oppido visum. Sequitur vulgus at-

3. *Illa vero nocte.* Auctiores sunt hic libri quidam, sed iidem etiam vitiosi. Heins. ad Ovid. Metam. VII, 492, ita concinnat: « Illa vero nocte ita invaluit, ut non solum castella, verum etiam oppida omnia non moveri, sed everti crederentur. » Cortius hoc modo: « Illa vero nocte non solum castella, verum etiam oppida moveri omnia et verti credebantur. Invasit in cubic.. » ita enim legitur in Mediceo et aliis pro *irrumpit*. G. — Rom. « Illa vero non moveri omnia, sed verti crederentur, » sine Mediceo additamento. *H.*

4. *Irrumpit cubiculum*, etc. Rom. « irrumpit cubiculum meum mater, surgebam invicem, si quiescerem, excitaturus. » Recte *irrumpit*, non *invasit*, quod non admittendum: perperam *quiescerem*, pro *quiesceret*. Lege: « surgebam, invicem, si quiesceret, escitaturus. » Ego surgebam iam, ac prius, quam illa irrumperet, excitaturus matrem invicem, si illa quiesceret. *H.*

5. *An imprudentiam.* Sic optimi quique libri: sic ipsa ratio postulat. Imprudenter ergo monachi imprudentis commentum in quasdam editiones adsumptum. *G.* — Sic et Rom. *H.* — In Hispania avunculus, inde a Nerone usque ad Vespasianum, Caesaris, procurator fuerat. *L.*

tonitum, quodque in pavore simile prudentiae, alie-
num consilium suo praefert, ingentique agmine
8 abeuntes premit et impellit. Egressi tecta consistimus.
Multa ibi miranda, multas formidines patimur. Nam
vehicula, quae produci iusseramus, quamquam in
planissimo campo, in contrarias partes agebantur,
ac ne lapidibus quidem fulta, in eodem vestigio quie-
9 scebant. Praeterea mare in se resorberi, et tremore
terrae quasi repelli videbatur. Certe processerat
litus, multaque animalia maris in siccis arenis de-
tinebat. Ab altero latere nubes atra et horrenda ignei
spiritus tortis vibratisque discursibus rupta, in longas
flammarum figuras dehiscebat: fulgoribus illae et simi-
10 les et maiores erant. Tum vero ille idem ex Hispania
amicus, acrius et instantius, *Si frater*, inquit, *tuus*,
*si tuus avunculus vivit, vult esse vos salvos; si periit,
superstites voluit: proinde quid cessatis evadere?*
Respondimus, non commissuros, ut de salute illius
11 incerti, nostrae consuleremus. Non moratus ultra,
proripit se, effusoque cursu periculo aufertur: nec
multo post illa nubes descendere in terras, operire
maria. Cinxerat Capreas et absconderat: Miseni quod
12 procurrit, abstulerat. Tum mater orare, hortari,
iubere, quoquo modo fugerem; posse enim iuvenem:
se et annis et corpore gravem bene morituram, si

— *Nihilo segnius*. Rom. *Nihilo segnius*, ut editur: sed, ut facile apparet, *secius* legendum. Vid. ad lib. III, ep. 8, 10. *H.*

9. *Animalia ... arenis*. Rom. *Animalia maris siccis arenis*. H.

— *Tortis vibratisque*. Prius verbum ad celeritatem, qualis est telorum tormentis excussorum, pertinet: posterius etiam ad motus oppositos recurrentium quasi per vices angulorum, quos Galli *Zigzag* appellant. *G.* — Rom. « Porrectis vibratisque discursibus. » *H.* — *Fulgoribus .... similes ... maiores*. Notanda constructio. *S.*

10. *Si frater*, *inquit*, etc. Rom. *Si frater*, *inquit*, *tuus*, *tuus avunculus*. H.

— *De salute eius incerti*. Rom. *De salute illius incerti*. H. — Sic plerique libri: beneque praetulit Cortius. *S.*

mihi caussa mortis non fuisset. Ego contra, salvum
me, nisi una, non futurum: deinde manum eius am-
plexus, addere gradum cogo; paret aegre, incusatque
se, quod me moretur. Iam cinis, adhuc tamen rarus: 13
respicio; densa caligo tergis imminebat, quae nos,
torrentis modo infusa terrae, sequebatur. *Deflecta-
mus*, inquam, *dum videmus, ne in via strati, comi-
tantium turba in tenebris obteramur.* Vix consedera- 14
mus, et nox, non quasi illunis aut nubila, sed qualis
in locis clausis lumine exstincto: audires ululatus fe-
minarum, infantium quiritatus, clamores virorum:
alii parentes, alii liberos, alii coniuges vocibus re-
quirebant, vocibus noscitabant: hi suum casum, illi
suorum miserabantur: erant qui metu mortis mortem
precarentur. Multi ad deos manus tollere: plures, 14
nusquam iam deos ullos, aeternamque illam et no-
vissimam noctem mundo interpretabantur. Nec de-

14. *Vix consederamus..... nubila.* Rom. » Vix viam deserueramus, et nox, non quasi inlunis aut nubila. » *H.* — Al. » Non qualis illunis aut nubila. » Quod cum Cortio praeferam. *S.* — *Infantium quiritatus.* Non dissimulo, *quiritatus* a clamoribus fidem *Quiritium* implorantibus ductos, in infantibus mihi non vehementer probari. Vid. Arntz. ad Pan. XXIX, 3, ubi fere ad *queritatus* propendet. Interim *queritatus*, quod habent libri quidam, suspectum facit forma insolita, et quod apud Valer. Max. etiam IX, 2, 1, *queritatus* habent, Cortio hic observante, libri quidam, ubi de militibus civium fidem implorantibus sermo est. Quid igitur? Verbum quod certam adstrictamque significationem olim habuerat, sequiori aetate translatum ad alia: quod conferenti loca in thesauro linguae latinae allata, quem quum maxime recensemus, apparebit. *G.* — Vid. Marc. Donatus ad Liv. XXXIII, 28, 3. *S.* — *Noscitabant.* Noscebant: nihil amplius. Opponitur *requirebant.* Sic et Aeg. Forcellinus. *S.* — *Miserebantur.* Poterat uti hoc loco Burmannus ad Grat. Fal. Cyneg. 440. Sed praestat *miserabantur* Cortii et Gierigii. *S.*

15. *Nusquam iam deos ullos.* Dii gentiles enim rerum naturae fere illigati, cum ea simul pereunt et in chaos recidunt. Laudavit hic Buchnerus Sen. Thyest. 828: » Trepidant, trepidant pectora magno Percussa metu, ne fatali Cuncta ruina quassata labent: Iterumque deos hominesque premat Deforme chaos. Addidit Cortius e Lucano V, 636, » Noctem manes deis mixturam » et e Virg. Georg. I, 468, » Aeternam, quam timuerunt saecula, noctem. » *G.*

fuerunt, qui fictis mentitisque terroribus vera pericula augerent. Aderant, qui Miseni fuisse, illud ruisse,
16 illud ardere, falso, sed credentibus nuntiabant. Paullum reluxit; quod non dies nobis, sed adventantis ignis indicium videbatur: et ignis quidem longius substitit: tenebrae rursus, cinis rursus multus et gravis. Hunc identidem adsurgentes excutiebamus: operti alioqui, atque etiam oblisi pondere essemus.
17 Possem gloriari, non gemitum mihi, non vocem parum fortem in tantis periculis excidisse, nisi me cum omnibus, omnia mecum perire, misero, magno tamen

— *Miseni fuisse, illud.* Quum viderem in quibusdam libris ita legi: *Aderant, qui Miseni illud fuisse*, in aliis ita, *Ad...... qui Miseni illud ruisse*, utramque lectionem coniungendam putavi: ita certe idoneam sententiam oriri, nemo temere negaverit. Vid. Heusing. Emendd. II, 13, pag. 315. *G.* Add. Gesneri ad I. A. Ernestium epistola. — Rom. « Aderant, qui Miseni illud ruisse, illud ardere. » Sic et Ald. satis bene: Cort. et quidam alii, *illud fuisse.* An utrumque scripsit Plinius? « Qui Miseni fuisse, illud ruisse, illud ardere, falso, sed credentibus nuntiabant. » At omnes Miseni fuerant, omnes paullo ante pariter inde egressi erant, ut non opus sit, aliquos *Miseni fuisse* dici. Si qui diutius morati ibi nunc demum veniebant, non hos magis falsi rumoris auctores fuisse credibile est, quam alios, qui, quae non viderant, suspirabantur. *Illud* vero non ad Misenum refero, sed ita intelligo, ut vicarium sit substantivi, quod non nominatur: quale est apud nos, *das und das Haus*, apud Gallos, *tel et tel palais.* Liv. lib. I, cap. VII. « Si ego iniuste impieque illos homines illasque res dedier nuntio populi R. mihi exposco. » Si hóc exemplum non placet, audi ipsum Plin. lib. I, ep. 9: « Ille me ad signandum testamentum, ille in advocationem, ille in consilium rogavit. » Idem Panegyr. cap. IV, « Enituit aliquis in bello, sed obsolevit in pace: alium toga, sed non et arma honestarunt: reverentiam ille terrore, alius amorem humanitate captavit: ille quaesitam domi gloriam in publico, hic in publico partam domi perdidit. » Vide Schwarz. ad Tursell. de partic. c. CV, § 14, pag. 390. *H.* — Seneca epist. 93 init. « Quare ille in medio cursu raptus est? quare ille non rapitur? » *S.*

16. *Paullum reluxit.* Rom. *Paululum reluxit.* Deinde: « Tenebrae rursus, cinis multus et gravis. » *H.*

— *Operti alioqui*, etc. Rom. *Operti alioqui atque de coelo oblisi pondere essemus.* H.

17. *Misero magno tamen ... solatio.* Saepe admodum illo utitur Cicero, quum negat vel periculum amico instare, quod non sit commune omnibus, vel separatam a reliquis fortunam alicui expetendam. Vide verbi caussa primas aliquot libri sexti. Igitur Plinius hac se communi

mortalitatis solatio credidissem. Tandem illa caligo 18
tenuata quasi in fumum nebulamve decessit: mox
dies vere, sol etiam effulsit, luridus tamen, qualis
esse, quum deficit, solet. Occursabant trepidantibus
adhuc oculis mutata omnia, altoque cinere, tanquam
nive, obducta. Regressi Misenum, curatis utcunque 19
corporibus, suspensam dubiamque noctem spe ac
metu exegimus: metus praevalebat. Nam et tremor
terrae perseverabat, et plerique lymphati terrificis
vaticinationibus et sua et aliena mala ludificabantur.
Nobis tamen ne tunc quidem, quamquam et expertis 20
periculum, et exspectantibus, abeundi consilium,
donec de avunculo nuntius. Haec, nequaquam historia digna, non scripturus leges, et tibi, scilicet qui requisisti, imputabis, si digna ne epistola quidem videbuntur. Vale.

desperatione quasi obriguisse, non spe aliqua sustentasse, fatetur *G.*

18. *In fumum nebulamve decessit.* Rom. *In fumum nebulamve discessit.* *H.* Praefero *discessit.* S. — *Mox dies,* etc. Rom. *Mox dies; sol etiam.* Nec *verus* nec *vere* legitur. *H.*

20. *Nobis tamen ne tunc quidem.* Sic et Rom. *H.* — *Quamquam et expertis,* etc. Rom. *Quamquam expertis periculum, et ea spectantibus.* H.

— *Haec, nequaquam historia digna, non scripturus leges.* Gruterus haec interpolata putat, legendumque brevius: »Haec nequaquam historia digna: tibi imputabis, si digna neque epistola videbuntur.« *G.* — Nimia quidem haec Gruteri brevitas est; sed acute is tamen sensit, locum non satis emendatum. Quum sensus pateat, exspectare possumus, dum ex aliquo Codice vel edito libro saniora proferantur. *E.*

XXI.

Verginii Romani probitatem et doctrinam, praesertim in comoedia scribenda, laudat.

C. PLINIVS CANINIO * SVO S.

Sum ex iis, qui mirer antiquos: non tamen, ut
quidam, temporum nostrorum ingenia despicio. Ne-
que enim quasi lassa et effoeta natura, ut nihil iam
2 laudabile pariat. Atque adeo nuper audii Virginium
Romanum paucis legentem comoediam, ad exemplar
veteris comoediae scriptam: tam bene, ut esse
3 quandoque possit exemplar. Nescio, an noris homi-
nem, quamquam nosse debes. Est enim probitate
morum, ingenii elegantia, operum varietate mon-
4 strabilis. Scripsit mimiiambos tenuiter, argute, ve-
nuste, atque in hoc genere eloquentissime. Nullum
est enim genus, quod absolutum non possit eloquen-
tissimum dici. Scripsit comoedias, Menandrum alios-
que aetatis eiusdem aemulatus. Licet has inter Plau-
5 tinas, Terentianasque numeres. Nunc primum se in
vetere comoedia, sed non tanquam inciperet, ostendit.

XXI. * De *Caninio* v. ad I, ep. 3. *L.*

1. *Sum ex iis, qui mirer.* Haec ferri non possunt. Leg. *Sum ex iis, qui mirantur.* Neglecta a librariis, id quod millies accidit, nota terminationis *ur* (vid. Drakemb. ad Liv. X, 10, 1), tumque extritis literis *ant*, quod proximum vocabulum iisdem inciperet, *mir* relictum imperitus homo explicare ita conatus est, ut Secundo soloecismum obtruderet. *S.*

— *Neque enim quasi*, etc. Rom. » Neque enim quasi lassa et effoeta natura nihil tam (pro *iam*) laudabile parit. » Hoc rotundius est. *H.*

2. *Verginium Romanum.* Rom. *Virgilium Romanum.* Proxime, *ad exemplum veteris comoediae*: postea vero in fine *exemplar*. H.

4. *Scripsit mimiiam.* Sic et Rom. *H.*

— *Nullum est enim.* Excusat, quod *mimiiambos*, genus versuum humile, senariolos, quibus mimi in theatro utuntur ad actiones hominum et vitas, praesertim qua ridiculae sunt, exprimendas, *eloquentissime* scriptos dixerat. Scilicet *eloquentissimum* dici posse, quidquid in suo genere absolutum et perfectum est. *G.*

5. *Non tanquam inciperet.* Haec

Non illi vis, non granditas, non subtilitas, non amaritudo, non dulcedo, non lepos defuit. Ornavit virtutes, insectatus est vitia, fictis nominibus decenter: veris usus est apte. Circa me tantum benignitate ni- 6
mia modum excessit; nisi quod tamen poëtis mentiri licet. In summa, extorquebo ei librum, legendumque, 7
immo ediscendum, mittam tibi. Neque enim dubito futurum, ut non deponas, si semel sumpseris. Vale.

adiicit, ne quis *primum* perverse interpretetur *recentem*, *rudem*, atque *tironem*; quum ipse tempus modo indicare velit, ante quod in hoc genere non elaborarit. *G.* — Rom. « In veteri comoedia, sed non tanquam incipiat. » *H.*

— *Decenter ... apte.* Vide, quae notamus de his adverbiis ad V, 19, 3. *G.*

6. *Nisi quod tamen poëtis.* Rom. *Nisi tamen quod poëtis.* H. — Noster ordo genuinus. Infra VIII, 17, 6: « Nam parvulum differt, patiaris adversa, an exspectes; nisi quod tamen est dolendi modus, non est timendi. Add. Panegyr. XCI, 7. *S.*

XXII.

Tironem, provinciam sortitum, exemplo Bruttiani, a familiari suo accusati, monet, ne cuiquam nimis fidat.

C. PLINIVS TIRONI SVO S.

Magna res acta est omnium, qui sunt provinciis 1
praefuturi, magna omnium, qui se simpliciter credunt amicis. Lustricus Bruttianus quum Montanum Attici- 2
num, comitem suum, in multis flagitiis deprehendisset, Caesari scripsit. Atticinus flagitiis addidit, ut, quem deceperat, accusaret. Recepta cognitio est: fui in consilio: egit uterque pro se; egit autem carptim, et *κατὰ κεφάλαια*, quo genere veritas statim ostenditur.

XXII. 1. *Magna res acta est,* Rom. *Magna res est acta.* H.

2. *Bruttianum* putant intelligi epigrammatum scriptorem quem valde laudat Martial. IV, 23. *L.* — *Montanum Atticinum.* Rom. *Montanium Attacinium.* Scribe *Montanum Atticinum*: quod cognomen notum est. *H.*

— *Carptim, et* etc. Rom. *Carptim et κατὰ κεφάλαιον, quo genere varietas.* H. — Κατὰ κεφάλαια. Sic dicta sunt rhetoribus praecipua orationis

3 Protulit Bruttianus testamentum suum, quod Atticini manu scriptum esse dicebat. Hoc enim et arcana familiaritas, et querendi de eo, quem sic amasset,
4 necessitas indicabatur. Enumeravit crimina foeda manifestaque. Ille quum diluere non posset, ita regessit, ut dum defenditur, turpis, dum accusat, sceleratus probaretur. Corrupto enim scribae servo, interceperat commentarios, intercideratque*, ac per summum nefas utebatur adversus amicum crimine
5 suo. Fecit pulcherrime Caesar. Non enim de Bruttiano, sed statim de Atticino perrogavit. Damnatus et in insulam relegatus: Bruttiano iustissimum integritatis testimonium redditum, quem quidem etiam
6 constantiae gloria secuta est. Nam defensus expeditissime, accusavit vehementer; nec minus acer, quam
7 bonus et sincerus apparuit. Quod tibi scripsi, ut te sortitum provinciam praemonerem, plurimum tibi

momenta aut argumenta, quibus caussa vel defensio niteretur. His nullus ornatus verborum, nullum artificium dicendi adiungitur, quibus iudes moveri vel inclinari possit, sed omnia caussae momenta nude et simpliciter ponuntur. Itaque recte Plinius addit, *eo genere veritatem statim ostendi*. Sic Plutarch. Tiberio Gracch. XVI, κεφάλαια δικαιολογίας commemorat: eodemque sensu apud Lucian. Prometh. pag. 69, edit. Schmieder. τὰ κεφάλαια opponuntur μακροῖς λόγοις et τῇ λόγων παρασκευῇ. Conf. quae in Lex. technol. rhet gr. v. κεφάλαιον et παρασκευή copiosius diximus. E.

4. *Quum diluere* etc. Rom. *Quum diluere non posset, ita se gessit.* Cur hoc Cortio minus placet, quam *recessit?* quod, etsi ex Mediceo, non tamen a Plinio est. Non enim ex iudicio *recedit*, qui *defenditur*, qui *accusat*, sed qui absolvitur damnaturve. *H.*

— *Intercideral.* Qui norit, quid sit apud rusticos *interradere*, *intervellere*, nempe, inter plura eiusdem generis eradere quaedam vel evellere; idem etiam *intercidere* quid sibi velit, facile intelliget, nimirum de commentariis hinc inde aliquid excidere et quasi castrare, quod hic fecit Atticinus, tum ut scripto suo convinceret de quibusdam Bruttianum, tum ut probandi quaedam facultatem illi adimeret. Sic utebatur adversus amicum crimine suo, hoc est, instrumentis, quae produci non poterant, quin perfidia ipsius una proferretur. *G.*

5. *De Atticino perrogavit.* Sententias et suffragia omnium a primo ad ultimum rogavit, ut damnatus ante Atticinus iam neminem, nisi fortunas suas et scelus accusare posset. *G.*

credas, nec cuiquam satis fidas: deinde scias, si quis
forte te, quod abominor, fallat, paratam ultionem:
qua tamen ne sit opus, etiam atque etiam attende.
Neque enim tam iucundum est vindicare, quam de- 8
cipi miserum. Vale.

— Rom. *De Attacinio promuntiavit.* H.
7. *Nec cuiquam satis fidas.* Non puto opus esse, ut *satis* hic dicamus idem esse quod *valde* vel *nimis* adeo: ne *fidas*, quantum *satis* est ad hoc, ut fallaris. *G.*

XXIII.

Caussae defensionem, quam rogatus fuerat, ea lege promittit, ut Ruso adolescens, quem in forum producturus erat, secum ageret.

C. PLINIVS TRIARIO * SVO S.

Impense petis, ut agam caussam pertinentem ad cu-
ram tuam, pulchram alioquin et famosam. Faciam,
sed non gratis. *Qui fieri potest*, inquis, *ut non gratis
tu?* potest. Exigam enim mercedem honestiorem gra-
tuito patrocinio: peto atque etiam paciscor, ut simul
agat Cremutius Ruso. Solitum hoc mihi, et iam in 2
pluribus claris adolescentibus factitatum: nam mire
concupisco bonos iuvenes ostendere foro, adsignare
famae. Quod si cui, praestare Rusoni meo debeo, 3
vel propter natales ipsius, vel propter eximiam mei

XXIII. * *Triarii* huius alibi in his epistolis mentio fit nulla. *L.* — Inscr. Rom. *Triario Traiano*, duobus ex uno nomine factis. *H.*

1. *Alioquin.* Vid. ad II, 15, 2. *S.* — *Vt non gratis tu?* » Qui in caussis agendis non modo pactione, dono, munere, verum etiam seniis semper abstinueris. » V, 14, 8. *G.* — Rom. » Vt non gratis. Tu potes, exigam. » Ita et Ald. *H.*

2. *Cremutius Ruso.* Rom. *Crenutius Rufo.* H.

— *Solitum hoc mihi* etc. Rom. *Solitum hoc mihi et in pluribus*, sine *iam.* H.

— *Adsignare famae.* Admovere iis locis, unde famam probitatis et doctrinae colligere possint. *E.*

3. *Rusoni meo.* Rom. *Rufoni meo.*

caritatem: quem magni aestimo in iisdem iudiciis. ex
4 iisdem etiam partibus, conspici, audiri. Obliga me:
obliga antequam dicat; nam quum dixerit, gratias
ages. Spondeo, sollicitudini tuae, spei meae, magni-
tudini caussae suffecturum. Est indolis optimae, brevi
producturus alios, si interim provectus fuerit a nobis.
5 Neque enim cuiquam tam clarum statim ingenium
est, ut possit emergere, nisi illi materia, occasio,
fautor etiam commendatorque contingat. Vale.

H. — *Magni aestimo*, ut III, ep. 2, 5: *Ex iisdem partibus*, ut una mecum etc. *L.* — *Ex iisdem etiam partibus.* Ut vel una accusat, vel una defendat, ubi favere illi, sublevare, laudare illum, testimonium ei perhibere liceat: quum, si a diversa parte agat, oppugnandus sit omnibus machinis pro fide patrocinii. *G.*

4. *Magnitudini caussae suffecturum.* Rom. *Magnitudini caussae effecturum*, male. *H.*

XXIV.

Famam in factis conditionem facientium sequi, exemplo municipis feminae, quae marito dux et comes mortis fuerat, ostendit.

C. PLINIVS MACRO * SVO S.

Quam multum interest, quid a quo fiat! Eadem
enim facta claritate vel obscuritate facientium aut
2 tolluntur altissime, aut humillime deprimuntur. Na-
vigabam per Larium nostrum, quum senior amicus
ostendit mihi villam, atque etiam cubiculum, quod
in lacum prominet. *Ex hoc*, inquit, *aliquando mu-*
3 *niceps nostra cum marito se praecipitavit.* Caussam
requisivi. *Maritus ex diutino morbo circa velanda*

XXIV. * De *Macro* dictum ad III, ep. 5. *L.*

1. *Quid a quo fiat.* Rom. *Quid a quoque fiat.* H.

2. *Larium nostrum.* Cui patria nostra, Comum, adiacet. *G.*

3. *Maritus .... minor est ipsa.* Gesnerus haec pro narratione habuit senioris illius amici: mihi ipsius verba Plinii videntur, scribentis Macro quae

corporis ulceribus putrescebat: uxor, ut inspiceret, exegit: neque enim quemquam fidelius indicaturum, possetne sanari. Vidit, desperavit: hortata est, ut 4
moreretur, comesque ipsa mortis, dux immo, et exemplum, et necessitas fuit. Nam se cum marito ligavit, abiecitque in lacum. Quod factum ne mihi 5
quidem, qui municeps, nisi proxime auditum est; non quia minus illo clarissimo Arriae facto, sed quia minor est ipsa. Vale.

a suo municipe audiverat. *S.* — *Fidelius indicaturum.* Sic legendum ex Mediceo libro potius, quam *iudicaturum.* In hac enim re non tam est, quod *iudicium* corrumpat, quam quod retrahat aliquem a *fideli indicio*: Videt medicus, videt familiaris et indicat, sanari non posse ulcus: recte *iudicat* Agrippa, curare non posse fistulam putrem Attici: sed tamen non *fideliter indicat*, quia mavult amico, Attico, vel ad horas aliquot vitam prorogare. In simillima caussa *quemquam fidelius indicaturum* negat uxor; quod eventus etiam comprobavit. *G.* — Rom. *Fidelius iudicaturum: vidit, sanari desperavit, hortata ut moreretur, comesque ipsa mortis* etc. H.

5. *Minor est ipsa.* Rom. *Minor ipsa.* H. — Verba *est ipsa* deleverunt Cort. et Bipont. e Medic. *L.*

XXV.

De Robusto, qui peregre profectus nusquam comparuerat, promittit se quaesiturum esse: ex simili autem exemplo timet, ne frustra sit. Facilitate se commendat haec epistola

C. PLINIVS HISPANO * SVO S.

Scribis, Robustum, splendidum equitem Romanum, cum Attilio Scauro, amico meo, Ocriculum usque commune iter peregisse, deinde nusquam comparuisse: petis ut Scaurus veniat, nosque, si potest, in aliqua inquisitionis vestigia inducat. Veniet; vereor ne fru- 2

XXV.* De *Bebio Hispano*, vid. ad I, 24. *L.* — Inscr. Rom. *Vipsano.* H.

1. *Cum Atilio Scauro* Rom. *Cum Atilio Scauro.* H. — *Ocriculum*, Vmbriae oppidum cis Apenninum. *L.*

2. *Veniet; vereor ne frustra.* Rom. *Veniat? Vereor ne frustra.* H.

stra. Suspicor enim tale nescio quid Robusto accidisse,
3 quale aliquando Metilio Crispo, municipi meo. Huic
ego ordines impetraveram, atque etiam proficiscenti
quadraginta millia nummum ad instruendum se or-
nandumque donaveram; nec postea aut epistolas eius,
4 aut aliquem de exitu nuntium accepi. Interceptusne
sit a suis, an cum suis, dubium: certe non ipse, non
quisquam ex servis eius apparuit. Vtinam ne in Robusto
5 idem experiamur! Tamen arcessamus Scaurum. De-
mus hoc tuis, demus optimi adolescentis honestissimis
precibus, qui pietate summa, mira etiam sagacitate,
patrem quaerit. Dii faveant, ut sic inveniat ipsum,
quemadmodum iam, cum quo fuisset, invenit! Vale.

— *Metilio Crispo.* Rom. *Mecilio Crispo.* H.

3. *Ordines.* Legitur etiam *ordinem*, quod ipsum quoque rectum esse, et non minus quam *ordines* militarem aliquem gradum notare, hic ostendit Cortius. Ad centurionatum, et primi praesertim pili, pertinere, alias observamus. *G.* — *Quadraginta millia nummum.* Sic et Rom. recte. *H.* — Satis pecuniae ad instruendum ornandumque centurionem. Al. male *quadringenta millia nummum.* S.

4. *Interceptusne sit a suis.* Necatusne sit a servis suis. Tacitus Vit. Agric. cap. XLIII. » Augebat miserationem constans rumor, veneno interceptum. » *S.*

— *Vtinam ne in Robusto.* Rom. *Vtinam ne Robusto*, sine *in*. H.

5. *Qui pietate summa, mira etiam sagacitate.* Rom. *Qui pietate mira etiam sagacitate.* H. — Sic et alii, semel posito adiectivo, quod iterandum erat. Nimirum Mediceus: » qui pietate mira, etiam sagacitate: » quam lectionem Cortius et Gierigius adsciverunt. *S.*

XXVI.

Gratulatur Serviano generum.

C. PLINIVS SERVIANO * SVO S.

Gaudeo, et gratulor, quod Fusco Salinatori filiam tuam destinasti. Domus patricia; pater honestissimus; mater pari laude. Ipse est studiosus, literatus, etiam

XXVI.* *Serviano* scripsit etiam III, ep. 17. *L.*

1. *Ipse est studiosus.* Sic et Rom. H — Praestat Cortii *Ipse studiosus.* S. —

disertus: puer simplicitate, comitate iuvenis, senex gravitate: neque enim amore decipior. Amo quidem 2
effuse (ita officiis, ita reverentia meruit), iudico tamen, et quidem tanto acrius, quanto magis amo: tibique, ut qui exploraverim, spondeo, habiturum te generum, quo melior fingi, ne voto quidem, potuit. Superest, ut avum te quammaturissime similium sui faciat. Quam felix tempus illud, quo mihi liberos il- 3
lius, nepotes tuos, ut meos vel liberos vel nepotes, ex vestro sinu sumere, et quasi pari iure tenere continget! Vale.

Senex gravitate. Rom. *Gravitate senex.* H. — Praefero nostrum ordinem. *S.* — De *eloquentia* Fusci vid. supra ep. 11, 2. *L.*

2. *Iudico tamen.* Rom. *Iudicio tamen.* H. — *Tibique, ut qui exploraverim.* Rom. *Tibi quidem, ut qui exploraverim.* H.

3. *Maturissime similium sui faciat.* Rom. *Maturissime simillimum sui faciat*, quod ex *similium* factum facile quisque concedet. *H.*

XXVII.

Rogantem designatum consulem, quid in laudem principis adferret, docet exemplo suo, quid faciendum: addit et novam ex novis rebus gestis materiam.

C. PLINIVS SEVERO * SVO S.

Rogas, ut cogitem, quid designatus consul in honorem principis censeas. Facilis inventio, non facilis electio. Est enim ex virtutibus eius larga materia.

XXVII. * De *Severo*, vid. ad III, ep. 6. *L.*

1. *Censeas.* Tanquam primam sententiam dicas in Senatu. Designatus enim Consul primus rogatur sententiam: porro qui dicit sententiam, ille *censere* dicitur, cui verbo eo magis locus est, quia in tali sententia fere honor aliquis novus, statua, titulus, templum, triumphus, decernitur. Denique Plinianus Panegyricus non a designato consule, sed inito iam magistratu, auctoritate Senatus habitus est. *G.* — Monentur haec contra Cellarium, qui de solemni gratiarum actione, qualis Plinianus Panegyricus est, hic cogitavit. *S.*

Scribam tamen, vel, quod malo, coram indicabo, si prius haesitationem meam ostendero. Dubito, num
2 idem tibi suadere, quod mihi, debeam. Designatus ego consul, omni hac, etsi non adulatione, specie tamen adulationis, abstinui: non tanquam liber et constans, sed tanquam intelligens principis nostri: cuius videbam hanc esse praecipuam laudem, si nihil
3 quasi ex necessitate decernerem. Recordabar etiam plurimos honores pessimo cuique delatos; a quibus hic optimus separari non alio modo magis poterat, quam diversitate censendi: quod ipsum dissimulatione et silentio non praeterii, ne forte non indicium illud
4 meum, sed oblivio videretur. Hoc tunc ego: sed non omnibus eadem placent, nec conveniunt quidem. Praeterea, faciendi aliquid vel non faciendi vera ratio quum hominum ipsorum, tum rerum etiam ac temporum
5 conditione mutatur. Nam recentia opera maximi prin-

[ ] — *Scribam tamen.* Sic restituit ex Mediceo libro, cui alii adstipulantur, Cortius. Vulgo legebatur: » materia: tamen, quod malo quidem, indicabo. » *G.* — Etiam Rom. » Scribam tamen, vel, quod malo, coram indicabo. » *H.*

— *Dubito, num* etc. Rom. *Non dubito idem tibi suadere, quod mihi debeam.* H.

2. *Ex necessitate decernerem.* Rom. *Ex necessitate decerneret.* H.

3. *Pessimis* Caesaribus ingentes arcus, excessuri templorum fastigia tituli, menses etiam dicati sunt ob res levissimas. *L.* — *Separari non alio modo* etc. Rom. *Separari* (ita scriptum) *non alio magis poterat*, sine *modo*. H. — Plurimorum librorum auctoritate omisit *modo* Cortius, quem Gierigius sequutus est. *S.* — *Silentio non praeterii.* Hoc ita intelligo. Designatus consul Secundus interrogatus a consule Senatum habente, *quid censes, Secunde?* exordio tali usus est, uti diceret: » se studio abstinere hic a laudibus principis, et uti felicitate temporum, qua etiam de veris decoribus Imperatoris tacere liceat etc. » *G.* — Rom. » Quod ipsum non dissimulatione et silentio praeterii. » *H.* — Geminus ordo libri Romani. *S.*

4. *Nec conveniunt.* Malim, *ne conveniunt*: prima vocis posterioris litera temere adhaesisse videtur praecedenti. *G.* — Dubito de necessitate mutationis. *Nec.... quidem* hic est *et ne... quidem.* S.

— *Faciendi aliquid* etc. Rom. *Faciendi aliquid non faciendive.* H. — *Quum hominum ipsorum.* Rom. *Quum ipsorum hominum.* Deinde *conditio mutatur*, σολοικῶς. H.

5. Ad recentia opera referendum

cipis praebent facultatem nova, magna, vera censendi: quibus ex caussis, ut supra scripsi, dubito, an idem nunc tibi, quod tunc mihi, suadeam. Illud non dubito, debuisse me in parte consilii tui ponere, quod ipse fecissem. Vale.

bellum Dacicum, quod Traianus primum a. Chr. 102, deinde redintegratum a. 106, feliciter confecit. *L.* — *Quibus ex caussis.* Rom. *Quibus ex causis.* Hoc novae sententiae initium, idque et Ald. voluit. *H.* — Post *censendi* plene distinguendum. *S.* — *In parte consilii tui ponere, quod ipse fecissem.* Rom. *In partes consilii tui ponere, quid ipse fuissem.* H. — *Quod ipse fecissem.* Hic abrumpit, et ipsum consilium in illud tempus reiicit, quo coram suadere possit. Hinc confirmatur emendatio supra proposita, in verbis *coram indiculo.* G.

XXVIII.

Excusationem illius admittit; fructus quos miserat, moderandos in posterum, denuntiat.

C. PLINIVS PONTIO SVO S.

Scio, quae tibi caussa fuerit impedimento, quo minus praecurrere adventum meum in Campaniam posses: sed, quamquam absens, totus huc migrasti. Tantum mihi copiarum tam urbanarum quam rusticarum nomine tuo oblatum est, quas omnes improbe quidem, accepi tamen. Nam me tui, ut ita facerem, rogabant; 2
et verebar, ne et mihi et illis irasceceris, si non fe-

XXVIII. De *Pontio*, vid. ad V, ep. 15. *L.*

1. *Tam urbanarum quam rusticarum.* Sic et Rom. *H.* — Medic. *Qua urbanarum qua rusticarum.* Quod verum puto; recepitque Cortius cum Gierigio. Vid. Drakenb. ad Liv. II, 35, 4. *S.* — *Quas omnes* etc. Rom. *Quas omnes improbe, accepi tamen*, ut et Ald. Infra ep. 29, 3: « Ad haec ego genera caussarum, ambitiose fortasse, addam tamen. » Lib. VII, ep. 30, 4: « Quibus ex caussis precario studeo: studeo tamen. » Lib. IX, ep. 25, 3: « Nunc me rerum actus modice, sed tamen distringit. » Fortasse scripsit: « improbe accepi, accepi tamen. » *H.*

cissem. In posterum, nisi adhibueris modum, ego ad-
3 hibebo. Etiam tuis denuntiavi, si rursus tam multa adtulissent, omnia relaturos. Dices, oportere me tuis rebus ut meis uti: etiam; sed perinde illis ac meis parco. Vale.

2. *Ego adhibebo* etc. Rom. *Ego adhibebo: tuis denuntiavi.* H. — *Parco.* Frugalitatem Plinii plures epistolae testantur. *L.*

XXIX.

Quadratum monet tum Thraseae dicto, tum suo exemplo, quae caussae agendae sint.

C. PLINIVS QVADRATO SVO S.

Avidius Quietus, qui me unice dilexit, et, quo non minus gaudeo, probavit, ut multa alia Thraseae (fuit enim familiaris) ita hoc saepe referebat, praecipere solitum, suscipiendas esse caussas, aut amicorum, aut
2 destitutas, aut ad exemplum pertinentes. Cur amicorum? Non eget interpretatione. Cur destitutas? Quod in illis maxime et constantia agentis et humanitas cerneretur. Cur pertinentes ad exemplum? Quia pluri-

XXIX. *Quadrato* IX, epist. 13, narrat quid in Helvidii caussa actum. *L.*

1. *Avidius Quietus* occurrit etiam IX, ep. 13, 15, ubi in Helvidii caussa censet in gratiam Arriae et Fanniae. *L.* — *Vt multa alia* etc. Rom. » Vt multa alia (fuit enim Thraseae familiaris) ita hoc saepe. » *H.* — *Aut destitutas* etc. Rom. *Aut destitutas ad exemplum pertinentes*, sine *aut*, quod vero necessarium est. *H.* — *Destitutas.* Periculosas et derelictas ab aliis propter difficultatem et alia incommoda. Ergo qui has nihilominus suscipit, *constantiam* simul et *humanitatem* ostendit, illam, quia nullum periculum, nullam molestiam metuit, hanc, quia putat amicos (non hos solum, sed omnino alios, *S.*) etiam cum invidiae periculo, et commodorum iactura defendendos et adiuvandos esse. *E.* — *Ad exemplum pertinentes.* Hoc est, utiles lecturis vel audituris exempli instar. *E.* — Immo maius quiddam indicatur. Explicat mox ipse Plinius. *S.*

2. *Quia plurimum refert.* Sic et Rom.

mum refert, bonum an malum induceretur. Ad haec 3
ego genera caussarum, ambitiose fortasse, addam tamen claras et illustres. Aequum enim est agere non nunquam gloriae et famae, id est, suam caussam. Hos terminos, quia me consuluisti, dignitati ac verecundiae tuae statuo. Nec me praeterit, usum et esse et 4
haberi optimum dicendi magistrum. Video etiam, multos parvo ingenio, literis nullis, ut bene agerent, agendo consequutos. Sed et illud, quod vel Pollionis, 5
vel tanquam Pollionis accepi, verissimum experior: *Commode agendo factum est, ut saepe agerem: saepe agendo, ut minus commode:* quia scilicet assiduitate nimia facilitas magis quam facultas, nec fiducia, sed temeritas, paratur. Nec vero Isocrati, quo minus ha- 6
beretur summus orator, offecit, quod infirmitate vocis, mollitie frontis, ne in publico diceret, impediebatur. Proinde multum lege, scribe, meditare, ut possis, quum voles, dicere; dices, quum velle debebis. Hoc fere temperamentum ipse servavi. Non nunquam ne- 7

Ald. *referet*, pro *referret*, quod merito revocatum est. *H.* — A Cortio, quem Gierigius iure sequitur. Miror, Gesnerum *refert* ferre potuisse. *S.* — *Bomum an malum induceretur.* Rom. *Bonum an malum diceretur*, corrupte.

3. *Aequum enim est.* Praestaret hic ordo: *Aequum est enim.* Mox *gloriae, famae*, genitivi sunt. *S.* — *Gloriae et famae*, etc. Rom. » Gloriae et famae idem dignitati ac verecundiae tuae statui. » Multa omissa sunt, quia, ut Cortius putat, in libris fuit: » id est (ex hoc factum *idem*) suam caussam. Hos terminos, quia me consuluisti, item dignitati ac verecundiae tuae statuo. » Ita apparet, quae omissionis caussa fuerit *H.*

4. *Vsum et esse et haberi.* Rom. *usum esse et haberi.* H.

5. De *Pollione* vid. ad V, epist. 3, 5. *L.* — *Vel tanquam*, etc. Rom. *Vel tanquam Pollionis tanquam verissimum.* H. — *Facilitas magis*, etc. Rom. *Facilitas magis quam doctrina, nec fiducia.* H.

6. *Offecit, quod*, etc. Rom. *Effecit, quod infirmitate vocis, mollitia frontis* H. — *Mollitie frontis.* Timiditate; quod in fronte hominis manifesta animi, praecipue pudoris vel impudentiae indicia esse putantur. Cicero in Isocrate *pudorem* et *timiditatem ingenuam* dixit. *E.*

— *Dices quum velle debebis.* Rom. *Dices cum velle debebis.* H. — Cicer. Off. I, 4, *disces, quamdiu voles*; tamdiu autem velle debebis, etc. *L.*

cessitati, quae pars rationis est, parui. Egi enim quasdam a senatu iussus; quae tertio in numero fuerunt ex illa Thraseae divisione, hoc est, ad exemplum
8 pertinentes. Adfui Baeticis contra Baebium Massam. Quaesitum est, an danda esset inquisitio: data est. Adfui rursus iisdem querentibus de Caecilio Classico. Quaesitum est, an provinciales, ut socios ministrosque
10 proconsulis, plecti oporteret: poenas luerunt. Accusavi Marium Priscum; qui lege repetundarum damnatus, utebatur clementia legis, cuius severitatem immanitate criminum excesserat: relegatus est. Tuitus sum Iulium Bassum, ut incustoditum nimis et incautum, ita minime malum: iudicibus acceptis in senatu
11 remansit. Dixi proxime pro Vareno, postulante, ut sibi invicem evocare testes liceret: impetratum est. In posterum opto, ut ea potissimum iubear, quae me deceat vel sponte fecisse. Vale.

7. *Quae tertio*, etc. Rom. « Quo tamen in numero fuerunt ex illa Thraseae divisione, hoc est. » Cellariana lectio a Casaubono excogitata est. *H.* — Non debebat eam Gesnerus retinere. Vnice verum, quod liber Romanus cum caeteris omnibus exhibet, *fuerunt* scil. aliquot. *S.*

— *Adfui Baeticis.* Vid. III, 4, 4, et VII, 33; de *Caecilio Classico* III, 4, 2; de *Mario Prisco* II, 11; de *Iulio Basso* IV, 9; *pro Vareno*, V, 20. *G.*

10. *Vt incustoditum*, etc. Rom. *Vt incustoditum et minus cautum.* H. — Vera haec lectio videtur. *S.*

— *Invicem vocare testes.* Sic et Rom. *H.* — Praestat aliorum librorum *evocare*, quod verbum de hac re proprium. *S.*

— *Vt ea potissimum*, etc. Rom. *Vt potissimum iubeant, quod me deceat.* H.

XXX.

Prosoceri villae durum et laboriosum hominem praeficiendum esse suadet.

C. PLINIVS FABATO * SVO S.

Debemus, me Hercule, natales tuos perinde ac nostros
celebrare, quum laetitia nostrorum ex tuis pendeat,
cuius diligentia et cura hic hilares, istic securi sumus.
Villa Camilliana, quam in Campania possides, est 2
quidem vetustate vexata; ea tamen, quae sunt pre-
tiosiora, aut integra manent, aut levissime laesa sunt.
Attendimus ergo ut quam saluberrime reficiantur. 3
Ego videor habere multos amicos, sed huius generis,
cuius et tu quaeris et res exigit, prope neminem.
Sunt enim omnes togati et urbani: rusticorum autem 4
praediorum administratio poscit durum aliquem et
agrestem, cui nec labor ille gravis, nec cura sordida,

XXX. * De *Fabato* vid. ad IV, ep. 1. *L.*

1. *Natales tuos. Dies* subaudiendos esse, tam manifestum est, ut mirer, Cortium de loco natali intelligere potuisse. *S.*

2. *Vexata.* Per quemdam εὐφημισμὸν iucunda et venusta metaphora *vexatam* dicit villam multis partibus caducam, et labantem aedificiorum ruinam minitantium vetustate. Ratio dicendi vere Pliniana, hoc est, venusto ingenio apta et digna. *E.* — Caducam et labantem villam aedificiaque ruinosa Secundus non dicit. *Villa vetustate vexata* h. l. nihil amplius quam cui anni aliquid detrimenti attulerunt. *S.* — *Ea tamen*, etc. Rom. *Et tamen quae sunt pretiosiora.* H.

3. *Attendimus ergo.* Rom. *Attendemus ergo.* H. — Praefero hanc lectionem, quae item aliorum librorum est. Refectio villae futura erat, quum haec Plinius scriberet. *S.*

— *Quam saluberrime.* Quam minimis impensis: quod fieri poterat, quia *pretiosiora*, id est, quorum refectio magnam erat pecuniam absumptura, vix aut ne vix quidem laesa erant. *S.*

— *Sed huius generis, cuius et tu quaeris.* Rom. *Sed eius generis, cuius et tu quaeris.* H.

5 nec tristis solitudo videatur. Tu de Rufo honestissime cogitas: fuit enim filio tuo familiaris. Quid tamen nobis ibi praestare possit, ignoro; velle plurimum, credo. Vale.

5. *Quid tamen nobis ibi*. Sic et Rom. Postremo, *velle plurimum*, *credo*, quod minus absonum est, quam Cortio videtur. Credebat id Fabato. *H.* — Cortius edidit: *Velle plurimum*, *scio*. S.

XXXI.

Quid Centum Cellis in secesso principis peractum sit, egregie enarrat, simulque loci situm et munitionem describit.

C. PLINIVS CORNELIANO* SVO S.

Evocatus in consilium a Caesare nostro ad Centum
2 Cellas (hoc loco nomen) longe maximam cepi voluptatem. Quid enim iucundius, quam principis iustitiam, gravitatem, comitatem in secessu quoque, ubi haec maxime recluduntur, inspicere? Fuerunt variae cognitiones, et quae virtutes iudicis per plures species
3 experirentur. Dixit caussam Claudius Ariston, princeps Ephesiorum, homo munificus, et innoxie popularis: inde invidia, et ab dissimillimis delator immis-

XXXI. * Ad *Cornelianum* non nisi haec una epistola data exstat, nec alibi Noster eius mentionem facit. *L.*

1. *Hoc loco nomen*. Forte illo tempore *Centum Cellarum* nomen demum accepit: alioqui supervacua, et glossae similia mihi viderentur tria ista verba. *Civitá vecchia* eo loco hodie esse, docent Geographi. Vid. viri docti ad Rutilii itin. I, 237. *G.*

2. *Ubi haec maxime recluduntur*. Magis enim in secessu, quam in hominum frequentia apparet, num quis vere sit iustus, gravis, comis, an iustitiam, gravitatem, comitatem simulet. *S.*

3. *Claudius Ariston*. Sic et Rom. Postea, *innoxiae popularitatis*. H. — *Innoxie popularis*. Sic ex libris Cortius: sed nec damnaverim alterum, *innoxiae popularitatis*. G. — *Ab dissimillimis*: Id est, pessimis, ut ipse erat optimus. Liceat enim nobis retinere vulgatam ab Aldo aliisque lectionem

sus: itaque absolutus vindicatusque est. Sequenti die
audita est Galitta, adulterii rea. Nupta haec tribuno 4
militum, honores petituro, et suam et mariti digni-
tatem centurionis amore maculaverat: maritus legato
consulari, ille Caesari scripserat. Caesar, excussis 5
probationibus, centurionem exauctoravit, atque etiam
relegavit. Supererat crimini, quod nisi duorum esse
non poterat, reliqua pars ultionis: sed maritum, non
sine aliqua reprehensione patientiae, amor uxoris
retardabat; quam quidem, etiam post delatum adul-
terium, domi habuerat, quasi contentus aemulum
removisse. Admonitus, ut perageret accusationem, 6
peregit invitus. Sed illam damnari, etiam invito ac-
cusatore, necesse erat: damnata, et Iuliae legis poenis
relicta est. Caesar et nomen centurionis, et comme-
morationem disciplinae militaris sententiae adiecit,
ne omnes eiusmodi caussas revocare ad se videretur.
Tertio die inducta cognitio est, multis sermonibus et 7

Cortius ex libria antiquis «et dissimillimis dissimilis delator immissus.» Si omnino bis ponere iuvat adiectivum, malim: «ab dissimillimis dissimilis delator immissus:» vel ita, «ab dissimillimis his similis delator immissus.» Potest etiam sic dedisse Secundus, «et dissimillimus delator immissus.» *G.* — Rom. «Et a dissimillibus.» *H.*

4. *Galitta adulterii rea.* Rom. *Galicta adulterii rea.* H.

— *Legato consulari.* Qui ex consulatu legionibus omnibus praeest, ut distinguatur ab singularum legatis praetoriis. Iam laudavit Cellarius Lipsium de mil. Rom. II, 11, qui ex Dione lib. LII et LIII, explicat. *G.*

5. *Exauctoravit*, ignominiae caussa ab exercitu removit, unde infamia. *L.*

— *Crimini.* Adulterio, quod necessario inter duas personas erat, «reliqua pars ultionis supererat,» scil. ut et Galitta puniretur. *E.* — *Reprehensione patientiae.* Merito enim patientia mariti adversus uxorem adulterii ream suspecta erat. Forte lenonem ipsum maritum putabant. *E.*

6. *Iuliae legis poenis.* De quibus multum disputatum est antequam integrae ederentur Paulli sententiae receptae, in quibus II, 26, 12, ista habentur: «Adulterii convictas mulieres dimidia parte dotis, et tertia parte bonorum, ac relegatione in insulam, placuit coërceri.» *G.* — Rom. «Et legis Iuliae poenis relicta est.» *H.*

— *Ne omnes eiusmodi caussas.* Si iure Principis id fecisset. Scilicet Augusti exemplum secutus rem militarem sibi vindicavit in solidum; reli-

vario rumore iactata, de Iulii Tironis codicillis, quos
ex parte veros esse constabat, ex parte falsi diceban-
8 tur. Substituebantur crimini Sempronius Senecio,
eques Romanus, et Eurythmus, Caesaris libertus et
procurator. Heredes, quum Caesar esset in Dacia,
communiter epistola scripta, petierant, ut susciperet
9 cognitionem: susceperat. Reversus diem dixerat: et,
quum ex heredibus quidam, quasi reverentia Eury-
thmi, remitterent accusationem, pulcherrime dixerat,
Nec ille Polycletus est, nec ego Nero. Indulserat ta-
men petentibus dilationem; cuius tempore exacto,
10 consederat auditurus. A parte heredum intraverunt

quarum rerum nomen certe et usum Senatui reliquit. *G.* — Disertius Buchnerus: « Tuendae disciplinae militaris propria Imperatoris cura est: quae quum centurionis adulterio violata esset, eius cognitio ad Traianum pertinebat. Hoc itaque in sententia, quam pronuntiarat, allegaverat Traianus: ne omnes in universum huiusmodi caussas (id est adulteria) suae cognitionis facere videretur. » *S.*

7. *Rumore iactata*, etc. Rom. *Rumore iactata Iulii Tyronis codicillis.* H. — Nostram Casaubonus excogitavit: nec displirrt. Susceperat Traianus cognitionem, quum in Daria esset. Notissima igitur erat priusquam induceretur: quumque de raussa varius rumor esset, poterat utique multis sermonibus iartari. *S.*

8. *Substituebantur crimini Sempr.* etc. Substituebantur, in crimen vocabantur: sic Celsus l. XXX, π, de oper. libert. (38, 1): « Et fere ea mens est personam arbitrio substituentium, ut, quia sperent eum recte arbitraturum, id fariant, etc. » Et Vlpianus l. II, π, de admin. rer. ad civit. (50, 8), §. 11: « Quum posterior locatio solidae praestationi reipublicae eam substituerit. » Quo utroque loco *substituere* haud dubie est *subiicere*. G

9. *Diem dixerat.* Sic et Rom. *H.* — Al. *Diem dederat*, quod cum Cortio et Gierigio verum puto. *S.* — *Quasi reverentia*, etc. Rom. *Quasi reverentia Eurythmo mitterent accusationem.* H. — Legendum ut alii habent: « quasi reverentia Eurythmi, omitterent accusationem. » *S.* — *Polyclitus.* Potentissimus Neronis libertus, de quo laudavit Cellarius Tac. Annal. XIV, 39, Hist. I, 37, ac II, 95. De moderatione Traiani circa libertos suos noster Paneg. cap. 88. *G.* — Sensus ergo seotrntiae Traiani hic est: non ego sum alter Nero, qui libertis suis, ut Polyrleto, quidquid ipsis libuisset, et quascunque rapinas, nimis negligenter permitteret. *E.* — Rom. « Nec ille Polyphagus est, ner ego Nero. » *H.*

10. *A parte heredum intrav.*, etc. Interpungendum puto: « A parte heredum intraverunt duo omnino: postularunt, etc. » Notus usus adverbii *omnino* numeralibus iuncti. Caesar

duo: omnino postularunt, ut omnes heredes agere
cogerentur, quum detulissent omnes, aut sibi quo-
que desistere permitteretur. Loquutus est Caesar 11
summa gravitate, summa moderatione: quumque
advocatus Senecionis et Eurythmi dixisset, suspicio-
nibus relinqui reos, nisi audirentur; *Non curo*, in-
quit, *an isti suspicionibus relinquantur: ego relinquor.*
Dein, conversus ad nos: *Επίστασθε, quid facere debea-* 12
*mus? Isti enim queri volunt, quod sibi licuerit non
accusare.* Tum ex consilii sententia iussit denuntiari
heredibus omnibus, aut agerent, aut singuli appro-
barent caussas non agendi, alioqui se vel de calumnia
pronuntiaturum. Vides, quam honesti, quam severi 13
dies: quos iucundissimae remissiones sequebantur.
Adhibebamur quotidie coenae: erat modica, si prin-
cipem cogitares. Interdum *ἀκροάματα* audiebamus:
interdum iucundissimis sermonibus nox ducebatur.

de B. G. IV, 38: »Eo duae omnino civitates ex Britannia obsides miserunt: reliquae neglexerunt.« Cicero de Fin. V, 8, in. »iunctae autem et duplices expositiones summi boni tres omnino fuerunt: nec vero plures........ esse potuerunt.« *S.*

12. Επίστασθε, *quid facere debeamus.* Rom. Επιστήσατε *quid facere debeamus.* H. — Abusus linguae Graecae in iudice coram consilio vix ferendus, quantumvis Romani in sermonibus epistolisque Graeca frequentarint. Quis nostrum ferret iudicem consiliarios sic alloquentem: *Savez-vous, was wir zu thun haben?* S.

— *Quod sibi licuerit non accusare.* Acute. Licuerat accusatoribus non accusare ab initio: nunc postquam detulerunt nomina, non licet. Si queruntur ergo, se ad accusandum cogi, re ipsa hoc queruntur, quod male sua libertate usi fuerint. Si tamen nimis argutum hoc videatur, geminemus negandi adverbium, hoc modo: »quod sibi non licuerit non accusare:« ita plane difficultatem non habebit. Iam enim »non licet ipsis non accusare,« hoc est, revocare accusationem, ne Principi eam condonasse videantur. *G.* — Nisi Plinius scripsit: »quod sibi non licuerit accusare.« *S.*

— *Tum ex consilii*, etc. Rom. »Tum ex consulis sententia iussit denuntiari heredibus omnibus, aut agerent, aut singuli probarent.« *H.*

13. *Iucundissimae remissiones.* Rom. *Iucundissime remissiones.* H.

— *Si principem cogitares.* Rom. *Si principem cogites.* H.

— Ακροάματα. Vsu hic Latinis solemni: alio Graeci fere usurpant, qui tamen etiam de hominibus dicunt.

14 Summo die abeuntibus nobis (quam diligens in Caesare humanitas!) xenia sunt missa. Sed mihi, ut gravitas cognitionum, consilii honor, suavitas simplicitasque convictus, ita locus ipse periucundus fuit.
15 Villa pulcherrima cingitur viridissimis agris: imminet litori, cuius in sinu fit quum maxime portus. Huius sinistrum brachium firmissimo opere munitum est;
16 dextrum elaboratur. In ore portus insula adsurgit, quae illatum vento mare obiacens frangat, tutumque ab utroque latere decursum navibus praestet. Adsurgit autem arte visenda. Ingentia saxa latissima navis provehit: [contra] haec alia super alia deiecta ipso pondere manent, ac sensim quodam velut aggere
17 construuntur. Eminet iam et apparet saxeum dorsum: impactosque fluctus in immensum elidit et tollit.

Locis ab H. Stephano Thes. L. Gr. I. col. 295 B. collectis add. Diodor. Sicul. Exc. de Virt. et Vit. p. 583 Wessel. περιήει πάντα τὸν τόπον, πρόποσεις λαμβάνων ὀρθός, καὶ τοῖς ἀκροάμασι προσπαίζων. S. — *Noctem ducere*, formula poëtica. *L.*

14. *Summo die . . . . diligens.* Rom. *Summo vesperi abeuntibus nobis, quam diligens.* H. — *Vesperi* profectum a glossatore, qui *summo die* interpretari vellet. *S.*

15. *Fit quum maxime portus.* Lectio a Cortio restituta e libris. Vulgo, » cuius in sinu quam maximus portus velut amphitheatrum.» Vltima verba glossam putat ex Rutilii itin. I, 239, ubi de hoc portu, *Molibus*, inquit, *aethereum concluditur amphitheatrum*: reliquam mutationem ortam ex ignorato usu τῆς *quum maxime*, quem docet index noster, et hic stabiliunt, quae proxime sequuntur, unde intelligimus nimirum *eo ipso tempore*, hoc est *quum maxime*, elaboratum esse in portu. *G.* — Rom. » Cuius in sinu portus velut amphitheatrum. » *H.*

16. *In ore portus insula adsurgit* Rom. *In ore insula assurgit.* H.

— (*Contra*) *haec* Vix dubito, corruptum esse illud *contra*: certe mihi ignorabile est: et quum sine illo sententia mihi videatur planior, interim uncis coërcere ausus sum, dum, quid illo faciamus, decernatur. Non multum iuvat Cortius, quum observat, aut *contra* portum *provehi*, aut *contra* eum *deiici* saxa: neutrum enim a me intelligi fateor, certe, quid opus sit ea propositione, non comminiscor. In mentem veniebat sic legere *quadra* id est quadrata *haec* saxa *alia super alia*, etc. Cui compendia et notae librariorum non ignota sunt, ille dabit nobis, potuisse *quadra* in *contra* mutari, vocem insolentiorem, bonam tamen, in notiorem. Quin *saxa quadrata* huic rei sint aptissima, quae facilius sibi applicentur, moveantur

Vastus illic fragor, canumque circa mare. Saxis deinde pilae adiiciuntur, quae procedenti tempore enatam insulam imitentur. Habebit hic portus etiam nomen auctoris, eritque vel maxime salutaris. Nam per longissimum spatium litus importuosum hoc receptaculo utetur. Vale.

difficilius, dubitari nulla ratione potest. *G.* — Ego aliquando sic coniiciebam: *pondera haec alia super*, etc. Saltem hoc res et sensus patitur, et hoc ipsum *pondera .... ipso pondere suo manent*, quod aliquid ex lusu quodam acuminis habet, Plinianum mihi esse videbatur. *E.*

17. *Saxis pilae adiiciuntur*. Id est, structurae, in lateribus molis ex caementis, calce, et pulvere Puteolano, quas disertissime describit Vitr. V. 12. Quum enim illa ex pulvere Puteolano structura hoc habeat, ut in aqua magis magisque indurescat, moles eiusmodi paullatim in saxosae insulae naturam mutabitur. *G.* — Conf. Virg. Aen. IX, 710 sqq. »Qualis in Euboico Baiarum litore quondam Saxea pila cadit; magnis quam molibus ante Constructam ponto iaciunt.« *S.*

— *Nomen auctoris*. Traiani portus aliquamdiu dictus est, sed *Centum Cellarum* nomen mox rediisse, vel Rutilii loco citato constat. Accidit hic Traiano, quod saepe aliis, ut desideratam gloriam posteri invideant; qui propter frequentes ipsius in muria publicorum operum titulos *herba parietaria* a Constantino M. dictus sit, teste Aur. Vict. Epit. XLI, 13. Add. Ammian. Marcell. XXVII, 3, pag. 523. *G.* — Rom. »Hic portus habet etiam nomen auctoris, eritque maxime salutaris.« *H.* — Bene Cortius ex libris suis: »Habebit hic portus et iam habet nomen auctoris.« Idem in editione sua recepit Gierigius. *S.*

XXXII.

Nubenti Quintiliani filiae dono offert L millia nummum. Exiguum ei munusculum videbatur, sed et mediocritatem eius ita excusat, ut Quintilianum laudet.

C. PLINIVS QVINTILIANO SVO S.

Quamvis et ipse sis continentissimus, et filiam tuam ita institueris, ut decebat filiam tuam, Tutilii neptem;

XXXII. 1. *Vt decebat .... neptem*. Sic et Rom. *H.* — Alter verborum ordo e libro Mediceo enotatus, »ut decebat tuam filiam, Tutilii

quum tamen sit nuptura honestissimo viro, Nonio Celeri, cui ratio civilium officiorum necessitatem quamdam nitoris imponit; debet, secundum conditionem mariti, veste, comitatu (quibus non quidem
2 augetur dignitas, ornatur tamen) instrui. Te porro animo beatissimum, modicum facultatibus scio. Itaque partem oneris tui mihi vindico, et tanquam parens alter puellae nostrae confero quinquaginta millia nummum: plus collaturus, nisi a verecundia tua sola mediocritate munusculi impetrare posse confiderem, ne recusares. Vale.

neptem, » oppositionem iuvat, ideoque praeferendus videtur. *S.* — *Nonium Celerem* eumdem esse putant quem Martial. VII, epig. 51, ait Celtiberiae praesidem fuisse. *L.* — *Secundum conditiones*, etc. Rom. « Secundum conditiones mariti veste, comitatu augeri, quibus non quidem augetur dignitas, ornatur tamen et instruitur. » *H.* — Placet haec lectio, quae item aliorum librorum est. Praeterea cum Cortio et Gierigio scribendum, libris praeeuntibus, *conditionem*. Pluralem hoc sensu vix reperias. *S.*

2. *Modicum facultatibus* Non pro rhetore: nam sic dives erat Fabius. Vid. Iuven. VII, 188 sq. Verum pro genero, viro splendido, et forte Hispaniae praeside, quod coniiciunt viri docti eum esse, de quo Martialis VII, 51. Vid. Praef. Quintil. § 9, 11. *G.* Add. Gesner. ad Quintil. l. l.

— *Partem oneris tui mihi vindico.* Rom. *partem oneris tui vindico mihi* H. — *Alter* exciderat in edit. Gesneriana, negligentia, puto, operarum. Itaque addidi. *S.* — *Impetrari posse confiderem.* Rom. *Impetrare posse confiderem.* H. — Verum hoc videtur. Mutatum, ni fallor, quod pronominis ellipsis offenderet. Sed haec nihil habet duri aut insoliti: quanquam librariis fere adeo displicuit, ut nunc pronomen infercirent, nunc, ut hoc loco, passivum pro activo scriberent. *S.*

XXXIII.

Triumphat oratione sua pro Accia apud centumviros habita, cuius artes detegit. Animus laetitiae sensu commotissimus cum impetu effunditur.

C. PLINIVS ROMANO * SVO S.

Tollite *cuncta, inquit, coeptosque auferte labores.* Seu scribis aliquid, seu legis, tolli, auferri iube, et accipe orationem meam, ut illi arma, divinam. Num superbius potui? Revera, ut inter meas, pulchram: nam mihi satis est certare mecum. Est haec pro Accia 2
Variola, et dignitate personae, et exempli raritate, et iudicii magnitudine insignis. Nam femina splendide nata, nupta praetorio viro, exheredata ab octogenario patre, intra undecim dies, quam ille novercam ei, amore captus, induxerat, quadruplici iudicio bona

XXXIII. * *Romano* vel *Voconio* Romano, cui et panegyricum misit emendandum III, ep. 13; vel *Romano* Firmo, quem ipse I, ep. 19, nobis notum fecit; de illo vid. ad I, ep. 5. Vterque fuit contubernalis Plinii. *L.*

1. *Tollite cuncta.* Verba Vulcani Aen. VIII, 439, quibus caeteris sepositis arma Aeneae parare iubet suos Cyclopas. *G.* — *Coeptosque auferte labores.* Ita et liber Rom. *H.* — Et qui non? Videtur Heusingerus respexisse ad varietatem lectionis in codicibus Virgilianis repertam. *S.*

— *Seu scribis*, etc. » Seu scribis aliquid, seu legis, tolli, auferri iube: et accipe orationem meam, ut illi arma, divinam (num superbius potui?) re vera, ut inter meas pulchram. » Ita, meo quidem iudicio, interpungendum est, servandumque *ut illi arma*, quod Cortius mutavit *H.* — Mutavit item Gierigius, cum Cortio scribens *ut illa arma*. Perperam. Romanus Cyclopibus, lectio orationis fabricationi armorum comparatur. *Accipe orationem meam*, scil. legendam, *ut illi arma*, scil. fabricanda. *S.*

— *Vt inter meas.* Haec verba plane corrigunt, et ad modestiam revocant, si quid praecedens locus habere arrogantiae videbatur. Habent enim eam vim: » quatenus inter meas pulchra esse potest oratio » vel » modo possit meum quidquam pulchrum vocari. » *G.*

2. *Intra undecim dies*, etc. Rom. *intra XI dies quasi ille novercam ei captus induxerat.* Omissum *amore*. H. — *Novercam ei . . . . . induxerat.* Sic Graeci μητρυιὰν τοῖς τέκνοις ἐπάγε-

3 paterna repetebat. Sedebant iudices centum et octo-
ginta: tot enim quatuor consiliis conscribuntur:
ingens utrinque advocatio, et numerosa subsellia:
praeterea densa circumstantium corona latissimum
4 iudicium multiplici circulo ambibat. Ad hoc, stipatum
tribunal, atque etiam ex superiore basilicae parte,
qua feminae, qua viri, et audiendi, quod erat diffi-
cile, et quod facile, viscndi studio imminebant.
Magna exspectatio patrum, magna filiarum, magna
5 etiam novercarum. Sequutus est varius eventus. Nam
duobus consiliis vicimus, totidem victi sumus. Nota-
bilis prorsus res et mira; eadem in caussa, iisdem
iudicibus, iisdem advocatis, eodem tempore tanta
diversitas accidit casu quidem, sed non ut casus vi-
6 deretur. Victa est noverca: ipsa heres ex parte sexta.

σθαι, ἐπισάγεσθαι. Vid. Wessel. ad Diod. Sic T. I, p. 485 sq. *S.* — *Quadruplici iudicio.* Centumvirali. Vid. supra I, 5, 4; et I, 18, 3; Add. Quintil. XII, 5, 6. *G.*

3. *Conscribuntur. Colliguntur* Cort. *discribuntur* Schreiterus in sacramentor. antiquitatibus p. 21. *G.* — Rom. «Quatuor consiliis colliguntur: ingens utrinque advocatorum: numerosa subsellia praestantium corona.» *H.* — *Densa.... ambibat.* Si quis tiro non satis sciat, quid sit in elocutione τὸ περίεργον vel περιττόν, ex ingenii ubertate nasci solitum, a quo Plinius, quamvis alioqui aetatem suam moderatione superans, tamen non semper sibi cavere potuit, is ex hoc loco cognoscat, in quo singula verba notionem *ambitus* vel *magnitudinis* quasi inculcant lectoribus. *E.*

4. *Basilicae* nempe Iuliae. v. V, ep. 21. *L.* — *Et audiendi*, etc. Rom. «*Et audiendi, quod difficile, et visendi studio imminebant.* Desunt *quod facile.* H. — *Erat* ante *difficile* in plurimis libris, etiam in Brummerianis, deest, expunxitque Cortius. Nec ego desidero. *S.*

— *Magna etiam novercarum.* Rom. *Magna novercarum*, sine *etiam*. H.

5. *Notabilis prorsus res.* Ita et Rom. In Ald. *res* omissa est. *H.* — *Eodem tempore tanta diversitas accidit casu quidem* etc. Rom. «Eodem tempore tanta diversitas. Adcidit casu, quod non casus videtur.» An ergo ita legendum? «Notabilis prorsus et mira, eadem in caussa, iisdem iudicibus, iisdem advocatis, eodem tempore, diversitas. Accidit casu quod victa est novecca, ipsa heres ex parte sexta; victus Suberinus.» Ex glossa accessit *res*, postquam prisca interpunctio perturbata est, ideoque eam vocem Aldus exclusit: ex eadem glossa illa quoque adiecta sunt *non casus videtur*, quod in margine aliquis adscripserat, posteaque varie mutarunt librarii. *H.*

Victus Suberinus; qui exheredatus a patre singulari
impudentia alieni patris bona vindicabat, non ausus
sui petere. Haec tibi exposui, primum, ut ex epistola 7
scires, quae ex oratione non poteras; deinde, (nam
detegam artes) ut orationem libentius legeres, si non
legere tibi, sed interesse iudicio videreris: quam,
sit licet magna, non despero gratiam brevissime im-
petraturam. Nam et copia rerum, et arguta divi- 8
sione, et narratiunculis pluribus, et eloquendi va-
rietate, renovatur. Sunt multa (non auderem nisi
tibi dicere) elata, multa pugnantia, multa subtilia.
Intervenit enim acribus illis et erectis frequens ne- 9
cessitas computandi, ac paene calculos tabulamque
poscendi, ut repente in privati iudicii formam cen-
tumvirale vertatur. Dedimus vela indignationi, dedi- 10
mus irae, dedimus dolori; et in amplissima caussa,
quasi magno mari, pluribus ventis sumus vecti. In 11
summa, solent quidam ex contubernalibus nostris

6. *Suberinus.* Hic videtur fuisse privignus, octogenarii senis, filius mulieris, quam ille novercam Acciae Variolae filiae suae induxit, qui iam pro sua matre ageret. *G.*

8. *Pugnantia.* Interpretantur acria, vehementia, contentiosa, fortia. quod firmant libri, in quibus legitur *pugnacia.* Sed mihi videbantur *pugnantia* hic intelligi illud genus acuminum, quae ex contrariis constant, *enthymemata* vocant rhetores. Vid. Quint. V, 10, 2; it. VIII, 5, 9. *G.* — *Elata .... subtilia.* His nempe illam *eloquendi varietatem* praestitit. *Elata* et *pugnantia*, quae mox acria et erecta dicit, habent vim, acrimoniam, et vehementiam dicendi oratoriam, et quemdam spiritum. Huc illa pertinent, *dedimus vela indignationi, irae, dolori,* etc. *Subtilia* autem sunt, exilia, tenuia, quae sunt de rebus vulgaribus, nec oratorium ornatum, nec vehementiam in dicendo admittunt; quo pertinet illa, quam commemorat: »necessitas computandi, ac paene calculos tabulamque poscendi.« Plura dedimus de hoc subtilitatis sensu et usu in Lexico technol. rhet. lat. pag. 385. *E.*

9. *Intervenit enim*, etc. Rom. *Intervenit acribus*, sine *enim*, quod nemo desiderabit. *H.* — *Tabula* illa qua computantes utuntur, peculiarem formam habuisse videtur, quae adiuvaret calculandi laborem. *L.* — *In privati iudicii.* Quo v. g. paterfamilias cum villico rationes putat: nam alio intellectu centumviralia iudicia sunt privata, hoc est, de re privata et familiari, et a publicis differunt. *G.*

10. *Vecti.* Rom. *Evecti.* H.

existimare hanc orationem (iterum dicam) praecipuam, ut inter meas, ὡς ὑπὲρ Κτησιφῶντος esse. An vere, tu facillime iudicabis, quia tam memoriter tenes omnes, ut conferre cum hac, dum hanc solam legis, possis. Vale.

11. Ὡς ὑπὲρ Κτησιφῶντος. Qua Ctesiphontem, et decretam sibi ab illo coronam defendit, quam, quod regina orationum Demosthenis iudicaretur, una cum accusatione Aeschinis Latine transtulerat Cicero. Vid. supra lib. 1, ep. 2, 1. *G.* — Romanus MS. *Iterum dicam ut inter meas*, ὑπὲρ Κτησιφῶντος *esse*. Cum manuscriptis Romanis hic consentit optime. Vulgata lectio interpolata est. *H.*

XXXIV.

Maximi munus gladiatorium in funere uxoris commendat: dolet autem pantheras tardius advenisse.

C. PLINIVS MAXIMO * SVO S.

Recte fecisti, quod gladiatorium munus Veronensibus nostris promisisti; a quibus olim amaris, suspiceris, ornaris. Inde etiam uxorem carissimam tibi et probatissimam habuisti; cuius memoriae aut opus aliquod, aut spectaculum, atque hoc potissimum,
2 quod maxime funeri, debebatur. Praeterea, tanto

XXXV. * *De Maximo* vid. ad II, epist. 11. *L.* — Inscr. Rom. MAXIMO AFRICANO. *H.*

1. *Recte fecisti*, etc. Rom. *Recte fecisti, qui gladiatorum munus.* H. — *Veronensibus nostris.* Sicut I, 16, 5 *Catullum suum vocat*, tum propter Comi patriae suae viciniam, tum quod avunculus, Plinius maior, Veronensis esset. *G.* — Immo *nostris* est, quibuscum nobis necessitudo intercedit. Plinius quidem maior an Veronensis fuerit, ambigunt Sunt qui pro Novocomensi habeant. *S.*

— *Aut opus aliquod.* Monumentum sepulchri, templum, quo servatur memoria: ab opere diversum *spectaculum*, ludi cuiuscunque generis; *potissimum* vero *hoc* debebatur, quia *debebatur funeri*, in funeribus autem ludos fuisse editos, vel es Terentianis didascaliis satis constat. *G.* — Rom. « Cuius memoriae a te opus aliquod, maxime funebre, debeatur (pro *debebatur*). Praeterea tanto consensu. » Es vulgata haec ita supplere licet:

consensu rogabaris, ut negare non constans, sed
durum videretur. Illud quoque egregium, quod tam
facilis, tam liberalis in edendo fuisti. Nam per haec
etiam magnus animus ostenditur. Vellem Africa- 3
nae, quas coëmeras plurimas, ad praefinitum diem
occurrissent; sed licet cessaverint illae, tempestate
detentae, tu tamen meruisti, ut acceptum tibi fieret,
quod quo minus exhiberes, non per te stetit. Vale

» cuius memoriae a te opus aliquod, aut spectaculum, maxime funebre, debebatur. » *H.*

2. *Non constans.* Videtur enim alioqui constantis viri esse, negare populo crudelem adeo voluptatem, in qua nihil sit, quod delectare virum sapientem possit. Vide sapientissimam Ciceronis ad Marium epistolam fam. VII, 1. *G.*

— *Illud quoque egregium.* Rom. *Illud quoque egregie*, ut in scriptis est. *H.* — Recepit Cortius: item Gierigius. Bene. Nostrum a glossatoris manu profectum. *S.* — *Liberalis in edendo.* Vt Paneg. XXXIII, 2: » Quam deinde in edendo liberalitatem.... exhibuit, etc. » *G.*

— *Magnus animus ostenditur.* Rom. *Animus magnus ostenditur.* H.

3. *Africanae.* Pantherae, ex Africa advectae ad spectaculum: vid. Plinium H. N. VIII, 18. *E.* — Conf. Ciceronis epistolam ad Coelium II, 11. Livium XLIV, 18, 8. » Et iam magnificentia crescente notatum est, ludis circensibus P. Cornelii Scipionis Nasicae et P. Lentuli aedilium curulium, sexaginta tres Africanas, et quadraginta ursos et elephantos lusisse. » Vbi vid. interpr. *S.* — *Ad praefinitum diem occurrissent.* Rom. *Ad praefinitum diem accurrissent.* H.

LIBER SEPTIMVS

I.

Aegrotantem hortatur, ut valetudinem patienter ferat, suoque exemplo docet medicis obtemperare.

C. PLINIVS RESTITVTO SVO S.

Terret me haec tua pertinax valetudo, et quamquam
te temperantissimum noverim, vereor tamen, ne quid
illi etiam in mores tuos liceat. Proinde moneo, pa-
2 tienter resistas: hoc laudabile, hoc salutare. Admittit
humana natura, quod suadeo. Ipse certe sic agere
3 sanus cum meis soleo: « Spero quidem, si forte in
adversam valetudinem incidero, nihil me desidera-
turum vel pudore vel poenitentia dignum: si tamen
superaverit morbus, denuntio, ne quid mihi detur,
nisi permittentibus medicis; sciantque, si dederint,

I. 1. *In mores tuos liceat.* Abstinentiam, moderationem, patientiam tuam expugnet, et vitia inducat contraria. *G.*

2. *Admittit humana natura.* Alioqui frustra suaderem. Post argumenta ab *honesto* et *utili*, ut vocant, subiungit etiam a *possibili*, idque ita esse, suo exemplo ostendit: vel potius, ut suum exemplum laudare queat, hoc praestruit. Caeterum interpunsi ante haec verba, quae adhuc nulla nota discreta fuerant. Et video iam monuisse Cortium, ita distinguendum esse, ut agnoscamus Plinium. *G.*

— *Cum meis.* Non opus erat hic monere intelligi familiares, servos praesertim, aegrotum herum curare iussos, nisi adscriptum esset ex Catanaeo, *Hortari meos infirmos, ut fortiter ferant*: quibus verbis totum Plinii consilium evertitur. *G.*

3. *Ne quid mihi detur..... sciantque.* Ferri potest haec lectio, qua posita transire dicemus Plinium a directa oratione, quam vocant, ad indirectam. Sed exprimi voluit ex libris Cortius, (quamquam illi non nisi ex dimidia parte obtemperatum est): *ne quid mihi detis..... sciatisque si dederitis*, etc.

ita vindicaturum, ut solent alii, quae negantur. »
Quin etiam quum perustus ardentissima febri, tandem 4
remissus unctusque acciperem a medico potionem,
porrexi manum, utque me tangeret, dixi, admotumque iam labris poculum reddidi. Postea quum 5
vicesimo valetudinis die balineo praepararer, mussantesque medicos repente vidissem, caussam requisivi. Responderunt, « posse me tuto lavari, non tamen omnino sine aliqua suspicione. » *Quid*, inquam, *necesse est?* Atque ita spe balinei, cui iam videbar 6
inferri, placide leniterque dimissa, ad abstinentiam rursus non secus, ac modo ad balineum, animum vultumque composui. Quae tibi scripsi, primum ut 7
te non sine exemplo monerem, deinde ut in posterum ipse ad eamdem temperantiam adstringerer, quum me hac epistola quasi pignore obligavissem. Vale.

Legitur importune, *sciatisque*, *si dederint*. G. — Adscivit Gierigius *detis*, *sciatisque*, *dederitis*. Laudo factum. *S.* — *Solent alii*. Scil. vindicare ea, *quae negantur*. *E.*

4. *Febri*. Cortius ex libris suis *febre*. Vid. Voss. de Analog. Lib. II, cap. 12, p. m. 729. *S.* —*Remissus unctusque*. Commodum huc retulit Cellarius Celsi auctoritatem II, 14: Vngi, » leniterque pertractari corpus etiam in acutis et recentibus morbis oportet; » in remissione » tamen, et ante cibum. » *G.* —*Vt me tangeret*. Exploraret tum arteria tangenda, tum calore observando, possetne tuto dari potus. Antequam de hoc constaret, bibere scilicet, sitiens licet exustusque, noluit. *G.* —Cortius *utque tangeret*. Pronomine facile caremus. *S.*

5. *Mussantesque medicos*. Conferentes capita, ut in re ancipiti, tergiversantes, proloqui tamen non ausos, ne refutanda, certe reiicienda atque differenda, cupiditate aegrotantis, ipsum contristarent, vel ad iram adeo incitarent. Cogitandum tibi est, lector, si velis vim huius loci, et abstinentiam Secundi nostri percipere, balueorum usum illis hominibus quotidianum, partemque earum rerum, voluptatum, fuisse, quibus *dolet natura negatis*. *G.*

7. *Adstringerer*. Inter elegantissimos hunc locum refero: adeo venuste excusat περιαυτολογίαν suam. Caeterum sic optimi quique libri: Cellarianum *adstringeres* servatum videtur ex Boxhorniana, in quam temere irrepsit. Illud placeret, si legeretur: » Vt in posterum ipse ad eamdem *me* patientiam » adstringeres, quum me hac epistola quasi pignore, etc. *G.*

II.

Promittit aliquid scriptorum suorum, quum aestas transmissa fuerit.

C. PLINIVS IVSTO * SVO S.

Quemadmodum congruit, ut simul et adfirmes, te assiduis occupationibus impediri, et scripta nostra desideres, quae vix ab otiosis impetrare aliquid peri-
2 turi temporis possunt? Patiar ergo aestatem inquietam vobis exercitamque transcurrere, et hieme demum, quum credibile erit, noctibus saltem vacare te posse, quaeram quid potissimum ex nugis meis tibi exhibeam.
3 Interim abunde est, si epistolae non sunt molestae. Sunt autem, et ideo breviores erunt. Vale.

II.* *Fadius Iustus* I, epist. 5, 8, commemoratur, eique I, epist. 11, tarditas in epistolis scribendis exprobratur. *L.*

III.

Amicum a longo secessu in urbem revocat

C. PLINIVS PRAESENTI * SVO S.

Tantane perseverantia tu modo in Lucania, modo in Campania? *Ipse enim*, inquis, *Lucanus; uxor Campana*. Iusta caussa longioris absentiae, non perpetuae tamen. Quin ergo aliquando in urbem redis? ubi dignitas, honor, amicitiae tam superiores quam minores. Quousque regnabis? quousque vigilabis, quum voles?
2

III.* Credunt fuisse *Brutium Praesentem*, cuius filiam Antoninus philosophus Commodo filio in matrimonium dedit. *L.*

2. *Quousque regnabis?* Non tantum de libertate vivendi, ut velis, interpretor, quod quidem et ipsum *regnum* esse non negaverit, qui servi-

dormies quandiu voles? quousque calcei nusquam? toga feriata? liber totus dies? Tempus est, te revisere 3
molestias nostras, vel ob hoc solum, ne voluptates istae satietate languescant. Saluta paullisper, quo sit tibi iucundius salutari: terere in hac turba, ut te solitudo delectet. Sed quid imprudens, quem revocare 4
conor, retardo? Fortasse enim his ipsis admoneris, ut te magis ac magis otio involvas; quod ego non abrumpi, sed intermitti volo. Vt enim, si coenam tibi

tutem cogitet, qua maximos etiam quosque homines urbanorum officiorum necessitas adstringit: sed de illo etiam honore, in quo ruri et inter municipes humiliores versantur magni cives, quam diu rusticari illis placet. *G.* —Bene Gesnerus. Mox enim Plinius: *Saluta* (Romae) *paullisper, quo sit tibi iucundius salutari* (ruri et municipiis). R. —*Dormies quamdiu voles?* Non impeditus, *sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat.* Hor. Sat. I, 1, 10, neque antelucanis officiis lecto excussus, de quibus Noster III, 5, 9 et 12, 2. *G.* —*Calcei nusquam?* Senatorii et forensis habitus pars calcei; *soleati* sunt in secessu, et generatim extra urbem. Sic Plinius maior VI, 16, 5, *poscit soleas. Toga feriata* eodem intellectu dicitur. Sic Martialis iudicio X, 47, in eis, *vitam quae faciunt beatiorem*, est quoque *toga rara.* De coniugio illo quasi *calcei* et *togae*, quorum neutrum scilicet sine altero, Salmas. ad Tertull. de pallio pag. 386, ubi eumdem hunc locum ita exhibet, uti nos post Lipsium Cellariumque repraesentavimus. *G.* —Al. *quousque calcei? nusquam toga feriata?* perperam. *Toga feriata*, id est, quae non sumitur, ut in secessu fiebat, ubi fere tunicati erant. *S.* —*Liber totus dies?* Sic Cortius bonis auctoribus. Sententia clara, *liber tibi est* et nullis molestiis, interpellationibus, impeditus, *totus dies.* Sed neque non elegans altera lectio, *liber totos dies:* quod vel eum Gronovio interpreteris *liber* in manibus tibi est, et legitur, nemine impediente, *totos dies:* vel *liber*, hoc est, solutus negotiis et molestiis es, *totos dies.* G. —In textu Gesnerianae legebatur, *liber totos dies:* invito Gesnero, ut ex nota subiecta apparet. Itaque ad eius mentem mutavi. *S.*

3. *Tempus est, te revisere.* Sic Cic. Tusc. I, 41: »Tempus est, iam hinc abire me, ut moriar, vos, ut vitam agatis.« *G.*

—*Saluta.* Mos urbanus, salutare mane, hoc est, invisere patronos, amicos. *E.* —*Terere in hac turba.* Male interpretantur, *tere te, exsere te forensibus negotiis:* pertinet ad *turbam* urgentium, prementium, ac proinde *terentium* se invicem, in salutationibus, aliisque urbanis officiis. Hor. Sat. II, 6, 28, de molestiis in urbe perferendis: luctandum in turba, et facienda iniuria tardis. *G.*

4. *Abrumpi.* In perpetuum relinqui; *sed intermitti*, ad breve tempus interpellari. *E.*

facerem, dulcibus cibis acres acutosque miscerem, ut obtusus illis et oblitus stomachus his excitaretur; ita nunc hortor, ut iucundissimum genus vitae nonnullis interdum quasi acoribus condias. Vale.

5. *Acres.* Celsus, II, 22: *Acria sunt omnia nimis austera, omnia acida, omnia salsa.* L.

IV.

Miranti, qui Plinius, severus homo, hendecasyllabos scripserit, poetica sua studia ab ultima aetate recenset.

C. PLINIVS PONTIO SVO S.

Ais legisse te hendecasyllabos meos; requiris etiam,
quemadmodum coeperim scribere, homo ut tibi vi-
2 deor, severus, ut ipse fateor, non ineptus. Nunquam
a poëtice (altius enim repetam) alienus fui; quin
etiam quatuordecim natus annos Graecam tragoediam
scripsi. Qualem? inquis. Nescio: tragoedia vocabatur.
3 Mox quum e militia rediens, in Icaria insula ventis
detinerer, latinos elegos in illud ipsum mare ipsamque insulam feci. Expertus sum me aliquando et heroico: hendecasyllabis nunc primum, quorum hic natalis, hae caussae. Legebantur in Laurentino mihi

IV.* De *Pontio*, lib. V, ep. 15. *L.*

1. *Non ineptus.* Vide quam bene huic etiam loco illa *inepti* notio conveniat, qua comprehendi totum illius ambitum putamus. *Non ineptus* est, qui in parvis et nugacibus rebus non nimis studiose et cupide versatur, qui proinde faciendis versiculis, qui lusus tamen sunt, quum optimi sunt, non impendit tantum temporis, quantum rei seriae et severae. *G.*

3. *Icaria* una ex insulis, quae Sporades dictae sunt, cuius circuitus stadia trecenta complectebatur, quae oppida duo habebat, nec procul aberat a Samo. *L.*

— *Heroico*, Cortius ex libris bonae notae *heroo*, quod, ut formam exquisitiorem, praeferam. *S.* — *Natalis*, Turpe sphalma obsidet exempla Gesnerianae, *naturalis*. S. — *Hae caussae*, Vna modo caussa memoratur, reci-

libri Asinii Galli de comparatione patris et Ciceronis: incidit epigramma Ciceronis in Tironem suum. Dein, quum meridie (erat enim aestas) dormiturus me recepissem, nec obreperet somnus, coepi reputare, maximos oratores hoc studii genus, et in oblectationibus habuisse, et in laude posuisse. Intendi animum, 5
contraque opinionem meam, post longam desuetudinem, perquam exiguo temporis momento id ipsum, quod me ad scribendum sollicitaverat, his versibus exaravi:

Quum libros Galli legerem, quibus ille parenti 6
Ausus de Cicerone dare est palmamque decusque,
Lascivum inveni lusum Ciceronis, et illo
Spectandum ingenio, quo seria condidit, et quo
Humanis salibus, multo varioque lepore
Magnorum ostendit mentes gaudere virorum.
Nam queritur, quod fraude mala frustratus amantem
Paucula coenato sibi debita suavia Tiro
Tempore noctnrno subtraxerit. His ego lectis,
Cur post haec, inquam, nostros celamus amores?

tatio librorum Galli. Praestat igitur Cortii *haec caussa est*. Nostrum unde natum sit, facile apparet. Etenim « vocula *est* saepe unica litera e in manuscriptis brevitatis caussa scribitur. » Drakemb. ad Liv. I, 9, 6. *S.*

4. De *Asinio Pollione* vid. ad I, epist. 20, 4; et V, epist. 3, 5. Filius eius hic Asinius Gallus, orator et ipse clarus, qui a. Chr. 55, egestate cibi peremptus est. *L.* — *De comparatione patris*. Quo libro, ut mos docemur, palmam dare patri contra Ciceronem ausus est. Quintil. XII, 1, 22. Respondit illi Claudius imperator, Suetonio teste cap. XLI. Rustice contra filius stili Claudiani iniuriam pugionibus ulcisci conatus est, quod narrat idem Suet. cap. XIII. Caeterum obiecisse videtur Tullio Asinius impudicos in Tironem suum amores, eiusque rei declarandae caussa epigramma Ciceronis protulisse. *G.*

6. *Quum libros Galli*. Quacumque alia in re imitatus esses Tullium, Secunde. Sed hoc quidem adsecutus es, ut non minus male processisse tibi carmen, sciamus, quam tuo archetypo. Verum bene est, quod vera illius decora feliciter aemulatus es, quo facilius tibi has ineptias, nisi modicae essent, condonat posteritas. *G.* — *Ausus ... dare est.* *Rursus .... daret* legendum sit Burmannus ad Virgil. Georg. II, 260. Nam alias quoque hoc fecisse Gallum. *G.*

— *Cur .... nostros celamus amores?* Iam malo te versiculos Ciceronis tui

Nullumque in medium timidi damus? atque fatemur
Tironisque dolos, Tironis nosse fugaces
Blanditias, et furta novas addentia flammas?

7 Transii ad elegos; hos quoque non minus celeriter
explicui: addidi alios facilitate corruptus. Deinde in
8 urbem reversus, sodalibus legi. Probaverunt. Dein
plura metra, si quid otii, maxime in itinere, tentavi.
Postremo placuit exemplo multorum unum separatim
hendecasyllaborum volumen absolvere: nec poenitet.
9 Legitur, describitur, cantatur etiam; a Graecis quo-
que, quos latine huius libelli amor docuit, nunc ci-
10 thara, nunc lyra personatur. Sed quid ego tam glo-
riose! Quamquam poëtis furere concessum est: et
tamen non de meo, sed de aliorum iudicio loquor;
qui sive iudicant, sive errant, me delectant. Vnum
precor, ut posteri quoque aut errent similiter, aut
iudicent. Vale.

imitari, Secunde, quam Consularis viri levitatem et lasciviam gloriari etiam de decoribus suis ausam. *G.* — *Fugaces blanditias.* Hoc forte unum pro poeta in hoc carmine dictum. *Fugaces blanditiae*, quae subducunt se, et ipsa illa praebendi malignitate invitant et accendunt amantem. *Furta* etiam hic non solemni illa amatorum significatione dixit; sed illam subtrahentis se, et spem frustrantis simul et acuentis petulantiam. *G.*

7. *Explicui.* Absolvi. Sic bene Cellarius. Conf. Clav. Ciceron. h. v. *S.* — *Corruptus.* Tanquam mercede; *bestochen.* S.

9. *Quos Latine . . . . amor.* Respicit forte ad solemne illud *Amor docet musicam.* Venerant nempe blandi quidam Graeculi ad Plinium, qui dicerent, se vel ob hoc Latine didicisse, ut suavitate illius hendecasyllaborum frui possent. Et credidit Plinius. Quis vero non credat? Vere, si quid unquam Tull. Tusc. V, 22: *Adhuc neminem cognovi poëtam (et mihi fuit cum Aquinio amicitia:* substituere poteris, lector, Tullium, Plinium; Gesnerum etiam, si volueris) *qui sibi non optimus videretur.* G. — *Nunc cithara, nunc lyra personatur.* Ποιητικῶς pro, nunc ad citharam, nunc ad lyram canitur. Virg. Aen. I, 740 sq. *Cithara crinitus Iopas Personat aurata, docuit quae maximus Atlas.* Haud raro Secundus prosae admiscet poëtica, prosarius rursus poëta. *S.*

10. *Vt posteri quoque aut errent similiter, aut iudicent.* Ne qui sic erret quidem, novi; nedum qui iudicet. Itaque hoc votum tuum, Plini, *volucres dispersit in auras* Delius, *inque notos vocem vertere procellae* (ex Aen. XI, 795 sq.) *G.*

V.

Magno se uxoris desiderio teneri significat; et effectus quidem descriptio talis est, ut commiserationem faciat.

C. PLINIVS CALPVRNIAE SVAE S.

Incredibile est, quanto desiderio tui tenear. In caussa amor primum; deinde, quod non consuevimus abesse. Inde est, quod magnam partem noctium in imagine tua vigil exigo: inde, quod interdiu, quibus horis te visere solebam, ad diaetam tuam ipsi me, ut verissime dicitur, pedes ducunt: quod denique aeger et moestus, et similis excluso, a vacuo limine 2
recedo. Vnum tempus his tormentis caret, quo in foro et amicorum litibus conteror. Aestima tu, quae vita mea sit, cui requies in labore, in miseria curisque solatium est. Vale.

V. 1. *Pedes ducunt.* Mirus lepos. Indicat se ita plenum esse imagine uxoris, ut saepe aliud agens, quasi adesset illa, ad diaetam ipsius veniat. Philosophi hodierni dicerent mechanismo quodam corporis, et similium casuum exspectatione illud contingere. Caeterum formulam fuisse non inconsuetam, tum hic ipse locus indicat, tum illud Varronis R. R. II, pr. 6: *Propterea quod te empturientem in campos macros ad mercatum adducunt crebro pedes:* quo quidem in loco illud modo intelligi puto, pedibus, non equo ire, aut iumentis iunctis Turranium; sed ludit suaviter Plinius, a pedibus, iam adsuetis illi itineri nimirum, se duci significans, non ab animo cogitante. *G.* — Παροιμιακῶς in utraque lingua dictum videtur. *Ipsi pedes*, αὐτόματοι πόδες poëtarum Graecorum. Vid. Huschk. Anal. Crit. p. 72 sq. *S.*

2. *Miseria.* Quam creat forum. *L.*

VI.

Bithynos decreto accusationem Vareni omisisse: tacere consultius interdum quam multa loqui.

C. PLINIVS MACRINO SVO S.

Rara et notabilis res contigit Vareno, sit licet adhuc
dubia. Bithyni accusationem eius, ut temere inchoa-
tam, omisisse narrantur. Narrantur dico? Adest
provinciae legatus: attulit decretum consilii ad Caesa-
rem, attulit ad multos principes viros, attulit etiam
2 ad nos, Vareni advocatos. Perstat tamen idem ille Ma-
gnus: quin etiam Nigrinum, optimum virum, pertina-
cissime exercet. Per hunc a Consulibus postulabat, ut
3 Varenus exhibere rationes cogeretur. Adsistebam Va-
reno iam tantum ut amicus, et tacere decreveram.
Nihil enim tam contrarium, quam si advocatus a senatu
datus defenderem ut reum, cui opus esset, ne reus
4 videretur. Quum tamen, finita postulatione Nigrini,
consules ad me oculos retulissent, *Scietis*, inquam,
*constare nobis silentii nostri rationem, quum veros
legatos provinciae audieritis.* Contra Nigrinus, *Ad
quem missi sunt?* Ego, *Ad me quoque habeo decre-*

VI. 1. *Vareno.* Repetendae sunt res huius Vareni ex V, 20; et VI, 13. Nominatim de Magno V, 20, 4. *G.* — *Narrantur dico?* Bene additum signum interrogandi, quod in Cortiana deſit. Nec enim vagus rumor fuit auctore incerto, quum provinciae legatus decretum Bithynorum de accusatione omittenda Romam attulisset. Ante *adest* subaudi *immo*. S.

2. *Fonteius Magnus.* Vnus ex Bithynis, de quo V, epist. 20. *L.* — *Nigrinum.* Qui contra Varenum dixerat etiam superiore actione V, 20, 6. Iam vero invitus videtur agere *G.*

4. *Contra Nigrinus.* Sequuti sumus verissimam ex bonis libris emendationem Cortii. Nuperae editiones continuabant: *audieritis contra Nigrinum, ad quem missi sunt: ego ad me* etc. *G.*

— *Ad quem missi sunt?* Apud Senatum res adhuc acta fuerat. Legati novi non ad Senatum missi, sed ad Principem, et ad privatos quosdam. Haec igitur interrogatio Nigrini, quem cogit Magnus contra Varenum dicere, eo pertinet, ut indicet, caussam peragendam in Senatu, nec rationem habendam novae legationis. *G.*

— *Ad me quoque.* Post haec subdistinguendum. Scilicet *missi sunt*. S.

tum provinciae. Rursus ille, *Potest tibi liquere.* Ad 5
hoc ego, *Si tibi ex diverso liquet, potest et mihi,*
quod est melius in caussa, liquere. Tum legatus Po- 6
lyaenus caussas abolitae accusationis exposuit, po-
stulavitque, ne cognitioni Caesaris praeiudicium
fieret. Respondit Magnus, iterumque Polyaenus. Ipse
raro et breviter interloquutus, multum me intra si-
lentium tenui. Accepi enim, non minus interdum 7
oratorium esse tacere, quam dicere: atque adeo
repeto, quibusdam me capitis reis, vel magis silentio,
quam oratione accuratissima profuisse. Mater, amisso 8
filio (quid enim prohibet, quamquam alia ratio
scribendae epistolae fuerit, de studiis disputare?)
libertos eius, eosdemque coheredes suos falsi et
veneficii reos detulerat ad principem, iudicemque
impetraverat Iulium Servianum. Defenderam reos 9
ingenti quidem coetu: erat enim caussa notissima;
praeterea utrinque ingenia clarissima. Finem cogni-
tioni quaestio imposuit; quae secundum reos dedit.

5. *Potest tibi liquere.* Elicere vult Nigrinus responsum plenius a Plinio, q. d. Quid cunctaris? quid subtrahis te a caussa brevitate illa obscura respondendi? *Potest tibi* de tota re *liquere*; quid cauto illo silentio et Laconismo opus est? Hic argute cadit Plinii responsum, *Si tibi ex diverso*, qui es in accusatoris subselliis, *liquet, quod est melius in hac caussa*, nimirum tacere me, et forum hoc declinare; quam ob caussam veteratorie, certe oratorie, me in aliam mentem impellere conaris, et efficere, ut caussa dicenda forum hoc, et hanc cognitionem agnoscam. Si, inquam, tibi hoc liquere potest, *potest et mihi liquere*, ut proinde non committam, ad quod tu impellere me conaris. *G.*

6. *Polyaenus. Ipse.* Interpunctione mutata videor mihi lucidiorem hunc locum reddidisse. Ille enim *ipse*, qui *raro et breviter interloquutus* esse dicitur, non Polyaenus est, sed idem ipse Plinius, qui *multum se intra silentium tenuit.* G.

7. *Repeto.* Scil. memoria, memini. Sic et infra 13: *Non facile me repeto* etc. Plene Cicero de orat. init. « Cogitanti mihi saepenumero et memoria vetera repetenti etc. » *S.*

8. *Falsi et veneficii. Falsi* s. subiecti testamenti, et *veneficii*, quo filium suum interfecissent. *G.*

9. *Quaestio ... secundum reos dedit.* Proprie iudex dicitur *dare* (litem, iudicium) *secundum*, vel *contra* aliquem; hic vero quaestio. Nimirum

10 Postea mater adiit principem: adfirmavit se novas probationes invenisse. Praeceptum est Serviano, ut vacaret finitam caussam retractanti, si quid novi
11 adferret. Aderat matri Iulius Africanus, nepos Iulii oratoris, (quo audito, Passienus Crispus dixit, *Bene, me hercule, bene: sed quo tam bene?*) huius nepos, iuvenis ingeniosus, sed parum callidus, quum multa dixisset, adsignatumque tempus implesset, *Rogo*, inquit, *Serviane, permittas mihi unum versum adiicere.*
12 Tum ego, quum omnes me, ut diu responsurum, intuerentur; *Respondissem*, inquam, *si unum illum versum Africanus adiecisset, in quo non dubito omnia*
13 *nova fuisse.* Non facile me repeto tantum consequutum adsensum agendo, quantum tunc non agendo. Similiter nunc et probatum et exceptum est, quod pro

servi in quaestionem tormentorum dati, sua confessione reos liberarunt. *G.*

10. *Serviano. Suburano* legit ex libris Cortius hic et mox §. 11. Sed silentium primo, et responsum deinde Plinii valde importunum videbatur mihi futurum fuisse, si alius iam iudicio praesideret, quam antea in prima actione. Iam *Servianum* sine animadversione habet §. 8 ipse Cortius. Igitur nihil mutavi. *G.*

— *Iulius Africanus*, orator clarus, Domitio Afro aequalis. Eum aliquando *Passienus Crispus* audivit, orator et ipse insignis, quem se puero nobilem pro Voluseno Catulo orationem habuisse Quintil. narrat. *L.* — *Versus* omnino membrum orationis est, sive scribatur, sive pronuntietur. Cic. Orat. 61: Demosthenes *summa voce versus multos uno spiritu pronuntiare consuescebat. L.*

11. *(Quo audito.... bene?)* Bene parenthesin hanc observavit, et pro *Iulius Nepos* scripsit *huius nepos* Cortius. Nimirum Iulii avi mentio monuit Secundum nostrum, ut Passieni de illo apophthegma proponeret, quo facto, redit ad nepotem, more sibi consueto, *huius* Iulii, de quo modo dixi, *nepos* etc. *G.* — *Bene, me hercule.* Iudicat eleganter, accurate, docte, studiose, dicere Iulium, sed in caussa, quae simplicius agi posceret, et nimia diligentia corrumperetur. *G.*

12. *Si.... adiecisset.* Non passus igitur sit oportet Servianus ultra attributum sibi tempus dicere Iulium. Plinii vox non modo illud indicat, quod maxime fuit in caussa, nihil novi allatum ab actore; sed eius illum stultitiae accusat, quae ridetur in illo, qui redux e Gallia, in qua XII annos commoratus fuerat, interrogante quodam, ecquid Gallice loqueretur, dejeravit, si paucas adhuc hebdomades ibi fuisset, se facultatem illam, qua planissime carebat, adepturum fuisse. *G.*

Vareno hactenus non tacui. Consules, ut Polyaenus 14
postulabat, omnia integra principi servaverunt; cuius cognitionem suspensus exspecto. Nam dies ille nobis pro Vareno aut securitatem et otium dabit, aut intermissum laborem renovata sollicitudine iniunget. Vale.

13. *Hactenus non tacui.* Illud *non* non concoquunt quidam editores Sed reperit in optimis quibusque Cortius, et *hactenus* adiectum facit, ut eadem prope sententia exsistat. Nempe, *hactenus*, inquit, *non tacui*, ut loquerer paucula illa, quae dixi; caeterum plane a dicendo abstinui. Τὴν *non* omisisse primum videntur, qui *hactenus* ceperunt pro *adhuc*: qua ratione contra diceret his, quae praecesserint. *G.* — Suspicor, a Secundi manu profectum esse, *quod pro Vareno hactenus non egi*. *Tacui* glossator videtur adscripsisse, explicans illa, *non egi*. S.

14. *Princeps* tum bellum gerebat in Dacia, et res acta est a. Chr. 102. *L.* — *Suspensus exs.* Si tu etiam, lector, adi huius libri epistolam 10. *G.*

VII.

Gaudet Saturnini et Prisci coniunctione, et hanc ad se reverti satiatum otio, cupit. Haec epistola et sequens inter se cohaerent, sensumque produnt trium amicorum honestissimum.

C. PLINIVS SATVRNINO SVO S.

Et proxime Prisco nostro, et rursus, quia ita iussisti, gratias egi, libentissime quidem. Est enim mihi periucundum, quod viri optimi mihique amicissimi adeo cohaesistis, ut invicem vos obligari putetis. Nam ille 2
quoque praecipuam se voluptatem ex amicitia tua capere profitetur, certatque tecum honestissimo certamine mutuae caritatis, quam ipsum tempus augebit. Te negotiis distineri ob hoc moleste fero, quod de- 3
servire studiis non potes. Si tamen alteram litem per iudicem, alteram, ut ais, ipse finieris, incipies primum illic otio frui, deinde satiatus ad nos reverti. Vale.

VIII.

Eamdem laetitiam significat Prisco, eumque ad constantiam hortatur.

C. PLINIVS PRISCO * SVO S.

Exprimere non possum, quam iucundum sit mihi, quod Saturninus noster summas tibi apud me gratias
2 aliis super alias epistolis agit. Perge, ut coepisti, virumque optimum quam familiarissime dilige, magnam voluptatem ex amicitia eius percepturus, nec
3 ad breve tempus. Nam quum omnibus virtutibus abundat, tum hac praecipue, quod habet maximam in amore constantiam. Vale.

VIII. * *Priscum contubernalem* fuisse *Saturnini* infra ex epist. 15, 3, apparet, quae ante has duas scripta esse videtur. *L.*

3. *Quum .... abundat.* Sic docet Cortius esse in libris, *abundet:* quam caeteroqui constructionem, exemplis probatam hic a Cellario, non damnat. *G.* — Vid. I. M. Heusinger. ad Cic de Offic. p. 573. *S.*

IX.

Quaerenti amico rationem exercendi stili praescribit.

C. PLINIVS FVSCO * SVO S.

Quaeris, quemadmodum in secessu, quo iamdiu
2 frueris, putem te studere oportere. Vtile in primis, et multi praecipiunt, vel ex graeco in latinum, vel vel ex latino vertere in graecum: quo genere exercitationis proprietas splendorque verborum, copia

IX. * *Fuscus* sine dubio *Salinator*, de quo ad VI, ep. 11, 1. Vnde apparet, hunc iuvenem aemulatum esse in eloquentia Plinium. *L.*

2. *Splendorque verborum.* In splendore ut cogitemus quamdam puritatem et dignitatem, quae ad elegantiam, delectum et ornatum pertinet,

figurarum, vis explicandi, praeterea imitatione opti-
morum similia inveniendi facultas paratur: simul
quae legentem fefellissent, transferentem fugere non
possunt. Intelligentia ex hoc et iudicium adquiri-
tur. Nihil obfuerit, quae legeris hactenus, ut rem 3
argumentumque teneas, quasi aemulum scribere,
lectisque conferre, ac sedulo pensitare, quid tu,
quid ille commodius: magna gratulatio, si non nulla
tu: magnus pudor, si cuncta ille melius. Licebit in- 4
terdum et notissima eligere, et certare cum electis.
Audax haec, non tamen improba, quia secreta, con-
tentio: quamquam multos videmus eiusmodi certa-
mina sibi cum multa laude sumpsisse, quosque
subsequi satis habebant, dum non desperant, ante-
cessisse. Poteris et, quae dixeris, post oblivionem 5
retractare, multa retinere, plura transire, alia
interscribere, alia rescribere. Laboriosum istud et 6
taedio plenum, sed difficultate ipsa fructuosum,
recalescere ex integro, et resumere impetum fractum
omissumque: postremo, nova velut membra peracto
corpori intexere, nec tamen priora turbare. Scio 7
nunc tibi esse praecipuum studium orandi; sed non
ideo semper pugnacem hunc et quasi bellatorium
stilum suaserim. Vt enim terrae variis mutatisque
seminibus: ita ingenia nostra nunc hac, nunc illa
meditatione recoluntur. Volo interdum aliquem ex 8

asperitati, et veluti sordibus, atque inquinatae rationi dicendi contrariam, quae verbis exilibus, minus suaviter sonantibus, hiulcis etc. tribui solet, veterum usus nos admonet, de quo copiosius diximus in Technol. Rhet. Lat. p. 368 sqq. *E.*

4. *Notissima eligere. Notissima eligere*, ut eo magis elaborandum sit in varianda oratione; difficilius enim est notis et communibus substituere abstrusiora quaedam et tamen eadem propria. Sic difficilius est *certare cum electis*, tanquam pulcherrimis scilicet, et non temere superandis. *G.*

7. *Orandi.* Scilicet caussas agendi. Nam apud veteres *orare* dicebatur pro *agere*. Vid. Clav. Cic. h. v. *S.*

8. *(Volo carmina).* Inclusa sunt a Cortio verba, quae absunt ab optimis

historia locum apprehendas: volo epistolam diligentius scribas; [volo carmina.] Nam saepe in orationes quoque non historicae modo, sed prope poëticae descriptionis necessitas incidit; et pressus sermo pu-
9 rusque ex epistolis petitur. Fas est et carmine remitti, non dico continuo et longo, (id enim perfici nisi in otio non potest) sed hoc arguto et brevi, quod apte
10 quantaslibet occupationes curasque distinguit. Lusus vocantur; sed hi lusus non minorem interdum gloriam, quam seria consequuntur: atque adeo, (cur enim te ad versus non versibus adhortor?)

11 *Vt laus est cerae, mollis cedensque sequatur*
Si doctos digitos, iussaque fiat opus,
Et nunc informet Martem, castamque Minervam,
Nunc Venerem effingat, nunc Veneris puerum;
Vtque sacris fontes non sola incendia sistunt,

libris, et hic non necessaria. Quod enim *prope poëticae descriptionis necessitas* memoratur, illud modo per occasionem *historicae descriptionis* incidit. Caeterum deinde demum §. 9: *Fas est*, inquit, *et carmine remitti*. G. — Omisit Gierigius. Recte. Mox unice probo nostrum, *historicae... poëticae descriptionis necessitas*. Sensus: saepe orationes quoque non historicam modo, sed prope poëticam descriptionem desiderant. Quid contorta sectamur, ubi plana in promptu sunt? *Historica, poetica*, ni fallor, semidoctus invexit, in cuius libro *descriptionum* (hoc enim nonnulli codices habent) pro genuino *descriptionis* legeretur. *S.*

9. *Continuum*, quale heroicum aut didacticum, cuius partes una serie procurrunt, quum *brevium* epigrammatum volumen partes habeat quasi laceras, non cohaerentes inter se. *L.* — *Apte... distinguit.* Quod intermedias occupationes in chartas conjici potest, non intermissis negotiis. Sic, qui epigrammatibus subito effingendis ingenium suum assuefecerunt, repente, inter media negotia, si qua res epigrammati apta mentem tetigit, versus perscribunt, et mox rursus in negotiis toti sunt. *E.*

11. *Vt laus est cerae.* Vid. quos laudamus de hac similitudine ad Quintil. X, 5, 9. Fundus est Demetrius de Elocut. s. 317. *G.* — *Iussaque fiat opus.* De inanimatis, formam quamcumque ab arte accipientibus, hoc verbo et cognatis utuntur poëtae praesertim. *Iussos rivos* sic dixit Columella X, 48. Sic *imperare*, *parere*, *sequi* etc. *G.* — *Castamque Minervam.* Al. *castamve Minervam*, quod malim. Barthii, infelicis saepe critici, coniectura, *Vestam atque Minervam*, nemini placebit. *S.*

— *Sacri fontes* omnino aqua; omnes enim fontes sacri erant deo alicui. *L.*

Saepe etiam flores vernaque prata iuvant:
Sic hominum ingenium flecti ducique per artes
Non rigidas docta mobilitate decet.

Itaque summi oratores, summi etiam viri sic se aut 12
exercebant aut delectabant, immo delectabant exer-
cebantque. Nam mirum est, ut his opusculis animus 13
intendatur remittaturque; recipiunt enim amores,
odia, iras, misericordiam, urbanitatem, omnia de-
nique, quae in vita, atque etiam in foro caussisque
versantur. Inest his quoque eadem quae aliis carmi- 14
nibus utilitas, quod metri necessitate devincti, soluta
oratione laetamur, et quod facilius esse comparatio
ostendit, libentius scribimus. Habes plura etiam 15
fortasse, quam requirebas: unum tamen omisi. Non
enim dixi quae legenda arbitrarer: quamquam dixi,
quum dicerem, quae scribenda. Tu memineris sui
cuiusque generis auctores diligenter eligere: aiunt

12. *Itaque*. Gierigiana, *Ita*, sphalma fortasse operarum. *S.*

13. *Opusculis*. Vid. Quint. II, 4, 8. *G.*

— *Vrbanitatem*, iocos. *L.*

14. *Necessitate devincti*. Habent ista intellectum bonum et facilem. Sed blandiebatur nobis tamen suspicio, an non convenientius esset legere *metri necessitate defuncti*: sic enim indicaretur, superata illa difficultate, abiectis quasi illis compedibus atque vinculis, quibus carmina adstricta sunt, laetius procedere orationem liberam, ut retenti canes in venatu, tanto erumpunt et procurrunt cupidius, ut stabulis hibernis emissa pecora lascivius exsultant. *G.*

15. *Sui cuiusque generis*. Cortius, ut elegantius, malit: *sui quosque generis*. Si qua in his elegantia, nostrum sat elegans mihi videtur. Secundus II, 5, 7, *secundum suam cuiusque naturam*. S. — *Multum... non multa*. Vid. quae in hanc sententiam disputat Quintil. X, 1, 49. Loquuntur nempe de initiis et formando stilo; non condemnant nos ad Sisypheum aliquod saxum: aut, asini instar ad molam vincti, vel canis machinam culinarem vano adscensu circumagentis, in minimo paucissimorum librorum orbe volunt consenescere. Itaque optimis magistris non contra dixisse mihi videor, quum in praefatione ad Livium de cursoria non minus quam de nataria lectione disputavi. *G.* — Gierigius verba, *aiunt enim .... multa*, e margine textui illata putat; turbare enim seriem orationis. Immo cum serie orationis aptissime cohaerent: docent enim, cur sui cuiusque generis auctores diligenter eligendi sint. *S.*

61 enim, MVLTVM LEGENDVM ESSE, NON MVLTA. Qui sint hi, adeo notum pervulgatumque est, ut demonstratione non egeant: et alioqui tam immodice epistola me extendi, ut, dum tibi quemadmodum studere debeas, suadeo, studendi tempus abstulerim. Quin ergo pugillares resumis, et aliquid ex his, vel istud ipsum quod coeperas, scribis? Vale.

16. *Provocatumque*. Legendum puto *pervulgatumque*. Quod quum ἀρχαϊκῶς adhibitoque compendio scriptum esset *pvolgatumque*, sic, ut vides, depravatum est. « Quum enim voculae *per*, *prae* et *pro* ut plurimum in MSS. unica littera *p* notari solerent, addito tamen signo quodam, qua distingui possent, imperiti librarii praepositiones saepissime commutarunt. » Drakenb. ad Sil. Ital. XVII, 56. *S.* — *Epistola me extendi*. Forte: *epistolam extendi*. G. — Sic libri aliquot. Verum puto. *S.* — MSS. Voss. Arnz. Pariss. *epistolam* habent. *L.*

— *Aliquid ex his*. Quae hac tibi epistola commendavi. *G.* — *Scribis*. Signum interrogandi post hoc verbum ponendum. *S.*

X.

Eventum actionis Bithynorum contra Varenum narrat.

C. PLINIVS MACRINO SVO S.

Quia ipse, quum prima cognovi, iungere extrema, quasi avulsa, cupio, te quoque existimo velle de
2 Vareno et Bithynis reliqua cognoscere. Acta caussa hinc a Polyaeno, inde a Magno. Finitis actionibus Caesar, *Neutra*, inquit, *pars de mora queretur. Erit*
3 *mihi curae, explorare provinciae voluntatem.* Multum interim Varenus tulit. Etenim quam dubium est an

X. 1. *Quia ipse... cupio*. Catanaeus et Gierigius ad ea referunt, quae Plinius antea de caussa Vareni scripserat. Immo est sententia generalis. *S.* — *De Vareno et Bithynis*. Coeperat V, 20, perrexit VI et 13; VII, 6. *G.*

2. *Provinciae voluntatem*. De qua dubium est, quum legati et literae posteriores contra dicant prioribus. *G.*

3. *Multum... tulit*. Multum hic eventus Vareno profuit. *S.*

merito accusetur, qui an omnino accusetur incertum est? Superest, ne rursus provinciae, quod damnasse dicitur, placeat, agatque poenitentiam poenitentiae suae. Vale.

XI.

Liberalitas in Corelliam explicatur.

C. PLINIVS FABATO * SVO S.

Miraris, quod Hermes libertus meus hereditarios agros, quos ego iusseram proscribi, non exspectata auctione, pro meo quincunce ex septingentis millibus Corelliae addixerit. Adiicis, posse eos nongentis millibus venire, ac tanto magis quaeris, an, quod gessit, ratum servem. Ego vero servo: quibus ex caus- 2
sis, accipe. Cupio enim et tibi probatum, et coheredibus meis excusatum esse, quod me ab illis, maiore officio iubente, secerno. Corelliam cum summa reve- 3
rentia diligo; primum, ut sororem Corellii Rufi, cuius mihi memoria sacrosancta est; deinde, ut matri meae familiarissimam. Sunt mihi et cum marito eius, 4
Minucio Fusco, optimo viro, vetera iura: fuerunt et cum filio maxima: adeo quidem, ut praetore me ludis

XI. * De *Fabato* vid. ad IV, epist. 1. *L.*

1. *Ex septingentis millibus.* Quincuncem Plinii Hermes addixit ea portione, ac si totus ac septingentis millibus aestimatus esset, quum tamen illi agri toti, totus as, potuerint nongentis venire. Sed eamus ad calculos. Quum 700000 ex Eisenschmidiana computatione valeant 35000 florenos Rhenanos, erit quincunx 14583 1/3. Sed de 900000 hoc est 45000 florenis rhenanis quincunx 18750. Condonavit ergo Corelliae Plinius 4167 florenos s. imperiales 2778. Agit de hoc loco diligenter, et a perversis interpretationibus cum vindicat I. F. Gronovius de Pec. Vet. IV, 5, p. 290 sq. *G.*

4. *Minucio Fusco. Minucio Iusto* ex Mediceo libro dedit Cortius. Dubitabam unius libri fide tam receptam lectionem loco movere. *G.* — Gierigius, Cortio partim obsequutus, dedit *Minicio Fusco.* S. — *Ludis meis prae-*

5 meis praesederit. Haec, quum proxime istic fui, indicavit mihi, cupere se aliquid circa Larium nostrum possidere. Ego illi ex praediis meis, quod vellet, et quaeri vellet, obtuli, exceptis paternis maternisque:
6 his enim cedere ne Corelliae quidem possum. Igitur quum obvenisset mihi hereditas, in qua praedia ista, scripsi ei venalia futura. Has epistolas Hermes tulit, exigentique, ut statim portionem meam sibi addiceret, paruit. Vides, quam ratum habere debeam, quod
7 libertus meus meis moribus gessit? Superest, ut coheredes aequo animo ferant, separatim me vendidisse, quod mihi licuit omnino vendere. Nec vero coguntur
8 imitari meum exemplum. Non enim illis eadem cum Corellia iura sunt. Possunt ergo intueri utilitatem suam, pro qua mihi fuit amicitia. Vale.

sederit. Alios interdum aliorum nomine praesedisse ludis ostendit hic Cortius ex Suet. Aug. XLV, et Claud. VII; il. Neron. XII, et laudavit Cuperum obss. IV, 13. *G.*

6. *Meis moribus.* Qui coniecturam faceret ex moribus meis, quid facturus tali in re essem: quumque sciret, me hoc non negaturum Corelliae, fecit, quod petebat. Iuris doctores ex *consensu praesumpto* talia docent fieri. *G.* — *Meis moribus.* Hoc est: ita, ut Corelliae praedia illa non modo statim, sed etiam, quod inprimis Plinianum, pro Secundi portione vili addicereotur. Caeterum intererat Corelliae, hanc portionem sibi statim addici, ne forte coheredes negotium cum alio interim emptore transigerent. *S.*

8. *Eadem cum Corellia*, etc. Opus videtur hic monere, ne quis τὴν *cum* iungat pronomini *eadem*. *Sunt mihi iura cum marito* iam dixit §. 4, nempe amicitiae. *G*

— *Pro qua mihi fuit amicitia* Quanti alii utilitatem faciunt, tanti ego amicitiam, ut magnae mihi utilitatis instar sit, amicum, et veteris benevolentiae memorem etiam cum iactura rei familiaris videri. Iungenda est huic epistolae quarta decima huius libri. *G.*

XII.

Libellum postulatum sero mittens, per iocum se excusat, aliosque iocos inspergit.

C. PLINIVS MINVCIO SVO S.

Libellum formatum a me, sicut exegeras, quo amicus tuus, immo noster, (quid enim non commune nobis?) si res posceret, uteretur, misi tibi ideo tardius, ne tempus emendandi eum, id est, disperdendi, haberes. Habebis tamen, an emendandi, nescio; uti- 2 que disperdendi (ὑμεῖς γὰρ κακόζηλοι), optima quaeque si detraxeris. Quod si feceris, boni consulam. Postea 3 enim illis ex aliqua occasione, ut meis, utar, et beneficio fastidii tui ipse laudabor, ut in eo quod adnotatum invenies, et suprascripto aliter explicitum.

XII. 1. *Formatum.* Non simpliciter scriptum, sed ad certam quamdam regulam compositum. Conf. Cicero de Orat. II, 9. *S.*

— (Ὑμεῖς γὰρ κακόζηλοι). Si κακόζηλοι est a Plinio, legendum puto Ἡμεῖς, et accipiendum cum μιμήσει quadam h. m. *Nos enim*, vestro iudicio scilicet, sumus κακόζηλοι *mala affectatione* (quae est Fabiana definitio VIII, 3, 56,) *per omne dicendi genus peccantes..... quorum ingenium iudicio caret, et specie boni fallitur.... Igitur optima quaeque*, meo iudicio, vos *detrahenda* de scriptis nostris putatis. Si vero utique Ὑμεῖς legendum, malim κακιζότεχνοι, *corruptores artis* per nimiam emendandi diligentiam, etc. Vox insolentior, sed familiaris nostro vel ex avunculi sui H. N. XXXIV, 8, §. 19. Vel denique ipsum κακόζηλοι hoc intellectu accipiendum. Ast, ne quid dissimulem, primum mihi maxime placebat, tum quod blandius est, tum in primis propter ea, quae dicuntur §. 4: et forte nobiscum sentiet, si quis totam Fabii de cacozelo tractationem contulerit. *G.* — Add. Gesneri ad I. A. Ern. epistola. Plurimi libri: ὑμεῖς γὰρ οἱ εὔζηλοι, quod genuinum puto. *S.* — *Detraxeris.* Gierigius malit *detrahis.* Non audio. Disperditur, perit libellus, optimis quibusque detractis. *S.*

3. *Illis.....ut meis, utar.* Ea, quae tu tanquam κακόζηλα, et nimis tumida expunxeris, in alium librum conferam, et tanquam mea scripta, vel sub meo nomine, edam, vel alii, ut pro suis utatur, dabo: ab iisque, quae tu fastidieris, laudem consequar: quemadmodum propter illum ipsum locum laudabor ab intelligentibus, quem adnotavi, et verbis aliis in in-

4 Nam, quum suspicarer, futurum, ut tibi tumidius
videretur, quod est sonantius et elatius; non alienum
existimavi, ne te torqueres, addere statim pressius
quiddam et exilius, vel potius humilius et peius,
5 vestro tamen iudicio rectius. Cur enim non usque-
quaque tenuitatem vestram insequar et exagitem?
Haec, ut inter istas occupationes aliquid aliquando
6 rideres: illud serio. Vide, ut mihi viaticum reddas,
quod impendi, data opera cursore dimisso. Nae tu,
quum hoc legeris, non partes libelli, sed totum li-
bellum improbabis, negabisque ullius pretii esse,
cuius pretium reposceris. Vale.

terstitio versuum scriptis reddidi. *Nam quum*, etc. *G.*

6. *Vide, ut mihi viaticum.* Hic magis etiam quam ante iocatur vir liberalissimus, et multa millia nummum donare solitus. Caeterum *dimissus data opera cursor* illis placebit, quibus forte opus fuerit latine dicere, quem romanica lingua *Expressum* vocare solet. Videtur autem cursore dimisso compensare voluisse tarditatem, de qua est in principio epistolae.

XIII.

Ferocis elegantem epistolam laudat.

C. PLINIVS FEROCI * SVO S.

Eadem epistola et studere te et non studere signifi-
cat. Aenigmata loquor. Ita plane, donec distinctius,
2 quod sentio, enuntiem. Negat enim te studere, sed
est tam polita, quae nisi a studente, non potest scri-

XIII. * *Ferox* haud dubie *Iulius Ferox*, de quo II, ep. 11, 5, et X, ep. 19, 3. *L.*

1. *Et studere te et non studere.* Cort. et Gier. genuino ordine verborum: *et non studere te et studere.* S.

2. *Quae nisi a studente non potest scribi.* Puto indicativo modo post relativum, quod caussam significare potest, ideo usum Plinium, ut eo ad-

bi: aut es tu super omnes beatus, si talia per desidiam et otium perficis. Vale.

severantius negaret. *G.*—Soloecismus, cuius ego Plinium non damnaverim: el absolvit codex Mediceus, pro *quae* commode exhibens *quam*, quod ab editoribus postponi non debebat. *S.*

XIV.

Firmat liberalitatem superiorem.

C. PLINIVS CORELLIAE SVAE S.

Tu quidem honestissime, quod tam impense et rogas
et exigis, ut accipi iubeam a te pretium agrorum non
ex septingentis millibus, quanti illos a liberto meo,
sed ex nongentis, quanti a publicanis partem vicesi-
mam emisti. Invicem ego et rogo et exigo, ut non 2
solum quid te, verum etiam quid me deceat, adspi-
cias, patiarisque, me in hoc uno tibi eodem animo
repugnare, quo in omnibus obsequi soleo. Vale.

XIV. 1. *Ex septingentis.* Interpretati sumus ad VII, 11, 1. Breviter, ἡ *ex* notat proportionem et comparationem cum asse. *G.* — *A publicanis partem vicesim.* Nimirum *vicesima hereditatum* debetur, ut vectigalia reliqua, publicano. Vid. Noster Pan. XXXVII, 1 sqq. Corellia, quae coëmeret agros illos hereditarios, etiam partem hanc publicanorum ab iis emil, et quidem *ex nongentis*, hoc est, ut diximus, ea portione, ut as totus aestimaretur 900000 nummum. Cedebant igitur publicano HS 45000 s. 45 sestertia, qui sunt floreni Rhenani 2250. *G.*— *Partem vicésimam emisti. Vicesimam* hereditatis *partem* fisco solvendam Augustus, anno urbis 759, lege Iulia instituit. *L.*

XV.

Rem publicam ac amicorum curare honestissimum esse docet.

C. PLINIVS SATVRNINO * SVO S.

Requiris, quid agam. Quo nosti, distringor officio: amicis deservio: studeo interdum; quod non interdum, sed solum semperque facere, non audeo dicere re-
2 ctius, certe beatius erat. Te alia omnia, quam quae velis, agere, moleste ferrem, nisi ea, quae agis, essent honestissima. Nam et reipublicae servire negotiis, et disceptare inter amicos, laude dignissimum est.
3 Prisci nostri contubernium iucundum tibi futurum sciebam. Noveram simplicitatem eius, noveram comitatem: eumdem esse, quod minus noram, gratissimum experior, quum tam iucunde officiorum nostrorum meminisse eum scribas. Vale.

XV. * *Saturninus* forte rursum *Pompeius Saturninus*, de quo I, ep. 16. Certe idem ad quem supra ep. 7, et de quo ep. 8. *L.*

— *Te alia omnia*, etc. Non ita Secundus. Voluit enim reipublicae, voluit amicis servire, etsi beatius ei videbatur literarum studiis solum semperque occupari. Bene igitur haec cum antecedentibus cohaerent, nec indigent Gierigiana διορθώσει. Caeterum *alia omnia* solennis ordo, cui demiror Cortium alterum, *omnia alia*, praeferre potuisse. *S.*

— *Reipublicae servire negotiis.* Cortius ex Mediceo *reipublicae suae negotia curare, et disceptare.* Sententia eadem. *G.*

3. *Experior.* Non exuit hic vim suam verbum hoc: non simpliciter significat, *audio*, *comperio*; sed ad experimentum proprie dictum, quum quis de re sua eventu ipso docetur, respicit. *G.*

XVI.

Tironem se facile inducturum significat, ut ex via ad Fabatum declinet, et vindicta, quos iusserit, liberet.

C. PLINIVS FABATO PROSOCERO SVO S.

Calestrium Tironem familiarissime diligo, et privatis
mihi et publicis necessitudinibus implicitum. Simul 2
militavimus, simul quaestores Caesaris fuimus. Ille me
in tribunatu liberorum iure praecessit; ego illum in
praetura sum consequutus, quum mihi Caesar annum
remisisset. Ego in villas eius saepe secessi; ille in domo
mea saepe convaluit. Hic nunc proconsul provinciam 3
Baeticam per Ticinum est petiturus. Spero, immo
confido, facile me impetraturum, ut ex itinere deflectat
ad te. Si voles vindicta liberare, quos proxime 4
inter amicos manumisisti, nihil est quod verearis, ne
sit hoc illi molestum, cui orbem terrarum circumire

XVI. * *Tironem*, quem VI, ep. 1, tam humaniter Romam revocat. *L.*

2. *Quaestores Caesaris.* Iidem *candidati principis*, cuius mandata ad Senatum perferrent. Vid. Ill. Spanh. de usu et praest. numm. X, 5, pag. 166. *G.*

— *Liberorum iure.* Quod haberet liberos, quibus ego tum carebam. De praerogativis eorum, qui liberos haberent, prae his, qui caelibes essent, vel orbi, iam non opus est ad loca veterum scriptorum disputare, quod studiose hic factum a Cellario; quum observata virorum doctorum collecta sint Iurisconsultis, v. g. Ill. Heineccio Antiquit. Iuris I, 25, 3 sqq. *G.* — *Annum remisisset.* Vt anno prius liceret praeturam gerere, quam lege annali constitutum esset, de qua Lips. de Magistratt. P.R. 5. Locus classicus est Cic. Philipp. V, 17. Vnde illud in primis liquet, Consulatui statutum esse annum aetatis tertium et quadragesimum. *G.*

— *Baetica*, provincia senatus populive, in quam vir praetorius *pro consule* mittebatur. *L.*

4. *Vindicta liberare.* Vt e Latina libertate, quam manumissione privata adeptus est, plenam civitatem Romanam consequatur. Est integer titulus in digestis XL, 2, *de manumissis vindicta*, unde peti possunt, quae hic opus sunt, omnia. *G.*

non erit longum mea caussa. Proinde nimiam verecundiam pone, teque, quid velis, consule. Illi tam iucundum, quod ego, quam mihi, quod tu iubes. Vale.

XVII.

Orationes quoque perinde ac carmina ac historias recitari posse, contra quosdam reprehensores defendit.

C. PLINIVS CELERI SVO S.

Sua cuique ratio recitandi; mihi, quod saepe iam
dixi, ut, si quid me fugit, ut certe fugit, admonear.
2 Quo magis miror, quod scribis fuisse quosdam, qui
reprehenderent, quod orationes omnino recitarem:
3 nisi vero has solas non putant emendandas. A quibus
libenter requisierim, cur concedant (si concedant
tamen) historiam debere recitari, quae non ostentationi, sed fidei veritatique componitur; cur tragoediam, quae non auditorium, sed scenam et actores; cur lyrica, quae non lectorem, sed chorum et lyram poscunt.
4 At horum recitatio usu iam recepta est. Num ergo
culpandus est ille, qui coepit? Quamquam orationes quoque et nostri quidam et Graeci lectitaverunt. Su-

XVII. Forte *Nonius Celer* gener Quintiliani, de quo VI, ep. 32, 4. Potest et esse Caecilius Celer de quo I, ep. 5, 8. *L.*

4. *Num ergo culpand.* Reprehensus fuerat Plinius, quod orationes recitaret. Respondet, eadem se ratione facere, qua alii recitent historiam, tragoedias, lyrica. Obiicit adversarius, *At horum recitatio usu iam recepta est*; orationum non item. Plinius respondet, in reliquis etiam initium aliquando factum, rogatque, *Num ergo culpandus est ille, qui coepit ista?* Aliam adhuc responsionem subiicit, nempe se neque primum esse, qui recitet orationem: idem et nostros et Graecos quosdam factitasse, etc. Retinui igitur lectionem antiquam, et a Boxhornio adhuc servatam, reductamque, quum alii mutassent, a Cortio. *G.*

pervacuum tamen est recitare, quae dixeris. Etiam,
si eadem omnia, iisdem omnibus, si statim recites: si
vero multa inseras, multa commutes, si quosdam no-
vos, quosdam eosdem, sed post tempus, assumas, cur
minus probabilis sit caussa recitandi quae dixeris,
quam edendi? Sed difficile est, ut oratio, dum reci- 6
tatur, satisfaciat: iam hoc ad laborem recitantis per-
tinet, non ad rationem non recitandi: nec vero ego,
dum recito, laudari, sed dum legor, cupio. Itaque 7
nullum emendandi genus omitto: ac primum quae
scripsi, mecum ipse pertracto: deinde duobus aut
tribus lego; mox aliis trado adnotanda, notasque eo-
rum, si dubito, cum uno rursus aut altero pensito;
novissime pluribus recito; ac, si quid mihi credis, tunc
acerrime emendo: nam tanto diligentius, quanto sol-
licitius, intendo. Optime autem reverentia, pudor, 8
metus iudicant: idque adeo sic habe. Nonne, si lo-
quuturus es cum aliquo, quamlibet docto, uno tamen,
minus commoveris, quam si cum multis vel indoctis?
Nonne, quum surgis ad agendum, tum maxime tibi 9
ipse diffidis, tum commutata, non dico plurima, sed
omnia cupis? Vtique si latior scena, et corona diffu-
sior: nam illos quoque sordidos pullatosque revere-

5. *Etiam*. Concedentis est. Vid. Index. Male explicat h. l. Otho ad Gifan. Observat. L. L. pag. 345. *S.* — *Eadem omnia*. Vid. Gifan. l. l. *S.* — *Iisdem omnibus*. Cortius bene ex Mediceo *si iisdem omnibus*, quod miror Gierigium neglexisse. Mox malim: *si multa commutes*, *si quosdam novos*. S.

7. *Tanto diligentius*, *quanto sollicitius*. Quanto magis sollicitus sum de iudicio amicorum, quos ad recitationem audiendam convocavi; tanto diligentius intendo animum, tum antequam ad illos affero scriptum meum, tum in ipsa recitatione, ubi observo, quid placeat, quid frontem illis corruget, etc. *G.*

8. *Commoveris*. Perturbaris, trepidas. *S.*

9. *Vtique*. Certe, *wenigstens*. Plinius V, 7, 2: *Mihi autem defuncti voluntas .... antiquior iure est, utique in eo, quod ad communem patriam voluit pervenire*. *S.*

— *Pullatosque*. *Tunica pulla* indutos, quod Verri obiicit Cicero IV, 24. Opportune hic laudavit Cellarius

10 mur. Nonne, si prima quaeque improbari putas, de-
bilitaris et concidis? Opinor, quia in numero ipso est
quoddam magnum collatumque consilium; quibusque
11 singulis iudicii parum, omnibus plurimum. Itaque
Pomponius Secundus (hic scriptor tragoediarum) si
quid forte familiarior amicus tollendum, ipse retinen-
dum arbitraretur, dicere solebat, AD POPVLVM PROVOCO:
atque ita ex populi vel silentio vel assensu aut suam
12 aut amici sententiam sequebatur. Tantum ille populo
dabat! recte an secus, nihil ad me. Ego enim non
populum advocare, sed certos electosque soleo, quos
intuear, quibus credam, quos denique et tanquam
singulos observem, et tanquam non singulos timeam.
13 Nam quod M. Cicero de stilo, ego de metu sentio.
Timor est emendator acerrimus: hoc ipsum, quod nos
recitaturos cogitamus, emendat: quod auditorium in-
gredimur, emendat: quod pallemus, horrescimus,

Sueton. Aug. cap. XL, ubi *pullatorum* pro concione *turbae* indignatur Augustus. Multa ibi, et hunc ipsum locum dedit Casaubonus. *G.*

10. *Debilitaris et concidis.* Imitatur Tullium suum de fin. V, 15, *Victi debilitantur animosque demittunt.* G.

— *Omnibus plurimum.* Certe in hac caussa. Quum enim petat orator, populo placere, probari populo: iudicio multitudinis omnino illi standum est. Alioquin si quis simpliciter istam sententiam tribuat Secundo, collectam stultorum multitudinem sapienter iudicare, iniuriam prudentissimo viro fecerit: et aliter ipsum sensisse, quae sequuntur § 12, declarant. *G.*

— Pro *omnibus* Secundus accuratius scripsisset *cunctis.* S.

11. De *Pomponio Secundo* vid. ad III, epist. 5, 3. *L.* — *Ad populum provoco.* Lepide abutebatur notissima formula Quiritium, fidem implorantium populi, aut provocatione certantium. *G.*

12. *Populo dabat*, populi iudicio tribuebat. *L.*

13. *Cicero de stilo.* Respicit illud magistrorum bonorum vocibus decantatum, utinam diligentius a iuventute obsequendo expressum, ex I, de orat. 33, *Stilus optimus et praestantissimus dicendi effector et magister.* G.

— *Emendator acerrimus. Asperrimus* ex bonis libris dedit Cortius, quod vel ideo non displicet, quod *limam* saepe adhibet hac in re Plinius cuius dos est *asperam* esse. *G.* — Add. Gesneri ad I. A. Ernest. epistola. Cortium sequutus est Gierigius. *S.*

circumspicimus, emendat. Proinde non poenitet me 14
consuetudinis meae, quam utilissimam experior: adeoque non deterreor sermunculis istorum, ut ultro te
rogem, monstres aliquid, quod his addam. Nihil enim 15
curae meae satis est. Cogito, quam sit magnum, dare aliquid in manus hominum: nec persuadere mihi possum, non, et cum multis, et saepe tractandum, quod placere et semper et omnibus cupias Vale.

XVIII.

Caninio rogātus suadet, ut, quam Comensibus in epulum pecuniam promiserat, ita disponat, ut ipse suam in alimenta ingenuorum.

C. PLINIVS CANINIO * SVO S.

Deliberas mecum, quemadmodum pecunia, quam municipibus nostris in epulum obtulisti, post te quoque salva sit. Honesta consultatio, non expedita sententia. Numeres reipublicae summam? verendum est, ne dilabatur. Des agros? ut publici, negligentur.
Equidem nihil commodius invenio, quam quod ipse 2
feci: nam pro quingentis millibus nummum, quae in alimenta ingenuorum promiseram, agrum ex meis, longe pluris, actori publico mancipavi: eumdem ve-

XVIII. * De *Caninio Comensi* vid. ad I, ep. 3. *L.*

1. *Deliberas mecum*. Consulis me. Sic mox *consultatio*. Vid. Ind. Bos. in Corn. Nep. ad voc. *deliberare*. S. — *Post te ... sit*. Post obitum tuum non alienis rebus, sed semper epulis istis reservetur et impendatur. *E.*

2. *Actori publico mancipavi*. Servo publico (ut alii, non sibi, acquirere posset) imaginaria venditione tradidi. Multa hac de re viri docti ad illud Tac. Ann. II, 30: *Quia vetere senatusconsulto quaestio in caput domini prohibebatur, callidus et novi iuris repertor Tiberius mancipari singulos actori publico iubet: scilicet ut in Libonem ex servis salvo senatusconsulto quaereretur*. Hic *mancipat* Plinius *agrum*, qui *longe pluris* esset, quam quingentorum millium, *actori publico*, ut iam esset reipublicae: ab hac illum

ctigali imposito recepi, tricena millia annua daturus.
3 Per hoc enim et reipublicae sors in tuto, nec reditus incertus, et ager ipse propter id, quod vectigali large supercurrit, semper dominum, a quo exerceatur,
4 inveniet. Nec ignoro, me plus aliquanto, quam donasse videor, erogavisse, quum pulcherrimi agri pre-
5 tium necessitas vectigalis infregerit. Sed oportet privatis utilitatibus publicas, mortalibus aeternas anteferre; multoque diligentius muneri suo consulere, quam facultatibus. Vale.

deinde recipit vectigalem et promittit *tricena millia* annua, tanquam usuras semisses (6 per centum). Quum autem ager multo plus referat quotannis, quam tricena millia (*longe* enim *pluris* est, quam quingentorum millium) *semper inveniet, qui exercere illum* et vectigal solvere reipublicae velit. *G.*

3. *Vectigali ... supercurrit.* Plus quotannis refert, quam vectigal illud impositum. *E.* — Cortius ex Mediceo: *vectigal ... supercurrit.* Verum puto; idemque agnoscit Forcellinus. *S.*

4. *Necessitas vectigalis infregerit.* Necessitas pendendi reipublicae vectigalis 30,000 annuorum pretium agri minuit. *E.*

5. *Multo diligentius muneri ......* *consulere.* Latiori sensu, promissis, officio, operae, quam in te recepisti, satisfacere. *E.*

XIX.

Fanniam, cuius valetudinem dolenter fert, meritis laudibus exornat.

C. PLINIVS PRISCO * SVO S.

Angit me Fanniae valetudo. Contraxit hanc, dum assidet Iuniae virgini, sponte primum (est enim affinis):
2 deinde etiam ex auctoritate pontificum. Nam Virgines,

XIX. * De *Prisco* vid. ad II, epist. 13; VI, ep. 8. *L.*

2. *Nam Virgines.* Apparet ex talibus locis, Plinium posteritati scripsisse, quia saepiuscule talia monet, quae tum non facile quis ignoraret. Caeterum quod hic *Virgines* simpliciter dicuntur, omisso *Vestales*, et

quum vi morbi atrio Vestae coguntur excedere, matronarum curae custodiaeque mandantur. Quo munere Fannia dum sedulo fungitur, hoc discrimine implicita
est. Insident febres, tussis increscit, summa macies, 3
summa defectio; animus tantum et spiritus viget, Helvidio marito, Thrasea patre dignissimus: reliqua labuntur, meque non metu tantum, verum etiam do-
lore conficiunt. Doleo enim, maximam feminam eripi 4
oculis civitatis, nescio an aliquid simile visuris. Quae castitas illius! quae sanctitas! quanta gravitas! quanta constantia! Bis maritum sequuta in exsilium est, tertio
ipsa propter maritum relegata. Nam, quum Senecio 5
reus esset, quod de vita Helvidii libros composuisset, rogatumque se a Fannia in defensione dixisset: quaerente minaciter Metio Caro, an rogasset, respondit, *Rogavi*: an commentarios scripturo dedisset, *Dedi:* an sciente matre, *Nesciente*. Postremo nullam vocem
cedentem periculo emisit. Quin etiam illos ipsos libros, 6
quamquam ex necessitate et metu temporum abolitos SC. publicatis bonis, servavit, habuit, tulitque in
exsilium exsilii caussam. Eadem quam iucunda, quam 7
comis, quam denique (quod paucis datum est) non minus amabilis, quam veneranda! Erit sane, quam postea uxoribus nostris ostentare possimus: erit, a qua viri quoque fortitudinis exempla sumamus; quam sic

paullo ante *Virgini* (ubi librorum auctoritate *Vestali* delevit Cortius) illud inusitatum non esse, et hic ostendit idem Cortius et probavit vir doctus in Miscell. obss. IV, 3, pag. 432. *G.* — *Atrio*. Virgines vestales in *atrio* Vestae habitasse, etiam ex Gellii N. A. I, 12, apparet. Illud *atrium* autem fuit *regia* Numae, templo Vestae contermina. *L.*

5. De *Metio Caro* I, epist. 5, 3. *L.* — *Commentarios* quos ipse Helvidius de rebus suis, memoriae caussa scripserat. *L.*

— *Postremo*. Vt paucis me expediam. Sic mox, ut aliis permultis locis, *denique*. S.

6. *Abolitos*. Publice in comitio exustos, quod monuere iam viri docti ex Tac. Agric. II. *G.*

cernentes audientesque miramur, ut illas, quae le-
8 guntur. Ac mihi domus ipsa nutare, convulsaque sedibus suis ruitura supra videtur, licet adhuc posteros habeat. Quantis enim virtutibus quantisque factis adsequentur,
9 ut haec non novissima occiderit? Me quidem illud etiam affligit et torquet, quod matrem eius, illam (nihil possum illustrius dicere) tantae feminae matrem, rursus videor amittere, quam haec, ut reddit ac refert nobis, sic auferet secum, meque et novo pariter et
10 rescisso vulnere afficiet. Vtramque colui; utramque dilexi: utram magis, nescio; nec discerni volebant. Habuerunt officia mea in secundis, habuerunt in adversis. Ego solatium relegatarum, ego ultor reversarum: non feci tamen paria, atque eo magis hanc cupio
12 servari, ut mihi solvendi tempora supersint. In his eram curis, quum scriberem ad te; quas si deus aliquis in gaudium verterit, de metu non querar. Vale.

7. *Miramur.* Genuinum est. Sensus: etenim iam nunc eam, dum adhuc vivit, sic miramur, ut illas, quas nunquam vidimus. Quo magis defunctam mirabimur, uxoribusque nostris ac nobismetipsis tanquam exemplum omnium virtutum ostentabimus. *S.*

8. *Novissima occiderit.* Eo sensu, quo Cremutius Cordus *Cassium Romanorum ultimum* dixerat apud Tac. Ann. IV, 34, ubi plura Lipsius. *G.*

9. *Quod matrem . . . afficiet.* Fannia ita similis erat matri (*reddebat* et *referebat* eam) ut plane eadem videri posset. Ergo Fannia defuncta mater eius *rursus* quasi amittitur. Haec sic cogitabat Plinius. Sed in conformatione huius sententiae acumen amabile expendant, quibus utique curae est acumen aliquod ingenii. Vtinam tamen, si verum quaerimus, non ad lusum usque verborum, ut fit, processisset iucundissimus Plinius. *E.*

10. *Nec discerni volebant.* Neutra cupiebat alteri praeferri quacunque re. *E.*

— *Solatium . . . ultor.* De illo vid. III, 11, 3, de hoc IX, 13. *G.* — *Non feci . . . . paria.* Intellige *acceptis expensa;* rationum enim verbum esse, statim ipse iudicat, quum *solvendi tempora* optat. *G.*

11. *Non querar.* Excerpta Brum. *nihil querar*, quod verum puto. *S.*

XX.

Taciti librum, a se notatum, remittit; in suo libro vicem exspectat, et amicitia illius, studiorumque ac famae societate delectatur. Epistola memorabilis, quae fideliter Plinii mores reddit.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

Librum tuum legi, et quam diligentissime potui, adnotavi, quae commutanda, quae eximenda arbitrarer: nam et ego verum dicere assuevi, et tu libenter audire. Neque enim ulli patientius reprehenduntur, quam qui maxime laudari merentur. Nunc a te librum 2
meum cum adnotationibus tuis exspecto. O iucundas, o pulchras vices! Quam me delectat, quod, si qua posteris cura nostri, usquequaque narrabitur, qua concordia, simplicitate, fide, vixerimus! Erit rarum 3
et insigne, duos homines, aetate propemodum aequales, non nullius in literis nominis (cogor enim de te quoque parcius dicere, quia de me simul dico) alterum alterius studia fovisse. Equidem adolescentulus, 4
quum iam tu fama gloriaque floreres, te sequi, tibi *longo, sed proximus, intervallo* et esse et haberi concupiscebam. Et erant multa clarissima ingenia: sed tu mihi (ita similitudo naturae ferebat) maxime imita-

XX. 1. *Eximenda.* Gesner. *examinanda*, negligentia, ni fallor, operarum. Itaque correxi. *S.*

3. *Aetate propemodum aequales.* Auctius Cortiana, *aetate, dignitate propemodum aequales*: Gierigiana, *aetate et dignitate propemodum aequales* Mihi nostra lectio videtur praeferenda. Inter homines enim doctrinae laude florentes non tam dignitatis, seu honorum in republica aequalitas, quam annorum nominisque in literis invidiam gignere solet. *S.*

4. *Longo sed proximus.* Ex Aen. V, 320. Non *secundum* se vocat, quod plus est, sed *proximum*. Sic apud Horat. I, od. 12, 20, *Proximos* Iovi (cui tamen *nihil secundum nascitur*) *honores occupavit Pallas*. G. — Similia sunt passim in Quintil. ut lib. X, 1, 86. *E.*

— *Ita similitudo naturae.* Haec ad-

5 bilis, maxime imitandus videbaris. Quo magis gaudeo,
quod, si quis de studiis sermo, una nominamur;
6 quod de te loquentibus statim occurro. Nec desunt,
qui utrique nostrum praeferantur: sed nihil interest
mea, quo loco iungimur: nam mihi primus, qui a te
proximus. Quin etiam in testamentis debes adnotasse:
nisi quis forte alterutri nostrum amicissimus, eadem
7 legata, et quidem pariter, accipimus. Quae omnia
huc spectant, ut invicem ardentius diligamus, quum
tot vinculis nos studia, mores, fama, suprema denique
hominum iudicia constringant. Vale.

iicit, ne vulgari imitatorum vitio illud quod deterrimum est arripuisse, vel certe, dum se extenuat, Tacitum simul deprimere videatur: ideo etiam cum *imitabili* coniungit *imitandum*. S.

5. *Quod de te .... occurro*. Excerpta Brummeriana auctius: *quod ego de te, tu de me loquentibus statim occurris*. Verum, ni fallor; nec, opinor, minus modestum. *S*.

6. *Iungimur*. Exspectes *iungamur*. S.

— *Qui a te proximus*. Sic restituit e bonis libris Cortius. *Nihil*, inquit Plinius, *interest mea, quo loco iungamur*, modo iuogamur, neque inter te et me quisquam interponatur. Nam *primus* ille *mihi* videtur, *qui a te proximus*. Eum quum me faciant omnes; licet alios praeponant tibi, mihi tamen non eripient, ut non ob id ipsum primus mihi videar et sat honoratus mortalis, quod a te ponor proximus. *G*.

— *Adnotasse*. Animadvertisse. *E*.

— *Nisi quis forte*, etc. Haec ita dispone: etiam in testamentis eadem legata et pariter accipimus, nisi quis forte, etc. Nam amiciori maiora legata scribi solent. *E*.

7. *Studia, mores, fama*. Quam venuste iungit et colligit, quae separatim adhuc posuerat! *G*.

XXI.

Consilio de curandis oculis se pariturum scribit, et pro gallina iocabundus gratias agit.

C. PLINIVS CORNVTO * SVO S.

Pareo, collega carissime, et infirmitati oculorum, ut
iubes, consulo. Nam et huc, tecto vehiculo undique
inclusus, quasi in cubiculo, perveni, et non stilo
modo, verum etiam lectionibus difficulter, sed abstineo,
solisque auribus studeo. Cubicula obductis velis opaca, 2
nec tamen obscura, facio. Cryptoporticus quoque,
adopertis inferioribus fenestris, tantum umbrae, quan-
tum luminis, habet. Sic paullatim lucem ferre con- 3
disco. Balineum assumo, quia prodest: vinum, quia
non nocet; parcissime tamen. Ita assuevi, et nunc
custos adest. Gallinam, ut a te missam, libenter 4
accepi; quam satis acribus oculis, quamquam adhuc
lippus, pinguissimam vidi. Vale.

XXI. * *Cornuto.* Male nonnulli addunt *Fusco.* Intel. enim ut e principio epist. apparet, Cornutus *Tertullus,* Plinii et in praefectura aerarii et in consulatu collega. *L.*

1. *Collega.* In Consulatu et in praefectura aerarii. Vid. V, 15, 5. Forte ipso collegii anno ista scripsit, aut scripsisse fingit, quamquam secessus suadet aliud. Antiquiores *collegae* nomen in Auguratu praesertim, cuius perpetuus honos esset, usurparunt; in reliquis, ipsum tantum curationis tempore. *G.*

— *Et non stilo modo.* Cortius et Gierigius: *et hic non stilo modo.* Bene. *S.*

3. *Balineum.* Adscripsit Cellarius Celsi locum VI, 6: *Curari oculos balneo, fotu, vino, vetustissimus auctor Hippocrates memoriae prodidit.* Porro *custodem,* quem adesse ait, medicum, uxorem, libertum, servum, amicum denique intelligere licet. *G.*

XXII.

Aperte commendat, cui non nominato tribunatum impetraverat.

C. PLINIVS FALCONI * SVO S.

Minus miraberis, me tam instanter petisse, ut in amicum meum conferres tribunatum, quum scieris, quis ille qualisque: possum autem iam tibi et nomen indicare, et describere ipsum, postquam polliceris.
2 Est Cornelins Minucianus, ornamentum regionis meae, seu dignitate, seu moribus: natus splendide, abundat facultatibus, amat studia, ut solent pauperes: idem rectissimus iudex, fortissimus advocatus, fidelissimus
3 amicus. Accepisse te beneficium credes, quum propius inspexeris hominem, omnibus honoribus, omnibus titulis (nihil volo elatius de modestissimo viro dicere) parem. Vale.

XXII. * De *Pompeio Falcone* egimus ad I, ep. 23: praefuit nunc provinciae cuidam, itaque tribunatum dare poterat III, ep. 8, 1. *L.*

1. *Scieris.* Audiveris, cognoveris ex me. *E.*

2. De hoc *Cornelio Minuciano* aut Miniciano exposuimus ad III, ep. 9. *L.*

— *Vt solent pauperes.* Sic Athenienses φιλοσοφίᾳ καὶ πενίᾳ σύντροφοι a Lucianen Nigrino vocantur: et ad *bonae mentis paupertatem sororem*, quae est apud Petron. cap. LXXXIV, multa in hanc sententiam viri docti. *G.* — Oppositio in his: *abundat facultatibus; amat studia, ut solent pauperes.* Acer enim studiorum amor raro eorum, qui facultatibus abundant. Apte laudavit Gesnerus locos illos Lucianeum et Petronianum. *S.*

3. *Omnibus honoribus.* Qui nmnes honores, nmnes titulos sustineat; immo talem, cuius virtutibus nmnes honores inferiores dicerem, nisi summa viri modestia obstaret. *S.*

XXIII.

Prosocerum monet, ut domi proconsulem exspectet, nec obviam ei procurrat.

C. PLINIVS FABATO PROSOCERO SVO S.

Gaudeo quidem esse te tam fortem, ut Mediolani occurrere Tironi possis: sed, ut perseveres esse tam fortis, rogo, ne tibi contra rationem aetatis tantum laboris iniungas. Quin immo denuntio, ut illum et domi, et intra domum, atque etiam intra cubiculi limen, exspectes. Etenim quum a me ut frater dili- 2
gatur, non debet ab eo, quem ego parentis loco observo, exigere officium, quod parenti suo remisisset. Vale.

XXIII. 1. *Fortem.* Validum, tam bona valetudine. *E.*

2. *Etenim* ... Praeclara sententia! quasi quaedam stellula, qua vel brevissimam epistolam, ut tamen aliquo in loco splendeat, distinguit. Haec talia tironibus commendari et illustrari maxime debent. *E.*

XXIV.

Vmmidiae mortem nuntiat; et ex heredibus nepotem, eiusque educationem laudat.

C. PLINIVS GEMINIO * SVO S.

Vmmidia Quadratilla paullo minus octogesimo aeta-
tis anno decessit, usque ad novissimam valetudinem
viridis, atque etiam ultra matronalem modum com-
2 pacto corpore et robusto. Decessit honestissimo te-
stamento: reliquit heredes, ex besse nepotem, ex
tertia parte neptem: neptem parum novi: nepotem
familiarissime diligo; adolescentem singularem, nec
iis tantum, quos sanguine attingit, inter propinquos
3 amandum. Ac primum, conspicuus forma, omnes
sermones malignorum et puer et iuvenis evasit: intra
quartum et vicesimum annum maritus, et, si deus
annuisset, pater: vixit in contubernio aviae delicatae
4 severissime, et tamen obsequentissime. Habebat illa
pantomimos fovebatque effusius, quam principi fe-
minae conveniret. Hos Quadratus non in theatro, non
5 domi spectabat; nec illa exigebat. Audii ipsam, quum
mihi commendaret nepotis sui studia, solere se, ut
feminam in illo otio sexus, laxare animum lusu cal-

XXIV. * De *Geminio* vid. ad VII, ep. 1. *L.*

1. *Numidia.* Excerpta Brummer. *Vmmidia*, quod verum. Vid. ad VI, 11; 1. *S.*

2. *Nepotem.* Vmmidium Quadratum, de quo VI, 11. *G.*

—*Nec iis tantum . . . . . amandum.* Sed alienis quoque tali prosequendum amore, quali propinquos prosequi solemus. *S.*

3. *Omnes sermones . . . . . . evasit.* Commentarii esse possunt, quae Cicero Or. pro Coel. V, de Coelio notavit. *E.*

4. *Non domi.* Privatim itaque, quum theatra essent publica. Sic *in hortis praetoris ludi spectati* Quint. III, 6, 18. *G.*

5. *Audii ipsam, quum*, etc. Cicero de Orat. II, 90, *audivi . . . . . Metrodorum, quum de his ipsis rebus disputaret. S.* —*Otio sexus* et aetatis: talis enim et alea ludunt senes. Sic γεροντικῶς *lusisse* se scribit ad Tiberium Augustus Sueton. cap. LXXI.

culorum, solere spectare pantomimos suos; sed quum
factura esset alterutrum, semper se nepoti suo prae-
cepisse, abiret, studeretque: quod mihi non amore
eius magis facere, quam reverentia videbatur. Mira- 6
beris, et ego miratus sum. Proximis sacerdotalibus
ludis, productis in commissione pantomimis, quum
simul theatro ego et Quadratus egrederemur, ait
mihi: *Scis, me hodie primum vidisse saltantem aviae
meae libertum?* Hoc nepos. At, hercule, alienissimi
homines in honorem Quadratillae (pudet me dixisse 7
honorem), per adulationis officium, in theatrum
cursitabant, exsultabant, plaudebant, mirabantur:
ac deinde singulos gestus dominae cum canticis red-
debant; qui nunc exiguissima legata, theatralis ope-
rae corollarium, accipient ab herede, qui non spe-

G. —*Calculi* illi vel ex vitro, vel ebore, argento, auro facti, colorum varietate in duo genera divisi erant, atque etiam *latrunculi* dicebantur. *L.* —*Reverentia*, illa nimirum, quam *puero* etiam *deberi maximam* Iuvenalis ait XIV, 47: Et *peccaturo obsistat tibi filius infans.* G.

6. *In commissione.* Quum committerentur ac certamen inirent: proprium ludicris pariter ac seriis certaminibus verbum. *G.*

7. *Pudet me dixisse.* Dicere coepit, *homines alienissimos* (quos nepoti opponit, nulla cognatione coniunctos) in theatrum venisse, quoties saltarent Quadratillae pantomimi, idque fecisse *in honorem Quadratillae*: hoc vero corrigit, *honorem* dicere non vult; *adulationis officium* substituit. Nempe heredipetae, inter alias artes suas, captabant ita Quadratillam, ut viderent, laudarent illius pantomimos; quemadmodum contra apud Lucian. de merc. cond. pag. 469. Gr. crimen est, non laudasse saltantem servulum. Hunc igitur Plinius negat honorem esse Quadratillae habitum; adulationem vocat. Hanc adulandi indignitatem deinde describit graphice: *cursitabant* in theatrum; *exsultabant* quasi gaudio, quoties bene rem gerere viderentur pantomimi; *plaudebant* voce, manu; *mirabantur* artem illorum, quam admiratione dignam non negaverit, qui Luciano illam describenti credit in libello περὶ ὀρχήσεως; *reddebant dominae* illorum Quadratillae et repetito quasi spectaculo exhibebant *gestus*, quos modo viderant *cum canticis* et modis, ad quos illi saltaverant; eoque modo testamentum suae reginae mereri studebant. At frustrati sunt egregie: *nunc* enim *exiguissima legata*, etc. *G.* —*Corollarium.* Recte cum theatrali opera iungitur. Docet enim Varro, dictum *corollarium a corollis, quum placuerunt actores, in scena dare solitis*, de L. L. pag. 42, 2. Sed haec

8 ctabat. Quorsum haec? Quia soles, si quid incidit novi, non invitus audire: deinde, quia iucundum est mihi, quod ceperim gaudium, scribendo retractare. Gaudeo enim pietate defunctae, honore optimi iuvenis: laetor etiam, quod domus aliquando C. Cassii, huius qui Cassianae scholae princeps et parens fuit,
9 serviet domino non minori. Implebit enim illam Quadratus meus, et decebit, rursusque ei pristinam dignitatem, celebritatem, gloriamque reddet, quum tantus orator inde procedet, quantus iuris ille consultus. Vale.

et plura, quae hic dedit Cellarius, commodius leguntur in Lexicis. *G.*

8. *Quorsum haec? Quia.* Brevius, sed eadem sententia Cortius, *Haec, quia soles*, etc. *G.*

— *C. Cassius Longinus* sub Tiberio consulatu functus, a Caligula Asiae, a Claudio Syriae praefectus, a Nerone in exsilium eiectus, a Vespasiano revocatus est. Tacit. Ann. XII, 12; XV, 52; XVI, 9. Idem *Cassianae Scholae princeps.* Nempe iam sub Augusto sectae quaedam ICtorum ortae sunt, quarum auctores *M. Antistius Labeo* et *C. Ateius Capito*, duo pacis decora. Tacit. Ann. III, 75. Quorum ille acerrimus libertatis defensor mansit, hic vero se accommodavit voluntati Augusti. ICti igitur ab eo inde tempore plerique uni aut alteri sectae se addixerunt. E Capitonis schola sub Tiberio fuit *Masurius Sabinus*, cuius institutione hic noster *Cassius* usus, Capitonis inventa ita illustravit, ut illa schola ab eo *Cassianae* nomen acciperet, sed sub Vespasiano *Sabinianae* a *Caelio Sabino*. Ex ea Traiani temporibus inclaruit *Priscus Iavolenus*, de quo VI, epist. 15. E *Labeonis* vero schola Tiberii saeculo *Cocceius Nerva* prodiit, cui *Sempronius Proculus* successit, a quo Labeonis familia *Proculeianorum* nomen assumpsit, et paullo post *Pegasianorum* a Pegaso. Ex hac sub Traiano floruerunt *P. Iuventius Celsus* et Neratius Priscus, de quibus ad VI, ep. 5, 4, et VI, ep. 8. *L.*

9. *Implebit .... et decebit.* Eadem fere vis utriusque verbi: *implet* enim domum, qui satis magnus est, ut proportionem ad eam habeat. Sic Paneg. XV, 4, *quod denique tectum magnus hospes impleveris*, ubi vid. *G.* — *Rursusque .... reddet.* Pleonasmus. Saepe sic *rursus* cum verbis a *re* incipientibus iungitur. Vid. interpr. ad Liv. IX, 27, 1, epist. 14, ad Iul. Caes. de B. G. IV, 4. *S.*

XXV.

Quam docti viri sub habitu pagano lateant, exemplo Terentii Iunioris docet.

C. PLINIVS RVFO * SVO S.

O quantum eruditorum, aut modestia ipsorum, aut
quies operit et subtrahit famae! At nos eos tantum
dicturi aliquid aut lecturi timemus, qui studia sua
proferunt; quum illi, qui tacent, hoc amplius prae-
stent, quod maximum opus silentio reverentur. Ex- 2
pertus scribo, quod scribo. Terentius Iunior, eque-
stribus militiis, atque etiam procuratione Narbonensis
provinciae integerrime functus, recepit se in agros
suos, paratisque honoribus tranquillissimum otium
praetulit. Hunc ego, invitatus hospitio, ut bonum 3
patrem familiae, ut diligentem agricolam intuebar,
de his loquuturus, in quibus illum versari putabam:
et coeperam, quum ille me doctissimo sermone re-
vocavit ad studia. Quam tersa omnia! quam Latina! 4

XXV.* De *Rufo* vid. ad V, epist. 21. *L.*

1. *Maximum ..... reverentur.* Hoc est studia literarum colunt taciti. Nam hoc silentio ostendunt, se literas non sui commodi caussa, sed propter ipsarum praestantiam colere, in quo multo sunt honestiores et liberaliores iis, qui suae gloriae et famae caussa *studia sua proferunt.* E.

2. *Equestribus militiis.* Egregie illustrarunt hunc locum viri docti adscripto Sueton. Claud. c. XXV: *Equestres militias ita ordinavit, ut post cohortem alam, post alam tribunatum legionis daret*, laudatoque Schelio ad Hygin. de Castramet. p. 69. sq. Breviter *equestres militiae* sunt equitum romanorum in ipsis legionibus, et inter pedites, praefecturae *G.* — *Paratisque.* Al. *speratisque.* Minus efficaciter ad laudem Terentii. Maioris enim animi, otium praeferre *paratis* honoribus, quam *speratis.* Vltima litera vocis praegressae adhaerescens insequenti illam lectionem peperit. *S.*

3. *Coeperam.* Scil. cum eo colloqui de rebus rusticis, quae unicum eius negotium esse videbantur. *L.*

quam Graeca! Nam tantum utraque lingua valet, ut
ea magis videatur excellere, quam quum maxime lo-
quitur. Quantum ille legit! quantum tenet! Athenis
5 vivere hominem, non in villa, putes. Quid multa?
Auxit sollicitudinem meam, effecitque, ut illis, quos
doctissimos novi, non minus hos seductos et quasi
6 rusticos verear. Idem suadeo tibi. Sunt enim, ut in
castris, sic etiam in literis nostris plures cultu paga-
no, quos cinctos et armatos, et quidem ardentissimo
ingenio, diligentius scrutatus invenies. Vale.

5. *Seductos.* Qui rure et in agrorum quasi secessu vivunt. *E.*
6. *Sunt* etc. Locus acute inventus, sed paululum contortus. *E.* —*Scrutari*, videre si quis absconditum sub veste habeat. *L.*

XXVI.

Morbo amici admonitus, hortatur, ut tales sani perseveremus, quales nos futuros infirmi profitemur. Monemur hac epistola, quomodo vitae humanae casus spectandi atque in utilitatem nostram vertendi sint.

C. PLINIVS MAXIMO SVO S.

Nuper me cuiusdam amici languor admonuit, opti-
mos esse nos, dum infirmi sumus. Quem enim infir-
2 mum aut avaritia, aut libido sollicitat? Non amoribus
servit, non appetit honores, opes negligit, et quan-
tulumcunque, ut relicturus, satis habet. Tunc deos,
tunc hominem esse se meminit: invidet nemini, ne-

XXVI.* De *Maximo* vid. ad II, ep. 14. *L.*
1. *Aut avaritia aut libido.* Probabiliter suspiceris Plinium scripsisse, *aut avaritia, aut ambitio, aut libido.* His optime respondent, quae sequuntur. Media cur exciderint, sponte apparet. Idem placet Gierigio. *G.*

minem miratur, neminem despicit, ac ne sermonibus quidem malignis aut attendit, aut alitur: balinea imaginatur et fontes. Haec summa curarum, summa 3
votorum; mollemque in posterum et pinguem, si contingat evadere, hoc est, innoxiam beatamque destinat vitam. Possum ergo, quod pluribus verbis, 4
pluribus etiam voluminibus philosophi docere conantur, ipse breviter tibi mihique praecipere, ut tales esse sani perseveremus, quales nos futuros profitemur infirmi. Vale.

2. *Sermonibus .... attendit .... alitur.* Notanda constructio. *S.*

3. *Mollem .... pinguem.* Non satis assequor, quid Plinius sequutus sit, quum *mollem* et *pinguem vitam*, quae ex communi latinae linguae consuetudine in vitio ponitur, nunc ipse *innoxiam beatamque* interpretetur. *E.* — Communem illam latinae linguae consuetudinem non novi, mirorque hic haesisse virum doctissimum, qui *pingue otium*, *pinguem secessum* saepe laudari bene sciret. Mollis vita pinguisque opponitur ei, quam occupationes omnis generis perturbant, quam sollicitat nunc avaritia, nunc ambitio, nunc libido. Talem vitam innoxiam beatamque vocari, quid mirum? *S.*

4. *Pluribus .... pluribus.* Praestat, ut gravius, Cortii et Gierigii, *plurimis .... plurimis.* *S.*

XXVII.

An aliquid spectra sint, ita quaerit, ut exemplis Curtii Rufi, et Athenodori philosophi, tum domesticorum suorum affirmare videatur.

C. PLINIVS SVRAE * SVO S.

Et mihi discendi, et tibi docendi facultatem otium praebet. Igitur perquam velim scire, esse aliquid phantasmata, et habere propriam figuram numenque aliquod

XXVII. * Ad *Suram* scripsit IV, ep. 30. *L.* — Vid. Gesneri ad I. A. Ernest. epist., huius volum. initio.

1. *Phantasmata.* Non nego, *phasmata* bonum verbum esse, et huic rei aptum, quod vel veteres Glossae docent, in quibus *φάσμα mostellum* est, diminuta a *monstro* appellatione, qua ipsa hac epistola Plinius utitur; et notum *Phasma*, Menandri fabula,

putes, an inania et vana ex metu nostro imaginem
2 accipere. Ego ut esse credam, in primis eo ducor,
quod audio accidisse Curtio Rufo. Tenuis adhuc et
obscurus obtinenti Africam comes haeserat: inclinato
die spatiabatur in porticu: offertur ei mulieris figura
humana grandior pulchriorque; perterrito, «Africam
se, futurorum praenuntiam, dixit: iturum enim Romam,
honoresque gesturum, atque etiam cum summo
imperio in eamdem provinciam reversurum, ibique
3 moriturum.» Facta sunt omnia. Praeterea accedenti
Carthaginem, egredientique navem, eadem figura in
litore occurrisse narratur. Ipse certe implicitus morbo,
futura praeteritis, adversa secundis auguratus, spem
4 salutis, nullo suorum desperante, proiecit. Iam illud,
nonne et magis terribile, et non minus mirum est?
5 quod exponam, ut accepi. Erat Athenis spatiosa et
capax domus, sed infamis et pestilens. Per silentium
noctis sonus ferri, et, si attenderes acrius, strepitus

quae *Mostellariam* Plauti peperit. Sic in Luciani Philopseude p. 336. Gr. Καὶ τὰ ἄλλα φάσματα ἠφανίσθη κ. τ. λ. Quint. pag. 347, in fabula, quam haec Athenodori exclusisse videtur, φάσματος nomen bis occurrit. Sed hoc non eo valet, ut cum Casaubono hic castrata voce *phasmata* legamus pro *phantasmata*, quod omnes in universum libros habere docet Cortius, et quod sacris viris hoc sensu placuit Matthaeo XIV, 26, et Marco VI, 49. *G.* —*Numen aliquod.* Vim quamdam et potentiam divinam, θειότητα, qualis cernitur futurorum praesagitione, etc. *S.*

2. *Curtio Rufo.* Vitam eius, neque hac dissimulata fabula, breviter enarrat Tacit. Ann. XI, 21. *G.*

—*In porticu* Adrumeti, quod oppidum Byzacenae provinciae in Africa caput. *L.* —*Iturum enim.* Hoc *enim* respicere potest ad verba, *futurorum praenuntiam*; haec firmat ipsa denuntiatione. Gruteri igitur coniectura, *cum*, non opus est. *G.*

5. *Erat Athenis.* In Luciani Philopseude (cap. XXXV, vid. Bottiger *über Furienmasken* pag. 51. *E.*) narratur, quod iam indicavi, fabella huic gemina, nisi quod Corinthi scena, non Athenis; quod pro Athenodoro Arignotus Pythagoricus est; et quod illud monstrum Protei cuiusdam instar in varias se species mutat. Caeterum ad ossa insepulta deductus, ut hic Athenodorus, ita illic Arignotus, quibus sepultis, quies reddita et salubritas domui ad eum diem pestilenti. *G.* —*Pestilens.* Quia multis mortis caussa exstitit. *L*

vinculorum longius primo, deinde e proximo reddebatur: mox apparebat idolon, senex macie et squalore confectus, promissa barba, horrenti capillo; cruribus compedes, manibus catenas gerebat quatiebatque. 6
Inde inhabitantibus tristes diraeque noctes per metum vigilabantur: vigiliam morbus, et, crescente formidine, mors sequebatur: nam interdiu quoque, quamquam abscesserat imago, memoria imaginis oculis inerrabat, longiorque caussis [timoris] timor erat. Deserta inde et damnata solitudine domus, totaque illi monstro relicta: proscribebatur tamen, seu quis emere, seu quis conducere, ignarus tanti mali, vellet.
Venit Athenas philosophus Athenodorus, legit titu- 7
lum; auditoque pretio, quia suspecta vilitas, percunctatus, omnia docetur, ac nihilominus, immo tanto magis conducit. Vbi coepit advesperascere, iubet sterni sibi in prima domus parte, poscit pugillares, stilum, lumen: suos omnes in interiora dimittit; ipse ad scribendum, animum, oculos, manum intendit, ne vacua mens audita simulacra et inanes sibi metus

— *Idolon*. Refugit adhuc Latinam appellationem *spectri*, qua εἴδωλον Graecorum donaverat Catius; derisam nempe a Tullio fam. XV, 16; sed postea in usum etiam serio loquentium receptam. *G.* — *Senex macie et squalore confectus*. Luciano αὐχμηρός, κομήτης, μελάντερος τοῦ ζόφου. G.

6. *Longiorque caussis*, etc. quia et interdiu timebant, quum spectrum non apparebat. Satis erat tamdiu tremere, quamdiu spectrum, caussa timoris, aderat, nempe per noctem. Caeterum acutula est haec omnis appendix, ἐνθύμημα habens concinnum, quod ex ingenii quodam radio splenderet. *E.* — (*Timoris*). Inclusit uncis, ut suspectum, Gesnerus, quod abest in libris bonae notae, commodeque subauditur. Omiserunt Cortius et Gierigius. Mox malit N. Heinsius *damnata solitudini*. Sed *damnari* casum sextum poenae legitime admittit.

7. *Athenodorus* Tarsensis a Luciano in Macrob. commemoratur, Stoicus, Augusti praeceptor, qui duo et octoginta annos natus in patria mortuus est. *L.* — *Legit titulum*. Tabellam, in qua proscriptio. Vid. Heins. ad illud Petron. c. XXXVIII extr. *Hoc titulo auctionem proscripsit*. G.

— *Sterni sibi* Non dormiendi caussa, sed studendi, cui rei etiam lectos adhibebant. Vid. Burmann. ad Quintil. X, 3, p. 936. *G.*

8 fingeret. Initio, quale ubique, silentium noctis; deinde
concuti ferrum, vincula moveri: ille non tollere
oculos, non remittere stilum, sed obfirmare animum,
auribusque praetendere: tum crebrescere fragor,
adventare etiam, ac iam ut in limine, iam ut intra
limen audiri: respicit, videt, agnoscitque narratam
9 sibi effigiem. Stabat innuebatque digito, similis vo-
canti: hic contra, ut paullum exspectaret, manu si-
gnificat, rursusque ceris et stilo incumbit: illa scri-
bentis capiti catenis insonabat: respicit rursus idem,
quod prius, innuentem: nec moratus, tollit lumen,
10 et sequitur. Ibat illa lento gradu, quasi gravis vin-
culis: postquam deflexit in aream domus, repente
dilapsa deserit comitem: desertus herbas et folia con-
11 cerpta signum loco ponit. Postero die adit magistra-
tus, monet, ut illum locum effodi iubeant. Inveniuntur
ossa inserta catenis et implicita, quae corpus aevo
terraque putrefactum nuda et exesa reliquerat vincu-
lis: collecta publice sepeliuntur: domus postea rite (1)

8. *Auribusque praetendere. Auribus praetendere animum* significat obstinatione quadam studendi impedire ne audiamus, certe audire nobis videamur, aliquid, ut qui manum vel reram adeo praetendit. Durum hoc videbatur Cl. Marklando ad Stat. Silv. V, 23, quare legere nos volebat *acriusque pertendere*, eleganter utique; et forte melius consuluisset famae Plinius, si ita posuisset. Verum ut forte nimis audax fuit Plinius, qui ita posuerit: sic mutare contra omnes libros, audax ipsum quoque videtur. Et iam commonefecit virum doctum Cortius illius Sallustiani Catil. LVIII, 2, *Timor animi auribus officit*. G. — Aegid. Forcellinus, Cortio accedens: « hoc est, animum et constantiam quasi in custodiam aurium praetendere, ne sonitu strepituque percellerentur. *Praetendere* hic a militia ductum videtur, quum castra aut acies contra hostem, et ad custodiam limitum tenduntur. Tacit II, Hist. cap. 6: quidquid castrorum Armeniis praetenditur. Pacat. in Panegyr. Theodos. cap. X: vix Iberum tuum viderat, iam Istro praetendebas. Claudian. de B. Get. vers. 416: extremis legio praetenta Britannis. » *S.* — *Etiam*. Languidum hic, meliusque alii: *adventare, et iam ut in limine*, etc. *S.*

10. *Concerpta*. Gierigius: hinc inde carpta, evulsa. Immo est discerpta. *S.*

(1) *Rite conditis manibus.* Nempe ipsi manes vel anima condi et sepeliri putantur, et ad quietem redigi una cum corpore vel ossibus. Hinc

conditis manibus caruit. Et haec quidem affirmantibus 12
credo: illud affirmare aliis possum. Est libertus mihi
Marcus, non illiteratus. Cum hoc minor frater eodem
lecto quiescebat. Is visus est sibi cernere quemdam
in toro residentem, admoventemque capiti suo cultros, atque etiam ex ipso vertice amputantem capillos.
Vbi illuxit, ipse circa verticem tonsus, capilli iacentes
reperiuntur. Exiguum temporis medium, et rursus 13
simile aliud priori fidem fecit. Puer in paedagogio
mistus pluribus dormiebat: venerunt per fenestras
(ita narrat) in tunicis albis duo, cubantemque detonderunt; et qua venerant, recesserunt. Hunc quoque tonsum, sparsosque circa capillos dies ostendit.
Nihil notabile sequutum, nisi forte, quod non fui 14
reus; futurus, si Domitianus, sub quo haec acciderunt, diutius vixisset. Nam in scrinio eius datus a Caro de me libellus inventus est; ex quo coniectari

preces insepulti Archytae apud Horatium Od. I, 28. *G.* — Paucula hic subiunxit Gesnerus, quae dogma de Purgatorio subobscure tangunt, et veteres Ecclesiae Presbyteros tamquam christianae professionis corruptores insimulare videntur. Ea sustuli, peccati veniam impetraturus, eo quod ad Vitam Virgilii pag. XXVI quandam Heynii adnotationem similiter haud praetermisissem. Illustri enim civitatis nostrae Viro, quae ibi leguntur, displicuerunt; propterea graviter increpatus. At quod hic religione ductus vel sponte fecissem, illic veritatis amore haud faciendum censui: nam agebatur de interpolationibus in Vita Virgilii fortasse a Monachis factis; res adeo ad criticen spectabat. Re autem vera exstant sanctorum virorum historiae, typis vulgatae, ideo christiano populo ab Ecclesia interdictae, quod mirabilia plurima veris admixta narrant, ex ingenio efficta, auctoritateque destituta. TYP.

12. *Ipse . . . . tonsus.* Sua forte, vel alterius aut conscii, aut fraudem ipsi quoque molientis, manu. *G.*

13. *In paedagogio.* Nihil obstare videtur, quo minus *paedagogium* et hic et alias capiamus pro loco, ubi educantur pueri elegantiores beatae familiae. Iudicare poterit, si quis legerit, quae disputantur ad Sueton. Neron. XXVIII Hic illud praesertim observandum, quod *mistus pluribus dormit* puer: ergo in loco, ubi plures sunt, etc. *G.*

14. *Datus a Caro.* Metio Caro, illo nobili delatore, de quo I, 5, 3; et VII, 19, 5. *G.* — *Reis . . . . submittere capillum.* Hoc est, alere et crescere pati, tanquam partem *squaloris* illius, propter quem etiam *sordidati* in publicum prodeunt. Poterat etiam cogitare, si ita ei libuisset, de naufi-

potest, quia reis moris est submittere capillum, recisos meorum capillos depulsi, quod imminebat, peri-
15 culi signum fuisse. Proinde rogo, eruditionem tuam intendas. Digna res est, quam diu multumque consideres: ne ego quidem indignus, cui copiam scientiae
16 tuae facias. Licet etiam utramque in partem, ut soles, disputes: ex altera tamen fortius, ne me suspensum incertumque dimittas, quum mihi consulendi caussa fuerit, ut dubitare desinerem. Vale.

gorum volo, qui capillum vovent, dum metuunt, ac ponunt defuncti periculo, qua de re viri docti ad Petron. c. CIII. Poterat ex coniectorum disciplina etiam boni quidpiam suspicari. Sane Artemidorus I, 23, postquam de naufragorum et convalescentium ex magno morbo tonsura dixit, subiicit ista: Κείρεσθαι ὑπὸ κουρέως ἀγαθὸν πᾶσιν ἐπ' ἴσης δηλοῖ. Ἐστι γὰρ, ὡς εἰπεῖν, ἀπὸ τοῦ καρῆναι καὶ τὸ χαρῆναι κατὰ παραλλαγὴν στοιχείου, ἐκδέξασθαι. καὶ μέντοι οὐδεὶς ἐν περιστάσει πονηρᾷ, ἢ συμφορᾷ τινι καθεστὼς, κείρεται, ἀλλ' οἷς μάλιστα μέλει εὐπρεπείας, ἀλύποις τε καὶ οὐκ ἀπόροις. Sed illud primum cogitare debebat videlicet, pueros petulantia vel quacumque malitia fucum fecisse. *G.*

XXVIII.

Reprehensus a nonnullis, quod nimium amicos laudet, amore se et benignitatis officio tuetur.

C. PLINIVS SEPTICIO • SVO S.

Ais, quosdam apud te reprehendisse, tanquam amicos meos ex omni occasione ultra modum laudem.
2 Agnosco crimen, amplector etiam: quid enim honestius culpa benignitatis? Qui sunt tamen isti, qui amicos meos melius me norint? sed ut norint, quid invident mihi felicissimo errore? Vt enim non sint

XXVIII. • De *Septicio* dictum ad I, ep. 1. *L.*

1. *Tanquam*. Aldi *quod* a glossatore profectum. Vid. ad III, 9, 33. — *Agnosco .... amplector*. Non modo agnosco illud crimen esse, sed et mihi imputo, eiusque culpam tribuo. Hinc sequentia: *Quid enim honestius culpa benignitatis?* E. — Melius Gier.: « *Agnosco* vox eorum, qui aliquid concedunt, verum esse fatentur. *Amplector*, eo delector (dicitur de iis qui fecisse gaudent). »

2. *Felicissimo errore*. Sic dedit e

tales, quales a me praedicantur, ego tamen beatus, quod mihi videntur. Igitur ad alios hanc sinistram 3
diligentiam conferant (nec sunt parum multi) qui carpere amicos suos iudicium vocant: mihi nunquam persuadebunt, ut meos amari a me nimium putem. Vale.

libris Cortius, et sic hanc aetatem, ipsumque nostrum, usos *invidendi* verbo, post alios ad Quintil. IX, 3, 1, itemque in thesauro, qui prae manibus est, novo Latinae linguae ostendimus. De usu nostri index consuli potest. *G.*

3. *Diligentiam.* Severitate censoria inquirendi in alios, laudemque iis debitam ad amussim exigendi. *S.*

XXIX.

Pallantis liberti monumentum ridet cum indignatione.

C. PLINIVS MONTANO * SVO S.

Ridebis, deinde indignaberis, deinde ridebis, si legeris; quod nisi legeris, non potes credere. Est via 2
Tiburtina, intra primum lapidem (proxime adnotavi), monumentum Pallantis, ita inscriptum: HVIC SENATVS, OB FIDEM PIETATEMQVE ERGA PATRONOS, ORNAMENTA PRAETORIA DECREVIT, ET SESTERTIVM CENTIES QVINQVAGIES,

XXIX. * *Montano* de eadem re scripsit iam VIII, 6. Forte intelligitur *Curtius Montanus*, qui iuvenis probus sub Nerone, eodem, quo Thrasea et Helvidius Priscus, tempore accusatus, sed patri condonatus est. *L.*

1. *Deinde ridebis.* Post vices quasdam risus et indignationis, risus tandem obtinebit. Repetitionem verborum elegantem et vere Plinianam restituit omissam a quibusdam Cortius. *G.*

2. *Pallantis.* Liberti Claudii Caesaris, de quo plura VIII, 6, ubi etiam lucem accipiet, si quid forte hic obscurum maneat. *G.* — *Antonius Pallas*, ab *Antonia* manumissus, ad Claudium Caesarem pervenit. Sortis pristinae adeo immemor erat, ut suos libertos alloqui non dignaretur, sed nutu, manu, scriptove, iis, quid vellet, significaret. Eum Nero ob immensas divitias veneno interfecit. Suet. Claud. XXVIII; Tac. Ann. XI, 29; XII, 25, 53; XIII, 23; XIV, 65. Frater eius fuit Felix ille, qui Iudaeae praefuit. *L.* — *Centies quinquagies, cuius.* Apparet etiam ex hoc loco verum esse, quod in primis Gronovius docuit, *sestertium* cum numerandi adverbiis esse singulare neutrius generis: refertur enim ad illud pronomen *cuius*. Caeterum ex Eisenschmidiana computatione, quam et

CVIVS HONORE CONTENTVS FVIT. Equidem nunquam sum miratus, quae saepius a fortuna, quam a iudicio proficiscerentur: maxime tamen hic me titulus admonuit, quam essent mimica et inepta, quae in hoc coenum, in has sordes abiicerentur: quae denique ille furcifer et recipere ausus est, et recusare, atque etiam, ut
4 moderationis exemplum, posteris prodere. Sed quid indignor? Ridere satius, ne se magnum aliquid adeptos putent, qui huc felicitate perveniunt, ut rideantur. Vale.

accuratissimam et facillimam eandem deprehendisse mihi videor, *centies quinquagies sestertium* aequat florenos Rhenanos 750,000, sive imperiales 500,000; non sane contemptibilis pro liberto pecunia, quae si quincuncibus collocari possit, imperiales reddat quotannis 25,006. *G.*

3. *Mimica.* Hoc vult, non maioris facienda fortunae, quae vulgo vocantur, bona, si in hominem adeo indignum incidant, quam regium forte pallium in humeris mimi. Sic nempe etiam Paneg. XVI, 3, *mimicos currus* de falsa triumphi assimulatione dixit: utroque loco de *inimicis* somniarunt quidam librarii. *G.*

4. *Ridere satius est* etc. Cortius cum Gierigio: *Ridere satius, ne se magnum aliquid* etc. quod verum. *S.*

XXX.

Dolet, amici studia amisso discipulo impedita, nec sua in secessu tranquilliora esse significat, quamquam Demosthenis amicus comparaverit.

C. PLINIVS GENITORI * SVO S.

Torqueor, quod discipulum, ut scribis, optimae spei amisisti, cuius et valetudine et morte impedita studia tua quidni sciam, quum sis omnium officiorum observantissimus, quumque omnes, quos probas,
2 effusissime diligas? Me huc quoque urbana negotia

XXX. * *Iulium Genitorem* auctor ipse nobis descripsit III, ep. 3, 5, ubi eius mores, disciplinam et institutionem commendat. *L.*

persequuntur: non desunt enim, qui me iudicem, aut
arbitrum faciant. Accedunt querelae rusticorum, qui 3
auribus meis post longum tempus suo iure abutuntur.
Instat et necessitas agrorum locandorum perquam
molesta: adeo rarum est invenire idoneos conducto-
res! Quibus ex caussis precario studeo: studeo tamen: 4
nam et scribo aliquid et lego: sed quum lego, ex
comparatione sentio, quam male scribam; licet tu
mihi bonum animum facias, qui libellos meos de ul-
tione Helvidii orationi Demosthenis κατὰ Μειδίου con- 5
fers; quam sane, quum componerem illos, habui in
manibus, non ut aemularer (improbum enim ac paene
furiosum), sed tamen imitarer et sequerer, quantum
aut diversitas ingeniorum, maximi et minimi, aut
caussae dissimilitudo pateretur. Vale.

2. *Persequuntur*. Gesneriana: *prosequuntur*, qua auctoritate, nescio. Videtur profectum ab negligentia operarum. Itaque mutavi. *S.* — *Non desunt enim*. Sic Aldus dedit: *sunt enim* Mediceus apud Cortium. *Non delectant*, quod inculcatur post *persequuntur*, abest in optimis plerisque. *G.*

3. *Auribus... abutuntur*. Ipsum illud *suo iure* indicat, *abuti* hic non ad vitiosum et malum usum pertinere; sed nihil aliud sibi velle, quam pro arbitrio et vehementer uti. *G.*

4. *Bonum animum facere*, *addere* alteri animum. *L.* — *Libellos de ultione Helvidii*. De quibus IX, 13: *Oratio Demosthenis contra Midiam* exstat, eum, a quo orator Bacchanaliorum die festo pugnis in theatro caesus fuerat. *G.*

5. *Aemularer... imitarer*. Verba satis alioqui vicinae significationis hic distinguuntur, ut *aemulari* studium exaequandi, vel superandi adeo, simul indicet; *imitari* autem is quoque dicatur, qui adspirare ad aequalem gloriam minime audeat, sed vestigia tantum magni viri adoret. *G.* — *Maximi aut minimi*. Forte legendum *Maximi et minimi*. G. — Cortius, nulla varietate notata, *maximi et minimi*. Quod unice verum. Sic et Gierigius, nihil monens de diversitate lectionis. *S.* — *Caussae dissimilitudo pateretur*. Quum Demosthenes suas ultum iniurias eat, alienas Plinius. *G.*

XXXI.

Claudium Pollionem commendat.

C. PLINIVS CORNVTO SVO S.

Claudius Pollio amari a te cupit: dignus hoc ipso, quod cupit; deinde, quod ipse te diligit: neque enim fere quisquam exigit illud, nisi qui facit. Vir alioqui rectus, integer, quietus, ac paene ultra modum (si quis
2 tamen ultra modum) verecundus. Hunc, quum simul militaremus, non solum ut commilito inspexi. Praeerat alae milliariae: ego iussus a legato consulari rationem alarum et cohortium excutere, ut magnam quorumdam foedamque avaritiam, et negligentiam parem, ita huius summam integritatem, sollicitam diligentiam
3 inveni. Postea promotus ad amplissimas procurationes, nulla occasione corruptus ab insito abstinentiae amore deflexit: nunquam secundis rebus intumuit; nunquam officiorum varietate continuam laudem hu-

XXXI. • De *Cornuto Tertullo*, Plinii in praefectura aerarii et in consulatu collega, vid. V, ep. 15. *L.*

1. *Claudius Pollio*. Nieuwlandus de Musonio, pag. 18 (2): « Forte idem est, de quo Suetonius Dom. 1: *Satisque constat* Clodium Pollionem, *praetorium virum, in quem est poëma Neronis, quod inscribitur* Luscio, *chirographum eius conservasse et nonnunquam protulisse, noctem sibi pollicentis.* » S. — *Dignus.* Scilicet amari a te, primum *hoc ipso*, ob hoc ipsum, *quod cupit*. S.

2. *Alae milliariae*. Adiectus numerus ad diversitatem alarum significandam, quum essent etiam *quingenariae*. Egit de *alarum* equestrium diversis generibus accuratissime post Lips. II, 7, R. H. Schelius ad Hygin. pag. 66 sqq. Add. Masson. XX, 6. *G.* — *Legati consulares* Caesaris provinciis praeerant et exercitibus. Is de quo nunc sermo, praefuit Syriae, atque sub eo fuit legio illa, cuius praefectus Plinius. *L.* — *Rationem*. Cortius et Gierigius ex libris: *rationes*. Verissime. Mox Gierigius pro *alarum* maluit *turmarum* sine caussa idonea. Rationes alarum conflunt ex rationibus turmarum: nec urgenda in his oppositio. *S.*

3. *Insito*. Dubito, an Secundus hic de discrimine inter *insitus* et *innatus* cogitaverit. Ipse Tullius *insitus* non raro sic usurpat, ut idem quod *innatus* significet. *S.*

manitatis infregit; eademque firmitate animi laboribus
suffecit, qua nunc otium patitur. Quod quidem paul- 4
lisper cum magna sua laude intermisit et posuit, a
Corellio nostro ex liberalitate imperatoris Nervae
emendis dividendisque agris adiutor adsumptus. Etenim
qua gloria dignum est, summo viro in tanta eligendi
facultate praecipue placuisse? Idem quam reverenter, 5
quam fideliter amicos colat, multorum supremis iudiciis,
in his Musonii Bassi, gravissimi civis, credere potes,
cuius memoriam tam grata praedicatione prorogat et
extendit, ut librum de vita eius (nam studia quoque,
sicut alias artes bonas, veneratur) ediderit. Pulchrum 6
istud, et raritate ipsa probandum, quum plerique
hactenus defunctorum meminerint, ut querantur.
Hunc hominem, appetentissimum tui (mihi crede) 7
complectere, apprehende, immo et invita, ac sic ama,
tanquam gratiam referas. Neque enim obligandus, sed
remunerandus est in amoris officio, qui prior coepit.
Vale.

4. *Ex liberalitate Nervae*. Cuius vestigium est in Xiphilini excerptis ex Dion. lib. LXVIII: Τοῖς πάνυ πένησι τῶν Ῥωμαίων ἐς χιλιάδα καὶ πεντακοσίας μυριάδας γῆς κτῆσιν ἐχαρίσατο, βουλευταῖς τισι τήν τε ἀγορασίαν αὐτῶν καὶ τὴν διανομὴν προστάξας. G.

6. *Musonii Bassi*. Nescio, an hic sit philosophus nobilis. Inquirere volenti materiem sufficiet Olearius ad Philostrat. vit. Apollon. IV, 3, p. 176. *G.* Al. — *Annii Bassi*, quod Gierigius recepit. Sed celebratissimum illum philosophum intelligendum esse, satis probabile facit disputatio praestantissimi Nieuwlandi cap. II, sect. 1, init. ubi hic Plinii locus severa critices lance expenditur. *S.* — *Veneratur*. Claudius Pollio. Quod quis non videt? Retulit tamen vix credibili lapsu Gierigius ad Musonium, arguens hinc, philosophum tam clari nominis, qui literarum studia non *veneratus sit*, sed cum maxima laude excoluerit, hoc loco non posse intelligi. *S.*

6. *Meminerint, ut querantur*. De supremis eorum iudiciis. Παρὰ προσδοκίαν hoc, satisque facete dictum. *S.*

XXXII.

Tironem proconsulem ad Fabatum divertisse, plurimosque manumissos liberasse, unice laetatur.

C. PLINIVS FABATO PROSOCERO S.

Delector, iucundum tibi fuisse Tironis mei adventum: quod vero scribis, oblata occasione proconsulis, plurimos manumissos, unice laetor. Cupio enim patriam nostram omnibus quidem rebus augeri, maxime tamen civium numero: id enim oppidis firmissimum
2 ornamentum. Illud etiam me, non ut ambitiosum, sed tamen iuvat, quod adiicis, te meque et gratiarum actione et laude celebratos. Est enim, ut Xenophon ait, ἥδιστον ἄκουσμα ἔπαινος, utique si te mereri putes. Vale.

XXXII. 1. *Tironis mei adventum.* De quo promiserat supra epist. 16, quam repete. *G.*

— *Patriam nostram.* Comum, ubi aetatem exegit. Memoriam eius rei servat lapis literatus in Comensi agro repertus, qui legitur apud Gruterum, pag. 382, 6. *G.* — *Augeri*, omnino in meliorem statum transferri; a graeco αὔξεσθαι, quod in eodem sensu usurpatur. *L.*

2. *Me teque.* Cortius ex libris bonae notae: *te meque.* Convenientius hoc modestiae scribentis. *S.*

— *Vt Xenophon ait.* In fabula Prodicia Mem. Socr. II, 1: τὸ πάντων ἥδιστον ἄκουσμα vocat; in principio Hieronis autem ἥδιστον ἀκρόαμα. *G.*

XXXIII.

Rogat, ut historiis suis actionem contra Baebium Massam inserat, cuius materiam recenset.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

Auguror, nec me fallit augurium, historias tuas im-
mortales futuras; quo magis illis (ingenue fatebor)
inseri cupio. Nam, si esse nobis curae solet, ut facies 2
nostra ab optimo quoque artifice exprimatur, nonne
debemus optare, ut operibus nostris similis tui scri-
ptor praedicatorque contingat? Demonstro itaque, 3
quanquam diligentiam tuam fugere non possit, quum
sit in publicis actis, demonstro tamen, quo magis
credas, iucundum mihi futurum, si factum meum,
cuius gratia periculo crevit, tuo ingenio, tuo testi-
monio ornaveris. Dederat me senatus cum Herennio 4
Senecione advocatum provinciae Baeticae contra Bae-
bium Massam; damnatoque Massa, censuerat, ut
bona eius publice custodirentur. Senecio, quum ex-
plorasset, consules postulationibus vacaturos, con-
venit me, et, *Qua concordia*, inquit, *iniunctam nobis
accusationem exsequuti sumus, hac adeamus consu-
les, petamusque, ne bona dissipari sinant, quorum
esse in custodia debent.* Respondi, *Quum simus ad-* 5

XXXIII. 1. *Auguror.* Hanc epistolam cum Tulliana V, 12, qui contulerit, non indelectatus, modo humanus sit, abibit. Par argumentum, personae prope pares, eventus in hoc idem, quod vel non consequutus est uterque quod petiit, vel interciderunt monimenta tanto studio quaesita. *G.*

4. *Dederat me.* Conf. III, 4, 4, et VI, 29, 7. *G.* — *Quorum esse in custodia debent.* Ad consules vulgo referunt. Immo Senecio his verbis ipsum videtur imperatorem perstrinxisse, quo connivente Massa bona sua subtraheret. Hanc captans opportunitatem Massa Senecionem mox impietatis reum postulat, quod impedire conaretur, quae principe non nolente fierent. *S.*

vocati a senatu dati, dispice, num peractas putes
partes nostras, senatus cognitione finita. Et ille, *Tu,*
quem voles, tibi terminum statues, cui nulla cum
provincia necessitudo, nisi ex beneficio tuo, et hoc
6 *recenti: ipse et natus ibi, et quaestor in ea fui.* Tum
ego, *Si fixum tibi istud ac deliberatum, sequar te,*
ut, si qua ex hoc invidia erit, non tua tantum sit.
7 Venimus ad consules, dicit Senecio, quae res ferebat:
aliqua subiungo. Vixdum conticueramus, et Massa
questus, *Senecionem non advocati fidem, sed inimici*
amaritudinem implesse, impietatis reum postulat.
8 Horror omnium: ego autem: *Vereor*, inquam, *cla-*
rissimi consules, ne mihi Massa silentio suo praeva-
ricationem obiecerit, quod non et me reum postulavit.
Quae vox et statim excepta, et postea multo sermone
9 celebrata est. Divus quidem Nerva (nam privatus
quoque attendebat his, quae recte in publico fierent)
missis ad me gravissimis literis, non mihi solum, ve-
rum etiam saeculo est gratulatus, cui exemplum (sic
10 enim scripsit) simile antiquis contigisset. Haec, ut-
cunque se habent, notiora, clariora, maiora tu fa-
cies: quanquam non exigo, ut excedas actae rei mo-
dum: nam nec historia debet egredi veritatem, et
honeste factis veritas sufficit. Vale.

7. *Impietatis reum.* Nescio, quam bene *crudelitatem erga reum* hic interpretatus sit Catanaeus *impietatem*: neque quis inde *horror* exsistere audientium, aut quae laus Plinio nasci ex periculi societate potuerit. *Impietatis* erga principem crimen horribile fuisse novimus, eique succubuisse tandem Herennium, vel ex VII, 19, 5, et I, 5, 3, potest colligi. Quam facile fuerit sub malis principibus in illud crimen incidere, ne longe abeamus, apparet ex Paneg XXXIII, 3. *G.*

8. Clarissimi dici solebant illis temporibus consules et senatores. *L.*

9. *Privatus quoque.* Forte etiam exsul eo tempore: a Domitiano enim, quod insidiarum suspectus esset, Tarenti habitare iussum, refert Philostratus, vita Apollon. VII, 8, p. 284 Olear. *G.* — *Cui exemplum... simile antiquis.* Velleius II, 78, 3: *eadem tempestate Calvinus Domitius... gravissimi, comparandique antiquis, exempli auctor fuit*, ubi Ruhnkenius locum Plinianum comparavit. *S.*

TABVLA

RERVM QVAE IN HOC PRIORI VOLVMINE CONTINENTVR.